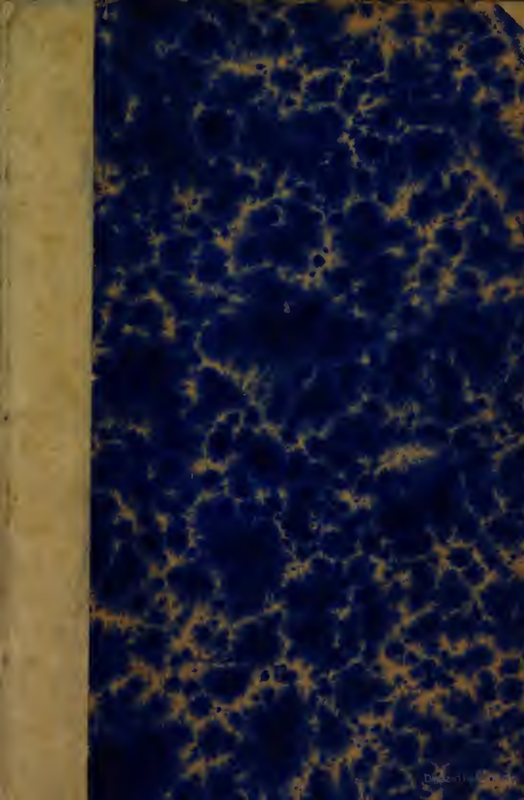

ΠΟΛΥΒΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ.

POLYBII
HISTORIA.

EDIDIT

LUDOVICUS DINDORFIUS.

VOL. I.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXVI.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

Polybii librorum quinque primorum, qui soli de quadraginta supersunt integri, codicem Vaticanum n. 124, membranaceum, foliorum formae maximae 304, columnis bipertitis circa seculum undecimum eleganter scriptum manu Ephraemi cuiusdam, ut testatur subscriptio: *Πολυβίου Ἱστοριῶν Ε΄. Εὐτυχῶς χρῶ. Ἐγράφη χειρὶ Ἐφραΐμ μοναχοῦ, μηνὶ ἀπριλλίῳ ε΄. ἰνδ. ε΄*, omnium qui exstant longe esse et antiquissimum et optimum etsi bene perspexerat Schweighaeuserus, tamen quod scripsit in praefatione vol. 1, p. XL:

„Quum in celeris codicibus haud procul ab initio libri primi duobus locis inessent hiatus illi, qui in contextu Casauboniano nonnisi ex Ursini ingenio expleti sunt, cupidus inprimis fui cognoscendi eisdemne lacunis antiquae hae membranae similiter essent foedatae. Et cognovi non fuisse illas ab huius labis contagio immunes. Sed nemo idcirco suspicetur esse fortasse primas has membranas quas illa pestis invaserit, ut ex hoc deinde exemplo reliqui omnes nostri codices sint derivati. Neque enim in his membranis exesum aliquid aut vetustate corruptum in illis locis est, ubi sunt isti hiatus; sed spatia, quae sunt vacua relicta, satis indicant ex vetustiori exemplari labem esse propagatam. Et vero reliquorum codicum collatio docet multo vetustius Vaticano hoc codice fuisse exemplar illud, quod pro communi omnium nostrorum codicum fonte sit habendum. Etenim Bavaricus codex complures habet probatissimas lectiones, quae in Vaticano depravatae reperiuntur, et alias nonnullas lacunas, quibus ille la-

borat, rectissime explet. Augustanus vero et Regius, quos mutua cognatione arctissime inter se coniunctos esse dixi, cum Vaticano multo quidem frequentius atque constantius quam cum Bavarico conspirant atque illius familiam propius utique attingunt; nec tamen ad eiusdem exemplum sunt descripti: quippe qui passim, partim in probatis lectionibus partim in depravatis, contra Vaticanum stant a partibus Bavarici. Ex quo intelligitur per diversos canales atque variis temporum successionibus ex communi fonte derivatos esse hos codices omnes, quos nobis fortuna servavit. Eoque maiorem necesse est fuisse illius vetusti exemplaris aetatem, quoniam eo tempore, quo ex illo describi coeperunt illi codices, qui veluti stirpes nostrorum sunt habendi, iam situ ac vetustate fuerat exesum; quo factum est ut illarum lacunarum contagium, de quibus supra dixi, ad omnes pervenerit. Sed non solum antiquitate venerabile fuisse necesse est illud vetustissimum et commune codicum nostrorum exemplar, verum etiam probitate praestitisse: quandoquidem conferendo inter se varias lectiones codicum ex illo fonte derivatorum satis emendatus Polybius prodire potest. Videturque idem vetustus codex passim variantes lectiones sive ad marginem sive intra lineas habuisse adnotatas; unde pars earum varietatum, quae hodie in codicibus nostris reperiuntur, originem duxerint ..... Ad Vaticanum codicem ut redeam: sicut ex omnibus, qui hodie supersunt, est antiquissimus; sic plurimis in locis, ubi ceteri corrupti sunt, vel illibatam plane nobis servavit veritatem vel non ita longe a recta via aberravit, quin veri vestigium attentus lector satis etiamnum facile internoscere possit,"

in hoc igitur virum egregium, ut alios omnes post eum, opinio de reliquorum codicum ad Vaticanum ratione magnopere fefellit eiusque de locorum plurimorum scriptura iudicium impedivit et pervertit.

Nam quod iam ex illa ego collatione quam Iosephus Spallettus, cuius minime indiligentis viri caussam egit Iacobsius praef. ad Anthologiam Palat. vol. 3, p. VII s., suppeditaverat Schweighaeusero conieceram, codicem Vaticanum reliquorum qui hodie supersunt omnium esse archetypum, id accuratius explorato libro praestantissimo ita vidi confirmatum

ut certissime iam constet quicquid ceteris est peculiare, id, sive bonum sive pravum, nullius esse fidei, sed esse reliquorum librorum omnium eandem ad Vaticanum rationem quam nuper praefatione ad Cassium Dionem illius esse ostendi librorum ceterorum ad codices Mediceum et Venetum. Nam ut lacunae illae quae in Vaticano

1, 2, 7: *οὕτινα μέρη σχεδὸν δὲ*
πᾶσαν πεποιημένοι τὴν
οἰκουμένην ὑπήκοον αὐ
τοῖς τὸν μὲν
τοῖς σιναν
ὑπε τοῖς
ἐπιγι οχὴν
κα δυ
ναστ μεντο
λαδιατ
φῆς ἐξέσται σαφέστερον κα
τανοεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ

et 1, 3, 3: *ἐν μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτων*
χρόνοις ὡς ἂν εἰ σποράδας
εἶναι συνέβαινε τῆς
οἰκουμένης πρα
τὸ καὶ τὰς ἐπιβουλὰς
δὲ συντελείας
αὐτ καὶ κατὰ
τὰ τὸ ειν ἕ
καστα ενων
ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν,

ex veteri, et ipso illo codice quem seculo decimo Constantinus imperator eclogariis suis excerpendum tradidit antiquiori, exemplari sunt repetitae, etiam in ceteris ita comparent ut nihil ad illas supplendas aut emendandas conferant quod non vel hodie quivis possit conferre, hoc est in altera v. 3 *τὰς* ante *τῆς*, et v. 4 *πράξεις*, et 5 *ἐπιβολάς*, ita quicquid per omnes libros quinque primos in reliquis codicibus boni reperitur, id omne est eiusmodi ut non ex integriori ductum esse appareat exemplari, sed a correctoribus excogitatum, interdum felicibus, sed saepissime non minus audacibus et

temerariis quam infelicibus et imperitis atque eo ipso etiam quae recte emendarunt redarguentibus, tanquam nullius certe fidei, etiamsi vera sint et vel sine libris reponenda.

Etenim illud ipsum supplementum, quod unum omnium certissimum et videri possit et ab omnibus reapse habitum est argumentum nonnulla quae aut desunt Vaticano aut minus emendate in illo quam reliquis scripta sunt codicibus, ex antiquiori et integriori ducta esse exemplari, nullius est pretii certissimoque potius est documento solum hodie superesse fide dignum librorum quinque primorum codicem Vaticanum. Nam quae ex uno codice Monacensi 2, 23, 10: *Ὁ μὲν γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Γάιος Ἀτίλιος προεξεληλυθὼς ἔτυχεν εἰς Σαρδόνα μετὰ τῶν στρατοπέδων, οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ πάντες περιδεεῖς ἦσαν, μέγαν καὶ φοβερὸν αὑτοῖς ὑπολαμβάνοντες ἐπιφέρεσθαι κίνδυνον. ἔπασχον δὲ τοῦτ' εἰκότως, ἔτι περὶ Γαλατῶν ἐγκαθημένου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τοῦ παλαιοῦ φόβου. διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἀναφέροντες τὴν ἔννοιαν τὰ μὲν συνήθροιζον, τὰ δὲ κατέγραφον στρατόπεδα, τοῖς δ' ἑτοίμοις εἶναι παρήγγελλον τῶν συμμάχων. καθόλου δὲ τοῖς ὑποτεταγμένοις ἀναφέρειν ἐπέταξαν απογραφὰς τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις, σπουδάζοντες εἰδέναι τὸ σύμπαν πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὑτοῖς δυνάμεως. [μετὰ μὲν δὴ τῶν ὑπάτων ἐξεληλυθέναι τὸ πλεῖστον ἐσπούδαζον καὶ ἄριστον τῆς δυνάμεως.] σίτου δὲ καὶ βελῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιτηδειότητος πρὸς πόλεμον τηλικαύτην ἐποιήσαντο παρασκευὴν ἡλίκην οὐδεὶς πω μνημονεύει πρότερον. συνηργεῖτο δ' αὐτοῖς πάντα καὶ πανταχόθεν ἑτοίμως*, recepta sunt verba hic seclusa *μετὰ* — *δυνάμεως*, ea minime propter praecedens *δυνάμεως* in ceteris omnibus intercidisse, sed novitii esse hominis additamentum, idque prorsus inane et supervacuum, prodit vel absurdum illud *ἐξεληλυθέναι* pro *ἐξελθεῖν* positum. Nam ea fuit veterum illorum correctorum infelicitas ut vix unum alterumque possent versum comminisci quin aliquid iis excideret quod fraudem serius ocius convinceret, atque sic inermes alioqui contra illorum licentiam scriptores veteres vel post multa secula ab eorum defenderet ineptiis, ut multis nuper apud Cassium Dionem, et antea apud Sophoclem et Euripidem Thucydidemque et Xenophontem,

comprobavi exemplis. Etsi illa quidem quae hic sunt illata ne esse quidem videntur consulto inserta, sed ab lectore otioso ascripta in margine et ab librario temere inculcata.

Non minus correctiones quaedam, ab omnibus pro verissimis habitae et certissimis annumeratae documentis etiam emendatiores in multis quam Vaticanum ceteros esse codices, vel maxime illius potius probant ab his correctorum lusibus liberi praestantiam et ceterorum coarguunt malam fidem.

Nam quod 2, 49, 4: *Τήν τε Κλεομένους φιλοξενίαν . . ἀνθέξεσθαι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας*, in uno est *φιλοτιμίαν*, pro eo Polybius haud dubie hic quoque scripserat *φιλοδοξίαν*, quod habet 3, 104, 1, et pro illo ipso *φιλοξενία* a Valesio 32, 15, 12, est repositum.

Porro 2, 56, 15: *Καίτοι γε προφανῶς ὁ μὲν τὸν κλέπτην ἢ μοιχὸν ἀποκτείνας ἀθῷός ἐστιν, ὁ δὲ τὸν προδότην ἢ τύραννον τιμωρῶν καὶ προεδρίας τυγχάνει παρὰ πᾶσιν*, quod ex deterioribus quibusdam receptum erat pro Vaticani et hic quidem eum sequentium librorum scriptura *τιμῶν*, futile esse correctoris commentum, *τιμῶν* habentis pro participio, quum sit genitivus substantivi, ipsum ostendit activum, quod Polybium dicturum fuisse *τιμωρούμενος* satis probant quae de activo dixi ad Thesaurum Stephani v. *τιμωρῶ*, p. 2207, A.

Item 3, 20, 8: *Ῥωμαῖοι δέ, προσπεσόντος σφίσι τοῦ γεγονότος κατὰ τοὺς Ζακανθαίους ἀτυχήματος, παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἑλόμενοι κατὰ σπουδὴν ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Καρχηδόνα, δύο προτείνοντες αὐτοῖς, ὧν τὸ μὲν αἰσχύνην ἅμα καὶ βλάβην ἐδόκει φέρειν δεξαμένοις τοῖς Καρχηδονίοις, τὸ δ' ἕτερον πραγμάτων καὶ κινδύνων ἀρχὴν μεγάλων· ἢ γὰρ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συνέδρους ἐκδότους διδόναι Ῥωμαίοις ἀπῄτουν ἢ προήγγελλον τὸν πόλεμον*, quod ex deterioribus receptum *ἀπῄτουν*, in Vaticano vero scriptum est *ἐπαίτεον*, in Florentino *ἐπετέον*, in Excerptorum de legationibus codice Monacensi *ἐπαιτητέον*, infelicissimi potius est correctoris quam Polybii. Nam neque aptum huic loco illud est verbum et si foret, vix ullus fuisset librarius in *ἐπαίτεον* corrupturus. Scripserat vero Polybius quod unum huic loco convenit *ἐκδότους διδόναι Ῥωμαίοις ἐκέλευον*, quod verbum frequentissimum est de legatis apud

Thucydidem aliosque historicos, et, ut hoc loco primum υ littera imminutum ἐκέλεον scriptum, deinde ulterius est depravatum, ita in Xenophontis Hist. Gr. 3, 2, 12, libro optimo ἐκέλεον scriptum pro ἐκέλευον.

Tum 4, 44, 2: Ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν μὲν βουληθέντα καταπλεῦσαι οὐ ῥᾴδιον, πρὸς ἣν δὲ κἂν μὴ βούλῃ, φέρει κατ' ἀνάγκην ὁ ῥοῦς, sententiam recte assequutus, quum omissum in Vaticano addidit οὐ, perverse tamen eloquendo se prodit corrector. Necessario enim Polybius scripsit quod ego reposui εἰς τὴν μὲν οὐδὲ βουληθέντα καταπλεῦσαι ῥᾴδιον.

Et 4, 75, 4: Καταπλαγέντων δὲ τῶν συμπεφευγότων τὴν ἔφοδον ἅτε λίαν πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν χρείαν ἀπείρως καὶ ἀπαρασκεύως διακειμένων, fecit ex eo quod in Vaticano est ἀτελῆ πρὸς πᾶσαν, in Florentino in ἀτελῶς depravato, Polybium autem scripsisse quod ego restitui ἅτε δὴ assequi non potuit, etsi 3, 73, 1: Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ὑπερδέξιον γίγνεσθαι συνέβαινε τὴν χρείαν, ἅτε δὴ τῶν μὲν Ῥωμαίων πεζακοντιστῶν κακοπαθούντων ἐξ ὄρθρου, eodem modo in ἀτελῆ corruptum in Vaticano et plerisque ipse correxit ἅτε δή.

Denique 5, 24, 1: Ἤδη δὲ τῆς ὥρας συναγούσης ἅπαντας, ἀναγκαζόμενος αὐτοῦ στρατοπεδεύειν περὶ τὴν ἐκ τῶν στενῶν ἔξοδον ἐχρήσατο στρατοπεδείᾳ, quod corrector supposuit ei quod est in Vaticano ceterisque minus depravatis ἅπαν inutile hic ἅπαντας, quum τὴν ὥραν pariter omnes affecisse per se intelligatur, pro eo Polybius scripserat quod ego restitui τῆς ὥρας συναγούσης ἐπαναγκαζόμενος, et συναγούσης absolute dixerat, ut 17, 7, 3: Ἤδη τῆς ὥρας συγκλειούσης· 17, 9, 3: Ὑπερθέσθαι τὴν σύνοδον εἰς τὴν αὔριον διὰ τὸ καὶ τὴν ὥραν εἰς ὀψὲ συγκλείειν.

Sublatis autem his novitiorum hominum appendicibus et correctionibus, etsi cetera omnia sua sponte concidunt, non inutile tamen videtur ita illa convincere ut nemo sit dubitaturus quin unus librorum quinque primorum supersit fide dignus codex Vaticanus, cuius nihil nisi apographa magis minusve depravata et interpolata ceteri sint quicunque exstant libri scripti.

Quod faciam sic ut omissis quae nihil sunt nisi peccata librariorum ea tantum attingam quae aut vera sunt aut spe-

ciosa vel certe non omnino improbabilia, atque haec ipsa, quatenus bona sunt, ostendam omnia esse eiusmodi quae quivis vel hodie facile ex coniectura restituat, redarguam autem quae in alteris manifesto sint falsa, exceptis quae iam in margine Vaticani correcta aut uni tantum alterique libro peculiaria sunt vitia, et asterisco notatis quae prava sunt et reiicienda.

1, 3, 2. *Ἀννιβιακὸν* Vat.] *Ἀννιβαϊκόν.*

1, 3, 6. *περαιοῦσθαι μετὰ δυνάμεως εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους*] — *μετὰ δυνάμεων* —.

1, 4, 11. *μόνως ἄν τις ἐφίκοιτο καὶ δυνηθείη κατοπτεύσας ἅμα καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ τερπνὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ἅμα λαβεῖν*] — *ἱστορίας λαβεῖν.*

1, 5, 1. *συνεχὴς τοῖς ἀφ' ὧν Τίμαιος ἀπέλειπεν*] — *ἀπέλιπεν.*

1, 7, 4. *ἠκληροκότων*] *ἠκληρηκότων.*

1, 10, 5. *θεωροῦντες τοὺς Καρχηδονίους . . τῶν νήσων ἁπασῶν ἐγκρατεῖς ὑπαρχούσας τὰς κατὰ τὸ Σαρδάνιον καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος*] — *ὑπάρχοντας τὰς* (pro *τῶν*) . . *Σαρδόνιον.*

1, 12, 1. *γνοὺς τὴν ἀπόδοσιν* (pro *ἀπόλυσιν*) *τῶν προειρημένων*] — *ἀπόδρασιν* —. *

1, 15, 10. *ἐν μέσῃ τῇ τῶν Συρακοσίων καὶ Καρχηδονίων ἐπαρχίᾳ*] *ἐν μέσῳ* (*τῆς* — *ἐπαρχίας*) —.

1, 17, 11. *καὶ τότε πολλάκις*] *καὶ τότε καὶ πολλάκις.*

1, 18, 5. *εἰς Σερβησόν*] *εἰς Ἐρβησσόν.*

1, 19, 15. *κατασκευῆς* (quod reponendum)] *παρασκευῆς**.

1, 23, 2. *ἐπιπλεῖ στόλῳ παντί*] — *τῷ στόλῳ παντί.* Alterum est apud Diodorum 27, 4, 3: *Ὥστε στόλῳ παντὶ ναυαγῆσαι τοῦτον*, nisi ibi quoque excidit *τῷ*, ut 19, 68, 3, *μετὰ στόλου* scribendum conieci *μετὰ τοῦ στόλου.* Neque credibile aliter scripsisse Polybium, qui alibi semper *παντὶ τῷ στόλῳ.*

1, 23, 7. *τὰς πρώτας συμβαλλούσας ναῦς*] — *συμβαλούσας* —.

1, 26, 2. *τοῖς ἅπαξ εἰς αὐτὴν ἐμβάλλουσιν*] — *ἐμβαλοῦσιν.*

1, 29, 9. ὁ μὲν οὖν Μάρκος ἔμενεν ὑπολειπόμενος ναῦς τετταράκοντα] — ὑπολιπόμενος —.

1, 30, 11. ἐκκλῖναι] ἐγκκλῖναι (sic pro ἐγκλῖναι).

1, 34, 2. τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον συνεψόφησαν (pro συμψοφῆσαν) τοῖς ὅπλοις καὶ συναλαλάξαν ὥρμησεν] — συναλάλαξαντες ὥρμησαν. *

1, 36, 3. ἃς οἱ μὲν ἐγχώριοι — οἷοί τ' ἂν ἀναφέρειν] — οἷοί τ' ἀναφέρειν.

1, 37, 1. προσδείξαντες τῇ τῶν Καμαριναίων χώρᾳ] προσμίξαντες —.

1, 38, 1. νομίζοντες ἀξιόχρεως εἶναι] — ἀξιόχρεῳ —.* Haud dubie enim addendum σφᾶς post vel ante εἶναι, ut 4, 3, 3: Νομίζοντες ἀξιόχρεως εἶναι σφᾶς, et 1, 53, 10: Νομίσαντες ουκ ἀξιόχρεως σφᾶς αὐτοὺς εἶναι, et 11, 16, 7, quum nihili sit ἀξιόχρεως pro ἀξιόχρεῳ, etsi alibi quoque apud Polybium est ἀξιόχρεοι cum hiatu ab eo alieno, sed aliter tollendo, neque hic ferendo.

1, 38, 5. οὐ βουλευόμενοι καθάπαξ εἴκειν] οὐ β. δὲ καθάπαξ εἴκειν. — Ibid. ἔγνωσαν τῶν ἐκ δρυόχων . . ναυπηγεῖσθαι σκάφη] ἔγνωσαν ἐκ τῶν δρυόχων — *. Scribendum erat ἔγνωσαν ἐκ δρυόχων.

1, 40, 1. Κακεκίλιον] Καικίλιον, ut 3 et 5 et 14, Κεκίλιος] Καικίλιος.

1, 40, 7. συνθεασαμένοις δὲ γινόμενον ὃ προέθετο] συνθεασάμενος —. Ibid. τοῦ τάφρου] τῆς τάφρου.

1, 40, 8. εἰσακοντίζων εἶτα προσπίπτοντα] — εἰς τὰ —.

1, 40, 13. κατὰ τῶν ἰδίων ἔφερε, τοὺς μὲν ἄνδρας καταπατοῦντα] — ἐφέρετο —.

1, 41, 4. ἀπαντηκότων] ἀπηντηκότων.

1, 42, 2. ἧς μὲν γὰρ ὁ μεταξὺ τόπος ἐστὶ πορευτός, ἧς δὲ παντός] — πλωτός.

1, 42, 12. οὐδὲν παρέλιπε] οὐδὲν παρέλειπε.

1, 44, 6. οὐδ' ἀκούσειν ἠξίουν] — ἀκούειν —.

1, 47, 2. δι' οὗ τρόπου μόνως ἐστὶ δυνατὸν ἐξ οὐρίας .. εὐστοχεῖν] οὐρίας πλέουσι . . εὐστοχεῖν.

1, 49, 2. κατέγραφον αὐτὰς (pro ναύτας)] κατέγραφον αὐτούς. *

1, 53, 6. οὐκ εἰς μακρὰν — ἦλθον διατροπήν] — μικρὰν —.

1, 55, 7. τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ὀρῶν πλὴν τῆς ἕκτης] — Αἴτνης.

1, 55, 10. τὸν τῆς ἀναβολῆς] τὸν τῆς ἀναβολῆς ἐτρέπετο καιρόν *, ut in margine Vaticani.

1, 56, 3. τοῖς εἱρκτοῖς] τῆς Εἱρκτῆς.

1, 56, 4. πνοιας (sic)] πνοάς. — Ibid. θηρασίμων θηρίων] θανασίμων θηρίων.

1, 56, 8. προόδους (sed pr. προσόδους)] προσόδους.

1, 56, 11. αὐτῶι Ῥωμαίων] αὐτῶν Ῥωμαίων. *

1, 59, 8. Αὐτάτιον (pro Λυτάτιον)] Οὐτάτιον.*

1, 62, 2. περὶ ὅλων] περὶ τῶν ὅλων.

1, 62, 4. παρέλειπεν] παρέλιπεν. — Ibid. ἀλλὰ πάσας τὰς τοῦ νικᾶν ἐν τῷ πολεμεῖν τὰς ἐλπίδας — ἐξήλεγξεν] — πολεμεῖν ἐλπίδας —.

1, 65, 2. πόλεμος ὁ πρὸς τοὺς Φαλίσκους καλουμένους] — καλούμενος.

1, 66, 4. Γέσχων] Γέσκων.

1, 66, 5. οὐκ ἀπορούμενοι (pro εὐπορούμενοι)] ἀπορούμενοι. *

1, 66, 10. οἱ δὲ μισθοφόροι συναναχθέντες εἰς τὴν Σικ...αν] — συναχθέντες εἰς τὴν Σίκκαν vel Σικελίαν.

1, 69, 13. ὥστε μὴ δύνασθαι διαφυγεῖν τῶν ἅπαξ προσελθόντων] — τὸν ἅπαξ προσελθόντα. * Scribendum videtur μηδένα δύνασθαι.

1, 70, 3. σιταρχίας] σιταρκίας.

1, 71, 6. οὐδὲ φίλων οὐδὲ συμμάχων τῶν βοηθησάντων ἔξωθεν ἐλπὶς οὐδ' ἡτισοῦν] — βοηθησόντων. — Ibid. οὐχ ἥκιστα δ' αὐτοῖς σφίσι τῶν κακῶν ἐγεγόνεσαν αἴτιοι] — αὐτοί —.

1, 73, 2. περιλειπῆ] περιλιπῆ.

1, 73, 4. τὸ μὲν τῇ θαλάττῃ, τὸ δέ τι καὶ λίμνῃ] τὸ μέν τι —.

1, 73, 7. παραγενόμενοι] παραγινόμενοι.

1, 79, 5. ποιησάμενοι πόλεις ὑφ' ἑαυτοὺς] — τὰς πόλεις —.

1, 79, 6. *Καρχηδόνος ὢν* (pro *Καρχηδονίων*) *νῆσος*] *Καρχηδόνος οὖσα νῆσος.* *

1, 80, 3. *τούτοις πιστεύειν οἵτινες* (addendum *ἂν*] *ἀεί τι εἰσαγγέλωσι κατὰ Καρχηδονίων*] — *εἰσαγγέλλουσι* —. *

1, 80, 9. *καί τις ἐκ τῶν καθημένων εἶπε Βάλλε*] — *εἶπεν ὅτι βάλλε* *, quum etiam 1, 69, 13, sit *ὅτε τις ἄρξαιτο βάλλε λέγειν.*

1, 80, 12. *ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Γέσκωνος, βραχεῖ χρόνῳ πρότερον ἐκ πάντων Καρχηδονίων προκρίναντες ἀνέδειξαν μὲν εὐεργέτην αὐτῶν*] — *ὃν βραχεῖ χρόνῳ* —.

1, 81, 4. *ὃν δ' ἂν τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς* (*λάβωσιν*), *ἀποκόψαντας τὰς χεῖρας αὖθις εἰς Καρχηδόνα ἀποπέμπειν*] — *Καρχηδονίους* —, quo tollitur hiatus.

1, 81, 10. *ἔθη μοχθηρὰ καὶ στροφὴν*] — *καὶ τροφήν* —.

1, 83, 1. *ἐπὶ τὰς Ἱέρων*] *ἐπιστὰς Ἱέρων.*

1, 84, 9. *ὑπὸ τῆς λιμοῦ*] *ὑπὸ τοῦ λιμοῦ.*

1, 85, 4. *ἐξεῖναι Καρχηδονίοις ἐκδέξασθαι τῶν πολεμίων οὓς ἂν αὐτοὶ βούλωνται δέκα*] — *ἐκλέξασθαι* —.

2, 1, 6. *τὰς Ἡρακλέους στήλας*] — *Ἡρακλείους* —.

2, 2, 6. *κατὰ κράτος ἔχειν αὐτοὺς*] *κατὰ κράτος ἑλεῖν αὐτούς.*

2, 5, 6. *κερδίδελον*] *Σκερδίλαιδον.* — Ibid. *ἀπολαύοντες ἀναίδην*] — *ἀνέδην.*

2, 7, 1. *τὸ μὲν γὰρ ἀνθρώπους ὄντας παραλόγως περιπεσεῖν τινῶν* (pro *τινι*) *τῶν δεινῶν*] — *τισι* —.*

2, 8, 2. *πολλοὺς τῶν Ἰταλικῶν ἐμπόρων εὐθὺς μὲν ἐσύλησαν, οὓς δ' ἀπέσφαξαν*] — *ἐμπόρων οὓς μέν* —.

2, 8, 8. *κωλύειν Ἰλλυριοῖς τὰς κατὰ θάλατταν ὠφελείας*] *κωλύειν Ἰλλυριοὺς τῆς* — *ὠφελείας.*

2, 9, 9. *ἔπλεον ἐπὶ τὰς* (pro *τῆς*) *Κερκύρας*] — *τὴν Κέρκυραν.* *

2, 10, 1. *συνέβαλλον*] *συνέβαλον.*

2, 10, 3. *ζεύξαντες τοὺς παρ' αὐτῶν λέμβους*] — *αὐτοῖς* —.

2, 10, 6. *πιστεύοντες τὸ ταχυναυτεῖν*] — *τῷ* —.

2, 10, 8. *βραχὺν ὅτι χρόνον*] — *ἔτι* —.

2, 11, 3. ὑστερήσας δὲ τὸν καιρὸν] — τῶν καιρῶν. Quod recipiendum pro τοῦ καιροῦ.

2, 11, 5. πρὸς τὴν Ἰλλυριῶν παρανομίαν] τὴν τῶν Ἰλλυριῶν —.

2, 11, 13. καὶ τῶν χιλιάρχων τινὰς καὶ τῶν ταμίαν] — καὶ τὸν ταμίαν.

2, 17, 5. τῷ κόσμῳ βραχεῖ διαφέροντες] — βραχύ —.

2, 17, 10. κρεαφαγεῖν] κρεωφαγεῖν. *

2, 18, 7. μετὰ μεγάλης στρατείας] — στρατιᾶς.

2, 19, 2. περιβαλλόμενοι] περιβαλόμενοι.

2, 21, 5. κατέκοψαν δ' ἀλλήλους συμβαλόντες ἐκ ποράτάξεων] — παρατάξεως.

2, 21, 8. Φλαμωνίου] Φλαμινίου.

2, 22, 2. παραυτίκα μέν — εἰς τὸ μέλλον] — εἰς τὸ μέλλον δέ.

2, 22, 9. οὐκ ἐλάχιστα δὲ συνήργησε καὶ Καρχηδονίοις τοῦτο τὸ νίκημα πρὸς τὸ κατασκευάσασθαι] — κίνημα —.

2, 22, 11. ἐνεχείρησαν (ἐχώρησαν) .... πρὸς τοὺς κατὰ τοὺς πολεμίους] πρὸς τὰ κατὰ —. * Scribendum erat πρὸς τοὺς κατ' αὐτούς, ut ego correxeram ad Stephanum v. ἐγχειρέω, p. 128, C, quod verbum etiamsi recte coniungitur cum praepositione πρός, hic tamen ex praecedenti ἐν illatum pro ἐχώρησαν.

2, 23, 6. Σαρδῶνα] Σαρδόνα.

2, 23, 11. σίτου καὶ βελῶν τοσαύτην ἐποιήσαντο κατασκευήν] — παρασκευήν.

2, 24, 1. ἐπὶ τοσοῦτον καθίκετο τῆς ἐπιβολῆς ὥστε περιβάλλει] — περιβάλλειν.

2, 24, 3. πεντάκις μὲν χιλίους καὶ διακοσίους πεξικούς] — πεζούς.

2, 24, 8. ἂν (pro ἵν') — ἀντιπεριστῶσι] ὡς ἂν ἀντιπεριστῶσι. *

2, 24, 13. ἔτι δὲ μὴν] ἔτι γε μήν.

2, 24, 16. πεζῶν ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα μυριάδας] πεζῶν μὲν ὑπὲρ —.

2, 25, 5. τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπέλειπον] — ἀπέλιπον.

2, 26, 7. δόξαντες δὲ σφίσι .. χρήσασθαι] δόξαντος —. Ibid. Ἀροέστου] Ἀνηροέστου, ut 5.

2, 27, 2. ἐμπεσόντες εἰς τοὺς παρὰ τοῦ Γαΐου προπορευσαμένους] — προπορευομένους.

2, 27, 3. Λούκιον] Λεύκιον.

2, 27, 4. κατ' ἀπορίαν] κατὰ πορείαν.

2, 29, 3. ἀποκεκλιμένης (pro ἀποκεκλειμένης] ἀποκεκλεισμένης.*

2, 32, 1. Φρούριος] Φούριος.

2, 32, 5. ἀμετάθετον ουσαν τὴν ἐπιβουλὴν] — ἐπιβολήν.

2, 33, 9. πολλοὶ νικήσαντες] πολὺ νικήσαντες.

2, 34, 4. στρατοπεδεύσαντες πόλιν Ἀχέρρας] — περὶ πόλιν —.

2, 35, 1. ἐπέτρεψαν Ῥωμαίοις] ἐπέτρεψαν τοῖς Ῥωμαίοις.

2, 35, 3. διὰ τὸ μὴ πλεῖον] διὰ τὸ μὴ τὸ πλεῖον.

2, 35, 6. ὑπολαμβάνοντες οἰκεῖον ἱστορίας ὑπάρχειν τὰ τοιαῦτα ἐπεισόδια τῆς τύχης εἰς μνήμην ἄγειν καὶ παράδοσιν τοῖς ἐπιγενομένοις, ἵνα μὴ τελέως οἱ μεθ' ἡμᾶς ἀνεννόητοι τούτων ὑπάρχοντες ἐκπλήττωνται τὰς αἰφνιδίους καὶ παραλόγους τῶν βαρβάρων ἐφόδους, ἀλλ' ἐπὶ ποσὸν ἐν νῷ λαμβάνοντες ὡς ὀλιγοχρόνιόν ἐστι καὶ λίαν εὔφθαρτον τοῖς τὸ φῦλον αὐτῶν ὑπομένουσι καὶ πάσας ἐξελέγχουσι τὰς σφετέρας ἐλπίδας πρότερον ἢ παραχωρῆσαί τινος τῶν ἀναγκαίων] — ἐν νῷ λαβόντες — *. Quod tempus etsi paullo est aptius, tamen locum depravatum ulterius corrumpit haec correctio. Suspicor enim non, quod aliis visum est, deleto τοῖς scribendum esse ὑπομένωσι et ἐξελέγχωσι, sed λαμβάνοντες e proximo ὑπολαμβάνοντες esse repetitum pro λαμβάνωσιν.

2, 37, 2. τοῦ δευτέρου συστάντος μὲν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πολέμου, προσαγορευθέντος δὲ — Ἀννιβαϊκοῦ] — μὲν συστάντος. Quod aptius.

2, 37, 6. περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀρκούντως ἔχοι ποιεῖσθαι τὴν ἀνάμνησιν] — ἔχει —. Alterum scribendum foret non ἔχοι αν, ut Schweigh., sed ἂν ἔχοι.

2, 37, 9. πολλῶν ἐπιβαλλομένων] πολλῶν ἐπιβαλομένων.

2, 39, 7. Διονυσίου Συρακοσίου] Διονυσίου τοῦ Συρακοσίου.

2, 40, 5. *ῥᾴστην ἐμοί τ' ἂν γενέσθαι τὴν διήγησιν, ποιησαίμεθα*] — *διήγησιν, εἰ ποιησαίμεθα*.

2, 41, 8. *Αἴγειρα, Πελλήνη, Βοῦρα, Κερύνεια*] *Αἴγειρα, Πελλήνη, Αἴγιον, Βοῦρα, Κερύνεια*, ut est s. 13, *Αἰγιεῖς, Βούριοι, Κερυνεῖς*, sed quod ante *Αἴγειρα* potius exciderat.

2, 43, 6. *ταῦτ' ἔστ' ἐγίγνετο*] *ταῦτ' ἐγίγνετο*.

2, 43, 9. *μέχρι μὲν οὖν Ἀντίγονος*] *μέχρι μὲν ἦν Ἀντίγονος*.* Scribendum erat *μέχρι μὲν οὖν ἦν Ἀντίγονος*.

2, 44, 3. *τιμὰς προτείνοντος, τοῖς δὲ μὴ προσέχουσιν ἔτι μείζους ἐπανατεινόμενοις φόβους*] — *προτείνοντα* —, *ἐπανατεινόμενον* —.

2, 45, 5. *ἐκ τῶν καταλόγων*] *ἐκ τῶν κατὰ λόγον*.

2, 47, 3. *τοῦ Κλεομένους — καταλύσαντος, χρωμένῳ δὲ*] — *χρωμένου δέ*.

2, 47, 5. *τοὺς βασιλεῖς σαφῶς εἰδὼς φύσει μὲν οὐδένα νομίζοντας οὔτ' ἐχθρὸν οὔτε πολέμιον*] — *οὔτ' ἐχθρὸν οὔτε φίλον*, sequente *ταῖς δὲ τοῦ συμφέροντος ψήφοις ἀεὶ μετροῦντας τὰς ἔχθρας καὶ τὰς φιλίας*, ut nihil conferre videatur ad illud *πολέμιον* hic tuendum, coniunctum idem cum *ἐχθρὸν* 15, 8, 12: *Ὡς ἐχθροῖς ἡμῖν κέχρηνται καὶ πολεμίοις*.

2, 48, 2. *δεῖ ποιούμενος*] *δεῖγμα ποιούμενυς*.

2, 49, 6. *τὸ μέγιστον τὸ ἔθνος*] *τὸ μέγιστον ἔθνος*.

2, 50, 9. *δόξαντας δικαίως τοῦτο πράττειν*] *δόξαντος* —.

2, 51, 1. *μένειν ὑπὸ τῶν ὑποκειμένων*] — *ἐπὶ τῶν* —.

2, 52, 7. *εὐσεβίας*] *Εὐβοίας*.

2, 53, 3. *ὃ δὴ καὶ νομιστέον αἰτιώτατον γεγονέναι πραγμάτων κατορθώσεως*] — *γεγονέναι τῆς τῶν πραγμάτων κατορθώσεως*. Quo non admodum est opus.

2, 54, 10. *τοὺς ἐξερχομένους στρατιώτας*] *τοὺς ἐξ Ὀρχομενοῦ στρατιώτας*.

2, 55, 2. *ἐν τῇ Μεγαλοπόλει*] *ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει*.

2, 56, 16. *ἐν παντὶ τὸ τέλος κεῖται ἐν ταῖς αἰτίαις καὶ ταῖς προαιρέσεσι τῶν πραττόντων καὶ ταῖς τούτων διαφοραῖς*] — *τῶν πραγμάτων* —. *

2, 57, 1. *ἐνεχείρησαν αὐτούς*] *ἐνεχείρισαν αὐτούς*.

2, 58, 14. *ἡ τῶν πραττόντων ὠμότης*] — *πραττομένων* —. *

2, 61, 1. *χωρίς τε τούτων*] *χωρὶς δὲ τούτων*.

2, 63, 1. διότι Πτολεμαῖος τῶ (sic) μὲν χορηγεῖν ἀπολέγει] — τὸ —.

2, 64, 3. ἤδη σαφῶς] ᾔδει σαφῶς ὅτι, ut 3, 15, 12: Ὅτι μὲν εἴη πολεμητέον σαφῶς εἰδότες. Alioqui etiam ὡς post σαφῶς potuit excidere. — Ibid. δεύτερον] δεύτερον δέ.* Quod δὲ et hic delendum et pluribus cum libris 6, 45, 4.

2, 65, 4. χιλίους ἑξακοσίους, ἀφ' ἧς Δημήτριος] — ἐφ' ὧν —.* Sed verbum non erat omissurus Polybius, ut aliud quid latere certum sit.

2, 68, 4. ἐκ πολλοῦ συναντῶντας προσπίπτοντας] — συναντῶντας καὶ προσπίπτοντας.

2, 68, 9. διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι τόπον εἰς ἀναχώρησιν καὶ μετάστασιν ἑαυτοῖς] — καταλιπέσθαι —.

2, 69, 6. ἠναγκάζετο διασπῶν τὰ προτειχίσματα καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξάγειν] — διασπᾶν —.

2, 69, 9. τῷ τῆς ἐπ' ἀλλήλους φάλαγγος ἰδιώματι] — τῆς ἐπαλλήλου φάλαγγος —.

2, 71, 5. παραπλήσιον γάρ δή τι συνέβη τούτοις πρώτοις . . κατασχοῦσι τὰς ἀρχὰς ταύτας, λέγω δὲ Σελεύκῳ, Πτολεμαίῳ καὶ Λυσιμάχῳ] — τούτοις τοῖς πρώτοις — Πτολεμαίῳ, Λυσιμάχῳ, ut 5, 90, 1: Λέγω δὲ Λυσανίαν, Ὀλύμπιχον, Λιμναῖον. 6, 5, 8: Λέγω δὲ ταύρους, κάπρους, ἀλεκτρυόνας. 6, 13, 4: Λέγω δὲ οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας. 8, 14, 5: Λέγω δ' οἷον τάφρους, ἐκρήγματα, συναγκείας, ὀφρῦς, ῥεῖθρα ποταμῶν, et alibi ubi non praecedit λέγω.

3, 1, 2. ἐν αὐτῇ κείνῃ (sic)] ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ.* Sed aut κείνῃ scripserat Polybius aut 'κείνῃ.

3, 1, 7. πολλὰ προλαμβανούσης τῆς τυχης (sic sine accentu)] — τῆς ψυχῆς.

3, 2, 2. μεγάλας δ' ἔσχον ἐλπίδας ὡς καὶ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἐξ ἐφόδου κρατήσαντες] — κρατήσοντες.

3, 2, 6. ὑποδείξομεν ὅτι μέγιστα συνεβάλετο αὐτοῖς ἡ τοῦ πολιτεύματος ἰδιότης πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνακτήσασθαι τὴν Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν δυναστείαν, ἔτι δὲ τὴν Ἰβήρων προσλαβεῖν καὶ Κελτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον καὶ πρὸς τὸ κρατήσαντας τῷ πολέμῳ Καρχηδονίων ἔννοιαν ἔχειν τῆς τῶν ὅλων ἐπιβολῆς] — ἔννοιαν σχεῖν —.*

3, 3, 6. *Φάρνακαν* (pro *Φαρνάκην*)] *Φάρνακα.**

3, 5, 8. *πέπεισμαι μὲν γὰρ*] *πέπεισμαι γάρ.* — Ibid. *διὰ τὸ κάλλος πολλοὺς κατεγγυηθήσεσθαι καὶ σπουδάσειν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν τὴν ὑπόθεσιν*] *κατεγγυήσεσθαι* —. Quod unum hic convenit atque, quum alterum nonnisi passivae sit significationis, non mediae, etiam ex coniectura foret reponendum. Nam ut apud veteres perpetuo sic est peccatum in his formis, ita plurima de hoc genere etiam apud recentiores sunt corrigenda, ut nuper dixi ad Dionem Cassium vol. 5, p. XI, et Polybio 11, 9, 3, *ὠφεληθήσεσθαι* pro *ὠφελήσεσθαι* perperam iufert liber unus, atque utrique verbi *πολεμεῖν*, quod futurum passivum habet apud hunc 2, 41, 14: *Ἑαυτὸν ὁρῶν ὅσον οὐκ ἤδη πολεμηθησόμενον*, apud Dionem 42, 42, 4: *Τοὺς Αἰγυπτίους ἤτοι συναλλαγήσεσθαί οἱ ἐφ' οἷς ἐβούλετο ἢ δικαιότερον καταπολεμηθήσεσθαι* (*καὶ πολεμηθήσεσθαι* Reiskius) *καὶ καταστραφήσεσθαι ἤλπισεν*, alteram restituendam esse formam *πολεμησόμενον* et *πολεμήσεσθαι*, vix dubitabit qui vel apud Thucydidem 8, 43, 2: *Ὅτῳ τρόπῳ ἄριστα καὶ ξυμφορώτατα ἀμφοτέροις πολεμήσεται*, idem *πολεμηθήσεται* substitutum viderit in uno, quum alterum sit in omnibus 1, 68, 3, ut apud Demosthenem p. 657, 8, et ipsum Pausaniam 1, 10, 1, atque Straboni 17, p. 833, A: *Ὡς οὐ πολεμησόμενοι* pro *πολεμηθησόμενοι* restituendum ex optimo libro Vaticano 1329, qui etiam alibi saepe solus veram servans scripturam saepius iniuria est neglectus. Quod 4, 40, 5, est *πληρωθήσονται* pro *πληρώσονται* tanquam suspectum notavi ad Xenoph. Eq. 3, 6.

3, 6, 11. *οὐδὲ ἀξιόχρεων*] *οὐδὲν ἀξιόχρεων.*

3, 7, 2. *ὀλιγωρῆσθαι* (pro *ὠλιγωρῆσθαι*)] *ὀλιγωρεῖσθαι.**

3, 8, 10. *δόγματι μόνον τὴν ἐκδιήγησιν ποιησαμένους*] — *ἐκδίκησιν* —.

3, 9, 6. *πρῶτον μὲν αἰτίαν γεγονέναι τὸν Ἀμίλκου θυμὸν*] — *πρώτην* —. Sed Polybii videtur esse potius *αἴτιον.*

3, 11, 3. *ὑποκυρουμένην*] *ὑποικουρουμένην.*

3, 11, 5. *ἔτη μὲν ἔσχεν* (fortasse pro *σχεῖν*) *ἐννέα*] — *ἔχειν* —.

3, 11, 8. *αὐτὸν συνεργὸν ἕξειν νομίζοντες* (pro *νομίζοντ'*) *ἀληθινώτατον*] — *νομίζοντα* —.

3, 13, 1. τῶν τελευταίων συντεθέντων χρημάτων] — τελευταῖον —.

3, 14, 6. ἐπιβαλλομένων] ἐπιβαλομένων.

3, 15, 3. ἥτε σωμανεὶ πρόσχημα καὶ βασίλειον ἦν] ἥτις ὡς ἂν εἰ —.

3, 15, 5. κατὰ τὰς ἐπ' Ἀσδρούβα γενομένας ὁμολογίας] — ἐπ' Ἀσδρούβου —.

3, 15, 9. κατέφευγε δ' εἰς προφάσεις ἀλόγους, ἅπερ εἰώθασι ποιεῖν] — ὅπερ εἰώθασι —.

3, 17, 6. οὐδὲν ἀπολειπὼν ὄπισθεν πολέμιον] οὐδένα ἀπολιπὼν —.

3, 17, 7. ἐνεργάσασθαι] ἐνεργάσεσθαι.

3, 18, 1. ἅμα τῷ συνεῖναι τὴν ἐπιβολὴν] — συνιέναι —.*

— Ibid. τὰς ἁρμοζούσας ταύτης χορηγίας] — ταύτῃ —. *

3, 19, 1. πάντες ἐξελύθησαν εἰς τὸν κίνδυνον] — ἐξεληλύθεσαν —.

3, 21, 1. τὰς μὲν οὖν πρὸς Ἀσδρούβαν ὁμολογίας παρεσιώπων, ὡς οὐδὲν οὔσας πρὸς αὐτοῦ] — πρὸς αὐτούς.

3, 21, 8. ουν] οὗ *.

3, 23, 3. ταῦτα, παρὲξ δὲ μηδὲν οἴονται δεῖν λαμβάνειν] ταῦτα παρέξειν, μηδὲν δὲ —. *

3, 24, 2. πρόκειται δὲ καὶ τῷ Καλῷ ἀκρωτηρίῳ Μαστία] πρόσκειται —.

3, 24, 7. ὡσαύτως μηδ' οἱ Ῥωμαῖοι ποιείτωσαν] ὡσαύτως δέ, ut 13, est ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ῥώμῃ.

3, 26, 4. μήτε γεγονότος μήθ' ὑπάρχοντος παράπαν] — ὑπάρχοντος τὸ παράπαν.

3, 27, 2. ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους τῶν νήσων ἁπασῶν] — Σικελίας καὶ τῶν νήσων ἁπασῶν.

3, 30, 1. ἐδεδώκεσαν αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων πίστιν]. — εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. V. Schweigh. Lex. v. Πίστις.

3, 31, 3. διὰ τοῦ . . . μηδέποτ' ἂν εὐλόγως βεβαιώσασθαι μηδένα] διὰ τὸ —.

3, 32, 2. ἀπὸ τῶν κατὰ Πύρρον [καὶ Τίμαιον συγγραφέων καὶ] καιρῶν ἐξηγήσεως] — συγγραφέντων καιρῶν ἐξηγήσεως *.

3, 32, 6. τὰ ἐπιγινωσκόμενα τοῖς ἔργοις] τὰ ἐπιγιγνόμενα —. *

3, 33, 9. Ὀρῆτες] Ὀρεῖται *. Utrumque enim perinde ignotum, sed alterum etiam ob hiatum suspectum.

3, 36, 2. ῥητέον οὐκ αὐτὰς τὰς ὀνομασίας] καὶ ῥητέον —, etsi praestat fortasse quod alii coniecerunt ῥητέον δ' οὐκ —.

3, 36, 6. ἡ τῆς τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς διαίρεσις] ἡ τοῦ περιέχοντος —.

3, 37, 6. τὸν πρὸς τὴν μεσημβρίαν τόπον] — τῇ μεσημβρίᾳ — *.

3, 39, 4. καθ' Ἡρακλέους στήλας] καθ' Ἡρακλείους στήλας, ut 5, et 2, ἐφ' Ἡρακλείους στήλας.

3, 40, 4. τοὺς δ' οἰκήτορας ἐν ἡμέραις τριάκοντα παρήγγειλαν ἐπὶ τόπους γίγνεσθαι] — ἐπὶ τοὺς τόπους παραγίγνεσθαι.

3, 41, 8. καὶ διενοεῖτο μετὰ τῶν χιλιάρχων ποίοις χρηστέον τῶν τόπων] — καὶ διὰ τῶν χιλιάρχων ὑπετίθετο — *.

3, 42, 3. εἰ δὲ τὴν ἁρμόζουσαν ξυλείαν ἐξέβαλε] ἔτι δὲ —.

3, 43, 3. τὸ πολὺ τῆς τοῦ ῥεύματος βίας ἀποδεχομένων] — ὑποδεχομένων.

3, 44, 7. συντόμως ἅμα καὶ μετὰ ἀσφαλείας ποιήσονται τὴν εἰς Ἰταλίαν] — τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν.

3, 46, 5. κατὰ ποταμοῦ] κατὰ τοῦ ποταμοῦ.

3, 46, 9. κατὰ πᾶν τόπον ὥρμα] — πάντα τόπον —.

3, 47, 2. πρὸς τὰς (quod delendum videtur, ut 16, 16, 5 est πρὸς sine τὰς) δύσεις χειμερινὰς] πρὸς τὰς χειμερινὰς δύσεις.

3, 48, 2. τοσούτων ἡγούμενος δυνάμεών τε καὶ τὰς μεγίστας ἐλπίδας ἔχων] — δυνάμεων καὶ —.

3, 48, 11. εἴς τε τὰς μεταξὺ δυσχωρίας ὁδηγοῖς . . . ἐχρῆτο] καὶ τῆς μεταξὺ δυσχωρίας —. *

3, 48, 12. διὰ τὸ . . τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτοῖς (pro αὐτοὶ) κεχρῆσθαι πορείᾳ] — αὐτὸς vel αὐτοὺς —. *

3, 49, 6. ᾗ μὲν . . ., ᾗ δὲ] τῇ μὲν . . ., τῇ δέ. *

3, 49, 11. σίτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδείοις ἐχορήγησε τὸ στρατόπεδον] σῖτον — τῷ στρατοπέδῳ. *

3, 50, 3. συναθροίσαντες ἱκανὸν τὸ (fortasse pro τι) πλῆθος] — ἱκανὸν πλῆθος.

3, 50, 6. προέπεμψέ τινας πρὸ τῶν καθηγουμένων Γαλατῶν] — τινας τῶν — . — Ibid. κατασκέψασθαι τὴν ὅλην ἐπίθεσιν] — ὑπόθεσιν.

3, 51, 2. ἐξεκλίθησαν ὑπὸ τοῦ συμβαίνοντος ἐξάπτεσθαι] ἐξεκλήθησαν —.

3, 51, 12. ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμάτων ἐπὶ δυεῖν καὶ τρεῖς ἡμέραις εὐπορίαν] — ἐπὶ δυοῖν καὶ τρισὶν ἡμέραις — *. Scribendum ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας.

3, 52, 1. ορμα] ὅρμα.

3, 52, 3. κηρύκιον] κηρύκειον.

3, 52, 6. συλλογιζόμενος μὲν τὰ προτεινόμενα] συλλογιζόμενος μὲν ὡς εἰ λάβοι τὰ προτεινόμενα.

3, 53, 3. τούτους συγκυρήσαντες] τούτου συγκυρήσαντος.

3, 53, 9. προσδέξασθαι τοὺς ἀπολειπομένους] — ὑπολειπομένους.

3, 54, 1. διὰ τὸ συνάπτειν τῆς Πλειάδος δύσιν] — συνάπτειν τὴν τῆς Πλειάδος —.

3, 54, 2. τὴν τῆς Ἰταλίας ἐνέργειαν] — ἐνάργειαν.

3, 54, 7. τῆς ἀπορρῶγος] τῆς ἀπορρωγυίας vel τῆς γῆς ἀπερρωγυίας. *

3, 55, 1. τῆς ἐπὶ τοὺς πεπτωκυίας] τῆς ἐπιετοῦς πεπτωκυίας. Vocabulum nusquam repertum, ut aliud quid latere videatur.

3, 56, 3. δεκάπεντε] πεντεκαίδεκα.

3, 57, 2. Ἡρακλέους στήλας] Ἡρακλείους στήλας. — Ibid. περὶ τῆς ἔξω θαλάττης καὶ τῶν ἐν ταύταις συμβαινόντων] — ταύτῃ —.

3, 57, 3. ἀργυρίων καὶ χρυσίων] ἀργυρείων καὶ χρυσείων. — Ibid. τῶν κατ᾽ αὐτὴν Ἰβηρίαν] τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν.

3, 60, 5. ἱππεῖς πλείους ὀκτακισχιλίους] ἱππεῖς πλείους ὀκτακισχιλίων.

3, 60, 7. ἀνεκτᾶτο . . τὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν, ὁμοίως δὲ καὶ (fortasse addendum τὰ) τῶν ἵππων] — ὁμοίως δὲ τὰ τῶν ἵππων.

3, 64, 1. εἰς τὸ συμπροσθεν (sic)] εἰς τοὔμπροσθεν.

3, 67, 2. κατακοιμισθέντων] κατακοιμηθέντων. — Ibid. καθωπλισάμενοι (pro καθωπλισμένοι)] καθοπλισάμενοι. *

3, 67, 9. τούτων συνάπτοντας] τούτῳ συνάπτοντας.

3, 69, 3. τὴν παρ' αὐτῷ σωτηρίαν] — αὐτῶν — *. Scribendum videtur αὐτοῦ, ut 3, 71, 5, αὐτοῦ restitutum pro αὐτῷ.

3, 69, 4. ἐτίμησε μεγαλείως] — μεγάλως. *

3, 69, 11. πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν ἀπεχώρουν] — ὑπεχώρουν.

3, 71, 6. δείπνῳ ποιήσασθαι (pro δειπνοποιήσασθαι)] τὸ δεῖπνον ποιήσασθαι. *

3, 71, 8. παρήγγελλε] παρήγγειλε.

3, 72, 3. πλῆθος] πλῆθος ἦν. — Ibid. μασθῶν] μαστῶν.

3, 73, 1. συνεπλέκησαν] συνεπλάκησαν.

3, 73, 3. ἀτελῆ] ἅτε δή.

3, 74, 9. τὸ στρατόπεδον .. κατεδίωξαν] — καταδιῶξαν.

3, 76, 1. Ἐμπορίον (pro Ἐμπόριον)] Ἐμπορεῖον.

3, 76, 10. ἐσκευασμένους] ἐσκεδασμένους.

3, 77, 1. Ἀργητίνων] Ἀρρητίνων, ut 80, 1.

3, 79, 4. Μάρωνα] Μάγωνα.

3, 80, 4. τὴν ἐκείνων στρατοπεδείαν] — ἐκείνου —.

3, 81, 7. βλακία] βλακεία.

3, 81, 11. τὸν προεστῶτα πόλεμον δυνάμεως] τὸν προεστῶτα ἐν πολέμῳ δυνάμεως. * Delendum erat πόλεμον ex s. 10, ubi ὁ προεστὼς τῶν πολεμίων, ut infra 3, 87, 1, ἔντης e proximo ἐν τοῖς, repetitum.

3, 82, 5. ἀνείχετο] ἠνείχετο.

3, 83, 4. καὶ ταύτην (pro κατ' αὐτὴν] κατὰ ταύτην. *

3, 83, 5. τὴν ἡσυχίαν εἶχεν] — ἦγεν *.

3, 83, 6. συνάψαι τῶν πολεμίων] — τοῖς πολεμίοις.

3, 83, 7. τῇ προτέρᾳ] τῇ προτεραίᾳ.

3, 84, 7. τὸ μὴ φεύγειν μηδὲ λιπειν (sic pro λείπειν) τὰς τάξεις] — λιπεῖν —.

3, 87, 9. Μινύκιον] Μινούκιον, * ut Diodori 14, 54, 1; 90, 1; 16, 4, 2; 20, 102, 1, est Γενούκιον, sed 12, 31, 1; 16, 2, 1, Γενύκιον, haud dubie rectius.

3, 88, 3. ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς τὴν Ἰαπυγίαν] — ὡς ἐπὶ τὴν Ἰαπυγίαν. *

3, 88, 8. ἀπολύσας τῆς κατὰ γῆν στρατιᾶς] — στρατείας.

3, 90, 1. τοὺς εὐκαίρους προκατελάμβανε τόπους κατὰ τὴν ἐμπειρίαν] — διὰ τὴν ἐμπειρίαν. *

3, 91, 9. μία μὲν ἀπὸ τῆς Σαυνίτιδος] — Σαυνίτιδος, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἐριβανοῦ.* Quae ficta ex c. 92, 1: Διελθὼν τὰ στενὰ (τὰ) κατὰ τὸν Ἐριβιανὸν καλούμενον λόφον, quum Polybius aliud quid scripserit, quale Schweighaeuserus coniecit: Δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τῆς Λατίνων χώρας.

3, 92, 1. ὃς σχεδὸν δίχα διαιρεῖται τὰ προειρημένα πεδία] διαιρεῖ —.

3, 92, 6. ὥστε μὴ δοκεῖν τοῖς αὐτοῖς συμμάχοις ἐκχωρεῖν] — αὐτῶν —.

3, 93, 2. διαγενόμενος πῇ καὶ πῶς χρήσεται τοῖς τόποις] — διανοούμενος —.

3, 93, 10. τὰ βαρέα τῶν ὅπλων, ἐπὶ δὲ τούτοις ἱππεῖς] — τοὺς ἱππεῖς.

3, 95, 4. κατὰ θάλατταν (pro κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν)] κατὰ γῆν *.

3, 95, 6. προαπέστειλε κατασκεψόμενος δύο ναῦς] — κατασκεψομένας —. Ibid. Μασσαλιητικὰς] Μασσαλιωτικάς*.

3, 96, 1. σημανάντων] σημηνάντων.

3, 96, 12. καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῆς Σικελίας Λιλυβαίῳ προσέσχε] — τῷ τῆς Σικελίας Λιλυβαίῳ —*.

3, 97, 2. ναῦς εἴκοσι — ἐξαπέστελλον] ἐξαπέστειλαν, ut 4. *

3, 99, 4. τότε μὲν εἰς τὴν ἀπηλλάγη] — τὴν ἰδίαν vel τὴν οἰκείαν ἀπηλλάγη.

3, 99, 8. ἐγκεχειρηκέναι τοὺς ὁμήρους] ἐγκεχειρικέναι. —

3, 100, 1. πυνθανόμενος παρὰ τῶν παρασκόπων] — κατασκόπων.

3, 101, 4. προελθὼν κατα τῆς πόλεως] — ἀπὸ —.

3, 101, 8. διὰ μὲν τὴν] διὰ τήν.

3, 103, 3. ηὖξων] ηὖξον.

3, 103, 5. τὸ παραλάβεσθαι καὶ κατατολμᾶν] τὸ παραβάλλεσθαι —.

3, 103, 7. πλύνοντα (pro πολὺν ὄντα) πρὸς τῷ διακινδυνεύειν] — πληθύνοντα —*.

3, 105, 1. *γαιολόφῳ*] *γεωλόφῳ*.

3, 105, 2. *ἐπαποστέλλοντος τοὺς ἐν τῷ λόφῳ τοὺς βοηθήσοντας*] — *τοῖς ἐν* —. Ibid. *ἑπομένου κατὰ πόδας αὐτῶν μετὰ τῶν ἱππέων*] — *κατὰ πόδας μετὰ τῶν ἱππέων αὐτοῦ*.

3, 105, 6. *σημείας*] *σημαίας*.

3, 107, 4. *τὴν μὲν οὖν πόλιν ἔτι πρότερον συνέβαινε κατεσκάφθαι*] — *ἔτει πρότερον ἑνί* —. *

3, 107, 7. *Γάϊον*] *Γναῖον*.

3, 107, 8. *κεχειρηκέναι*] *κεχειρικέναι*.

3, 107, 10. *στρατόπεδα προχειρο* (*-ρίζονται*)] *προχειροῦσι*. * — Ibid. *πεζοὺς μὲν λαμβάνει*] *τὸ δὲ στρατόπεδον πεζοὺς μὲν λαμβάνει*.

3, 107, 12. *τοῖς Ῥωμαίοις στρατοπέδοις*] — *Ῥωμαϊκοῖς* —.

3, 109, 1. *πρῶτον γὰρ*] *πρῶτον μὲν γάρ*.

3, 109; 10. *περιγενήσεται τῶν ἐχθρῶν οὐκ ἔχει*] *περιγενέσθαι* —. * Delendum erat *οὐκ ἔχει*.

3, 110, 1. *ἐπιβαλλόντες* (sic)] *ἐπιβαλόντες*.

3, 111, 3. *ἐπισημηναμένων τὸ ῥηθὲν διὰ τὴν ἐνέργειαν*] — *ἐνάργειαν*.

3, 111, 11. *ἐπισημαινομένου*] *ἐπισημηναμένου*.

3, 113, 4. *προέστησε τοὺς εὐζώνους ἐν ἀποσπάσει*] — *ἀποστάσει*.

3, 114, 1. *οὓς πάντας Ἀννίβας ἐκ τῆς προγεγενημένης μάχης σκύλοις ἐκλέξας κατακεκοσμήκει*] — *ἐν τοῖς τῆς* — *. Scribendum *τοῖς ἐκ τῆς*.

3, 114, 6. *τῷ πρότερον ἔτι*] — *ἔτει*.

3, 115, 7. *διὰ τοὺς Κελτοὺς .. προπεπτωκέναι*] *διὰ τὸ τοὺς* —.

3, 116, 2. *βουλομένου — καὶ θεωρῶν*] *βουλόμενος* —.

3, 116, 6. *ἐκκλίναντες ἀπεχώρουν*] *ἐγκλίναντες ἀπεχώρουν*.

3, 116, 7. *τοὺς μὲν φεύγοντας παραδέδωκε*] — *παρέδωκε*.

3, 116, 8. *προσπεσὼν τοῖς — στρατοπέδοις καὶ ποιουμένοις — ἐμβολὰς*] — *ποιούμενος*. — Ibid. *κατέπληξε ταῖς ψυχαῖς τῶν Ῥωμαίων*] — *τὰς ψυχὰς* —.

3, 117, 5. πρὸς τοὺς τῶν πολεμίων καιρούς] — πολέμων —.

3, 117, 9. ἀπολείπῃ] ἀπολίπῃ.

3, 117, 10. ἐπολιόρκουν οἱ Ῥωμαῖοι προσβάλλοντες τοὺς ἀπολελειμμένους] — τοῖς ἀπολελειμμένοις. *

3, 118, 1. τῆς παλαιᾶς (παραλίας) σχεδὸν πάσης] — σχεδὸν πάσης καὶ μεγάλης καλουμένης Ἑλλάδος *.

4, 1, 5. ὡς (pro ἕως) εἰς Ὤγυγον] εἰς Ὤγυγον.

4, 4, 5. Βαβύτας] Βαβύρτας.

4, 4, 8. συνεχώρησε ποιήσεσθαι] — ποιήσασθαι.

4, 7, 3. Πατριεῦσιν (pro Πατρεῦσιν) καὶ Φαριεῦσιν] Πατραιεῦσι καὶ Φαραιεῦσι.

4, 8, 4. μαρτύρια, ἐκφανεστάτοις δὲ τοῖς ἱστορηκόσι] — ἐκφανέστατα —. — Ibid. περὶ τῆς Ἀκροκόρινθον πράξεως] — τῆς εἰς Ἀκροκόρινθον. Alibi Polybius dicit ἐπὶ vel κατά, ut hic quoque alterutrum potius scripsisse videatur quam εἰς.

4, 9, 1. κατὰ τῶν Ἀχαιῶν δόγμα, ἀπὸ] κατὰ δόγμα τῶν Ἀχαιῶν, ἀπό.

4, 9, 10. πέμποντες τῆς λείας] — τὰς —.

4, 10, 1. εἰς τὴν οἰκίαν] — οἰκείαν.

4, 12, 11. ἀτάκτως ἐποιήσαντο τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὰς παρακειμένας πόλεις] — ἀναχώρησιν. * Restituendum enim ἀποχώρησιν, quod sequitur continuo s. 13, quum ἀναχώρησιν me invito sit relictum.

4, 13, 5. τὴν Σικυωνίαν χώραν] τὴν Σικυωνίων χώραν.

4, 14, 4. ἐν μέσῳ Πελοποννήσῳ] Πελοποννήσου.

4, 15, 2. παρακαλεῖν αὐτοὺς βοηθεῖν] — αὐτοῖς —. *

4, 16, 6. ἔπλευσαν — ἐν ἐνενήκοντα λέμβοις — παρὰ τὰς Ῥωμαίους (pro πρὸς Ῥωμαίους) συνθήκας. οἳ τὸ μὲν πρῶτον τῇ Πύλῳ συμμίξαντες —] ἔπλευσαν — ἐνενήκοντα λέμβοις — παρὰ τὰς Ῥωμαίων συνθήκας. * οἳ τὸ μὲν πρῶτον τῇ Πύλῳ προσμίξαντες —.

4, 16, 11. πραττομένοις αὐτοῖς τῆς πόλεως] πραττομένης —.

4, 17, 2. ἐπικρύψασθαι τὰς τῶν πραγμάτων ἐνεργείας] — ἐναργείας.

4, 17, 8. ἅτε τῶν μὲν κατεχόντων τὴν πόλιν, ἐν δὲ τοῖς

Ἀχαιοῖς ἐχόντων πάσας τὰς ἐλπίδας] — κατεχόντων ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς —.

4, 19, 9. προσκατασύρας τινὰς τόπους] προκατασύρας —.

4, 20, 3. ταῦτα δὲ — ἐγκατέλιπον] ταῦτα δὴ — ἐγκατέλιπον.

4, 20, 5. οὐ γὰρ ἡγητέον μουσικὴν ἐπ' ἀπάτῃ καὶ γοητείᾳ παρεισήχθη τοῖς ἀνθρώποις] — παρεισῆχθαι —.

4, 21, 1. τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρίαν, ἥτις αὐτοῖς παρέπεται διὰ τὴν τοῦ περιέποντος ψυχρότητα] — περιέχοντος —.

4, 21, 8. οἱ μὲν ἄλλοι παραχρῆμα πάντας αὐτοὺς ἐξεκήρυξαν] — πάντες —.

4, 24, 6. οὐ καλῶς εἶχον εἶναι] — ἔχον —.

4, 24, 9. ὡς ἐπὶ Κορίνθου] — Κόρινθον. *

4, 25, 4. συνοικιζόμενοι τῇ Μεγαλοπόλει] συνοικιζομένῃ —.

4, 25, 7. πολιτείας καὶ νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις] πολιτείαις —.

4, 26, 5. ἡμέραν ἐν ᾗ ... ἀπαντήσωσι] — ἀπαντήσουσι.

4, 27, 8. τοὺς ὀρθῶς βουλομένους] — βουλευομένους.

4, 28, 2. ἐναλλὰξ καὶ κατὰ περίθεσιν] — παράθεσιν.

4, 29, 1. τοὺς ὑπερκειμένους τῆς Λακεδαιμονίας βαρβάρους] — τῆς Μακεδονίας —.

4, 31, 5. τὰ περὶ ὧν (pro Περσῶν) εἵλοντο] τὰ περὶ ὧν ἐκινδύνευον εἵλοντο. *

4, 32, 1. τοῦ παραυτὰ λυσιτελοῦς] — παραυτίκα — *.

4, 32, 6. εὔσχολοι καὶ περίσπαστοι] — καὶ ἀπερίσπαστοι. Sed verum haud dubie κἀπερίσπαστοι.

4, 32, 8. ὅπερ ἤδη πλεονάκις αὐτοῖς συνέβη παθεῖν οὐ πάνυ πολλοῖς χρόνοις] — πολλοῖς πρότερον χρόνοις. *

4, 33, 4. καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐπεὶ οὖν] — εἰκότως ἐποίουν.

4, 35, 6. ἐπελπίζοντες ἀεὶ καὶ προσδοκίαν ἔχοντες] ἐλπίζοντες —.

4, 38, 1. πάντῃ τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένῃ] πάντων —.

4, 38, 2. τῶν ἐμπόρων] τῶν ἐμπόρων τινά.

4, 38, 4. τὰ δέρματα] τὰ θρέμματα.

4, 40, 9. νῦν δ' ἔστι λίμνη] νῦν ἐστι λίμνη.

4, 44, 4. τῷ (pro τὸ δ') ἔμπροσθεν ἀφιᾶσι κατὰ ῥοῦν] καὶ τῷ ἔμπροσθεν ἀφιᾶσι κατάρρῳ. *

4, 44, 7. παρὰ γῆν ἀεὶ (pro παρὰ τὴν Ἀσίαν)] παράγειν ἀεί.*

4, 45, 5. τί γὰρ ἐπισφαλέστερον ἀστυγείτονος καὶ βαρβάρου πολέμου; τί δεινότερον;] τί γὰρ ἐπισφαλέστερον ἀστυγείτονος φαύλου, καὶ βαρβάρου πολέμου τί δεινότερον;*

4, 45, 6. τούτοις παλαίοντες κατὰ γῆς] — γῆν.

4, 50, 2. ἀντιπεριστήσειν τῷ Προυσίᾳ φόβους καὶ κινδύνους, κατὰ τὴν προειρημένην ὁρμὴν πολεμῶν παρείλετο] — κινδύνους, ὃς κατὰ —.

4, 51, 6. παρείλαντο] παρείλοντο.

4, 52, 2. πυθόμενοι τοῖς Ῥοδίοις (pro δ' οἱ Ῥόδιοι)] πυθόμενοι δὲ Ῥόδιοι.

4, 55, 3. οἳ καὶ παραγενόμενοι μεγάλην ποιήσαντες ἐπίδοσιν] ἐποιήσαντο —.

4, 56, 8. ἅμα δὲ καὶ βέλη καὶ στρατιώτας τιθέντες ἐπὶ τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων] — ἐτίθουν —.* — Ibid. ἔστι γὰρ τὸ πᾶν μέγεθος αὐτῆς οὐ πολυτελῶς (pro οὐ πολύ, τελέως) δ' εὐκατακράτητον] — οὐ πολύ, τέως δ' —. *

4, 57, 4. πλεονάκις παραβάλοντες (fortasse pro παραβάλλων τε) καὶ διαβαίνων] προβαλλόμενος * —. Ibid. ἀτέλειαν οἰκείους ὄντας] ἅτε λίαν οἰκείους ὄντας.

4, 57, 5. ἀντιπέρα] ἀντίπεραν (ἀντιπέραν).* Polybius scripserat ἀντιπέρας.

4, 58, 2. ἐκπλαγεῖς καὶ περίφοβοι γενόμενοι πάντες ἐτρέποντο πρὸς φυγὴν] ἐκπλαγεῖς ἦσαν καὶ περίφοβοι γ.—.*

4, 58, 3. ἐξ ἀκεραίων τῶν οἰκείων ἐξεβοήθουν] — οἰκιῶν —.

4, 60, 6. ὑπὲρ τῶν πραγμάτων ἐνδεχομένων ἔδοξαν βεβουλεῦσθαι] — ἐνδεχομένως —.

4, 60, 9. ἐπίπαν (pro ἀπεῖπαν)] ἀπεῖπον *.

4, 61, 4. προνοηθῆναί τι καὶ παρασκευάσθαι (pro παρασκευάσασθαι)] — παρεσκευάσθαι. *

4, 62, 5. ὡς .... τολμήσοντος οὐδενός, αὐτοὶ δὲ πορθήσαντες] — πορθήσοντες.

4, 64, 4. προείη] προήει.

4, 65, 3. *Παγόνιον* (pro *Παιόνιον*, ut videtur)] *Παιάνιον*, ut 11.

4, 66, 8. *κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον*] *κατὰ δὲ* —. — Ibid. *Ζάκανθον*] *Ζάκανθαν*.

4, 67, 6. *προῆγεν ἐπὶ Λαρίσης*] — *ἀπὸ* —.

4, 67, 7. *τοῦ Κορίνθου*] *τῆς Κορίνθου*.*

4, 69, 4. *τῶν Ἀχαιῶν αὐτῶν τινας συνέβη βεβοηθηκέναι*] — *συμβεβοηθηκέναι*.

4, 69, 6. *προσάγοντας*] *προάγοντας*.

4, 70, 7. *διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος, ὃ κατὰ βραχὺ τῶν χρόνων κατείργασται*] — *τῷ χρόνῳ* —.

4, 71, 1. *ταῦτ' οὖν πάντα συνορῶν καὶ συλλογιζόμενος*] — *καὶ λογιζόμενος*.

4, 71, 3. *παρήγγελε*] *παρήγγειλε*.

4, 71, 5. *τοῦ πεπεῖσθαι μήτ' ἂν ἐξ ἐφόδου τολμῆσαι*] *τῷ πεπεῖσθαι* —.

4, 74, 1. *τῆς Πισάτιδος γαίης* (pro *πάσης*)] *τῆς Πισάτιδος γῆς*.*

4, 75, 4. *τοὺς πελταστὰς εὐζώνους*] *τοὺς πελταστὰς καὶ* (addendum erat *τοὺς*) *εὐζώνους*.

4, 76, 7. *ἐφ' ᾧ μὴ ποιεῖν Κλεομένει προσταττόμενον*] — *τὸ προσταττόμενον*.

4, 77, 4. *Τρυφαλίαν*] *Τριφυλίαν*.

4, 78, 1. *Τυπανίαις*] *Τυπανέαις*.

4, 80, 1. *ἔτι δὴ τούτων πραττομένων*] — *δὲ* —.

4, 80, 3. *Φιλίαν*] *Φιαλίαν* (*Φιάλειαν*).

4, 81, 7. *διὰ γάρ τινων και πων* (pro *οἰκετῶν*) *καὶ γειτόνων ἐκκλαπεὶς*] *διὰ γάρ τινων φίλων καὶ γειτόνων* —.

4, 81, 11. *τὸ Ἀθήναιον ἐξέλειπον*] — *ἐξέλιπον*.

4, 83, 2. *σπεύδων δὴ*] *σπεύδων δέ*.

4, 84, 5. *χρωμένους τοῖς ἰδίοις πολέμοις* (pro *πολιτεύμασι*)] — *πράγμασι*.*

4, 85, 2. *καί τι καὶ προσέπιπτε τοιοῦτον*] — *προσέπεῖπε* vel *προσεῖπε* —.

5, 1, 3. *ἀνήρχετο τῆς ἐπιβολῆς*] *ἐνήρχετο* —.

5, 2, 4. *ἤθροιζε . . . τὰς σφετέρας, καὶ συνεχεῖς ποιουμένας ἀναπείρας ἐγύμναζε*] — *ποιούμενος* —.

5, 2, 7. *ἐν τῷ Κορίνθῳ*] *ἐν τῇ Κορίνθῳ* *.

5, 3, 7. *ἵνα πρῶτον μὲν αἱ τῶν παρέληται*] — *Αἰτωλῶν* —.

5, 3, 9. *κατὰ τῆς πολεμίων χώρας*] *κατὰ τῆς τῶν πολεμίων χώρας*.

5, 4, 2. *βραχύν τινα τόπον ἐπίπεδον αὐτῆς ὑπάρχοντα, τὸ πρὸς τὴν Ζάκυνθον ἐστραμμένον*] — *τὸν πρὸς* —.

5, 4, 3. *τοὺς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πόλιν δυνάστας* (pro *πολιδυνάστας*)] — *τόπους δυνάστας*. *|

5, 5, 4. *διὸν οἱ περὶ Γόργον*] *δι' ὅ*. Scribendum erat *διόπερ*.

5, 5, 6. *πλεῦσαι μὲν γὰρ εἰς τὴν Μεσσηνίαν ῥᾳδίως ἦν*] — *ῥᾴδιον ἦν*.

5, 5, 8. *λυμεωνευόμενοι*] *λυμαινόμενοι*. Recte, ut videtur.

5, 6, 6. *νυκτοποιήσας*] *νυκτοπορήσας*.

5, 7, 9. *εἰς ἀγωγὴν πεντακοσίους στρατιώτας*] *εἰσαγαγὼν* —.

5, 8, 1. *τὸν Θέρμον*] *τὸ Θέρμον*, ut 5, 7, 6.

5, 10, 3. *οὐκ ἐπιμετρῶν τῷ θυμῷ τοῖς πραττομένοις*] — *τὸν θυμὸν* —.

5, 11, 1. *ὧν ἤνεγκε καὶ τὸ τότε πραχθὲν*] *ὧν ἦν ἓν καὶ τὸ τότε πραχθέν*.

5, 11, 8. *ὅθ' ὁ Φίλιππος*] *ὅτι Φίλιππος*.

5, 13, 1. *προβαλλόμενος*] *προβαλόμενος*.

5, 14, 12. (versus deest) *ἀλλ' ἧκόν γε πρὸς τὸ δεῖπνον*] *ἀθυμοῦντες μέν, ἀλλ' ἧκόν γε πρὸς τὸ δεῖπνον*.

5, 15, 8. *οἱ δ' οὐχ οἷον ..... μέτρησαν*] *οἱ δ οὐχ οἷον συνεστάλησαν, ἀλλ' ἐπεμέτρησαν*.

5, 18, 1. *ταῦτα δὲ διαπραξάμενος*] — *διαταξάμενος*. Quo non opus videtur.

5, 19, 5. *τὴν χώραν πᾶσαν ἐπὶ τὸ Κρητικὸν πέλαγος τετραμμένην*] — *πᾶσαν τὴν ἐπὶ* —.

5, 20, 3. *διὰ τῆς Ἁρπαγίας*] *διὰ τῆς Ἀργείας*.

5, 20, 12. *ἐκ τῆς Ἠλείας*] *ἐκ τῆς Ἑλίας* (debebat *Ἑλείας*).

5, 21, 1. *τοὺς περὶ τὸν Μενελάϊον τόπους*] — *τὸ* —.

5, 22, 6. *φράξαντες τὸν μεταξὺ τόπον τῆς πόλεως καὶ τὸν βουνὸν* (pro *τῶν βουνῶν*) *ἐφικανοῦ* (pro *ἐφῆκαν, οὗ*)

διαβρόχου γενηθέντος] — *τῆς πόλεως καὶ τοῦ τόπου διαβρόχου γενηθέντος.* *

5, 22, 9. *διὰ δὲ τούτοις*] *ἐπὶ δὲ τούτοις* vel *μετὰ δὲ τούτων.*

5, 24, 4. *τοῦτο δὲ συμβαίνει τὴν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν βλέπουσαν πλευρὰν περιέχεσθαι πᾶσαν ἀποδῶ μεγάλῃ*] *τούτου δὲ συμβαίνει* — *ἀνόδῳ μεγάλῃ.* * Scribendum erat *ἀπορρῶγι.* — Ibid. *γαιῶδες*] *γεῶδες.*

5, 24, 5. *κρατοῦντα τῆς εἰσόδου καὶ τῆς διόδου στενῶν*] *κρατοῦντα τῶν τῆς* — *στενῶν* *. Scribendum erat *κρατοῦντα τῆς* — *τῶν στενῶν.*

5, 25, 2. *οὐδὲ κομίζονται τελείας*] — *τὰς λείας.* Pro quo *τὰς ὠφελείας* Schweighaeuserus.

5, 25, 6. *δεῖν ἄγειν καὶ καλεῖν τοὺς αἰτίους*] — *καὶ βάλλειν.*

5, 26, 7. *ἀγνοῶν τὰ κατ' αὐτὸν*] — *καθ' αὐτόν.*

5, 26, 12. *βραχεῖς καιροὶ πάντας μὲν ἀνθρώπους ὡς ἐπίπαν ὑψοῦσι καὶ πάλιν ταπεινοῦσι, μάλιστα δὲ τοὺς ἐν ταῖς βασιλείαις*] — *τοῖς βασιλείοις.*

5, 27, 1. *καταλιπὼν τὸν Λεόντιον ἐν τῇ τῶν εἴκοσι ταλάντων*] — *ἔγκυτον εἴκοσι.* — Unde *ἔγγυον τῶν εἴκοσι* scriptum, quod rectius fortasse *ἐγγυητὴν* scribitur, quo vocabulo alibi utitur Polybius.

5, 27, 6. *ὅτε νομιοῦσι*] *ὅτι νομιοῦσι.*

5, 29, 5. *διευριπίδου*] *δι' εὐρίπου.*

5, 30, 5. *δυσχερῶς προσῆγον πρὸς τὰς εἰσφορὰς*] *δυσχερῶς προσῆγον τὰς εἰσφοράς* *. Prope a vero abfuit Schweighaeuserus, qui *προσεῖχον*, nisi quod hoc non vidit non magis locum habere, sed quod ego restitui *εἶχον*, ut Polybius loquitur 1, 68, 12: *Πρὸς μὲν Ἀμίλκαν δυσχερῶς εἶχον*, et alii. Nam *προσάγειν* de tributis non dicitur, ut vitiosissimo Thucydidis loco 2, 97, 3, ubi *ὅσον προσῆξαν*, deceptus putavit Lobeckius, cui *ὅσωνπερ ἦρξαν* restituit Dobraeus.

5, 30, 7. *στρατηγὸν αὐτῶν Ἄρατον κατεστήσαντο πρεσβύτερον*] *κατέστησαν τὸν πρεσβύτερον.*

5, 32, 5. *οὐχ ὡς* (pro *ἕως*) *τοῦ μέσου*] *οὐχ ὡς ἕως τοῦ μέσου.* *

5, 33, 2. *ἔφερον*] *Ἔφορον.*

5, 33, 5. *οὐδὲ σφίσιν*] *οὐδὲ ἐφ' ὅσον*. Scribendum erat *οὐδ' ἐφ' ὅσον*.

5, 33, 6. *τοῦτο δ' ἐστὶν αἴτιον*] *τούτου δ' ἐστὶν αἴτιον*.

5, 33, 7. *τοῖς μόνον τόλμα δυναμένοις*] — *τολμᾶν* —.

5, 34, 6. *τοῖς*] *τοῖς ἄλλοις τοῖς*, quo nihil opus videtur.

5, 35, 9. *ἀκονητὶ*] *ἀκονιτί*.

5, 35, 11. *ναῦς ἐν τοῖς κατὰ Σάμον ἦσαν τόποις οὐκ ὀλίγαι*] — *νῆες* —. Recte haud dubie, sed idem factum oportebat 1, 61, 6, ubi *πεντήκοντα μὲν αὐτῶν ναῦς κατέδυσαν, ἑβδομήκοντα δ' ἑάλωσαν αὔτανδροι*, et fortasse etiam fecisset corrector, nisi festinans pro accusativo habuisset. Quod nominativo ita scripsisse Polybium, qui et 4 dixit *αἱ νῆες γέμουσαι*, eademque alibi forma utitur, non magis quisquam credet quam eundem plerumque *τὰς νῆας*, sed semel 5, 3, 5, *τὰς ναῦς* potius quam constanter dixisse *τὰς ναῦς* et *αἱ νῆες*, quem 16, 15, 1, quoque quod est *νηὸς* scripsisse credo *νεώς*, ut 3, 81, 11; 8, 6, 11. Libri quomodo fallant in his formis apud recentiores satis superque praeter alios Diodori ostendunt codices.

5, 38, 7. *τῶν ὑπηγμένων εἰς τὰς φυλακὰς*] — *ἀπηγμένων* —.

5, 40, 5. *τὸ μὲν πρῶτον τοῖς ἄνω τόποις μεθιστάμενος*] *τὸ μὲν πρῶτον ἐν τοῖς* —. *

5, 40, 6. *τὰ ἄνω μέρη τῆς βασιλείας ἐγκεχειρεῖν Μόλωνι*] — *ἐγκεχειρικὼς Μόλωνι*.

5, 41, 2. *τὴν ἐπὶ τὸν Πάδον στρατείαν*] — *Ταῦρον στρατείαν*.

5, 44, 1. *τὰ ἱπποφορεῖα τὰ βασιλικὰ*] *τὰ ἱπποφόρβια* —.

5, 44, 3. *τὴν εἰς ὕψος ἀνάστασιν*] — *ἀνάτασιν*. — Ibid. *τὰ κατὰ τὴν ἔρημον πεδιάδα*] — *πεδία*.

5, 45, 4. *ἐν τῷ Κτησιφῶντι*] *ἐν τῇ Κτησιφῶντι*.

5, 45, 8. *τὸν αὐλῶνα προσαγορευόμενον Μαρσύαν*] *τὸν αὐλῶνα τὸν προσαγορευόμενον* —. Licet etiam scribere *τὸν Μαρσύαν προσαγορευόμενον αὐλῶνα*.

5, 46, 4. *ἐπέστη τῆς ἐπιβολῆς*] *ἀπέστη* —.

5, 48, 2. *δεῖπνον ποιησάμενος*] *δειπνοποιησάμενος*.

5, 48, 12. *προσάγων*] *προάγων*.

5, 48, 15. καταλιπὼν τοὺς πολιορκήσαντας κατὰ τὸ συνέζευξε (pro συνεχὲς ἀνέζευξε)] κατ' αὐτὸ συνέζευξε. *

5, 49, 1. αὐτὸς Ἐπιγένους καταρξαμένου] αὖθις τοῦ (hoc omittendum erat) Ἐπιγένους καταρξαμένου.

5, 49, 7. δεῖν ἅπαντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως] ἀπροφασίστως ποιεῖν.

5, 50, 5. προκατειλημμένος οἰκονομίαις καὶ φυλακαῖς καὶ χορηγίαις ὑπὸ τῆς Ἑρμείου κακοηθείας] — καὶ θεραπείαις ὑπὸ —. *

5, 50, 6. οἱ μὲν οὖν ἐν τῷ συνεδρίῳ] οἱ μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ.

5, 50, 11. γράψαι ὡς παρὰ Μόλωνος ἀπεσταλμένην ἐπιστολὴν] γράψας γὰρ (hoc omittendum erat) ὡς *.

5, 50, 13. ἀπειπομένου] ἀπειπαμένου.

5, 51, 2. προσῆγεν] προῆγεν.

5, 51, 3. ποίᾳ δεῖ προάγειν] ποίᾳ δεῖ προάγειν ὁδῷ.

5, 51, 3. καὶ πῶς πόθεν κεχρῆσθαι] καὶ πῶς καὶ πόθεν κεχρῆσθαι.

5, 55, 1. βουλόμενος ἀνατεθῆναι] — ἀναταθῆναι.

5, 56, 9. κατασκευασάμενοι τοὺς ἐπιτηδείους πρὸς τὴν τάξιν] — πρᾶξιν.

5, 56, 15. τὴν γυναῖκα — κατέλυσαν] — κατέλευσαν.

5, 57, 1. οἰκίαν] οἰκείαν.

5, 58, 9. ἔδοξε ταύτην πρώτην ἐξαιρεῖν] — πρῶτον —.

5, 68, 6. ταύτην παρεφύλαττε τὴν εἰσβολὴν] ταύτῃ —.

5, 71, 8. καὶ νύκτωρ μὲν] καὶ νύκτωρ.

5, 72, 8. κατεπείγειν τὴν τοῦ σίτου] — τὴν τοῦ σίτου κομιδήν.

5, 74, 1. συνεγγίσας] συνεγγίσαι.

5, 76, 3. ὥρμων ὑπὸ τὸν θυμὸν ἐπὶ τὴν οἰκίαν] — ὑπὸ τῶν θυμῶν —.

5, 79, 10. Γοργύνιον] Γορτύνιον.

5, 81, 5. τοῦ μὲν βασιλέως ἀπέτυχε διὰ τὸ τὸν μὲν Πτολεμαῖον] — τὸν Πτολεμαῖον.

5, 82, 8. πρὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος προέστησε, καθ' ὃν ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον αὐτὸς ἔμελλε] — καθ' ὅ—.

5, 82, 13. Μυΐσκον] Μυΐσκον τοὔνομα. *

5, 86, 9. τὸ — γένος τῶν ἀνθρώπων εὐφυῆ] — εὐφυές.

5, 86, 11. πάντα τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τιμῶντες τὸν Πτολεμαῖον] παντὶ —.

5, 87, 3. ἑλκόμενος ὑπὲρ τῆς συνήθους ῥαθυμίας] — ὑπὸ —.

5, 88, 3. τοιοῦτον — διαφέρει] τοσοῦτον —.

5, 88, 5. Ἱέρων καὶ Γέλων — τὰ μὲν γὰρ παραχρῆμα] Ἱέρων γὰρ καὶ Γέλων — τὰ μὲν παραχρῆμα.

5, 88, 8. τοῦ δήμου τοῦ Συρακοσίων] τοῦ δήμου τῶν Συρακοσίων * propter praecedens τὸν δῆμον τῶν Ῥοδίων, quod τὸν scribendum.

5, 89, 2. στουππίου] στυππίου pro στυππείου.

5, 91, 6. τῶν Ἀχαϊκῶν ἐπιλέκτους] τῶν Ἀχαιῶν —.

5, 92, 3. συνεὶς τὴν ἐπιβουλὴν] — ἐπιβολήν.

5, 93, 2. συνέβαινε γὰρ τοὺς] — τούτους.

5, 94, 5. ζωγρίᾳ δὲ λαβόντες εἰς διακοσίους] — δ' ἐλάβοντο —, * pro δ' ἔλαβον.

5, 95, 7. τῶν Ἀχαιῶν ἱππάρχην] τὸν τῶν Ἀχαιῶν ἱππάρχην.

5, 96, 8. τοῖς ὑφ' αὐτῷ πραττομένοις] ὑφ' ἑαυτοῦ* — pro ὑφ' αὐτοῦ —.

5, 100, 8. εἰσοικήσας] εἰσοικίσας.

5, 101, 2. διὰ τὸ μηδέν πω συνειδέναι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότων] — συνιέναι * —.

5, 101, 9. ποιεῖν αὐτῷ τὸ πραττόμενον] — προσταττόμενον.

5, 106, 1. ἀμάχως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις] ὁμοίως δὲ —.

Hae igitur tot magis minusve gravium vitiorum correctiones modo bonae modo pravae etsi non mirandum est quod Schweighaeuserum aliosque omnes post eum, quantumvis haud paucas reiicerent et infelicibus correctorum inventis meliores ipsi substituerent emendationes, tamen in hanc deduxerunt opinionem ut rectas verasque ex meliori quam ipse Vaticanus et antiquiori, unde ille quoque fluxisset, exemplari ductas crederent, nihilominus qui singulas quas supra enumeravi accuratius consideraverit, non dubitabit ad unam omnes nihil esse nisi recentiorum Vaticano correctorum modo bonas modo pravas coniecturas, et ut nulla est fides reliquorum quibus libri quinque primi continentur codicum, ita pretium eorun-

dem esse non maius quam recentiorum editionum: ut si omnes praeter Vaticanum periissent, Polybio vix multo minus foret consultum quam quod servatos habemus primum Florentinum Bibliothecae Mediceae plutei 69, n. 9, apud Bandinium vol. 2, p. 628, Philelphi iussu Senae a. 1435 scriptum in membranis ab Antonio Atheniensi, paginarum formae quartae 295, descriptum autem ex membranaceo Bibliothecae Benedictinorum B. Mariae Florentino a. 1417 scripto, cuius initio secundum Montefalconium Palaeograph. gr.* p. 76, ascriptum: *Ἀντώνιος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ καὶ λεγόμενος λογοθέτης, ταύτην τὴν βίβλον εἶχα ἀντιβόλεον* (i. e. *ἀντιβόλαιον*, qua de forma dixi ad Stephani Thes. v. *Ἀντίβολον*, p. 895, C), *καὶ ἀντέγραψα ὅμοιον ταύτης, ἔτους ἀπὸ τοῦ χριστοῦ ͵αυλε. γραφὲν εἰς τὴν πόλιν Σίενα*, in fine autem: *Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον χειρὶ Στεφάνου ἱερομονάχου καὶ σκευοφύλακος τοῦ τιμίου προδρόμου τῆς εὐλογημένης Πέτρας, μηνὶ ὀκτωβρίῳ β. ἰνδ. ι. τοῦ ͵ϛϠκε. ἔτους*, ut uterque hic liber, ab Iacobo Gronovio collatus, pro uno sit habendus, qui omnium simillimus est Vaticano, et quanquam multo est negligentius quam ille exaratus, tamen perpaucis tantum locis correctoris, eiusque non inepti, manum expertus, velut 5, 48, 13, ubi solus recte *κατὰ τὸ συνεχὲς ἀνέζευξε* pro Vaticani ex hoc decurtata scriptura *κατὰ τὸ συνέζευξε*, et propter id ipsum multo maioris quam merebatur aestimatus, quum etiam alibi interdum eius qui nihil nisi Vaticani est apographum speciosae sint scripturae, deinde Monacenses duos et Parisinum unum, de quibus nullius auctoritatis libris pluribus dicam alibi.

Neque ullius sunt fidei quae Nicolai Perotti, archiepiscopi Sipontini, iussu Nicolai quinti instituta et primum Romae a. 1473 impressa, paraphrasis saepe potius, modo interpolata et dilatata modo contracta et decurtata, quam interpretatio peculiaria habet et nullo inventa in codice. Quam qui satis explosit Schweighaeuserus vol. 1, p. L, interdum tamen ubi eius mentio fieri potuisset, non inspexit, velut 3, 22, 11, ubi pro *Ἀρεντίνων*, quod ego intactum reliqui, ipse vero *Λαυρεντίνων* scripsit ex coniectura Ursini, non animadvertit *Ἀρικινῶν*, quod maluerunt I. Gronovius et, minus etiam recte scriptum *Ἀρικη-*

νῶν, Niebuhrius Hist. Rom. vol. 1, p. 593, annot. 1183, quum certe *Ἀρικίνων* foret scribendum, ut apud Dionysium correxi ad Thes. Stephani, id ipsum eadem forma quam posuit Niebuhrius scriptum praebere Perottum, qui *Aricenis*, ut in eodem foedere s. 7, integrum membrum ex c. 24, 11, ab eo est suppletum, quod ego quoque inter uncos inserui, sed paullo concinnius quam a Casaubono graece versum. Nam quod 3, 117, 3, verba *οἱ δ' ἐκτὸς ὄντες τῆς μάχης* ex s. 7, huc delata, ut putavit Schweighaeuserus, eadem non animadvertit omisisse Perottum, ut alia plurima, quae eidem liberrime graeca vertenti omittere placuit, nolim ei obiicere, pariter atque quod ad 3, 40, 13, annotans nomini *Τάννητος* superscriptam esse in Parisino uno ab initio litteram *κ*, nescivit in editione Perotti interpretationis Basileensi Hervagiana a. 1549, a Wolfgango Musculo emendata, p. 86 extr. ita legi *Cannetum vicum*, quum *tanetum* sit in Veneta a. 1498, plagulae *h* folio ultimo verso.

Etsi autem codex Vaticanus ceteris omnibus eo maxime antecellit quod multas redarguit novitiorum correctorum fraudes, tamen si cum ipso posset Polybii autographo conferri, certum est haud paucis eum magis minusve gravibus repertum iri vitiis depravatum.

Primum enim iam antiquitus Polybii opus particulis quibusdam ab ipso in capite singulorum librorum positis est spoliatum, quas nemo suspicaturus fuisset periisse, nisi ipse superesset testis earum et additarum ab se et post se ita ut fraudis ne vestigium quidem relictum sit ablatarum, in fragmento Vaticani de sententiis tituli ex initio libri undecimi petito. De quo ita disputavit qui hanc fraudem detexit Cobetus Mnemosynes vol. 11, p. 15: „Polybius librum XI orditur his verbis: *Ἴσως δέ τινες ἐπιζητοῦσι (ἐπιζητήσουσι) πῶς ἡμεῖς οὐ προγραφὰς ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, καθάπερ οἱ πρὸ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ προεκθέσεις καθ' ἑκάστην ὀλυμπιάδα πεποιήκαμεν τῶν πράξεων.* Expunge importunam copulam quae sententiam perturbat, *οὐ προγραφάς, ἀλλὰ [καὶ] προεκθέσεις — πεποιήκαμεν.* Si *καὶ* retinebis, Polybius dixisse videbitur se *et προγραφὰς et προεκθέσεις* dedisse, quod falsum est et ineptum. *Προγραφαὶ* sunt librorum *summaria*, qualia librorum Livii super-

sunt. Scribit Polybius in sequentibus se primorum librorum *προγραφὰς* scripsisse, quoniam illis *προεκθέσεις* minus conveniebant. Sed audi ipsum: *Τῆς γὰρ προεκθέσεως οὐ μόνον ἰσοδυναμούσης τῇ προγραφῇ, ἀλλὰ καὶ πλεῖόν τι δυναμένης, ἅμα δὲ καὶ χώραν ἐχούσης ἀσφαλεστέραν διὰ τὸ συμπεπλέχθαι τῇ πραγματείᾳ, τούτῳ μᾶλλον ἐδοκιμάσαμεν χρῆσθαι τῷ μέρει παρ' ὅλην τὴν σύνταξιν πλὴν ἓξ τῶν πρώτων βιβλίων· ἐν ἐκείνοις* (adde *γὰρ*) *προγραφὰς ἐποιησάμεθα διὰ τὸ μὴ λίαν ἐναρμόζειν ἐν αὐταῖς τὸ τῶν προεκθέσεων γένος*. In his pro *πλὴν ἓξ* Maius dederat *πλὴν ϛ'*. Heysius p. 32 ambigit utrum ϛ an ζ sit in codice scriptum, „quamquam de ipso numero suspicor librarium erravisse", inquit. Idem ego suspicor et Polybium existimo scripsisse *πλὴν ι'* (*δέκα*) *τῶν πρώτων βιβλίων*. Decem libris *summaria* addiderat, caeteris *προεκθέσεις* intexuit, itaque de ea re in libri XI prooemio admonuit. Ipsae Polybianae *προγραφαὶ* sine vestigio perierunt. Quam facile fieri soleret ut summaria *libris praefixa* negligerentur et perirent, ipse paulo ante dixit: *Θεωρῶν δὲ διὰ πολλὰς αἰτίας καὶ τὰς τυχούσας ὀλιγωρούμενον καὶ φθειρόμενον τὸ τῶν προγραφῶν γένος, propterea*, inquit, *προεκθέσεις ipsis libris intexere coepi: quae habent tutiorem sedem: χώραν ἔχουσιν ἀσφαλεστέραν*, inquit, *διὰ τὸ συμπεπλέχθαι τῇ πραγματείᾳ*. Praeterea docet Polybius antiquiores historicos libris suis *προγραφὰς* sive *summaria* praemisisse, quod absque illo fuisset, nemo umquam scivisset. Admoneo haec Livii causa potissimum, qui quum idem quod Polybius fecisset, factum est ut illae quidem Livianae *προγραφαὶ* aetatem ferrent, sed alii cuivis potius quam ipsi Livio auctori tribuerentur. Videbatur, credo, ab ipsa historici persona et more alienum singulorum librorum *summaria* conficere. Veteres aliter sentiebant. Audi Polybium: *Ἐγὼ δὲ κρίνω χρήσιμον εἶναι τὸ τῶν προγραφῶν γένος. καὶ γὰρ εἰς ἐπίστασιν ἄγει τοὺς ἀναγιγνώσκειν θέλοντας καὶ συνεκκαλεῖται καὶ παρορμᾷ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν τοὺς ἐντυγχάνοντας. πρὸς δὲ τούτοις πᾶν τὸ ζητούμενον ἑτοίμως ἔνεστιν εὑρεῖν διὰ τούτου* (melius rescribes *διὰ τούτων*). In Liviano ingenti opere certe non minorem utilitatem afferebant quam in Polybii libris. Itaque Livius ipse lectoribus suis eandem praebuit facultatem

et commoditatem, quam et alii multi antiquiores et Polybius olim suis parasset. Nihil in summariis Livianis inesse quod ab ipso Livio sic scribi non potuerit, omnes, credo, mihi concedent, et nisi haec idoneis argumentis infringentur, posthac censeo ea quae nescio quis e Livio excerpsisse putabatur *ab ipso Livio scripta esse* pro certo habeamus."

Quibus verissime, ut arbitror, de utroque vocabulo, quorum prius significatione summarii nondum aliunde cognitum, disputatis addere licet *προεκθέσεων* exempla praebere Diodorum in capite singulorum librorum, quibus redarguuntur summaria singulis praefixa in codicibus, tanquam ab recentioribus addita grammaticis, quum unius illarum *προεκθέσεων*, qua universi operis exposuerat argumentum, in prooemio totius Bibliothecae suae hanc ipse 1, 5, reddat rationem: *Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβῶς προδιωρισάμεθα, βουλόμενοι τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης προθέσεως, τοὺς δὲ διασκευάζειν εἰωθότας τὰς βίβλους ἀποτρέψαι τοῦ λυμαίνεσθαι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας.* Qui si reapse librum quintum inscripsit *Νησιωτικήν*, ut narrat in *προεκθέσει*, simili fraude haec periit inscriptio qua Polybii ampliores *προγραφαί*. Non mirandum igitur, quum ipsi veteres historici secundum Polybium librorum suorum confecerint summaria, eadem, ubi vel *προεκθέσεις* deessent, ut apud Cassium Dionem, Iosephum in utroque opere historico, Eusebium in variis operibus eius, aliosque scriptores ecclesiasticos, fuisse qui conficerent, aut eiusmodi *προεκθέσεις* impia fraude de suo insererent, ut et in Xenophontis Anabasi iam ante Diogenis Laertii aetatem factum esse nemo iam dubitat, quo de flagitio nuper dixi praefatione ad Xenophontis Commentarios, similiter singulorum initio librorum interpolatos, et ipsius Herodoti historiae iam antiquitus breve est praefixum prooemium, quod quantumvis mirum nemo ausurus fuisset tangere, ut nemo iam tueatur adversus disertum Ptolemaei Hephaestionis, qui fraudem antiquissimam aperuit, testimonium a Photio conservatum Bibl. cod. 190, p. 148, 11.

Praeter haec vero summaria iam antiquitus ex codicibus Polybii sublata Vaticanus librorum quinque primorum etiam alia complura prodit periisse et aliquammultis est deformatus

magis minusve amplis lacunis, non solum initio, ubi, ut supra dixi, ipsius ex quo descriptus est exemplaris servat vacua spatia, sed etiam ubi illa sunt obscurata, ut 2, 30, 8; 2, 56, 16, et in foederibus 3, 22, 7; 3, 24, 9, 11; 3, 27, 2, integra membra intercidisse apparet, atque vel in exigua quam ex 4, 20, 21, repetit Athenaeus 14, p. 626, A—F, particula, quum alia vitia ex illo sunt corrigenda, tum plura vocabula ex eo sunt restituenda.

Deinde, ut in ipso Vaticano palimpsesto interdum ascripta scholia, velut 12, 4, 8, *βοείας κόπρου* ad *ὄνθου*, ita in hoc non desunt scholia ex margine illata, ut 1, 32, 1, *εἰς τὴν Καρχηδονίων ἄγων στρατιώτας πλείστους* pro simplici *ἄγων*, nisi potius ex praecedenti *εἰς τὴν Καρχηδόνα* illa sunt repetita quae ego delevi. 1, 50, 6, *Ῥωμαίων* post *τὸ λαιὸν τῶν πολεμίων*.

Et 2, 31, 5, post *τοῖς μανιάκαις* addita verba *τοῦτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλιον, ὃ φοροῦσι περὶ τὸν τράχηλον οἱ Γαλάται* ex margine irrepsisse coniicio, quum paullo ante 2, 29, 7, eodem vocabulo *μανιάκαις* Polybius usus non putaverit explicandum lectoribus: etsi sic est, nisi hic quoque ex margine irrepsit, 2, 15, 6: *Ἡμιασσαρίου, τοῦτο δ' ἔστι τέταρτον μέρος ὀβολοῦ.* Saepe enim illud *τοῦτ' ἔστι* prodere glossemata nemo nescit, velut Dionis Chr. Or. 32, vol. 1, p. 702, Dionis Cass. fragm. 11, 12. Quamobrem illa puto eiicienda, quae altero demum loco addere Polybio in mentem venisse non minus mirum videtur quam Thucydidem, postquam *νεοδαμώδεις* iam semel iterumque memoraverat, libro 7, 58 demum post *νεοδαμώδεις δὲ τοὺς ἄλλους καὶ Εἵλωτας* addidisse *δύναται δὲ τὸ νεοδαμῶδες ἐλεύθερον ἤδη εἶναι*, quasi nunc demum vocabuli significatione lectores sint imbuendi, ut suspicer cuiusvis illa potius esse quam Thucydidis, ipsa constructione usuque verbi *δύναμαι* novitii hominis additamentum ex margine illatum prodente. Atque ita ipsius Polybii 11, 23, 1 dicentis: *Τρεῖς σπείρας, τοῦτο δὲ καλεῖται τὸ σύνταγμα τῶν πεζῶν παρὰ Ῥωμαίοις κοόρτις*, verbis 11, 33, 1: *Ἄθρους ἄγων ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ τέτταρας κοόρτεις* additum post *κοόρτεις* in libris *τοῦτο δ' ἔστι σπεῖρα*, de-

lerunt Casaubonus et Schweighaeuserus, tanquam Suida potius κοόρτις interpretato Ῥωμαϊκὴ σπεῖρα conveniens quam Polybio, qui trium priori loco perhibens σπειρῶν fuisse cohortem non potuit altero ita sibi obloqui ut unius faceret σπείρας, ut animadvertit Schweighaeuserus ad 6, 24, 5.

Item 3, 32, 2, seclusi quae non sunt Polybii, καὶ Τίμαιον — ἐξηγήσεώς (sic enim ponendi sunt unci), et 3, 39, 3, verba τοῦτο δὲ τὸ μῆκός ἐστι τῆς παραλίου ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους καὶ μυρίους σταδίους, ipsam formam παραλίου, quum hic quoque, ut alibi semper, παραλίας dicturus fuerit Polybius, coarguere puto potius quae etiam per sunt ab hoc loco aliena quam hanc ad illius consuetudinem esse revocandam: ut ibidem 8, Ukertus delenda vidit verba ταῦτα γὰρ νῦν βεβημάτισται καὶ σεσημείωται κατὰ σταδίους ὀκτὼ διὰ Ῥωμαίων ἐπιμελῶς. Et 3, 109, 10: Τί γὰρ ἔτι προσθεῖσα τοῖς ὑποκειμένοις, ἐὰν ἄλλως πως τὰ παρόντα κριθῇ, περιγενήσεται τῶν ἐχθρῶν, Naberus additum in fine οὐκ ἔχει pro signo interrogandi, quomodo Xenophonti Anab. 2, 5, 13, affictum οὐχ ὁρῶ propter non intellectum ποίᾳ interrogativum explosi praefat. ad Historiam Gr. p. VII, rectissime mihi visus est tollere.

Tum 4, 41, 7: Τοῦ γὰρ Ἴστρου πλείοσι στόμασιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Πόντον εἰσβάλλοντος, συμβαίνει πρὸς τοῦτον σχεδὸν ἐπὶ χίλια στάδια συνεστάναι ταινίαν ἡμέρας δρόμον ἀπέχουσαν τῆς γῆς, ἥτις νῦν συνέστηκεν ἐκ τῆς τοῖς στόμασιν εἰσφερομένης ἰλύος. Ubi absurdum post συμβαίνει συνεστάναι additamentum ἥτις νῦν συνέστηκεν mirum est vel in margine quenquam ascribere potuisse, Polybio indignum iudicanti nemo adversabitur.

Et 5, 94, 8: Ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ το Ῥίον Αἰτωλικόν, delendum videtur Αἰτωλικόν, quum τὸ Αἰτωλικὸν vix scripturus fuerit Polybius. Nam in Aetolia haec fecisse ducem Achaeorum per se intelligitur. Ibidem 105, 5: Οἱ τῶν Ἑλλήνων προεστῶτες ἄρχοντες mirum si scripserit qui sine ἄρχοντες 106, 8; Διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀκρισίαν· 6, 7, 13: Ἁρμόσας τῷ προεστῶτι· 6, 5, 9: Τὰς τῶν προεστώτων ἀδικίας.

Praeter haec autem et alia vitia multa omnis Polybii dialectus et dicendi consuetudo multis modis depravatae librum Vaticanum minime emendati codicis esse apographum, quantumvis ipse diligenter scriptus videatur, satis superque produnt. In quo quum vel notissima nomina Graeca ita sint deformata ut 1, 3, 2, *παρὰ τοῦ Σικυωνίου* pro *Ἀράτου τοῦ Σικυωνίου*, et 1, 55, 7, *ἕκτης* praebeat pro *Αἴτνης*, 2, 52, 7, *εὐσεβίας* pro *Εὐβοίας*, 2, 54, 1, *ἔργον* pro *Ἄργος*, 2, 54, 10, *τοὺς ἐξερχομένους στρατιώτας* pro *τοὺς ἐξ Ὀρχομενοῦ*, sequente mox *Ὀρχομενόν*, 4, 16, 9, *Ἀμύνᾳ* pro *Ἀμυνάνδρῳ*, ut alibi dicit Polybius, 5, 20, 3, *ἁρπαγίας* pro *Ἀργείας*, ne memorem *Μεγαλοπόλει* illatum pro *Μεγάλῃ πόλει* 2, 55, 3, etsi *Μεγάλης πόλεως* fuerat ib. 1, quanta eius fides sit in minus notis et barbaris, tria ostendunt prope ridicula vitia, 5, 92, 6, *ἔνδεια* pro *Ἀνδανία* (nisi praestat *Ἀνδάνεια*, qua de forma dixi ad Stephanum, ut *Ἀνδανία* poetica sit et ex poetis repetita ab iis qui illa utuntur, aliena vero a Polybio); 3, 33, 9, *Θερσῖται* haud dubie ab librario illatum pro *Ταρσηῖται*, et, ut opinor, 4, 55, 3, *Πλάτωρ* de regulo Illyriorum pro usitato apud hanc gentem nomine *Πλεύρατος*. *Φρεντανῶν* ut 2, 24, 12, scriberem cum Schweighaeusero ex 3, 88, 3, pro *Φερεντάνων* persuasit *Καλούσιον* 2, 25, 2, pro *Κλούσιον* illatum. Quo de genere ego et Graeca plura correxi, ut *Ἑκατοντάπυλος* pro *Ἑκατόμπυλος* 1, 73, 1, fere ut *Ἑκατοντόδωρος* 4, 47, 4, pro *Ἑκατόδωρος* vel potius pro *Ὑπατόδωρος* illatum, et alibi saepius *Πατραιεῖς* pro *Πατρεῖς*, *Παλαιεῖς* pro *Παλεῖς*, et barbara nonnulla, in quibus Vaticanus ipse ita ludit ut inter formas *Ἴσομβρες* et *Ἴνσοβρες*, 2, 17, 4; 2, 34, 5; 3, 40, 8, in qua etsi *μ* fortasse expungendum, certe non ferendum *ν* elisum, quum nihili sit *Ἴσοβρες* vel *Ἴσομβρες*, ut quod alio deceptus vitio ponit Stephanus Byzant.: *Ἰνσόβαρες, ἔθνος Κελτικὸν πρὸς τῷ Πάδῳ, Πολύβιος, οὓς καὶ Ἴνσοβρας* (al. *Ἰνσύβρας* vel *Ἰνσόβρας*) *φησίν. Ἴνσοβροι, ἔθνος Ἰταλικόν. Πολύβιος ις´*, quae omnia confirmant *Ἰν-*, quod satis constanter servant libri Strabonis, iidemque *ου* in secunda, ut apud Dionem Cassium modo *Ἴνσουμβροι* modo *Ἴνσουβρας*, de quo v. Gros. vol. 2, p. 302, apud Zonaram *Ἰνσοῦβροι*. *Φαίσολα* 2, 56, 6, in *Φαισόλαν*, ut est 3, 82, 1, *τὴν Φαισόλαν*, esse mutandum,

etsi Niebuhrius Schol. histor. vol. 1, part. 2, p. 53, 54, negat hoc oppidum locum hic habere, ostendit sequens *αὐτοῦ παρενέβαλον*. Alioqui enim Polybius aut *ἐπὶ Φαίσολα πόλιν* pro *ἐπὶ πόλιν Φαίσολα* ad evitandum quem omni modo fugit hiatum aut *παρενέβαλον αὐτοῦ* fuisset scripturus. Verbo sufficit notasse formam 2, 14, 8; 3, 47, 9, in Vaticano apparentem *Ἀλπεινῶν*, quam a Zonara Lex. vol. 1, p. 133 antepenult.: *Ἄλπειον ὄρος καὶ Ἄλπιον καὶ Ἄλπεινον*, si ita scripsit, agnitam, librarii Graeci finxerunt ad exemplum adiectivi *ὀρεινός*, quum rectam *Ἀλπίνων* servarit Vaticanus ipse 3, 34, 6, nisi quod *Ἀλπινῶν* scribit, ut omnes Strabonis 4, p. 209, quum inter *Ἀλπεινῶν* et *Ἀλπινῶν* varient ib. p. 177, unde scribendum *Ἀλπίνων*. Male etiam Vaticanus et reliqui 2, 15, 8, *Τρανσάλπινοι* pro *Τρανσαλπῖνοι*, quum hoc quoque ex latino ductum, ut illud, necessario sit circumflectendum, ut *Ἀπεννῖνος* 2, 16, 1, et alibi scripsi pro *Ἀπέννινος*, quod redarguit disertum Stephani Byz. testimonium *κτητικὸν* ponentis *Ἀπεννῖνος*, quod interdum propemodum servatum in libris, ut 2, 47, 2, ubi plures *Ἀπεννίνου*, ut 2, 24, 7, ubi unus nullius fidei ipsum servat *Ἀπεννῖνον*. *Γονομάνοι* etsi hoc accentu scribitur in libris 2, 17, 4; 2, 24, 7; 2, 32, 4, tamen haud dubie verior qui 2, 23, 2, ubi libri *σομανοί*, est servatus, etsi idem paroxytonus est in libris Strabonis 5, p. 216, cui ex libris optimis restituenda scriptura per *Γ* pro *K*.

Et quum etiam in Excerptorum codicibus Constantinianis ipso Vaticano, ut videtur, integro seculo antiquioribus quaevis nomina propria gravissime ferantur depravata, haec vitia Vaticano librorum quinque priorum haud paullo apparet esse antiquiora, ut quod 12, 27, 2, in Excerptorum de sententiis Vaticano palimpsesto non minus quam in alterorum eadem repetentium codicibus scriptum est: *Δυοῖν γὰρ ὄντων κατὰ φύσιν ὡς ἂν εἴ τινων ὀργάνων ἡμῖν, οἷς πάντα πυνθανόμεθα καὶ πολυπραγμονοῦμεν, ἀκοῆς καὶ ὁράσεως, ἀληθινωτέρας δ' οὔσης οὐ μικρῷ τῆς ὁράσεως κατὰ τὸν Ἡράκλειτον· ὀφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὤτων ἀκριβέστεροι μάρτυρες*, quum mirum videri debeat Polybium Heraclito tribuere quae non esse dicta ab eo ostendit Sextus Emp. Adv. Mathem. 7, 126, p. 397: *Ὁ δὲ Ἡράκλειτος, ἐπεὶ πάλιν ἐδόκει δυσὶν ὠργανῶσθαι ὁ*

ανθρωπος πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν, αἰσθήσει τε καὶ λόγῳ, τούτων τὴν μὲν αἴσθησιν παραπλησίως τοῖς προειρημένοις φυσικοῖς ἄπιστον εἶναι νενόμικεν, τὸν δὲ λόγον ὑποτίθεται κριτήριον. ἀλλὰ τὴν μὲν αἴσθησιν ἐλέγχει λέγων κατὰ λέξιν, Κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν (γίγνονται ἀνθρώπων Stobaeus, recte alterum, male prius) ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων, τὸν δὲ λόγον κριτὴν τῆς ἀληθείας ἀποφαίνεται οὐ τὸν ὁποῖον δήποτε, ἀλλὰ τὸν κοινὸν καὶ θεῖον, probabilis videri posset ignota editoribus coniectura Wesselingii Dissert. Herodot. p. 20, Ἡρόδοτος, cuius illa sunt verba 1, 8: Ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, a multis repetita, nisi illud δυοῖν ὀργάνων, quod est apud Polybium, et δυσὶν ὠργανῶσθαι, quod apud Heraclitum, ita essent inter se similia ut dubium videatur utrum Polybius hic quoque, ut 6, 45, 1, Xenophontem cum Aristotele confundit, Heraclitum cum Herodoto permutaverit, an librarii ita ut solent in nominibus ab Ἡρ incipientibus peccaverint, omnium vero minime probabilis sit Schleiermacheri De Heraclito p. 365, opinio haec esse ipsius, sed alio ex loco quam quem Sextus dicit a Polybio repetita, verba Heracliti.

Quam indiligenter autem in talibus scripto ex libro ductus sit Vaticanus etiam alia ostendunt exempla, ubi easdem ipse tollit formas rectas, quas alibi servat, ut 3, 95, 6, Μασσαλιητικὰς exhibet pro Μασσαλιωτικάς, quam ipse formam infert 3, 41, 5, quum alteram tueantur etiam exempla 33, 4, 1; 33, 7, 1, 2; pariterque 2, 34, 15, Μεδιολάνιον, sed ib. 10, 11, vulgarem formam Μεδιόλανον servans. Et quod 2, 54, 12, praebet Θελφούσης, non ex 4, 60, 2; 73, 2; 77, 5, Τελφούσης corrigendum, sed ad illam potius formam emendandam adhibendum videtur, ut Polybius constanter usus sit forma Θέλπουσα, quam Θάλπουσα scriptam invenerat Stephanus Byz., etsi ponit etiam Τέλφουσα.

Atque eadem cernitur in libro Vaticano negligentia in omni orthographia et dialecto, ut aliorum quorumvis scriptorum etiam meliores libri saepe deteriores quam minus boni inferre solent formas. Cuius rei culpam non in Polybium esse conferendam, virum inter scriptores non minus clarum quam rebus

gestis summisque quibus in civitate functus est muneribus, eundemque tantae in scribendo diligentiae ut in hiatu evitando ipsius Isocratis superaverit illius fastidium, de quo mihi suo erit loco singulatim dicendum multisque ostendendum exemplis quantopere libri in hoc genere sint depravati, quorum haud pauca alioqui latitatura vitia ipso hiatu convincuntur, veluti quod est 3, 94, 3, *καὶ ἀναγκασθεὶς δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπί τινας ἀπελθεῖν θυσίας εἰς τὴν Ῥώμην παρέδωκε τῷ συνάρχοντι τὰ στρατόπεδα*, sed vix scripturus erat Polybius, qui vel 8, 14, 1, dicere maluit *τοὺς Μεσσηνίους οὐδὲν ἄξιον ἠδυνήθη λόγου βλάψαι* quam *ἠδυνήθη ἄξιον* vel *λόγου ἄξιον*, et 9, 19, 2, *κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν αὐτοῦ νύκτα ποιησαμένου τὴν ἀναζυγὴν*, pro *νύκτα αὐτοῦ*, ut restituendum putem *καταναγκασθείς*, quamvis non ignarus admissorum ab eo hiatuum post *καί*, sed inevitabilium fere, quum hic nihil opus sit particula, satis est manifestum. Nam ut in nominibus propriis librariorum imperitia multa, ut modo dixi, pervertit, ita in ceteris haud leviter depravavit orationem Polybii. Qui fuit quidem alienus ab omni rhetorico artificio, atque adeo non studiosus dicti, ut oratione usus nihil minus quam eleganti Dionysii de se suaque historia omnique in scribendo arte iudicium De comp. verb. c. 4: *Τοῖς μὲν οὖν ἀρχαίοις ὀλίγου δεῖν πᾶσι πολλὴ ἐπίδοσις ἦν τοῦ συντιθέναι δεξιῶς τὰ ὀνόματα, παρὸ καὶ καλά ἐστιν αὐτῶν τὰ μέτρα καὶ τὰ μέλη καὶ οἱ λόγοι, τοῖς δὲ μεταγενεστέροις οὐκέτι πλὴν ὀλίγων· χρόνῳ δὲ ὕστερον παντάπασιν ἠμελήθη καὶ οὐδεὶς ᾤετο δεῖν ἀναγκαῖον αὐτὸ εἶναι οὐδὲ συμβάλλεσθαί τι τῷ κάλλει τῶν λόγων. τοιγάρτοι τοιαύτας συντάξεις κατέλιπον οἵας οὐδεὶς ὑπομένει* (potius *ὑπομενεῖ*) *μέχρι κορωνίδος διελθεῖν, Φύλαρχον λέγω καὶ Δοῦριν καὶ Πολύβιον καὶ Ψάωνα καὶ τὸν Καλατιανὸν Δημήτριον, Ἱερώνυμόν τε καὶ Ἀντίλοχον καὶ Ἡρακλείδην καὶ Ἡγησίαν Μάγνητα καὶ ἄλλους μυρίους, ὧν ἁπάντων τὰ ὀνόματα εἰ βουλοίμην λέγειν, ἐπιλείψει με ὁ τῆς ἡμέρας χρόνος* [hyperbole ducta ex Demosthene p. 324, 17]. *καὶ τί δεῖ τούτους θαυμάζειν, ὅπου γε καὶ οἱ τὴν φιλοσοφίαν ἐπαγγελλόμενοι καὶ τὰς διαλεκτικὰς ἐκφέροντες τέχνας οὕτως εἰσὶν ἄθλιοι περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων ὥστε αἰδεῖσθαι καὶ λέγειν; ἀπόχρη δὲ τεκμηρίῳ*

χρήσασθαι τῷ λόγῳ Χρυσίππου τοῦ Στωικοῦ· περαιτέρω γὰρ οὐκ ἂν προβαίην· τούτου γὰρ οὔτε ἄμεινον οὐδεὶς τὰς διαλεκτικὰς τέχνας ἠκρίβωσεν ουτε χείρονι ἁρμονίᾳ συνταχθέντας ἐξήνεγκε λόγους τῶν γοῦν ὀνόματος καὶ δόξης ἀξιωθέντων, eodem fuisset loco habiturus quo fictas ab ipso in Archaeologia Aeneae, Romuli, Latini Tullique Hostilii orationes, easque lectoribus nihilo utiliores iudicaturus quam fictas a Timaeo, quas explosit 12, 25[a], 25[b], quippe qui quod de veritate unice in historia spectanda 1, 14, 4, censeret: Ὅταν τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιούτων, καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις τοὺς ἐχθρούς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο, πολλάκις δὲ ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίστως τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύωσιν. ὥσπερ γὰρ τοῦ ζῴου τῶν ὄψεων ἀφαιρεθεισῶν ἀχρειοῦται τὸ ὅλον, οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίγνεται διήγημα, et 12, 25, 8: Εἰ γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας ἀφέλοι τις τὸ δυνάμενον νουθετεῖν ἡμᾶς, τὸ λοιπὸν αὐτῆς ἄζηλον καὶ ἀνωφελὲς γίγνεται παντελῶς, iisdemque fere verbis 3, 31, 12, idem iudicaret de illa quam et Dionysius desiderat καλλιεπείᾳ et cum ἀληθείᾳ se coniungere studuisse profitetur Cassius Dio in prooemio, Polybius autem ita sprevit ut huius diatribas qualem verbi caussa exhibuit in Liviae cum Augusto colloquio 55, 14—21, non minus inanes fuisset ducturus quam Solonis cum Croeso et alia apud Herodotum de nihilo ficta et nunquam habita colloquia, qui ipse de suo scribendi genere profitetur 9, 1, 2: Οὐκ ἀγνοῶ δὲ διότι συμβαίνει τὴν πραγματείαν ἡμῶν ἔχειν αὐστηρόν τι καὶ πρὸς ἓν γένος ἀκροατῶν οἰκειοῦσθαι καὶ ἡρμόσθαι διὰ τὸ μονοειδὲς τῆς συντάξεως. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι συγγραφεῖς σχεδὸν ἅπαντες, εἰ δὲ μή γε, οἱ πλείους, πᾶσι τοῖς τῆς ἱστορίας μέρεσι χρώμενοι πολλοὺς ἐφέλκονται πρὸς ἔντευξιν τῶν ὑπομνημάτων. τὸν μὲν γὰρ φιλήκοον ὁ γενεαλογικὸς τρόπος ἐπισπᾶται, τὸν δὲ πολυπράγμονα καὶ περιττὸν ὁ περὶ τὰς ἀποικίας καὶ κτίσεις καὶ συγγενείας, καθά που καὶ παρ' Ἐφόρῳ λέγεται, τὸν δὲ πολιτικὸν ὁ περὶ τὰς πράξεις τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων καὶ δυναστῶν. ἐφ' ὃν ἡμεῖς ψιλῶς κα-

τηντηκότες καὶ περὶ τοῦτον πεποιημένοι τὴν ὅλην σύνταξιν πρὸς ἓν μέν τι γένος οἰκείως ἡρμόσμεθα, τῷ δὲ πλείονι μέρει τῶν ἀκροατῶν ἀψυχαγώγητον παρεσκευάκαμεν τὴν ἀνάγνωσιν. Sed idem minime ita fuit negligens in scribendo ut perpetuo recta cum vitiosis permisceret. Nam etsi dialectus quoque qua usus est Polybius ea ipsa fuit qua omnes tum utebantur, non libera illa ab vitiis aetatis formisque Macedonicis et Alexandrinis, ut imperativorum tertiae in *ωσαν*, aoristi forma passiva *ἐγενήθην* pro *ἐγενόμην*, qua cum altera promiscue utitur Polybius, ut *ἀπεκρίθην* dixit pro *ἀπεκρινάμην*, tamen accuratius singula examinantem fugere non potest eam in multis ab librariis ulterius fuisse depravatam, omninoque codicis quinque primorum librorum Vaticani vel potius eius unde fluxit minime tantam esse bonitatem ut quicquid non probum semel iterumque in eo legitur, bona fide sit pro Polybiano habendum.

Quod nonnullis ex prioribus libris ostendam decerptis exemplis, omissis vulgaribus illis vitiis, quae partim iam aliis in libris sunt correcta, ut *Ἀννιβιακὸς* pro *Ἀννιβαϊκός*, quod constanter in Vaticano servatum, quamvis omni adversum analogiae, tuitus est Schweighaeuserus ad 1, 3, 2, aliisque orthographicis, ut quod habet 3, 87, 6, 9; 106, 1, *δικτάτορα*, *δικτάτορι*, *δικτάτορες*, etiam Plutarcho et Cassio Dioni saepe illatum, sed nihilo melius quam si quis *Κηνσορῖνος* scribat pro *Κηνσωρῖνος* aut *Οὐικτωρῖνος* per *σ* potius quam per *ω*, aut *λικτῶρεις* apud Plutarchum rectius scribi putet *λικτόρεις*, in quibus minus peccarunt librarii quam in illo quod ad graeci vocabuli *αὐτοκράτορος* speciem deformarent, ut *προκτίτορος* scripserunt ignotum sibi *προτήκτωρος*, etsi pepercerunt vel apud Dionem verbo *δικτατωρεύω* et substantivo *δικτατωρεία*. Verissime enim Nicetas in Boissonadi Anecdotis vol. 3, p. 328 praecipit: *Πάντα τὰ εἰς ωρ Ἑλληνικὰ ὀνόματα διὰ τοῦ ο μικροῦ κλίνεται, τὰ μέντοι Ῥωμαϊκὰ φυλάττουσιν αὐτό, ῥαίκτωρος, κοιαίστωρος, πραίτωρος, στράτωρος, ἀστράτωρος* (scr. *πρωτοστράτωρος*), *μαΐστωρος, μανδάτωρος, δικτάτωρος κτλ.*, ut Theognostus Can. p. 42, 11: *Τὸ κοιαίστωρος, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πραίτωρος, φυλάττον τὸ ω, Ἰταλικὰ οὐχ Ἑλληνικά.* Atque sic libri Dionysii,

Diodori 12, 80, 7; Exc. Vat. p. 58, Ioannis Laurentii De magistr. Rom. 1, c. 36 s., et aliorum, partim ab Ducangio in his vocabulis memoratorum. Quo referenda etiam numeralia, plerumque quidem recte scripta, sed interdum etiam depravata more librariorum litteras quibus expressa invenirent suae consuetudini accommodantium, ut 1, 36, 11, in ipso Vaticano δεκατέτταρας, in deterioribus, ut 4, 56, 2, ulterius in δεκατέσσαρας deformatum, ut 12, 21, 4, est δεκατεσσάρων, quum rursus δεκατεττάρων sit 4, 39, 5, δεκατέτταρα 5, 89, 4, et per σσ, 8, 12, 2, iam Schweighaeuserus animadvertit Polybii non magis esse quam δεκαδύο eiusdem Vaticani et aliorum 1, 42, 5, cui δυοκαίδεκα nihilo verius substituit, Polybii autem consuetudo poscit quod 1, 2, 3; 3, 5, 3, et alibi est δώδεκα, aut δεκαπέντε pro πεντεκαίδεκα in eodem 3, 56, 3, cuiusmodi de vitiis dixi ad Thes. Stephani v. τεσσαρεσκαίδεκα, ibidemque de eodem etiam Polybio 15, 18, 8 et 12, 18, 4, illato pro τεττάρων καὶ δέκα, quod est 12, 17, 4, ut appareat nullam in hoc genere esse fidem librorum Polybii, ut ipsius Aristotelis libri H. A. 6, 20, ἡμέρας δεκατέτταρας vel — τέσσαρας, etsi ibidem infra est τετταρακαίδεκα cum varietate τεσσαρεσκαίδεκα, ut ἑπτακαίδεχ᾽ ἡμέραις et ἑπτακαίδεχ᾽ ἡμέρας, eodemque modo saepe peccatum apud Diodorum.

Ad cetera autem vitia ut veniam, praeter ipsam totius operis inscriptionem, quae libris inter Ἱστορία, Ἱστορία Ῥωμαϊκή, Ῥωμαϊκά et inter λόγος et βίβλος variantibus et librorium arguentibus licentiam adeo est dubia et incerta ut non praestem quam ego posui, in ipsis primis verbis 1, 1, 1: *Εἰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀναγράφουσι τὰς πράξεις παραλελεῖφθαι συνέβαινε τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἔπαινον*, etsi multa disputavit Schweighaeuserus ad defendendam librorum scripturam ἀναγράφουσι contra Scaligeri et Casauboni ab ipso expulsam, a Wyttenbachio revocatam, coniecturam ἀναγράψασι, tamen quod praeter alia contulit 16, 14, 1: *Ἐπεὶ δέ τινες τῶν τὰς κατὰ μέρος γραφόντων πράξεις γεγράφασι καὶ περὶ τούτων τῶν καιρῶν*, et dissimile est huic, nec dicit qui ante Polybium scripsissent, sed qui talia scriberent, inter eos fuisse qui illa quoque scripsissent,

ut ὁ γράφων est 1, 57, 3; 3, 9, 4; 3, 32, 8; 8, 10, 5, et apud alios quosvis. Itaque nihil minus certum quam ἀναγράφουσι scripsisse Polybium potius quam quod res postulat, non ἀναγράψασι, sed ἀναγεγραφόσι, ut γεγραφότων dicit 2, 56, 1, συγγεγραφότων 3, 6, 1. Ac Diodori 4, 1, τοὺς ἀναγεγραφότας τὰς ἀρχαιοτάτας πράξεις, liber unus ἀναγραφότας, in aliis ulterius in ἀναγράφοντας depravatum. Nam ut grammatici quidam, quos cum hoc Polybiano confert Meinekius Com. vol. 1, p. 15, ita sint loquuti, quanquam horum quoque unum Etym. M. p. 374, 26, ubi codex γ̊, exemit Gaisfordus, restituto γράψας, veterum tamen nemo sic usus videtur praesenti, quod etiam apud Xenophontem Hist. Gr. extr.: Ἐμοὶ μὲν δὴ μέχρι τούτου γραφέσθω Leonclavius verissime correxisse putatur γεγράφθω, ut omnino saepe neglecta reduplicatio perfecti et futuri, et perfecta ab librariis multimodis sunt depravata, ut Polybio 1, 37, 3: *Ταύτης δὲ μείζω περιπέτειαν ἐν ἑνὶ καιρῷ κατὰ θάλατταν οὐδ' ἱστορῆσαι συμβέβηκεν*, quod frustra idem Schweighaeuserus tueri studuit, restitui ἱστορῆσθαι, de quo suo loco mihi erit dicendum.

Et quod sequitur continuo post verba modo apposita ἴσως ἀναγκαῖον ἦν, ubi ἂν ante ἀναγκαῖον ἦν addiderat Obsopoeus, quem multis refellere studuit exemplis Schweighaeuserus, sed nihilo fere certioribus, quum 31, 7, 3, ubi *εἰ μὲν συνεβεβήκει πάνδημον γεγονέναι τὴν ἁμαρτίαν, τάχα ἴσως ἐδοκεῖτε*, vel hiatus postulet τάχ' ἄν, saepe sic in alterum depravatum, ut apud Dinarchum C. Aristogit. 3, p. 105: *Τάχα τις κολάζων δυνηθείη*, iam ex Maii Coll. Vat. vol. 2, p. 562, ubi haec inter Cassii Dionis leguntur fragmenta, corrigi poterat τάχ' ἄν, et alterum multa praeter ipsius Polybii, velut 1, 3, 7: *Εἰ μὲν οὖν ἡμῖν ἦν συνήθη καὶ γνώριμα τὰ περὶ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς ἀμφισβητήσαντα, ἴσως οὐδὲν ἂν ἡμᾶς ἔδει περὶ τῶν πρὸ τοῦ γράφειν*, et 2, 33, 8: *Εἰ γὰρ συνέβη βραχὺ μόνον πιεσθῆναι τῇ χώρᾳ τοὺς ἄνδρας κατὰ τὴν μάχην, ῥίπτειν ἂν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτοὺς ἔδει*, aliorumque commendent exempla, ut Hieroclis Hippiatr. p. 3, 10: *Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἕτερος ἦν ὁ κινήσας ἐπὶ ταῦτα, πολλὰς ἠναγκάσθην ἂν ἴσως συγγράψαι*

βίβλους, et saepe sic *ἂν* sit omissum ante *ἦν*, ut apud Dionem Chr. Or. 47, vol. 2, p. 13, 21, meae ed. omissum notavi praef. p. XII. Nemo igitur aut hic aut 6, 56, 10: *Εἰ μὲν γὰρ ἦν σοφῶν ἀνδρῶν πολίτευμα συναγαγεῖν, ἴσως οὐδὲν ἦν ἀναγκαῖος ὁ τοιοῦτος τρόπος*, ubi vel codex unus *οὐδὲν ἂν ἦν*, aut 10, 21, 5: *Εἰ μὲν οὖν μὴ κατ' ἰδίαν ἐπεποιήμεθα τὴν περὶ αὐτοῦ σύνταξιν, ἀναγκαῖον ἦν ὑπὲρ ἑκάστου τῶν προειρημένων φέρειν ἀπολογισμόν*, contenderit non eadem librariorum incuria intercidisse particulam qua alibi saepius ab iisdem additam delevi, ut 1, 4, 8: *Ταχέως ἂν οἶμαι πάντας αὐτοὺς ὁμολογήσειν*, ut solent post *τάχα, ταχέως, ῥᾳδίως*. Quae nullo modo potest abesse 4, 61, 3: *Εἰ μὲν οὖν ἐξ ἐφόδου κατὰ τὸ συνεχὲς ἐνέβαλεν εἰς τὴν μεσόγειαν τὴν Αἰτωλίας, ἄφνω καὶ παραδόξως ἐπιπεσὼν δυνάμει τοῖς ὅλοις πράγμασιν ἐπετεθείκει τέλος*, nisi quod non ut corrector fecit in libro uno, post *ἐπετεθείκει*, sed alio est loco inserenda.

Duplex vitium perinde manifestum sustuli 1, 10, 1: *Οἱ δὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐπρέσβευον παραδιδόντες τὴν πόλιν καὶ δεόμενοι βοηθήσειν σφίσιν αὐτοῖς ὁμοφύλοις ὑπάρχουσιν*. Nam neque *βοηθήσειν* ferendum, quod iam Causaubonus aut *βοηθῆσαι* scribendum esse aut *βοηθεῖν* intellexit, neque *σφίσιν αὐτοῖς*. Ac *βοηθεῖν* scripsisse Polybium ut 1, 81, 1: *Πρεσβευτὰς ἐξέπεμπον, δεόμενοι βοηθεῖν καὶ τιμωρεῖν τοῖς ἠτυχηκόσιν*· 2, 6, 1: *Δεόμενοι μεθ' ἱκετηρίας σφίσι βοηθεῖν*· 2, 9, 7: *Ἐπρεσβεύοντο δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν κατὰ σπουδήν*· 3, 69, 7: *Παρῆσαν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν*· 4, 46, 5: *Ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Ἕλληνας δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν καὶ συγχορηγεῖν εἰς τοὺς περιεστῶτας καιρούς*· 5, 5, 3: *Οἱ παρὰ τῶν Μεσσηνίων πρέσβεις δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν*· 33, 4, 2: *Πρεσβευτὰς δεομένους σφίσι βοηθεῖν*, alterum autem librariis esse relinquendum, etiam alibi in hoc verbo sic lapsis, ut 31, 20, 5: *Τὴν δὲ σύγκλητον οὐ τολμήσειν ἔτι βοηθήσειν*, fortasse ne Schaeferus quidem, multa huiusmodi vitia tueri conatus ad Gnomicos p. 16, 17, ubi diversa miscens vel Homericum *ἀξέμεν* habet pro futuro, dubitasset, si illa ei in promptu fuissent praesentis exempla, quibus ne opus quidem est rationem potius quam librariorum sequenti oscitationem. Iisdem autem

exemplis refellitur αὐτοῖς post σφίσιν perperam additum et a me deletum, ut delendum est αὐτοὺς 2, 8, 8: Δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν κατὰ σπουδὴν καὶ μὴ περιιδεῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀναστάτους γενομένους ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν. Quorum prius quum ipsi Schweighaeusero incommodum visum esset, mirum quod tueri studuit alterum, non animadversa librariorum consuetudine alterum alteri pronomen addentium, ut saepius apud Atticos, velut Antiphontem p. 114, 30: Ἐπισκήπτουσι τιμωρῆσαι σφίσιν αὐτοῖς ἠδικημένοις, ubi nisi deletur αὐτοῖς, necessario σφίσιν referendum erit ad τοὺς τιμωροῦντας, quod referendum ad τοὺς ἐπισκήπτοντας. Nec dubium apud Thucydidem 7, 69: Πάντα τε ἔργῳ ἔτι σφίσιν ἐνδεᾶ εἶναι καὶ λόγῳ αὐτοῖς οὔπω ἱκανὰ εἰρῆσθαι, operam perdidisse Arnoldum in defendendo αὐτοῖς post σφίσιν prorsus supervacuo.

1, 3, 1. ἑκατοστή τε καὶ τετταρακοστή] Particulae sic inter numeralia interpositae exempla ad Thes. Stephani vol. 7, p. 1911, C, allata adeo sunt pauca et nullius fere momenti, ut Polybium certe non dubitaverim scripsisse sine illo τε, ut 3, 1, 11: Ἀπὸ τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος ἀρξάμενοι· 4, 1, 3: Νῦν δὲ τὰς Ἑλληνικὰς διέξιμεν πράξεις τὰς κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐπιτελεσθείσας τοῖς προειρημένοις καὶ (hoc delendum) ἀπὸ τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος· 3, 16, 7; 4, 26, 1: Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος, et 28, 5; 5, 105, 3. Ubi interpositum ς minus proclivem fecit syllabae τε repetitionem.

1, 4, 9. ἔννοιαν μὲν γὰρ λαβεῖν ἀπὸ μέρους τῶν ὅλων δυνατόν, ἐπιστήμην δὲ καὶ γνώμην ἀτρεκῆ ἔχειν ἀδύνατον. Manifestum non hoc scripsisse Polybium, sed γνῶσιν, ut 3, 1, 7: Πολλὰ μὲν γὰρ προλαμβανούσης τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν ὅλων πρὸς τὴν κατὰ μέρος τῶν πραγμάτων γνῶσιν, πολλὰ δ' ἐκ τῶν κατὰ μέρος πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐπιστήμην· et 3, 31, 4: Ἐγὼ δὲ καλὴν μέν, οὐκ ἀναγκαίαν δ' ἴσως φήσαιμ' ἂν εἶναι τὴν τῶν προγεγονότων ἐπιστήμην, sequente ib. 4: Οὐ μόνον καλήν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀναγκαίαν εἶναί φημι διὰ ταῦτα τὴν τῶν παρεληλυθότων ἐπίγνωσιν, ut eadem alibi vocabula sunt permutata, aliique dixerunt ἀτρεκῆ γνῶσιν, ut

Iosephus Hypomn. 4, p. 175, 15: Περὶ πάντων ὥνπερ μαθεῖν ἠβουλήθη γνῶσιν αὐτῇ παρέδωκεν ἀτρεκεστάτην. Neque ἔχειν scripserat Polybius, sed quod praecedens λαβεῖν et hiatus monstrat, σχεῖν, de quo, ut de aliis vitiis plurimis, quae hiatus arguit, suo erit loco dicendum.

1, 6, 3. βασιλέα τὸν Περσῶν. Sustuli vulgare vitium τῶν pro τόν, ut apud Xenophontem Oec. 4, 5, ad Anab. 3, 4, 8, et apud Pausaniam praef. p. XX. Apud Demetrium Phalereum infra 29, 6[c], 2: Ἢ Πέρσας ἢ βασιλέας τῶν Περσῶν ἢ Μακεδόνας ἢ βασιλέας τῶν Μακεδόνων, quum Diodorus Exc. Vat. p. 81, bis praebeat βασιλέα, non solum hoc Polybio, sed etiam utrique bis restituendum videtur τόν.

Μέλλω verbi imperfectum quum nonnisi 1, 10, 8: Ἔμελλον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς Συρακούσας ἐπανελέσθαι, et 14, 4, 7: Καθ᾽ οὓς ἔμελλον οἱ φεύγοντες τὸ πῦρ ποιήσασθαι, iungatur cum infinitivo aoristi, nemo dubitabit his quoque locis Polybium scripsisse futurum, quod decem circiter habet aliis, aut reiicere 38, 3, 5: Ἐπανοίσειν δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς εἰς τὴν ἑξῆς ἔφη σύνοδον, αὐτῇ γενέσθαι μετὰ μῆνας ἕξ, Ursini ἥτις ἔμελλε. Nec dubium quin 2, 45, 1: Ἐλπίσαντες καταδιελέσθαι τὰς πόλεις, eadem forma futuri καταδιελεῖσθαι sit reponenda, ut 3, 61, 5: Τὰς μὲν γὰρ ἀρχὰς οὐδ᾽ ἐπιβάλλεσθαι τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων ἤλπισε πορείᾳ, pro ἐπιβάλλεσθαι, — quod nihili nec defenditur eo quod 4, 12, 1 est: Ἅμα τῷ τοὺς ἱππεῖς ἰδεῖν ὑποχωροῦντας ἐλπίσαντες αὐτοὺς φεύγειν, ubi i. est q. νομίσαντες, ut 1, 20, 2; 5, 8, 6, nisi ibi scribendum ὑπάρξειν, — non tam aoristum, quem ut minus certe ineptum praesenti substitui, quam quod Schweighaeuserus volebat futurum ἐπιβαλεῖσθαι puto restituendum, et 5, 29, 2: Ἐλπίσαντες ὡς παιδίῳ νηπίῳ χρήσασθαι, item esse reponendum futurum, quod est 1, 71, 3, ἤλπιζον τεύξεσθαι· 2, 31, 8, κατελπίσαντες δυνήσεσθαι· 4, 68, 5, κατελπίζων καταταχήσειν· 8, 5, 12, κατελπίσαντες καταταχήσειν. Qui loci aliquanto certiores sunt consuetudinis Polybii testes quam ii quibus praesens est vel aoristus.

1, 20, 3. πεζὰς pro πεζικὰς restitui hic et 6, et 1, 24, 3; 1, 25, 6; 1, 26, 5, 6; 1, 29, 4; 1, 38, 1; 1, 59, 1; 2, 2, 4; 2, 11, 1, 7; 2, 12, 2; 2, 28, 11; 3, 95, 5; 3, 96, 1; 3,

110, 2; 3, 115, 4; 3, 116, 2; 5, 68, 2; 5, 110, 2; 8, 4, 8; 10, 33, 5; 33, 11, 8, ubi cum *δύναμις*, *παρασκευή*, *στρατιά*, *στράτευμα*, *στρατόπεδον* coniungitur, libris omnibus rectam formam servantibus 1, 22, 1; 1, 25, 8; 3, 76, 12; 3, 95, 3; 18, 6, 8, melioribus 2, 2, 4. Sic vel *πεζικοὺς* pro *πεζοὺς* inferunt optimi 2, 24, 3, sequente continuo in iisdem *πεζοὶ* et contrario *ἱππεῖς*. Quo de frequentissimo in libris non tantum Atticorum, sed etiam plurimorum de recentioribus vitio dixi praef. ad Diodorum vol. 1, p. XXXI s. Reliqui vero 6, 52, 2 et 3, *τὰς πεζικὰς χρείας*, et *τῶν πεζικῶν*, sequente mox *τῶν ἱππικῶν*, et 18, 5, 5, *καθ' ὅσον ἐν τοῖς πεζικοῖς ἐλλιπεῖς εἰσι, κατὰ τοσοῦτον τοῖς ἱππικοῖς διαφέρουσι*, ut apud Xenoph. Cyrop. 1, 3, 15: *Τοὺς ἀγαθοὺς τὰ πεζικά.* Nemo enim, qui librariorum haec omnia antiquitus depravare solitorum imperitiam norit, morabitur Suidam et Zonaram p. 37 sive gram. in Crameri Anecd. Paris. vol. 4, p. 91, 30, locum Polybii 1, 20, 6: *Πολλαὶ μὲν πόλεις προσετίθεντο τῶν μεσογαίων τοῖς Ῥωμαίοις ἀγωνιῶσαι τὰς πεζικὰς δυνάμεις*, partim novis afferentes inquinatum vitiis: *Πολλαὶ δὲ πόλεις προσεπίθετον τῶν μεσογαίων τοῖς Ῥωμαίοις ἀγωνιῶσαι τὰς πεζικὰς παρατάξεις καὶ δυνάμεις.* Nam etiam *μεσόγαιος*, quod praeter 23, 13, 11, constanter servant libri Polybii, quum *μεσόγειος* fere servent libri Diodori et Dionysii, a Polybio, cui semper restitui *μεσόγειος*, non minus alienum quam quibus saepe est illatum, Thucydide, Xenophonte, Platone, qui *μεσόγειος* dixerat, ut illi, et *εὔγειος*, *κατάγειος*, *λεπτόγειος* atque *ὑπόγειος* 34, 10, 3, 4, in fragmento ab Athenaeo servato, et *ἔγγειος*, ut est 32, 8, 4, non *ἔγγαιος*, ut 6, 45, 3, quod ipsi Aeschylo, Xenophonti, Demostheni perperam illatum notavi ad Thes. Stephani. Nec melioris fidei videtur *α* in ultima pro *μεσόγειος*, quod unum dixisse Polybium, non *μεσόγαια*, alibi mihi erit dicendum.

1, 22, 2. *ἐγίγνετο πρὸς παρασκευὴν τοῦ ναυμαχεῖν.* Eodem modo 1, 29, 3, *ἐγίγνοντο πρὸς τὸ πολιορκεῖν·* 1, 36, 5, *ἐγίγνοντο πρὸς τὸ καταρτίζειν τὸν στόλον·* 1, 55, 5, *ἐγένετο πρὸς τὸ καινοτομῆσαί τι·* 3, 82, 11, *ἐγίγνετο πρὸς τὸ διακινδυνεύειν·* 3, 98, 4, *ἐγίγνετο πρὸς τὸ ... ἐγχειρίσαι τοὺς ὁμήρους τοῖς Ῥωμαίοις·* 5, 56, 9, *ἐγίγνοντο πρὸς τὸ συντε-*

λεῖν τὴν ἐπιβολήν. Nihilominus haec omnia refellit et dativum esse restituendum ostendit quod 3, 71, 1, ἐγίγνετο πρὸς τὸ στρατηγεῖν τοὺς ὑπεναντίους· 4, 81, 3, ἐγίγνετο πρὸς τὸ συντελεῖν τὴν ἐπίνοιαν· 5, 79, 1, ἐγίγνοντο πρὸς τὸ διὰ μάχης κρίνειν τὴν ἔφοδον, ex Vaticano restitui τῷ, ut idem in formula εἶναι πρὸς τῷ dativum plerumque servavit, sed 1, 26, 3, ὄντων δὲ τῶν μὲν πρὸς τῷ κωλύειν, ipse quoque accusativum, alibi ab deterioribus illatum, male infert, ut idem in aliis locutionibus interdum τῷ mutat in τό. Itaque ut eclogarii haud dubie potius quam librarii est 22, 20, 8, ὄντος πρὸς τὸ πολισμάτιον τὸ καλούμενον Γορδίειον, ita librarii 14, 2, 7, διότι πρὸς τὸ συντελεῖν ἐστι, ubi iam Scaliger rectissime restituit τῷ. Hoc vero loco Polybius scripserat potius quod 2, 8, 13: Εὐθέως περὶ παρασκευὴν ἐγίγνοντο scripsit, ἐγίγνετο περὶ παρασκευὴν τοῦ ναυμαχεῖν.

1, 22, 5. οὗτος αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τροχιλίαν εἶχε, περιετίθετο δ' αὐτῷ κλῖμαξ ἐπικαρσίαις σανίσι καθηλωμένη. Res ipsa requirit quod etiam Schweighaeuserus vertit in Lexico v. περιτίθεσθαι, plusquamperfectum περιετέθειτο, ut sequitur ἐπὶ δὲ τῷ πέρατι αὐτοῦ προσήρμοστο σιδηροῦν οἷον ὕπερον et paullo post ἐνεδέδετο ὁ κάλως. Sic peccatum infra 1, 61, 3, ubi ἐξετίθεντο libri pro ἐξετέθειντο, et 2, 17, 6, ubi διατίθενται pro διατέθεινται, 2, 44, 5, ἀπετίθετο pro ἀπετέθειτο, et Diodori 18, 26, 4, ubi ἐπετίθετο pro ἐπετέθειτο, quod cetera poscunt plusquamperfecta, et alibi saepe apud hunc et alios. Nec quisquam dubitabit Polybium 4, 24, 9: Αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναζεύξας προῆγε πάλιν ὡς ἐπὶ Κορίνθου, καλὸν δεῖγμα τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως τοῖς συμμάχοις ἐκτιθέμενος ἐν τῇ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀποφάσει, scripsisse ἐκτεθειμένος, qui aut contulerit 40, 10, 1: Ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καλὸν δεῖγμα τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως ἀπολελοιπότες πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν, aut quid res poscat perpenderit.

1, 22, 7. ὡς τὸ ὅλον φαίνεσθαι παραπλήσιον ταῖς σιτοποιικαῖς μηχανήσεσιν. Non solum rarissimum est vocabulum μηχάνησις, sed etiam ab hoc loco prorsus alienum, ubi necessarium μηχαναῖς, abolito εσιν, quod ex sequenti

repetitum εἰς peperit illud μηχανήσεσιν, non minus absonum quam si latine dixeris, pistoriis machinationibus. Apud Hippocratem p. 834, 5, vol. 4, p. 296 ed. Littr.: Ὡς μὴ ὑψηλοτέρη τοῦ καιροῦ ἡ μηχάνησις ἔῃ, recte Dietzius μηχανή, deleto σις, quod, ut hic, natum ex sequenti ἔῃ. Neque huic loco satis convenit quod Naberus illi μηχανήσεσιν substituebat maiori cum mutatione τοῖς σιτοποιικοῖς μηχανήμασιν.

1, 27, 7. τῶν Ῥωμαίων συνθεασαμένων ἐπὶ λεπτὸν ἐκτεταμένους τοὺς Καρχηδονίους. ἐκτεταγμένους, ut 3, 115, 6: Διέκοψαν ῥᾳδίως τὴν τῶν ὑπεναντίων τάξιν, ἅτε δὴ τῶν μὲν Κελτῶν ἐπὶ λεπτὸν ἐκτεταγμένων, αὐτοὶ δὲ πεπυκνωκότες ἀπὸ τῶν κεράτων τὰ μέσα, et Xenoph. Cyrop. 5, 4, 46: Ἀνάγκη οὕτω πορευομένων ἐπὶ λεπτὸν καὶ ἀσθενὲς τὸ μάχιμον τετάχθαι, conieci ad Steph. Thes. v. Λεπτὸς, p. 201, D, etsi utroque loco de pedestri, hic de navali agitur acie.

1, 29, 5. τοῦ μὲν παραφυλάττειν τὸν ἐπίπλουν ἀπέγνωσαν. Sic 1, 48, 1: Τοῦ δὲ λυμαίνεσθαι ἀπεγνωκότων. Sed ib. 10, τὸ μὲν ἔτι πολιορκεῖν· 1, 44, 4, τὸ μὲν διακωλύειν· 2, 65, 13, τὸ μὲν καταπειράζειν· 3, 21, 6, τὸ μὲν δικαιολογεῖσθαι eodem cum verbo ἀπογιγνώσκειν. Quibus accedunt exempla accusativorum, τὴν σωτηρίαν 1, 86, 1; τὰς ἐλπίδας 1, 31, 8; 2, 35, 1; 2, 47, 8; πάντα 3, 89, 6; τούτους 1, 62, 2; τὸ ἔθνος 2, 51, 2; αὐτὸν 22, 9, 14. Credibile igitur idem hic infra et 9, 7, 9: Τοῦ μὲν ἔτι προσκαρτερεῖν τούτοις ἀπέγνω, accidisse quod apud Diodorum 2, 6, 8, cui τὴν σωτηρίαν pro τῆς σωτηρίας ἀπέγνωσαν restitui ex libris optimis, constanterque Polybium usum esse accusativo, quamvis utroque casu praeter alios utatur Dio Cassius, de quo dixi ad Xenoph. Anab. 1, 7, 19. Atque 2, 14, 6: Δείπει τοῦ μὴ συνάπτειν αὐτῷ, item scribendum τό, pariterque 2, 34, 1: Ἔσπεισαν τοῦ μὴ συγχωρηθῆναι τὴν εἰρήνην αὐτοῖς· 5, 4, 10: Διέτρεψαν τοῦ μὴ τελεσιουργῆσαι τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως· 18, 5, 4: Μέγιστον δ' αὐτοῖς ἐμπόδιον ἦν τοῦ μὴ τρέψασθαι. V. praef. ad ed. Lips. Xenoph. Cyrop. quartam p. XVIII s.

1, 29, 7. τῆς τετράποδος λείας pro τετραπόδου poscere quod est 4, 75, 7, τῆς τετράποδος λείας dixi ad Thes. Stephani, idemque exemi vitium Diodoro 2, 42, 1, ubi quod est

τοῖς τετραπόδοις ζώοις, refellitur forma recta *τετράποσι* 20, 73, 3, nec defenditur alterius apud novitios quosdam scriptores exemplis, ut dixi praef. ad ipsum p. XXXVI.

1, 32, 4. *σφαλείησαν*, et 2, 7, 11, *φανείησαν* scripsisse Polybium, qui 11, 1, 8, *σφαλεῖεν*, et *δυνηθεῖεν* 1, 64, 1; 18, 2, 2; 22, 22, 9; *ἀναρτηθεῖεν* 10, 3, 7; *προνοηθεῖεν* 12, 25[k], 4; *βουληθεῖεν* 18, 20, 3; 27, 7[b], 5; 28, 11, 4, eundemque *εἴησαν* 4, 15, 1; 10, 8, 4; 17, 2, 1, sed *εἶεν* 15, 4, 3; 22, 26, 9, quum parum sit probabile, etiam apud hunc fallere videri scripturam in his optativorum formis, ut apud alios non solum veterum, sed etiam recentiorum, pluribus alibi mihi erit dicendum.

1, 53, 4, quod est *ἐμπιπρῶντος* natum ex adiuncto *ἀποσπῶντος*, nihiloque verius est quam 7, 18, 9, *ἐμπιπρώντων* et *ἐνεπίμπρα* 16, 1, 5. Quae omnia redarguit recta forma in *ἐνεπίμπρασαν* 3, 43, 9; 5, 8, 8; 5, 9, 2, et *ἐμπιπραμένου* 4, 78, 11, servata. Dixi de hoc vitio etiam Atticis illato ad Xenoph. Hist. Gr. ed. Lips. tertiam p. XIX.

1, 55, 9. *ἡ δὲ πόλις* [Eryx Siciliae] *ὑπ' αὐτὴν τὴν κορυφὴν* [montis Erycis] *τέτακται, πάνυ μακρὰν ἔχουσα καὶ προσάντη πανταχόθεν τὴν ἀνάβασιν.* De custodia potius dicitur *τάττεσθαι* quam de urbe, cui convenit *κεῖται.* Itaque scribendum videtur *τέταται.* V. dicta paullo ante ad 1, 27, 7.

1, 57, 3. *τὰς μὲν γὰρ αἰτίας ἢ τοὺς τρόπους δι' ὧν ἀν' ἑκάστην ἡμέραν ἐποιοῦντο κατ' ἀλλήλων ἐνέδρας, ἀντενέδρας, ἐπιθέσεις, προσβολάς, οὔτ' ἂν ὁ γράφων ἐξαριθμούμενος ἐφίκοιτο, τοῖς τ' ἀκούουσιν ἀπέραντος, ἅμα δ' ἀνωφελὴς ἂν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως κρίνοιτο χρεία.* Non aptum huic loco verbum *κρίνοιτο*, cui substituendum *γίγνοιτο*, quod verbum saepe cum *χρεία* iungit Polybius, ut 2, 67, 4: *Ὧν ποτὲ μὲν κατὰ μέρη, ποτὲ δ' ὁλοσχερῶς συμπιπτόντων διαφέρουσαν συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν ἐξ ἀμφοῖν χρείαν·* 3, 73, 2: *Τούτου δὲ συμβάντος οἱ μὲν Ῥωμαῖοι κατὰ πολλοὺς τρόπους ἠλαττοῦντο, τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ὑπερδέξιον γίγνεσθαι συνέβαινε τὴν χρείαν*, ne memorem alios locos similes, ubi idem verbum *γίγνεσθαι*, ut 15, 36, 1: *Οὐ μόνον ἀνωφελῆ γίγνεσθαι τὴν θέαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ μετά τινος ὀχλήσεως ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἐνάργειαν τῶν τοιούτων.*

1, 68, 5. ποιήσειν πᾶν ὅ,τι ποτ' ἂν αὐτοὺς ἀξιώσαιεν. ποτ' scripsi pro ποτ' ἄν, quod nasci potuit ex sequenti paullo infra ποτ' ἄν, ut 3, 53, 8: Καθ' ὃν γὰρ ἂν τόπον ὑπάρχοι τῆς πορείας ταῦτα. Magis etiam barbarum 38, 5, 7: Οὓς ἂν ἐπὶ στρατοπεδείαν αἱρήσωνται pro οὓς ἂν αἱρῶνται, ut est 39, 2, 3, aut οὓς ἐπὶ στρατοπεδείαν αἱρήσονται.

1, 73, 1. Ἑκατόμπυλον scribendum pro Ἑκατοντάπυλον, quod poeticum est et in nomine urbis locum non habet, tollendum etiam apud Diodorum 17, 51, 1. Saepe sic peccant librarii vel contra versum inferentes hanc formam, ut apud Aristophanem et Dionysium Periegetam. Polybio 4, 47, 4, pro Ἑκατοντόδωρος Reiskius recte restituit Ἑκατόδωρος, quod 4, 78, 5, quidem male haud dubie illatum pro Ὑπατόδωρος, sed est in inscriptione, quum nihili sit Ἑκατοντόδωρος.

1, 79, 5. εἶχον ἐγκρατῶς τὴν νῆσον, ἕως οὗ στασιάσαντες πρὸς τοὺς Σαρδονίους ἐξέπεσον ὑπ' ἐκείνων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Quum Polybius non solum sequente vocali, ubi hiatum faceret, ου omittat post ἕως, ut 1, 29, 2: Ἕως ἐπὶ τὴν πόλιν ἀφίκοντο· 1, 30, 9: Ἕως ἐκεῖνοι παρετάξαντο· 1, 40, 5: Ἕως αὐτὸν ἐξεκαλέσατο· 2, 34, 13: Ἕως ὁ Γνάιος κ. τ. λ. 3, 46, 6: Ἕως ἐπιβάλλοντες ἐξωμοίωσαν· 3, 49, 13: Ἕως ἤγγισαν· 3, 50, 2: Ἕως μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιπέδοις ησαν, ubi et μὲν οὗ γὰρ ut μὲν γὰρ οὗ dicere licebat; 3, 53, 5; Ἕως ἐν ὅλῃ τῇ νυκτὶ κ. τ. λ. 3, 84, 12: Ἕως ἔλαθον· 3, 102, 6: Ἕως Ἀσδρούβας ἧκε· 4, 3, 2: Ἕως Ἀντίγονος ἔζη· 5, 13, 3: Ἕως μὲν ὁ Φίλιππος ἦν· 5, 35, 1: Ἕως μὲν ὁ προσαγορευόμενος κ. τ. λ. 8, 7, 4: Ἕως ὁ Μάρκος κ. τ. λ. 11, 2, 9: Ἕως μὲν ἦν ἐλπίς, et alibi, locisque plurimis, ubi ἂν sequitur post ἕως, sed etiam, ubi consona 1, 8, 1: Ἕως μὲν συνεχρῶντο· 3, 14, 10: Ἕως τἄλλα πάντα βεβαίως ὑφ' αὑτὸν ποιήσαιτο· 40, 5, 3: Προσεκαρτέρουν ἕως διέφθειραν, qui morem librariorum addendi post ἕως, ut post ἄχρι et μέχρι, genitivos οὗ et ὅτου norit, cuius exempla plurima attuli et ad Thes. Stephani in his particulis et praef. ad Diodorum vol. 1, p. XXVII seq., vix dubitabit et hic delendum esse ου et 3, 8, 11: Ἕως ου πάσας ἐξελέγξαντει τὰς ἐλπίδας .. παρεγένοντο· 5, 71, 4: Οὐ μὴν ἤνυον τῆς ἐπιβολῆς οὐδέν, ἕως οὗ τῶν αἰχμαλώτων τινές . . ἐνέ-

φραξαν· 4, 19, 12: *Μέχρι γὰρ τούτου τὴν ἡσυχίαν ἦγεν ἕως οὗ πάντα διαπραξάμενοι ἐπανῆλθον·* 10, 49, 12: *Οὐ πρότερον ἔστησαν ἕως οὗ συνέμιξαν·* 15, 2, 14: *Διέφθειραν πολλούς, ἕως οὗ κατιδόντες ἐξέβαλον·* 15, 33, 9: *Ἕως ὅτου κατελώβησαν.* Nam etiam in codice Vaticano 5, 56, 2: *Μηδ' ἕως τούτου περιμεῖναι μέχρις ἂν οὗ . . παλαίῃ*, erasum *οὗ*, quod post *μέχρι ἂν* absurde saepe illatum notavi locis supra citatis, ut 40, 10, 2: *Διευκρινῆσαι μέχρι τοῦ συνήθειαν ἔχωσι*, absurdius etiam *τοῦ*, omissum autem *ἄν*, ut 3, 93, 5: *Μέχρι συνάψωσι τοῖς ἄκροις·* in fragm. apud Suidam v. *ἴδιον* et *Κελτίβηρες*, quod Polybii putavit Valesius, sed fortasse ne est quidem illius, citato: *Μέχρις ἀνακάμψαντες ἀνασπάσωσι·* 35, 2, 3: *Κατασκηνοῦν ἕως βουλεύσωνται περὶ τῶν ὅλων*, quod nunquam inter has particulas et coniunctivum Polybius, saepissime vero omiserunt librarii.

1, 82, 2. *τοὺς ζωγρίᾳ πρὸς αὐτὸν ἐπαναχθέντας ὑπέβαλλε τοῖς θηρίοις*, pro *εἰσαναχθέντας*, quod hic non aptum, scripsi, ut 8, 26, 3: *Ταχὺ δὲ πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἐπαναχθέντες ἔφασαν αὐτῷ κατ' ἰδίαν βούλεσθαι διαλεχθῆναι*, et alibi.

2, 4, 2. *ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς κοινὴν ποιήσειν τὴν ἐπιγραφήν.* Scripsi *ποιῆσαι* pro *ποιήσειν*, quod bene graecum putavit Schaeferus, cuius multos huiusmodi soloecismos tuiti errores notavi p. XLVII. Nihil enim absurdius futuro cum verbo *δοκεῖν* coniuncto de re non futura, sed decreta. Vicissim 3, 11, 9: *Πᾶν γάρ τι πρᾶξαι κατ' αὐτῶν ὃ δυνατὸς εἴη*, scripsi *πράξειν*, ut 23, 3, 10: *Πᾶν ὑπομενεῖν ἔφασαν μᾶλλον ἢ ποιήσειν Ῥοδίοις τὸ προσταττόμενον.* Nam hoc quoque nihil aliud potest significare quam fecisse.

2, 19, 10. *τῶν δὲ Ῥωμαίων ὑπὸ τὸν θυμὸν ἐκ χειρὸς ἐπιστρατευσαμένων. ὑπὸ τῶν θυμῶν*, ut plures 5, 76, 3, restitui pro *ὑπὸ τὸν θυμόν*, quod nihili. Sic Soph. Aj. 718, *θυμῶν* in *θυμὸν* depravatum ulterius addito *τ'* infelices obscurarunt correctores. Ita Polybius 1, 81, 9: *Διαμιλλώμενοι τοῖς θυμοῖς οὐκ ἔστι τι τῶν ἀπειρημένων ἢ δεινῶν ὁποῖον οὐκ ἀναδέχονται·* 3, 10, 5: *Προσλαβὼν τοῖς ἰδίοις θυμοῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν τῶν πολιτῶν·* 5, 33, 10: *Δεινὴ γάρ τις ἡ παρὰ τοὺς θυμοὺς ὠμότης γίγνεται τῶν κατα τὴν Αἴγυπτον ἀνθρώπων.* Alioqui hic, ut 2, 30, 4, dicturus erat

ὑπὸ τοῦ θυμοῦ. Idem fere vitium 2, 11, 3, in *ὑστερήσας τὸν καιρὸν* pro *τῶν καιρῶν* notavi supra p. XIII.

2, 55, 9. *μὴ φῦναι παρὰ σφίσι, γένος δὲ ὑποβολιμαῖον ἐξ Ὀρχομενοῦ.* Quod post *ὑποβολιμαῖον* manifesto deest verbum, latet, opinor, in inutili et perverse praeposito *γένος*, ut scribendum sit *γεγονέναι δὲ ὑποβολιμαῖον* vel *γενέσθαι*, ut Xen. Cyr. 5, 1, 7: *Ἔδοξεν ἅπασι τοῖς ἰδοῦσι μήπω φῦναι μηδὲ γενέσθαι γυνὴ ἀπὸ θνητῶν τοιαύτη ἐν τῇ Ἀσίᾳ.*

3, 22, 11. *μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων ὅσοι ἂν ὑπήκοοι.* Etiamsi non desunt exempla *ἂν* sic sine verbo positi, hic tamen repetitum puto ex praecedentibus *ὅσα ἂν* quod abest 7, 9, 5: *Ὅσαι πόλεις καὶ ἔθνη Καρχηδονίων ὑπήκοοι.*

3, 31, 10. *ἅπερ ἔχει μεγίστας ἐπικουρίας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον* quod legitur, etsi 4, 30, 5, quoque est *καὶ γὰρ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ στάσιμον ἔχουσί τι*, tamen scribendum videri potest *καὶ κατ' ἰδίαν*, quod tot aliis Polybius habet locis cum *καὶ κοινῇ* coniunctum ut mirum foret si hic praetulisset hiatum. Quam suspicionem confirmat quod 28, 11, 10: *Ἃ μὲν ὁ Μάρκος αὐτῷ καταφροντίζειν ἰδίᾳ ἐνετείλατο*, hiatus post *ἰδίᾳ* haud dubie est tollendus restituto *φροντίζειν κατ' ἰδίαν*, sublato quod dici hic non potuit verbo *καταφροντίζειν*. Nam etiam quod 6, 46, 9 est: *Ἐν πλείσταις ἰδίᾳ καὶ κατὰ κοινὸν στάσεσι καὶ φόνοις*, non praestem non scribendum *καὶ κατ' ἰδίαν*, quae contraria 24, 1, 10, etsi *ἰδίᾳ* quoque cum altero coniungit, quum Polybius, qui in hac formula toties habet duplex *καὶ* vel *οὔτε* vel *τε — καί*, mirum sit si hic omiserit alterum. Quod ut omittit unus 5, 93, 3, ante *κοινῇ*, ita haud dubie restituendum ubicunque alterum omissum, ut 2, 33, 1: *Τῶν χιλιάρχων ὑποδειξάντων ὡς δεῖ ποιεῖσθαι τὸν ἀγῶνα κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστους*, et 6, 17, 9: *Διὰ τὸ κατ' ἰδίαν καὶ κοινῇ πάντας ἐν τοῖς ὑπαίθροις ὑπὸ τὴν ἐκείνων πίπτειν ἐξουσίαν·* 6, 18, 3: *Κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστου συνεργοῦντος*, addidi quod adest 6, 3, 3, et alibi semper.

3, 115, 1. *τὰς μὲν ἀρχὰς αὐτῶν τῶν ἀγώνων ἔπισος ἦν ὁ κίνδυνος.* Polybius scripserat *ἐπ' ἴσης*, ut 10, 16, 9: *Τῆς ἐλπίδος ἐπ' ἴσης ἑστηκυίας τοῖς μένουσι καὶ τοῖς διαρπάζουσιν*, non *ἔπισος*, cuius vocabuli exempla ad Thes. Ste-

phani citata nullius fere sunt fidei, nedum ut Polybio vindicent.

4, 13, 7. *τοῦ μετὰ ταῦτα γενομένου δόγματος ἁπάντων τῶν συμμάχων, ὃ συνελθόντες εἰς τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν ἐπεκύρωσαν, διαπροστατεύσαντος τὸ διαβούλιον Φιλίππου τοῦ βασιλέως.* Postrema si sunt Polybii, non ita esse ab eo scripta manifestum est. Nam neque forma *προστατεύειν*, de qua etiam apud Atticos saepe substituta legitimae *προστατεῖν* dixi ad Xenophontem, Polybio convenit, et quod hoc uno repertum loco compositum *διαπροστατεύειν*, eius constructio cum accusativo prorsus barbara videtur. Itaque idem hic restituendum quod est 40, 5, 2: *Ἐπενέγκαντες αἰτίαν ὅτι προστατῆσαι τοῦ διαβουλίου*, et legendum *προστατήσαντος τοῦ διαβουλίου*. Ex contrario quod est

5, 8, 1. *ἀνύσας δὲ τοὺς προειρημένους τόπους καὶ παραγενόμενος πρὸς τὴν καλουμένην κώμην Παμφίαν*, neque Polybius scripserat neque alius quisquam ita erat dicturus. Cui quod 5, 48, 2: *Ὁ δὲ Μόλων διανύσας ἱκανόν τινα τόπον*, et alibi semper dixit *διανύσας* restituendum foret etiamsi non praecederet quod *δι'* absumpsit *στάδια*.

5, 8, 6, quod est *τὴν ἀσφάλειαν ἤλπιζον ἐνταυθοῖ βεβαιοτάτην αὐτοῖς ὑπάρχειν·* et 5, 13, 8, *ἐνταυθοῖ προσεδέχετο τοὺς ἀπὸ τῆς οὐραγίας*; haud dubie scribendum *ἐνταῦθα*, ut 1, 54, 6, *ἀπηντηκότων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐνταῦθα·* 1, 60, 5, *κἀνταῦθα παρακαλέσας·* 5, 18, 9, *δύο μείνας ἡμέρας ἐνταῦθα·* 5, 48, 16, *πολλὴν ποιησάμενος ἐπιμέλειαν ἐνταῦθα τοῦ στρατεύματος·* 5, 62, 1, *προσδεξάμενον καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἐνταῦθα·* 5, 80, 4, *προσαναλαβὼν ἐνταῦθα τὴν δύναμιν·* 5, 110, 6, *ἐνταῦθα κατέμεινε*, ut Diodoro 2, 6, 7, *ἐνταῦθα* ex libris optimis restitui pro *ἐνταυθοῖ*, et alibi semper apud eum est in omnibus.

5, 28, 4, quod est *ἀχορηγίαν* redargui eo quod est 28, 8, 6: *Ἐσκήπτετο δὲ τοῦ μὴ παραχρῆμα συγκατατίθεσθαι τοῖς ἀξιουμένοις τὴν ἀχορηγησίαν καὶ* (addendum videtur *τὸ*) *μὴ δύνασθαι χωρὶς χρημάτων ἀναδέξασθαι τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον*, dixi ad Stephanum.

5, 63, 2, *ἐβουλεύσαντο ἐν τῷ μεταξὺ διαπρεσβευσάμενος κατεκλύειν τὸν Ἀντίοχον*, quod est verbum *κατεκλύειν*

neque Polybius dixit alibi neque alius repertus est qui dixerit. Itaque manifesto restituendum quod ille decies viciesve dixit *καταλύειν*, cui superscriptum fortasse quod rarius dixit *ἐκλύειν*. Eadem ratio est compositorum duorum non minus mirabilium, 5, 67, 2: *Ὁ δ' Ἀντίγονος μεγίστην ἐποιεῖτο σπουδὴν εἰς τὸ καθάπαξ καὶ τοῖς ὅπλοις καὶ τοῖς δικαίοις ἐπὶ τῶν ἐντεύξεων καταπεριεῖναι τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας*, ubi simplex *περιεῖναι*, quo alibi Polybius utitur cum aliis quibusvis desiderans Bothius delere potius debebat illud e *καθάπαξ* natum *κατὰ* quam in *καὶ* mutare. Tum 3, 87, 3: *Ἀνεκτήσατο τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν στρατιωτῶν, μετακαθώπλισε δὲ τοὺς Λίβυας εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον*, ubi dubium utrum quod Naberus maluit *καθώπλισε*, ut est 5, 65, 8: *Καθώπλισαν δὲ καὶ Λίβυας τρισχιλίους εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον*, an quod alibi nondum repertum *μεθώπλισε* scripserit Polybius, certum vero non scripsisse utrumque.

Haec pauca de multis exempla sufficient, ut intelligatur librorum quinque primorum codicem, quamvis non ita male habitum ut Excerptorum libri partim eclogariorum partim librariorum culpa saepe sunt deformati, tamen aliquanto maiore quam adhuc est expertus indigere cura, ut sua Polybio verba restituantur, magis quidem rebus intento quam verbis, sed ne in his quidem aut incurioso aut indigno cuius quantum fieri potest manus investigetur*).

---

*) Iis quae dixi p. XLVI, de male omissa particula *ἄν*, addo ea non refelli loco qui est 12, 10, 2: *Εἰ μὲν γὰρ συνέβαινε, καθάπερ τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκρούς, μίαν πόλιν ἔχειν οὕτω καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα* (legendum *οὕτω καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα μίαν πόλιν ἔχειν*), *τυχὸν οὐκ ἔδει διαπορεῖν, ἀλλ' ἦν ἂν εὐθεώρητον· ἐπεὶ δὲ κ. τ. λ.*, sed vel maxime confirmari, siquidem et ibi legendum *τάχ' ἂν* pro *τυχόν*.

DE VITA POLYBII

TESTIMONIA VETERUM ET POLYBII IPSIUS. *)

I. Genus, patria et aetas.

Suidas in *Πολύβιος*. *Πολύβιος Λύκου υἱός, ἀπὸ Μεγάλης πόλεως τῆς Ἀρκαδίας, καθηγησάμενος Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὅτε καὶ Παναίτιος ὁ φιλόσοφος, γεγονὼς κατὰ Πτολεμαῖον τὸν ἐπικληθέντα Εὐεργέτην* **).

Qui quemadmodum in historicis praesertim capitibus negligentius plerumque versatus est, sic in hoc maxime capite de Polybio. Lycortas, non Lycus, pater fuit Polybii, praeter Achaeorum post Aratum Philopoemenemque nobilissimus; cuius res pace belloque gestae et merita in Achaeorum rempublicam passim cum ab ipso Polybio tum ab aliis scriptoribus celebrantur. Polyb. 2, 40. 23, 1. 24, 9 et 12 etc. Liv. 38, 32. 39, 35 sqq. Plutarch. in Philopoem. c 21. Pausan. 7, 9. Iustin. 32, 1.

Quod vero regnante Ptolemaeo Euergeta natum Polybium Suidas ait, id ex temporum ratione, quae aliunde satis constat, falsi utique arguitur. E vivis enim excessit Euergetes Ol. 139, circa annum Romae conditae 532. Vide Polyb. 5, 34, 1, et 35, 1 sq. coll. cum 2, 69, 11. Itaque si hoc regnante rege, adeoque circa A. U. 530, natum statuimus Polybium;

[*) Ex editione Schweighaeuseri vol. V, p. 3 seqq. Qui quae breviter disseruit, ea multo pluribus persequuti sunt qui peculiaribus nuper scriptis de Polybio eiusque historia egerunt. De quibus alio mihi loco erit dicendum.]

**) Reliqua, quae de Polybio Suidas habet, v. infra in Testimoniis.

consequens est ut Ol. 149, 4, id est A. U. 574, quo ei cum patre Lycorta legatio ad Ptolemaeum Epiphanem ab Achaeis decreta est (Polyb. 25, 7), annum aetatis egisse dicamus quadragesimum quartum. Sed eodem tempore *νεώτερον* se fuisse *τῆς κατὰ τοὺς νόμους ἡλικίας* testatur ipse, id est, minorem annis quam cui per leges ceteroquin liceret publica legatione aut omnino munere in republica fungi; quod de eo viro dici potuisse, qui annos amplius quadraginta natus fuerit, nullo modo probabile est; praesertim quum cives omnes qui tricesimum implevissent annum, apud Achaeos concilii publici participes fuisse discamus ex Polyb. 29, 9. Porro, quem et in excidio Carthaginis A. U. 608 comitem ac socium adfuisse Scipioni, et deinde, eversa Corintho, A. U. 609 Achaiae civitates ex mandato legatorum Romanorum obeuntem, controversias popularium suorum diiudicasse novimus, eum consentaneum utique non est octogenarium senem per id ipsum tempus fuisse. Denique, quod omnem praecidit dubitationem, qui non solum res istas, annis etiam 608 et 609 gestas, memoriae prodidit, verum etiam Numantinum bellum, A. U. 620 a familiari suo Scipione gestum, peculiari libro descripsit; quem eumdem non ultra octogesimum secundum annum produxisse novimus; is A. U. 530, id est nonagesimo ante id tempus anno natus esse non potuit. Ad verum propius accedente ratione aetatem Polybii definivit Casaubonus in synopsi chronologica, ineunte olympiade 144, id est circa A. U. 550 vel 551 natum statuens, regnante apud Aegyptios Ptolemaeo Epiphane. Fundamentum, quo nititur Casaubonus, illud ipsum est quod supra tetigimus; scilicet quod A. U. 573 (nobis 574) minor fuerit aetate legitima capessendi rempublicam (Polyb. 25, 7) aetas autem legitima quum fuisse videatur annorum triginta (Polyb. 29, 9), fuerit igitur, inquit, annos tum natus viginti quatuor aut paullo plures. Ex quo, quandoquidem alia certior ratio definiendi annum nativitatis Polybii inveniri nulla potest, satis intelligitur ipsum annum consulesque, quibus natus sit, examussim definiri non posse; contentos non esse debere ut Ol. 144 vel initio Ol. 145 inter A. U. 550 et 556 in lucem editum nobilem hunc scriptorem dicamus.

II. Adolescentia Polybii.

1. Iuvenis Philopoemenem sectatur et eius disciplina formatur. Plutarchus An seni gerenda sit resp. p. 790 sq.: *Εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, τῷ γέροντι παιδείας ἕνεκα τῶν νέων καὶ διδασκαλίας πολιτευτέον ἐστίν. ὡς γὰρ οἱ γράμματα καὶ μουσικὴν διδάσκοντες αὐτοὶ προανακρούονται καὶ προαναγινώσκουσιν, ὑφηγούμενοι τοῖς μανθάνουσιν, οὕτως ὁ πολιτικὸς οὐ λέγων μόνον οὐδὲ ὑπαγορεύων ἔξωθεν, ἀλλὰ πράττων τὰ κοινὰ καὶ διοικῶν ἐπευθύνει τὸν νέον, ἔργοις ἅμα καὶ λόγοις πλαττόμενον ἐμψύχως καὶ κατασχηματιζόμενον. ὁ γαρ τοῦτον ἀσκηθεὶς τὸν τρόπον, οὐκ ἐν παλαίστραις καὶ κηρώμασιν ἀκινδύνοις εὐρύθμων σοφιστῶν, ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς ἐν Ὀλυμπιακοῖς καὶ Πυθικοῖς ἀγῶσιν, ἄθηλος ἵππῳ πῶλος ὡς ἅμα τρέχει, κατὰ Σιμωνίδην, ὡς Ἀριστείδης Κλεισθένει καὶ Κίμων Ἀριστείδῃ καὶ Φωκίων Χαβρίᾳ καὶ Κάτων Μαξίμῳ Φαβίῳ καὶ Σύλλᾳ Πομπήιος καὶ Φιλοποίμενι Πολύβιος. νέοι γὰρ ὄντες πρεσβυτέροις ἐπιβάλλοντες, εἶτα οἷον παραβλαστάνοντες καὶ συνεξανιστάμενοι ταῖς ἐκείνων πολιτείαις καὶ πράξεσιν, ἐμπειρίαν καὶ συνήθειαν ἐκτῶντο πρὸς τὰ κοινὰ μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως.*

2. In exsequiis Philopoemenis urnam defuncti portat. Plutarch. Philopoem. c. 21: *Τὸ δὲ σῶμα καύσαντες τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τὰ λείψανα συνθέντες εἰς ὑδρίαν ... αὐτὴν ἐκόμιζον ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν παῖς Πολύβιος καὶ περὶ αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῶν Ἀχαιῶν.*

3. Cum minor adhuc esset aetate legitima ad capessendam rempublicam, decernitur ei cum patre legatio ad Ptolemaeum Epiphanem, Aegypti regem. Polyb. 25, 7. Conf. quae supra diximus de aetate Polybii.

III. Ingenium et doctrina.

Ingenium philosophicum satis elucet ex ratione qua historiam tractavit. Quo nomine laudatur a Strabone 1, p. 2: *Ἐρατοσθένης καὶ Πολύβιος καὶ Ποσειδώνιος ἄνδρες φιλόσοφοι.* Et p. 14: *Οὐ πρὸς ἅπαντας φιλοσοφεῖν ἄξιον· πρὸς Ἐρατοσθένη δὲ καὶ Ποσειδώνιον καὶ Ἵππαρχον καὶ Πολύβιον καὶ*

ἄλλους τοιούτους καλόν. Meritoque Velleius Paterculus 1, 13, praecellentem ingenio virum adpellat.*)

2. *Ἀνὴρ πολυμαθὴς* vocatur Polybius ab Aeliano in Tacticis c. 1, tam vere quam concinne designante multiplicem doctrinae copiam, qua exornatum fuit huius viri ingenium. Abunde enim vel reliquiae illae, quae de scriptis eius supersunt, declarant nullam fere esse artem paulo nobiliorem aut scientiam ad vitae usum cultumque pertinentem, qua non probe fuerit imbutus.

IV. Res gestae domi, priusquam Romam evocaretur.

1. Bello Persico Polybius cum patre Lycorta, metu potentiae Romanorum, primum censuerat neque Perseum neque Romanos iuvandos ab Achaeis. Polyb. 28, 3 et 6.

A.U. 585 2. Praefectus deinde nominatur equitum Achaeorum, qui auxilio destinantur Romanis. Polyb. 28, 6 sq.

3. Legatus Achaeorum ad Q. Marcium consulem, bellum gerentem cum Perseo. Polyb. 28, 10 sq.

A.U. 586 4. Polybium pro praefecto equitum auxiliarium ab Achaeis petunt Ptolemaei fratres, reges Aegypti. Polyb. 29, 8 sq.

V. Vita Romae acta.

A.U. 588 1. Cum mille ex nobilissimis Achaeis, a Callicrate accusatis, quasi bello Persico parum Romanis favissent, Romam evocatur Polybius: moxque ceteris exsulibus per Italiae oppida divisis, ipse rogatu Fabii et Scipionis, Aemilii Paulli filiis, veniam a praetore impetrat Romae monendi. Polyb. 32, 9. Pausanias 7, 10.

A.U. 589 2. Inde arctiore consuetudine contracta cum Scipione Aemiliano, annum duodevigesimum tunc agente, in contubernium eius concessit, institutor bonarum artium et coniunctissimus per reliquam omnem vitam comes et amicus. Polyb. 32, 9 sqq.

---

*) Suidas in *Παναίτιος*, Panaetius iunior, ait, Rhodius philosophus *καθηγήσατο τοῦ Σκιπίωνος τοῦ ἐπικληθέντος Ἀφρικανοῦ μετὰ Πολύβιον Μεγαλοπολίτην.* Idem in *Πολύβιος*, ut supra vidimus, dixit Polybium Scipionis praeceptorem fuisse simul cum Panaetio. Quorum alterum non admodum repugnat alteri.

De illa Polybii cum Scipione consuetudine haec habet Diodorus in Exc. vol. 2, p. 585 sq. ed. Wesseling.: *Πόπλιος Σκιπίων, γεγονὼς ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν, ἔδωκεν ἑαυτὸν πρὸς τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ λόγους, λαβὼν ἐπιστάτην Πολύβιον τὸν Μεγαλοπολίτην τὸν τὰς ἱστορίας συντεταγμένον· τούτῳ δὲ συμβιώσας καὶ πάσης ἀρετῆς ζηλωτὴς γενόμενος κ. τ. λ.*

Velleius Paterc. 1, 13: Scipio tam elegans liberalium studiorum omnisque doctrinae et auctor et admirator fuit, ut Polybium Panaetiumque, praecellentes ingenio viros, domi militiaeque secum habuerit.

Plutarchus in Apophthegm. vol. 2, p. 199, F: *Σκιπίων ὁ νεώτερος, τὸ Πολυβίου παράγγελμα διαφυλάττων, ἐπειρᾶτο μὴ πρότερον ἐξ ἀγορᾶς ἀπελθεῖν ἢ ποιήσασθαί τινα συνήθη καὶ φίλον ἀμωσγέπως τῶν ἐντυγχανόντων.* Idem Polybii praeceptum repetit Plutarchus initio libri quarti *Συμποσιακῶν.*

Idem in Praeceptis polit. p. 814, C: *Καρπὸν ἐκ φιλίας ἡγεμονικῆς ἔλαβε Πολύβιος καὶ Παναίτιος, τῇ Σκιπίωνος εὐνοίᾳ πρὸς αὐτοὺς μεγάλα τὰς πατρίδας ὠφελήσαντες εἰς εὐδαιμονίαν.* Vide quae de Polybii meritis in patriam mox deinde dicentur.

Pausanias in Arcadicis 8, 30: *Ὅσα μὲν δὴ Πολυβίῳ παραινοῦντι ὁ Ῥωμαῖος (Σκιπίων) ἐπείθετο, ἐς ὀρθὸν ἐχώρησεν αὐτῷ· ἃ δὲ οὐκ ἠκροᾶτο διδάσκοντος, γενέσθαι οἱ λέγουσιν ἁμαρτήματα.* Spectare potissimum videtur res ad Carthaginem gestas, de quibus proxime ante dixerat. Ceterum de Polybii coniunctione cum Scipione confer quae paulo inferius de peregrinationibus eiusdem et de militia cum Romanis adferentur.

3. Demetrium, Seleuci Syriae regis filium, Roma profu- A.U. 592
gientem, ubi pro obside custodiebatur, consiliis suis regit. Polyb. 31, 19 sqq.

4. Polybii potissimum et Stratii causa, Achaei per legatos A.U. 594
deprecantur apud Senatum Rom. pro reditu evocatorum; nec tamen impetrant. Polyb. 32, 7 sub fin.

5. Gratia sua apud principes Romanorum Polybius Lo- A.U. 597
cros levat onere et sumtu militiae adversus Dalmatas. Pol. 12, 5.

6. Exsulibus Achaeis, intercedente apud Catonem Scipione A.U. 601
in gratiam Polybii, conceditur tandem, anno septimo decimo

postquam evocati erant, reditus in patriam. Plutarch. in Cat. mai. c. 9, cuius verba inseruimus 35, 6.

VI. Peregrinationes Polybii et militia cum Romanis.

1. Visendi studio ac veritatis cognoscendae, ut iudicare posset ea quae de Hannibalis transitu per Alpes narrabantur, ipse Polybius iter per Alpes suscepit. Polyb. 3, 48.

2. In peragranda Africa, Hispania, Gallia, marique externo quod illas regiones adluit, multa pericula adiit, multosque labores exantlavit, hoc consilio, ut veterum ignorantiam circa illas partes corrigeret, et illos quoque tractus orbis terrarum Graecis hominibus notos faceret. Polyb. 3, 59.

Utrum Scipionem, ante primum consulatum stipendia facientem, et nominatim in Hispania A. U. 603 sub Lucullo, tribuni militum munere fungentem, comitatus Polybius sit, an post 604 demum Galliam Hispaniamque peragraverit, non dixerim. Potuerat certe, priusquam etiam reditus in patriam concederetur, Scipionem in expeditionibus in alias terrarum partes comitari; nam liberrimam eius custodiam apud Romanos fuisse satis adparet. Et in pluribus bellis comitem sociumque Scipionis Polybium fuisse diserte ait Arrianus in Tacticis, loco infra proferendo, ubi de Polybii commentariis Tacticis dicemus. Potuit vero etiam itinera illa suscipere Polybius, postquam plenam nactus A. 604 libertatem, turbata omnia domi in Achaia invenit et cives suos vidit consilio sua praefracte adspernantes. Conf. quae mox dicentur n. VII. 1. Quodsi integrae ad nos Polybii Historiae pervenissent, plura de eius vita sciremus. Conf. l. 3, 5, 13.

3. Consuli Scipioni, anno 607 et initio anno 608 Carthaginem oppugnanti expugnantique, comes ac socius bellicorum laborum adfuit. V. Polyb. l. 39, c. 3, ex Appiano et quae ex Plutarcho et Ammiano Marcell. adferimus l. 39. Eodem pertinere videtur id quod ex Pausan. 8, 30, paulo ante adtulimus, et quod in inscriptione statuae Megalopolitanae (Pausan. ibid.) Polybius σύμμαχος Ῥωμαίων dicitur. Sub idem tempus Africae oram lustravit, teste Plinio N. H. 5, 1, ubi Scipione Aemiliano, ait, res in Africa gerente Polybius Annalium conditor,

ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumvectus etc. Conf. fragm. l. 34.

4. De peregrinatione Aegyptiaca v. infra n. 8, 2.

VII. Merita in patriam post reditum et honores eo nomine habiti Polybio.

1. Post concessum Achaeis exsulibus reditum in patriam A.U. 604
ipse etiam Polybius in Achaiam rediisse videtur, et popularibus suis de servanda inter se concordia et de colenda maiestate populi Romani ea consilia dedisse quibus si paruissent, ut fert alia inscriptio apud Pausaniam 8, 37, calamitatem erant effugituri, in quam paulo post inciderunt.

2. Ab excidio Carthaginis ex Africa in Peloponnesum ad- A.U. 608
volavit, ut opem aliquam ruenti patriae adferret. Ac videtur expugnata demum Corintho advenisse, ut monuit Valesius ad 40, 10. Conf. 40, 7. Ibi tum apud imperatorem Romanum et decem legatos honores Philopoemenis et Arati, virorum de Achaeis immortaliter meritorum, defendit, impetravitque ut eorum statuae, cum iam ablatae essent, suis locis reponerentur. Quo nomine ipsi Polybio ab Achaeis marmorea statua posita est. Polyb. 40, 8. Mox abstinentiae nobile edidit specimen. ib. c. 9.

3. Post discessum legatorum Romanorum ex Achaia Polybius ex eorum mandato urbes Peloponnesi obiens controversias earum iudicavit, leges eis scripsit civitatesque ordinavit: in quo negotio ita se gessit ut summo beneficio ab illo adfectos omnes se profiterentur, et certatim statuis aliisque honoribus eum prosequerentur. Polyb. 40, 10.

Plutarchi locum ex Praec. polit. p. 814 iam supra retulimus ad n. 5, 2.

Pausanias in Arcadicis 8, 30: *Ἑλλήνων ὁπόσαι πόλεις ἐς τὸ Ἀχαϊκὸν συνετέλουν παρὰ Ῥωμαίων εὕραντο αὐται Πολύβιόν σφισι πολιτείας τε καταστήσασθαι καὶ νόμους θεῖναι.*

Idem ibid.: *Μεγαλοπολίταις ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἔστιν ὄπισθεν τοῦ περιβόλου τοῦ ἀνειμένου τῷ Λυκαίῳ Διὶ ἀνὴρ ἐπειργασμένος ἐπὶ στήλῃ Πολύβιος Λυκόρτα. γέγραπται δὲ καὶ ἐλεγεῖα ἐπ' αὐτῷ λέγοντα ὡς ἐπὶ γῆν καὶ θάλασσαν πᾶ-*

σαν πλανηθείη καὶ ὅτι σύμμαχος γένοιτο Ῥωμαίων καὶ παύσειεν αὐτοὺς ὀργῆς ἐς τὸ Ἑλληνικόν.

Idem 8, 37: Ἐπὶ δὲ τῷ τετάρτῳ (τύπῳ τῷ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Δεσποίνης ἱεροῦ εἰργασμένος ἐστὶ) Πολύβιος ὁ Λυκόρτα, καί οἱ ἐπίγραμμά ἐστιν, ἐξ ἀρχῆς τε μὴ ἂν σφαλῆναι τὴν Ἑλλάδα, εἰ Πολυβίῳ τὰ πάντα ἐπείθετο, καὶ ἁμαρτούσῃ δι' ἐκεῖνον βοήθειαν αὐτῇ γενέσθαι μόνον.

Idem 8, 9: Ἔστι Μαντινεῦσι ναός ... ἐνταῦθα ἀνὴρ ἐπείργασται στήλῃ Πολύβιος ὁ Λυκόρτα.

Idem 8, 44: Ἐν Παλλαντίῳ Κόρης τε τῆς Δήμητρός ἐστιν ἱερὸν καὶ οὐ πολὺ ἀπωτέρω Πολυβίου σφίσι (τοῖς Παλλαντίοις) ἀνδριάς ἐστι.

Idem 8, 48: (Ἐν Τεγέᾳ) πρὸς τῷ ἱερῷ τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ Γῆς βωμός· ἔχεται δὲ τοῦ βωμοῦ λίθου λευκοῦ στήλη, ἐπὶ δὲ αὐτῆς Πολύβιος ὁ Λυκόρτα.

VIII. Reliqua vitae momenta.

1. Post haec Historiarum spissum opus, iam multo ante partim praeparatum, partim etiam fortasse inchoatum, perfecit. Polyb. 3, 1—5.

A.U. 611 2. Peregrinationem suscepit in Aegyptum regnante Ptolemaeo Physcone (Polyb. ap. Strabonem, cuius verba retulimus 34, 14): ergo post annum urbis 608, quo Physcon fratri Philometori in regnum successit. Crederes comitatum fuisse Scipionem suum in illa legatione, quam ad inspicienda sociorum regna obivit, nisi Panaetium unum omnino tunc Scipioni comitem fuisse Cicero doceret Acad. Quaest. 2, 2*).

3. Anno Urbis 630 Scipionem, iterum consulem, videtur in Hispaniam esse comitatus, indeque occasionem cepisse Belli Numantini historiam, perfecto iam reliquo perpetuarum Historiarum opere, memoriae prodendi. Conf. Ciceron. ad Famil. 5, 12, cuius verba infra in Testimoniis de scriptis Polybii n. 3 adposuimus.

---

*) Fuerit ergo fortasse Polybius A. U. 611 in ordinandis Achaiae civitatibus adhuc occupatus. Ceterum de eadem tamen Scipionis legatione nescio qua parte historiarum suarum quave occasione verba fecisse Polybium discimus ex Athenaeo 6, p. 273 A.

IX. Obitus Polybii.

Lucianus in Macrobiis c. 23: *Πολύβιος ὁ Λυκόρτα Μεγαλοπολίτας ἀγρόθεν ἀνελθὼν ἀφ᾽ ἵππου κατέπεσε, καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανεν ἐτῶν δύο καὶ ὀγδοήκοντα.* circa A.U. 634

TESTIMONIA VETERUM
DE SCRIPTIS POLYBII.

I. Historiarum opus s. historia universalis.

1. *Librorum numerus.*

Stephanus Byz.: *Μεγάλη πόλις, πόλις Ἀρκαδίας ... ἀφ᾽ ἧς καὶ Πολύβιος, τεσσαράκοντα βιβλία γράψας.*

Suidas in *Πολύβιος· Οὗτος ἔγραψε τὴν μακρὰν Ἱστορίαν Ῥωμαϊκὴν ἐν βιβλίοις μ'.* Conf. ipse Polyb. 3, 32, 2.

2. *Argumentum sive universum sive ex parte.*

Τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, id est Antiquitates Romanas vel vetustissimam populi Romani historiam, breviter attigisse Polybium testis est Dionysius A. R. 1, 6 et 7. Conf. Polyb. 6, 2.

Pausanias in Arcadicis 8, 30: *Συνέγραψε δὲ ὁ Πολύβιος οὗτος καὶ ἄλλα ἔργα Ῥωμαίων καὶ ὡς Καρχηδονίοις κατέστησαν ἐς πόλεμον, αἰτία τε ἥτις ἐγένετο αὐτοῦ καὶ ὡς ὀψὲ οὐκ ἄνευ κινδύνων μεγάλων Ῥωμαῖοι Σκιπίωνι, ... ὅντινα Καρχηδονιακὸν ὀνομάζουσι, τέλος τε ἐπιθέντα τῷ πολέμῳ καὶ τὴν Καρχηδόνα καταβαλόντα ἐς ἔδαφος.*

Zosimus Histor. 1 init.: *Πολυβίῳ τῷ Μεγαλοπολίτῃ, μνήμῃ παραδοῦναι τὰ καθ᾽ αὑτὸν ἀξιόλογα τῶν ἔργων προελομένῳ, καλῶς ἔχειν ἐφάνη δι᾽ αὐτῶν ἐπιδεῖξαι τῶν πράξεων ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὸν τῆς πόλεως οἰκισμὸν ἑξακοσίοις* (immo *πεντακοσίοις*, ut monuit Casaub. in Comment. ad Polyb. 1, 1, 5) *ἔτεσι τοῖς περιοίκοις προσπολεμήσαντες μεγάλην ἀρχὴν οὐκ ἐκτήσαντο· μέρος δέ τι τῆς Ἰταλίας ὑφ᾽ ἑαυτοὺς ποιησάμενοι, καὶ τούτου μετὰ τὴν Ἀννίβου διάβασιν καὶ τὴν ἐν Κάνναις ἧτταν ἐκπεπτωκότες, αὐτοῖς δὲ τοῖς τείχεσι τοὺς πολεμίους ὁρῶντες ἐπικειμένους εἰς τοσοῦτον μέγεθος ἤρθησαν τύχης ὥστε οὐδὲ ὅλοις τρισὶ καὶ πεντή-*

κοντα ἔτεσι μὴ μόνον Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ Λιβύην κατακτήσασθαι πᾶσαν, ἤδη δὲ καὶ τοὺς Ἴβηρας ὑφ' ἑαυτοὺς καταστῆσαι. ἐπεὶ δὲ τοῦ πλείονος ἐφιέμενοι τὸν Ἰόνιον ἐπεραιώθησαν κόλπον, Ἑλλήνων τε ἐκράτησαν καὶ Μακεδόνας παρέλυσαν τῆς ἀρχῆς, αὐτόν τε, ὃς τηνικαῦτα τούτων ἐβασίλευε, ζωγρίᾳ ἑλόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἀνήγαγον.

Euagrius Histor. eccles. 5, c. ult.: *Αἱ δὲ κατὰ Ῥωμαίους πράξεις, πᾶσαν κοσμικὴν ἱστορίαν ἐν αὐταῖς περιλαμβάνουσαι ἢ εἴτι καὶ ἄλλο γέγονεν εἴτ' ἐς ἑαυτοὺς διαιρουμένων εἴτε καὶ καθ' ἑτέρων πραττόντων, πεπόνηται Διονυσίῳ μὲν τῷ Ἁλικαρνασσεῖ ἀπὸ τῶν λεγομένων Ἀβοριγίνων τὴν ἱστορίαν ἑλκύσαντι μέχρι τοῦ Ἠπειρώτου Πύρρου, ἐξ ἐκείνου δὲ Πολυβίῳ τῷ Μεγαλοπολίτῃ καταγαγόντι ἕως τῆς Καρχηδόνος ἁλώσεως.*

Photius Bibl. cod. 83, p. 116 ed. Hoeschel.: *Διέξεισι (Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς) ἐν πολλῇ λεπτολογίᾳ τήν τε τῆς Ῥώμης οἴκισιν καὶ τὴν Ῥέμου καὶ Ῥωμύλου γέννησιν, καὶ ἁπλῶς ἐφεξῆς ἅπαντα μέχρι ὅτου Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Πύρρον τὸν Ἠπειρώτην πόλεμος συνέστη. διέρχεται δὲ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον, καὶ τελευτᾷ εἰς τὴν ρʹ καὶ κηʹ ὀλυμπιάδα, ἔτους αὐτῆς ἐνεστηκότος τρίτου· ἀφ' ἧς καί φησιν ἀπάρξασθαι τὸν Μεγαλοπολίτην Πολύβιον τῆς ἱστορίας.* Recte: namque sub finem Olymp. 128, A. U. 489, Mamertini Romanos in Siciliam advocarunt, unde Historiam suam incipit Polybius. Vide l. 1, c. 7 coll. c. 10 seqq.

De argumento Historiarum Polybii Suidas haec habet: *Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς φυγῆς Κλεομένους τοῦ Σπαρτιάτου καὶ Φιλίππου τοῦ Περσέως πατρὸς*), τῇ διαδοχῇ τῶν Μακεδόνων τὰ ἑξῆς ἐπισυνάπτων Ῥωμαίων.*

Alia testimonia v. in Fragmentis.

3. *Stilus Polybii.*

Stilum Polybii haud satis concinnum iudicavit Dionysius

*) Sic correxi, cum legeretur *υἱοῦ*, quomodo Suidas vix errare potuit. Kusterus *καὶ μέχρις Περσέως τοῦ Φιλίππου υἱοῦ*. Ceterum quod a Cleomenis fuga et a Philippo Macedoniae rege historiam suam inchoasse Polybium Suidas ait, non ita male habet: inde nempe initium fecit Poly-

Hal. De compos. verb. c. 4, p. 28 et 29: *Μείζονα ἰσχὺν ἔχει τῆς ἐκλογῆς (τῶν ὀνομάτων) ἡ σύνθεσις ... καὶ τούτῳ μάλιστα διαλλάττει ποιητής τε ποιητοῦ καὶ ῥήτωρ ῥήτορος, τῷ συντιθέναι δεξιῶς τὰ ὀνόματα. τοῖς μὲν οὖν ἀρχαίους ὀλίγου δεῖν πᾶσι πολλὴ ἐπίδοσις ἦν αὐτοῦ, παρ' ὃ καὶ καλά ἐστιν αὐτῶν τὰ μέτρα καὶ τὰ μέλη καὶ οἱ λόγοι· τοῖς δὲ μεταγενεστέροις οὐκέτι πλὴν ὀλίγων. χρόνῳ δ' ὕστερον παντάπασιν ἠμελήθη, καὶ οὐδεὶς ᾤετο δεῖν ἀναγκαῖον αὐτὸ εἶναι οὐδὲ συμβάλλεσθαί τι τῷ κάλλει τῶν λόγων· τοιγάρτοι τοιαύτας συντάξεις κατέλιπον οἵας οὐδεὶς ὑπομένει μέχρι κορωνίδος διελθεῖν, Φύλαρχον λέγω καὶ Δοῦριν καὶ Πολύβιον καὶ Ψάωνα κ. τ. λ.* Haec Dionysius. Ac sane non nimis comptam nec molliter admodum cadentem esse Polybii orationem ne summus quidem scriptoris huius admirator iverit inficias. Caeterum ex omni numero eorum, qui quas habemus hodie historiarum Polybii reliquias perlegerint, quae multum abest ut dimidiam efficiant partem totius operis, paucos esse confido quin aegerrime ferant librorum qui periere iacturam.

4. *Auctoritas et fides historica.*

Cicero De officiis 3, 32: Polybius, bonus auctor inprimis.

Livius 30, 45: Polybius haudquaquam spernendus auctor. (Optime vero Casaubonus ad fragmenta Polybii docuit esse figuratam orationem, qua utitur hoc loco Livius, quae *μείωσις* vocatur, et *haudquaquam spernendum* hic poni pro *maximae auctoritatis*. Conf. Duker. et Drakenborch. ad Livium l. c. [Polybium reapse a plerisque tum spretum fuisse, quod ipsum reprehendere Livium, opinatur Niebuhrius Hist. Rom. vol. I, p. 592].)

Idem Livius 33, 10: Nos Polybium secuti sumus, non incertum auctorem, quum omnium rerum Romanarum, tum praesertim in Graecia gestarum.

Xiphilinus in Augusto p. 41 ed. R. Stephani: *Τὰ μὲν οὖν*

---

bius uberioris et propriae ac principalis suae historiae, quae cum tertio libro incipit. Conf. 2, 69, 70 extr. Ac fortasse ex ipso hoc loco 2, 70, 8, scripserat vel scribere Suidas voluerat *καὶ Φιλίππου τοῦ Δημητρίου υἱοῦ*, aut ex 1, 3, 1, *καὶ Φιλίππου τοῦ Περσέως μὲν πατρός, Δημητρίου δὲ υἱοῦ.*

πολλὰ τῶν σημείων τοῖς τερατολόγοις παρήσω, ἀμείνων δ' ἂν ἦν καὶ ὁ Δίων μὴ πέρα τοῦ δέοντος αὐτὰ τεθηπὼς, ἀλλά τι καὶ τῷ Πολυβίῳ προσεσχηκὼς, ὅστις ἅλωσιν γράψας τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Ἑλλάδος δούλωσιν καὶ πρὸ τούτων τὴν μεγάλην τῶν Ῥωμαίων ἐκείνην ὑπὸ Ἀννίβου καὶ πολυχρόνιον κάκωσιν οὐδαμοῦ τερατολογῶν φαίνεται οὐδὲ σημεῖα ταῖς λοιπαῖς πόλεσι πρὸ τῶν συμφορῶν γενόμενα διηγούμενος, εἰ μὲν οὐδ' ἂν γενέσθαι νομίζων, μεμπτῶς, πλήρης γὰρ τῶν τοιούτων ἡ ἱστορία· εἰ δ' ὡς οὐχ ἱστορήσας γε αὐτὸς, συγγνωστῶς· συγγραφὴν γὰρ προκεχείριστο.

5. *Continuatores, obtrectator, et epitomator historiarum Polybii.*

Suidas in *Πολύβιος· Ἰστέον ὅτι διαδέχεται τὴν Πολυβίου ἱστορίαν Ποσειδώνιος Ὀλβιοπολίτης σοφιστής.* Idem in in *Ποσειδώνιος* istam continuationem Polybii 52 libris comprehensam, *Ἱστορίαν τὴν μετὰ Πολύβιον*, Posidonio Alexandrino philosopho Stoico tribuit, Zenonis Citiei discipulo: at mox tamen subiungit, *καὶ οἶμαι ταῦτα μᾶλλον Ποσειδωνίου σοφιστοῦ εἶναι τοῦ Ὀλβιοπολίτου.* Conf. Vossium de histor. Gr. 1, 24, et Fabric. B. Gr. vol. 2, p. 409 sq.

Suidas in *Πολύβιος· Ἔγραψε δὲ καὶ Στράβων Ἀμασεὺς τὰ μετὰ Πολύβιον ἐν βιβλίοις μγ'.* Eiusdem operis ipse Strabo meminit 2, p. 515 his verbis: *Εἰρηκότες δὲ πολλὰ περὶ τῶν Παρθικῶν νομίμων ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἱστορικῶν ὑπομνημάτων βίβλῳ, δευτέρᾳ δὲ τῶν μετὰ Πολύβιον, παραλείψομεν ἐνταῦθα.*

Suidas in *Σκύλαξ· Σκύλαξ Καρυανδεὺς (πόλις δέ ἐστι τῆς Καρίας πλησίον Ἁλικαρνασσοῦ τὰ Καρύανδα) μαθηματικὸς καὶ μουσικός. Περίπλουν τῶν ἐκτὸς τῶν Ἡρακλέους στηλῶν .... Γῆς περίοδον. Ἀντιγραφὴν πρὸς τὴν Πολυβίου ἱστορίαν.* Conf. Vossium de histor. Gr. 1, 19, Fabric. B. Gr. vol. 3, p. 32, et 2, p. 761.

Suidas in *Βροῦτος· Βροῦτος, στρατηγὸς Ῥωμαίων, ἔγραψεν ἐπιστολὰς καὶ τῶν Πολυβίου τοῦ ἱστορικοῦ βίβλων Ἐπιτομήν.* Et Plutarchus Brut. c. 4: *Αὐτὸς (Μάρκος Βροῦτος) ἄχρι τῆς ἑσπέρας ἔγραφε, συντάττων Ἐπιτομὴν Πολυβίου.*

II. De vita Philopoemenis.

De vita et rebus gestis Philopoemenis tres libros separatim edidisse Polybium, priusquam universam historiam conscriberet, ex ipso discimus 10, 24.

III. Historia belli Numantini.

Cicero Ad Famil. 5, 12, ad Lucceium: Deesse mihi nolui quin te admonerem ut cogitares coniunctene malles cum ceteris rebus nostra contexere, an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis historiis ea quae dixi bella separaverunt, ita tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres.

IV. Tactica.

Commentariorum suorum *περὶ τὰς τάξεις*, id est Tacticorum, ipse mentionem fecit Polybius, 9, 20, ad quem locum vide quae notamus.

Eorundem meminit Arrianus in Tacticis ipso initio [p. 240 ed. Koechly], quod quidem truncatum ad nos pervenit, tali fere ratione supplendum: [*Τακτικὰ ἔγραψε Πύρρος ὁ Ἠπειρώτης καὶ Ἀλέξανδρος*] *ὁ Πύρρου παῖς .... καὶ μὴν καὶ Πανσανίου ἐστὶ συγγράμματα ὑπὲρ τούτων· εὕροις δ' ἂν καὶ Εὐαγγέλου, ἀλλὰ καὶ Πολυβίου τοῦ Ἀρκάδος, ὃς καὶ Σκιπίωνι τῷ Ῥωμαίῳ ξυνεγένετο, πολλοὺς καὶ μεγάλους πολέμους διαπολεμοῦντες ἄλλους τε καὶ ἐν ᾧ καὶ Καρχηδόνα τὴν ἐν Λιβύῃ εἷλέν τε καὶ ἠνδραπόδισεν.*

Aelianus in Tacticis c. 1: *Πύρρος τε ὁ Ἠπειρώτης Τακτικὰ συνέγραψε καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τούτου υἱὸς καὶ Κλέαρχος, ἔτι δὲ Πανσανίας Εὐάγγελός τε καὶ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, ἀνὴρ πολυμαθής, Σκιπίωνι συγγενόμενος.*

Idem Aelianus Tactic. c. 3: *Ὅρον τῆς Τακτικῆς ἔθεντο Αἰνείας μὲν ἐπιστήμην εἶναι πολεμικῶν κινήσεων, Πολύβιος δέ, ἄν τις πλῆθος ἄτακτον παραλαβὼν τοῦτο συγκρίνῃ καὶ καταλοχίσας συλλοχίσῃ, παιδεύσῃ τε χρησίμως τὰ πρὸς τὸν πόλεμον.*

Rursus Aelianus ib. c. 19: *Τούτῳ τῷ σχήματι τῆς ἴλης* (*ὥστε τοὺς ἐν ῥόμβῳ κατατεταγμένους ἱππέας μήτε στοιχεῖν*

μήτε ξυγεῖν κ. τ. λ.) *κέχρηται Πολύβιος ἀνδρῶν ξδ', ἐν σχήματι τοῦ Δ στοιχείου.*

*V. De habitatione sub aequatore libellus.**)

Geminus in *Εἰσαγωγῇ εἰς τὰ Φαινόμενα* s. in Elementis astronomiae c. 13 in Petavii Uranologio p. 54, D, s. de doctrina temporum vol. 3, p. 31 sq.: *Πολύβιος ὁ ἱστοριογράφος πεπραγμάτευται βιβλίον, ὃ ἐπιγραφὴν ἔχει Περὶ τῆς περὶ τὸν ἰσημερινὸν οἰκήσεως, αὕτη δέ ἐστιν ἐν μέσῃ τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ, καί φησιν οἰκεῖσθαι τοὺς τόπους καὶ εὐκρατοτέραν ἔχειν τὴν οἴκησιν τῶν περὶ τὰ πέρατα τῆς διακεκαυμένης ζώνης οἰκούντων· καὶ ἃ μὲν ἱστορίας φέρει τῶν κατωπτευκότων τὰς οἰκήσεις καὶ ἐπιμαρτυρούντων τοῖς φαινομένοις, ἃ δὲ ἐπιλογίζεται ἐπὶ τῆς φυσικῆς περὶ τὸν ἥλιον ὑπαρχούσης κινήσεως. ὁ γὰρ ἥλιος περὶ μὲν τοὺς τροπικοὺς κύκλους πολὺν ἐπιμένει χρόνον κατὰ τὴν πάροδον* (al. *πρόσοδον*) *τὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν ἀποχώρησιν· ὥστε σχεδὸν ἐφ' ἡμέρας μ' μένει πρὸς αἴσθησιν ἐπὶ τροπικῶν κύκλων· δι' ἣν αἰτίαν τὰ μεγέθη τῶν ἡμερῶν σχεδὸν ἐφ' ἡμέρας μ' ταὐτὰ διαμένει. ὅθεν ἐπιμονῆς γινομένης πρὸς τὰς οἰκήσεις τὰς κειμένας ὑπὸ τοὺς τροπικοὺς ἀνάγκη ἐκπυροῦσθαι τὴν οἴκησιν καὶ ἀοίκητον γίνεσθαι διὰ τὴν τοῦ καύματος ὑπερβολήν. ἀπὸ δὲ τοῦ ἰσημερινοῦ κύκλου ταχείας συμβαίνει τὰς ἀποχωρήσεις γίνεσθαι. ὅθεν καὶ τὰ μεγέθη τῶν ἡμερῶν περὶ τὰς ἰσημερίας μεγάλας λαμβάνει τὰς παραυξήσεις. εὔλογον οὖν καὶ τὰς ὑπὸ τον ἰσημερινὸν κειμένας οἰκήσεις εὐκρατοτέρας ὑπάρχειν, ἐπιπολῆς μὲν γινομένης ἐπὶ τοῦ κατὰ κορυφὴν σημείου, ταχέως δὲ ἀποχωροῦντος τοῦ ἡλίου. πάντες γὰρ μεταξὺ τῶν τροπικῶν κύκλων οἰκοῦντες παρὰ τὴν πάροδον ὁμοίως κεῖνται τοῦ ἡλίου· πλείονας δὲ χρόνους ἐπιμένει τοῖς περὶ τοὺς τροπικοὺς οἰκοῦσι. δι' ἣν αἰτίαν εὐκρατοτέρας εἶναι συμβέβηκε τὰς περὶ τὸν ἰσημερινὸν οἰκήσεις, αἵτινες κεῖνται ἐν μέσῃ τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ, τῶν περὶ τὰ πέρατα τῆς διακε-*

*) Libellus ille fortasse nonnisi pars fuerit libri 34 historiarum, in quo geographica ex professo tractavit Polybius.

καυμένης οἰκούντων, οἵτινες ὑπὸ τοὺς τροπικοὺς κύκλους κεῖνται.

Strabo 2, p. 96: *Πολύβιος δὲ ποιεῖ ζώνας ἕξ, δύο μὲν τὰς τοῖς ἀρκτικοῖς ὑποπιπτούσας, δύο δὲ τὰς μεταξὺ τούτων τε καὶ τῶν τροπικῶν,* (*καὶ δύο τὰς μεταξὺ τούτων* addit Casaubonus) *καὶ τοῦ ἰσημερινοῦ.*

Et p. 97: *Ὁ δὲ Πολύβιος τοῦτο μὲν οὐκ εὖ τὸ ποιεῖν τινας ζώνας τοῖς ἀρκτικοῖς διοριζομένας, δύο μὲν τὰς ὑποπιπτούσας αὐτοῖς, δύο δὲ τὰς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν τροπικῶν.*

Et ibidem: *Εἰ δ', ὥσπερ Ἐρατοσθένης φησίν, ἡ ὑποπίπτουσα τῷ ἰσημερινῷ ἐστιν εὔκρατος, καθάπερ καὶ Πολύβιος ὁμοδοξεῖ· προστίθησι δ' οὗτος καὶ διότι ὑψηλοτάτη ἐστί· διόπερ καὶ κατομβρεῖται, τῶν βορείων νεφῶν κατὰ τοὺς ἐτησίας ἐκεῖ τοῖς ἀναστήμασι προσπιπτόντων πλείστων· πολὺ κρεῖττον τρίτην εὔκρατον ταύτην ποιεῖν στενήν τινα ἢ τὰς ὑπὸ τοῖς τροπικοῖς εἰσάγειν.*

Et ibidem: *Ἐνίσταται δ' ὁ Ποσειδώνιος τῷ Πολυβίῳ διότι φησὶ τὴν ὑπὸ τῷ ἰσημερινῷ οἴκησιν ὑψηλοτάτην· οὐδὲν γὰρ εἶναι κατὰ τὴν σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν ὕψος διὰ τὴν ὁμαλότητα κ. τ. λ.*

Achilles Tatius in Isagoge in Phaenomena c. 31, p. 157, C: *Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζωνῶν πολλὴ διαφωνία τοῖς μετ' αὐτὸν γέγονεν· οἱ μὲν γὰρ ἕξ αὐτὰς εἶπον, ὡς Πολύβιος καὶ Ποσειδώνιος, τὴν διακεκαυμένην εἰς δύο διαιροῦντες.*

His addidi quae Wyttenbachius de Polybio dixit praefat. ad Selecta principum historicorum p. XVI: „Polybius vere appellandus Graecorum ultimus. Natus enim et educatus in libera patria, in eadem tuenda regendaque versatus, eiusdem libertati superstes, servavit civilis spiritum libertatis: qui ubi abest, eloquentia inane quid et languidum sonat: ubi adest cum rerum scientia, etiam sine verborum et compositionis delectu, historiae munus explet. Huiusmodi erat Polybii ingenium. Profectus item a philosophia, non illa eloquentiae socia Socratica aut Academica aut Peripatetica, sed inope ad orationis ornatum Stoica: neque rhetorum scholis exercitatus

neque sua voluntate aut ad veterum historicorum imitationem comparatus aut scriptionem ipse suam ad grammaticorum praecepta dirigens: adolescens ad rempublicam tractandam delatus, in rebus continuo civilibus ac bellicis versatus, verbis e medio et vulgari consuetudine assumtis, orationis formam contraxit perspicuam quidem, sed minime elegantem. Huc accedebat scholam redolens loquacitas et repetitio eiusdem argumenti in laudanda ubique et inculcanda caussarum observatione. Et tamen illud assecutus est ut eius lectio posterorum studia teneret, ac dictiones passim frequentarentur. Quo magis intelligitur quanta in eo fuerit rerum ac scientiae praestantia, quae dictionis vilitatem non modo obrueret, sed ad imitandi adeo studium commendaret. Et profecto, si ab orationis dote discesseris, nulla est quin apud Polybium extet historiae virtus. Veri quaerendi et libere profitendi studium acerrimum: eiusdem a falso discernendi cum ex rerum usu, tum ex literarum scientia et omni doctrina, iudicium subtile: factorum eventorumque sagacissima explicatio, e caussis principiisque suis repetita, sive hae caussae continerentur in singulorum ingeniis hominum, sive in cuiusque reipublicae aut dynastiae constitutione et forma, sive in horum mutua ratione et coniunctione universaque orbis terrarum quasi civitate, sive in militari disciplina, sive in coeli natura, sive in locorum situ regionumque proventu et opportunitate, sive in hominum, pro varietate locorum et civitatum, diversitate, frequentia, animorum indole, corporum robore. In quibus omnibus describendis non solum diligentissimi enarratoris, sed gravissimi auctoris laudem habet. Adeo nullus est ab eo memoratus homo, locus, eventus, quin eius tam certam haberet scientiam, quam si sensibus ipse suis eum cognovisset: nulla vitae naturaeque humanae pars quin eam et ratione et experientia tractatam ac penitus perspectam habuisse videatur. Itaque effecit quod sibi proposuerat, historiae vitae magistram, nunciam veritatis, et futurorum ex praeteritis prudentissimam coniectricem."

Conferenda etiam quae Niebuhrius in Scholis historicis vol. 2, part. 3, p. 7, dixit de Polybio eiusque historiae consilio, Graecos monituri ne veteris gentium Graecarum gloriae memores et tot excellentium ingenio virorum patriam Grae-

ciam Romanis parere coactam indignati frustra necessitati reluctarentur et, quod accidit non audientibus, multo sibi graviora mala consciscerent.

[Ex editione Schweighaeuseri ad 1, 1, vol. 5, p. 105.]

Quamquam de instituti ratione, quod in conscribenda hac Historia secutus est Polybius, satis diserte auctor cum in totius operis introitu, tum vero in tertii libri exordio praecepit; iuvabit tamen de universo scriptoris consilio et de argumento partitioneque Historiarum, quas his libris complexus est, nonnulla praelibasse. Igitur Historiae Polybianae non postrema haec laus est, quod in parte versetur rerum Romanarum longe nobilissima, sive virorum virtutem spectes sive publica instituta aut mores sive rerum gestarum magnitudinem. Quum autem inter excellentis Historiae conditiones doctissimi veterum hanc cumprimis ponant, ut certi intervallo temporis circumscribatur, et a notabili principio ad notabilem perducatur finem, hanc Historiae legem, ut quidem illis placet, a Polybio mirifice esse observatam invenimus. Ille principio, cum ad scribendum adpulit animum, annorum quinquaginta trium res gestas suscepit explicandas, ab anno primo Olympiadis CXL, qui annus ab Urbe condita 535 est, ad Olymp. CLIII, 3, A. U. 587, id est ab initio belli Punici secundi (quo fere eodem tempore in tribus florentissimis illius aetatis regnis novi reges imperium susceperant, Philippus, Demetrii filius, in Macedonia, Antiochus Magnus in Syria, Ptolemaeus Philopator in Aegypto) usque ad finem belli Persici et regni Macedonici eversionem. Quo spatio LIII annorum adfirmat Polybius et incepisse et consummata esse imperii Romani incrementa; recte, si modo ita intelligatur, ut expositum a Casaubono est ad Polyb. 1, 1, 5.

Gestae igitur sunt eo temporis intervallo a Romano po-

pulo tot tantaeque res quot et quantae nullo umquam seculo pari numero annorum. Ante omnia bellum occurrit Punicum secundum; bellum viribus partium, generositate ducum, magnitudine cladium, varietate casuum, eventorum consequentia, omnium bellorum, quae ubivis terrarum gesta umquam sunt, maximum. Finem huius excepit bellum Macedonicum cum Philippo, ob veterem Macedoniae regum famam et Magni Alexandri gloriam nobilissimum. Secuta sunt Antiochicum bellum et Aetolicum; illud, cum rege Asiae opulentissimo et terra marique vi copiarum ingente instructissimo; hoc cum populo omnium ferocissimo et qui bellandi decus sibi uni vindicabat, seque eo nomine impotentissime iactabat. His interiecta sunt minora iam bella, cum Insubribus, Boiis ceterisque Gallis trans Alpes Italiam incolentibus. Postremum fuit Macedonicum alterum, cum Perse, Philippi filio; in quo illa antiqua Macedonum regia familia, exemplo penitus miserando, est exstincta. Ac tum primum omnes et Orientis et Occidentis nationes attonitae, magnitudinis Romanae stupore coeptae sunt defigi, ac vim ineluctabilem fatorum coeperunt intelligere, quae populo Romano imperandi honorem deferebat; ipsis parendi necessitatem imponebat. Quae ipsa admirabilis rerum universi terrarum orbis conversio Polybium initio impulerat ut hoc tam memorabili fine Historiam suam terminaret; paucis tantum annis insecutae pacis adiectis, ut quam modis omnibus laudabilis esset forma regendi imperii, qua populus Romanus utebatur, et cunctis quidem omnium seculorum gentibus, sed praecipue Graecis suis, testatum faceret.

At non unius Romani populi res gestas peragere Polybius constituerat, sed Romani quidem primario, deinde autem et ceterorum totius orbis populorum omnium, paullo saltem nobiliorum, quotquot per idem temporis spatium inclaruerunt; quum praesertim per ea tempora res omnium fere nationum cum principis terrarum orbis populi rebus partim implicitae ac commixtae essent, partim memorabili saltem aliquo vinculo copulari connectique coepissent. Neque vero eas modo res aliorum populorum expositas lectoribus suis voluit, quae proxime coniunctae Romanis rebus et connexae erant; sed simul universum statum declarandum sibi sumsit, quo fuerunt quo-

que tempore, in cuius descriptione versatur, res cuiusque populi illustrioris: atque adeo omnem omnium populorum historiam, quae in illud quinquaginta trium annorum et quod excurrit spatium incidit, accurate diligenterque persecutus est. Quo intuitu opus suum *Καθολικὴν ἱστορίαν*, quasi Universalem historiam dicas iure meritoque nominavit. V. 1, 4; 2, 37; 8, 4. Et hoc quidem primum fuerat scriptoris institutum. Quo absoluto, quum sub initium septimi post Romam conditam seculi novi rursus undique motus novaque rerum maximarum initia existerent, quae modico annorum spatio in memorabilem inprimis conversionem exierunt; his commotus Polybius, novo scribendi initio sumto, illarum pariter rerum historiam superiori Historiae subtexere, et continuo cum praecedentibus tenore eademque ratione, qua in priori parte usus erat, persequi instituit. Ad quas res perscribendas eo lubentior adiecit animum, quod hae fere erant, in quibus et Scipionis Aemiliani virtus, alumni sui coniunctissimique amici, maxime insignita est, et quarum maiori parti ipse Polybius non spectator solum, sed et actor ac nonnullarum etiam auctor administratorque interfuerat. Excurrit nempe haec pars Historiae Polybianae a Celtiberico bello in Hispania, in quo primum praeclara Scipionis indoles eluxit, usque ad eversam ab eodem Scipione bello Punico tertio Carthaginem deletamque a Mummio bello Achaico Corinthum et Achaiam Romanorum potestati subiectam: complectiturque adeo res gestas ab Olymp. CLVI. et ab anno fere U. C. 601 usque ad Olymp. CLVIII. A. U. 609.

Duarum istarum partium, quibus adhuc vidimus constare Polybii Historiam, prior illa ac principalis, quae res gestas ab initio belli Hannibalici sive Punici secundi usque ad finem Persici belli, id est Macedonici primi, complectebatur, triginta libros, quoad quidem ex reliquiis iudicare licet, complebat; et ab eo libro, quem tertium deinde numeravit auctor, ad tricesimum secundum pertinebat; altera pars, huic subiecta, quae a bello Celtiberico ad eversam usque Carthaginem atque Corinthum, id est, ad finem belli Punici III. bellique Achaici excurrebat, octo libris sequentibus, a libro 33 usque ad quadragesimum, erat comprehensa.

In utraque vero istarum partium id ubique spectavit cu-

ravitque Polybius, ut non tam otiosam ex legendo voluptatem caperent lectores, quam ut ex rerum ante gestarum cognitione ad earum rerum rationem, quae nunc vel geruntur vel gerendae sunt, rite perspiciendam instituerentur. Quem finem ut consequeretur, praeclare intellexit vir prudentissimus in rebus exponendis non modo veritatem, quae prima lex est, religiose tenendam esse scriptori, verum et illud in primis spectandum, ut non res quaeque unde per se (qui fere mos est eorum, qui Annales conscribunt) narrentur, sed ut caussae atque antecedentia quaevis, quae ortum occasionemque cuique rei dederunt, consiliaque, quae secuti sunt ii, qui res gesserunt, tum adiuncta atque potiora momenta cuncta, quae ad rem penitius perspiciendam pertinent, denique ut, quae quamque rem consecuta sunt, quam fieri potest planissime pandantur diligentissimeque explicentur. Quam in sententiam perspecte 3, 31 praecipit, cum, Nec qui scribunt, inquit, nec qui legunt Historias, tantopere ad ea per se, quae gesta sunt, par est attendere, quam ad ea, quae ante acciderunt, quae simul evenerunt, et quae res transactas sunt consecuta. Quippe si tollas ex Historia, quà caussa, quo modo, quo consilio quidque fuerit gestum, denique an probabilem exitum res suscepta habuerit; quod superest illius, ludicrum spectaculum est, non autem opus ad erudiendum lectorem comparatum: et in praesens quidem delectationem, in posterum vero utilitatem omnino nullam potest adferre. Istam igitur legem quum sibi scripsisset Polybius, ab ipsa illa caussarum et consequentium demonstratione ac potiorum momentorum omnium uberiore expositione *Ἀποδεικτικήν*, id est, demonstrativam, suam hanc adpellavit Historiam. V. 2, 37, 2; 3, 1, 3; 4, 40, 1.

Sed uberiori huic copiosiorique Historiae, ne caussae atque origines illarum rerum, a quibus erat orsurus, prorsus ignorarentur, veluti Introductionis loco praemittendum duxit breviorem quamdam expositionem eorum, quae ante Olympiadem CXL gesta sunt, quorum quidem cognitionem necessariam iudicavit ad planius intelligendum statum, quo fuerunt res Romani populi aliorumque populorum eo tempore, quo propriam illam et demonstrativam, quam vocat, Historiam inchoavit. V. 2, 37, 2 sq. Eamque introductionem, quam *προκατασκευήν*,

id est Praeparationem, nominavit, duobus prioribus libris universi operis est complexus. In hac igitur praeparatione eas res, quae satis ex aliorum scriptorum Historiis notae esse poterant lectoribus, nec dubitationem ullam habebant, leviori stilo perstrinxit, aut etiam sicco fere pede transiit; veluti de Syriae et Aegypti rebus, in quibus nonnisi nomina indicavit regum, qui sub id ipsum tempus, a quo uberiorem suam Historiam orditur, in regnum successerunt. V. 2, 37, 6, et 2, 71, 4 sqq. Quae res vero vel minus notae erant graecis lectoribus (v. 1, 3, 8 sqq.) aut quae a superioribus scriptoribus ob diversa partium studia diversimode fuerunt expositae, ita, ut videri possent dubitationem aliquam habere, et scriptoris a studio et ira alieni operam requirere, qui ea sub novum examen revocaret (v. 1, 14; 2, 37; 2, 56 coll. c. 40); has igitur, non ea quidem ubertate atque copia, qua deinde in sequentibus usus est, at paulo tamen enucleatius exponendas duxit; praesertim si ad intelligenda et iudicanda ea, quae deinde gesta sunt, necessarium esset, ut accurate haec, quae ante acciderunt, cognita et percepta haberet lector. V. 1, 12 seq. 2, 14. 2, 71, 1. Incipit igitur ista praeparatio proprie quidem ac potissimum a primo bello Romanorum Punico, quod in Sicilia geri cum Carthaginiensibus coeptum est Olympiad. CXXIX. 1. A. U. 591. Vide 1, 5 et 13. Sed priusquam ad hoc bellum exponendum accedit, occasionem eius caussamque explicaturus, paullo altius repetitis, sed brevissime perstrictis vetustioribus Romanorum rebus, ducente ipso historiae filo pergit ad res Mamertinorum in Sicilia; qui, occupata Messana, cum premerentur a Syracusanis, invocantes alii auxilia Romanorum, alii ad Poenorum tutamen confugientes, materiam occasionemque dederunt Romanis primum armis extra Italiam progrediendi, et mox bellum cum Poenis de Siciliae imperio suscipiendi.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI.*

Cap. I. Prooemium auctoris. Fructus historiae. Historiae Romanae praestantia.

Cap. II. Imperii Romani cum aliis comparatio. Historia pragmatica.

Cap. III. Princeps institutum Polybii. Historia eius velut unum corpus. In gratiam Graecorum scribit Polybius. Libri duo priores praemittuntur velut praeparatio.

Cap. IV. Res Romanae cum omnium gentium rebus connexae. Historia universalis. Ex disiectis membris non licet iudicare de toto.

Cap. V. Transitus ad ipsum argumentum. Initium paulo altius repetendum.

Cap. VI. Pars prior praeparationis. Res ante bellum Punicum primum. Romani Italiam subigunt.

Cap. VII. Mamertini Messanam occupant. Rhegium a praesidio Romano opprimitur (A. Urb. 474). Supplicio afficiuntur perfidi (A. Urb. 483).

Cap. VIII. Mamertini premuntur a Syracusanis. Hiero praetor Syracusanorum (A. Urb. 478).

Cap. IX. Hiero rex Syracusanorum (A. Urb. 485).

Cap. X. Mamertini alii Romanos advocant, alii Poenos. Deliberant Romani de Mamertinis.

Cap. XI. Auxilium ferendum decernunt (A. Urb. 490). Sunes oppidum. Hiero Poenis sese iungit. Chalcidicus mons. Appius Claudius Messanam traiicit. Fugat Hieronem.

Cap. XII. Appius Claudius pellit Poenos. Instituti ratio scriptoris.

Cap. XIII. Pars posterior praeparationis. Argumentum libri I et II, quibus haec pars continetur. Ratio tractandi res his libris comprehensas. Bellum Punicum I.

Cap. XIV. Philinus et Fabius historici. Officium historici. Veritas lumen historiae.

Cap. XV. Philini errores. Echetla oppidum.

Cap. XVI. Bellum magna vi suscipitur (A. Urb. 491). Legionum Romanarum ratio. Foedus Romanorum cum Hierone.

Cap. XVII. Apparatus Poenorum Agrigenti. L. Postumius, Q. Mamilius Coss. (A. Urb. 492). Obsident Agrigentum. Severa Romanorum disciplina.

Cap. XVIII. Obsidio Agrigenti. Heraclea opp. Hannibal praefectus Agrigenti. Hanno praetor Poenorum capit Erbessum. Romani obsidentes Agrigentum obsessi ab Hannone.

Cap. XIX. Proelio profligatur Hanno. Hannibal cum suis evadit ex urbe. Agrigentum captum a Romanis.

Cap. XX. Maiora consilia agitant Romani. L. Valerius, T. Otacilius Coss. (A. Urb. 493). De ingrediendo mari cogitant Romani. Classem parant audaces, qui nullam antea bellicam navem habuerant.

Cap. XXI. Ratio exercendi remiges. Exit prima classis Romana (A. Urb. 494). Cn. Cornelius Cos. captus ad Liparam a Boode Poeno. Plures naves amittit Hannibal praefectus classis Punicae.

Cap. XXII. Duilii pugna navalis. Corvi structura. Usus in pugna navali.

Cap. XXIII. Duilii victoria navalis. Mylaites ager.

Cap. XXIV. Segesta obsidione liberata. Macella capta. Hamilcar caedit auxilia Romanorum. Romani in Sardinia victores (A. Urb. 495 et seq). Hannibal in crucem actus. Aulus Atilius, C. Sulpicius Coss. (A. Urb. 496). Plures Siciliae urbes capiunt.

Cap. XXV. C. Atilii anceps pugna navalis ad Tyndaridem (A. Urb. 497). Augentur utrinque classes (A. Urb. 498).

Cap. XXVI. M. Regulus, L. Manlius Africam petunt. Copiae navales. Triarii navales. CDXX viri in quaque navi. Acies navalis Romanorum triquetra.

Cap. XXVII. Acies Poenorum. Eorum duces. Proelium navale ad Ecnomum. Triplex proelium navale.

Cap. XXVIII. Victoria Romanorum.

Cap. XXIX. In Africam appellunt Coss. Capiunt Clupeam. Populantur Africam. M. Regulus in Africa manet.

Cap. XXX. Poeni duces suos convocant. Reguli successus in Africa. Adis oppidum. Imperite rem gerunt Poeni. Fugantur a Regulo. Capitur Tunes.

Cap. XXXI. Undique premuntur Poeni (A. Urb. 499). Dura eis imperat Regulus.

Cap. XXXII. Xanthippus dux Poenorum.

Cap. XXXIII. Xanthippus et Regulus.

Cap. XXXIV. Committitur proelium. Reguli clades. Capitur a Poenis.

Cap. XXXV. Monita Polybii. Fructus historiae.

Cap. XXXVI. Xanthippus domum redit. M. Aemilius, Ser. Fulvius Coss. Africam petunt. Capiunt Punicam classem.

Cap. XXXVII. Victricis classis infandum naufragium. Infesta navigationi signa. Pertinax audacia Romanorum.

Cap. XXXVIII. Novae Poenorum spes in Sicilia. Asdrubal Lilybaei (A. Urb. 500). Nova classis Romanorum. Aul. Atilius, Cn. Cornelius Coss. Panormum Poenis eripiunt.

Cap. XXXIX. (A. Urb. 501). Coss. cum classe haerent in syrti. Meninx. Lotophagorum ins. Alterum ingens naufragium. Poenis mari cedunt Romani. Coss. in Sicilia pedestribus copiis (A. Urb. 502). Pavent elephantos. Thermam et Liparam capiunt. C. Atilius, L. Manlius Coss. (A. Urb. 504).
Cap. XL. (A. Urb. 503). Caecilins et Asdrubal ad Panormum. Caeditur fugaturque Asdrubal.
Cap. XLI. Novam classem parant Romani (A. Urb. 504). Lilybaeum obsident.
Cap. XLII. Siciliae situs et figura. Pachynus, Pelorias. Lilybaeum obsident Romani. Himilcon praefectus Lilybaei.
Cap. XLIII. Lilybaenm prodere conantur mercenarii. Alexonis Achaei fides. Irrita Lilybaei proditio.
Cap. XLIV. Subsidium mittitnr Lilybaeo. Hannibal cum subsidio intrat.
Cap. XLV. Erumpunt Lilybaenm ex Lilybaeo. Frnstra tentant machinas Romanorum.
Cap. XLVI. Drepana Hannibal Rhodius. Securus Lilybaenm navi intrat, et fidenter exit. Idem saepe facit Rhodius et alii.
Cap. XLVII. Portum Lilybaei obstruunt Romani. Capitur Hannibal Rhodins.
Cap. XLVIII. Ernmpnnt obsessi ex Lilybaeo, et opera Romanorum incendnnt. Circumvallant Lilybaeum Romani.
Cap. XLIX. (A. Urb. 505). P. Claudius Cos. Drepana tentat. Adherbal praefectus Drepanorum.
Cap. L. P. Claudins ab Adherbale male accipitur ad Drepana.
Cap. LI. Fugatus classem perdit P. Clandius.
Cap. LII. Adherbalis gloria. P. Claudii infamia. L. Iunius Cos. in Siciliam mittitur.
Cap. LIII. Classi Romanae ad Lilybaeum et Heracleam insidiatur Carthalo.
Cap. LIV. L. Iunius Cos. Lilybaeum navigat. Classem naufragio amittit.
Cap. LV. Mare omittnnt Romani. L. Iunius Erycem occupat. Eryx mons et oppidum. Venus Erycina. Erycem tenet Innius.
Cap. LVI. Amilcar Barca (A. Urb. 507 sqq.). Ercte castellum. Amilcar et Romani ad Panormum.
Cap. LVII. Aequus Mars inter utrosque.
Cap. LVIII. Amilcar et Romani ad Erycem (A. Urb. 510 sqq.). Gallorum gallinaceorum pugna.
Cap. LIX. Classem denuo parant Romani. (A. Urb. 511). Snmptibns privatorum paratur classis. C. Lutatius cum classe ad Drepana (A. Urb. 512).
Cap. LX. Hanno praefectns classis Poenorum. Hiera ins. Lntatius et Hanno ad Aegussam.
Cap. LXI. Proelium navale ad Aegussam. C. Lutatius debellat classem Poenorum.

Cap. LXII. Pacem petunt Poeni per Amilcarem Barcam. Laus Amilcaris. Pacis conditiones.
Cap. LXIII. (A. Urb. 513) Pax concluditur cum Poenis. Belli gesti magnitudo. Mira classium commissarum moles. Consilio et virtute, non casu, parta potentia Romanorum.
Cap. LXIV. Promittitur liber de forma reipublicae Romanae. Poeni cum Romanis collati.
Cap. LXV. Bellum Romanorum cum Faliscis. Bellum Africum Poenorum cum suis mercenariis inexpiabile et alias memorabile.
Cap. LXVI. Origo belli Africi. Afri et mercenarii Poenorum ex Sicilia in Africam traiiciuntur. Carthagine mittuntur Siccam. Stipendii debiti rationes exaggerant.
Cap. LXVII. Seditio mercenariorum et periculosa turba. Hanno sedare tumultum nequit. Tunete seditiosi castra ponunt.
Cap. LXVIII. Omnia pollicentur Poeni. Maiora semper postulant mercenarii. Gesconi res committitur.
Cap. LXIX. Spendius et Mathos irritant commilitones. Saeviunt in nolentes secum facere. Duces rebellium Spendius et Mathos.
Cap. LXX. Gesconem comprehendunt. Bellum suscipiunt apertum (A. Urb. 514). Concitant Afros adversus Poenos. Uticam et Hipponem obsident.
Cap. LXXI. Poenorum res angustae
Cap. LXXII. Durum imperium Poenorum in subditos. Feminae cum viris rebellioni favent.
Cap. LXXIII. Poenorum apparatus. Hippo et Utica obsessae a rebellibus. Carthaginis situs. Tunes.
Cap. LXXIV. Hanno imperite rem gerit ad Uticam. Rursus ad Gorzam.
Cap. LXXV. (A. Urb. 515) Amilcar Barca Uticam obsidione liberat. Bacara fluvium vado traiicit. Custodes pontis a tergo adoritur.
Cap. LXXVI. Profligat rebelles Amilcar.
Cap. LXXVII. Rursus Amilcarem premit Spendius. Autaritus Gallus et Afri Numidaeque cum Spendio.
Cap. LXXVIII. Narava Numida ad Amilcarem transit. Amilcar acie vincit rebelles.
Cap. LXXIX. Mercenarii in Sardinia deficiunt a Poenis. Omnis Sardinia deficit. In Africa rebelles commentis ducum suorum confirmantur. Spendius irritat rebelles.
Cap. LXXX. Autaritus Gallus saeva suadet. Saeviunt rebelles in humaniores. Gesconem misere trucidant.
Cap. LXXXI. Saeva alia consilia capiunt. Animorum ulcera insanabilia.
Cap. LXXXII. Poenorum duces Amilcar et Hanno discordes inter se. Commeatus Poenorum perit naufragio.

Hippo et Utica deficiunt ad rebelles. Rebelles Carthaginem obsident.

Cap. LXXXIII. Hiero iuvat Poenos. Nec Romani desunt Poenis.

Cap. LXXXIV. Rebelles premit Amilcar (A. Urb. 516). Ars imperatoria quantum praestet rudi audaciae. Fame pressi rebelles se mutuo vorant.

Cap. LXXXV. Amilcari dedit se Spendius. Necatur multitudo rebellium. Prion locus prope Carthaginem.

Cap. LXXXVI. Matho rebellis obsidetur Tunete. Spendius in cruce suspenditur. Hannibal a Mathone capitur. In crucem agitur.

Cap. LXXXVII. Hanno et Amilcar in concordiam reducti. Premunt Mathonem. Leptis oppidum. Acie victus capitur Matho.

Cap. LXXXVIII. Pacata Africa Hippo et Utica receptae. Finis belli Africi. Sardinia Romanis cedunt Poeni et novum tributum recipiunt.

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI.

Cap. I. Nexus historiae. Amilcar in Hispania (A. Urb. 517—525). Asdrubal succedit Amilcari.

Cap. II. Res Illyricae (A. Urb. 523). Agron rex Illyriorum. Aetoli Medionem oppugnant. De titulo manubiarum litigant praetores Aetolorum.

Cap. III. Agron iuvat Medionios. Clades Aetolorum ad Medionem.

Cap. IV. Consilium Aetolorum in ipsos vertit fortuna. Moritur Agron. Teuta regina Illyriorum. Infestat maria (A. Urb. 524).

Cap. V. Phoenice proditur Illyriis a Gallis mercenariis. Scerdilaidus dux Illyriorum. Illyrii acie vicunt Epirotas.

Cap. VI. Aetoli et Achaei succurrunt Epirotis. Helicranum. Induciae Epirotarum cum Illyriis. Epirotae et Acarnanes foedus faciunt cum Illyriis. Imprudentia Epirotarum.

Cap. VII. Gallorum mercenariorum perfidia.

Cap. VIII. Mare infestat Teuta. Issam obsidet. C. et L. Coruncanii, legati ad Teutam. Occiditur unus ex legatis.

Cap. IX. Dyrrachium dolo capiunt Illyrii (A. Urb. 525). Mox rursus expelluntur. Corcyram obsident.

Cap. X. Classem auxiliarem Achaeorum profligant ad Paxos insulas. Marcus Cerynensis. Corcyra Illyriis se dedit. Demetrius Pharius, Corcyrae praefectus.

Cap. XI. Bellum Romanorum Illyricum. Cn. Fulvius, A. Postumius Coss. Demetrius Pharius et Corcyrenses Romanis se tradunt. Tum Apollonia et Dyrrachium. Ardiaei subacti. Parthini, Atintanes, Issaei, in fidem recepti. Damnum

ad Nutriam acceptum. Narbo et Rhizon opp. et fl. Demetrius a Romanis Illyrico praeficitur.

Cap. XII. Pax Illyriis data (A. Urb. 526). Legatio Romana ad Graecos de rebus Illyricis. Romani Isthmicorum ludorum participes facti.

Cap. XIII. Res Hispanienses. Asdrubal Novam Carthaginem condit. Foedus Romanorum cum Asdrubale.

Cap. XIV. Res Gallicae. Gallia Cisalpina. Italiae figura triquetra. Figura et fines Galliae Cisalpinae.

Cap. XV. Ubertas Galliae Cisalpinae. Galli Alpini. Galli Transalpini.

Cap. XVI. Apenninus mons. Padus fluvius.

Cap. XVII. Etrusci superiore Italia pulsi a Gallis. Galli Transpadani. Cispadani. Vitae ratio Gallorum Cisalpinorum.

Cap. XVIII. Irruptiones Gallorum in ditionem Romanam (A. Urb. 364, 393, 404, 426).

Cap. XIX. (A. Urb. 455). Galli in agro Camerte caedunt Romanus (A. Urb. 458 sqq.). Caeduntur a Romanis. L. Caecilius praetor cadit in pugna (A. Urb. 471). Delentur Senones Galli. Sena colonia.

Cap. XX. Caeduntur Boii cum Etruscis ad Vadimonem lacum. Rursus victi pacem petunt (A. Urb. 472). Bellis Gallicis durantur Romani ad alia.

Cap. XXI. (A. Urb. 517). Novi motus Gallorum. Boii suos reges occidunt. Lex agraria C. Flaminii (A. Urb. 522). Gravis belli Gallici origo.

Cap. XXII. (A. Urb. 523 sqq.) Insubres et Boii concitant Gaesatas. Metuunt Romani.

Cap. XXIII. (A. Urb. 529). Erumpit bellum Gallicum Cisalpinum. Veneti et Cenomani favent Romanis. (A. Urb. 529). Copiae hostium. L. Aemilius Cos. Ingentes apparatus Romanorum.

Cap. XXIV. Copiae Romanorum et sociorum. Legio Romana.

Cap. XXV. Galli Etruriam populantur. Caeduntur Romani ad Faesulam.

Cap. XXVI. Succurrit L. Aemilius et servat reliquos. Domum repetunt Galli.

Cap. XXVII. Abeuntibus occurrit C. Atilius Cos. ex Sardinia rediens. Galli inter duos hostes.

Cap. XXVIII. Acies bifrons Gallorum. Nudi pugnant Gaesatae. In certamine equitum cadit C. Atilius. Proelium ad Telamonem.

Cap. XXIX. Aciei bifrontis commoda et incommoda. Clamor Gallorum bellicus Maniacae.

Cap. XXX. Profligantur Gaesatae ab iaculatoribus Romanis. Reliquus Gallorum exercitus armorum genere victus caeditur.

Cap. XXXI. Caesorum numerus. L. Aemilius persequitur victoriam. Novi Coss. Boios in deditionem accipiunt (A. Urb. 530).

Cap. XXXII. P. Furius C. Flaminius Insubribus inferunt bellum. Signa aurea Insubrium. Cenomanorum auxilia suspecta Romanis (A. Urb. 531).

Cap. XXXIII. Vincuntur Insubres consilio tribunorum. Gladii Gallorum inepti. Flaminii temeritas.

Cap. XXXIV. (A. Urb. 532.) Pax negatur Insubribus. Acerras obsident Coss. Marcellus proelio vincit ad Clastidium. Cn. Scipio Acerras capit et Mediolanum.

Cap. XXXV. Deditione Insubrium finitur bellum Gallicum. Lusus fortunae memorabiles. In irruptionibus barbarorum non desperandum.

Cap. XXXVI. (A. Urb. 533.) In Hispania Annibal succedit Asdrubali.

Cap. XXXVII. Transitus ad reliquam partem praeparationis. Res Graecorum. Institutum auctoris. Res Achaeorum eorumque foedus.

Cap. XXXVIII. Nomen Achaeorum. Foedus Achaicum. Vetera instituta Achaeorum.

Cap. XXXIX. Graeci Italici asciscunt instituta Achaeorum. Lacedaemonii et Thebani arbitris utuntur Achaeis.

Cap. XL. Instaurati foederis Achaici auctores. Aratus, Philopoemen, Lycortas.

Cap. XLI. Instauratio foederis Achaici. Foedus pristinum. Civitates foederatae duodecim. Foedus dissolutum a Macedonibus. Instaurationis initium (Olymp. 124, A. Urb. 470 sqq.)

Cap. XLII. Laus Achaeorum.

Cap. XLIII. Marcus Cerynensis praetor Achaeorum (Olymp. 131, A. Urb. 500). Aratus Achaeis Sicyonem attribuit (A. Urb. 504), Corinthum et Megara (Olymp. 134, A. Urb. 511). Aratus praetor opponit se Macedonibus et Aetolis. Antigonus Gonatas rex Macedoniae.

Cap. XLIV. Achaei socii Aetolorum adversus Demetrium. Tyranni posita tyrannide accedunt Achaeis (Olymp. 136, A. Urb. 521 sqq.). Lydiadas tyrannus Megalopolis.

Cap. XLV. Aetoli favent Antigono Dosoni et Cleomeni adversus Achaeos. Aetolorum consilia pervertit Aratus.

Cap. XLVI. Cleomenes rex Lacedaemoniorum plura oppida Achaeorum capit. Bellum Cleomenicum (Olymp. 139, A. Urb. 529).

Cap. XLVII. Aratus molitur societatem cum Antigono Dosone.

Cap. XLVIII. In eam rem utitur Megalopolitarum opera. Nicophanes et Cercidas Megalopolitae. Legati ad Antigonum.

Cap. XLIX. Mandata legatorum.

Cap. L. Promittit societatem Antigonus. Soli bellum suscipiunt Achaei, duce Arato.

Cap. LI. Cladibus afficiuntur Achaei ad Lycaeum, ad Ladocea, ad Hecatombaeum. Achaei et Aratus advocant Antigonum.

Cap. LII. Cleomenes plura Achaeorum oppida capit. Eidem Corinthii se dedunt. Acrocorinthum Antigono offert Aratus. Antigonus in Peloponneso.

Cap. LIII. Argos occupant Achaei. Recipere illam frustra tentat Cleomenes.

Cap. LIV. Antigonus occupat Acrocorinthum. Praesidia Cleomenis expellit. Plurima oppida Cleomeni eripit Antigonus. (A. Urb. 530).

Cap. LV. Cleomenes in Megalopolin irruit. Saevit in Megalopolitanos. Thearces Clitorius.

Cap. LVI. Phylarchus historicus adversatur Arato. Exaggerat res tristes: velut in his quae de Mantinea narrat. Aliud est tragoedia, aliud historia. Diversae rei caussae variant rem.

Cap. LVII. Mantinea Cleomeni se tradiderat. Recepta fuerat ab Arato et benigne habita. Mantinenses grati agnoscunt humanitatem Achaeorum.

Cap. LVIII. Iterum ad Cleomenem deficiunt perfidi Mantinenses et praesidium Achaeorum interficiunt. Perfidia Mantinensium gravissimam poenam merita. Phylarchi mendaces tragoediae de Mantinensibus.

Cap. LIX. De Aristomacho Argivo tragoedias movet Phylarchus.

Cap. LX. Merito occisus Aristomachus.

Cap. LXI. Non solum iniqua, sed et praeclare facta narrare debet historicus. Megalopolitae generose respuunt beneficia Cleomenis. Eorum virtutem tacet Phylarchus.

Cap. LXII. Exaggerat Phylarchus praedam ex Megalopoli. Tenues Peloponnesiorum opes.

Cap. LXIII. Pugnantia scribit Phylarchus.

Cap. LXIV. Cleomenes Argivum agrum populatur (Olymp. 139, A. Urb. 531.)

Cap. LXV. Antigonus in Laconicam ducit. Cleomenis castra et acies ad Sellasiam. Euas, Olympus, Oenus. Perioeci Spartanorum.

Cap. LXVI. Castra Antigoni ad Gorgylum fluvium. Acies Antigoni et Cleomenis.

Cap. LXVII. Proelium. Philopoemenis prudens consilium.

Cap. LXVIII. Philopoemenem laudat Antigonus. Imperitia Euclidae fratris Cleomenis. Fugatur.

Cap. LXIX. Philopoemenis fortitudo. Proelium inter reges commissum. Funduntur Lacedaemonii. Cleomenes Alexandriam fugit.

Cap. LXX. Antigonus Sparta potitur. Mox domum redit. Honoribus cumulatus a Graecis. Obit.

Cap. LXXI. Consilium auctoris. Circa idem tempus obeunt plures reges. Connexio libri I et II cum sequentibus.

ARGUMENTUM LIBRI TERTII.

Cap. I. Incipit uberior et propria Polybii historia. Institutum auctoris.

Cap. II. Argumentum partis II et principalis Historiarum.

Cap. III. Idem.

Cap. IV. Argumentum appendicis partis II Historiarum.

Cap. V. Argumentum partis III Historiarum.

Cap. VI. Disputatur de caussis belli Punici II. Discrimen inter principium, caussam et praetextum. Ostenditur exemplo belli Alexandri cum Persis.

Cap. VII. Caussa, praetextus, et principium belli Romanorum cum Antiocho. Inter haec notandum discrimen.

Cap. VIII. Fabii sententia de caussis belli Punici secundi.

Cap. IX. De fide scriptoris recte aestimanda. Prima caussa belli Punici secundi.

Cap. X. Altera et maxima caussa. Tertia belli caussa.

Cap. XI. Hannibal iurat perpetuum odium in Romanos.

Cap. XII. In pace odium non posuerant Poeni. Monitum Polybii.

Cap. XIII. Initia belli Hannibalici (A. Urb. 533). Hannibal subigit Olcades.

Cap. XIV. Vaccaeos subigit. A Carpetanis opprimitur (A. Urb. 534). Mox ipsos opprimit. Hispania ulterior paene tota paret Poenis.

Cap. XV. Saguntinorum legationes ad Romanos. Romanorum legatio ad Hannibalem. Carthago Nova. Ferocia et malae artes Hannibalis. Carthaginem proficiscuntur legati Romani.

Cap. XVI. Res Illyricae. Demetrius Pharius deficit a Romanis. L. Aemilius Cos. Mittitur in Illyricum (Olymp. 140. A. Urb. 535).

Cap. XVII. Situs Sagunti. Saguntum oppugnat Hannibal. Expugnatur Saguntum.

Cap. XVIII. Bellum Illyricum cum Demetrio Phario. Aemilius Cos. Dimalum vi capit. Pharum aggreditur. Strata-gema Aemilii.

Cap. XIX. Fugatur exercitus Demetrii. Demetrius ad Philippum profugit. Messenae perit Demetrius. Pharus capta et Illyricum receptum. Triumphat Aemilius.

Cap. XX. Sagunto capto quid fecerint Romani. Fabula de pueris Romanis in senatum admissis. Chaereae et Sosyli nugae. Legatio Romana Carthaginem missa.

Cap. XXI. Poeni cum Romanis de iure disceptant. Romani verbis contendere nolunt.

Cap. XXII. Primum foedus Romanorum cum Poenis (A. Urb. 245). Vetusta lingua latina. Monita Polybii de isto foedere.

Cap. XXIV. Alterum foedus (A. Urb. 406). Monita Polybii.

Cap. XXV. Foedus proximum ante bellum Punicum I (A. Urb. 474). Iuramentum per Iovem lapidem.

Cap. XXVI. Foederum tabulae aeneae. Philini error circa illud foedus.

Cap. XXVII. Foedus post bellum Punicum I. Foedus post bellum Africum. Foedus cum Asdrubale.

Cap. XXVIII. Monita Polybii de iure Rom. bello Punico I.

Cap. XXIX. Iura Romanorum bello Punico II. Ratum esse debuit foedus cum Asdrubale. Ex superiori foedere novis etiam sociis cautum erat.

Cap. XXX. Saguntini ante tempora Hannibalis socii erant Romanorum. Alio respectu iniuste bellum Punicum II susceperunt Poeni. Alio respectu iure.

Cap. XXXI. Cur his immoratus sit Polybius. Rerum praeteritarum cognitio ad res nunc gerendas necessaria. In historia caussae et adiuncta et consequentia debent exponi.

Cap. XXXII. Molem operis sui excusat auctor. Fructus historiae universalis.

Cap. XXXIII. Optionem pacis et belli Poenis dant Romani. Hannibal parat expeditionem in Italiam (A. Urb. 535). Africam praesidio Hispanorum firmat. Hispaniae praesidia petit ex Africa. Tabulae aeneae Hannibalis in Lacinio.

Cap. XXXIV. Gallorum nuncios exspectat Hannibal (A. Urb. 536). Gallorum nuncii. Copias contrahit et hortatur Hannibal.

Cap. XXXV. Iberum transit et Hispaniam citeriorem subigit. Hannonem Hispaniae citeriori praeficit. Pyrenaeum superat.

Cap. XXXVI. Geographia cum historia iungenda. Quatuor mundi plagae.

Cap. XXXVII. Tres maiores terrae partes, Asia, Africa Europa. Narbo fl. Iberia.

Cap. XXXVIII. Ignotae terrae australes et boreales. Situm locorum animo complecti debet lector.

Cap. XXXIX. Longitudo ditionis Poenorum in Africa. Longitudo viae ab Hannibale confectae. Signa milliaria.

Cap. XL. (A. Urb. 536) P. Cornelius Ti. Sempronius Coss. Placentia et Cremona. Rebellant Boii et Insubres. Mutinam obsident. L. Manlius praetor. Fugatur et obsidetur a Boiis.

Cap. XLI. P. Scipio in Hispaniam navigat. Ti. Sempronius Carthaginem cogitat obsidere. P. Scipio Massiliae exponit copias. Hannibal ad Rhodanum.

Cap. XLII. Traiicere flumen parat. Alia parte praemittitur Hanno Bomilcaris filius.

Cap. XLIII. Rhodanum traiicit Hannibal.

Cap. XLIV. Numidae equites cxploratum missi. Magilus regulus ex Gallia Circumpadana. Hannibal ad Rhodanum hortatur suos.

Cap. XLV. Speculatores Numidae fugati ab equitibus Scipionis. Scipio castra Hannibalis versus proficiscitur.

Cap. XLVI. Trajectio elephantorum.

Cap. XLVII. Iuxta Rhodanum progreditnr Hannibal. Rhodanus. Ardyes Galli. Aliorum fabnlae de itinere Hannibalis.

Cap. XLVIII. Fabnlae de itinere Hannibalis. Prudenter iter instituit.

Cap. XLIX. P. Scipio redit in Italiam. Fratrem in Hispaniam mittit. Hannibal in insula inter Rhodanum et Isaram. Regulo huius regionis opem fert adversus fratrem.

Cap. L. Hannibal ascendens Alpes, infestatur ab Allobrogibns.

Cap. LI. Hos caedit ac reprimit.

Cap. LII. Alpes ascendere pergit. Specie pacis decipitur ab Alpinis.

Cap. LIII. Hannibal paene opprimitur ab Alpinis. Summa iuga Alpium conscendit.

Cap. LIV. Ex iugo Alpium suis ostentat Italiam. Descendere Alpes incipit. Via longo praecipitio interrupta.

Cap. LV. Nives in Alpibus insuperabiles. Viam per praerupta munit Hannibal.

Cap. LVI. Superatis Alpibus Italiam ingreditur. Residnarum copiarum numerus. P. Scipio ad Padum accedit.

Cap. LVII. Rerum in natura memorabilium enarratio pertinet etiam ad historiam. Sed seorsum et ex professo ea tractaturus est Polybius. Catilloues in legendis historiis.

Cap. LVIII. Multa fabulosa narrarunt veteres. Nec mirum ob difficultates olim oblatas.

Cap. LIX. Polybii aetate melins cognosci mnlta potuerunt. Polybii itinera eo consilio suscepta.

Cap. LX. Residuum exercitnm reficit Hannibal. Taurinos subigit expugnata eorum nrbe.

Cap. LXI. Hannibal et Scipio mirantur alter alterius adventum. Romae magna trepidatio. Advocatur Ti. Sempronius ex Sicilia.

Cap. LXII. Spectaculo captivorum snos hortatur Hannibal.

Cap. LXIII. Hannibalis oratio ad milites.

Cap. LXIV. P. Scipio inter Padum et Ticinum. Hortatnr milites.

Cap. LXV. Proelium equestre ad Ticinum. Fugatur equitatus Scipionis.

Cap. LXVI. Scipio vulneratus cis Padum regreditur. Han-

nibal Padum superat. Galli se iungunt Hannibali. Scipio et Hannibal ad Placentiam.

Cap. LXVII. Galli auxiliares Romanorum transeunt ad Hannibalem. Boii cum eodem ineunt societatem. Scipio ad Trebiam se recipit.

Cap. LXVIII. Eum sequitur Hannibal. Trebiam traiicit Scipio. Ti. Sempronius coniungitur Scipioni.

Cap. LXIX. Clastidium proditione capit Hannibal. Galli ab Hannibale infestati opem poscunt Romanos. Pugna equestris. Dubia Sempronii victoria.

Cap. LXX. Sempronius invito Scipione pugnae avidus. Et Hannibal dimicare cupit.

Cap. LXXI. Insidias praeparat Hannibal. Loca varia insidiis apta. Magonem in insidiis collocat Hannibal. Ad pugnam elicit Sempronium.

Cap. LXXII. Aciem educit Sempronius brumali die. Trebiam aegre traiicit. Hannibalis acies. Numidarum pugnandi genus. Iuncti duo exercitus consulares.

Cap. LXXIII. Pugna ad Trebiam.

Cap. LXXIV. Caeduntur Romani. Pars Romanorum perrumpit per hostes et Placentiam fugit. Victores Poeni. Elephantos omnes uno excepto amittunt.

Cap. LXXV. Frustra cladem celat Sempronius. Romanorum novi apparatus. Cn. Servilius, C. Flaminius Coss. designati. Hiero rex auxilia mittit Romanis.

Cap. LXXVI. Cn. Scipio Hispaniam usque ad Iberum fluvinm subigit. Hannonem et Indibilem capit. Asdrubal palantes Romanos caedit. Cn. Scipio Tarracone hibernat.

Cap. LXXVII. (A. Urb. 537). C. Flaminius, Cn. Servilius Coss. Hannibal in Gallia Cisalpina hibernans. Sociorum Romanorum benevolentiam captat.

Cap. LXXVIII. Capillamenta Hannibalis. Diversi aditus ex Gallia Cisalpina in ditionem Romanorum. Viam per paludes eligit Hannibal.

Cap. LXXIX. Hannibal per paludes Etruriam petit. Molestum iter per paludes.

Cap. LXXX. Etruriam ingressus Hannibal, Flaminium ad pugnam elicere cogitat.

Cap. LXXXI. Explorare indolem adversarii summa virtns imperatoria. Qua parte peccat adversarius, ea aggrediendus est.

Cap. LXXXII. Faesnlam praetergressus Hannibal vastat agros. Frustra monentibus aliis hostem sequitur Flaminius. Cortona. Trasimenus lacus.

Cap. LXXXIII. Situs locorum. Insidias disponit Hannibal. Convallem insidiis clausam intrat Flaminius.

Cap. LXXXIV. Pugna ad Trasimenum lacum. Perit Flaminius Cos. Clades misera Romanorum. Sex millia perruptis hostibus evadunt. Maharbali se dedunt.

Cap. LXXXV. Captivis Romanis fidem non servat Hannibal. Socios Romanorum liberos dimittit. Romae consternatus populus. Senatus dignitatem servat.

Cap. LXXXVI. Servilius opem mittit Flaminio. Nova clades C. Centenii. Hannibal per Umbriam et Picenum petit mare Adriaticum.

Cap. LXXXVII. Equos et viros reficit. Limopsorus. Afri Romano more armati. Carthaginem nuntium mittit Hannibal. Q. Fabius Maximus dictator creatus. Insignia et iura dictatoris. M. Minucius magister equitum.

Cap. LXXXVIII. Veteribus vinis equos curat Hannibal. Tres partes Apuliae. Luceria. Vibonium. Fabius dictator Servilium Cos. classi praeficit. Fabius et Hannibal ad Aecas.

Cap. LXXXIX. Caute versatur Fabius. Merito cunctabatur.

Cap. XC. Fabii prudens consilium. Dictatori obtrectat magister equitum. Poeni in Samnium transeunt. Beneventum, Venusiam, Falernum et Campanos campos petit Hannibal. Nulla urbs Italiae defecit ad Poenos.

Cap. XCI. Situs et opulentia planitiei Campanae. Campi Phlegraei.

Cap. XCII. Hannibal ad Vulturnum. Vastat Campaniam, parum impediente Fabio. Redeunti insidias struit Fabius.

Cap. XCIII. Insidias Fabii callide eludit Hannibal. Boves accensis cornibus.

Cap. XCIV. Falluntur Romani. Nil proficit Fabius. Salvus per fauces elabitur Hannibal. Male audit Fabius. Romam proficiscens frustra monet Minucium.

Cap. XCV. Res Hispaniae (A. Urb. 537). Asdrubal. Amilcar classi praefectus. Cn. Scipio. Massilienses amici Romanorum.

Cap. XCVI. Cn. Scipio proelio navali vincit Poenos. Classis Poenorum circa Sardiniam. Servilius persequitur classem Punicam. Cercina. Cossyrus.

Cap. XCVII. P. Scipio cum nova classe mittitur in Hispaniam. Coniunctim agunt Cn. et P. Scipiones. Iberum transeunt.

Cap. XCVIII. Sagunti servantur obsides Poenorum. Abilyx, nobilis Hispanus. Bostar, dux Carthaginiensis sub Asdrubale. De obsidibus cum Bostare agit Abilyx.

Cap. XCIX. Abilyx cum Scipionibus agit de obsidibus. Obsides tradit eis. Obsides Romani remittunt ad suos.

Cap. C. Hannibalis castra ad Gerunium. Mons Liburnus. Gerunium capit Hannibal. Frumentum eo convehit.

Cap. CI. Minucius copias ducit absente Fabio. Calela arx. Hannibal ad Gerunium. Minucius velitatione superior.

Cap. CII. Caedit frumentatores Hannibalis. Castra sua aegre defendit Hannibal. Laetitia et spe exsultat Minucius.

Cap. CIII. Romae Minucium laudant omnes, Fabium vitu-

perant. Res inaudita, duo simul dictatores. Fabius et Minucius inter se dividunt legiones.

Cap. CIV. Dissidium Romanorum commodum Hannibali. Minucio insidias parat Hannibal. Fraudem non sentit Minucius.

Cap. CV. Minucius premitur ab hoste. Servatur a Fabio. Dictatori reconciliatur magister equitum.

Cap. CVI. (A. Urb. 538) Novi Coss. L. Aemilius, C. Terentius. Cn. Servilius M. Regulus Procoss. L. Postumius praetor mittitur in Galliam. Cn. Servilius bene rem administrat.

Cap. CVII. Hannibal arcem Cannae occupat. Romanis commeatum eripit. Proelio decernere constituunt Romani. Omnium spes in Aemilio. Octo legiones consulares. Legio Romana.

Cap. CVIII. CIX. Aemilius hortatur milites.

Cap. CX. Romani ad Cannam. Dissident inter se Coss. Aemilius et Terentius. Alternis diebus imperant consules. Levi proelio victores Romani. Duplicia castra Romanorum ad Aufidum.

Cap. CXI. Hannibal hortatur suos.

Cap. CXII. Pugnam detrectat Aemilius. Pugnandi studio ardet Varro. Romae omnes timent. Superstitiosi Romani.

Cap. CXIII. Terentius aciem instruit ad Aufidum prope Cannam. Lunata Hannibalis acies.

Cap. CXIV. Arma militum Hannibalis. Gladii Hispanorum et Gallorum. Duces utriusque aciei.

Cap. CXV. Pugna Cannensis.

Cap. CXVI. L. Aemilius cadit in proelio. Cadunt Regulus et Servilius. Vivus evadit Terentius.

Cap. CXVII. Clades Cannensis. Romanorum pereunt LXX millia. Capiuntur X millia.

Cap. CXVIII. Effectus pugnae Cannensis. Inferior Italia ad Hannibalem deficit. Romani de retinenda Italia desperant. Praetor Romanorum in Gallia Cisalpina cum exercitu perit. Brevi tamen se recipit Romanorum respublica.

CORRIGENDA.

P. 17, 20. l. τὸ τῆς ἱστορίας.
— 290, 9. l. τἀδελφῷ.
— 32, 18. l. Ῥωμαϊκοῖς.
— 56, 1. l. 14.
— 127, 29. l. ἐπαποστεῖλαί τινας.
— 137, 20. l. μεσόγειον.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΡΩΤΗ.

---

*Εἰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀναγράφουσι τὰς πρά- 1
ξεις παραλελεῖφθαι συνέβαινε τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς
ἱστορίας ἔπαινον, ἴσως ἀναγκαῖον ἦν τὸ προτρέ-
πεσθαι πάντας πρὸς τὴν αἵρεσιν καὶ παραδοχὴν
τῶν τοιούτων ὑπομνημάτων, διὰ τὸ μηδεμίαν ἑτοι-
μοτέραν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν τῆς τῶν
προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης. ἐπεὶ δ᾽ οὐ 2
τινὲς οὐδ᾽ ἐπὶ ποσόν, ἀλλὰ πάντες ὡς ἔπος εἰπεῖν
ἀρχῇ καὶ τέλει κέχρηνται τούτῳ, φάσκοντες ἀληθι-
νωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς
τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν,
ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνα-
σθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν
τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν, δῆλον 3
ὡς οὐδενὶ μὲν ἂν δόξαι καθήκειν περὶ τῶν καλῶς
καὶ πολλοῖς εἰρημένων ταυτολογεῖν, ἥκιστα δ᾽ ἡμῖν.
αὐτὸ γὰρ τὸ παράδοξον τῶν πράξεων, ὑπὲρ ὧν 4
προῃρήμεθα γράφειν, ἱκανόν ἐστι προκαλέσασθαι
καὶ παρορμῆσαι πάντα καὶ νέον καὶ πρεσβύτερον*

5 πρὸς τὴν ἔντευξιν τῆς πραγματείας. τίς γὰρ οὕτως
ὑπάρχει φαῦλος ἢ ῥᾴθυμος ἀνθρώπων ὃς οὐκ ἂν
βούλοιτο γνῶναι πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπι-
κρατηθέντα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην
οὐδ᾽ ὅλοις πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν ὑπὸ μίαν
ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων, ὃ πρότερον οὐχ εὑρί-
6 σκεται γεγονός, τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐκπαθὴς πρός
τι τῶν ἄλλων θεαμάτων ἢ μαθημάτων ὃς προυρ-
γιαίτερον ἄν τι ποιήσαιτο τῆσδε τῆς ἐμπειρίας;
2 Ὡς δ᾽ ἔστι παράδοξον καὶ μέγα τὸ περὶ τὴν ἡμε-
τέραν ὑπόθεσιν θεώρημα γένοιτ᾽ ἂν οὕτω μάλιστα
ἐμφανές, εἰ τὰς ἐλλογιμωτάτας τῶν προγεγενημένων
δυναστειῶν, περὶ ἃς οἱ συγγραφεῖς τοὺς πλείστους
διατέθεινται λόγους, παραβάλοιμεν καὶ συγκρίναι-
2 μεν πρὸς τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχήν. εἰσὶ δ᾽ αἱ τῆς
παραβολῆς ἄξιαι καὶ συγκρίσεως αὗται. Πέρσαι κατά
τινας καιροὺς μεγάλην ἀρχὴν κατεκτήσαντο καὶ δυ-
ναστείαν· ἀλλ᾽ ὁσάκις ἐτόλμησαν ὑπερβῆναι τοὺς
τῆς Ἀσίας ὅρους, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ
3 καὶ περὶ σφῶν ἐκινδύνευσαν. Λακεδαιμόνιοι πολ-
λοὺς ἀμφισβητήσαντες χρόνους ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλ-
λήνων ἡγεμονίας, ἐπειδή ποτ᾽ ἐκράτησαν, μόλις ἔτη
4 δώδεκα κατεῖχον αὐτὴν ἀδήριτον. Μακεδόνες τῆς
μὲν Εὐρώπης ἦρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τό-
πων ἕως ἐπὶ τὸν Ἴστρον ποταμόν, ὃ βραχὺ παντε-
5 λῶς ἂν φανείη μέρος τῆς προειρημένης χώρας. μετὰ
δὲ ταῦτα προσέλαβον τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχήν, κατα-
λύσαντες τὴν τῶν Περσῶν δυναστείαν. ἀλλ᾽ ὅμως
οὗτοι, πλείστων δόξαντες καὶ τόπων καὶ πραγμάτων
γενέσθαι κύριοι, τὸ πολὺ μέρος ἀκμὴν ἀπέλιπον
6 τῆς οἰκουμένης ἀλλότριον. Σικελίας μὲν γὰρ καὶ
Σαρδοῦς καὶ Λιβύης οὐδ᾽ ἐπεβάλοντο καθάπαξ ἀμ-

*φισβητεῖν, τῆς δ᾽ Εὐρώπης τὰ μαχιμώτατα γένη τῶν
προσεσπερίων ἐθνῶν ἰσχνῶς εἰπεῖν οὐδ᾽ ἐγίγνωσκον.
Ῥωμαῖοί γε μὴν οὐ τινὰ μέρη, σχεδὸν δὲ πᾶσαν 7
πεποιημένοι τὴν οἰκουμένην ὑπήκοον αὑτοῖς, ...-
τον μὲν τοῖς ....σιν, ἀνυπέ[ρβλητον δὲ] τοῖς
ἐπιγι[γνομένοις ὑπερ]οχὴν κα[τεσκεύασαν] δυνα-
στ[είας. τούτων] μέντο[ι τὰ πολ]λὰ διὰ τ[ῆς γρα]- 8
φῆς ἐξέσται σαφέστερον κατανοεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ
περὶ τοῦ πόσα καὶ πηλίκα συμβάλλεσθαι πέφυκε
τοῖς φιλομαθοῦσιν ὁ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τρό-
πος.
Ἄρξει δὲ τῆς πραγματείας ἡμῖν τῶν μὲν χρόνων 3
ὀλυμπιὰς ἑκατοστὴ καὶ τετταρακοστή, τῶν δὲ πρά-
ξεων παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ὁ προσαγορευθεὶς συμ-
μαχικὸς πόλεμος, ὃν πρῶτος ἐξήνεγκε μετ᾽ Ἀχαιῶν
πρὸς Αἰτωλοὺς Φίλιππος, Δημητρίου μὲν υἱός, πατὴρ
δὲ Περσέως, παρὰ δὲ τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦσιν
ὁ περὶ Κοίλης Συρίας, ὃν Ἀντίοχος καὶ Πτολεμαῖος
ὁ Φιλοπάτωρ ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους· ἐν δὲ 2
τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Λιβύην τόποις ὁ συστὰς
Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις, ὃν οἱ πλεῖστοι προσ-
αγορεύουσιν Ἀννιβαϊκόν. ταῦτα δ᾽ ἐστὶ συνεχῆ
τοῖς τελευταίοις τῆς Ἀράτου τοῦ Σικυωνίου συν-
τάξεως. ἐν μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτων χρόνοις ὡς 3
ἂν εἰ σποράδας εἶναι συνέβαινε τὰς τῆς οἰκουμέ-
νης πράξεις, [διὰ] τὸ καὶ κατὰ τὰς ἐπιβολάς, [ἔτι]
δὲ συντελείας αὐτ[ῶν, ὡς καὶ κατὰ τοὺς τόπους
διαφέρ]ειν ἕκαστα [τῶν πεπραγμ]ένων. ἀπὸ δὲ τού- 4
των τῶν καιρῶν οἷον εἰ σωματοειδῆ συμβαίνει
γίγνεσθαι τὴν ἱστορίαν, συμπλέκεσθαί τε τὰς Ἰτα-
λικὰς καὶ Λιβυκὰς πράξεις ταῖς τε κατὰ τὴν Ἀσίαν
καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς καὶ πρὸς ἓν γίγνεσθαι τέλος*

5 τὴν ἀναφορὰν ἁπάντων. διὸ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς
αὐτῶν πραγματείας ἀπὸ τούτων πεποιήμεθα τῶν
6 καιρῶν. τῷ γὰρ προειρημένῳ πολέμῳ κρατήσαντες
Ῥωμαῖοι Καρχηδονίων, καὶ νομίσαντες τὸ κυριώ-
τατον καὶ μέγιστον μέρος αὑτοῖς ἠνύσθαι πρὸς τὴν
τῶν ὅλων ἐπιβολήν, οὕτω καὶ τότε πρῶτον ἐθάρ-
σησαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τὰς χεῖρας ἐκτείνειν καὶ περαι-
οῦσθαι μετὰ δυνάμεων εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς
7 κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους. εἰ μὲν οὖν ἡμῖν ἦν συν-
ήθη καὶ γνώριμα τὰ πολιτεύματα τὰ περὶ τῆς τῶν
ὅλων ἀρχῆς ἀμφισβητήσαντα, ἴσως οὐδὲν ἂν ἡμᾶς
ἔδει περὶ τῶν πρὸ τοῦ γράφειν, ἀπὸ ποίας προθέ-
σεως ἢ δυνάμεως ὁρμηθέντες ἐνεχείρησαν τοῖς τοι-
8 ούτοις καὶ τηλικούτοις ἔργοις. ἐπεὶ δ' οὔτε τοῦ
Ῥωμαίων οὔτε τοῦ Καρχηδονίων πολιτεύματος πρό-
χειρός ἐστι τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων ἡ προγεγε-
νημένη δύναμις οὐδ' αἱ πράξεις αὐτῶν, ἀναγκαῖον
ὑπελάβομεν εἶναι συντάξασθαι ταύτην καὶ τὴν ἑξῆς
9 βίβλον πρὸ τῆς ἱστορίας, ἵνα μηδεὶς ἐπιστὰς ἐπ'
αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων ἐξήγησιν τότε διαπορῇ
καὶ ζητῇ ποίοις διαβουλίοις ἢ ποίαις δυνάμεσι καὶ
χορηγίαις χρησάμενοι Ῥωμαῖοι πρὸς ταύτας ὥρμη-
σαν τὰς ἐπιβολάς, δι' ὧν καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θα-
λάττης τῆς καθ' ἡμᾶς ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς,
10 ἀλλ' ἐκ τούτων τῶν βίβλων καὶ τῆς ἐν ταύταις
προκατασκευῆς δῆλον ᾖ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὅτι καὶ
λίαν εὐλόγοις ἀφορμαῖς χρησάμενοι πρός τε τὴν
ἐπίνοιαν ὥρμησαν καὶ πρὸς τὴν συντέλειαν ἐξί-
4 κοντο τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς καὶ δυναστείας. τὸ
γὰρ τῆς ἡμετέρας πραγματείας ἴδιον καὶ τὸ θαυ-
μάσιον τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν τοῦτό ἐστιν ὅτι καθ-
άπερ ἡ τύχη σχεδὸν ἅπαντα τὰ τῆς οἰκουμένης

πράγματα πρὸς ἓν ἔκλινε μέρος καὶ πάντα νεύειν
ἠνάγκασε πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, οὕτω
καὶ διὰ τῆς ἱστορίας ὑπὸ μίαν σύνοψιν ἀγαγεῖν
τοῖς ἐντυγχάνουσι τὸν χειρισμὸν τῆς τύχης, ᾧ κέ-
χρηται πρὸς τὴν τῶν ὅλων πραγμάτων συντέλειαν.
καὶ γὰρ τὸ προκαλεσάμενον ἡμᾶς καὶ παρορμῆσαν 2
πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἱστορίας μάλιστα τοῦτο
γέγονε· σὺν δὲ τούτῳ καὶ τὸ μηδένα τῶν καθ' ἡμᾶς
ἐπιβεβλῆσθαι τῇ τῶν καθόλου πραγμάτων συντά-
ξει· πολὺ γὰρ ἂν ἧττον ἔγωγε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος
ἐφιλοτιμήθην. νῦν δ' ὁρῶν τοὺς μὲν κατὰ μέρος 3
πολέμους καί τινας τῶν ἅμα τούτοις πράξεων καὶ
πλείους πραγματευομένους, τὴν δὲ καθόλου καὶ
συλλήβδην οἰκονομίαν τῶν γεγονότων, πότε καὶ
πόθεν ὡρμήθη καὶ πῶς ἔσχε τὴν συντέλειαν ταύ-
την, οὐδ' ἐπιβαλόμενον οὐδένα βασανίζειν, ὅσον γε
καὶ ἡμᾶς εἰδέναι, παντελῶς ὑπέλαβον ἀναγκαῖον 4
εἶναι τὸ μὴ παραλιπεῖν μηδ' ἐᾶσαι παρελθεῖν ἀνεπι-
στάτως τὸ κάλλιστον ἅμα καὶ ὠφελιμώτατον ἐπιτή-
δευμα τῆς τύχης. πολλὰ γὰρ αὕτη καινοποιοῦσα 5
καὶ συνεχῶς ἐναγωνιζομένη τοῖς τῶν ἀνθρώπων
βίοις οὐδέπω τοιόνδ' ἁπλῶς οὔτ' εἰργάσατο ἔργον
οὔτ' ἠγωνίσατο ἀγώνισμα, οἷον τὸ καθ' ἡμᾶς.
ὅπερ ἐκ μὲν τῶν κατὰ μέρος γραφόντων τὰς ἱστο- 6
ρίας οὐχ οἷόν τε συνιδεῖν, εἰ μὴ καὶ τὰς ἐπιφα-
νεστάτας πόλεις τις κατὰ μίαν ἑκάστην ἐπελθὼν ἢ
καὶ νὴ Δία γεγραμμένας χωρὶς ἀλλήλων θεασάμε-
νος εὐθέως ὑπολάβοι κατανενοηκέναι καὶ τὸ τῆς
ὅλης οἰκουμένης σχῆμα καὶ τὴν σύμπασαν αὐτῆς
θέσιν καὶ τάξιν· ὅπερ ἐστὶν οὐδαμῶς εἰκός. καθό- 7
λου μὲν γὰρ ἔμοιγε δοκοῦσιν οἱ πεπεισμένοι διὰ
τῆς κατὰ μέρος ἱστορίας μετρίως συνόψεσθαι τὰ

ὅλα παραπλήσιόν τι πάσχειν, ὡς ἂν εἴ τινες ἐμψύ-
χου καὶ καλοῦ σώματος γεγονότος διερριμμένα τὰ
μέρη θεώμενοι νομίζοιεν ἱκανῶς αὐτόπται γίγνεσθαι
8 τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ ζῴου καὶ καλλονῆς. εἰ
γάρ τις αὐτίκα μάλα συνθεὶς καὶ τέλειον αὖθις
ἀπεργασάμενος τὸ ζῷον τῷ τ' εἴδει καὶ τῇ τῆς
ψυχῆς εὐπρεπείᾳ, κἄπειτα πάλιν ἐπιδεικνύοι τοῖς
αὐτοῖς ἐκείνοις, ταχέως οἶμαι πάντας αὐτοὺς ὁμο-
λογήσειν διότι καὶ λίαν πολύ τι τῆς ἀληθείας ἀπε-
λείποντο πρόσθεν καὶ παραπλήσιοι τοῖς ὀνειρώτ-
9 τουσιν ἦσαν. ἔννοιαν μὲν γὰρ λαβεῖν ἀπὸ μέρους
τῶν ὅλων δυνατόν, ἐπιστήμην δὲ καὶ γνῶσιν ἀτρε-
10 κῆ ἔχειν ἀδύνατον. διὸ παντελῶς βραχύ τι νομι-
στέον συμβάλλεσθαι τὴν κατὰ μέρος ἱστορίαν πρὸς
11 τὴν τῶν ὅλων ἐμπειρίαν καὶ πίστιν. ἐκ μεντοι γε
τῆς ἁπάντων πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς καὶ παραθέ-
σεως, ἔτι δ' ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς, μόνως ἂν
τις ἐφίκοιτο καὶ δυνηθείη κατοπτεύσας ἅμα καὶ τὸ
χρήσιμον καὶ τὸ τερπνὸν ἐκ τῆς ἱστορίας λαβεῖν.
5 Ὑποθησόμεθα δὲ ταύτης ἀρχὴν τῆς βίβλου τὴν
πρώτην διάβασιν ἐξ Ἰταλίας Ῥωμαίων. αὕτη δ'
ἐστὶ συνεχὴς μὲν τοῖς ἀφ' ὧν Τίμαιος ἀπέλιπε,
πίπτει δὲ κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ εἰκοστὴν πρὸς ταῖς
2 ἑκατὸν ὀλυμπιάδα. διὸ καὶ ῥητέον ἂν εἴη πῶς καὶ
πότε συστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τίσιν
ἀφορμαῖς μετὰ ταῦτα χρησάμενοι, διαβαίνειν ὥρ-
μησαν εἰς Σικελίαν· ταύτῃ γὰρ τῇ γῇ πρῶτον ἐπέ-
3 βησαν τῶν ἐκτὸς τόπων τῆς Ἰταλίας. καὶ ῥητέον
αὐτὴν τὴν τῆς διαβάσεως αἰτίαν ψιλῶς, ἵνα μὴ τῆς
αἰτίας αἰτίαν ἐπιζητούσης ἀνυπόστατος ἡ τῆς ὅλης
4 ὑποθέσεως ἀρχὴ γένηται καὶ θεωρία. ληπτέον δὲ
τοῖς καιροῖς ὁμολογουμένην καὶ γνωριζομένην ἀρ-

χὴν παρ' ἅπασι, καὶ τοῖς πράγμασι δυναμένην
αὐτὴν ἐξ αὐτῆς θεωρεῖσθαι, κἂν δέῃ τοῖς χρόνοις
βραχὺ προσαναδραμόντας κεφαλαιώδη τῶν μεταξὺ
πράξεων ποιήσασθαι τὴν ἀνάμνησιν. τῆς γὰρ ἀρ- 5
χῆς ἀγνοουμένης ἢ καὶ νὴ Δί' ἀμφισβητουμένης
οὐδὲ τῶν ἑξῆς οὐδὲν οἷόν τε παραδοχῆς ἀξιωθῆναι
καὶ πίστεως· ὅταν δ' ἡ περὶ ταύτης ὁμολογουμένη
παρασκευασθῇ δόξα, τότ' ἤδη καὶ πᾶς ὁ συνεχὴς
λόγος ἀποδοχῆς τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀκούουσιν.
Ἔτος μὲν οὖν ἐνειστήκει μετὰ μὲν τὴν ἐν Αἰ- 6
γὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν ἐννεακαιδέκατον, πρὸ δὲ
τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἑκκαιδέκατον, ἐν ᾧ Λα- 2
κεδαιμόνιοι μὲν τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου λεγομένην
εἰρήνην πρὸς βασιλέα τὸν Περσῶν ἐκύρωσαν καὶ
ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος τῇ περὶ τὸν Ἐλλέπορον
ποταμὸν μάχῃ νενικηκὼς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν
Ἕλληνας ἐπολιόρκει Ῥήγιον, Γαλάται δὲ κατὰ κρά-
τος ἑλόντες αὐτὴν τὴν Ῥώμην κατεῖχον πλὴν τοῦ
Καπετωλίου. πρὸς οὓς ποιησάμενοι Ῥωμαῖοι σπον- 3
δὰς καὶ διαλύσεις εὐδοκουμένας Γαλάταις, καὶ γε-
νόμενοι πάλιν ἀνελπίστως τῆς πατρίδος ἐγκρατεῖς,
καὶ λαβόντες οἷον ἀρχὴν τῆς συναυξήσεως, ἐπολέ-
μουν ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας.
γενόμενοι δ' ἐγκρατεῖς ἁπάντων τῶν Λατίνων διά 4
τε τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἐν ταῖς μάχαις ἐπιτυχίαν,
μετὰ ταῦτ' ἐπολέμουν Τυρρηνοῖς, ἔπειτα Κελτοῖς,
ἑξῆς δὲ Σαυνίταις, τοῖς πρός τε τὰς ἀνατολὰς καὶ
τὰς ἄρκτους συντερμονοῦσι τῇ τῶν Λατίνων χώρᾳ.
μετὰ δέ τινα χρόνον Ταραντίνων διὰ τὴν εἰς τοὺς 5
πρεσβευτὰς τῶν Ῥωμαίων ἀσέλγειαν καὶ τὸν διὰ
ταῦτα φόβον ἐπισπασαμένων Πύρρον τῷ πρότερον
ἔτει τῆς τῶν Γαλατῶν ἐφόδου τῶν τε περὶ Δελ-

φοὺς φθαρέντων καὶ τῶν περαιωθέντων εἰς τὴν
6 Ἀσίαν, Ῥωμαῖοι, Τυρρηνοὺς μὲν καὶ Σαυνίτας ὑφ'
αὑτοὺς πεποιημένοι, τοὺς δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν
Κελτοὺς πολλαῖς μάχαις ἤδη νενικηκότες, τότε πρῶ-
τον ἐπὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἰταλίας ὥρμησαν, οὐχ
ὡς ὑπὲρ ὀθνείων, ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον ὡς ὑπὲρ ἰδίων
ἤδη καὶ καθηκόντων σφίσι πολεμήσοντες, ἀθληταὶ
γεγονότες ἀληθινοὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἔργων
ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Σαυνίτας καὶ Κελτοὺς ἀγώνων.
7 ὑποστάντες δὲ γενναίως τὸν πόλεμον τοῦτον, καὶ
τὸ τελευταῖον τάς τε δυνάμεις καὶ Πύρρον ἐκβα-
λόντες ἐκ τῆς Ἰταλίας, αὖθις ἐπολέμουν καὶ κατε-
στρέφοντο τοὺς κοινωνήσαντας Πύρρῳ τῶν πραγ-
8 μάτων. γενόμενοι δὲ παραδόξως ἁπάντων ἐγκρα-
τεῖς, καὶ ποιησάμενοι τοὺς τὴν Ἰταλίαν κατοικοῦν-
τας ὑφ' αὑτοὺς πλὴν Κελτῶν, μετὰ ταῦτα πολιορ-
κεῖν ἐνεχείρησαν τοὺς τότε κατέχοντας τὸ Ῥήγιον
Ῥωμαίους.

7 Ἴδιον γάρ τι συνέβη καὶ παραπλήσιον ἑκατέραις
ταῖς περὶ τὸν πορθμὸν ἐκτισμέναις πόλεσιν· εἰσὶ δ'
2 αὗται Μεσσήνη καὶ Ῥήγιον. Μεσσήνην μὲν γὰρ
οὐ πολλοῖς ἀνώτερον χρόνοις τῶν νῦν λεγομένων
καιρῶν Καμπανοὶ παρ' Ἀγαθοκλεῖ μισθοφοροῦντες,
καὶ πάλαι περὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν λοιπὴν εὐδαι-
μονίαν τῆς πόλεως ὀφθαλμιῶντες, ἅμα τῷ λαβεῖν
3 καιρὸν εὐθὺς ἐπεχείρησαν παρασπονδεῖν· παρεισ-
ελθόντες δ' ὡς φίλιοι, καὶ κατασχόντες τὴν πό-
λιν, οὓς μὲν ἐξέβαλον τῶν πολιτῶν, οὓς δ' ἀπέ-
4 σφαξαν. πράξαντες δὲ ταῦτα, τὰς μὲν γυναῖκας
καὶ τὰ τέκνα τῶν ἠκληρηκότων, ὥς ποθ' ἡ τύχη
διένειμε παρ' αὐτὸν τὸν τῆς παρανομίας καιρὸν
ἑκάστοις, οὕτως ἔσχον· τοὺς δὲ λοιποὺς βίους καὶ

την χώραν μετὰ ταῦτα διελόμενοι κατεῖχον. ταχὺ 5
δὲ καὶ ῥᾳδίως καλῆς χώρας καὶ πόλεως ἐγκρατεῖς
γενόμενοι, παρὰ πόδας εὗρον μιμητὰς τῆς πράξεως.
Ῥηγῖνοι γάρ, καθ' ὃν καιρὸν Πύρρος εἰς Ἰταλίαν 6
ἐπεραιοῦτο, καταπλαγεῖς γενόμενοι τὴν ἔφοδον αὐ-
τοῦ, δεδιότες δὲ καὶ Καρχηδονίους θαλαττοκρα-
τοῦντας, ἐπεσπάσαντο φυλακὴν ἅμα καὶ βοήθειαν
παρὰ Ῥωμαίων. οἱ δ' εἰσελθόντες χρόνον μέν τινα 7
διετήρουν τὴν πόλιν καὶ τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ὄντες
τετρακισχίλιοι τὸν ἀριθμόν, ὧν ἡγεῖτο Δέκιος Καμ-
πανός· τέλος δὲ ζηλώσαντες τοὺς Μαμερτίνους, 8
ἅμα δὲ καὶ συνεργοὺς λαβόντες αὐτούς, παρεσπόν-
δησαν τοὺς Ῥηγίνους, ἐκπαθεῖς ὄντες ἐπί τε τῇ
τῆς πόλεως εὐκαιρίᾳ καὶ τῇ τῶν Ῥηγίνων περὶ
τοὺς ἰδίους βίους εὐδαιμονίᾳ· καὶ τοὺς μὲν ἐκβαλόν-
τες, τοὺς δ' ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, τὸν αὐτὸν
τρόπον τοῖς Καμπανοῖς κατέσχον τὴν πόλιν. οἱ δὲ 9
Ῥωμαῖοι βαρέως μὲν ἔφερον τὸ γεγονός· οὐ μὴν
εἶχόν γε ποιεῖν οὐδὲν διὰ τὸ συνέχεσθαι τοῖς προει-
ρημένοις πολέμοις. ἐπεὶ δ' ἀπὸ τούτων ἐγένοντο, 10
συγκλείσαντες αὐτοὺς ἐπολιόρκουν τὸ Ῥήγιον, καθά-
περ ἐπάνω προεῖπον. κρατήσαντες δὲ τοὺς μὲν 11
πλείστους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐκ-
θύμως ἀμυνομένους διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον,
ζωγρίᾳ δ' ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τριακοσίων. ὧν 12
ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν Ῥώμην, οἱ στρατηγοὶ προ-
αγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μαστιγώσαντες ἅπαν-
τας κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν, βουλό-
μενοι διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμωρίας, καθ' ὅσον
οἷοί τ' ἦσαν, διορθοῦσθαι παρὰ τοῖς συμμάχοις
τὴν αὐτῶν πίστιν. τὴν δὲ χώραν καὶ τὴν πόλιν 13
παραχρῆμα τοῖς Ῥηγίνοις ἀπέδοσαν.

8 Οἱ δὲ Μαμερτῖνοι, τοῦτο γὰρ τοὔνομα κυριεύ-
σαντες οἱ Καμπανοὶ τῆς Μεσσήνης προσηγόρευσαν
σφᾶς αὐτούς, ἕως μὲν συνεχρῶντο τῇ τῶν Ῥω-
μαίων συμμαχίᾳ τῶν τὸ Ῥήγιον κατασχόντων, οὐ
μόνον τῆς ἑαυτῶν πόλεως καὶ χώρας ἀσφαλῶς
κατεκράτουν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς συνορούσης οὐχ
ὡς ἔτυχε παρηνώχλουν τοῖς τε Καρχηδονίοις καὶ
τοῖς Συρακοσίοις, καὶ πολλὰ μέρη τῆς Σικελίας
2 ἐφορολόγουν. ἐπεὶ δ' ἐστερήθησαν τῆς προειρη-
μένης ἐπικουρίας, συγκλεισθέντων τῶν τὸ Ῥήγιον
κατεχόντων εἰς τὴν πολιορκίαν, παρὰ πόδας ὑπὸ
τῶν Συρακοσίων αὐτοὶ πάλιν συνεδιώχθησαν εἰς
3 τὴν πόλιν διά τινας τοιαύτας αἰτίας. χρόνοις οὐ
πολλοῖς πρότερον αἱ δυνάμεις τῶν Συρακοσίων
διενεχθεῖσαι πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ διατρίβου-
σαι περὶ τὴν Μεργάνην, κατέστησαν ἐξ αὑτῶν ἄρ-
χοντας, Ἀρτεμίδωρόν τε καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βασι-
λεύσαντα τῶν Συρακοσίων Ἱέρωνα, νέον μὲν ὄντα
κομιδῇ, πρὸς δέ τι γένος εὐφυῆ βασιλικῆς καὶ
4 πραγματικῆς οἰκονομίας. ὁ δὲ παραλαβὼν τὴν ἀρ-
χὴν καὶ παρεισελθὼν εἰς τὴν πόλιν διά τινων οἰ-
κείων καὶ κύριος γενόμενος τῶν ἀντιπολιτευομένων,
οὕτως ἐχρήσατο πρᾴως καὶ μεγαλοψύχως τοῖς πράγ-
μασιν, ὥστε τοὺς Συρακοσίους, καίπερ οὐδαμῶς
εὐδοκουμένους ἐπὶ ταῖς τῶν στρατιωτῶν ἀρχαιρεσί-
αις, τότε πάντας ὁμοθυμαδὸν εὐδοκῆσαι στρατη-
5 γὸν αὐτῶν ὑπάρχειν Ἱέρωνα. ὃς ἐκ τῶν πρώτων
ἐπινοημάτων εὐθέως δῆλος ἦν τοῖς ὀρθῶς σκοπουμέ-
νοις μειζόνων ὀρεγόμενος ἐλπίδων ἢ κατὰ τὴν στρατη-
9 γίαν. θεωρῶν γὰρ τοὺς Συρακοσίους, ἐπειδὰν ἐκ-
πέμψωσι τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς ἄρχοντας μετὰ τῶν
δυνάμεων, αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς στασιάζοντας καὶ και-

νοτομοῦντας ἀεί τι, τὸν δὲ Λεπτίνην εἰδὼς καὶ 2
τῇ προστασίᾳ καὶ τῇ πίστει πολὺ διαφέροντα τῶν
ἄλλων πολιτῶν, εὐδοκιμοῦντα δὲ καὶ παρὰ τῷ πλή-
θει διαφερόντως, συνάπτεται κηδείαν πρὸς αὐτόν,
βουλόμενος οἷον ἐφεδρείαν ἀπολιπεῖν ἐν τῇ πόλει
τοῦτον, ὅτε αὐτὸν ἐξιέναι δέοι μετὰ τῶν δυνάμεων
ἐπὶ τὰς πράξεις. γήμας δὲ τὴν θυγατέρα τοῦ προ- 3
ειρημένου, καὶ συνθεωρῶν τοὺς ἀρχαίους μισθοφό-
ρους καχέκτας ὄντας καὶ κινητικούς, ἐξάγει στρα-
τείαν ὡς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσήνην
κατασχόντας. ἀντιστρατοπεδεύσας δὲ περὶ Κεντό- 4
ριπα, καὶ παραταξάμενος περὶ τὸν Κυαμόσωρον πο-
ταμόν, τοὺς μὲν πολιτικοὺς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς αὐ-
τὸς ἐν ἀποστήματι συνεῖχεν, ὡς κατ' ἄλλον τόπον
τοῖς πολεμίοις συμμίξων, τοὺς δὲ ξένους προβαλό-
μενος εἴασε πάντας ὑπὸ τῶν βαρβάρων διαφθαρῆ-
ναι· κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐκείνων τροπῆς καιρὸν ἀσφα- 5
λῶς αὐτὸς ἀπεχώρησε μετὰ τῶν πολιτῶν εἰς τὰς
Συρακούσας. συντελεσάμενος δὲ τὸ προκείμενον 6
πραγματικῶς, καὶ παρῃρηκὼς πᾶν τὸ κινητικὸν
καὶ στασιῶδες τῆς δυνάμεως, ξενολογήσας δι' αὐ-
τοῦ πλῆθος ἱκανὸν μισθοφόρων, ἀσφαλῶς ἤδη τὰ
κατὰ τὴν ἀρχὴν διεξῆγε. θεωρῶν δὲ τοὺς βαρβά- 7
ρους ἐκ τοῦ προτερήματος θρασέως καὶ προπετῶς
ἀναστρεφομένους, καθοπλίσας καὶ γυμνάσας ἐνερ-
γῶς τὰς πολιτικὰς δυνάμεις ἐξῆγε, καὶ συμβάλλει
τοῖς πολεμίοις ἐν τῷ Μυλαίῳ πεδίῳ περὶ τὸν Λογ-
γανὸν καλούμενον ποταμόν. τροπὴν δὲ ποιήσας 8
αὐτῶν ἰσχυράν, καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐγκρατὴς γενό-
μενος ζωγρίᾳ, τὴν μὲν τῶν βαρβάρων κατέπαυσε
τόλμαν, αὐτὸς δὲ παραγενόμενος εἰς τὰς Συρακούσας
βασιλεὺς ὑπὸ πάντων προσηγορεύθη τῶν συμμάχων.

10 *Οἱ δὲ Μαμερτῖνοι, πρότερον μὲν ἐστερημένοι
τῆς ἐπικουρίας τῆς ἐκ τοῦ Ῥηγίου, καθάπερ ἀνώ-
τερον εἶπον, τότε δὲ τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπται-
κότες ὁλοσχερῶς διὰ τὰς νῦν ῥηθείσας αἰτίας, οἱ
μὲν ἐπὶ Καρχηδονίους κατέφευγον, καὶ τούτοις ἐνε-
2 χείριζον σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἄκραν, οἱ δὲ πρὸς
Ῥωμαίους ἐπρέσβευον, παραδιδόντες τὴν πόλιν καὶ
3 δεόμενοι βοηθεῖν σφίσιν ὁμοφύλοις ὑπάρχουσι. Ῥω-
μαῖοι δὲ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρησαν διὰ τὸ δοκεῖν
4 ἐξόφθαλμον εἶναι τὴν ἀλογίαν τῆς βοηθείας. τὸ γὰρ
μικρῷ πρότερον τοὺς ἰδίους πολίτας μετὰ τῆς μεγί-
στης ἀνῃρηκότας τιμωρίας, ὅτι Ῥηγίνους παρεσπόν-
δησαν, παραχρῆμα Μαμερτίνοις βοηθεῖν ζητεῖν τοῖς
τὰ παραπλήσια πεποιηκόσιν οὐ μόνον εἰς τὴν Μεσ-
σηνίων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγίνων πόλιν, δυσαπο-
5 λόγητον εἶχε τὴν ἁμαρτίαν. οὐ μὴν ἀγνοοῦντές
γε τούτων οὐδέν, θεωροῦντες δὲ τοὺς Καρχηδονί-
ους οὐ μόνον τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, ἀλλὰ καὶ τῆς
Ἰβηρίας ὑπήκοα πολλὰ μέρη πεποιημένους, ἔτι δὲ
τῶν νήσων ἁπασῶν ἐγκρατεῖς ὑπάρχοντας τῶν κατὰ
6 τὸ Σαρδόνιον καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος, ἠγωνίων,
εἰ Σικελίας ἔτι κυριεύσαιεν, μὴ λίαν βαρεῖς καὶ φο-
βεροὶ γείτονες αὐτοῖς ὑπάρχοιεν, κύκλῳ σφᾶς πε-
ριέχοντες καὶ πᾶσι τοῖς τῆς Ἰταλίας μέρεσιν ἐπικεί-
7 μενοι. διότι δὲ ταχέως ὑφ᾽ αὐτοὺς ποιήσονται τὴν
Σικελίαν, μὴ τυχόντων ἐπικουρίας τῶν Μαμερτίνων,
8 προφανὲς ἦν. κρατήσαντες γὰρ ἐγχειριζομένης αὐ-
τοῖς τῆς Μεσσήνης ἔμελλον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς Συ-
ρακούσας ἐπανελέσθαι διὰ τὸ πάσης σχεδὸν δεσπόζειν
9 τῆς ἄλλης Σικελίας. ὃ προορώμενοι Ῥωμαῖοι, καὶ νο-
μίζοντες ἀναγκαῖον εἶναι σφίσι τὸ μὴ προέσθαι τὴν
Μεσσήνην, μηδ᾽ ἐᾶσαι Καρχηδονίους οἷον εἰ γεφυρῶ-*

σαι τὴν εἰς Ἰταλίαν αὐτοῖς διάβασιν, πολὺν μὲν χρόνον
ἐβουλεύσαντο, καὶ τὸ μὲν συνέδριον οὐδ' εἰς τέλος 11
ἐκύρωσε τὴν γνώμην διὰ τὰς ἄρτι ῥηθείσας αἰτίας.
ἐδόκει γὰρ τὰ περὶ τὴν ἀλογίαν τῆς τοῖς Μαμερτί-
νοις ἐπικουρίας ἰσορροπεῖν τοῖς ἐκ τῆς βοηθείας
συμφέρουσιν. οἱ δὲ πολλοί, τετρυμένοι μὲν ὑπὸ τῶν 2
προγεγονότων πολέμων καὶ προσδεόμενοι παντο-
δαπῆς ἐπανορθώσεως, ἅμα δὲ τοῖς ἄρτι ῥηθεῖσι περὶ
τοῦ κοινῇ συμφέρειν τὸν πόλεμον καὶ κατ' ἰδίαν
ἑκάστοις ὠφελείας προδήλους καὶ μεγάλας ὑποδει-
κνύντων τῶν στρατηγῶν, ἔκριναν βοηθεῖν. κυρω- 3
θέντος δὲ τοῦ δόγματος ὑπὸ τοῦ δήμου, προχειρι-
σάμενοι τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων στρατηγὸν Ἄππιον
Κλαύδιον ἐξαπέστειλαν, κελεύσαντες βοηθεῖν καὶ
διαβαίνειν εἰς Μεσσήνην. οἱ δὲ Μαμερτῖνοι τὸν 4
μὲν τῶν Καρχηδονίων στρατηγόν, ἤδη κατέχοντα
τὴν ἄκραν, ἐξέβαλον, τὰ μὲν καταπληξάμενοι, τὰ
δὲ παραλογισάμενοι· τὸν δ' Ἄππιον ἐπεσπῶντο, καὶ
τούτῳ τὴν πόλιν ἐνεχείριζον. Καρχηδόνιοι δὲ τὸν 5
μὲν στρατηγὸν αὐτῶν ἀνεσταύρωσαν, νομίσαντες
αὐτὸν ἀβούλως, ἅμα δ' ἀνάνδρως, προέσθαι τὴν
ἀκρόπολιν· αὐτοὶ δὲ τῇ μὲν ναυτικῇ δυνάμει περὶ 6
Πελωριάδα στρατοπεδεύσαντες, τῷ δὲ πεζῷ στρα-
τεύματι περὶ τὰς Σύνεις καλουμένας, ἐνεργῶς προσ-
έκειντο τῇ Μεσσήνῃ. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον 7
Ἱέρων, νομίσας εὐφυῶς ἔχειν τὰ παρόντα πρὸς τὸ
τοὺς βαρβάρους τοὺς τὴν Μεσσήνην κατέχοντας
ὁλοσχερῶς ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς Σικελίας, τίθεται πρὸς
τοὺς Καρχηδονίους συνθήκας. καὶ μετὰ ταῦτα ἀνα- 8
ζεύξας ἐκ τῶν Συρακουσῶν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν
ἐπὶ τὴν προειρημένην πόλιν· καταστρατοπεδεύσας
δ' ἐκ θατέρου μέρους περὶ τὸ Χαλκιδικὸν ὄρος κα-

λούμενον ἀπέκλεισε καὶ ταύτης τῆς ἐξόδου τοὺς ἐν
9 τῇ πόλει. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Ἄππιος
νυκτὸς καὶ παραβόλως περαιωθεὶς τὸν πορθμὸν ἧκεν
10 εἰς τὴν Μεσσήνην. ὁρῶν δὲ πανταχόθεν ἐνεργῶς
προσηρεικότας τοὺς πολεμίους, καὶ συλλογισάμενος
ἅμα μὲν αἰσχράν, ἅμα δ' ἐπισφαλῆ γίγνεσθαι τὴν
πολιορκίαν αὑτῷ, τῆς τε γῆς τῶν πολεμίων ἐπικρα-
11 τούντων καὶ τῆς θαλάττης, τὸ μὲν πρῶτον διεπρε-
σβεύετο πρὸς ἀμφοτέρους, βουλόμενος ἐξελέσθαι τοῦ
12 πολέμου τοὺς Μαμερτίνους· οὐδενὸς δὲ προσέχον-
τος αὐτῷ, τέλος ἐπαναγκαζόμενος ἔκρινε διακινδυ-
13 νεύειν καὶ πρῶτον ἐγχειρεῖν τοῖς Συρακοσίοις. ἐξα-
γαγὼν δὲ τὴν δύναμιν παρέταξε πρὸς μάχην, ἑτοί-
μως εἰς τὸν ἀγῶνα συγκαταβάντος αὐτῷ καὶ τοῦ
14 τῶν Συρακοσίων βασιλέως· ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον
διαγωνισάμενος ἐπεκράτησε τῶν πολεμίων, καὶ κατ-
εδίωξε τοὺς ὑπεναντίους ἕως εἰς τὸν χάρακα πάν-
15 τας. Ἄππιος μὲν οὖν σκυλεύσας τοὺς νεκροὺς ἐπαν-
ῆλθε πάλιν εἰς τὴν Μεσσήνην. ὁ δὲ Ἱέρων, ὀτ-
τευσάμενός τι περὶ τῶν ὅλων πραγμάτων, ἐπιγενο-
μένης τῆς νυκτὸς ἀνεχώρησε κατὰ σπουδὴν εἰς τὰς
12 Συρακούσας. τῇ δὲ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ γνοὺς Ἄπ-
πιος τὴν ἀπόλυσιν τῶν προειρημένων, καὶ γενόμε-
νος εὐθαρσής, ἔκρινε μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἐγχειρεῖν
2 τοῖς Καρχηδονίοις. παραγγείλας οὖν τοῖς στρατιώ-
ταις ἐν ὥρᾳ γίγνεσθαι τὴν θεραπείαν, ἅμα τῷ φωτὶ
3 τὴν ἔξοδον ἐποιεῖτο. συμβαλὼν δὲ τοῖς ὑπεναντίοις
πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς
ἠνάγκασε φυγεῖν προτροπάδην εἰς τὰς παρακειμέ-
4 νας πόλεις. χρησάμενος δὲ τοῖς εὐτυχήμασι τούτοις
καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν, λοιπὸν ἐπιπορευόμενος
ἀδεῶς ἐπόρθει τήν τε τῶν Συρακοσίων καὶ τὴν τῶν

συμμαχούντων αὐτοῖς χώραν, οὐδενὸς ἀντιποιου-
μένου τῶν ὑπαίθρων· τὸ δὲ τελευταῖον προσκαθί-
σας αὐτὰς ἐπεβάλετο πολιορκεῖν τὰς Συρακούσας.
Ἡ μὲν οὖν πρώτη Ῥωμαίων ἐκ τῆς Ἰταλίας διάβα- 5
σις μετὰ δυνάμεως ἥδε καὶ διὰ ταῦτα κατὰ τούτους
ἐγένετο τοὺς καιρούς, ἣν οἰκειοτάτην κρίναντες ἀρ- 6
χὴν εἶναι τῆς ὅλης προθέσεως, ἀπὸ ταύτης ἐποιη-
σάμεθα τὴν ἐπίστασιν, ἀναδραμόντες ἔτι τοῖς χρό-
νοις, τοῦ μηδὲν ἀπόρημα καταλιπεῖν ὑπὲρ τῶν κατὰ
τὰς αἰτίας ἀποδείξεων. τῷ γὰρ πῶς καὶ πότε πταί- 7
σαντες αὐτῇ τῇ πατρίδι Ῥωμαῖοι τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον
ἤρξαντο προκοπῆς, καὶ πότε πάλιν καὶ πῶς κρα-
τήσαντες τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν τοῖς ἐκτὸς ἐπιχει-
ρεῖν ἐπεβάλοντο πράγμασιν ἀναγκαῖον ὑπελάβομεν
εἶναι παρακολουθῆσαι τοῖς μέλλουσι καὶ τὸ κεφά-
λαιον αὐτῶν τῆς νῦν ὑπεροχῆς δεόντως συνόψεσθαι.
διόπερ οὐ χρὴ θαυμάζειν οὐδ' ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐάν 8
που προσανατρέχωμεν τοῖς χρόνοις περὶ τῶν ἐπιφα-
νεστάτων πολιτευμάτων. τοῦτο γὰρ ποιήσομεν χά- 9
ριν τοῦ λαμβάνειν ἀρχὰς τοιαύτας, ἐξ ὧν ἔσται σα-
φῶς κατανοεῖν ἐκ τίνων ἕκαστοι καὶ πότε καὶ πῶς
ὁρμηθέντες εἰς ταύτας παρεγένοντο τὰς διαθέσεις,
ἐν αἷς ὑπάρχουσι νῦν. ὃ δὴ καὶ περὶ Ῥωμαίων
ἄρτι πεποιήκαμεν.
Ἀφεμένους δὲ τούτων λέγειν ὥρα περὶ τῶν 13
προκειμένων, ἐπὶ βραχὺ καὶ κεφαλαιωδῶς προεκθε-
μένους τὰς ἐν τῇ προκατασκευῇ πράξεις. ὧν εἰσι 2
πρῶται κατὰ τὴν τάξιν αἱ γενόμεναι Ῥωμαίοις καὶ
Καρχηδονίοις ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ. ταύ- 3
ταις συνεχὴς ὁ Λιβυκὸς πόλεμος· ᾧ συνάπτει τὰ
κατὰ τὴν Ἰβηρίαν Ἀμίλκᾳ, μετὰ δὲ τοῦτον Ἀσ-
δρούβᾳ πραχθέντα καὶ Καρχηδονίοις. οἷς ἐγένετο 4

κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ πρώτη Ῥωμαίων διάβασις
εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης,
ἐπὶ δὲ τοῖς προειρημένοις οἱ πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ
5 Κελτοὺς ἀγῶνες. τούτοις δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν
παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ Κλεομενικὸς καλούμενος ἐνηρ-
γεῖτο πόλεμος, εἰς ὃν καὶ τὴν καταστροφὴν ἐποιησά-
μεθα τῆς ὅλης κατασκευῆς καὶ τῆς δευτέρας βίβλου.
6 Τὸ μὲν οὖν ἐξαριθμεῖσθαι τὰ κατὰ μέρος ὑπὲρ
τῶν προειρημένων πράξεων οὐδὲν οὔθ' ἡμῖν ἀναγ-
7 καῖον οὔτε τοῖς ἀκούουσι χρήσιμον. οὐ γὰρ ἱστο-
ρεῖν ὑπὲρ αὐτῶν προτιθέμεθα, μνησθῆναι δὲ κε-
φαλαιωδῶς προαιρούμεθα χάριν τῆς προκατασκευῆς
τῶν μελλουσῶν ὑφ' ἡμων ἱστορεῖσθαι πράξεων.
8 διόπερ ἐπὶ κεφαλαίων ψαύοντες κατὰ τὸ συνεχὲς
τῶν προειρημένων πειρασόμεθα συνάψαι τὴν τε-
λευτὴν τῆς προκατασκευῆς τῇ τῆς ἡμετέρας ἱστο-
9 ρίας ἀρχῇ καὶ προθέσει. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον συν-
εχοῦς γιγνομένης τῆς διηγήσεως, ἡμεῖς τε δόξομεν
εὐλόγως ἐφάπτεσθαι τῶν ἤδη προϊστορημένων ἑτέ-
ροις, τοῖς τε φιλομαθοῦσιν ἐκ τῆς τοιαύτης οἰκο-
νομίας εὐμαθῆ καὶ ῥᾳδίαν ἐπὶ τὰ μέλλοντα ῥηθή-
10 σεσθαι παρασκευάσομεν τὴν ἔφοδον. βραχὺ δ' ἐπι-
μελέστερον πειρασόμεθα διελθεῖν ὑπὲρ τοῦ πρώτου
συστάντος πολέμου Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις περὶ
11 Σικελίας. οὔτε γὰρ πολυχρονιώτερον τούτου πό-
λεμον εὑρεῖν ῥᾴδιον οὔτε παρασκευὰς ὁλοσχερεστέ-
ρας οὔτε συνεχεστέρας πράξεις οὔτε πλείους ἀγῶ-
νας οὔτε περιπετείας μείζους τῶν ἐν τῷ προειρη-
12 μένῳ πολέμῳ συμβάντων ἑκατέροις. αὐτά τε τὰ
πολιτεύματα κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἀκμὴν ἀκέ-
ραια μὲν ἦν τοῖς ἐθισμοῖς, μέτρια δὲ ταῖς τύχαις,
13 πάρισα δὲ ταῖς δυνάμεσι. διὸ καὶ τοῖς βουλομένοις

καλῶς συνθεάσασθαι τὴν ἑκατέρου τοῦ πολιτεύματος ἰδιότητα καὶ δύναμιν οὐχ οὕτως ἐκ τῶν ἐπιγενομένων πολέμων ὡς ἐκ τούτου ποιητέον τὴν σύγκρισιν.

Οὐχ ἧττον δὲ τῶν προειρημένων παρωξύνθην 14
ἐπιστῆσαι τούτῳ τῷ πολέμῳ καὶ διὰ τὸ τοὺς ἐμπει-
ρότατα δοκοῦντας γράφειν ὑπὲρ αὐτοῦ, Φιλῖνον καὶ
Φάβιον, μὴ δεόντως ἡμῖν ἀπηγγελκέναι τὴν ἀλή-
θειαν. ἑκόντας μὲν οὖν ἐψεῦσθαι τοὺς ἄνδρας οὐχ 2
ὑπολαμβάνω, στοχαζόμενος ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς αἱ-
ρέσεως αὐτῶν· δοκοῦσι δέ μοι πεπονθέναι τι παρα-
πλήσιον τοῖς ἐρῶσι. διὰ γὰρ τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν 3
ὅλην εὔνοιαν Φιλίνῳ μὲν πάντα δοκοῦσιν οἱ Καρ-
χηδόνιοι πεπρᾶχθαι φρονίμως, καλῶς, ἀνδρωδῶς,
οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τἀναντία, Φαβίῳ δὲ τοὔμπαλιν τού-
των. ἐν μὲν οὖν τῷ λοιπῷ βίῳ τὴν τοιαύτην ἐπι- 4
είκειαν ἴσως οὐκ ἄν τις ἐκβάλοι· καὶ γὰρ φιλόφι-
λον δεῖ εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ φιλόπατριν καὶ
συμμισεῖν τοῖς φίλοις τοὺς ἐχθροὺς καὶ συναγαπᾶν
τοὺς φίλους· ὅταν δὲ τὸ ἱστορίας ἦθος ἀναλαμ-
βάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιούτων,
καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγί-
στοις ἐπαίνοις τοὺς ἐχθρούς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαι- 5
τῶσι τοῦτο, πολλάκις δὲ ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονει-
δίστως τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτη-
δευμάτων ἁμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύωσιν. ὥσπερ 6
γὰρ ζῴου τῶν ὄψεων ἀφαιρεθεισῶν ἀχρειοῦται τὸ
ὅλον, οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας
τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίγνεται διή-
γημα. διόπερ οὔτε τῶν φίλων κατηγορεῖν οὔτε τοὺς 7
ἐχθροὺς ἐπαινεῖν ὀκνητέον, οὔτε δὲ τοὺς αὐτοὺς
ψέγειν, ποτὲ δὲ ἐγκωμιάζειν εὐλαβητέον, ἐπειδὴ τοὺς

ἐν πράγμασιν ἀναστρεφομένους οὔτ᾽ εὐστοχεῖν ἀεὶ
8 *δυνατὸν οὔθ᾽ ἁμαρτάνειν συνεχῶς εἰκός. ἀποστάντες*
οὖν τῶν πραττόντων αὐτοῖς τοῖς πραττομένοις ἐφαρ-
μοστέον τὰς πρεπούσας ἀποφάσεις καὶ διαλήψεις ἐν
τοῖς ὑπομνήμασιν. ὡς δ᾽ ἔστιν ἀληθῆ τὰ νῦν ὑφ᾽
15 *ἡμῶν εἰρημένα σκοπεῖν ἐκ τούτων πάρεστιν. ὁ γὰρ*
Φιλῖνος ἀρχόμενος ἅμα τῶν πραγμάτων καὶ τῆς δευ-
τέρας βίβλου φησὶ προσκαθῆσθαι τῇ Μεσσήνῃ πο-
λεμοῦντας τούς τε Καρχηδονίους καὶ τοὺς Συρα-
2 *κοσίους, παραγενομένους δὲ τοὺς Ῥωμαίους κατὰ*
θάλατταν εἰς τὴν πόλιν εὐθὺς ἐξελθεῖν ἐπὶ τοὺς
Συρακοσίους· λαβόντας δὲ πολλὰς πληγὰς ἐπανελ-
θεῖν εἰς τὴν Μεσσήνην· αὖθις δὲ ἐπὶ τοὺς Καρχη-
δονίους ἐκπορευθέντας οὐ μόνον πληγὰς λαβεῖν,
ἀλλὰ καὶ ζωγρίᾳ τῶν στρατιωτῶν ἱκανοὺς ἀποβα-
3 *λεῖν. ταῦτα δ᾽ εἰπὼν τὸν μὲν Ἱέρωνά φησι μετὰ*
τὴν γενομένην συμπλοκὴν οὕτως ἔξω γενέσθαι τοῦ
φρονεῖν ὥστε μὴ μόνον παραχρῆμα τὸν χάρακα
καὶ τὰς σκηνὰς ἐμπρήσαντα φυγεῖν νυκτὸς εἰς τὰς
Συρακούσας, ἀλλὰ καὶ τὰ φρούρια πάντα καταλι-
πεῖν τὰ κείμενα κατὰ τῆς τῶν Μεσσηνίων χώρας·
4 *ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς Καρχηδονίους μετὰ τὴν μάχην*
εὐθέως ἐκλιπόντας τὸν χάρακα διελεῖν σφᾶς εἰς τὰς
πόλεις, τῶν δ᾽ ὑπαίθρων οὐδ᾽ ἀντιποιεῖσθαι τολ-
μᾶν ἔτι· διὸ καὶ συνθεωρήσαντας τοὺς ἡγουμένους
αὐτῶν ἀποδεδειλιακότας τοὺς ὄχλους βουλεύσασθαι
5 *μὴ κρίνειν διὰ μάχης τὰ πράγματα· τοὺς δὲ Ῥω-*
μαίους ἑπομένους αὐτοῖς οὐ μόνον τὴν χώραν πορ-
θεῖν τῶν Καρχηδονίων καὶ Συρακοσίων, ἀλλὰ καὶ
τὰς Συρακούσας αὐτὰς προσκαθίσαντας ἐπιβαλέσθαι
6 *πολιορκεῖν. ταῦτα δ᾽, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς πάσης*
ἐστὶν ἀλογίας πλήρη, καὶ διαστολῆς οὐ προσδεῖται

το παράπαν. οὓς μὲν γὰρ πολιορκοῦντας τὴν Μεσ- 7
σήνην καὶ νικῶντας ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ὑπέθετο,
τούτους φεύγοντας καὶ τῶν ὑπαίθρων ἐκχωροῦντας
καὶ τέλος πολιορκουμένους καὶ ταῖς ψυχαῖς ἀποδε-
δειλιακότας ἀπέφηνεν· οὓς δὲ ἡττωμένους καὶ πο- 8
λιορκουμένους ὑπεστήσατο, τούτους διώκοντας καὶ
παραχρῆμα κρατοῦντας τῶν ὑπαίθρων καὶ τέλος
πολιορκοῦντας τὰς Συρακούσας ἀπέδειξε. ταῦτα δὲ 9
συνᾴδειν ἀλλήλοις οὐδαμῶς δύναται· πῶς γάρ; ἀλλ'
ἀναγκαῖον ἢ τὰς ὑποθέσεις εἶναι τὰς πρώτας ψευ-
δεῖς ἢ τὰς ὑπὲρ τῶν συμβαινόντων ἀποφάσεις. εἰσὶ 10
δ' αὗται μὲν ἀληθεῖς· καὶ γὰρ ἐξεχώρησαν οἱ Καρ-
χηδόνιοι καὶ Συρακόσιοι τῶν ὑπαίθρων, καὶ τὰς
Συρακούσας ἐπολιόρκουν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ πόδας,
ὡς δ' οὗτός φησι, καὶ τὴν Ἐχέτλαν, ἐν μέσῳ κει-
μένην τῆς τῶν Συρακοσίων καὶ Καρχηδονίων ἐπαρ-
χίας. λοιπὸν ἀνάγκη συγχωρεῖν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς 11
ὑποθέσεις εἶναι ψευδεῖς, καὶ νικώντων εὐθέως τῶν
Ῥωμαίων ἐν ταῖς περὶ τὴν Μεσσήνην συμπλοκαῖς
ἡττημένους αὐτοὺς ἡμῖν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπηγ-
γέλθαι.

Φιλῖνον μὲν οὖν παρ' ὅλην ἄν τις τὴν πραγ- 12
ματείαν εὕροι τοιοῦτον ὄντα, παραπλησίως δὲ καὶ
Φάβιον, ὡς ἐπ' αὐτῶν δειχθήσεται τῶν καιρῶν.
ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ τοὺς ἁρμόζοντας πεποιήμεθα λόγους 13
ὑπὲρ τῆς παρεκβάσεως, ἐπανελθόντες ἐπὶ τὰς πρά-
ξεις πειρασόμεθα προστιθέντες ἀεὶ τὸν ἑξῆς λόγον
εἰς ἀληθινὰς ἐννοίας ἄγειν διὰ βραχέων τοὺς ἐν-
τυγχάνοντας ὑπὲρ τοῦ προειρημένου πολέμου.

Προσπεσόντων γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς Σικε- 16
λίας τῶν περὶ τὸν Ἄππιον καὶ τὰ στρατόπεδα προ-
τερημάτων, καταστήσαντες ὑπάτους Μάνιον Ὀτακί-

λιον καὶ Μάνιον Οὐαλέριον τάς τε δυνάμεις ἁπά-
σας ἐξαπέστελλον καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἀμφοτέρους
2 εἰς τὴν Σικελίαν. ἔστι δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ πάντα
τέτταρα στρατόπεδα Ῥωμαϊκὰ χωρὶς τῶν συμμάχων,
ἃ κατ' ἐνιαυτὸν προχειρίζονται· τούτων ἕκαστον
ἀνὰ τετρακισχιλίους πεζούς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους.
3 ὧν παραγενομένων ἀπό τε τῶν Καρχηδονίων αἱ
πλείους ἀφιστάμεναι πόλεις προσετίθεντο τοῖς Ῥω-
4 μαίοις ἀπό τε τῶν Συρακοσίων. ὁ δὲ Ἱέρων θεω-
ρῶν τὴν διατροπὴν καὶ κατάπληξιν τῶν Σικελιω-
τῶν, ἅμα δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ βάρος τῶν Ῥωμαϊ-
κῶν στρατοπέδων, ἐκ πάντων συνελογίζετο τούτων
ἐπικυδεστέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων ἢ τὰς τῶν
5 Καρχηδονίων ἐλπίδας. διόπερ ἐπὶ τοῦτο τὸ μέρος
ὁρμήσας τοῖς λογισμοῖς διεπέμπετο πρὸς τοὺς στρα-
τηγούς, ὑπὲρ εἰρήνης καὶ φιλίας ποιούμενος τοὺς
6 λόγους. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι προσεδέξαντο, καὶ μάλιστα
7 διὰ τὰς χορηγίας· θαλαττοκρατούντων γὰρ τῶν
Καρχηδονίων ηὐλαβοῦντο μὴ πανταχόθεν ἀποκλει-
σθῶσι τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὸ καὶ περὶ τὰ πρὸ τοῦ
διαβάντα στρατόπεδα πολλὴν ἔνδειαν γεγονέναι τῶν
8 ἐπιτηδείων. διόπερ ὑπολαβόντες τὸν Ἱέρωνα με-
γάλην εἰς τοῦτο τὸ μέρος αὐτοῖς παρέξεσθαι χρείαν
9 ἀσμένως προσεδέξαντο τὴν φιλίαν. ποιησάμενοι δὲ
συνθήκας ἐφ' ᾧ τὰ μὲν αἰχμάλωτα χωρὶς λύτρων
ἀποδοῦναι τὸν βασιλέα Ῥωμαίοις, ἀργυρίου δὲ προσ-
θεῖναι τάλαντα τούτοις ἑκατόν, λοιπὸν ἤδη Ῥωμαῖοι
μὲν ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις ἐχρῶντο τοῖς Συρα-
10 κοσίοις. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἱέρων ὑποστείλας ἑαυτὸν
ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων σκέπην, καὶ χορηγῶν ἀεὶ τούτοις
εἰς τὰ κατεπείγοντα τῶν πραγμάτων, ἀδεῶς ἐβασί-
λευε τῶν Συρακοσίων τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, φι-

λοστεφανῶν καὶ φιλοδοξῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας. ἐπι- 11
φανέστατος γὰρ δὴ πάντων οὗτος δοκεῖ καὶ πλεῖ-
στον χρόνον ἀπολελαυκέναι τῆς ἰδίας εὐβουλίας ἔν
τε τοῖς κατὰ μέρος καὶ τοῖς καθόλου πράγμασιν.
Ἐπανενεχθεισῶν δὲ τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν Ῥώ- 17
μην, καὶ προσδεξαμένου τοῦ δήμου καὶ κυρώσαν-
τος τὰς πρὸς Ἱέρωνα διαλύσεις, λοιπὸν οὐκέτι πά-
σας ἔκρινον ἐξαποστέλλειν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς δυνάμεις,
ἀλλὰ δύο μόνον στρατόπεδα, νομίζοντες ἅμα μὲν 2
κεκουφίσθαι τὸν πόλεμον αὐτοῖς προσκεχωρηκότος
τοῦ βασιλέως, ἅμα δὲ μᾶλλον ὑπολαμβάνοντες οὕ-
τως εὐπορήσειν τὰς δυνάμεις τοῖς ἀναγκαίοις. οἱ 3
δὲ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες τὸν μὲν Ἱέρωνα πολέ-
μιον αὐτοῖς γεγονότα, τοὺς δὲ Ῥωμαίους ὁλοσχερέ-
στερον ἐμπλεκομένους εἰς τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν,
ὑπέλαβον βαρυτέρας προσδεῖσθαι παρασκευῆς, δι᾽
ἧς ἀντοφθαλμεῖν δυνήσονται τοῖς πολεμίοις καὶ
συνέχειν τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν. διὸ καὶ ξενολογή- 4
σαντες ἐκ τῆς ἀντιπέρας χώρας πολλοὺς μὲν Λιγυ-
στίνους καὶ Κελτούς, ἔτι δὲ πλείους τούτων Ἴβη-
ρας, ἅπαντας εἰς τὴν Σικελίαν ἀπέστειλαν. ὁρῶν- 5
τες δὲ καὶ τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν εὐφυεστά-
την οὖσαν πρὸς τὰς παρασκευὰς καὶ βαρυτάτην ἅμα
τῆς αὐτῶν ἐπαρχίας, εἰς ταύτην συνήθροισαν τά τε
χορηγεῖα καὶ τὰς δυνάμεις, ὁρμητηρίῳ κρίνοντες
χρῆσθαι ταύτῃ τῇ πόλει πρὸς τὸν πόλεμον. τῶν 6
δὲ Ῥωμαίων οἱ μὲν πρὸς τὸν Ἱέρωνα ποιησάμενοι
στρατηγοὶ τὰς συνθήκας ἀνεκεχωρήκεσαν· οἱ δὲ μετὰ
τούτους κατασταθέντες Λεύκιος Ποστούμιος καὶ Κό-
ιντος Μαμίλιος ἧκον εἰς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν
στρατοπέδων. θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν Καρχηδο- 7
νίων ἐπιβολὴν καὶ τὰς περὶ τὸν Ἀκράγαντα παρα-

σκευὰς ἔγνωσαν τολμηρότερον ἐγχειρεῖν τοῖς πράγ-
8 μασι· διὸ καὶ τὰ μὲν ἄλλα μέρη τοῦ πολέμου
παρῆκαν, φέροντες δὲ παντὶ τῷ στρατεύματι πρὸς
αὐτὸν Ἀκράγαντα προσήρεισαν· καὶ στρατοπεδεύ-
σαντες ἐν ὀκτὼ σταδίοις ἀπὸ τῆς πόλεως συνέκλει-
9 σαν ἐντὸς τειχῶν τοὺς Καρχηδονίους. ἀκμαζούσης
δὲ τῆς τοῦ σίτου συναγωγῆς, καὶ προφαινομένης
χρονίου πολιορκίας, ὥρμησαν ἐκθυμότερον τοῦ δέ-
10 οντος οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ σιτολογεῖν. οἱ δὲ Καρ-
χηδόνιοι κατιδόντες τοὺς πολεμίους ἐσκεδασμένους
κατὰ τῆς χώρας, ἐξελθόντες ἐπέθεντο τοῖς σιτολο-
γοῦσι. τρεψάμενοι δὲ τούτους ῥᾳδίως οἱ μὲν ἐπὶ
τὴν τοῦ χάρακος ἁρπαγὴν ὥρμησαν, οἱ δ' ἐπὶ τὰς
11 ἐφεδρείας. ἀλλ' ἡ τῶν ἐθισμῶν διαφορὰ καὶ τότε
καὶ πολλάκις ἤδη σέσωκε τὰ Ῥωμαίων πράγματα.
τὸ γὰρ πρόστιμον παρ' αὐτοῖς θάνατός ἐστι τῷ προ-
εμένῳ τὸν τόπον καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφε-
12 δρείας. διὸ καὶ τότε πολλαπλασίους ὄντας τοὺς
ὑπεναντίους ὑποστάντες γενναίως πολλοὺς μὲν τῶν
ἰδίων ἀπέβαλον, ἔτι δὲ πλείους τῶν ἐχθρῶν ἀπέ-
13 κτειναν. τέλος δὲ κυκλώσαντες τοὺς πολεμίους ὅσον
οὔπω διασπῶντας τὸν χάρακα, τοὺς μὲν αὐτῶν διέ-
φθειραν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπικείμενοι καὶ φονεύον-
τες συνεδίωξαν εἰς τὴν πόλιν.

18 Μετὰ δὲ ταῦτα συνέβη τοὺς μὲν Καρχηδονίους
εὐλαβέστερον διακεῖσθαι πρὸς τὰς ἐπιθέσεις, τοὺς
δὲ Ῥωμαίους φυλακτικώτερον χρῆσθαι ταῖς προνο-
2 μαῖς. ἐπεὶ δ' οὐκ ἀντεξῆσαν οἱ Καρχηδόνιοι πλὴν
ἕως ἀκροβολισμοῦ, διελόντες οἱ στρατηγοὶ τῶν Ῥω-
μαίων εἰς δύο μέρη τὴν δύναμιν τῷ μὲν ἑνὶ περὶ
τὸ πρὸ τῆς πόλεως Ἀσκληπιεῖον ἔμενον, θατέρῳ δὲ
κατεστρατοπέδευσαν ἐν τοῖς πρὸς Ἡράκλειαν κεκλι-

μένοις μέρεσι τῆς πόλεως. τὰ δὲ μεταξὺ τῶν στρα- 3
τοπέδων ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῆς πόλεως ὠχυ-
ρώσαντο, καὶ τὴν μὲν ἐντὸς αὐτῶν τάφρον πρου-
βάλοντο χάριν τῆς πρὸς τοὺς ἐξιόντας ἐκ τῆς πό-
λεως ἀσφαλείας, τὴν δὲ ἐκτὸς αὐτῶν περιεβάλοντο,
φυλακὴν ποιούμενοι τῶν ἔξωθεν ἐπιθέσεων καὶ τῶν
παρεισάγεσθαι καὶ παρεισπίπτειν εἰωθότων εἰς τὰς
πολιορκουμένας πόλεις. τὰ δὲ μεταξὺ τῶν τάφρων 4
καὶ τῶν στρατοπέδων διαστήματα φυλακαῖς διέλα-
βον, ὀχυροποιησάμενοι τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων
ἐν διαστάσει. τὰ δὲ χορηγεῖα καὶ τὴν ἄλλην παρα- 5
σκευὴν οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι πάντες ἤθροιζον
αὐτοῖς καὶ παρῆγον εἰς Ἑρβησσόν, αὐτοὶ δὲ ἐκ ταύ-
της τῆς πόλεως οὐ μακρὰν ὑπαρχούσης ἄγοντες καὶ
φέροντες συνεχῶς τὰς ἀγορὰς δαψιλῆ τἀναγκαῖα
σφίσι παρεσκεύαζον. πέντε μὲν οὖν ἴσως μῆνας ἐπὶ 6
τῶν αὐτῶν διέμενον, οὐδὲν ὁλοσχερὲς προτέρημα
δυνάμενοι λαβεῖν κατ' ἀλλήλων πλὴν τῶν ἐν αὐ-
τοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς συμβαινόντων. συναγομέ- 7
νων δὲ τῷ λιμῷ τῶν Καρχηδονίων διὰ τὸ πλῆθος
τῶν ἐν τῇ πόλει συγκεκλειμένων ἀνδρῶν, οὐ γὰρ
ἐλάττους πέντε μυριάδων ὑπῆρχον, δυσχρηστούμε-
νος Ἀννίβας ἤδη τοῖς πράγμασιν, ὁ τεταγμένος ἐπὶ
τῶν πολιορκουμένων δυνάμεων, διεπέμπετο συνε-
χῶς εἰς τὴν Καρχηδόνα τήν τε περίστασιν διασα-
φῶν καὶ βοηθεῖν παρακαλῶν. οἱ δ' ἐν τῇ Καρχη- 8
δόνι τῶν ἐπισυνηγμένων στρατιωτῶν καὶ θηρίων
γεμίσαντες τὰς ναῦς ἐξέπεμψαν εἰς τὴν Σικελίαν
πρὸς Ἄννωνα τὸν ἕτερον στρατηγόν. ὃς συναγα- 9
γὼν τὰς παρασκευὰς καὶ δυνάμεις εἰς Ἡράκλειαν,
πρῶτον μὲν πραξικοπήσας κατέσχε τὴν τῶν Ἑρβησ-
σέων πόλιν, καὶ παρείλετο τὰς ἀγορὰς καὶ τὴν τῶν

ἀναγκαίων χορηγίαν τοῖς τῶν ὑπεναντίων στρατο-
10 πέδοις. ἐξ οὗ συνέβη τοὺς Ῥωμαίους ἐπ' ἴσου πο-
λιορκεῖν καὶ πολιορκεῖσθαι τοῖς πράγμασιν. εἰς γὰρ
τοῦτο συνήγοντο τῇ σιτοδείᾳ καὶ σπάνει τῶν ἀναγ-
καίων ὥστε πολλάκις βουλεύεσθαι περὶ τοῦ λύειν
11 τὴν πολιορκίαν. ὃ δὴ καὶ τέλος ἂν ἐποίησαν, εἰ
μὴ πᾶσαν σπουδὴν καὶ μηχανὴν προσφερόμενος Ἱέ-
ρων τὰ μέτρια καὶ τἀναγκαῖα σφίσι παρεσκεύαζε
19 τῶν χορηγίων. μετὰ δὲ ταῦτα θεωρῶν ὁ προειρη-
μένος ἀνὴρ τοὺς μὲν Ῥωμαίους ὑπό τε τῆς νόσου
καὶ τῆς ἐνδείας ἀσθενῶς διακειμένους διὰ τὸ λοι-
μικὴν εἶναι παρ' αὐτοῖς κατάστασιν, τὰ δὲ σφέτερα
στρατόπεδα νομίζων ἀξιόχρεα πρὸς μάχην ὑπάρχειν,
2 ἀναλαβὼν τά τε θηρία περὶ πεντήκοντα τὸν ἀριθ-
μὸν ὄντα καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἅπασαν προῆγε
κατὰ σπουδὴν ἐκ τῆς Ἡρακλείας, παραγγείλας τοῖς
Νομαδικοῖς ἱππεῦσι προπορεύεσθαι, καὶ συνεγγί-
σασι τῷ χάρακι τῶν ἐναντίων ἐρεθίζειν καὶ πειρᾶ-
σθαι τοὺς ἱππεῖς αὐτῶν ἐκκαλεῖσθαι, κἄπειτα πά-
λιν ἐγκλίνασιν ἀποχωρεῖν, ἕως ἂν αὐτῷ συμμίξωσι.
3 πραξάντων δὲ τὸ συνταχθὲν τῶν Νομάδων καὶ
προσμιξάντων θατέρῳ τῶν στρατοπέδων, εὐθὺς οἱ
τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐξεχέοντο καὶ θρασέως ἐπέ-
4 κειντο τοῖς Νομάσιν. οἱ δὲ Λίβυες ὑπεχώρουν κατὰ
τὸ παράγγελμα, μέχρι συνέμιξαν τοῖς περὶ τὸν Ἄν-
νωνα· λοιπόν τ' ἐκ μεταβολῆς περιχυθέντες ἐπέ-
κειντο τοῖς πολεμίοις, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέ-
κτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἕως εἰς τὸν χάρακα συν-
εδίωξαν. γενομένων δὲ τούτων ἐπεστρατοπέδευ-
5 σαν οἱ περὶ τὸν Ἄννωνα τοῖς Ῥωμαίοις, καταλαβό-
μενοι τὸν λόφον τὸν καλούμενον Τόρον, ὡς δέκα
6 σταδίους ἀπέχοντες τῶν ὑπεναντίων. καὶ δύο μὲν

μῆνας ἔμενον ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων, οὐδὲν ὁλοσχε-
ρὲς πράττοντες πλὴν ἀκροβολιζόμενοι καθ' ἑκά-
στην ἡμέραν. τοῦ δ' Ἀννίβου διαπυρσευομένου καὶ 7
διαπεμπομένου συνεχῶς ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὸν
Ἄννωνα, καὶ δηλοῦντος ὅτι τὰ πλήθη τὸν λιμὸν
οὐχ ὑπομένει, πολλοὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους
αὐτομολοῦσι διὰ τὴν ἔνδειαν, ἔγνω διακινδυνεύειν
ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός, οὐχ ἧττον ἐπὶ τοῦτο
φερομένων καὶ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὰς προειρημένας
αἰτίας. διόπερ ἐξαγαγόντες ἀμφότεροι τὰς δυνά- 8
μεις εἰς τὸν μεταξὺ τόπον τῶν στρατοπέδων συνέ-
βαλον ἀλλήλοις. ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον γενομένης 9
τῆς μάχης τέλος ἐτρέψαντο τοὺς προκινδυνεύσαντας
μισθοφόρους τῶν Καρχηδονίων οἱ Ῥωμαῖοι. τού- 10
των δὲ πεσόντων εἰς τὰ θηρία καὶ τὰς λοιπὰς τάξεις
τὰς ἐφεστηκυίας συνέβη πᾶν συνταραχθῆναι τὸ
τῶν Φοινίκων στρατόπεδον. γενομένου δὲ ἐγκλί- 11
ματος ὁλοσχεροῦς οἱ μὲν πλεῖστοι διεφθάρησαν αὐ-
τῶν, τινὲς δ' εἰς Ἡράκλειαν ἀπεχώρησαν· οἱ δὲ
Ῥωμαῖοι τῶν τε πλείστων ἐκυρίευσαν θηρίων καὶ
τῆς ἐπισκευῆς ἁπάσης. ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυκτός, 12
καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν κατορθωμάτων χαρὰν καὶ διὰ
τὸν κόπον ῥαθυμότερον ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν χρη-
σαμένων, ἀπελπίσας Ἀννίβας τὰ πράγματα, καὶ νο-
μίσας ἔχειν εὐφυῆ καιρὸν πρὸς σωτηρίαν διὰ τὰς
προειρημένας αἰτίας, ὥρμησε περὶ μέσας νύκτας ἐκ
τῆς πόλεως, ἔχων τὰς ξενικὰς δυνάμεις. χώσας δὲ 13
φορμοῖς ἀχύρων σεσαγμένοις τὰς τάφρους ἔλαθε
τοὺς πολεμίους ἀπαγαγὼν ἀσφαλῶς τὴν δύναμιν.
οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς ἡμέρας ἐπελθούσης συνέντες τὸ 14
γεγονός, καὶ τῆς οὐραγίας τῆς τῶν περὶ τὸν Ἀν-
νίβαν ἐπὶ βραχὺ καθαψάμενοι, μετὰ ταῦτα πάντες

15 ὥρμησαν πρὸς τὰς πύλας. οὐδενὸς δ' ἐμποδὼν
αὐτοῖς ἱσταμένου παρεισπεσόντες διήρπασαν τὴν
πόλιν, καὶ πολλῶν μὲν σωμάτων, πολλῆς δὲ καὶ
παντοδαπῆς ἐγένοντο παρασκευῆς ἐγκρατεῖς.
20 Τῆς δ' ἀγγελίας ἀφικομένης εἰς τὴν σύγκλητον
τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν Ἀκράγαντα, πε-
ριχαρεῖς γενόμενοι καὶ ταῖς διανοίαις ἐπαρθέντες
οὐκ ἔμενον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς λογισμῶν, οὐδ' ἠρ-
κοῦντο τῷ σεσωκέναι τοὺς Μαμερτίνους οὐδὲ ταῖς
2 ἐξ αὐτοῦ τοῦ πολέμου γενομέναις ὠφελείαις, ἐλ-
πίσαντες δὲ καθόλου δυνατὸν εἶναι τοὺς Καρχηδο-
νίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς νήσου, τούτου δὲ γενομένου
μεγάλην ἐπίδοσιν αὐτῶν λήψεσθαι τὰ πράγματα,
πρὸς τούτοις ἦσαν τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς περὶ τοῦτο
3 τὸ μέρος ἐπινοίαις. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πεζὰς δυ-
4 νάμεις ἑώρων κατὰ λόγον σφίσι προχωροῦντα· μετὰ
γὰρ τοὺς τὸν Ἀκράγαντα πολιορκήσαντας οἱ κατα-
σταθέντες στρατηγοὶ Λεύκιος Οὐαλέριος καὶ Τίτος
Ὀτακίλιος ἐδόκουν ἐνδεχομένως χειρίζειν τὰ κατὰ
5 τὴν Σικελίαν. τῆς δὲ θαλάττης ἀκονιτὶ τῶν Καρ-
χηδονίων ἐπικρατούντων ἐξυγοστατεῖτο αὐτοῖς ὁ
6 πόλεμος· ἐν γὰρ τοῖς ἑξῆς χρόνοις, κατεχόντων αὐ-
τῶν ἤδη τὸν Ἀκράγαντα, πολλαὶ μὲν πόλεις προσε-
τίθεντο τῶν μεσογείων τοῖς Ῥωμαίοις, ἀγωνιῶσαι
τὰς πεζὰς δυνάμεις, ἔτι δὲ πλείους ἀφίσταντο τῶν
παραθαλαττίων, καταπεπληγμέναι τὸν τῶν Καρχη-
7 δονίων στόλον. ὅθεν ὁρῶντες ἀεὶ καὶ μᾶλλον εἰς
ἑκάτερα τὰ μέρη ῥοπὰς λαμβάνοντα τὸν πόλεμον
διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἔτι δὲ τὴν μὲν Ἰτα-
λίαν πορθουμένην πολλάκις ὑπὸ τῆς ναυτικῆς δυ-
νάμεως, τὴν δὲ Λιβύην εἰς τέλος ἀβλαβῆ διαμένου-
σαν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ συνεμβαίνειν τοῖς Καρχηδο-

νίοις εἰς τὴν θάλατταν. διὸ καὶ τοῦτο τὸ μέρος 8
οὐχ ἥκιστά με παρώρμησε ποιήσασθαι μνήμην ἐπὶ
πλεῖον τοῦ προειρημένου πολέμου, χάριν τοῦ μηδὲ
ταύτην ἀγνοεῖσθαι τὴν ἀρχήν, πῶς καὶ πότε καὶ δι'
ἃς αἰτίας πρῶτον ἐνέβησαν εἰς θάλατταν Ῥωμαῖοι.
θεωροῦντες δὲ τὸν πόλεμον αὐτοῖς τριβὴν λαμβά- 9
νοντα, τότε πρῶτον ἐπεβάλοντο ναυπηγεῖσθαι σκάφη,
πεντηρικὰ μὲν ἑκατόν, εἴκοσι δὲ τριήρεις. τῶν δὲ 10
ναυπηγῶν εἰς τέλος ἀπείρων ὄντων τῆς περὶ τὰς
πεντήρεις ναυπηγίας διὰ τὸ μηδένα τότε τῶν κατὰ
τὴν Ἰταλίαν κεχρῆσθαι τοιούτοις σκάφεσι, πολλὴν
αὐτοῖς παρεῖχε τοῦτο τὸ μέρος δυσχέρειαν. ἐξ ὧν 11
καὶ μάλιστα συνίδοι τις ἂν τὸ μεγαλόψυχον καὶ
παράβολον τῆς Ῥωμαίων αἱρέσεως. οὐ γὰρ οἷον εὐ- 12
λόγους ἀφορμὰς ἔχοντες, ἀλλ' οὐδ' ἀφορμὰς καθά-
παξ, οὐδ' ἐπίνοιαν οὐδέποτε ποιησάμενοι τῆς θαλάτ-
της, τότε δὴ πρῶτον ἐν νῷ λαμβάνοντες οὕτω τολ-
μηρῶς ἐνεχείρησαν ὥστε πρὶν ἢ πειραθῆναι τοῦ
πράγματος, εὐθὺς ἐπιβαλέσθαι Καρχηδονίοις ναυ-
μαχεῖν τοῖς ἐκ προγόνων ἔχουσι τὴν κατὰ θάλατ-
ταν ἡγεμονίαν ἀδήριτον. μαρτυρίῳ δ' ἄν τις χρή- 13
σαιτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν νῦν ὑπ' ἐμοῦ λεγο-
μένων καὶ πρὸς τὸ παράδοξον αὐτῶν τῆς τόλμης·
ὅτε γὰρ τὸ πρῶτον ἐπεχείρησαν διαβιβάζειν εἰς τὴν
Μεσσήνην τὰς δυνάμεις, οὐχ οἷον κατάφρακτος αὐ-
τοῖς ὑπῆρχε ναῦς, ἀλλ' οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον
οὐδὲ λέμβος οὐδὲ εἷς, ἀλλὰ παρὰ Ταραντίνων καὶ 14
Λοκρῶν ἔτι δὲ Ἐλεατῶν καὶ Νεαπολιτῶν συγχρη-
σάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις ἐπὶ τούτων
παραβόλως διεκόμισαν τοὺς ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καιρῷ 15
τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων
αὐτοῖς, καὶ μιᾶς νεὼς καταφράκτου διὰ τὴν προ-

θυμίαν προπεσούσης, ὥστ' ἐποκείλασαν γενέσθαι
τοῖς Ῥωμαίοις ὑποχείριον, ταύτῃ παραδείγματι χρώ-
μενοι τότε πρὸς ταύτην ἐποιοῦντο τὴν τοῦ παντὸς
16 στόλου ναυπηγίαν, ὡς εἰ μὴ τοῦτο συνέβη γενέ-
σθαι, δῆλον ὡς διὰ τὴν ἀπειρίαν εἰς τέλος ἂν ἐκωλύ-
21 θησαν τῆς ἐπιβολῆς. οὐ μὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς
ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίγνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων
κατασκευήν, οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες
ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον.
2 καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄν-
δρας τὴν αὐτὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν
πλοίων καθέδραις, μέσον δ' ἐν αὐτοῖς στήσαντες
τὸν κελευστήν, ἅμα πάντας ἀναπίπτειν ἐφ' αὑτοὺς
ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνεύειν ἐξωθοῦν-
τας ταύτας συνείθιζον ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν
κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα.
3 προκατασκευασθέντων δὲ τούτων ἅμα τῷ συντελε-
σθῆναι τὰς ναῦς καθελκύσαντες, καὶ βραχὺν χρό-
νον ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐν θαλάττῃ πειραθέν-
τες, ἔπλεον παρὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸ πρόσταγμα
4 τοῦ στρατηγοῦ. ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως
τεταγμένος τοῖς Ῥωμαίοις Γνάιος Κορνήλιος, ὀλίγαις
ἡμέραις πρότερον, συντάξας τοῖς ναυάρχοις, ἐπειδὰν
καταρτίσωσι τὸν στόλον, πλεῖν ὡς ἐπὶ τὸν πορθμόν,
αὐτὸς ἀναχθεὶς μετὰ νεῶν ἑπτακαίδεκα προκατέ-
πλευσεν ἐπὶ τὴν Μεσσήνην, σπουδάζων τὰ κατε-
5 πείγοντα πρὸς τὴν χρείαν παρασκευάσαι τῷ στόλῳ.
προσπεσούσης δ' αὐτῷ πράξεως ἐκεῖ περὶ τῆς τῶν
Λιπαραίων πόλεως, δεξάμενος τὴν ἐλπίδα προχειρό-
τερον τοῦ δέοντος ἔπλει ταῖς προειρημέναις ναυσὶ
6 καὶ καθωρμίσθη πρὸς τὴν πόλιν. ὁ δὲ τῶν Καρ-
χηδονίων στρατηγὸς Ἀννίβας, ἀκούσας ἐν τῷ Πα-

νόρμῳ τὸ γεγονός, ἐξαποστέλλει Βοώδη τῆς γερου-
σίας ὑπάρχοντα, ναῦς εἴκοσι δούς. ὃς ἐπιπλεύσας νυ- 7
κτὸς ἐν τῷ λιμένι συνέκλεισε τοὺς περὶ τὸν Γνάιον.
ἡμέρας δ᾽ ἐπιγενομένης τὰ μὲν πληρώματα πρὸς
φυγὴν ὥρμησεν εἰς τὴν γῆν, ὁ δὲ Γνάιος ἐκπλαγὴς
γενόμενος καὶ ποιεῖν ἔχων οὐδὲν τέλος παρέδωκεν
αὑτὸν τοῖς πολεμίοις. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τάς τε 8
ναῦς καὶ τὸν στρατηγὸν τῶν ὑπεναντίων ὑποχείριον
ἔχοντες παραχρῆμα πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀπῆραν. μετ᾽ 9
οὐ πολλὰς δ᾽ ἡμέρας, οὕτως ἐναργοῦς ὄντος καὶ
προσφάτου τοῦ περὶ τὸν Γνάιον ἀτυχήματος, παρ᾽
ὀλίγον αὐτὸς Ἀννίβας εἰς τὸ παραπλήσιον ἁμάρ-
τημα προφανῶς ἐνέπεσεν. ἀκούσας γὰρ τὸν τῶν 10
Ῥωμαίων στόλον κομιζόμενον παρὰ τὴν Ἰταλίαν σύν-
εγγυς εἶναι, κατιδεῖν βουλόμενος τό τε πλῆθος
καὶ τὴν ὅλην σύνταξιν τῶν ὑπεναντίων, λαβὼν πεν-
τήκοντα ναῦς ἔπλει. κάμπτων δὲ περὶ τὸ τῆς Ἰτα- 11
λίας ἀκρωτήριον ἐμπίπτει τοῖς πολεμίοις ἐν κόσμῳ
καὶ τάξει ποιουμένοις τὸν πλοῦν, καὶ τὰς μὲν πλεί-
ους ἀπέβαλε τῶν νεῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ὑπολει-
φθεισῶν ἀνελπίστως καὶ παραδόξως διέφυγεν.

Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ ταῦτα συνεγγίσαντες τοῖς 22
κατὰ τὴν Σικελίαν τόποις, καὶ συνέντες τὸ γεγο-
νὸς σύμπτωμα περὶ τὸν Γνάιον, παραυτίκα μὲν διε-
πέμποντο πρὸς Γάιον Βίλιον τὸν ἡγούμενον τῆς
πεζῆς δυνάμεως, καὶ τοῦτον ἀνέμενον, ἅμα δ᾽ 2
ἀκούοντες οὐ μακρὰν εἶναι τὸν τῶν πολεμίων στό-
λον, ἐγίγνοντο πρὸς παρασκευὴν τοῦ ναυμαχεῖν.
ὄντων δὲ τῶν πλοίων φαύλων ταῖς κατασκευαῖς καὶ 3
δυσκινήτων, ὑποτίθεταί τις αὐτοῖς βοήθημα πρὸς
τὴν μάχην τοὺς ἐπικληθέντας μετὰ ταῦτα κόρακας
ὧν συνέβαινε τὴν κατασκευὴν εἶναι τοιαύτην. στῦ- 4

λος ἐν πρῴρᾳ στρογγύλος εἱστήκει, μῆκος μὲν ὀρ-
γυιῶν τεττάρων, κατὰ δὲ τὸ πλάτος τριῶν παλαι-
5 στῶν ἔχων τὴν διάμετρον. οὗτος αὐτὸς μὲν ἐπὶ
τῆς κορυφῆς τροχιλίαν εἶχε, περιετίθετο δ' αὐτῷ
κλῖμαξ ἐπικαρσίαις σανίσι καθηλωμένη, πλάτος μὲν
6 ποδῶν τεττάρων, τὸ δὲ μῆκος ἓξ ὀργυιῶν. τὸ δὲ
τρῆμα τοῦ σανιδώματος ἦν παράμηκες καὶ περιέ-
βαινε περὶ τὸν στῦλον μετὰ τὰς πρώτας εὐθέως τῆς
κλίμακος δύο ὀργυιάς. εἶχε δὲ καὶ δρύφακτον αὕτη
παρ' ἑκατέραν τὴν ἐπιμήκη πλευρὰν εἰς γόνυ τὸ
7 βάθος. ἐπὶ δὲ τοῦ πέρατος αὐτοῦ προσήρμοστο σι-
δηροῦν οἷον ὕπερον ἀπωξυσμένον, ἔχον δακτύλιον
ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ὡς τὸ ὅλον φαίνεσθαι παραπλή-
8 σιον ταῖς σιτοποιικαῖς μηχανήσεσιν. εἰς δὲ τοῦτον
τὸν δακτύλιον ἐνεδέδετο ὁ κάλως, ᾧ κατὰ τὰς ἐμ-
βολὰς τῶν πλοίων ἐξαίροντες τοὺς κόρακας διὰ τῆς
ἐν τῷ στύλῳ τροχιλίας ἀφίεσαν ἐπὶ τὸ κατάστρωμα
τῆς ἀλλοτρίας νεὼς ποτὲ μὲν κατὰ πρῷραν, ποτὲ
δ' ἀντιπεριάγοντες τὰς ἐκ τῶν πλαγίων προσπιπτού-
9 σας ἐμβολάς. ὅτε δὲ ταῖς σανίσι τῶν καταστρωμά-
των ἐμπαγέντες οἱ κόρακες ὁμοῦ συνδήσαιεν τὰς
ναῦς, εἰ μὲν πλάγιαι παραβάλοιεν ἀλλήλαις, παν-
ταχόθεν ἐπεπήδων, εἰ δὲ κατὰ πρῷραν, δι' αὐτοῦ
τοῦ κόρακος ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἐποιοῦντο τὴν ἔφο-
10 δον· ὧν οἱ μὲν ἡγούμενοι τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπι-
φάνειαν ἐσκέπαζον ταῖς τῶν θυρεῶν προβολαῖς, οἱ
δ' ἑπόμενοι τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἠσφάλιζον πλευ-
ρὰς ὑπὲρ τὸν δρύφακτον ὑπερτιθέμενοι τὰς ἴτυς
11 τῶν ὅπλων. οὗτοι μὲν οὖν τοιαύτῃ κεχρημένοι πα-
23 ρασκευῇ καιρὸν ἐπετήρουν πρὸς ναυμαχίαν· ὁ δὲ
Γάιος Βίλιος ὡς θᾶττον ἔγνω τὴν περιπέτειαν τοῦ
τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἡγουμένου, παραδοὺς τὰ

πεζὰ στρατόπεδα τοῖς χιλιάρχοις αὐτὸς διεκομίσθη
πρὸς τὸν στόλον. πυθόμενος δὲ τοὺς πολεμίους 2
πορθεῖν τὴν Μυλαΐτιν χώραν, ἐπιπλεῖ τῷ στόλῳ
παντί. συνιδόντες δ' οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ χαρᾶς 3
καὶ σπουδῆς ἀνήγοντο ναυσὶν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα,
καταφρονοῦντες τῆς ἀπειρίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ
πάντες ἔπλεον ἀντίπρῳροι τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ τά-
ξεως καταξιώσαντες τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λείαν
τινὰ πρόδηλον. ἡγεῖτο δ' Ἀννίβας αὐτῶν· οὗτος 4
δ' ἦν ὁ τὰς δυνάμεις ἐκκλέψας νυκτὸς ἐκ τῆς τῶν
Ἀκραγαντίνων πόλεως, ἔχων ἑπτήρη τὴν γενομένην
Πύρρου τοῦ βασιλέως. ἅμα δὲ τῷ πλησιάζειν συν- 5
θεωροῦντες ἀνανενευκότας τοὺς κόρακας ἐν ταῖς
ἑκάστων πρῴραις, ἐπὶ ποσὸν μὲν ἠπόρουν οἱ Καρ-
χηδόνιοι, ξενιζόμενοι ταῖς τῶν ὀργάνων κατασκευ-
αῖς· οὐ μὴν ἀλλὰ τελέως κατεγνωκότες τῶν ἐναν-
τίων ἐνέβαλον οἱ πρῶτοι πλέοντες τετολμηκότως.
τῶν δὲ συμπλεκομένων σκαφῶν ἀεὶ δεδεμένων τοῖς 6
ὀργάνοις, καὶ τῶν ἀνδρῶν εὐθὺς ἐπιπορευομένων
δι' αὐτοῦ τοῦ κόρακος καὶ συμπλεκομένων ἐπὶ τοῖς
καταστρώμασιν, οἱ μὲν ἐφονεύοντο τῶν Καρχηδο-
νίων, οἱ δὲ παρεδίδοσαν ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι τὸ
γιγνόμενον· παραπλήσιον γὰρ πεζομαχίᾳ συνέβαινε
τὸν κίνδυνον ἀποτελεῖσθαι. διὸ καὶ τριάκοντα μὲν 7
τὰς πρώτας συμβαλούσας ναῦς αὐτάνδρους ἀπέβα-
λον, σὺν αἷς ἐγένετο αἰχμάλωτον καὶ τὸ τοῦ στρα-
τηγοῦ πλοῖον· Ἀννίβας δὲ ἀνελπίστως καὶ παραβό-
λως αὐτὸς ἐν τῇ σκάφῃ διέφυγε. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆ- 8
θος τῶν Καρχηδονίων ἐποιεῖτο μὲν τὸν ἐπίπλουν
ὡς εἰς ἐμβολήν, ἐν δὲ τῷ συνεγγίζειν θεωροῦντες
τὸ συμβεβηκὸς περὶ τὰς προπλεούσας ναῦς, ἐξέκλι-
νον καὶ διένευον τὰς τῶν ὀργάνων ἐπιβολάς. πι- 9

στεύοντες δὲ τῷ ταχυναυτεῖν, οἱ μὲν ἐκ πλαγίων,
οἱ δὲ κατὰ πρύμναν ἐκπεριπλέοντες ἀσφαλῶς ἤλ-
10 πιξον ποιήσασθαι τὰς ἐμβολάς. πάντη δὲ καὶ πάν-
τως ἀντιπεριισταμένων καὶ συνδιανευόντων τῶν ὀρ-
γάνων οὕτως ὥστε κατ' ἀνάγκην τοὺς ἐγγίσαντας
συνδεδέσθαι, τέλος ἐγκλίναντες ἔφυγον οἱ Καρχη-
δόνιοι, καταπλαγέντες τὴν καινοτομίαν τοῦ συμβαί-
νοντος, πεντήκοντα ναῦς ἀποβαλόντες.

24 Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραδόξως ἀντιπεποιημένοι τῆς
κατὰ θάλατταν ἐλπίδος, διπλασίως ἐπερρώσθησαν
2 ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν πόλεμον. τότε μὲν οὖν προσ-
σχόντες τῇ Σικελίᾳ τήν τε Ἐγεσταίων ἔλυσαν πο-
λιορκίαν, ἐσχάτως αὐτῶν ἤδη διακειμένων, κατά
τε τὴν ἐκ τῆς Ἐγέστης ἀναχώρησιν Μάκελλαν πό-
3 λιν κατὰ κράτος εἷλον. μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν
Ἀμίλκας ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς ὁ τετα-
γμένος ἐπὶ τῶν πεζῶν δυνάμεων, διατρίβων περὶ
Πάνορμον, γνοὺς ἐν τοῖς Ῥωαϊκοῖς στρατοπέδοις
στασιάζοντας τοὺς συμμάχους πρὸς τοὺς Ῥωμαίους
4 περὶ τῶν ἐν ταῖς μάχαις πρωτείων, καὶ πυνθανό-
μενος στρατοπεδεύειν αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς τοὺς
συμμάχους μεταξὺ τοῦ Παρώπου καὶ τῶν Θερμῶν
τῶν Ἱμεραίων, ἐπιπεσὼν αὐτοῖς αἰφνιδίως ἀναστρα-
τοπεδεύουσι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως σχεδὸν εἰς
5 τετρακισχιλίους ἀπέκτεινε. μετὰ δὲ ταύτην τὴν πρᾶ-
ξιν ὁ μὲν Ἀννίβας ἔχων τὰς διασωθείσας ναῦς ἀπέ-
πλευσεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, μετ' οὐ πολὺ δ' ἐκεῖ-
θεν εἰς Σαρδόνα διῆρε, προσλαβὼν ναῦς καί τινας
6 τῶν ἐνδόξων τριηράρχων. χρόνοις δ' οὐ πολλοῖς
κατόπιν ἐν τῇ Σαρδόνι συγκλεισθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων
ἔν τινι λιμένι καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν,
παραυτίκα συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διασωθέντων Καρ-

χηδονίων ἀνεσταυρώθη. Ῥωμαῖοι γὰρ ἅμα τῆς θα- 7
λάττης ἥψαντο καὶ τῶν κατὰ Σαρδόνα πραγμάτων
εὐθέως ἀντείχοντο.

Τὰ δ' ἐν τῇ Σικελίᾳ στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων 8
κατὰ μὲν τὸν ἑξῆς ἐνιαυτὸν οὐδὲν ἄξιον ἔπραξαν λό-
γου, τότε δὲ προσδεξάμενοι τοὺς ἐπικαθεσταμένους 9
ἄρχοντας Αὖλον Ἀτίλιον καὶ Γάιον Σουλπίκιον ὥρ-
μησαν ἐπὶ τὸν Πάνορμον διὰ τὸ τὰς Καρχηδονίων δυ-
νάμεις ἐκεῖ παραχειμάζειν. οἱ δὲ στρατηγοὶ συνεγ- 10
γίσαντες τῇ πόλει μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως παρετά-
ξαντο. τῶν δὲ πολεμίων οὐκ ἀντεξιόντων, πάλιν ἐν-
τεῦθεν ἐποιήσαντο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ πόλιν Ἱππάναν,
καὶ ταύτην μὲν ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος ἔλαβον, εἷλον 11
δὲ καὶ τὸ Μυτίστρατον, πολλοὺς χρόνους ὑπομεμε-
νηκὸς τὴν πολιορκίαν διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου.
τὴν δὲ Καμαριναίων πόλιν, μικρῷ πρότερον ἀπ' αὐ-
τῶν ἀποστᾶσαν, τότε προσενέγκαντες ἔργα καὶ κατα- 12
βαλόντες τὰ τείχη κατέσχον· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἔν-
ναν καὶ ἕτερα πλείω πολισμάτια τῶν Καρχηδονίων.
ἀπὸ δὲ τούτων γενόμενοι Λιπαραίους ἐπεχείρησαν 13
πολιορκεῖν.

Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ Γάιος Ἀτίλιος στρατηγὸς τῶν 25
Ῥωμαίων πρὸς Τυνδαρίδα καθορμισθείς, καὶ συν-
θεασάμενος ἀτάκτως παραπλέοντα τὸν τῶν Καρχη-
δονίων στόλον, παραγγείλας τοῖς ἰδίοις πληρώμα-
σιν ἕπεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, αὐτὸς ὥρμησε πρὸ τῶν
ἄλλων, ἔχων δέκα ναῦς ὁμοπλοούσας. οἱ δὲ Καρχη- 2
δόνιοι, συνιδόντες τῶν ὑπεναντίων τοὺς μὲν ἀκμὴν
ἐμβαίνοντας, τοὺς δ' ἀναγομένους, τοὺς δὲ πρώ-
τους πολὺ προειληφότας τῶν ἄλλων, ἐπιστρέψαντες
αὐτοῖς ἀπήντων. καὶ κυκλώσαντες τὰς μὲν ἄλλας 3
διέφθειραν, τὴν δὲ τοῦ στρατηγοῦ ναῦν παρ' ὀλί-

γον αὔτανδρον ἔλαβον. οὐ μὴν ἀλλ' αὕτη μὲν ταῖς
ὑπηρεσίαις ἐξηρτυμένη καὶ ταχυναυτοῦσα διέφυγε
4 παραδόξως τὸν κίνδυνον, αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Ῥωμαίων
ἐπιπλέουσαι κατὰ βραχὺ συνηθροίζοντο. γενόμεναι
δ' ἐν μετώπῳ συνέβαλον τοῖς πολεμίοις, καὶ δέκα
μὲν αὐτάνδρους ναῦς ἔλαβον, ὀκτὼ δὲ κατέδυσαν.
αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Καρχηδονίων ἀπεχώρησαν εἰς τὰς
Λιπαραίας καλουμένας νήσους.
5 Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ναυμαχίας ἀμφότεροι νομίζοντες
ἐφάμιλλον πεποιῆσθαι τὸν κίνδυνον, ὥρμησαν ὁλο-
σχερέστερον ἐπὶ τὸ συνίστασθαι ναυτικὰς δυνάμεις
6 καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀντέχεσθαι πραγμάτων. αἱ
δὲ πεζαὶ δυνάμεις ἐν τοῖς κατὰ ταῦτα καιροῖς οὐδὲν
ἔπραξαν ἄξιον μνήμης, ἀλλὰ περὶ μικρὰς καὶ τὰς τυ-
7 χούσας πράξεις κατέτριψαν τοὺς χρόνους. διο παρα-
σκευασάμενοι, καθάπερ εἶπον, εἰς τὴν ἐπιφερομένην
θερείαν ἀνήχθησαν Ῥωμαῖοι μὲν τριάκοντα καὶ τρια-
κοσίαις μακραῖς ναυσὶ καταφράκτοις, καὶ κατέσχον
8 εἰς Μεσσήνην. ὅθεν ἀναχθέντες ἔπλεον δεξιὰν ἔχον-
τες τὴν Σικελίαν, κάμψαντες δὲ τὸν Πάχυνον ὑπερ-
ῆραν εἰς Ἔκνομον διὰ τὸ καὶ τὸ πεζὸν στράτευμα
9 περὶ τούτους αὐτοὺς εἶναι τοὺς τόπους. Καρχη-
δόνιοι δὲ πεντήκοντα καὶ τριακοσίαις ναυσὶ κατα-
φράκτοις ἀναπλεύσαντες Λιλυβαίῳ προσέσχον, ἐν-
τεῦθεν δὲ πρὸς Ἡράκλειαν τὴν Μινῴαν καθωρμί-
26 σθησαν. ἦν δὲ τῶν μὲν Ῥωμαίων πρόθεσις εἰς
τὴν Λιβύην πλεῖν καὶ τὸν πόλεμον ἐκεῖ περισπᾶν,
ἵνα τοῖς Καρχηδονίοις μὴ περὶ Σικελίας, ἀλλὰ περὶ
σφῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἰδίας χώρας ὁ κίνδυνος γίγνη-
2 ται. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις τἀναντία τούτων ἐδόκει·
συνιδόντες γὰρ ὡς εὐέφοδός ἐστιν ἡ Λιβύη καὶ πᾶς
ὁ κατὰ τὴν χώραν λαὸς εὐχείρωτος τοῖς ἅπαξ εἰς

αὐτὴν ἐμβαλοῦσιν, οὐχ οἷοί τ' ἦσαν ἐπιτρέπειν,
ἀλλὰ διακινδυνεύειν καὶ ναυμαχεῖν ἔσπευδον. ὄν- 3
των δὲ τῶν μὲν πρὸς τῷ κωλύειν, τῶν δὲ πρὸς τῷ
βιάζεσθαι, προφανὴς ἦν ὁ μέλλων ἀγὼν ἐκ τῆς ἑκα-
τέρων συνίστασθαι φιλοτιμίας. οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι 4
πρὸς ἀμφότερα τὴν παρασκευὴν ἁρμόζουσαν ἐποι-
οῦντο, πρός τε τὴν κατὰ θάλατταν χρείαν καὶ πρὸς
τὴν ἀπόβασιν τὴν εἰς τὴν πολεμίαν. διόπερ ἐπιλέ- 5
ξαντες ἐκ τῶν πεζῶν στρατοπέδων τὰς ἀρίστας χεῖ-
ρας διεῖλον τὴν πᾶσαν δύναμιν, ἣν ἔμελλον ἀνα-
λαμβάνειν, εἰς τέτταρα μέρη. τὸ δὲ μέρος ἕκαστον 6
διττὰς εἶχε προσηγορίας· πρῶτον μὲν γὰρ ἐκαλεῖτο
στρατόπεδον καὶ πρῶτος στόλος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ
λόγον. τὸ δὲ τέταρτον καὶ τρίτην ἐπωνυμίαν ἔτι
προσειλήφει· τριάριοι γὰρ ὠνομάζοντο κατὰ τὴν ἐν
τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις συνήθειαν. καὶ τὸ μὲν 7
σύμπαν ἦν στράτευμα τούτων τῆς ναυτικῆς δυνά-
μεως περὶ τέτταρας καὶ δέκα μυριάδας, ὡς ἂν ἑκά-
στης νεὼς λαμβανούσης ἐρέτας μὲν τριακοσίους, ἐπι-
βάτας δὲ ἑκατὸν εἴκοσιν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὸ μὲν 8
πλεῖον καὶ τὸ πᾶν ἡρμόζοντο πρὸς τὸν κατὰ θάλατ-
ταν κίνδυνον· τό γε μὴν πλῆθος αὐτῶν ἦν ὑπὲρ πεν-
τεκαίδεκα μυριάδας κατὰ τὸν τῶν νεῶν λόγον. ἐφ' 9
οἷς οὐχ οἷον ἄν τις παρὼν καὶ θεώμενος ὑπὸ τὴν ὄψιν,
ἀλλὰ κἂν ἀκούων καταπλαγείη τὸ τοῦ κινδύνου μέ-
γεθος καὶ τὴν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων με-
γαλομέρειαν καὶ δύναμιν, στοχαζόμενος ἔκ τε τοῦ
τῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦ τῶν νεῶν πλήθους. οἱ δὲ Ῥω- 10
μαῖοι συλλογιζόμενοι διότι τὸν μὲν πλοῦν εἶναι συμ-
βαίνει πελάγιον, τοὺς δὲ πολεμίους ταχυναυτεῖν,
πανταχόθεν ἐπειρῶντο ποιεῖσθαι τὴν τάξιν ἀσφαλῆ
καὶ δυσπρόσοδον. τὰς μὲν οὖν ἑξήρεις δύο οὔσας, 11

ἐφ᾽ ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ Μάρκος Ἀτίλιος καὶ
Λεύκιος Μάλλιος, πρώτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους
12 ἔταξαν. τούτων δ᾽ ἑκατέρᾳ συνεχεῖς κατὰ μίαν ναῦν
ἐπιτάττοντες τῇ μὲν τὸν πρῶτον, τῇ δὲ τὸν δεύτε-
ρον στόλον ἐπέστησαν, ἀεὶ καθ᾽ ἑκάστην ναῦν ἑκα-
τέρου τοῦ στόλου μεῖζον τὸ μεταξὺ ποιοῦντες διά-
στημα. ταῖς δὲ πρῴραις ἔξω νεύοντα τὰ σκάφη τὴν
13 ἐπίστασιν ἐπ᾽ ἀλλήλοις εἶχεν. ἐπειδὴ δὲ τὸν πρῶ-
τον καὶ δεύτερον στόλον ἁπλῶς εἰς ἔμβολον ἔτα-
ξαν, ἐπέβαλον τούτοις ἐπὶ μίαν ναῦν ἐν μετώπῳ
τὸ τρίτον στρατόπεδον· ὧν ἐπιστάντων ἀπετελέσθη
14 τρίγωνον τὸ πᾶν εἶδος τῆς τάξεως. ἐπὶ δὲ τούτοις
ἐπέστησαν τὰς ἱππηγούς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν
15 ταῖς τοῦ τρίτου στόλου ναυσί. ταύταις δὲ κατόπιν
ἐπέβαλον τὸν τέταρτον στόλον, τοὺς τριαρίους κλη-
θέντας, ἐπὶ μίαν παρεκτείναντες ναῦν, ὡς ὑπερτεί-
16 νειν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τοὺς πρὸ ἑαυτῶν. καὶ
συναρμοσθέντων πάντων κατὰ τὸν εἰρημένον τρό-
πον, τὸ μὲν ὅλον ἀπετελέσθη σχῆμα τῆς τάξεως
ἔμβολον, οὗ τὸ μὲν ἐπὶ τὴν κορυφὴν μέρος ἦν κοῖ-
λον, τὸ δὲ πρὸς τῇ βάσει στερεόν, τὸ δὲ σύμπαν
ἐνεργὸν καὶ πρακτικόν, ἅμα δὲ καὶ δυσδιάλυτον.
27 οἱ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν
καιρὸν παρακαλέσαντες τὰ πλήθη διὰ βραχέων, καὶ
συνυποδείξαντες αὐτοῖς ὅτι νικήσαντες μὲν τῇ ναυ-
μαχίᾳ περὶ Σικελίας ποιήσονται τὸν πόλεμον, ἡτ-
τηθέντες δὲ περὶ τῆς σφετέρας πατρίδος κινδυνεύ-
σουσι καὶ τῶν ἀναγκαίων, οὕτως αὐτοῖς παρήγγει-
2 λαν ἐμβαίνειν εἰς τὰς ναῦς. προθύμως δὲ πάντων
ποιούντων τὸ παραγγελλόμενον διὰ τὸ προορᾶσθαι
τὸ μέλλον ἐκ τῶν εἰρημένων, εὐθαρσῶς ἀνήγοντο
3 καὶ καταπληκτικῶς. θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν πολε-

μίων τάξιν οἱ στρατηγοί, καὶ πρὸς ταύτην ἁρμοζόμε-
νοι, τὰ μὲν τρία μέρη τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπὶ μίαν
ἔλαττον ναῦν, πρὸς τὸ πέλαγος ἀνατείναντες τὸ δε-
ξιὸν κέρας, ὡς κυκλώσοντες τοὺς ὑπεναντίους, πά-
σας ἱστάντες ἀντιπρῴρους τὰς ναῦς τοῖς πολεμίοις.
τὸ δὲ τέταρτον εὐώνυμον τῆς ὅλης τάξεως ἐποίουν, 4
ἐν ἐπικαμπίῳ νεῦον πρὸς τὴν γῆν. ἡγοῦντο δὲ τῶν
Καρχηδονίων, τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρως, ἔχων ἐπίπλους 5
καὶ πεντήρεις τὰς μάλιστα ταχυναυτούσας πρὸς τὴν
ὑπερκέρασιν, Ἄννων ὁ περὶ τὸν Ἀκράγαντα λειφθεὶς
τῇ παρατάξει· τῶν δ' εὐωνύμων εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν 6
Ἀμίλκας ὁ περὶ τὴν Τυνδαρίδα ναυμαχήσας· ὃς τότε
κατὰ μέσην τὴν τάξιν ποιούμενος τὸν κίνδυνον ἐχρή-
σατό τινι στρατηγήματι κατὰ τὸν ἀγῶνα τοιῷδε. τῶν 7
γὰρ Ῥωμαίων συνθεασαμένων ἐπὶ λεπτὸν ἐκτεταμέ-
νους τοὺς Καρχηδονίους, καὶ ποιησαμένων τὴν ὁρ-
μὴν ἐπὶ μέσους, τὴν μὲν ἀρχὴν ὁ κίνδυνος ἔλαβε
τοιαύτην. ταχὺ δὲ τῶν περὶ τὰ μέσα Καρχηδονίων 8
ἐκ παραγγέλματος κλινάντων πρὸς φυγὴν χάριν τοῦ
διασπάσαι τὴν τῶν Ῥωμαίων τάξιν, οὗτοι μὲν ὑπε-
χώρουν μετὰ σπουδῆς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατόπιν ἠκο-
λούθουν ἐκθύμως. ὁ μὲν οὖν πρῶτος καὶ δεύτερος 9
στόλος ἐπέκειτο τοῖς φεύγουσι, τὸ δὲ τρίτον καὶ τὸ
τέταρτον στρατόπεδον ἀπέσπαστο, τῶν μὲν ῥυμουλ-
κούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς, τῶν δὲ τριαρίων συμ-
μενόντων καὶ συνεφεδρευόντων τούτοις. ἐπεὶ δὲ 10
τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον στόλον ἱκανὸν τῶν ἄλλων
ἐδόκουν ἀπεσπακέναι τόπον οἱ Καρχηδόνιοι, συνθή-
ματος ἀρθέντος ἐκ τῆς Ἀμίλκου νεὼς μετεβάλοντο
πάντες ἅμα καὶ συνέβαλον τοῖς ἐπικειμένοις. ἀγῶ- 11
νος δὲ συστάντος καρτεροῦ, τῷ μὲν ταχυναυτεῖν ἐκ-
περιπλέοντες καὶ ῥᾳδίως μὲν προσιόντες, ὀξέως δὲ

12 ἀποχωροῦντες, πολὺ περιῆσαν οἱ Καρχηδόνιοι, τῷ
δὲ βιαιομαχεῖν κατὰ τὰς συμπλοκὰς καὶ συνδεῖν τοῖς
κόραξι τοὺς ἅπαξ ἐγγίσαντας, ἅμα δὲ καὶ τῷ συν-
αγωνιζομένων ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν ἐν ὄψει
τῶν ἡγουμένων ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον, οὐχ ἧττον
ἐπικυδεστέρας εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Καρχηδονίων
13 τὰς ἐλπίδας. ἡ μὲν οὖν κατὰ τούτους μάχη τοιαύ-
28 την εἶχε διάθεσιν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὸ
μὲν δεξιὸν κέρας ἔχων Ἄννων, τὸ μεῖναν ἐν ἀπο-
στάσει κατὰ τὴν πρώτην συμβολήν, τό τε πέλαγος
ὑπεράρας ἐνέβαλε ταῖς τῶν τριαρίων ναυσὶ καὶ πολ-
2 λὴν ἀπορίαν παρεῖχε καὶ δυσχρηστίαν αὐτοῖς. οἱ
δὲ παρὰ τὴν γῆν τεταγμένοι τῶν Καρχηδονίων,
παραγεγονότες εἰς μέτωπον ἐκ τῆς προϋπαρχούσης
τάξεως, καὶ ποιήσαντες ἀντιπρῴρους τὰς ναῦς, ἐνέ-
βαλον τοῖς ῥυμουλκοῦσι τὰς ἱππηγούς· οἱ δ' ἀφέ-
μενοι τὰ ῥύματα συνεπλέκοντο καὶ διηγωνίζοντο
3 τοῖς πολεμίοις. ἦν δὲ τρία μέρη τῆς ὅλης συμπλο-
κῆς καὶ τρεῖς ναυμαχίαι συνέστησαν πολὺ κεχωρι-
4 σμέναι τοῖς τόποις ἀλλήλων· τῷ δ' ἑκατέρων πάρ-
ισα τὰ μέρη γενέσθαι κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς χειρισμὸν
5 ἐφάμιλλον εἶναι συνέβαινε καὶ τὸν κίνδυνον. οὐ
μὴν ἀλλὰ τὸ κατὰ λόγον ἐν ἑκάστοις ἐπετελεῖτο
περὶ τὴν μάχην, ὅπερ εἰκὸς ὅταν ᾖ παραπλήσια
6 πάντα τὰ τῶν ἀγωνιζομένων. οἱ γὰρ πρῶτοι [συμ-
βαλόντες πρῶτοι] καὶ διεκρίθησαν· τέλος γὰρ ἐκ-
βιασθέντες οἱ περὶ τὸν Ἀμίλκαν εἰς φυγὴν ὥρμη-
7 σαν. ὁ μὲν οὖν Λεύκιος ἀνεδεῖτο τὰς αἰχμαλώτους
ναῦς· ὁ δὲ Μάρκος, συνορῶν τὸν περὶ τοὺς τριαρί-
ους καὶ τὰς ἱππηγοὺς ἀγῶνα, κατὰ σπουδὴν ἐβοήθει
τούτοις, ἔχων τοῦ δευτέρου στόλου τὰς ἀκεραίους
8 ναῦς. συνάψαντος δὲ καὶ προσμίξαντος αὐτοῦ τοῖς

περὶ τὸν Ἄννωνα, ταχέως ἀναθαρρήσαντες οἱ τριά-
ριοι, καίπερ ἤδη κακῶς ἀπαλλάττοντες, πάλιν ἐπερ-
ρώσθησαν πρὸς τὸν κίνδυνον. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, 9
τῶν μὲν κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς προσμαχομένων,
τῶν δὲ κατὰ νώτου προσπιπτόντων, δυσχρηστού-
μενοι, καὶ παραδόξως ὑπὸ τῶν βοηθησάντων κυ-
κλούμενοι, κλίναντες πελαγίαν ἐποιοῦντο τὴν ὑπο-
χώρησιν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὅ τε Λεύκιος, 10
ἐπαναπλέων ἤδη καὶ θεωρῶν συγκεκλειμένον πρὸς
τῇ γῇ τὸν τρίτον στόλον ὑπὸ τοῦ τῶν Καρχηδονίων
εὐωνύμου κέρατος, ὅ τε Μάρκος, ἐν ἀσφαλεῖ κα-
ταλιπὼν τὰς ἱππηγοὺς καὶ τοὺς τριαρίους, ὥρμη-
σαν ἀμφότεροι βοηθεῖν τοῖς κινδυνεύουσι. παρα- 11
πλήσιον γὰρ ἦν ἤδη τὸ γιγνόμενον πολιορκίᾳ· καὶ
πάλαι ἂν ἀπωλώλεσαν οὗτοί γε προφανῶς, εἰ μὴ
δεδιότες τοὺς κόρακας οἱ Καρχηδόνιοι περιφράξαντες
μὲν αὐτοὺς πρὸς τῇ γῇ συνεῖχον, πρὸς δὲ τὰς ἐμ-
βολὰς διὰ τὴν συμπλοκὴν εὐλαβῶς ἔχοντες οὐ προσ-
ῇσαν. ταχέως δ' ἐπιγενόμενοι καὶ κυκλώσαντες οἱ 12
στρατηγοὶ τοὺς Καρχηδονίους αὐτάνδρους μὲν ἔλα-
βον πεντήκοντα ναῦς τῶν πολεμίων, ὀλίγαι δέ τι-
νες παρὰ τὴν γῆν ἐξελίξασαι διέφυγον. ὁ μὲν οὖν 13
κατὰ μέρος κίνδυνος τοιαύτην ἔσχε τὴν διάθεσιν,
τὸ δὲ τέλος τῆς συμπάσης ναυμαχίας ἐγένετο κατὰ
τοὺς Ῥωμαίους. διεφθάρη δὲ τούτων μὲν εἴκοσι 14
καὶ τέτταρα σκάφη, τῶν δὲ Καρχηδονίων ὑπὲρ τριά-
κοντα. ναῦς δὲ τῶν μὲν Ῥωμαίων αὔτανδρος οὐ-
δεμία τοῖς πολεμίοις ἐγένετο ὑποχείριος, τῶν δὲ
Καρχηδονίων ἑξήκοντα καὶ τέτταρες.

Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι προσεπισιτι- 29
σάμενοι καὶ τὰς αἰχμαλώτους ναῦς καταρτίσαντες,
ἔτι δὲ τὴν ἁρμόζουσαν τοῖς προτερήμασιν ἐπιμέλειαν

ποιησάμενοι τῶν πληρωμάτων, ἀνήγοντο ποιούμε-
2 νοι τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ τὴν Λιβύην. προσσχόντες δὲ
ταῖς πρώταις πλεούσαις ναυσὶν ὑπὸ τὴν ἄκραν τὴν
Ἑρμαίαν ἐπονομαζομένην, ἣ πρὸ παντὸς τοῦ περὶ
τὴν Καρχηδόνα κόλπου κειμένη προτείνει πελάγιος
ὡς πρὸς τὴν Σικελίαν, καὶ προσδεξάμενοι τὰς ἐπι-
πλεούσας ἐνταῦθα ναῦς, καὶ πάντα συναθροίσαν-
τες τὸν στόλον, ἔπλεον παρὰ τὴν χώραν, ἕως ἐπὶ
3 τὴν Ἀσπίδα καλουμένην πόλιν ἀφίκοντο. ποιησά-
μενοι δὲ τὴν ἀπόβασιν ἐνταῦθα καὶ νεωλκήσαν-
τες, ἔτι δὲ τάφρῳ καὶ χάρακι περιλαβόντες τὰς ναῦς,
ἐγίγνοντο πρὸς τὸ πολιορκεῖν αὐτήν, οὐ βουλομέ-
νων ἑκουσίως σφίσι προσχωρῆσαι τῶν κατεχόντων
4 τὴν πόλιν. οἱ δὲ διαφυγόντες ἐκ τοῦ κατὰ τὴν
ναυμαχίαν κινδύνου τῶν Καρχηδονίων καταπλεύ-
σαντες, καὶ πεπεισμένοι τοὺς ὑπεναντίους ἐκ τοῦ
γεγονότος προτερήματος ἐπαρθέντας εὐθέως ποιή-
σεσθαι τὸν ἐπίπλουν ἐπ' αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα,
παρετήρουν ταῖς πεζαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσι τοὺς
5 προκειμένους τῆς πόλεως τόπους. ἐπιγνόντες δὲ
τοὺς Ῥωμαίους ἀσφαλῶς ἀποβεβηκότας καὶ πολιορ-
κοῦντας τὴν Ἀσπίδα, τὸ μὲν παραφυλάττειν τὸν
ἐπίπλουν ἀπέγνωσαν, συνήθροιζον δὲ τὰς δυνάμεις
καὶ περὶ φυλακὴν ἐγίγνοντο τῆς τε πόλεως καὶ τῆς
6 χώρας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κυριεύσαντες τῆς Ἀσπίδος
καὶ φυλακὴν ἀπολιπόντες τῆς πόλεως καὶ χώρας,
ἔτι δὲ πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην πέμψαντες τοὺς
ἀπαγγελοῦντας μὲν περὶ τῶν γεγονότων, ἐρησομέ-
νους δὲ περὶ τῶν μελλόντων, τί δεῖ ποιεῖν καὶ πῶς
χρῆσθαι τοῖς πράγμασι, μετὰ δὲ ταῦτα πάσῃ τῇ δυ-
νάμει κατὰ σπουδὴν ἀναζεύξαντες, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ
7 πορθεῖν τὴν χώραν. οὐδενὸς δ' ἐμποδὼν ἱσταμέ-

νου, πολλὰς μὲν οἰκήσεις περιττῶς κατεσκευασμέ-
νας διέφθειραν, πολὺ δὲ πλῆθος τῆς τετράποδος
λείας περιεβάλοντο· σώματα δὲ πλείω τῶν δισμυ-
ρίων ἐπὶ τὰς ναῦς ἀνήγαγον. ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ 8
παρῆσαν ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ διασαφοῦντες ὅτι δεῖ τὸν
μὲν ἕνα τῶν στρατηγῶν μένειν ἔχοντα δυνάμεις
τὰς ἀρκούσας, τὸν δ' ἕτερον ἀποκομίζειν εἰς τὴν
Ῥώμην τὸν στόλον. ὁ μὲν οὖν Μάρκος ἔμενεν, ὑπο- 9
λειπόμενος ναῦς τετταράκοντα καὶ πεζοὺς μυρίους
καὶ πεντακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ πεντακοσίους· ὁ δὲ 10
Λεύκιος ἀναλαβὼν τὰ πληρώματα καὶ τὸ τῶν αἰχ-
μαλώτων πλῆθος, καὶ κομισθεὶς παρὰ τὴν Σικε-
λίαν ἀσφαλῶς, ἧκεν εἰς τὴν Ῥώμην.

Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι θεωροῦντες τὴν τῶν πολε- 30
μίων παρασκευὴν χρονιωτέραν οὖσαν, πρῶτον μὲν
στρατηγοὺς ἑαυτῶν εἵλοντο δύο, τόν τε Ἄννωνος
Ἀσδρούβαν καὶ Βώσταρον, μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς
τὸν Ἀμίλκαν ἔπεμπον εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καλοῦν-
τες κατὰ τάχος αὐτόν. ὁ δ' ἀναλαβὼν ἱππεῖς πεν- 2
τακοσίους καὶ πεζοὺς πεντακισχιλίους παρῆν εἰς
τὴν Καρχηδόνα· καὶ κατασταθεὶς στρατηγὸς τρίτος,
ἐβουλεύετο μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἀσδρούβαν πῶς δεῖ
χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς βοηθεῖν 3
τῇ χώρᾳ καὶ μὴ περιορᾶν αὐτὴν ἀδεῶς πορθουμέ-
νην. ὁ δὲ Μάρκος μετά τινας ἡμέρας ἐπεπορεύετο, 4
τὰ μὲν ἀτείχιστα τῶν ἐρυμάτων ἐξ ἐφόδου διαρ-
πάζων, τὰ δὲ τετειχισμένα πολιορκῶν. ἀφικόμενος 5
δὲ πρὸς πόλιν Ἀδὺν ἀξιόχρεων, περιστρατοπεδεύσας
ταύτην συνίστατο μετὰ σπουδῆς ἔργα καὶ πολιορ-
κίαν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τῇ τε πόλει σπουδάζον- 6
τες βοηθῆσαι καὶ τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιεῖσθαι κρί-
νοντες ἐξῆγον τὴν δύναμιν. καὶ καταλαβόμενοι λό-

φον ὑπερδέξιον μὲν τῶν πολεμίων, ἀφυῆ δὲ ταῖς
ἑαυτῶν δυνάμεσιν, ἐν τούτῳ κατεστρατοπέδευσαν.
8 λοιπὸν ἔχοντες μὲν τὰς πλείστας ἐλπίδας ἐν τοῖς
ἱππεῦσι καὶ τοῖς θηρίοις, ἀφέμενοι δὲ τῶν ἐπιπέ-
δων χωρίων καὶ συγκλείσαντες σφᾶς αὐτοὺς εἰς τό-
πους ἐρυμνοὺς καὶ δυσβάτους, ἔμελλον διδάξειν
τοὺς πολεμίους ὃ δέον ἦν πράττειν κατ' αὐτῶν. ὃ
9 δὴ καὶ συνέβη γενέσθαι. συννοήσαντες γὰρ οἱ τῶν
Ῥωμαίων ἡγεμόνες ἐμπείρως ὅτι τὸ πρακτικώτατον
καὶ φοβερώτατον τῆς τῶν ὑπεναντίων δυνάμεως
ἠχρείωται διὰ τοὺς τόπους, οὐκ ἀνέμειναν ἕως ἐκεῖ-
10 νοι καταβάντες εἰς τὰ πεδία παρετάξαντο, χρώμενοι
δὲ τοῖς ἰδίοις καιροῖς ἅμα τῷ φωτὶ προσέβαινον ἐξ
11 ἑκατέρου τοῦ μέρους πρὸς τὸν λόφον. οἱ μὲν οὖν
ἱππεῖς καὶ τὰ θηρία τοῖς Καρχηδονίοις ἦν ἄχρηστα
τελέως· οἱ δὲ μισθοφόροι πάνυ γενναίως καὶ προ-
θύμως ἐκβοηθήσαντες τὸ μὲν πρῶτον στρατόπεδον
12 ἠνάγκασαν ἐγκλῖναι καὶ φυγεῖν· ἐπεὶ δὲ προπεσόν-
τες καὶ κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν ἐκ θατέρου μέρους
προσβαινόντων ἐτράπησαν, μετὰ ταῦτα πάντες εὐ-
13 θὺς ἐκ τῆς στρατοπεδείας ἐξέπεσον. τὰ μὲν οὖν
θηρία μετὰ τῶν ἱππέων, ἐπεὶ τάχιστα τῶν ὁμαλῶν
ἥψατο, μετ' ἀσφαλείας ἐποιοῦντο τὴν ἀποχώρησιν·
14 οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τοὺς πεζοὺς βραχὺ ἐπιδιώξαντες τό-
πον καὶ τὸν χάρακα διαρπάσαντες, μετὰ δὲ ταῦτα
πᾶσαν ἐπιπορευόμενοι τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις
15 ἀδεῶς ἐπόρθουν. γενόμενοι δὲ τῆς προσαγορευο-
μένης πόλεως Τύνητος ἐγκρατεῖς, εὐφυοῦς ὑπαρ-
χούσης πρὸς τὰς προκειμένας ἐπιβολάς, ἔτι δὲ κει-
μένης εὐκαίρως κατά τε τῆς πόλεως καὶ τῆς σύνεγ-
γυς ταύτῃ χώρας, κατεστρατοπέδευσαν εἰς αὐτήν.
31 Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μικρῷ μὲν πρότερον κατὰ

θάλατταν, τότε δὲ κατὰ γῆν ἐπταικότες, οὐ διὰ τὴν
τῶν πολλῶν ἀνανδρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἡγουμέ-
νων ἀβουλίαν κατὰ πάντα τρόπον ἐνεπεπτώκεσαν
εἰς δυσχερῆ διάθεσιν. ἅμα γὰρ τοῖς προειρημένοις 2
καὶ τὸ τῶν Νομάδων ἔθνος συνεπιθέμενον αὐτοῖς
οὐκ ἐλάττω, πλείω δὲ τῶν Ῥωμαίων εἰργάζετο κακὰ
τὴν χώραν. ἐξ ὧν διὰ τὸν φόβον συμφευγόντων 3
εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀπὸ τῆς χώρας δυσθυμία καὶ λι-
μὸς ἦν ὁλοσχερής, τὰ μὲν διὰ τὸ πλῆθος, τὰ δὲ διὰ
τὴν προσδοκίαν τῆς πολιορκίας. ὁ δὲ Μάρκος ὁρῶν 4
τοὺς Καρχηδονίους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατ-
ταν ἐσφαλμένους, καὶ νομίζων ὅσον οὔπω κρατή-
σειν τῆς πόλεως, ἀγωνιῶν δὲ μὴ συμβῇ τὸν ἐπιπα-
ραγιγνόμενον στρατηγὸν ἐκ τῆς Ῥώμης φθάσαντα
τὴν ἐπιγραφὴν τῶν πραγμάτων λαβεῖν, προυκαλεῖτο
τοὺς Καρχηδονίους εἰς διαλύσεις. οἱ δ' ἀσμένως 5
ἀκούσαντες ἐξέπεμψαν αὐτῶν τοὺς πρώτους ἄνδρας·
οἳ καὶ συμμίξαντες αὐτῷ τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ ῥέ-
πειν ταῖς γνώμαις ἐπὶ τὸ ποιεῖν τι τῶν λεγομένων
ὥστ' οὐδ' ἀκούοντες ὑπομένειν ἐδύναντο τὸ βάρος
τῶν ἐπιταγμάτων. ὁ μὲν γὰρ Μάρκος, ὡς ἤδη κε- 6
κρατηκὼς τῶν ὅλων, ὅ,τι ποτὲ συνεχώρει, πᾶν
ᾤετο δεῖν αὐτοὺς ἐν χάριτι καὶ δωρεᾷ λαμβάνειν·
οἱ δὲ Καρχηδόνιοι θεωροῦντες ὅτι καὶ γενομένοις 7
αὐτοῖς ὑποχειρίοις οὐδὲν ἂν συνεξακολουθῆσαι βα-
ρύτερον τῶν τότε προσταγμάτων, οὐ μόνον δυσα-
ρεστήσαντες τοῖς προτεινομένοις ἐπανῆλθον, ἀλλὰ
καὶ προσκόψαντες τῇ βαρύτητι τοῦ Μάρκου. τὸ δὲ 8
συνέδριον τῶν Καρχηδονίων διακοῦσαν τὰ προτει-
νόμενα παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων, καίπερ
σχεδὸν ἀπεγνωκὸς τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας, ὅμως
οὕτως ἀνδρωδῶς ἔστη καὶ γενναίως ὥστε πᾶν ὑπο-

μένειν εἵλετο καὶ παντὸς ἔργου καὶ καιροῦ πεῖραν
λαμβάνειν, ἐφ' ᾧ μηδὲν ἀγεννὲς μηδ' ἀνάξιον τῶν
πρὸ τοῦ πράξεων ὑπομεῖναι.

32 Περὶ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους καταπλεῖ τις εἰς
τὴν Καρχηδόνα ξενολόγος τῶν ἀπεσταλμένων εἰς
τὴν Ἑλλάδα πρότερον, ἄγων στρατιώτας πλείστους,
ἐν οἷς καὶ Ξάνθιππόν τινα Λακεδαιμόνιον, ἄνδρα
τῆς Λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα καὶ τριβὴν ἐν
2 τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. ὃς διακούσας
τὸ γεγονὸς ἐλάττωμα καὶ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ γέ-
γονε, καὶ συνθεωρήσας τάς τε λοιπὰς παρασκευὰς
τῶν Καρχηδονίων καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων καὶ
τῶν ἐλεφάντων, παραυτίκα συνελογίσατο καὶ πρὸς
τοὺς φίλους ἐνεφάνισε διότι συμβαίνει τοὺς Καρ-
χηδονίους οὐχ ὑπὸ Ῥωμαίων, αὐτοὺς δ' ὑφ' αὑτῶν
3 ἡττᾶσθαι διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἡγουμένων. ταχὺ
δὲ διὰ τὴν περίστασιν τῶν τοῦ Ξανθίππου λόγων
διαδοθέντων εἰς τὰ πλήθη καὶ τοὺς στρατηγούς,
ἔγνωσαν οἱ προεστῶτες ἀνακαλεῖσθαι καὶ πεῖραν
4 αὐτοῦ λαμβάνειν. ὁ δὲ παραγενόμενος εἰς τὰς χεῖ-
ρας ἔφερε τοῖς ἄρχουσι τοὺς ἀπολογισμοὺς καὶ παρὰ
τί νῦν σφαλείησαν, καὶ διότι πεισθέντες αὐτῷ καὶ
χρησάμενοι τοῖς ἐπιπέδοις τῶν τόπων ἔν τε ταῖς πο-
ρείαις καὶ στρατοπεδείαις καὶ παρατάξεσιν εὐχερῶς
ἑαυτοῖς τε τὴν ἀσφάλειαν δυνήσονται παρασκευά-
5 ζειν καὶ τοὺς ὑπεναντίους νικᾶν. οἱ δὲ στρατηγοὶ
δεξάμενοι τὰ λεγόμενα καὶ πεισθέντες αὐτῷ παρα-
6 χρῆμα τὰς δυνάμεις ἐνεχείρισαν. ἦν μὲν οὖν καὶ
κατὰ ταύτην τὴν παρὰ τοῦ Ξανθίππου διαδιδομέ-
νην φωνὴν θροῦς καὶ λαλιά τις εὔελπις παρὰ τοῖς
7 πολλοῖς· ὡς δ' ἐξαγαγὼν πρὸ τῆς πόλεως τὴν δύ-
ναμιν ἐν κόσμῳ παρενέβαλε καί τι καὶ κινεῖν τῶν

μερῶν ἐν τάξει καὶ παραγγέλλειν κατὰ νόμους ἤρ-
ξατο, τηλικαύτην ἐποίει διαφορὰν παρὰ τὴν τῶν
προτέρων στρατηγῶν ἀπειρίαν ὥστε μετὰ κραυγῆς
ἐπισημαίνεσθαι τοὺς πολλοὺς καὶ σπεύδειν ὡς τάχι-
στα συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις, πεπεισμένους μηδὲν
ἂν παθεῖν δεινὸν ἡγουμένου Ξανθίππου. τούτων 8
δὲ γιγνομένων οἱ στρατηγοὶ συνιδόντες τοὺς ὄχλους
ἀνατεθαρρηκότας παραδόξως ταῖς ψυχαῖς, παρακα-
λέσαντες αὐτοὺς τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ, μετ' ὀλίγας
ἡμέρας ὥρμησαν ἀναλαβόντες τὴν δύναμιν. αὕτη δ' 9
ἦν πεζοὶ μὲν εἰς μυρίους καὶ δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ
τετρακισχίλιοι, τὸ δὲ τῶν ἐλεφάντων πλῆθος ἔγ-
γιστά που τῶν ἑκατόν.

Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θεωροῦντες τοὺς Καρχηδονίους 33
τάς τε πορείας ποιουμένους διὰ τῶν ὁμαλῶν τόπων
καὶ τὰς στρατοπεδείας τιθέντας ἐν τοῖς ἐπιπέδοις
τῶν χωρίων, κατ' αὐτὸ μὲν τοῦτο ξενιζόμενοι διε-
τρέποντο, τοῖς γε μὴν ὅλοις ἔσπευδον ἐγγίσαι τοῖς
πολεμίοις. συνάψαντες δὲ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν 2
κατεστρατοπέδευσαν ὡς δέκα σταδίους ἀποσχόντες
τῶν ὑπεναντίων. τῇ δὲ κατὰ πόδας οἱ μὲν προε- 3
στῶτες τῶν Καρχηδονίων ἐβουλεύοντο πῶς καὶ τί
πρακτέον εἴη κατὰ τὸ παρόν· οἱ δὲ πολλοὶ προθύ- 4
μως ἔχοντες πρὸς τὸν κίνδυνον, συστρεφόμενοι κατὰ
μέρη καὶ κατ' ὄνομα τὸν Ξάνθιππον ἀναβοῶντες
ἐξάγειν σφᾶς ᾤοντο δεῖν τὴν ταχίστην. οἱ δὲ στρα- 5
τηγοὶ τήν τε τῶν ὄχλων ὁρμὴν καὶ προθυμίαν θεω-
ροῦντες, ἅμα δὲ καὶ τοῦ Ξανθίππου διαμαρτυρο-
μένου μὴ παριέναι τὸν καιρόν, παρήγγειλαν τῷ μὲν
πλήθει διασκευάζεσθαι, τῷ δὲ Ξανθίππῳ χρῆσθαι
τοῖς πράγμασιν ἐπέτρεψαν ὥς ποτ' αὐτῷ δοκεῖ συμ-
φέρειν. ὁ δὲ λαβὼν τὴν ἐξουσίαν, τοὺς μὲν ἐλέ- 6

φαντας ἐξαγαγὼν ἐφ' ἕνα πρὸ πάσης τῆς δυνάμεως
ἐν μετώπῳ κατέστησε, τὴν δὲ φάλαγγα τῶν Καρ-
χηδονίων ἐν ἀποστήματι συμμέτρῳ τούτοις κατόπιν
7 ἐπέστησε. τῶν δὲ μισθοφόρων τοὺς μὲν ἐπὶ τὸ δε-
ξιὸν κέρας παρενέβαλε, τοὺς δ' εὐκινητοτάτους ὁμοῦ
τοῖς ἱππεῦσιν ἑκατέρου τοῦ κέρατος προέστησεν.
8 οἱ δὲ Ῥωμαῖοι συνιδόντες παραταττομένους τοὺς
9 ὑπεναντίους ἀντεξῆσαν ἑτοίμως. καταπληττόμενοι
δὲ καὶ προορώμενοι τὴν τῶν ἐλεφάντων ἔφοδον,
προθέμενοι τοὺς γροσφομάχους πολλὰς ἐπ' ἀλλή-
λαις κατόπιν ἵστασαν σημαίας, τοὺς δ' ἱππεῖς ἐμέ-
10 ρισαν ἐφ' ἑκάτερον τὸ κέρας. τὴν δὲ σύμπασαν
τάξιν βραχυτέραν μὲν ἢ πρόσθεν, βαθυτέραν δὲ
ποιήσαντες, τῆς μὲν πρὸς τὰ θηρία μάχης δεόντως
ἦσαν ἐστοχασμένοι, τῆς δὲ πρὸς τοὺς ἱππεῖς, πολ-
λαπλασίους ὄντας τῶν παρ' αὐτοῖς, ὁλοσχερῶς ἠστό-
11 χησαν. ἐπεὶ δ' ἀμφότεροι κατὰ τὰς ἑαυτῶν προ-
αιρέσεις καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος ἑκάστους ἔθη-
καν εἰς τὰς ἁρμοζούσας τάξεις, ἔμενον ἐν κόσμῳ,
καραδοκοῦντες τὸν καιρὸν τῆς ἀλλήλων ἐπιθέσεως.
34 ἅμα δὲ τῷ τὸν Ξάνθιππον τοῖς μὲν ἐπὶ τῶν θη-
ρίων παραγγεῖλαι προάγειν καὶ διασπᾶν τὰς τῶν
ὑπεναντίων τάξεις, τοῖς δ' ἱππεῦσιν ἐφ' ἑκατέρου
τοῦ κέρατος κυκλοῦν καὶ προσβάλλειν τοῖς πολεμί-
2 οις, τότε δὴ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον κατὰ
τὰ παρ' αὐτοῖς ἔθη συμψοφῆσαν τοῖς ὅπλοις καὶ
3 συναλαλάξαν ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. οἱ μὲν
οὖν ἱππεῖς τῶν Ῥωμαίων ταχέως ἀφ' ἑκατέρων τῶν
κεράτων ἔφυγον, διὰ τὸ πολλαπλασίους εἶναι τοὺς
4 Καρχηδονίους. τῶν δὲ πεζῶν οἱ ταχθέντες ἐπὶ τοῦ
λαιοῦ κέρως, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν τῶν θηρίων
ἔφοδον, ἅμα δὲ καταφρονοῦντες τῶν μισθοφόρων,

ὥρμησαν ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Καρχηδονίων· τρε-
ψάμενοι δὲ τούτους ἐπέκειντο καὶ κατεδίωκον αὐ-
τοὺς ἕως εἰς τὸν χάρακα. τῶν δὲ κατὰ τοὺς ἐλέ- 5
φαντας ταχθέντων οἱ μὲν πρῶτοι συμπεσόντες ὑπὸ
τῆς βίας τῶν ζῴων ἐξωθούμενοι καὶ καταπατούμε-
νοι σωρηδὸν ἐν χειρῶν νόμῳ διεφθείροντο, τῆς γε
μὴν ὅλης τάξεως τὸ σύστημα διὰ τὸ βάθος τῶν ἐφε-
στώτων ἕως τινὸς ἀδιάσπαστον ἔμεινεν. ἐπεὶ δ' 6
οἱ μὲν τὰς ἐσχάτας ἔχοντες τάξεις κυκλούμενοι παν-
ταχόθεν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἠναγκάζοντο πρὸς τού-
τους στρεφόμενοι κινδυνεύειν, οἱ δὲ διὰ μέσων τῶν
ἐλεφάντων εἰς τὸ πρόσθεν ἐκβιαζόμενοι καὶ κατὰ
νώτου παριστάμενοι τῶν θηρίων εἰς ἀκέραιον καὶ
συντεταγμένην ἐμπίπτοντες τὴν τῶν Καρχηδονίων
φάλαγγα διεφθείροντο, τότε δὴ πανταχόθεν πο- 7
νοῦντες, οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν Ῥωμαίων συνεπατή-
θησαν ὑπὸ τῆς ὑπερφυοῦς βίας τῶν ζῴων, οἱ δὲ
λοιποὶ συνηκοντίσθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἱπ-
πέων ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, τελέως δέ
τινες ὀλίγοι πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. οὐσῶν δὲ πε- 8
δινῶν τῶν ὑποχωρήσεων, καὶ τούτων οἱ μὲν ὑπὸ
τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱππέων ἀπώλλυντο, πεντακό-
σιοι δ' ἴσως οἱ μετὰ Μάρκου τοῦ στρατηγοῦ φυ-
γόντες μετ' ὀλίγον ὑποχείριοι γενόμενοι σὺν αὐτῷ
ἐκείνῳ πάντες ἐζωγρήθησαν. τῶν μὲν οὖν παρὰ 9
τοῖς Καρχηδονίοις μισθοφόρων ἔπεσον εἰς ὀκτακο-
σίους οἱ κατὰ τὸ λαιὸν τῶν Ρωμαίων ταχθέντες,
τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐσώθησαν μὲν εἰς δισχιλίους οἱ
κατὰ τὸ δίωγμα τῶν προειρημένων ἐκτὸς γενόμενοι
τοῦ κινδύνου, τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος διεφθάρη πλὴν 10
Μάρκου τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἅμα τούτῳ φυγόν-
των. αἱ μὲν οὖν σημαῖαι τῶν Ῥωμαίων αἱ σωθεῖσαι 11

12 διέπεσον εἰς τὴν Ἀσπίδα παραδόξως· οἱ δὲ Καρχη-
δόνιοι τοὺς νεκροὺς σκυλεύσαντες καὶ τὸν στρατη-
γὸν ἅμα μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἄγοντες ἐπανῆλθον
περιχαρεῖς τοῖς παροῦσιν εἰς τὴν πόλιν.
35 Ἐν ᾧ καιρῷ πολλά τις ἂν ὀρθῶς ἐπισημαινόμε-
νος εὕροι πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων
2 βίου συντελέσοντα. καὶ γὰρ τὸ διαπιστεῖν τῇ τύχῃ,
καὶ μάλιστα κατὰ τὰς εὐπραγίας, ἐναργέστατον ἐφάνη
3 πᾶσι τότε διὰ τῶν Μάρκου συμπτωμάτων· ὁ γὰρ
μικρῷ πρότερον οὐ διδοὺς ἔλεον οὐδὲ συγγνώμην
τοῖς πταίουσι παρὰ πόδας αὐτὸς ἤγετο δεησόμενος
4 τούτων περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. καὶ μὴν τὸ παρ'
Εὐριπίδῃ πάλαι καλῶς εἰρῆσθαι δοκοῦν ὡς ἓν σο-
φὸν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ τότε δι' αὐ-
5 τῶν τῶν ἔργων ἔλαβε τὴν πίστιν. εἷς γὰρ ἄνθρω-
πος καὶ μία γνώμη τὰ μὲν ἀήττητα πλήθη καὶ πραγ-
ματικὰ δοκοῦντα εἶναι καθεῖλε, τὸ δὲ προφανῶς
πεπτωκὸς ἄρδην πολίτευμα καὶ τὰς ἀπηλγηκυίας
6 ψυχὰς τῶν δυνάμεων ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἤγαγεν. ἐγὼ
δὲ τούτων ἐπεμνήσθην χάριν τῆς τῶν ἐντυγχανόν-
7 των τοῖς ὑπομνήμασι διορθώσεως. δυοῖν γὰρ ὄν-
των τρόπων πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον
μεταθέσεως, τοῦ τε διὰ τῶν ἰδίων συμπτωμάτων καὶ
τοῦ διὰ τῶν ἀλλοτρίων, ἐναργέστερον μὲν εἶναι συμ-
βαίνει τὸν διὰ τῶν οἰκείων περιπετειῶν, ἀβλαβέ-
8 στερον δὲ τὸν διὰ τῶν ἀλλοτρίων. διὸ τὸν μὲν οὐ-
δέποθ' ἑκουσίως αἱρετέον, ἐπεὶ μετὰ μεγάλων πό-
νων καὶ κινδύνων ποιεῖ τὴν διόρθωσιν, τὸν δὲ ἀεὶ
θηρευτέον, ἐπεὶ χωρὶς βλάβης ἔστι συνιδεῖν ἐν αὐτῷ
9 τὸ βέλτιον. ἐξ ὧν συνελόντι καλλίστην παιδείαν
ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματι-
10 κῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ

αὕτη χωρὶς βλάβης ἐπὶ παντὸς καιροῦ καὶ περιστά-
σεως κριτὰς ἀληθινοὺς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος. ταῦτα
μὲν οὖν ἡμῖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

Καρχηδόνιοι δέ, κατὰ νοῦν ἁπάντων σφίσι κε- 36
χωρηκότων, ὑπερβολὴν χαρᾶς οὐκ ἀπέλιπον διά τε
τῆς πρὸς τὸν θεὸν εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς μετ' ἀλ-
λήλων φιλοφροσύνης. Ξάνθιππος δὲ τηλικαύτην 2
ἐπίδοσιν καὶ ῥοπὴν ποιήσας τοῖς Καρχηδονίων πράγ-
μασι μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀπέπλευσε πάλιν, φρο-
νίμως καὶ συνετῶς βουλευσάμενος. αἱ γὰρ ἐπιφα- 3
νεῖς καὶ παράδοξοι πράξεις βαρεῖς μὲν τοὺς φθό-
νους, ὀξείας δὲ τὰς διαβολὰς γεννῶσιν· ἃς οἱ μὲν
ἐγχώριοι διά τε τὰς συγγενείας καὶ τὸ τῶν φίλων
πλῆθος οἷοί τ' ἀναφέρειν, οἱ δὲ ξένοι ταχέως ὑφ'
ἑκατέρων τούτων ἡττῶνται καὶ κινδυνεύουσι. λέ- 4
γεται δὲ καὶ ἕτερος ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Ξαν-
θίππου λόγος, ὃν πειρασόμεθα διασαφεῖν οἰκειό-
τερον λαβόντες τοῦ παρόντος καιρόν.

Ῥωμαῖοι δέ, προσπεσόντων σφίσι παρ' ἐλπίδα τῶν 5
ἐν Λιβύῃ συμβεβηκότων, εὐθέως ἐγίγνοντο πρὸς τὸ
καταρτίζειν τὸν στόλον καὶ τοὺς ἄνδρας ἐξαιρεῖσθαι
τοὺς ἐν τῇ Λιβύῃ διασεσωσμένους. οἱ δὲ Καρχηδό- 6
νιοι μετὰ ταῦτα στρατοπεδεύσαντες ἐπολιόρκουν τὴν
Ἀσπίδα, σπουδάζοντες ἐγκρατεῖς γενέσθαι τῶν ἐκ τῆς
μάχης διαφυγόντων. διὰ δὲ τὴν γενναιότητα καὶ 7
τόλμαν τῶν ἀνδρῶν οὐδαμῶς ἑλεῖν δυνάμενοι τέλος
ἀπέστησαν τῆς πολιορκίας. προσπεσόντος δ' αὐτοῖς 8
ἐξαρτύειν τὸν στόλον τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μέλλειν
αὖθις ἐπὶ τὴν Λιβύην ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, τὰ μὲν
ἐπεσκεύαζον σκάφη, τὰ δ' ἐκ καταβολῆς ἐναυπη-
γοῦντο. ταχὺ δὲ συμπληρώσαντες ναῦς διακοσίας 9
ἀνήχθησαν καὶ παρεφύλαττον τὸν ἐπίπλουν τῶν

10 ὑπεναντίων. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς θερείας ἀρχομένης
καθελκύσαντες τριακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη,
καὶ στρατηγοὺς ἐπιστήσαντες Μάρκον Αἰμίλιον καὶ
Σερούιον Φολούιον ἐξαπέστελλον. οἱ δ' ἀναχθέν-
τες ἔπλεον παρὰ τὴν Σικελίαν ὡς ἐπὶ τῆς Λιβύης.
11 συμμίξαντες δὲ περὶ τὴν Ἑρμαίαν τῷ τῶν Καρχη-
δονίων στόλῳ, τούτους μὲν ἐξ ἐφόδου καὶ ῥᾳδίως
τρεψάμενοι ναῦς ἔλαβον αὐτάνδρους ἑκατὸν δεκα-
12 τέτταρας· τοὺς δ' ἐν Λιβύῃ διαμείναντας νεανίσκους
ἀναλαβόντες ἐκ τῆς Ἀσπίδος ἔπλεον αὖθις ἐπὶ τῆς
37 Σικελίας. διάραντες δὲ τὸν πόρον ἀσφαλῶς καὶ
προσμίξαντες τῇ τῶν Καμαριναίων χώρᾳ, τηλικούτῳ
περιέπεσον χειμῶνι καὶ τηλικαύταις συμφοραῖς ὥστε
μηδ' ἂν εἰπεῖν ἀξίως δύνασθαι διὰ τὴν ὑπερβολὴν
2 τοῦ συμβάντος. τῶν γὰρ ἑξήκοντα καὶ τεττάρων
πρὸς ταῖς τριακοσίαις ναυσὶν ὀγδοήκοντα μόνον συν-
έβη περιλειφθῆναι σκάφη, τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν
ὑποβρύχια γενέσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς ῥαχίας πρὸς
ταῖς σπιλάσι καὶ τοῖς ἀκρωτηρίοις καταγνύμενα
πλήρη ποιῆσαι σωμάτων τὴν παραλίαν καὶ ναυα-
3 γίων. ταύτης δὲ μείζω περιπέτειαν ἐν ἑνὶ καιρῷ
κατὰ θάλατταν οὐδ' ἱστορῆσθαι συμβέβηκεν. ἧς τὴν
αἰτίαν οὐχ οὕτως εἰς τὴν τύχην ὡς εἰς τοὺς ἡγε-
4 μόνας ἐπανοιστέον· πολλὰ γὰρ τῶν κυβερνητῶν
διαμαρτυραμένων μὴ πλεῖν παρὰ τὴν ἔξω πλευρὰν
τῆς Σικελίας τὴν πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος ἐστραμ-
μένην, διὰ τὸ πελαγίαν εἶναι καὶ δυσπροσόρμιστον,
ἅμα δὲ καὶ τὴν μὲν οὐδέπω καταλήγειν ἐπισημα-
σίαν, τὴν δ' ἐπιφέρεσθαι· μεταξὺ γὰρ ἐποιοῦντο
5 τὸν πλοῦν τῆς Ὠρίωνος καὶ κυνὸς ἐπιτολῆς· οὐ-
δενὶ προσσχόντες τῶν λεγομένων ἔπλεον ἔξω πελά-
γιοι, σπουδάζοντές τινας τῶν ἐν τῷ παράπλῳ πό-

λεις τῇ τοῦ γεγονότος εὐτυχήματος φαντασίᾳ κατα-
πληξάμενοι προσλαβέσθαι. πλὴν οὗτοι μὲν μικρῶν 6
ἐλπίδων ἕνεκα μεγάλοις περιτυχόντες ἀτυχήμασι
τότε τὴν αὑτῶν ἀβουλίαν ἔγνωσαν. καθόλου δὲ 7
Ῥωμαῖοι πρὸς πάντα χρώμενοι τῇ βίᾳ, καὶ τὸ προ-
τεθὲν οἰόμενοι δεῖν κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖν καὶ μη-
δὲν ἀδύνατον εἶναι σφίσι τῶν ἅπαξ δοξάντων, ἐν
πολλοῖς μὲν κατορθοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὁρμήν,
ἔν τισι δὲ προφανῶς σφάλλονται, καὶ μάλιστα ἐν
τοῖς κατὰ θάλατταν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γῆς πρὸς ἀν- 8
θρώπους καὶ τὰ τούτων ἔργα ποιούμενοι τὰς ἐπι-
βολὰς τὰ μὲν πολλὰ κατορθοῦσι διὰ τὸ πρὸς παρα-
πλησίους δυνάμεις χρῆσθαι τῇ βίᾳ, ποτὲ δὲ καὶ σπα-
νίως ἀποτυγχάνουσι· πρὸς δὲ τὴν θάλατταν καὶ 9
πρὸς τὸ περιέχον ὅταν παραβάλλωνται καὶ βιαιομα-
χῶσι, μεγάλοις ἐλαττώμασι περιπίπτουσιν. ὃ καὶ 10
τότε καὶ πλεονάκις αὐτοῖς ἤδη συνέβη καὶ συμβήσεται
πάσχειν, ἕως ἄν ποτε διορθώσωνται τὴν τοιαύτην
τόλμαν καὶ βίαν, καθ' ἣν οἴονται δεῖν αὐτοῖς πάντα
καιρὸν εἶναι πλωτὸν καὶ πορευτόν.

Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, συνέντες τὸν γεγονότα φθό- 38
ρον τοῦ τῶν Ῥωμαίων στόλου, καὶ νομίσαντες κατὰ
μὲν γῆν ἀξιόχρεῳ εἶναι διὰ τὸ προγεγονὸς εὐτύχημα,
κατὰ δὲ θάλατταν διὰ τὴν εἰρημένην τῶν Ῥωμαίων
περιπέτειαν, ὥρμησαν προθυμότερον ἐπί τε τὰς ναυ-
τικὰς καὶ πεζὰς παρασκευάς. καὶ τὸν μὲν Ἀσδρού- 2
βαν εὐθὺς ἐξαπέστελλον εἰς τὴν Σικελίαν, δόντες
αὐτῷ τούς τε προϋπάρχοντας καὶ τοὺς ἐκ τῆς Ἡρα-
κλείας παραγεγονότας στρατιώτας, ἅμα δὲ τούτοις
ἐλέφαντας ἑκατὸν καὶ τετταράκοντα. τοῦτον δ' ἐκ- 3
πέμψαντες διακοσίας κατεσκευάζοντο ναῦς καὶ τἄλλα
τα πρὸς τὸν πλοῦν ἡτοίμαζον. ὁ δ' Ἀσδρούβας δια- 4

κομισθεὶς εἰς τὸ Λιλύβαιον ἀσφαλῶς τά τε θηρία
καὶ τὰς δυνάμεις ἐγύμναζε, καὶ δῆλος ἦν ἀντιποιη-
5 σόμενος τῶν ὑπαίθρων. Ῥωμαῖοι δὲ τῶν ἐκ τῆς
ναυαγίας ἀνακομισθέντων διακούσαντες τὰ κατὰ μέ-
ρος, βαρέως μὲν ἤνεγκαν τὸ γεγονός· οὐ βουλόμε-
νοι δὲ καθάπαξ εἴκειν, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ δρυόχων
6 εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖσθαι σκάφη. τούτων
δὲ τὴν συντέλειαν ἐν τριμήνῳ λαβόντων, ὅπερ οὐδὲ
πιστεῦσαι ῥᾴδιον, εὐθέως οἱ κατασταθέντες ἄρχον-
τες Αὖλος Ἀτίλιος καὶ Γνάιος Κορνήλιος καταρτί-
7 σαντες τὸν στόλον ἀνήχθησαν, καὶ πλεύσαντες διὰ
πορθμοῦ προσέλαβον ἐκ τῆς Μεσσήνης τὰ διασω-
θέντα τῶν πλοίων ἐκ τῆς ναυαγίας, καὶ κατάραν-
τες εἰς Πάνορμον τῆς Σικελίας τριακοσίαις ναυσίν,
ἥπερ ἦν βαρυτάτη πόλις τῆς Καρχηδονίων ἐπαρχίας,
8 ἐνεχείρησαν αὐτὴν πολιορκεῖν. συστησάμενοι δὲ
κατὰ διττοὺς τόπους ἔργα καὶ τἄλλα παρασκευασά-
9 μενοι, προσήγαγον τὰς μηχανάς. ῥᾳδίως δὲ τοῦ
παρὰ θάλατταν πύργου πεσόντος, καὶ βιασαμένων
ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν, ἡ μὲν καλουμένη Νέα πό-
λις ἑαλώκει κατὰ κράτος· ἡ δὲ Παλαιὰ προσαγορευ-
ομένη τούτου συμβάντος ἐκινδύνευσε. διὸ καὶ τα-
10 χέως ἐνέδωκαν αὐτὴν οἱ κατοικοῦντες. γενόμενοι
δ' ἐγκρατεῖς οὗτοι μὲν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ῥώμην
39 ἀπολιπόντες φυλακὴν τῆς πόλεως. μετὰ δὲ ταῦτα
τῆς θερείας ἐπιγενομένης οἱ κατασταθέντες ἄρχοντες
Γνάιος Σερουίλιος καὶ Γάιος Σεμπρώνιος ἀνέπλευ-
2 σαν παντὶ τῷ στόλῳ, καὶ διάραντες εἰς τὴν Σικε-
λίαν ἀφώρμησαν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Λιβύην. κομι-
ζόμενοι δὲ παρὰ τὴν χώραν ἐποιοῦντο καὶ πλείστας
ἀποβάσεις. ἐν αἷς οὐδὲν ἀξιόλογον πράττοντες παρ-
εγίγνοντο πρὸς τὴν τῶν Λωτοφάγων νῆσον, ἣ κα-

λεῖται μὲν Μῆνιγξ, οὐ μακρὰν δ' ἀπέχει τῆς μικρᾶς
Σύρτεως. ἐν ᾗ προπεσόντες εἴς τινα βραχέα διὰ 3
τὴν ἀπειρίαν, ἐπιγενομένης ἀμπώτεως καὶ καθισάν-
των τῶν πλοίων εἰς πᾶσαν ἦλθον ἀπορίαν. οὐ μὴν 4
ἀλλὰ πάλιν ἀνελπίστως μετά τινα χρόνον ἐπενε-
χθείσης τῆς θαλάττης, ἐκρίψαντες ἐκ τῶν πλοίων
πάντα τὰ βάρη μόλις ἐκούφισαν τὰς ναῦς. οὗ γε- 5
νομένου φυγῇ παραπλήσιον ἐποιήσαντο τὸν ἀπό-
πλουν. ἁψάμενοι δὲ τῆς Σικελίας καὶ κάμψαντες
τὸ Λιλύβαιον καθωρμίσθησαν εἰς Πάνορμον. ἐν- 6
τεῦθεν δὲ ποιούμενοι παραβόλως καὶ διὰ πόρου τὸν
πλοῦν εἰς τὴν Ῥώμην πάλιν περιέπεσον χειμῶνι τη-
λικούτῳ τὸ μέγεθος ὥστε πλείω τῶν ἑκατὸν καὶ
πεντήκοντα πλοίων ἀποβαλεῖν.

Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ τούτων συμβάντων, καίπερ ὄν- 7
τες ἐν παντὶ φιλότιμοι διαφερόντως, ὅμως τότε διὰ
τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν συμπτωμάτων τοῦ μὲν
ἔτι στόλον ἀθροίζειν ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν πραγ-
μάτων ἀπέστησαν, ἐν δὲ ταῖς πεζαῖς δυνάμεσι τὰς 8
ὑπολοίπους ἔχοντες ἐλπίδας, τοὺς μὲν στρατηγοὺς
ἀπέστελλον Λεύκιον Καικίλιον καὶ Γάιον Φούριον
καὶ στρατόπεδα μετὰ τούτων εἰς τὴν Σικελίαν, ἑξή-
κοντα δὲ μόνον ἐπλήρωσαν ναῦς χάριν τοῦ τὰς ἀγο-
ρὰς κομίζειν τοῖς στρατοπέδοις. ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων 9
περιπετειῶν συνέβη πάλιν ἐπικυδέστερα γενέσθαι τὰ
τῶν Καρχηδονίων πράγματα. τῆς μὲν γὰρ θαλάτ- 10
της ἀδεῶς ἐπεκράτουν ἐκκεχωρηκότων τῶν Ῥωμαίων,
ἐν δὲ ταῖς πεζαῖς δυνάμεσι μεγάλας εἶχον ἐλπίδας.
καὶ τοῦτ' ἔπασχον οὐκ ἀλόγως· οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, 11
διαδοθείσης φήμης περὶ τῆς ἐν τῇ Λιβύῃ μάχης ὅτι
τὰ θηρία τάς τε τάξεις αὐτῶν διασπάσαι καὶ τοὺς
πλείστους διαφθεῖραι τῶν ἀνδρῶν, οὕτως ἦσαν κα- 12

τάφοβοι τοὺς ἐλέφαντας ὡς ἐπὶ δύο ἐνιαυτοὺς τοὺς
ἑξῆς τῶν προειρημένων καιρῶν πολλάκις μὲν ἐν τῇ
Λιλυβαιίτιδι χώρᾳ, πολλάκις δ' ἐν τῇ Σελινουντίᾳ
παρατaττόμενοι τοῖς πολεμίοις ἐν ἓξ καὶ πέντε στα-
δίοις οὐκ ἐθάρρησαν οὐδέποτε κατάρξαι τῆς μάχης
οὐδ' εἰς τοὺς ὁμαλοὺς καθόλου συγκαταβῆναι τό-
13 πους, δεδιότες τὴν τῶν ἐλεφάντων ἔφοδον. Θέρ-
μαν δὲ μόνον καὶ Λιπάραν ἐξεπολιόρκησαν ἐν τού-
τοις τοῖς καιροῖς, ἀντεχόμενοι τῶν ὀρεινῶν καὶ δυσ-
14 διαβάτων τόπων. διὸ καὶ θεωροῦντες οἱ Ῥωμαῖοι
τὴν ἐν τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις πτοίαν καὶ δυσελ-
πιστίαν, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ μεταμελείας ἀντιλαμ-
15 βάνεσθαι τῆς θαλάττης. καὶ καταστήσαντες στρα-
τηγοὺς Γάιον Ἀτίλον καὶ Λεύκιον Μάλλιον ναυπη-
γοῦνται πεντήκοντα σκάφη, καὶ κατέγραφον καὶ
συνήθροιζον στόλον ἐνεργῶς.

40 Ὁ δὲ προεστὼς τῶν Καρχηδονίων Ἀσδρούβας,
ὁρῶν ἀποδειλιῶντας τοὺς Ῥωμαίους ἐν ταῖς προγε-
γενημέναις παρατάξεσι, πυθόμενος τὸν μὲν ἕνα τῶν
στρατηγῶν μετὰ τῆς ἡμισείας δυνάμεως εἰς τὴν Ἰτα-
λίαν ἀπηλλάχθαι, τὸν δὲ Καικίλιον ἐν τῷ Πανόρμῳ
διατρίβειν τὸ λοιπὸν μέρος ἔχοντα τῆς στρατιᾶς,
βουλόμενον ἐφεδρεῦσαι τοῖς τῶν συμμάχων καρ-
2 ποῖς, ἀκμαζούσης τῆς συγκομιδῆς, ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ
Λιλυβαίου τὴν δύναμιν ὡρμησε καὶ κατεστρατοπέ-
δευσε πρὸς τοῖς ὅροις τῆς χώρας τῆς Πανορμίτιδος.
3 ὁ δὲ Καικίλιος, θεωρῶν αὐτὸν κατατεθαρρηκότα,
καὶ σπουδάζων ἐκκαλεῖσθαι τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ, συν-
4 εῖχε τοὺς στρατιώτας ἐντὸς τῶν πυλῶν. οἷς ἐπαι-
ρόμενος Ἀσδρούβας, ὡς οὐ τολμῶντος ἀντεξιέναι
τοῦ Καικιλίου, θρασέως ὁρμήσας παντὶ τῷ στρα-
τεύματι κατῆρε διὰ τῶν στενῶν εἰς τὴν Πανορ-

μῖτιν. φθείροντος δὲ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ μέχρι 5
τῆς πόλεως, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης γνώμης ὁ
Καικίλιος, ἕως αὐτὸν ἐξεκαλέσατο διαβῆναι τὸν πρὸ
τῆς πόλεως ποταμόν. ἐπεὶ δὲ τὰ θηρία διεβίβασαν 6
οἱ Καρχηδόνιοι καὶ τὴν δύναμιν, τὸ τηνικαῦτα δὲ
τοὺς εὐζώνους ἐξαποστέλλων ἠρέθιζε, μέχρι πᾶν
αὐτοὺς ἐκτάξαι τὸ στρατόπεδον ἠνάγκασε. συνθεα- 7
σάμενος δὲ γιγνόμενον ὃ προὔθετο, τινὰς μὲν τῶν
εὐκινήτων πρὸ τοῦ τείχους καὶ τῆς τάφρου παρενέ-
βαλε, προστάξας, ἂν ἐγγίζῃ τὰ θηρία πρὸς αὐτούς,
χρῆσθαι τοῖς βέλεσιν ἀφθόνως, ὅταν δ' ἐκπιέζων- 8
ται, καταφεύγειν εἰς τὴν τάφρον, καὶ πάλιν ἐκ ταύ-
της ὁρμωμένους εἰσακοντίζειν εἰς τὰ προσπίπτοντα
τῶν ζῴων· τοῖς δ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς βαναύσοις φέ- 9
ρειν προσέταξε τὰ βέλη, καὶ παραβάλλειν ἔξω παρὰ
τὸν θεμέλιον τοῦ τείχους. αὐτὸς δὲ τὰς σημαίας 10
ἔχων ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ λαιὸν κέρας τῶν ὑπεναντίων
κειμένης πύλης ἐφειστήκει, πλείους ἀεὶ καὶ πλείους
ἐπαποστέλλων τοῖς ἀκροβολιζομένοις. ἅμα δὲ τῷ 11
τούτων ὁλοσχερεστέραν γενέσθαι τὴν συμπλοκὴν
ἀντιφιλοδοξοῦντες οἱ τῶν ἐλεφάντων ἐπιστάται πρὸς
τὸν Ἀσδρούβαν, καὶ βουλόμενοι δι' αὐτῶν ποιῆσαι
τὸ προτέρημα, πάντες ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς προκινδυ-
νεύοντας· τρεψάμενοι δὲ τούτους ῥᾳδίως συνεδίω-
ξαν εἰς τὴν τάφρον. προσπεσόντων δὲ τῶν θη- 12
ρίων, καὶ τιτρωσκομένων μὲν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ τεί-
χους τοξευόντων, συνακοντιζομένων δ' ἐνεργοῖς καὶ
πυκνοῖς τοῖς ὑσσοῖς καὶ τοῖς γρόσφοις ὑπ' ἀκεραίων
τῶν πρὸ τῆς τάφρου διατεταγμένων, συμβελῆ γιγνό- 13
μενα καὶ κατατραυματιζόμενα ταχέως διεταράχθη, καὶ
στραφέντα κατὰ τῶν ἰδίων ἐφέρετο, τοὺς μὲν ἄν-
δρας καταπατοῦντα καὶ διαφθείροντα, τὰς δὲ τά-

10 ξεις συγχέοντα καὶ κατασπῶντα τὰς αὐτῶν. ἃ καὶ
κατιδὼν ὁ Καικίλιος ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐνεργῶς·
καὶ συμπεσὼν ἐκ πλαγίου κατὰ κέρας τεταραγμέ-
νοις τοῖς πολεμίοις· ἀκεραίους ἔχων καὶ συντεταγ-
μένους, τροπὴν ἐποίει τῶν ὑπεναντίων ἰσχυράν,
καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς
15 ἠνάγκασε φεύγειν προτροπάδην. θηρία δὲ σὺν αὐ-
τοῖς μὲν Ἰνδοῖς ἔλαβε δέκα, τῶν δὲ λοιπῶν τοὺς
Ἰνδοὺς ἀπερριφότων, μετὰ τὴν μάχην περιελασάμε-
16 νος ἐκυρίευσε πάντων. ταῦτα δ' ἐπιτελεσάμενος
ὁμολογουμένως αἴτιος ἐδόκει γεγονέναι τοῖς Ῥω-
μαίων πράγμασι τοῦ πάλιν ἀναθαρρῆσαι τὰς πεζὰς
δυνάμεις καὶ κρατῆσαι τῶν ὑπαίθρων.
41 Τοῦ δὲ προτερήματος τούτου προσπεσόντος εἰς
τὴν Ῥώμην, περιχαρεῖς ἦσαν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ τοὺς
πολεμίους ἠλαττῶσθαι τῶν θηρίων ἐστερημένους,
ὡς ἐπὶ τῷ τοὺς ἰδίους τεθαρρηκέναι τῶν ἐλεφάν-
2 των κεκρατηκότας. διὸ καὶ πάλιν ἐπερρώσθησαν
διὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν εἰς τὸ μετὰ
στόλου καὶ ναυτικῆς δυνάμεως τοὺς στρατηγοὺς ἐπὶ
τὰς πράξεις ἐκπέμπειν, σπουδάζοντες εἰς δύναμιν
3 πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ. παρασκευασθέντων δὲ
τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὴν ἐξαποστολὴν ἔπλεον οἱ
στρατηγοὶ διακοσίαις ναυσὶν ὡς ἐπὶ τῆς Σικελίας.
4 ἔτος δ' ἦν τῷ πολέμῳ τετταρεσκαιδέκατον. καθορ-
μισθέντες δὲ πρὸς τὸ Λιλύβαιον, ἅμα καὶ τῶν πε-
ζῶν ἐκεῖ στρατοπέδων αὐτοῖς ἀπηντηκότων, ἐνεχεί-
ρουν πολιορκεῖν, ὅτι κρατήσαντες ταύτης ῥᾳδίως
5 μεταβιβάσουσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Λιβύην. σχε-
δὸν δὲ περί γε τούτου τοῦ μέρους καὶ τῶν Καρ-
χηδονίων οἱ προεστῶτες ὡμοδόξουν καὶ τοὺς αὐ-
6 τοὺς εἶχον λογισμοὺς τοῖς Ῥωμαίοις. διὸ καὶ τἄλλα

πάρεργα ποιησάμενοι περὶ τὸ βοηθεῖν ἐγίγνοντο καὶ
πᾶν ὑπομένειν ὑπὲρ τῆς προειρημένης πόλεως διὰ
τὸ μηδεμίαν ἀφορμὴν καταλείπεσθαι σφίσι, πάσης
δὲ τῆς ἄλλης Σικελίας ἐπικρατεῖν Ῥωμαίους πλὴν
Δρεπάνων. ἵνα δὲ μὴ τοῖς ἀγνοοῦσι τοὺς τόπους 7
ἀσαφῆ τὰ λεγόμενα γίγνηται, πειρασόμεθα διὰ βρα-
χέων ἀγαγεῖν εἰς ἔννοιαν τῆς εὐκαιρίας καὶ θέσεως
αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας. τὴν μὲν οὖν σύμπα- 42
σαν Σικελίαν τῇ θέσει τετάχθαι συμβαίνει πρὸς τὴν
Ἰταλίαν καὶ τὰ ἐκείνης πέρατα παραπλησίως τῇ τῆς
Πελοποννήσου θέσει πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ
τὰ ταύτης ἄκρα, τούτῳ δ᾽ αὐτῷ διαφέρειν ἀλλή- 2
λων, ᾗ ἐκείνη μὲν χερρόνησός [ἐστιν, αὕτη δὲ νῆ-
σος]· ἧς μὲν γὰρ ὁ μεταξὺ τόπος ἐστὶ πορευτός, ἧς
δὲ πλωτός. τὸ δὲ σχῆμα τῆς Σικελίας ἐστὶ μὲν τρί- 3
γωνον, αἱ δὲ κορυφαὶ τῶν γωνιῶν ἑκάστης ἀκρω-
τηρίων λαμβάνουσι τάξεις, ὧν τὸ μὲν πρὸς μεσημ- 4
βρίαν νεῦον, εἰς δὲ τὸ Σικελικὸν πέλαγος ἀνατεῖ-
νον, Πάχυνος καλεῖται, τὸ δ᾽ εἰς τὰς ἄρκτους κε- 5
κλιμένον ὁρίζει μὲν τοῦ πορθμοῦ τὸ πρὸς δύσει
μέρος, ἀπέχει δὲ τῆς Ἰταλίας ὡς δώδεκα στάδια,
προσαγορεύεται δὲ Πελωριάς. τὸ δὲ τρίτον τέτρα- 6
πται μὲν εἰς αὐτὴν τὴν Λιβύην, ἐπίκειται δὲ τοῖς
προκειμένοις τῆς Καρχηδόνος ἀκρωτηρίοις εὐκαί-
ρως, διέχον ὡς χιλίους σταδίους, νεύει δ᾽ εἰς χει-
μερινὰς δύσεις, διαιρεῖ δὲ τὸ Λιβυκὸν καὶ τὸ Σαρ-
δῷον πέλαγος, προσαγορεύεται δὲ Λιλύβαιον. ἐπὶ 7
δὲ τούτῳ πόλις ὁμώνυμος κεῖται τῷ τόπῳ, περὶ ἣν
τότε συνέβαινε τοὺς Ῥωμαίους συνίστασθαι τὴν πο-
λιορκίαν, τείχεσί τε διαφερόντως ἠσφαλισμένην καὶ
πέριξ τάφρῳ βαθείᾳ καὶ τενάγεσιν ἐκ θαλάττης, δι᾽
ὧν ἐστιν εἰς τοὺς λιμένας εἴσπλους πολλῆς δεό-

8 μενος ἐμπειρίας καὶ συνηθείας. ταύτῃ δὲ προσ-
στρατοπεδεύσαντες ἐξ ἑκατέρου μέρους οἱ Ῥωμαῖοι,
καὶ τὰ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων τάφρῳ καὶ χάρακι
καὶ τείχει διαλαβόντες, ἤρξαντο προσάγειν ἔργα
κατὰ τὸν ἔγγιστα κείμενον τῆς θαλάττης πύργον
9 ὡς πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος. προσκατασκευάζον-
τες δ' ἀεὶ τοῖς ὑποκειμένοις καὶ παρεκτείνοντες τῶν
ἔργων τὰς κατασκευάς, τέλος ἓξ πύργους τοὺς συν-
εχεῖς τῷ προειρημένῳ κατέβαλον, τοὺς δὲ λοιποὺς
10 πάντας ἅμα κριοκοπεῖν ἐνεχείρησαν. γιγνομένης δ'
ἐνεργοῦ καὶ καταπληκτικῆς πολιορκίας, καὶ τῶν
πύργων τῶν μὲν πονούντων ἀνὰ ἑκάστην ἡμέραν,
τῶν δ' ἐρειπομένων, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἔργων ἐπι-
11 βαινόντων ἀεὶ καὶ μᾶλλον ἐντὸς τῆς πόλεως, ἦν
ἰσχυρὰ διατροπὴ καὶ κατάπληξις παρὰ τοῖς πολιορ-
κουμένοις, καίπερ ὄντων ἐν τῇ πόλει χωρὶς τοῦ πο-
λιτικοῦ πλήθους αὐτῶν τῶν μισθοφόρων εἰς μυ-
12 ρίους. οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γε στρατηγὸς αὐτῶν Ἰμίλ-
κων οὐδὲν παρέλειπε τῶν δυνατῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν
ἀντοικοδομῶν, τὰ δ' ἀντιμεταλλεύων οὐ τὴν τυχοῦ-
13 σαν ἀπορίαν παρεῖχε τοῖς ὑπεναντίοις. ἔτι δὲ καθ'
ἑκάστην ἡμέραν ἐπιπορευόμενος καὶ τοῖς ἔργοις ἐγ-
χειρῶν, εἴ πως δύναιτο πῦρ ἐμβαλεῖν, πολλοὺς
ὑπὲρ τούτου τοῦ μέρους καὶ παραβόλους ἀγῶνας
δὴ συνίστατο καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ, ὥστε
πλείους ἐνίοτε γίγνεσθαι νεκροὺς ἐν ταῖς τοιαύταις
συμπλοκαῖς τῶν εἰωθότων πίπτειν ἐν ταῖς παρατά-
ξεσι.

43 Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους τῶν ἡγεμόνων
τινὲς τῶν τὰς μεγίστας χώρας ἐχόντων ἐν τοῖς μι-
σθοφόροις, συλλαλήσαντες αὐτοὶ ἑαυτοῖς ὑπὲρ τοῦ
τὴν πόλιν ἐνδοῦναι τοῖς Ῥωμαίοις καὶ πεπεισμένοι

πειθαρχήσειν σφίσι τοὺς ὑποτεταγμένους, ἐξεπήδη-
σαν νυκτὸς ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ
διελέγοντο τῷ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῷ περὶ τού-
των. ὁ δ' Ἀχαιὸς Ἀλέξων, ὁ καὶ τοῖς Ἀκραγαντί- 2
νοις κατὰ τοὺς ἐπάνω χρόνους αἴτιος γενόμενος τῆς
σωτηρίας, καθ' ὃν καιρὸν ἐπεβάλοντο παρασπον-
δεῖν αὐτοὺς οἱ τῶν Συρακοσίων μισθοφόροι, καὶ
τότε πρῶτον συνεὶς τὴν πρᾶξιν ἀνήγγειλε τῷ στρα-
τηγῷ τῶν Καρχηδονίων. ὁ δὲ διακούσας παρα- 3
χρῆμα συνῆγε τοὺς καταλειπομένους τῶν ἡγεμόνων,
καὶ παρεκάλει μετὰ δεήσεως, μεγάλας δωρεὰς καὶ
χάριτας ὑπισχνούμενος, ἐὰν ἐμμείνωσι τῇ πρὸς αὐ-
τὸν πίστει καὶ μὴ κοινωνήσωσι τοῖς ἐξεληλυθόσι
τῆς ἐπιβουλῆς. δεχομένων δὲ προθύμως τοὺς λό- 4
γους, εὐθέως μετ' αὐτῶν ἀπέστειλε πρὸς μὲν τοὺς
Κελτοὺς Ἀννίβαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀννίβου τοῦ μεταλ-
λάξαντος ἐν Σαρδόνι διὰ τὴν προγεγενημένην ἐν
τῇ στρατείᾳ πρὸς αὐτοὺς συνήθειαν, ἐπὶ δὲ τοὺς
ἄλλους μισθοφόρους Ἀλέξωνα διὰ τὴν παρ' ἐκεί-
νοις ἀποδοχὴν αὐτοῦ καὶ πίστιν· οἳ καὶ συναγα- 5
γόντες τὰ πλήθη καὶ παρακαλέσαντες, ἔτι δὲ πι-
στωσάμενοι τὰς προτεινομένας ἑκάστοις δωρεὰς ὑπὸ
τοῦ στρατηγοῦ, ῥᾳδίως ἔπεισαν αὐτοὺς μένειν ἐπὶ
τῶν ὑποκειμένων. διὸ καὶ μετὰ ταῦτα, τῶν ἐκπη- 6
δησάντων [προσελθόντων] πρὸς τὰ τείχη, καὶ βου-
λομένων παρακαλεῖν καὶ λέγειν τι περὶ τῆς τῶν
Ῥωμαίων ἐπαγγελίας, οὐχ οἷον προσεῖχον αὐτοῖς,
ἀλλ' ἁπλῶς οὐδ' ἀκούειν ἠξίουν, βάλλοντες δὲ τοῖς
λίθοις καὶ συνακοντίζοντες ἀπεδίωξαν ἀπὸ τοῦ τεί-
χους. Καρχηδόνιοι μὲν οὖν διὰ τὰς προειρημένας 7
αἰτίας παρὰ μικρὸν ἦλθον ἀπολέσαι τὰ πράγματα,
παρασπονδηθέντες ὑπὸ τῶν μισθοφόρων· Ἀλέξων 8

δὲ πρότερον Ἀκραγαντίνοις ἔσωσε διὰ τὴν πίστιν
οὐ μόνον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ τοὺς
νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τότε δὲ Καρχηδονίοις
αἴτιος ἐγένετο τοῦ μὴ σφαλῆναι τοῖς ὅλοις.

44 Οἱ δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι τούτων μὲν οὐδὲν εἰ-
δότες, συλλογιζόμενοι δὲ τὰς ἐν ταῖς πολιορκίαις
χρείας, πληρώσαντες στρατιωτῶν πεντήκοντα ναῦς,
καὶ παρακαλέσαντες τοῖς ἁρμόζουσι λόγοις τῆς πρά-
ξεως τὸν ἐπὶ τούτοις τεταγμένον Ἀννίβαν, ὃς ἦν
Ἀμίλκου μὲν υἱός, τριήραρχος δὲ καὶ φίλος Ἀτάρ-
βου πρῶτος, ἐξαπέστειλαν κατὰ σπουδήν, ἐντειλά-
μενοι μὴ καταμελλῆσαι, χρησάμενον δὲ σὺν καιρῷ
2 τῇ τόλμῃ βοηθῆσαι τοῖς πολιορκουμένοις. ὁ δ' ἀνα-
χθεὶς μετὰ μυρίων στρατιωτῶν, καὶ καθορμισθεὶς
ἐν ταῖς καλουμέναις Αἰγούσσαις, μεταξὺ δὲ κειμέ-
ναις Λιλυβαίου καὶ Καρχηδόνος, ἐπετήρει τὸν πλοῦν.
3 λαβὼν δ' οὔριον καὶ λαμπρὸν ἄνεμον, ἐκπετάσας
πᾶσι τοῖς ἁρμένοις καὶ κατουρώσας ἐπ' αὐτὸ τὸ
στόμα τοῦ λιμένος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθω-
πλισμένους καὶ πρὸς μάχην ἑτοίμους τοὺς ἄνδρας
4 ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν
αἰφνιδίου γενομένης τῆς ἐπιφανείας, τὰ δὲ φοβού-
μενοι μὴ σὺν τοῖς πολεμίοις ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πνεύ-
ματος συγκατενεχθῶσιν εἰς τὸν λιμένα τῶν ὑπε-
ναντίων, τὸ μὲν διακωλύειν τὸν εἴσπλουν τῆς βοη-
θείας ἀπέγνωσαν, ἐπὶ δὲ τῆς θαλάττης ἔστησαν
5 καταπεπληγμένοι τὴν τῶν πολεμίων τόλμαν. τὸ δ'
ἐκ τῆς πόλεως πλῆθος ἠθροισμένον ἐπὶ τὰ τείχη
πᾶν ἅμα μὲν ἠγωνία τὸ συμβησόμενον, ἅμα δ' ἐπὶ
τῷ παραδόξῳ τῆς ἐλπίδος ὑπερχαρὲς ὑπάρχον μετὰ
κρότου καὶ κραυγῆς παρεκάλει τοὺς εἰσπλέοντας.
6 Ἀννίβας δὲ παραβόλως καὶ τεθαρρηκότως εἰσδρα-

μῶν καὶ καθορμισθεὶς εἰς τὸν λιμένα μετ' ἀσφα-
λείας ἀπεβίβασε τοὺς στρατιώτας. οἱ δ' ἐν τῇ πό- 7
λει πάντες οὐχ οὕτως ἦσαν ἐπὶ τῇ τῆς βοηθείας
παρουσίᾳ περιχαρεῖς, καίπερ μεγάλην ἐλπίδα καὶ
χεῖρα προσειληφότες, ὡς ἐπὶ τῷ μὴ τετολμηκέναι
τοὺς Ῥωμαίους κωλῦσαι τὸν ἐπίπλουν τῶν Καρχηδο-
νίων. Ἰμίλκων δ' ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῆς πόλεως στρα- 45
τηγός, θεωρῶν τὴν ὁρμὴν καὶ προθυμίαν τῶν μὲν
ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν παρουσίαν τῆς βοηθείας, τῶν
δὲ παραγεγονότων διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν περιεστώ-
των κακῶν, βουλόμενος ἀκεραίοις ἀποχρήσασθαι 2
ταῖς ἑκατέρων ὁρμαῖς πρὸς τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἐπί-
θεσιν τοῖς ἔργοις, συνῆγε πάντας εἰς ἐκκλησίαν· 3
παρακαλέσας δὲ τῷ καιρῷ τὰ πρέποντα διὰ πλειό-
νων, καὶ παραστήσας ὁρμὴν ὑπερβάλλουσαν διά τε
τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγγελιῶν τοῖς κατ' ἰδίαν ἀνδρα-
γαθήσασι καὶ τὰς κατὰ κοινὸν ἐσομένας χάριτας
αὐτοῖς καὶ δωρεὰς παρὰ Καρχηδονίων, ὁμοθυμα- 4
δὸν ἐπισημαινομένων καὶ βοώντων μὴ μέλλειν, ἀλλ'
ἄγειν αὐτούς, τότε μὲν ἐπαινέσας καὶ δεξάμενος
τὴν προθυμίαν ἀφῆκε, παραγγείλας ἀναπαύεσθαι
καθ' ὥραν καὶ πειθαρχεῖν τοῖς ἡγουμένοις· μετ' 5
οὐ πολὺ δὲ συγκαλέσας τοὺς προεστῶτας αὐτῶν
διένειμε τοὺς ἁρμόζοντας πρὸς τὴν ἐπίθεσιν ἑκά-
στοις τόπους, καὶ τὸ σύνθημα καὶ τὸν καιρὸν τῆς
ἐπιθέσεως ἐδήλωσε, καὶ παρήγγειλε τοῖς ἡγεμόσι
μετὰ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων ἐπὶ τοῖς τόποις
ἑωθινῆς εἶναι φυλακῆς. τῶν δὲ πειθαρχησάντων, 6
ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ἅμα τῷ φωτὶ κατὰ πλείους
τόπους ἐνεχείρει τοῖς ἔργοις. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ 7
τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον οὐκ ἀργῶς οὐδ' ἀπαρα-
σκεύως εἶχον, ἀλλ' ἑτοίμως παρεβοήθουν πρὸς τὸ

δεόμενον καὶ διεμάχοντο τοῖς πολεμίοις ἐρρωμένως.
8 πάντων δ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ συμπεσόντων ἀλλήλοις
ἦν ἀγὼν παράβολος πέριξ τοῦ τείχους· οἱ μὲν γὰρ
ἐκ τῆς πόλεως ἦσαν οὐκ ἐλάττους δισμυρίων, οἱ
9 δ' ἔξωθεν ἔτι πλείους τούτων. ὅσῳ δὲ συνέβαινε
τοὺς ἄνδρας ἐκτὸς τάξεως ποιεῖσθαι τὴν μάχην ἀνα-
μὶξ κατὰ τὰς αὑτῶν προαιρέσεις, τοσούτῳ λαμπρό-
τερος ἦν ὁ κίνδυνος, ὡς ἂν ἐκ τοσούτου πλήθους
κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ ζυγὸν οἷον εἰ μονομαχικῆς συν-
εστώσης περὶ τοὺς ἀγωνιζομένους τῆς φιλοτιμίας.
10 οὐ μὴν ἀλλ' ἥ τε κραυγὴ καὶ τὸ σύστρεμμα διαφέ-
11 ρον ἦν πρὸς αὐτοῖς τοῖς ἔργοις. οἱ γὰρ ἀρχῆθεν
ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παρ' ἀμφοῖν ταχθέντες, οἱ μὲν ἐπὶ
τῷ τρέψασθαι τοὺς ἐπὶ τῶν ἔργων, οἱ δ' ἐπὶ τῷ μὴ
προέσθαι ταῦτα, τηλικαύτην ἐποιοῦντο φιλοτιμίαν
καὶ σπουδήν, οἱ μὲν ἐξῶσαι σπεύδοντες, οἱ δ' οὐδα-
μῶς εἶξαι τούτοις, ὥστε διὰ τὴν προθυμίαν τέλος
ἐν αὐταῖς μένοντες ταῖς ἐξ ἀρχῆς χώραις ἀπέθνη-
12 σκον. οἵ γε μὴν ἅμα τούτοις ἀναμεμιγμένοι, δᾷδα
καὶ στυππεῖον καὶ πῦρ ἔχοντες, οὕτω τολμηρῶς καὶ
πανταχόθεν ἅμα προσπίπτοντες ἐνέβαλλον ταῖς μη-
χαναῖς ὥστε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν ἔσχατον παρα-
γενέσθαι κίνδυνον, μὴ δυναμένους κατακρατῆσαι
13 τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβολῆς. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων
στρατηγός, θεωρῶν ἐν μὲν τῷ κινδύνῳ πολλοὺς
ἀποθνήσκοντας, οὗ δ' ἕνεκα ταῦτ' ἔπραττεν, οὐ
δυνάμενος κρατῆσαι τῶν ἔργων, ἀνακαλεῖσθαι τοὺς
14 ἑαυτοῦ παρήγγειλε τοῖς σαλπικταῖς. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι
παρ' οὐδὲν ἐλθόντες πάσας ἀποβαλεῖν τὰς παρα-
σκευάς, τέλος ἐκράτησαν τῶν ἔργων καὶ πάντα διε-
τήρησαν ἀσφαλῶς.

46 Ὁ μὲν οὖν Ἀννίβας μετὰ τὴν χρείαν ταύτην ἐξέ-

πλευσε νύκτωρ ἔτι μετὰ τῶν νεῶν λαθὼν τοὺς πο-
λεμίους εἰς τὰ Δρέπανα πρὸς Ἀτάρβαν τὸν τῶν
Καρχηδονίων στρατηγόν. διὰ γὰρ τὴν εὐκαιρίαν 2
τοῦ τόπου καὶ τὸ κάλλος τοῦ περὶ τὰ Δρέπανα λι-
μένος ἀεὶ μεγάλην ἐποιοῦντο σπουδὴν οἱ Καρχηδό-
νιοι περὶ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ. συμβαίνει δὲ τοῦ 3
Λιλυβαίου τοῦτον ἀπέχειν τὸν τόπον ὡς ἂν ἑκατὸν
καὶ εἴκοσι στάδια. τοῖς δ' ἐν τῇ Καρχηδόνι βου- 4
λομένοις μὲν εἰδέναι τὰ περὶ τὸ Λιλύβαιον, οὐ δυ-
ναμένοις δὲ διὰ τὸ τοὺς μὲν συγκεκλεῖσθαι, τοὺς
δὲ παραφυλάττεσθαι φιλοτίμως, ἐπηγγείλατό τις ἀνὴρ
τῶν ἐνδόξων, Ἀννίβας ἐπικαλούμενος Ῥόδιος, εἰσ-
πλεύσας εἰς τὸ Λιλύβαιον καὶ γενόμενος αὐτόπτης
ἅπαντα διασαφήσειν. οἱ δὲ τῆς ἐπαγγελίας μὲν ἀσμέ- 5
νως ἤκουσαν, οὐ μὴν ἐπίστευόν γε διὰ τὸ τῷ στόλῳ
τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν εἴσπλουν στόμα-
τος ἐφορμεῖν. ὁ δὲ καταρτίσας τὴν ἰδίαν ναῦν ἀνή- 6
χθη· καὶ διάρας εἴς τινα τῶν πρὸ τοῦ Λιλυβαίου
κειμένων νήσων, τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ λαβὼν εὐ-
καίρως ἄνεμον οὔριον περὶ τετάρτην ὥραν ἁπάν-
των τῶν πολεμίων ὁρώντων καὶ καταπεπληγμένων
τὴν τόλμαν εἰσέπλευσε. καὶ τὴν κατόπιν εὐθέως 7
ἐγίγνετο περὶ ἀναγωγήν. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρα- 8
τηγὸς βουλόμενος ἐπιμελέστερον τὸν κατὰ τὸν εἴσ-
πλουν τόπον τηρεῖν, ἐξηρτυκὼς ἐν τῇ νυκτὶ δέκα
ναῦς τὰς ἄριστα πλεούσας, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τοῦ λι-
μένος ἑστὼς ἐθεώρει τὸ συμβαῖνον, ὁμοίως δὲ καὶ
πᾶν τὸ στρατόπεδον· αἱ δὲ νῆες τοῦ στόματος ἐξ 9
ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἔγγιστα
τοῖς τενάγεσι προσάγειν, ἐπεῖχον, ἐπτερωκυῖαι πρὸς
τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης
νεώς. ὁ δὲ Ῥόδιος ἐκ τοῦ προφανοῦς τὴν ἀναγω- 10

γὴν ποιησάμενος οὕτω κατανέστη τῶν πολεμίων
τῇ τε τόλμῃ καὶ τῷ ταχυναυτεῖν ὥστ' οὐ μόνον
ἄτρωτον ἐξέπλευσε τὴν ναῦν ἔχων καὶ τοὺς ἄνδρας,
οἷον ἑστῶτα παραδραμὼν τὰ σκάφη τῶν ὑπεναν-
11 τίων, ἀλλὰ καὶ βραχὺ προπλεύσας ἐπέστη πτερώ-
σας τὴν ναῦν, ὡς ἂν εἰ προκαλούμενος τοὺς πο-
12 λεμίους. οὐδενὸς δὲ τολμῶντος ἐπ' αὐτὸν ἀνάγε-
σθαι διὰ τὸ τάχος τῆς εἰρεσίας, ἀπέπλευσε κατα-
ναστὰς μιᾷ νηὶ παντὸς τοῦ τῶν ἐναντίων στόλου.
13 καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη πλεονάκις ποιῶν ταὐτὸ τοῦτο
μεγάλην χρείαν παρείχετο, τοῖς μὲν Καρχηδονίοις
ἀεὶ τὰ κατεπείγοντα διασαφῶν, τοὺς δὲ πολιορκου-
μένους εὐθαρσεῖς παρασκευάζων, τοὺς δὲ Ῥωμαίους
47 καταπληττόμενος τῷ παραβόλῳ. μέγιστα δὲ συνε-
βάλλετο πρὸς τὴν τόλμαν αὐτῷ τὸ διὰ τῶν βρα-
χέων ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἀκριβῶς σεσημειῶσθαι τὸν
2 εἴσπλουν· ὑπεράρας γὰρ καὶ φαινόμενος ἀπὸ τῶν
κατὰ τὴν Ἰταλίαν μερῶν ἐλάμβανε τὸν ἐπὶ τῆς θα-
λάττης πύργον κατὰ πρῷραν οὕτως ὥστε τοῖς
πρὸς τὴν Λιβύην τετραμμένοις πύργοις τῆς πό-
λεως ἐπιπροσθεῖν ἅπασι· δι' οὗ τρόπου μόνως ἐστὶ
δυνατὸν ἐξ οὐρίας πλέουσι τοῦ κατὰ τὸν εἴσπλουν
3 στόματος εὐστοχεῖν. τῇ δὲ τοῦ Ῥοδίου τόλμῃ πι-
στεύσαντες καὶ πλείους ἀπεθάρρησαν τῶν εἰδότων
τοὺς τόπους τὸ παραπλήσιον ποιεῖν. ἐξ ὧν οἱ Ῥω-
μαῖοι δυσχρηστούμενοι τῷ συμβαίνοντι χωννύειν τὸ
4 στόμα τοῦ λιμένος ἐπεχείρησαν. κατὰ μὲν οὖν τὸ
πλεῖστον μέρος τῆς ἐπιβολῆς οὐδὲν ἤνυον διὰ τὸ
βάθος τῆς θαλάττης καὶ διὰ τὸ μηδὲν δύνασθαι
τῶν ἐμβαλλομένων στῆναι μηδὲ συμμεῖναι τὸ πα-
ράπαν, ἀλλ' ὑπό τε τοῦ κλύδωνος καὶ τῆς τοῦ ῥοῦ
βίας τὸ ῥιπτούμενον εὐθέως ἐν τῇ καταφορᾷ παρω-

θεῖσθαι καὶ διασκορπίζεσθαι. κατά δέ τινα τόπον 5
ἔχοντα βραχέα συνέστη χῶμα μετα πολλῆς ταλαι-
πωρίας, ἐφ' ᾧ τετρήρης ἐκτρέχουσα νυκτὸς ἐκάθισε
καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο, διαφέρουσα
τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. ἧς οἱ Ῥωμαῖοι κρα- 6
τήσαντες καὶ πληρώματι καταρτίσαντες ἐπιλέκτῳ,
πάντας τοὺς εἰσπλέοντας, μάλιστα δὲ τὸν Ῥόδιον,
ἐπετήρουν. ὁ δὲ κατὰ τύχην εἰσπλεύσας νυκτὸς 7
μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνήγετο φανερῶς. θεωρῶν δ' ἐκ
μεταβολῆς αὐτῷ τὴν τετρήρη συνεξορμήσασαν, γνοὺς
τὴν ναῦν διετράπη. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὥρμησεν 8
ὡς καταταχήσων· τῇ δὲ τοῦ πληρώματος παρασκευῇ
καταλαμβανόμενος, τέλος ἐπιστρέψας ἠναγκάσθη
συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις. καταπροτερούμενος δὲ 9
τοῖς ἐπιβατικοῖς διά τε τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὴν ἐκλο-
γὴν τῶν ἀνδρῶν, ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος.
οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, κυριεύσαντες καὶ ταύτης τῆς νεὼς εὖ 10
κατεσκευασμένης, καὶ καταρτίσαντες αὐτην τοὶς προς
την χρείαν, οὕτως ἐκώλυσαν τοὺς κατατολμῶντας
καὶ πλέοντας εἰς τὸ Λιλύβαιον.

Τῶν δὲ πολιορκουμένων ταῖς μὲν ἀντοικοδομί- 48
αις ἐνεργῶς χρωμένων, τὸ δὲ λυμαίνεσθαι καὶ δια-
φθείρειν τὰς τῶν ὑπεναντίων παρασκευὰς ἀπεγνω-
κότων, γίγνεταί τις ἀνέμου στάσις ἔχουσα τηλικαύ- 2
την βίαν καὶ φορὰν εἰς αὐτὰς τὰς τῶν μηχανημά-
των προσαγωγὰς ὥστε καὶ τὰς στοὰς διασαλευειν
καὶ τους προκειμένους τούτων πύργους τῇ βίᾳ βα-
στάζειν. ἐν ᾧ καιρῷ συννοήσαντές τινες τῶν Ἑλ- 3
ληνικῶν μισθοφόρων την ἐπιτηδειοτητα της περι-
στάσεως προς την τῶν ἔργων διαφθοραν προσφε-
ρουσι τῷ στρατηγῷ τὴν ἐπίνοιαν. τοῦ δὲ δεξαμέ- 4
νου καὶ ταχέως ἑτοιμάσαντος πᾶν τὸ πρὸς τὴν χρείαν

ἁρμόζον, συστραφέντες οἱ νεανίσκοι κατὰ τριττοὺς
5 τόπους ἐνέβαλον πῦρ τοῖς ἔργοις. ὡς δ' ἂν τῶν μὲν
κατασκευασμάτων διὰ τὸν χρόνον εὖ παρεσκευασμέ-
νων πρὸς τὸ ῥᾳδίως ἐμπρησθῆναι, τῆς δὲ τοῦ πνεύ-
ματος βίας φυσώσης κατ' αὐτῶν τῶν πύργων καὶ μη-
χανημάτων, τὴν μὲν νομὴν τοῦ πυρὸς ἐνεργὸν συν-
έβαινε γίγνεσθαι καὶ πρακτικήν, τὴν δ' ἐπάρκειαν καὶ
βοήθειαν τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τέλος ἄπρακτον καὶ δυσ-
6 χερῆ. τοιαύτην γὰρ ἔκπληξιν παρίστα τὸ συμβαῖνον
τοῖς βοηθοῦσιν ὥστε μήτε συννοῆσαι μήτε συνιδεῖν
δύνασθαι τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἀποσκοτουμένους ὑπὸ
τῆς εἰς αὐτοὺς φερομένης λιγνύος καὶ τῶν φεψαλύ-
γων, ἔτι δὲ τῆς τοῦ καπνοῦ πολυπληθίας, οὐκ ὀλί-
γους ἀπόλλυσθαι καὶ πίπτειν, μὴ δυναμένους ἐγγί-
7 σαι πρὸς αὐτὴν τὴν τοῦ πυρὸς βοήθειαν. ὅσῳ δὲ
μείζω συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν δυσχρηστίαν περὶ τοὺς
ὑπεναντίους διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, τοσούτῳ
8 πλείων εὐχρηστία περὶ τοὺς ἐνιέντας ἦν τὸ πῦρ. τὸ
μὲν γὰρ προσκοτοῦν καὶ βλάπτειν δυνάμενον πᾶν
ἐξεφυσᾶτο καὶ προεωθεῖτο κατὰ τῶν ὑπεναντίων, τὸ
δὲ βαλλόμενον ἢ ῥιπτούμενον ἐπί τε τοὺς βοηθοῦν-
τας καὶ τὴν τῶν ἔργων διαφθορὰν εὔστοχον μὲν ἐπε-
γίγνετο διὰ τὸ συνορᾶν τοὺς ἀφιέντας τὸν πρὸ αὐ-
τῶν τόπον, πρακτικὸν δὲ διὰ τὸ γίγνεσθαι σφο-
δρὰν τὴν πληγήν, συνεργούσης τοῖς βάλλουσι τῆς
9 τοῦ πνεύματος βίας. τὸ δὲ πέρας τοιαύτην συνέβη
γενέσθαι τὴν παντέλειαν τῆς καταφθορᾶς ὥστε καὶ
τὰς βάσεις τῶν πύργων καὶ τὰ στύπη τῶν κριῶν
10 ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀχρειωθῆναι. τούτων δὲ συμβάν-
των, τὸ μὲν ἔτι διὰ τῶν ἔργων πολιορκεῖν ἀπέγνω-
σαν οἱ Ῥωμαῖοι· περιταφρεύσαντες δὲ καὶ χάρακι
περιλαβόντες κύκλῳ τὴν πόλιν, ἔτι δὲ τῆς ἰδίας

στρατοπεδείας τεῖχος προβαλόμενοι, τῷ χρόνῳ παρέ-
δοσαν τὴν πρᾶξιν. οἱ δ' ἐν τῷ Λιλυβαίῳ τὸ πε- 11
πτωκὸς ἐξοικοδομησάμενοι τεῖχος εὐθαρσῶς ὑπέμε-
νον ἤδη τὴν πολιορκίαν.

Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεσόντων τούτων, καὶ 49
μετὰ ταῦτα πλειόνων ἀναγγελλόντων διότι συμβαί-
νει τῶν ἀπὸ τοῦ στόλου πληρωμάτων τὸ πλεῖστον
μέρος ἔν τε τοῖς ἔργοις καὶ τῇ καθόλου πολιορκίᾳ
διεφθάρθαι, σπουδῇ κατέγραφον ναύτας, καὶ συνα- 2
θροίσαντες εἰς μυρίους ἐξέπεμψαν εἰς τὴν Σικελίαν.
ὧν διὰ τοῦ πορθμοῦ περαιωθέντων καὶ πεζῇ παρα- 3
γενομένων εἰς τὸ στρατόπεδον, συναγαγὼν τοὺς
χιλιάρχους ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Πόπλιος Κλαύ-
διος ἔφη καιρὸν εἶναι πλεῖν ἐπὶ τὰ Δρέπανα παντὶ
τῷ στόλῳ. τὸν γὰρ στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων 4
Ἀτάρβαν τὸν τεταγμένον ἐπ' αὐτῶν ἀπαράσκευον
εἶναι πρὸς τὸ μέλλον, ἀγνοοῦντα μὲν τὴν παρου-
σίαν τῶν πληρωμάτων, πεπεισμένον δὲ μὴ δύνα-
σθαι πλεῖν τὸν αὐτῶν στόλον διὰ τὴν γεγενημένην
ἐν τῇ πολιορκίᾳ καταφθορὰν τῶν ἀνδρῶν. προ- 5
χείρως δ' αὐτῶν συγκατατιθεμένων, εὐθέως ἐνεβί-
βαζε τά τε προϋπάρχοντα καὶ τὰ προσφάτως παρα-
γεγονότα πληρώματα, τοὺς δ' ἐπιβάτας ἐκ παντὸς
ἐπέλεξε τοῦ στρατεύματος ἐθελοντὰς τοὺς ἀρίστους,
ἅτε δὴ τοῦ μὲν πλοῦ σύνεγγυς ὄντος, τῆς δ' ὠφε-
λείας ἑτοίμου προφαινομένης. ταῦτα δὲ παρασκευ- 6
ασάμενος ἀνήχθη περὶ μέσας νύκτας, λαθὼν τοὺς
πολεμίους. καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ἄθρους ἔπλει, δε-
ξιὰν ἔχων τὴν γῆν. ἅμα δὲ τῷ φωτὶ τῶν πρώτων 7
ἐπὶ τὰ Δρέπανα νεῶν ἐπιφαινομένων, κατιδὼν Ἀτάρ-
βας, τὸ μὲν πρῶτον ἐξενίσθη διὰ τὸ παράδοξον·
ταχὺ δ' ἐν αὑτῷ γενόμενος, καὶ νοήσας τὸν ἐπί- 8

πλουν τῶν ὑπεναντίων, ἔκρινε παντὸς ἔργου πεῖ-
ραν λαμβάνειν καὶ πᾶν ὑπομένειν χάριν τοῦ μὴ
περιιδεῖν σφᾶς εἰς πρόδηλον συγκλεισθέντας πο-
9 *λιορκίαν. διόπερ εὐθέως τὰ μὲν πληρώματα συν-*
ῆγε πρὸς τὸν αἰγιαλόν, τοὺς δ' ἐκ πόλεως μισθο-
10 *φόρους ἤθροιζε μετὰ κηρύγματος. τῶν δὲ συλλε-*
χθέντων, ἐπεβάλετο διὰ βραχέων εἰς ἔννοιαν αὐ-
τοὺς ἄγειν τῆς τε τοῦ νικᾶν ἐλπίδος, ἐὰν τολμή-
σωσι ναυμαχεῖν, καὶ τῆς ἐν τῇ πολιορκίᾳ δυσχρη-
στίας, ἐὰν καταμελλήσωσι προϊδόμενοι τὸν κίνδυ-
11 *νον. ἑτοίμως δ' αὐτῶν παρορμηθέντων πρὸς τὴν*
ναυμαχίαν, καὶ βοώντων ἄγειν καὶ μὴ μέλλειν, ἐπαι-
νέσας καὶ δεξάμενος τὴν ὁρμὴν παρήγγειλε κατὰ
τάχος ἐμβαίνειν, καὶ βλέποντας πρὸς τὴν αὐτοῦ
12 *ναῦν ἕπεσθαι ταύτῃ κατὰ πρύμναν. διασαφήσας*
δὲ τὰ προειρημένα κατὰ σπουδὴν πρῶτος ἐποιεῖτο
τὸν ἀνάπλουν, ὑπ' αὐτὰς τὰς πέτρας ἐπὶ θάτερα
μέρη τοῦ λιμένος ἐξάγων τοῦ τῶν πολεμίων εἴσ-
50 *πλου. Πόπλιος δ' ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, θεω-*
ρῶν τοὺς μὲν πολεμίους παρὰ τὴν αὑτοῦ δόξαν οὐκ
εἴκοντας οὐδὲ καταπεπληγμένους τὸν ἐπίπλουν, ἀλλὰ
2 *πρὸς τῷ ναυμαχεῖν ὄντας, τῶν δὲ σφετέρων νεῶν*
τὰς μὲν ἐντὸς ἤδη τοῦ λιμένος οὔσας, τὰς δὲ ἐν
αὐτῷ τῷ στόματι, τὰς δὲ φερομένας ἐπὶ τὸν εἴσ-
πλουν, πάσαις ἀναστρέφειν παρήγγειλε καὶ ποιεῖ-
3 *σθαι τὸν πλοῦν ἔξω πάλιν. ἔνθα δὴ τῶν μὲν ἐν*
τῷ λιμένι, τῶν δὲ κατὰ τὸν εἴσπλουν ἐκ τῆς με-
ταβολῆς συμπιπτουσῶν, οὐ μόνον θόρυβος ἦν ἐκ
τῶν ἀνδρῶν ἄπλετος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον
4 *αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούουσαι. ὅμως δ' οὖν ἀεὶ*
τοὺς ἀνατρέχοντας ἐκτάττοντες οἱ τριήραρχοι παρ'
αὐτὴν τὴν γῆν ταχέως ἐποίουν ἀντιπρῴρους τοῖς

πολεμίοις. ὁ δὲ Πόπλιος αὐτὸς ἐπέπλει μὲν ἀρχῆ- 5
θεν κατόπιν ἐπὶ παντὶ τῷ στόλῳ, τότε δ' ἐπιστρέψας
κατ' αὐτὸν τὸν πλοῦν πρὸς τὸ πέλαγος ἔλαβε τὴν
εὐώνυμον τῆς ὅλης δυνάμεως τάξιν. Ἀτάρβας δὲ 6
κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὑπεράρας τὸ λαιὸν τῶν πο-
λεμίων, ἔχων πέντε ναῦς ἐπίπλους, ὑπέστησε τὴν
ἑαυτοῦ ναῦν ἀντίπρῳρον τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τοῦ
κατὰ τὸ πέλαγος μέρους, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐπιπλε- 7
όντων ἀεὶ τοῖς συνάπτουσι προσεπιταττομένοις ταὐτὸ
ποιεῖν παρήγγειλε διὰ τῶν ὑπηρετῶν. καταστάν- 8
των δὲ πάντων εἰς μέτωπον, σημήνας διὰ τῶν συν-
θημάτων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐποιεῖτο τὸν ἐπίπλουν ἐν
τάξει, μενόντων πρὸς τῇ γῇ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸ
προσδέχεσθαι τὰς ἐκ τοῦ λιμένος ἀνατρεχούσας ναῦς.
ἐξ οὗ συνέβαινε μεγάλα τοὺς Ῥωμαίους ἐλαττωθῆ- 9
ναι πρὸς αὐτῇ τῇ γῇ ποιησαμένους τὴν συμπλοκήν.
ἐπειδὴ δὲ σύνεγγυς αὐτῶν ἦσαν, ἀρθέντων τῶν 51
συνθημάτων ἐφ' ἑκατέρας τῆς ναυαρχίδος, συνέ-
βαλον ἀλλήλοις. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἰσόρροπος 2
ἦν ὁ κίνδυνος, ὡς ἂν ἀμφοτέρων τοῖς ἀρίστοις ἐκ
τῆς πεζῆς δυνάμεως ἐπιβάταις χρωμένων· ἀεὶ δὲ 3
μᾶλλον ὑπερεῖχον οἱ Καρχηδόνιοι διὰ τὸ πολλὰ προ-
τερήματα παρ' ὅλον ἔχειν τὸν ἀγῶνα. τῷ τε γὰρ 4
ταχυναυτεῖν πολὺ περιῆσαν διὰ τὴν διαφορὰν τῆς
ναυπηγίας καὶ τὴν τῶν πληρωμάτων ἕξιν, ἥ τε χώρα
μεγάλα συνεβάλλετο αὐτοῖς, ἅτε πεποιημένων τὴν
ἔκταξιν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ πέλαγος τόπων. εἴτε γὰρ 5
πιέζοιντό τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων, κατόπιν ἀνεχώ-
ρουν ἀσφαλῶς διὰ τὸ ταχυναυτεῖν εἰς τὸν ἀναπε-
πταμένον τόπον· κἄπειτ' ἐκ μεταβολῆς τοῖς προπί- 6
πτουσι τῶν διωκόντων, τοτὲ μὲν περιπλέοντες, τοτὲ
δὲ πλάγιοι προσπίπτοντες στρεφομένοις καὶ δυσχρη-

*στοῦσι διὰ τὸ βάρος τῶν πλοίων καὶ διὰ τὴν ἀπει-
ρίαν τῶν πληρωμάτων ἐμβολάς τε συνεχεῖς ἐδίδο-
7 σαν καὶ πολλὰ τῶν σκαφῶν ἐβάπτιζον· εἴτε κιν-
δυνεύοι τις τῶν συμμάχων, ἑτοίμως παρεβοήθουν
ἔξω τοῦ δεινοῦ καὶ μετ᾽ ἀσφαλείας, παρὰ τὰς πρύ-
μνας καὶ τὸ πέλαγος ποιούμενοι τὸν πλοῦν. τοῖς
8 γε μὴν Ῥωμαίοις τἀναντία τούτων συνέβαινε· τοῖς
τε γὰρ πιεζομένοις οὐκ ἦν εἰς τοὔπισθεν δυνατὸν
ἀποχωρεῖν, πρὸς τῇ γῇ ποιουμένοις τὸν κίνδυνον,
ἀεὶ δὲ τὸ θλιβόμενον ὑπὸ τῶν κατὰ πρόσωπον σκά-
φος ἢ τοῖς βραχέσι περιπῖπτον ἐκάθιζε κατὰ πρύ-
9 μναν ἢ πρὸς τὴν γῆν φερόμενον ἐπώκελλε. διεκ-
πλεῖν μὲν οὖν διὰ τῶν πολεμίων νεῶν καὶ κατό-
πιν ἐπιφαίνεσθαι τοῖς ἤδη πρὸς ἑτέρους διαμαχο-
μένοις, ὅπερ ἐν τῷ ναυμαχεῖν ἐστι πρακτικώτατον,
ἀδυνάτως εἶχον, διά τε τὴν βαρύτητα τῶν πλοίων,
10 προσέτι δὲ καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πληρωμάτων. οὐδὲ
μὴν ἐπιβοηθεῖν τοῖς δεομένοις κατὰ πρύμναν ἐδύναν-
το διὰ τὸ συγκεκλεῖσθαι πρὸς τῇ γῇ καὶ μηδὲ μικρὸν
ἀπολείπεσθαι τόπον τοῖς βουλομένοις ἐπαρκεῖν τῷ
11 δεομένῳ. τοιαύτης δὲ δυσχρηστίας ὑπαρχούσης περὶ
τὸν ὅλον ἀγῶνα, καὶ τῶν μὲν καθιζόντων ἐν τοῖς
βραχέσι, τῶν δ᾽ ἐκπιπτόντων σκαφῶν, κατιδὼν ὁ
στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων τὸ συμβαῖνον, ὥρμησε
πρὸς φυγήν, ἀπὸ τῶν εὐωνύμων παρὰ τὴν γῆν ἐξε-
λίξας, καὶ σὺν αὐτῷ περὶ τριάκοντα νῆες, αἵπερ
12 ἔτυχον ἐγγὺς οὖσαι. τῶν δὲ λοιπῶν σκαφῶν, ὄν-
των ἐνενήκοντα καὶ τριῶν, ἐκυρίευσαν οἱ Καρχη-
δόνιοι, καὶ τῶν πληρωμάτων, ὅσοι μὴ τῶν ἀνδρῶν
τὰς ναῦς εἰς τὴν γῆν ἐκβαλόντες ἀπεχώρησαν.*

52 *Γενομένης δὲ τῆς ναυμαχίας τοιαύτης, Ἀτάρβας
μὲν εὐδοκίμει παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις, ὡς δι᾽ αὐτὸν*

καὶ διὰ τὴν ἰδίαν πρόνοιαν καὶ τόλμαν κατωρθω-
κώς, Πόπλιος δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἠδόξει καὶ διε- 2
βέβλητο μεγάλως, ὡς εἰκῇ καὶ ἀλογίστως τοῖς πράγ-
μασι κεχρημένος, καὶ τὸ καθ' αὑτὸν οὐ μικροῖς
ἐλαττώμασι περιβεβληκὼς τὴν Ῥώμην· διὸ καὶ μετὰ 3
ταῦτα μεγάλαις ζημίαις καὶ κινδύνοις κριθεὶς πε-
ριέπεσεν. οὐ μὴν οἵ γε Ῥωμαῖοι, καίπερ τοιούτων 4
συμβεβηκότων, διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν ὅλων φιλοτιμίαν
οὐδὲν ἀπέλειπον τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλ' εἴχοντο
τῶν ἑξῆς πραγμάτων. διὸ καὶ συνάψαντος τοῦ κατὰ 5
τὰς ἀρχαιρεσίας χρόνου, στρατηγοὺς ὑπάτους κα-
ταστήσαντες παραυτίκα τὸν ἕτερον αὐτῶν ἐξέπεμ-
πον Λεύκιον Ἰούνιον, τάς τε σιταρκίας παρακομί-
ζοντα τοῖς τὸ Λιλύβαιον πολιορκοῦσι καὶ τὰς ἄλ-
λας ἀγορὰς καὶ χορηγίας τῷ στρατοπέδῳ· πρὸς δὲ
καὶ παραπομποὺς τούτοις ἐπλήρωσαν ἑξήκοντα ναῦς.
ὁ δὲ Ἰούνιος ἀφικόμενος εἰς τὴν Μεσσήνην, καὶ 6
προσλαβὼν τὰ συγκατηρκότα τῶν πλοίων ἀπό τε τοῦ
στρατοπέδου καὶ τῆς ἄλλης Σικελίας, παρεκομίσθη
κατὰ σπουδὴν εἰς τὰς Συρακούσας, ἔχων ἑκατὸν
εἴκοσι σκάφη καὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσί-
αις ναυσὶ φορτηγοῖς. ἐντεῦθεν δὲ παραδοὺς τοῖς 7
ταμίαις τὰς ἡμισείας φορτηγοὺς καί τινα τῶν μα-
κρῶν πλοίων ἐξαπέστειλε, διακομισθῆναι σπουδά-
ζων τῷ στρατοπέδῳ τὰ πρὸς τὴν χρείαν. αὐτὸς 8
δ' ἐν ταῖς Συρακούσαις ὑπέμενε, τούς τε κατὰ πλοῦν
ἀφυστεροῦντας ἐκ τῆς Μεσσήνης ἀναδεχόμενος καὶ
παρὰ τῶν ἐκ τῆς μεσογείου συμμάχων σῖτον προσ-
αναλαμβάνων.

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀτάρβας μὲν ἄν- 53
δρας τοὺς ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ληφθέντας καὶ τὰς αἰ-
χμαλώτους ναῦς ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα,

Καρθάλωνα δὲ τὸν συνάρχοντα δοὺς τριάκοντα ναῦς
ἐξέπεμψε πρὸς αἷς ἔχων αὐτὸς ἑβδομήκοντα κατέ-
3 πλευσε, προστάξας ἄφνω προσπεσόντα ταῖς ὁρμού-
σαις παρὰ τὸ Λιλύβαιον τῶν πολεμίων ναυσίν, ὧν
μὲν ἂν δυνατὸς ᾖ κυριεῦσαι, ταῖς δὲ λοιπαῖς πῦρ
4 ἐμβαλεῖν. πεισθέντος δὲ τοῦ Καρθάλωνος καὶ ποι-
ησαμένου τὸν ἐπίπλουν ὑπὸ τὴν ἑωθινήν, καὶ τὰ
μὲν ἐμπιμπρῶντος, τὰ δὲ ἀποσπῶντος τῶν πλοίων,
μεγάλην συνέπεσε γενέσθαι ταραχὴν περὶ τὸ τῶν
5 Ῥωμαίων στρατόπεδον. προσβοηθούντων γὰρ αὐ-
τῶν ἐπὶ τὰς ναῦς καὶ γιγνομένης κραυγῆς, συννο-
ήσας Ἰμίλκων ὁ τὸ Λιλύβαιον τηρῶν, καὶ θεωρῶν
ἤδη τῆς ἡμέρας ὑποφαινούσης τὸ συμβαῖνον, ἐπα-
6 ποστέλλει τοὺς ἐκ τῆς πόλεως μισθοφόρους. οἱ δὲ
Ῥωμαῖοι, τοῦ δεινοῦ πανταχόθεν αὐτοὺς περιστάν-
τος, οὐκ εἰς μικρὰν οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν ἦλθον δια-
7 τροπήν. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὀλίγα
τῶν σκαφῶν τὰ μὲν ἀποσπάσας, τὰ δὲ συντρίψας,
μετὰ ταῦτα μικρὸν ἀπὸ τοῦ Λιλυβαίου παρακομι-
σθεὶς ὡς ἐφ' Ἡρακλείας ἐτήρει, βουλόμενος διακω-
8 λύειν τοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πλέοντας. προσαγ-
γειλάντων δὲ τῶν σκοπῶν πλῆθος ἱκανὸν πλοίων
προσφέρεσθαι παντοδαπῶν καὶ συνεγγίζειν, ἀνα-
χθεὶς ἔπλει, συμμίξαι σπεύδων διὰ τὸ καταφρονεῖν
τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ προγεγενημένου προτερήμα-
9 τος. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν Συρακουσῶν προ-
απεσταλμένοις ταμίαις ἀνήγγειλαν οἱ προπλεῖν εἰ-
10 θισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. οἱ
δὲ νομίσαντες οὐκ ἀξιόχρεως σφᾶς αὐτοὺς εἶναι
πρὸς ναυμαχίαν, καθώρμισαν πρός τι πολισμάτιον
τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων, ἀλίμενον μέν, σάλους
δ' ἔχον καὶ προβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς

εὐφυεῖς. οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, καὶ τούς 11
τε καταπέλτας καὶ τοὺς πετροβόλους τοὺς ἐκ τῆς
πόλεως ἐπιστήσαντες, προσεδόκων τὸν ἐπίπλουν
τῶν ὑπεναντίων. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι συνεγγίσαν- 12
τες τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλοντο πολιορκεῖν τούτους,
ὑπολαβόντες τοὺς μὲν ἄνδρας καταπλαγέντας εἰς τὸ
πολισμάτιον ἀποχωρήσειν, τῶν δὲ πλοίων ἀσφαλῶς
κυριεύσειν· οὐ προχωρούσης δὲ τῆς ἐλπίδος, ἀλλὰ 13
τοὐναντίον ἀμυνομένων γενναίως, καὶ τοῦ τόπου
πολλὰς ἔχοντος καὶ παντοδαπὰς δυσχρηστίας, ὀλίγα
τῶν τὰς ἀγορὰς ἐχόντων πλοίων ἀποσπάσαντες ἀπέ-
πλευσαν πρός τινα ποταμόν, ἐν ᾧ καθορμισθέντες
ἐπετήρουν τὸν ἀνάπλουν αὐτῶν.

Ὁ δ' ἐν ταῖς Συρακούσαις ὑπολειφθεὶς στρατη- 54
γός, ἐπεὶ τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἐπετέλεσε, κάμψας
τὸν Πάχυνον ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ τὸ Λιλύ-
βαιον, οὐδὲν εἰδὼς τῶν περὶ τοὺς προπλέοντας συμ-
βεβηκότων. ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ση- 2
μηνάντων τῶν σκοπῶν αὐτῷ πάλιν τὴν ἐπιφάνειαν
τῶν ὑπεναντίων, ἀναχθεὶς ἔπλει μετὰ σπουδῆς,
βουλόμενος αὐτοῖς ὡς πλεῖστον ἀπέχουσι τῶν οἰ-
κείων νεῶν συμβαλεῖν. ὁ δ' Ἰούνιος κατιδὼν ἐκ 3
πολλοῦ τὸν στόλον τὸν τῶν Καρχηδονίων καὶ τὸ
πλῆθος τῶν σκαφῶν, οὔτε συμβαλεῖν τολμῶν οὔτ'
ἐκφυγεῖν ἔτι δυνατὸς ὢν διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τοὺς
πολεμίους, ἐγκλίνας εἰς τόπους τραχεῖς καὶ κατὰ
πάντα τρόπον ἐπισφαλεῖς καθωρμίσθη, κρίνων αἱ- 4
ρετώτερον ὑπάρχειν ὅ,τι δέοι παθεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς
πολεμίοις αὔτανδρον τὸ σφέτερον στρατόπεδον ὑπο-
χείριον ποιῆσαι. συνιδὼν δὲ καὶ τὸ περὶ τούτου 5
γεγονὸς ὁ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, τὸ μὲν παρα-
βάλλεσθαι καὶ προσάγειν τοιούτοις τόποις ἀπεδο-

κίμασε, λαβὼν δὲ ἄκραν τινὰ καὶ προσορμισθεὶς
ταύτῃ, μεταξὺ τῶν στόλων ἐτήρει καὶ προσεῖχε τὸν
6 νοῦν ἀμφοτέροις. ἐπιγενομένου δὲ χειμῶνος καὶ
περιστάσεως προφαινομένης ἐκ τοῦ πελάγους ὁλο-
σχερεστέρας, οἱ μὲν τῶν Καρχηδονίων κυβερνῆται
διά τε τὴν τῶν τόπων καὶ τὴν τοῦ πράγματος ἐμ-
πειρίαν προορώμενοι τὸ μέλλον καὶ προλέγοντες
τὸ συμβησόμενον, ἔπεισαν τὸν Καρθάλωνα φυ-
γεῖν τὸν χειμῶνα καὶ κάμψαι τὴν ἄκραν τοῦ Πα-
7 χύνου. πεισθέντος δὲ νουνεχῶς, οὗτοι μὲν πολλὰ
μοχθήσαντες καὶ μόλις ὑπεράραντες τὴν ἄκραν ἐν
8 ἀσφαλεῖ καθωρμίσθησαν, οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων στό-
λοι, τοῦ χειμῶνος ἐπιγενομένου καὶ τῶν τόπων εἰς
τέλος ὑπαρχόντων ἀλιμένων, οὕτω διεφθάρησαν
ὥστε μηδὲ τῶν ναυαγίων μηδὲν γενέσθαι χρήσιμον,
ἀλλ' ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἄρδην καὶ παραλόγως ἀχρει-
ωθῆναι.

55 Τούτου δὲ συμβάντος, τὰ μὲν τῶν Καρχηδο-
νίων αὖθις ἀνέκυψε καὶ πάλιν ἐπιρρεπεστέρας εἶχε
2 τὰς ἐλπίδας, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, πρότερον μὲν ἐπὶ πο-
σὸν ἠτυχηκότες, τότε δ' ὁλοσχερῶς, ἐκ μὲν τῆς θα-
λάττης ἐξέβησαν, τῶν δ' ὑπαίθρων ἐπεκράτουν·
Καρχηδόνιοι δὲ τῆς μὲν θαλάττης ἐκυρίευον, τῆς δὲ
3 γῆς οὐχ ὅλως ἀπήλπιζον. μετὰ δὲ ταῦτα πάντες
ἐπὶ μὲν τοῖς ὅλοις ἐσχετλίαζον, οἵ τε ἐν τῇ Ῥώμῃ
καὶ τὰ περὶ τὸ Λιλύβαιον στρατόπεδα, διὰ τὰ προ-
4 ειρημένα συμπτώματα· τῆς γε μὴν προθέσεως οὐκ
ἀφίσταντο τῆς κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' οἱ μὲν
ἐχορήγουν κατὰ γῆν ἀπροφασίστως, οἱ δὲ προσε-
5 καρτέρουν ταύτῃ κατὰ τὸ δυνατόν. ὁ δὲ Ἰούνιος,
ἀνακομισθεὶς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐκ τῆς ναυαγίας
καὶ περιπαθὴς ὤν, ἐγένετο πρὸς τὸ καινοτομῆσαί

τι καὶ πρᾶξαι τῶν δεόντων, σπουδάζων ἀναμαχέ-
σασθαι τὴν γεγενημένην περιπέτειαν. διὸ καὶ βρα- 6
χείας αὐτῷ παραπεσούσης ἀφορμῆς, καταλαμβάνει
πραξικοπήσας τὸν Ἔρυκα, καὶ γίγνεται τοῦ τε τῆς
Ἀφροδίτης ἱεροῦ καὶ τῆς πόλεως ἐγκρατής. ὁ δὲ 7
Ἔρυξ ἔστι μὲν ὄρος παρὰ θάλατταν τῆς Σικελίας
ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἰταλίαν κειμένῃ πλευρᾷ μεταξὺ
Δρεπάνων καὶ Πανόρμου, μᾶλλον δ' ὅμορον καὶ
συνάπτον πρὸς τὰ Δρέπανα, μεγέθει δὲ παρὰ πολὺ
διαφέρον τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ὀρῶν πλὴν τῆς
Αἴτνης. τούτου δ' ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς κορυφῆς, οὔ- 8
σης ἐπιπέδου, κεῖται τὸ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἐρυ-
κίνης ἱερόν, ὅπερ ὁμολογουμένως ἐπιφανέστατόν ἐστι
τῷ τε πλούτῳ καὶ τῇ λοιπῇ προστασίᾳ τῶν κατὰ
τὴν Σικελίαν ἱερῶν· ἡ δὲ πόλις ὑπ' αὐτὴν τὴν κο- 9
ρυφὴν τέτακται, πάνυ μακρὰν ἔχουσα καὶ προσάντη
πανταχόθεν ἀνάβασιν. ἐπί τε δὴ τὴν κορυφὴν ἐπι- 10
στήσας φυλακήν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Δρεπά-
νων πρόσβασιν, ἐτήρει φιλοτίμως ἀμφοτέρους τοὺς
τόπους, καὶ μᾶλλον ἔτι τὸν τῆς ἀναβολῆς, πεπει-
σμένος οὕτω καὶ τὴν πόλιν ἀσφαλῶς καὶ τὸ σύμ-
παν ὄρος ὑφ' αὑτὸν ἕξειν.

Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ ταῦτα στρατηγὸν κατα- 56
στήσαντες αὐτῶν Ἀμίλκαν τὸν Βάρκαν ἐπικαλού-
μενον, τούτῳ τὰ κατὰ τὸν στόλον ἐνεχείρισαν· ὃς 2
παραλαβὼν τὰς ναυτικὰς δυνάμεις ὥρμησε πορθή-
σων τὴν Ἰταλίαν. ἔτος δ' ἦν ὀκτωκαιδέκατον τῷ
πολέμῳ. κατασύρας δὲ τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βρετ- 3
τιανὴν χώραν, ἀποπλέων ἐντεῦθεν κατῆρε παντὶ τῷ
στόλῳ πρὸς τὴν Πανορμῖτιν, καὶ καταλαμβάνει τὸν
ἐπὶ τῆς Εἰρκτῆς λεγόμενον τόπον, ὃς κεῖται μὲν
Ἔρυκος καὶ Πανόρμου μεταξὺ πρὸς θαλάττῃ, πολὺ

δέ τι τῶν ἄλλων δοκεῖ διαφέρειν τόπων ἐπιτηδειό-
τητι πρὸς ἀσφάλειαν στρατοπέδων καὶ χρονισμόν.
4 ἔστι γὰρ ὄρος περίτομον ἐξανεστηκὸς ἐκ τῆς περι-
κειμένης χώρας εἰς ὕψος ἱκανόν. τούτου δ' ἡ πε-
ρίμετρος τῆς ἄνω στεφάνης οὐ λείπει τῶν ἑκατὸν
σταδίων, ὑφ' ἧς ὁ περιεχόμενος τόπος εὔβοτος
ὑπάρχει καὶ γεωργήσιμος, πρὸς μὲν τὰς πελαγίους
πνοὰς εὐφυῶς κείμενος, θανασίμων δὲ θηρίων
5 εἰς τέλος ἄμοιρος. περιέχεται δὲ κρημνοῖς ἀπροσ-
ίτοις ἔκ τε τοῦ κατὰ θάλατταν μέρους καὶ τοῦ παρὰ
τὴν μεσόγειαν παρήκοντος, τὰ δὲ μεταξὺ τούτων
6 ἐστὶν ὀλίγης καὶ βραχείας δεόμενα κατασκευῆς. ἔχει
δ' ἐν αὑτῷ καὶ μαστόν, ὃς ἅμα μὲν ἀκροπόλεως,
ἅμα δὲ σκοπῆς εὐφυοῦς λαμβάνει τάξιν κατὰ τῆς
7 ὑποκειμένης χώρας. κρατεῖ δὲ καὶ λιμένος εὐκαί-
ρου πρὸς τὸν ἀπὸ Δρεπάνων καὶ Λιλυβαίου δρόμον
ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐν ᾧ πλῆθος ὕδατος ἄφθονον ὑπάρ-
8 χει. προσόδους δὲ τὰς πάσας ἔχει τριττὰς δυσχερεῖς,
δύο μὲν ἀπὸ τῆς χώρας, μίαν δ' ἀπὸ τῆς θαλάττης.
9 ἐν ᾧ καταστρατοπεδεύσας παραβόλως Ἀμίλκας, ὡς
ἂν μήτε πόλεως οἰκείας μήτ' ἄλλης ἐλπίδος μηδε-
μιᾶς ἀντεχόμενος, εἰς μέσους δὲ τοὺς πολεμίους
ἑαυτὸν δεδωκώς, ὅμως οὐ μικροὺς οὐδὲ τοὺς τυχόν-
τας Ῥωμαίοις ἀγῶνας καὶ κινδύνους παρεσκεύασε.
10 πρῶτον μὲν γὰρ ἐντεῦθεν ὁρμώμενος κατὰ θάλατ-
ταν τὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας ἐπόρθει μέχρι τῆς
11 Κυμαίων χώρας, δεύτερον δὲ κατὰ γῆν παραστρα-
τοπεδευσάντων αὐτῷ Ῥωμαίων πρὸ τῆς Πανορμι-
τῶν πόλεως ἐν ἴσως πέντε σταδίοις πολλοὺς καὶ
ποικίλους ἀγῶνας συνεστήσατο κατὰ γῆν σχεδὸν ἐπὶ
τρεῖς ἐνιαυτούς. περὶ ὧν οὐχ οἷόν τε διὰ τῆς γρα-
57 φῆς τὸν κατὰ μέρος ἀποδοῦναι λόγον· καθάπερ

γὰρ ἐπὶ τῶν διαφερόντων πυκτῶν καὶ ταῖς γενναι-
ότησι καὶ ταῖς εὐεξίαις, ὅταν εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ
τοῦ στεφάνου συγκαταστάντες καιρὸν διαμάχωνται
πληγὴν ἐπὶ πληγῇ τιθέντες ἀδιαπαύστως, λόγον μὲν
ἢ πρόνοιαν ἔχειν ὑπὲρ ἑκάστης ἐπιβολῆς καὶ πλη-
γῆς οὔτε τοῖς ἀγωνιζομένοις οὔτε τοῖς θεωμένοις
ἐστὶ δυνατόν, ἐκ δὲ τῆς καθόλου τῶν ἀνδρῶν ἐνερ- 2
γείας καὶ τῆς ἑκατέρου φιλοτιμίας ἔστι καὶ τῆς ἐμ-
πειρίας αὐτῶν καὶ τῆς δυνάμεως, πρὸς δὲ καὶ τῆς
εὐψυχίας, ἱκανὴν ἔννοιαν λαβεῖν, οὕτω δὴ καὶ περὶ
τῶν νῦν λεγομένων στρατηγῶν. τὰς μὲν γὰρ αἰ- 3
τίας ἢ τοὺς τρόπους, δι' ὧν ἀνὰ ἑκάστην ἡμέραν
ἐποιοῦντο κατ' ἀλλήλων ἐνέδρας, ἀντενέδρας, ἐπι-
θέσεις, προσβολάς, οὔτ' ἂν ὁ γράφων ἐξαριθμού-
μενος ἐφίκοιτο, τοῖς τ' ἀκούουσιν ἀπέραντος, ἅμα
δ' ἀνωφελὴς ἂν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως κρίνοιτο χρεία·
ἐκ δὲ τῆς καθολικῆς ἀποφάσεως περὶ αὐτῶν καὶ τοῦ 4
τέλους τῆς φιλοτιμίας μᾶλλον ἄν τις εἰς ἔννοιαν ἔλ-
θοι τῶν προειρημένων. οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἱστορίας 5
στρατηγημάτων οὔτε τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ὑπο-
κειμένης περιστάσεως ἐπινοημάτων οὔτε τῶν εἰς
παράβολον καὶ βίαιον ἀνηκόντων τόλμαν οὐδὲν παρ-
ελείφθη. κρίσιν γε μὴν ὁλοσχερῆ γενέσθαι διὰ πλεί- 6
ους αἰτίας οὐχ οἷόν τ' ἦν· αἵ τε γὰρ δυνάμεις ἀμ-
φοτέρων ἦσαν ἐφάμιλλοι, τά τε κατὰ τοὺς χάρακας
ὁμοίως ἀπρόσιτα διὰ τὴν ὀχυρότητα, τό τε διάστημα
τῶν στρατοπέδων βραχὺ παντελῶς. ὅπερ αἴτιον ἦν 7
μάλιστα τοῦ τὰς μὲν κατὰ μέρος συμπτώσεις ἀπαύ-
στους γίγνεσθαι καθ' ἡμέραν, ὁλοσχερὲς δὲ συντε-
λεῖσθαι μηδέν. τούτους γὰρ αὐτοὺς ἀεὶ συνέβαινε 8
διαφθείρεσθαι κατὰ τὰς συμπλοκάς, τοὺς ἐν χειρῶν
νόμῳ πεσόντας· οἱ δ' ἅπαξ ἐγκλίναντες εὐθέως ἐκτὸς

τοῦ δεινοῦ πάντες ἦσαν ὑπὸ ταῖς αὐτῶν ἀσφαλεί-
αις, καὶ πάλιν ἐκ μεταβολῆς ἐκινδύνευον.
58 *Οὐ μὴν ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθὸς βραβευτὴς ἡ τύχη*
μεταβιβάσασα παραβόλως αὐτοὺς ἐκ τοῦ προειρη-
μένου τόπου καὶ τοῦ προϋπάρχοντος ἀθλήματος εἰς
παραβολώτερον ἀγώνισμα καὶ τόπον ἐλάττω συνέ-
2 *κλεισεν. ὁ γὰρ Ἀμίλκας, τῶν Ῥωμαίων τὸν Ἔρυκα*
τηρούντων ἐπί τε τῆς κορυφῆς καὶ παρὰ τὴν ῥίζαν,
καθάπερ εἴπομεν, κατελάβετο τὴν πόλιν τῶν Ἐρυ-
κίνων, ἥτις ἦν μεταξὺ τῆς τε κορυφῆς καὶ τῶν πρὸς
3 *τῇ ῥίζῃ στρατοπεδευσάντων. ἐξ οὗ συνέβαινε παρα-*
βόλως μὲν ὑπομένειν καὶ διακινδυνεύειν πολιορ-
κουμένους τοὺς τὴν κορυφὴν κατέχοντας τῶν Ῥω-
μαίων, ἀπίστως δὲ τοὺς Καρχηδονίους ἀντέχειν, τῶν
τε πολεμίων πανταχόθεν προσκειμένων καὶ τῶν χο-
ρηγιῶν οὐ ῥᾳδίως αὐτοῖς παρακομιζομένων, ὡς ἂν
τῆς θαλάττης καθ' ἕνα τόπον καὶ μίαν πρόσοδον
4 *ἀντεχομένοις. οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν ἐνταῦθα πάσαις*
μὲν ἀμφότεροι ταῖς πολιορκητικαῖς ἐπινοίαις καὶ βί-
αις χρησάμενοι κατ' ἀλλήλων, πᾶν δὲ γένος ἐνδείας
ἀνασχόμενοι, πάσης δ' ἐπιθέσεως καὶ μάχης πεῖραν
5 *λαβόντες, τέλος οὐχ, ὡς Φάβιός φησιν, ἐξαδυνα-*
τοῦντες καὶ περικακοῦντες, ἀλλ' ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ
ἀήττητοί τινες ἄνδρες, ἱερὸν ἐποίησαν τὸν στέφα-
6 *νον. πρότερον γὰρ ἢ 'κείνους ἀλλήλων ἐπικρατῆ-*
σαι, καίπερ δύο ἔτη πάλιν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ δια-
γωνισαμένους, δι' ἄλλου τρόπου συνέβη λαβεῖν τὸν
πόλεμον τὴν κρίσιν.
7 *Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἔρυκα καὶ τὰς πεζὰς δυ-*
νάμεις τοιαύτην ἔσχε διάθεσιν. τὰ δὲ πολιτεύματα
ἦν ἀμφοτέρων παραπλήσια τοῖς ψυχομαχοῦσι τῶν
8 *εὐγενῶν ὀρνίθων. ἐκεῖνοί τε γὰρ πολλάκις ἀπο-*

λωλεκότες τὰς πτέρυγας διὰ τὴν ἀδυναμίαν, αὐτῇ
δὲ τῇ ψυχῇ μένοντες ἐκβάλλουσι τὰς πληγάς, ἕως
ἂν αὐτομάτως ποτὲ περιπεσόντες αὐτοῖς καὶ ῥᾳδίως
ἀλλήλων διαδράξωνται, κἄπειτα τούτου γενομένου
συμβῇ τὸν ἕτερον αὐτῶν προπεσεῖν· οἵ τε Ῥωμαῖοι 9
καὶ Καρχηδόνιοι κάμνοντες ἤδη τοῖς πόνοις διὰ τὴν
συνέχειαν τῶν κινδύνων εἰς τέλος ἀπήλγουν, τήν
τε δύναμιν παρελέλυντο καὶ παρεῖντο διὰ τὰς πο-
λυχρονίους εἰσφορὰς καὶ δαπάνας. ὁμοίως δὲ Ῥω- 59
μαῖοι ψυχομαχοῦντες, καίπερ ἔτη σχεδὸν ἤδη πέντε
τῶν κατὰ θάλατταν πραγμάτων ὁλοσχερῶς ἀφεστη-
κότες διά τε τὰς περιπετείας καὶ διὰ τὸ πεπεῖσθαι
δι' αὐτῶν τῶν πεζῶν δυνάμεων κρινεῖν τὸν πόλεμον,
τότε συνορῶντες οὐ προχωροῦν αὐτοῖς τὸ ἔργον 2
κατὰ τοὺς ἐκλογισμοὺς καὶ μάλιστα διὰ τὴν τόλμαν
τοῦ τῶν Καρχηδονίων ἡγεμόνος, ἔκριναν τὸ τρίτον
ἀντιποιήσασθαι τῶν ἐν ταῖς ναυτικαῖς δυνάμεσιν
ἐλπίδων, ὑπολαμβάνοντες διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης, 3
εἰ καιρίως ἅψαιντο τῆς ἐπιβολῆς, μόνως ἂν οὕτω
πέρας ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ συμφέρον. ὃ καὶ τέλος
ἐποίησαν. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐξεχώρησαν τῆς θα- 4
λάττης εἴξαντες τοῖς ἐκ τῆς τύχης συμπτώμασι, τὸ
δὲ δεύτερον ἐλαττωθέντες τῇ περὶ τὰ Δρέπανα ναυ-
μαχίᾳ· τότε δὲ τρίτην ἐποιοῦντο ταύτην τὴν ἐπι- 5
βολήν, δι' ἧς νικήσαντες καὶ τὰ περὶ τὸν Ἔρυκα
στρατόπεδα τῶν Καρχηδονίων ἀποκλείσαντες τῆς
κατὰ θάλατταν χορηγίας τέλος ἐπέθηκεν τοῖς ὅλοις.
ἦν δὲ τῆς ἐπιβολῆς τὸ πλεῖον ψυχομαχία. χορηγία 6
μὲν γὰρ οὐχ ὑπῆρχε πρὸς τὴν πρόθεσιν ἐν τοῖς
κοινοῖς· οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν προεστώτων ἀν-
δρῶν εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν καὶ γενναιότητα προσ-
ευρέθη ἡ πρὸς τὴν συντέλειαν. κατὰ γὰρ τὰς τῶν 7

βίων εὐκαιρίας καθ' ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ὑφίσταντο
παρέξειν πεντήρη κατηρτισμένην, ἐφ' ᾧ τὴν δαπάνην
κομιοῦνται, κατὰ λόγον τῶν πραγμάτων προχωρη-
8 σάντων. τῷ δὲ τοιούτῳ τρόπῳ ταχέως ἑτοιμασθέν-
των διακοσίων πλοίων πεντηρικῶν, ὧν ἐποιήσαντο
τὴν ναυπηγίαν πρὸς παράδειγμα τὴν τοῦ Ῥοδίου
ναῦν, μετὰ ταῦτα στρατηγὸν καταστήσαντες Γάϊον
9 Λυτάτιον ἐξέπεμψαν ἀρχομένης τῆς θερείας. ὃς καὶ
παραδόξως ἐπιφανεὶς τοῖς κατὰ τὴν Σικελίαν τόποις
τόν τε περὶ τὰ Δρέπανα λιμένα κατέσχε καὶ τοὺς
περὶ τὸ Λιλύβαιον ὅρμους, παντὸς ἀνακεχωρηκότος
εἰς τὴν οἰκείαν τοῦ τῶν Καρχηδονίων ναυτικοῦ.
10 συστησάμενος δὲ περὶ τὴν ἐν τοῖς Δρεπάνοις πόλιν
ἔργα καὶ τἄλλα πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευασά-
μενος, ἅμα μὲν ταύτῃ προσεκαρτέρει τὰ δυνατὰ
11 ποιῶν, ἅμα δὲ προορώμενος τὴν παρουσίαν τοῦ
Καρχηδονίων στόλου, καὶ μνημονεύων τῆς ἐξ ἀρ-
χῆς προθέσεως ὅτι μόνως δύναται διὰ τοῦ κατὰ
θάλατταν κινδύνου κρίσεως τὰ ὅλα τυχεῖν, οὐκ
12 ἀχρεῖον οὐδ' ἀργὸν εἴα γίγνεσθαι τὸν χρόνον, ἀλλ'
ἀν' ἑκάστην ἡμέραν ἀναπείρας καὶ μελέτας ποιῶν
τοῖς πληρώμασιν οἰκείως τῆς ἐπιβολῆς, τῇ τε λοιπῇ
τῇ κατὰ τὴν δίαιταν ἐπιμελείᾳ προσκαρτερῶν, ἀθ-
λητὰς ἀπετέλεσε πρὸς τὸ προκείμενον ἐν πάνυ βρα-
χεῖ χρόνῳ τοὺς ναύτας.
60 Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, παρὰ τὴν ὑπόνοιαν προσ-
πεσόντος αὐτοῖς τοῦ πεπλευκέναι στόλῳ τοὺς Ῥω-
μαίους καὶ πάλιν ἀντιποιεῖσθαι τῆς θαλάττης, παρ-
2 αυτίκα κατήρτιζον τὰς ναῦς, καὶ πληρώσαντες σί-
του καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, ἐξέπεμπον τὸν στό-
λον, βουλόμενοι μηδὲν ἐλλείπειν τὰ περὶ τὸν Ἔρυκα
3 στρατόπεδα τῶν ἀναγκαίων. κατέστησαν δὲ καὶ

στρατηγὸν ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως Ἄννωνα· ὃς
ἀναχθεὶς καὶ κατάρας ἐπὶ τὴν Ἱερὰν καλουμένην
νῆσον ἔσπευδε τοὺς πολεμίους λαθὼν διακομισθῆ-
ναι πρὸς τὸν Ἔρυκα, καὶ τὰς μὲν ἀγορὰς ἀποθέ-
σθαι καὶ κουφίσαι τὰς ναῦς, προσλαβὼν δ' ἐπιβά-
τας ἐκ τῶν μισθοφόρων τοὺς ἐπιτηδείους καὶ Βάρ-
καν μετ' αὐτῶν, οὕτω συμμίσγειν τοῖς ὑπεναντίοις. 4
ὁ δὲ Λυτάτιος συνεὶς τὴν παρουσίαν τῶν περὶ τὸν
Ἄννωνα, καὶ συλλογισάμενος τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν,
ἀναλαβὼν ἀπὸ τοῦ πεζοῦ στρατεύματος τοὺς ἀρί-
στους ἄνδρας ἔπλευσε πρὸς τὴν Αἰγοῦσσαν νῆσον
τὴν πρὸ τοῦ Λιλυβαίου κειμένην. κἀνταῦθα παρα- 5
καλέσας τὰ πρέποντα τῷ καιρῷ τὰς δυνάμεις διε-
σάφει τοῖς κυβερνήταις ὡς ἐσομένης εἰς τὴν αὔριον
ναυμαχίας. ὑπὸ δὲ τὴν ἑωθινήν, ἤδη τῆς ἡμέρας 6
ὑποφαινούσης, ὁρῶν τοῖς μὲν ἐναντίοις φορὸν ἄνε-
μον καταρρέοντα καὶ λαμπρόν, σφίσι δὲ δυσχερῆ
γιγνόμενον τὸν ἀνάπλουν πρὸς ἀντίον τὸ πνεῦμα,
κοίλης καὶ τραχείας οὔσης τῆς θαλάττης, τὸ μὲν
πρῶτον διηπόρει τί δεῖ χρῆσθαι τοῖς παροῦσι. συλ- 7
λογιζόμενος δὲ ὡς ἐὰν μὲν παραβάληται χειμῶνος
ὄντος, πρὸς Ἄννωνα ποιήσεται τὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς
αὐτὰς τὰς ναυτικὰς δυνάμεις καὶ πρὸς ἔτι γέμοντα
τὰ σκάφη, ἐὰν δὲ τηρῶν εὐδίαν καὶ καταμέλλων 8
ἐάσῃ διᾶραι καὶ συμμίξαι τοῖς στρατοπέδοις τοὺς
πολεμίους, πρός τε τὰς ναῦς εὐκινήτους καὶ κεκου-
φισμένας ἀγωνιεῖται πρός τε τοὺς ἀρίστους ἄνδρας
τῶν ἐκ τοῦ πεζοῦ στρατευμάτων, τὸ δὲ μέγιστον
πρὸς τὴν Ἀμίλκου τόλμαν, ἧς οὐδὲν ἦν τότε φο-
βερώτερον· διόπερ ἔκρινε μὴ παρεῖναι τὸν ἐνεστῶτα 9
καιρόν· συνιδὼν δὲ τὰς τῶν πολεμίων ναῦς ἱστιο-
δρομούσας, ἀνήγετο μετὰ σπουδῆς. τῶν δὲ πληρωμά-

των εὐχερῶς ἀναφερόντων τὸν κλύδωνα ταῖς εὐεξί-
αις, ταχέως ἐπὶ μίαν ἐκτείνας ναῦν ἀντίπρῳρον κατέ-
61 στησε τοῖς πολεμίοις τὸν στόλον. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι
κατιδόντες τὸν διάπλουν αὐτῶν προκατέχοντας τοὺς
Ῥωμαίους, καθελόμενοι τοὺς ἱστοὺς καὶ παρακαλέ-
σαντες κατὰ ναῦν σφᾶς αὐτούς, συνέβαλον τοῖς
2 ὑπεναντίοις. τῆς δ' ἑκατέρων παρασκευῆς τὴν ἐναν-
τίαν ἐχούσης διάθεσιν τῇ περὶ τὰ Δρέπανα γενο-
μένῃ ναυμαχίᾳ, καὶ τὸ τέλος ἑκατέροις τῆς μάχης
3 εἰκότως ἐναντίον ἀπέβη. Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ τήν τε
ναυπηγίαν μετειλήφεσαν, καὶ τὰ βάρη πάντα χω-
ρὶς τῶν πρὸς τὴν ναυμαχίαν ἐπιτηδείων ἐξετέθειν-
το· τά τε πληρώματα συγκεκροτημένα διαφέρουσαν
αὐτοῖς τὴν χρείαν παρείχετο, τούς τ' ἐπιβάτας
κατ' ἐκλογὴν ἄνδρας ἀπαραχωρήτους ἐκ τῶν πεζῶν
4 στρατοπέδων εἶχον. περὶ δὲ τοὺς Καρχηδονίους τἀ-
ναντία τούτοις ὑπῆρχεν. αἱ μὲν γὰρ νῆες γέμου-
σαι δυσχρήστως διέκειντο πρὸς τὸν κίνδυνον, τὰ
δὲ πληρώματα τελέως ἦν ἀνάσκητα καὶ πρὸς και-
ρὸν ἐμβεβλημένα, τὰ δ' ἐπιβατικὰ νεοσύλλογα καὶ
πρωτόπειρα πάσης κακοπαθείας καὶ παντὸς δεινοῦ.
5 διὰ γὰρ τὸ μηδέποτ' ἂν ἔτι τοὺς Ῥωμαίους ἐλπίσαι
τῆς θαλάττης ἀντιποιήσασθαι καταφρονήσαντες ὠλι-
6 γώρουν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. τοιγαροῦν ἅμα
τῷ συμβαλεῖν κατὰ πολλὰ μέρη τῆς μάχης ἐλαττού-
μενοι ταχέως ἐλείφθησαν, καὶ πεντήκοντα μὲν αὐ-
τῶν ναῦς κατέδυσαν, ἑβδομήκοντα δ' ἑάλωσαν αὔ-
7 τανδροι· τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος ἐπαράμενον τοὺς
ἱστοὺς καὶ κατουρώσαν αὖθις ἀπεχώρει πρὸς τὴν
Ἱερὰν νῆσον, εὐτυχῶς καὶ παραδόξως ἐκ μεταβολῆς
αὐτοῖς πρὸς τὸν δέοντα καιρὸν τοῦ πνεύματος συν-
εργήσαντος.

Ὁ μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς ἀποπλεύ- 8
σας πρὸς τὸ Λιλύβαιον καὶ τὰ στρατόπεδα περὶ τὴν
τῶν αἰχμαλώτων πλοίων καὶ τῶν σωμάτων οἰκονο-
μίαν ἐγίγνετο, μεγάλην οὖσαν· οὐ γὰρ πολὺ τῶν
μυρίων ἔλειπε σωμάτων τὰ ληφθέντα ζωγρίᾳ κατὰ
τὸν κίνδυνον.

Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, προσπεσούσης αὐτοῖς ἀπροσ- 62
δοκήτως τῆς ἥττης, ταῖς μὲν ὁρμαῖς καὶ ταῖς φιλο-
τιμίαις ἀκμὴν ἕτοιμοι πολεμεῖν ἦσαν, τοῖς δὲ λογι-
σμοῖς ἐξηπόρουν. οὔτε γὰρ χορηγεῖν ἔτι ταῖς ἐν τῇ 2
Σικελίᾳ δυνάμεσιν οἷοί τ' ἦσαν, κρατούντων τῆς
θαλάττης τῶν ὑπεναντίων· ἀπογνόντες δὲ ταύτας,
καὶ προδόται τρόπον τινὰ γενόμενοι, ποίαις χερσὶν
ἢ ποίοις ἡγεμόσι πολεμῶσιν οὐκ εἶχον. διόπερ ὀξέως 3
διαπεμψάμενοι πρὸς τὸν Βάρκαν ἐπέτρεψαν ἐκείνῳ
περὶ τῶν ὅλων. ὁ δὲ καὶ λίαν ἐποίησεν ἔργον
ἡγεμόνος ἀγαθοῦ καὶ φρονίμου. μέχρι μὲν γὰρ ἐκ 4
τῶν κατὰ λόγον ἦν τις ἐλπὶς ἐν τοῖς ὑποκειμένοις,
οὐδὲν τῶν παραβόλων ἢ δεινῶν δοκούντων εἶναι
παρέλιπεν, ἀλλὰ πάσας τὰς τοῦ νικᾶν ἐν τῷ πολε-
μεῖν ἐλπίδας, εἰ καί τις ἄλλος ἡγεμόνων, ἐξήλεγξεν.
ἐπειδὴ δὲ περιέστη τὰ πράγματα, καὶ τῶν κατὰ λό- 5
γον οὐδὲν ἔτι κατελείπετο πρὸς τὸ σώζειν τοὺς
ὑποταττομένους, πάνυ νουνεχῶς καὶ πραγματικῶς
εἴξας τοῖς παροῦσιν ὑπὲρ σπονδῶν καὶ διαλύσεων
ἐξαπέστελλε πρεσβευτάς. τοῦ γὰρ αὐτοῦ νομιστέον 6
εἶναι ἡγεμόνος τὸ δύνασθαι βλέπειν τόν τε τοῦ νι-
κᾶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν τοῦ λείπεσθαι καιρόν. τοῦ 7
δὲ Λυτατίου προθύμως δεξαμένου τὰ παρακαλού-
μενα διὰ τὸ συνειδέναι τοῖς σφετέροις πράγμασι τε-
τρυμένοις καὶ κάμνουσιν ἤδη τῷ πολέμῳ, συνέβη
τέλος ἐπιθεῖναι τῇ διαφορᾷ τοιούτων τινῶν συνθη-

8 *κῶν διαγραφεισῶν· „ἐπὶ τοῖσδε φιλίαν εἶναι Καρ-*
„χηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις, ἐὰν καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥω-
„μαίων συνδοκῇ. ἐκχωρεῖν Σικελίας ἁπάσης Καρ-
„χηδονίους καὶ μὴ πολεμεῖν Ἱέρωνι μηδ' ἐπιφέρειν
„ὅπλα Συρακοσίοις μηδὲ τῶν Συρακοσίων συμμά-
9 *„χοις. ἀποδοῦναι Καρχηδονίους Ῥωμαίοις χωρὶς*
„λύτρων ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους. ἀργυρίου κα-
„τενεγκεῖν Καρχηδονίους Ῥωμαίοις ἐν ἔτεσιν εἴκοσι
63 *„δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα Εὐβοϊκά.“ τούτων*
δ' ἐπανενεχθέντων εἰς τὴν Ῥώμην, οὐ προσεδέξατο
τὰς συνθήκας ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐξαπέστειλεν ἄνδρας
2 *δέκα τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν πραγμάτων. οἳ*
καὶ παραγενόμενοι τῶν μὲν ὅλων οὐδὲν ἔτι μετέ-
θηκαν, βραχέα δὲ προσεπέτειναν τοὺς Καρχηδονί-
3 *ους. τόν τε γὰρ χρόνον τῶν φόρων ἐποίησαν ἥμι-*
συν, χίλια τάλαντα προσθέντες, τῶν τε νήσων ἐκ-
χωρεῖν Καρχηδονίους προσεπέταξαν, ὅσαι μεταξὺ
τῆς Ἰταλίας κεῖνται καὶ τῆς Σικελίας.

4 *Ὁ μὲν οὖν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις συστὰς*
περὶ Σικελίας πόλεμος ἐπὶ τοιούτοις καὶ τοιοῦτον
ἔσχε τὸ τέλος, ἔτη πολεμηθεὶς εἴκοσι καὶ τέτταρα
συνεχῶς, πόλεμος ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἀκοῇ μαθόντες
5 *πολυχρονιώτατος καὶ συνεχέστατος καὶ μέγιστος. ἐν*
ᾧ χωρὶς τῶν λοιπῶν ἀγώνων καὶ παρασκευῶν, κα-
θάπερ εἴπομεν ἀνώτερον, ἅπαξ μὲν οἱ συνάμφω
πλείοσιν ἢ πεντακοσίοις, πάλιν δὲ μικρῷ λείπουσιν
ἑπτακοσίοις σκάφεσι πεντηρικοῖς ἐναυμάχησαν πρὸς
6 *ἀλλήλους. ἀπέβαλόν γε μὴν Ῥωμαῖοι μὲν ἐν τῷ*
πολέμῳ τούτῳ πεντήρεις μετὰ τῶν ἐν ταῖς ναυα-
γίαις διαφθαρεισῶν εἰς ἑπτακοσίας, Καρχηδόνιοι δὲ
7 *εἰς πεντακοσίας. ὥστε τοὺς θαυμάζοντας τὰς Ἀν-*
τιγόνου καὶ Πτολεμαίου καὶ Δημητρίου ναυμαχίας

καὶ τοὺς στόλους εἰκότως ἂν περὶ τούτων ἱστορή-
σαντας ἐκπεπλῆχθαι τὴν ὑπερβολὴν τῶν πράξεων.
εἰ δέ τις βουληθείη συλλογίσασθαι τὴν διαφορὰν 8
τῶν πεντηρικῶν πλοίων πρὸς τὰς τριήρεις, αἷς οἵ
τε Πέρσαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι
καὶ Λακεδαιμόνιοι πρὸς ἀλλήλους ἐναυμάχουν, οὐδ᾽
ἂν καθόλου δυνηθείη τηλικαύτας δυνάμεις εὑρεῖν
ἐν θαλάττῃ διηγωνισμένας. ἐξ ὧν δῆλον τὸ προ- 9
τεθὲν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὡς οὐ τύχῃ Ῥωμαῖοι, καθάπερ
ἔνιοι δοκοῦσι τῶν Ἑλλήνων, οὐδ᾽ αὐτομάτως, ἀλλὰ
καὶ λίαν εἰκότως ἐν τοιούτοις καὶ τηλικούτοις πράγ-
μασιν ἐνασκήσαντες οὐ μόνον ἐπεβάλοντο τῇ τῶν
ὅλων ἡγεμονίᾳ καὶ δυναστείᾳ τολμηρῶς, ἀλλὰ καὶ
καθίκοντο τῆς προθέσεως. καὶ τί δήποτ᾽ ἐστὶ τὸ 64
αἴτιον, ἀπορήσαι τις ἄν, ὅτι κεκρατηκότες τῶν ὅλων
καὶ πολλαπλασίαν ἔχοντες ὑπεροχὴν νῦν ἢ πρόσθεν
οὔτ᾽ ἂν πληρῶσαι τοσαύτας ναῦς οὔτ᾽ ἀναπλεῦσαι
τηλικούτοις στόλοις δυνηθεῖεν; οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ 2
μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας σαφῶς ἐξέσται τὰς αἰτίας
κατανοεῖν, ὅταν ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν τῆς πολι-
τείας ἔλθωμεν· ὑπὲρ ἧς οὔθ᾽ ἡμῖν ἐν παρέργῳ ῥη-
τέον οὔτε τοῖς ἀκούουσιν ἀργῶς προσεκτέον. τὸ 3
μὲν γὰρ θέαμα καλόν, σχεδὸν δ᾽ ὡς ἔπος εἰπεῖν
ἄγνωστον ἕως τοῦ νῦν, χάριν τῶν περὶ αὐτῆς συγ-
γεγραφότων. οἱ μὲν γὰρ ἠγνοήκασιν, οἱ δ᾽ ἀσαφῆ 4
καὶ τελέως ἀνωφελῆ πεποίηνται τὴν ἐξήγησιν. πλὴν 5
ἔν γε τῷ προειρημένῳ πολέμῳ τὰς μὲν τῶν πολι-
τευμάτων ἀμφοτέρων προαιρέσεις ἐφαμίλλους εὕροι
τις ἂν γεγενημένας, οὐ μόνον ταῖς ἐπιβολαῖς, ἀλλὰ
καὶ ταῖς μεγαλοψυχίαις, μάλιστα δὲ τῇ περὶ τῶν πρω-
τείων φιλοτιμίᾳ, τούς γε μὴν ἄνδρας οὐ μικρῷ, 6
πολλῷ δὲ γενναιοτέρους ἐν παντὶ Ῥωμαίους· ἡγεμόνα

δὲ καὶ γνώμῃ καὶ τόλμῃ θετέον ἄριστον Ἀμίλκαν
τῶν τότε γεγονέναι τὸν Βάρκαν ἐπικαλούμενον, πα-
τέρα δὲ κατὰ φύσιν Ἀννίβου τοῦ μετὰ ταῦτα πο-
λεμήσαντος Ῥωμαίοις.

65 Μετὰ δὲ τὰς διαλύσεις ταύτας ἴδιόν τι καὶ πα-
2 ραπλήσιον ἀμφοτέροις συνέβη παθεῖν. ἐξεδέξατο
γὰρ πόλεμος ἐμφύλιος Ῥωμαίους μὲν ὁ πρὸς τοὺς
Φαλίσκους καλούμενος, ὃν ταχέως καὶ συμφερόντως
ἐπετέλεσαν, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἐγκρατεῖς γενόμενοι
3 τῆς πόλεως αὐτῶν, Καρχηδονίους δὲ κατὰ τὸν αὐ-
τὸν καιρὸν οὐ μικρὸς οὐδ' εὐκαταφρόνητος ὁ πρὸς
τοὺς ξένους καὶ τοὺς Νομάδας καὶ τοὺς ἅμα τού-
4 τοις ἀποστάντας Λίβυας, ἐν ᾧ πολλοὺς καὶ μεγά-
λους ὑπομείναντες φόβους τέλος οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς
χώρας ἐκινδύνευσαν, ἀλλὰ καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν
5 καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους. ἐπὶ δὲ τὸν πόλεμον
τοῦτον ἐπιστῆσαι μὲν ἄξιον διὰ πλείους αἰτίας, ἐπὶ
κεφαλαίου δὲ καὶ διὰ βραχέων αὐτοῦ ποιήσασθαι
6 τὴν ἐξήγησιν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. τόν τε
γὰρ παρὰ τοῖς πολλοῖς λεγόμενον ἄσπονδον πόλε-
μον, τίνα φύσιν ἔχει καὶ διάθεσιν, μάλιστ' ἄν τις
7 ἐκ τῶν τότε γεγονότων ἐπιγνοίη, τούς τε χρωμέ-
νους μισθοφορικαῖς δυνάμεσι τίνα δεῖ προορᾶσθαι
καὶ φυλάττεσθαι μακρόθεν ἐναργέστατ' ἂν ἐκ τῆς
τότε περιστάσεως συνθεωρήσειε, πρὸς δὲ τούτοις
τί διαφέρει καὶ κατὰ πόσον ἤθη σύμμικτα καὶ βάρ-
βαρα τῶν ἐν παιδείαις καὶ νόμοις καὶ πολιτικοῖς
8 ἔθεσιν ἐκτεθραμμένων· τὸ δὲ μέγιστον τὰς αἰτίας
ἐκ τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς πεπραγμένων κατα-
νοήσειε, δι' ἃς ὁ κατ' Ἀννίβαν συνέστη Ῥωμαίοις
9 καὶ Καρχηδονίοις πόλεμος. ὑπὲρ οὗ διὰ τὸ μὴ μό-
νον παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς

πεπολεμηκόσιν ἔτι νῦν ἀμφισβητεῖσθαι τὰς αἰτίας,
χρήσιμόν ἐστι τὴν ἀληθινωτάτην παραστῆσαι διά-
ληψιν τοῖς φιλομαθοῦσιν.
Ὡς γὰρ θᾶττον ἐπιτελεσθεισῶν τῶν προειρημέ- 66
νων διαλύσεων ἀποκατέστησε τὰς περὶ τὸν Ἔρυκα
δυνάμεις εἰς τὸ Λιλύβαιον ὁ Βάρκας, εὐθέως αὐ-
τὸς μὲν ἀπέθετο τὴν ἀρχήν, ὁ δ' ἐπὶ τῆς πόλεως
στρατηγὸς Γέσκων ἐγίγνετο περὶ τὸ περαιοῦν τοὺς
στρατιώτας εἰς τὴν Λιβύην. προϊδόμενος δὲ τὸ 2
μέλλον ἐμφρόνως ἐνεβίβαζε κατὰ μέρη διαιρῶν αὐ-
τοὺς καὶ διαλείμματα ποιῶν τῆς ἐξαποστολῆς, βου- 3
λόμενος ἀναστροφὴν διδόναι τοῖς Καρχηδονίοις εἰς
τὸ τοὺς καταπλεύσαντας καὶ μισθοδοτηθέντας τὰ
προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων φθάνειν ἀπαλλαττο-
μένους ἐκ τῆς Καρχηδόνος εἰς τὴν οἰκείαν πρὶν ἢ
τοὺς ἑξῆς περαιουμένους ἐπικαταλαβεῖν. ὁ μὲν οὖν 4
Γέσκων ἐχόμενος ταύτης τῆς ἐννοίας οὕτως ἐχείριζε
τὰ κατὰ τὴν ἐξαποστολήν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὰ 5
μὲν οὐκ εὐπορούμενοι χρημάτων διὰ τὰς προγεγε-
νημένας δαπάνας, τὰ δὲ καὶ πεπεισμένοι παραιτή-
σεσθαι τοὺς μισθοφόρους μέρος τι τῶν προσοφειλο-
μένων ὀψωνίων, ἐὰν καὶ συναθροίσωσι καὶ δέξων-
ται πάντας εἰς τὴν Καρχηδόνα, παρακατεῖχον ἐκεῖ
τοὺς καταπλέοντας διὰ ταύτην τὴν ἐλπίδα καὶ συνεῖ-
χον ἐν τῇ πόλει. γιγνομένων δὲ πλειόνων ἀδικη- 6
μάτων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τὸ μὲν πρῶτον
ὑπιδόμενοι τὸν ὄχλον καὶ τὴν συμβαίνουσαν ἀκρα-
σίαν ἠξίωσαν τοὺς ἡγεμόνας, ἕως ἂν ἑτοιμασθῇ μὲν
τὰ κατὰ τὰς σιταρκίας αὐτοῖς, προσδέξωνται δὲ τοὺς
ἀπολειπομένους, ἀναχωρῆσαι πάντας εἴς τινα πόλιν
τὴν προσαγορευομένην Σίκκαν, λαβόντας εἰς τὰ
κατεπείγοντα χρυσοῦν ἕκαστον. προθύμως δὲ συν- 7

*υπακουσάντων πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ βουλομένων
αὐτοῦ καταλιπεῖν τὰς ἀποσκευάς, καθάπερ καὶ τὸν
πρὸ τοῦ χρόνου ὑπῆρχεν, ὡς θᾶττον ἐσομένης τῆς
8 ἐπανόδου πρὸς τοὺς ὀψωνιασμούς, ἀγωνιῶντες οἱ
Καρχηδόνιοι μήποτε διὰ χρόνου παραγεγονότες, καὶ
τινὲς μὲν τέκνων, ἔνιοι δὲ καὶ γυναικῶν ἱμείροντες,
οἱ μὲν οὐκ ἐκπορευθῶσι τὸ παράπαν, οἱ δὲ ἐκπο-
ρευθέντες αὖθις ἀνακάμπτωσι πρὸς ταῦτα, καὶ τῷ
τοιούτῳ τρόπῳ μηδὲν ἧττον ἀδίκημα γίγνηται κατὰ
9 τὴν πόλιν, ταῦτα προορώμενοι μετὰ πολλῆς ἀπε-
χθείας οὐδαμῶς βουλομένους τοὺς ἀνθρώπους ἠνάγ-
10 κασαν τὰς ἀποσκευὰς μεθ᾽ ἑαυτῶν ἀπαγαγεῖν. οἱ
δὲ μισθοφόροι συναχθέντες εἰς τὴν Σίκκαν, καὶ
διὰ πολλοῦ χρόνου τετευχότες ἀνέσεως καὶ σχο-
λῆς, ὅπερ ἀφυέστατον ὑπάρχει ξενικαῖς δυνάμεσι,
καὶ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἀρχηγὸν καὶ μόνον γίγνε-
11 ται στάσεως, διῆγον ἀδεῶς. ἅμα δὲ ῥαθυμοῦντες,
τινὲς μὲν αὐτῶν ἐξελογίζοντο τὰ προσοφειλόμενα
σφίσι τῶν ὀψωνίων ἐπὶ τὸ πλεῖον, καὶ συγκεφα-
λαιούμενοι πολλαπλάσια τῶν καθηκόντων, ταῦτ᾽
12 ἔφασαν δεῖν ἀπαιτεῖν τοὺς Καρχηδονίους· πάντες
δ᾽ ἀναμιμνησκόμενοι τῶν ἐπαγγελιῶν, ὧν οἱ στρα-
τηγοὶ κατὰ τοὺς ἐπισφαλεῖς τῶν καιρῶν παρακα-
λοῦντες σφᾶς ἐπεποίηντο, μεγάλας εἶχον ἐλπίδας
καὶ μεγάλην προσδοκίαν τῆς ἐσομένης περὶ αὐτοὺς
67 ἐπανορθώσεως. διόπερ ἅμα τῷ συλλεχθῆναι πάν-
τας εἰς τὴν Σίκκαν, καὶ παραγενόμενον Ἄννωνα
τὸν ὑπάρχοντα στρατηγὸν ἐν τῇ Λιβύῃ τότε τῶν
Καρχηδονίων μὴ οἷον τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἐπαγγε-
λίας ἐκπληροῦν, ἀλλὰ τοὐναντίον λέγοντα τὸ βάρος
τῶν φόρων καὶ τὴν καθόλου στενοχωρίαν τῆς πό-
λεως ἐγχειρεῖν παραιτεῖσθαι μέρος τι τῶν ἐξ ὁμο-*

λόγου προσοφειλομένων ὀψωνίων, εὐθέως διαφορὰ 2
καὶ στάσις ἐγεννᾶτο καὶ συνδρομαὶ συνεχεῖς ἐγί-
γνοντο, ποτὲ μὲν κατὰ γένη, ποτὲ δ' ὁμοῦ πάντων.
ὡς δ' ἂν μήθ' ὁμοεθνῶν μήθ' ὁμογλώττων ὑπαρ- 3
χόντων, ἦν ἀμιξίας καὶ θορύβου καὶ τῆς λεγομένης
τύρβης πλῆρες τὸ στρατόπεδον. Καρχηδόνιοι γὰρ 4
ἀεὶ χρώμενοι ποικίλαις καὶ μισθοφορικαῖς δυνάμεσι,
πρὸς μὲν τὸ μὴ ταχέως συμφρονήσαντας ἀπειθεῖν
μηδὲ δυσκαταπλήκτους εἶναι τοῖς ἡγουμένοις ὀρ-
θῶς στοχάζονται, ποιοῦντες ἐκ πολλῶν γενῶν τὴν
δύναμιν, πρὸς δὲ τὸ γενομένης ὀργῆς ἢ διαβο- 5
λῆς ἢ στάσεως διδάξαι καὶ πραῦναι καὶ μεταθεῖ-
ναι τοὺς ἠγνοηκότας ὁλοσχερῶς ἀστοχοῦσιν. οὐ γὰρ 6
οἷον ἀνθρωπίνῃ χρῆσθαι κακίᾳ συμβαίνει τὰς τοι-
αύτας δυνάμεις, ὅταν ἅπαξ εἰς ὀργὴν καὶ διαβολὴν
ἐμπέσωσι πρός τινας, ἀλλ' ἀποθηριοῦσθαι τὸ τε-
λευταῖον καὶ παραστατικὴν λαμβάνειν διάθεσιν. ὃ 7
καὶ τότε συνέβη γενέσθαι περὶ αὐτούς· ἦσαν γὰρ
οἱ μὲν Ἴβηρες, οἱ δὲ Κελτοί, τινὲς δὲ Λιγυστῖνοι
καὶ Βαλιαρεῖς, οὐκ ὀλίγοι δὲ μιξέλληνες, ὧν οἱ
πλείους αὐτόμολοι καὶ δοῦλοι· τὸ δὲ μέγιστον μέ-
ρος αὐτῶν ἦν Λίβυες. διόπερ οὔτ' ἐκκλησιάσαι 8
συναθροίσαντα πάντας ὁμοῦ δυνατὸν ἦν οὔτ' ἄλ-
λην οὐδεμίαν εὑρέσθαι πρὸς τοῦτο μηχανήν. πῶς 9
γάρ; τὸν μὲν γὰρ στρατηγὸν εἰδέναι τὰς ἑκάστων
διαλέκτους ἀδύνατον· διὰ πλειόνων δὲ ἑρμηνέων
ἐκκλησιάζειν, ἅμα τετράκις καὶ πεντάκις περὶ ταὐ-
τοῦ λέγοντα πράγματος, σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἔτι τοῦ
πρόσθεν ἀδυνατώτερον. λοιπὸν ἦν διὰ τῶν ἡγε- 10
μόνων ποιεῖσθαι τὰς ἀξιώσεις καὶ παρακλήσεις· ὅπερ
ἐπειρᾶτο τότε συνεχῶς ποιεῖν ὁ Ἄννων. ἀκμὴν δὲ 11
καὶ τούτους συνέβαινεν ἃ μὲν οὐκ αἰσθάνεσθαι τῶν

λεγομένων, ἃ δὲ καὶ συναινέσαντας ἐνίοτε τῷ στρα-
τηγῷ τἀναντία πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀναγγέλλειν,
τοὺς μὲν δι' ἄγνοιαν, τοὺς δὲ διὰ κακίαν· ἐξ ὧν
12 ἦν ἀσαφείας, ἀπιστίας, ἀμιξίας, ἅπαντα πλήρη. πρὸς
γὰρ τοῖς ἄλλοις ᾤοντο καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐπί-
τηδες τοὺς μὲν εἰδότας στρατηγοὺς τὰς γεγενημέ-
νας χρείας κατὰ Σικελίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ πεποιημέ-
νους σφίσι τὰς ἐπαγγελίας, οὐκ ἐξαποστέλλειν ὡς
αὐτούς, τὸν δὲ μηδενὶ τούτων παρηκολουθηκότα
13 τοῦτον ἐκπεπομφέναι. τέλος δ' οὖν ἀπαξιώσαντες
μὲν τὸν Ἄννωνα, διαπιστήσαντες δὲ τοῖς κατὰ μέ-
ρος ἡγεμόσιν, ἐξοργισθέντες δὲ πρὸς τοὺς Καρχη-
δονίους, ὥρμησαν πρὸς τὴν πόλιν· καὶ κατεστρα-
τοπέδευσαν ἀπέχοντες ὡς ἂν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στά-
δια τῆς Καρχηδόνος ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Τύνητι,
πλείους ὄντες τῶν δισμυρίων.

68 Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τότε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλάμβα-
2 νον τὴν αὑτῶν ἄγνοιαν, ὅτ' ἦν οὐδὲν ὄφελος. μέ-
γάλα μὲν γὰρ ἥμαρτον, εἰς ἕνα τόπον ἀθροίσαντες
τοσοῦτο πλῆθος μισθοφόρων, ἔχοντες οὐδεμίαν
ἐλπίδα πολεμικῆς χρείας ἐν ταῖς πολιτικαῖς δυνά-
3 μεσι, τούτου δὲ μεῖζον ἔτι, προέμενοι τὰ τέκνα καὶ
τὰς γυναῖκας καὶ σὺν τούτοις τὰς ἀποσκευάς· οἷς
ἐξῆν ὁμήροις χρησαμένους ἀσφαλέστερον μὲν αὐ-
τοὺς βουλεύσασθαι περὶ τῶν ὑποπιπτόντων, εὐπει-
θεστέροις δ' ἐκείνοις χρῆσθαι πρὸς τὸ παρακαλού-
4 μενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καταπλαγέντες τὴν στρα-
τοπεδείαν πᾶν ὑπέμενον, σπουδάζοντες ἐξιλάσασθαι
5 τὴν ὀργὴν αὐτῶν, καὶ τάς τε τῶν ἐπιτηδείων ἀγο-
ρὰς ἐκπέμποντες δαψιλεῖς ἐπώλουν, καθὼς ἐκεῖνοι
βούλοιντο καὶ τάττοιεν τὰς τιμάς, τῶν τε τῆς γε-
ρουσίας ἀεί τινας ἐξαπέστελλον πρέσβεις, ὑπισχνού-

μενοι ποιήσειν πᾶν ὅ,τι ποτ᾽ αὐτοὺς ἀξιώσειαν
κατὰ δύναμιν. ἦν δὲ πολὺ τὸ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέ- 6
ραν παρὰ τοῖς μισθοφόροις ἐπινοούμενον, ἅτε δὴ
κατατεθαρρηκότων μὲν καὶ συντεθεωρηκότων τὴν
κατάπληξιν καὶ πτοίαν τῶν Καρχηδονίων, πεφρο- 7
νηματισμένων δὲ καὶ πεπεισμένων διὰ τοὺς προγε-
γονότας αὐτοῖς ἐν Σικελίᾳ πρὸς τὰ Ῥωμαϊκὰ στρα-
τόπεδα κινδύνους μὴ οἷον Καρχηδονίους ἀντοφθαλ-
μῆσαί ποτ᾽ ἂν πρὸς αὐτοὺς ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀλλὰ
μηδὲ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων μηδένα ῥᾳδίως. διό- 8
περ ἅμα τῷ συγχωρῆσαι τὰ περὶ τῶν ὀψωνίων αὐ-
τοῖς τοὺς Καρχηδονίους εὐθέως ἐπέβαινον καὶ τῶν
τεθνεώτων ἵππων ἀπήτουν τὰς ἀξίας. προσδεξα- 9
μένων δὲ καὶ τοῦτο, πάλιν τῆς προσοφειλομένης
σιτομετρίας ἐκ πλείονος χρόνου τὴν μεγίστην γε-
γονυῖαν ἐν τῷ πολέμῳ τιμὴν ἔφασκον αὐτοὺς δεῖν
κομίζεσθαι. καθόλου δὲ ἕν τι ἀεὶ καινὸν προσ- 10
εξευρίσκον, εἰς ἀδύνατον ἐκβάλλοντες τὴν διάλυσιν,
διὰ τὸ πολλοὺς καχέκτας καὶ στασιώδεις ἐν αὐτοῖς
ὑπάρχειν. οὐ μὴν ἀλλὰ πᾶν τὸ δυνατὸν ὑπισχνου- 11
μένων τῶν Καρχηδονίων, κατένευσαν ἐπιτρέψειν
περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἑνὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ γε-
γονότων στρατηγῶν. πρὸς μὲν οὖν Ἀμίλκαν τὸν 12
Βάρκαν, μεθ᾽ οὗ συνεκεκινδυνεύκεσαν ἐν τῇ Σι-
κελίᾳ, δυσχερῶς εἶχον, δοκοῦντες οὐχ ἥκιστα δι᾽
ἐκεῖνον ὀλιγωρεῖσθαι, τῷ μήτε πρεσβεύειν πρὸς αὐ-
τοὺς τήν τε στρατηγίαν ἑκουσίως δοκεῖν ἀποτεθεῖ-
σθαι· πρὸς δὲ Γέσκωνα πάνυ διέκειντο φιλανθρώ- 13
πως, ὃς ἐγεγόνει μὲν ἐν Σικελίᾳ στρατηγός, ἐπε-
ποίητο δ᾽ αὐτῶν πρόνοιαν τὴν ἐνδεχομένην ἔν τε
τοῖς ἄλλοις καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἀνακομιδήν. διό-
περ ἐπέτρεψαν τούτῳ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων.

69 ὃς παραγενόμενος κατὰ θάλατταν μετὰ τῶν χρημά-
των, καὶ προσπλεύσας πρὸς τὸν Τύνητα, τὸ μὲν
πρῶτον λαμβάνων τοὺς ἡγεμόνας, μετὰ δὲ ταῦτα
2 συναθροίζων κατὰ γένη τοὺς πολλούς, ἃ μὲν ἐπε-
τίμα περὶ τῶν γεγονότων, ἃ δὲ διδάσκειν ἐπειρᾶτο
περὶ τῶν παρόντων· τὸ δὲ πλεῖον παρεκάλει πρὸς
τὸ μέλλον, ἀξιῶν αὐτοὺς εὔνους ὑπάρχειν τοῖς ἐξ
3 ἀρχῆς μισθοδόταις. τέλος δ' ὥρμησε πρὸς τὸ δια-
λύειν τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων, κατὰ γένη
4 ποιούμενος τὴν μισθοδοσίαν. ἦν δέ τις Καμπανὸς
ηὐτομοληκὼς παρὰ τῶν Ῥωμαίων δοῦλος, ἔχων σω-
ματικὴν δύναμιν καὶ τόλμαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς
5 παράβολον, ὄνομα Σπένδιος. οὗτος εὐλαβούμενος
μὴ παραγενόμενος αὐτὸν ὁ δεσπότης κομίσηται, καὶ
κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους αἰκισθεὶς διαφθαρῇ,
πᾶν ἐτόλμα καὶ λέγειν καὶ πράττειν, σπουδάζων
διακόψαι τὰς διαλύσεις τὰς πρὸς Καρχηδονίους.
6 ἅμα δὲ τούτῳ καὶ Λίβυς τις Μάθως, ὃς ἦν μὲν
ἐλεύθερος καὶ τῶν συνεστρατευμένων, πλεῖστα δὲ
κεκινηκὼς κατὰ τὰς προειρημένας ταραχάς. ἀγω-
νιῶν οὖν μὴ τίσῃ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν λοιπῶν δίκην,
ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐγένετο γνώμης τοῖς περὶ τὸν Σπέν-
7 διον. καὶ λαμβάνων τοὺς Λίβυας ὑπεδείκνυε διότι
μετὰ τὸν ὀψωνιασμὸν χωρισθέντων τῶν ἄλλων γε-
νῶν εἰς τὰς πατρίδας ἀπερείσονται καὶ τὴν ὑπὲρ
ἐκείνων ὀργὴν εἰς αὐτοὺς οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ βου-
λήσονται διὰ τῆς εἰς σφᾶς τιμωρίας ἅπαντας κατα-
8 πλήξασθαι τοὺς ἐν τῇ Λιβύῃ. ταχὺ δὲ προσανα-
σεισθέντες οἱ πολλοὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις, καὶ λαμ-
βανόμενοι βραχείας ἀφορμῆς ἐκ τοῦ τὸν Γέσκωνα
τὰ μὲν ὀψώνια διαλύειν, τὰς δὲ τιμὰς τοῦ τε σίτου
καὶ τῶν ἵππων ὑπερτίθεσθαι, συνέτρεχον εὐθέως

εἰς ἐκκλησίαν. καὶ τοῦ μὲν Σπενδίου καὶ τοῦ Μά- 9
θω διαβαλλόντων καὶ κατηγορούντων τοῦ τε Γέ-
σκωνος καὶ τῶν Καρχηδονίων ἤκουον, καὶ προσεῖ-
χον ἐπιμελῶς τὸν νοῦν τοῖς λεγομένοις. εἰ δέ τις 10
ἕτερος προπορευθείη συμβουλεύσων, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο
περιμείναντες ἕως τοῦ γνῶναι πότερον ἀντερῶν ἢ
συνηγορήσων πάρεστι τοῖς περὶ τὸν Σπένδιον, πα-
ραχρῆμα βάλλοντες τοῖς λίθοις ἀπέκτεινον. καὶ 11
πολλοὺς δὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ κατὰ τὰς συνδρομὰς
καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἰδιωτῶν διέφθειρον. 12
καὶ μόνον τὸ ῥῆμα τοῦτο κοινῇ συνίεσαν τὸ βάλλε
διὰ τὸ συνεχῶς αὐτὸ πράττειν. μάλιστα δὲ τοῦτ'
ἐποίουν, ὁπότε μεθυσθέντες ἀπὸ τῶν ἀρίστων συν-
δράμοιεν. διόπερ ὅτε τις ἄρξαιτο βάλλε λέγειν, 13
οὕτως ἐγίγνετο πανταχόθεν ἅμα καὶ ταχέως ὥστε
μὴ δύνασθαι διαφυγεῖν τὸν ἅπαξ προελθόντα. πλὴν 14
οὐδενὸς ἔτι τολμῶντος συμβουλεύειν διὰ ταύτην
τὴν αἰτίαν, κατέστησαν αὐτῶν στρατηγοὺς Μάθω
καὶ Σπένδιον. ὁ δὲ Γέσκων ἑώρα μὲν τὴν ὅλην 70
ἀκαταστασίαν καὶ ταραχήν, περὶ πλείστου δὲ ποι-
ούμενος τὸ τῇ πατρίδι συμφέρον, καὶ θεωρῶν ὅτι
τούτων ἀποθηριωθέντων κινδυνεύουσι προφανῶς
οἱ Καρχηδόνιοι τοῖς ὅλοις πράγμασι, παρεβάλλετο 2
καὶ προσεκαρτέρει, ποτὲ μὲν τοὺς προεστῶτας αὐ-
τῶν εἰς τὰς χεῖρας λαμβάνων, ποτὲ δὲ κατὰ γένη
συναθροίζων καὶ παρακαλῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν Λι- 3
βύων οὐδέπω κεκομισμένων τὰς σιταρκίας, οἰομέ-
νων δὲ δεῖν ἀποδεδόσθαι σφίσι, καὶ προσιόντων
θρασέως, βουλόμενος ὁ Γέσκων ἐπιπλῆξαι τὴν προ-
πέτειαν αὐτῶν, Μάθω τὸν στρατηγὸν ἀπαιτεῖν ἐκέ-
λευεν. οἱ δ' ἐπὶ τοσοῦτον διωργίσθησαν ὥστ' 4
οὐδὲ τὸν τυχόντα χρόνον ἀναστροφὴν δόντες ὥρ-

μησαν τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τὸ διαρπάζειν τὰ πρό-
χειρα τῶν χρημάτων, μετὰ δὲ ταῦτα συλλαμβάνειν
τόν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ Καρχηδονίους.
5 οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω καὶ τὸν Σπένδιον ὑπολαμ-
βάνοντες τάχιστ' ἂν οὕτως ἐκκαυθῆναι τὸν πόλε-
μον, εἰ παράνομόν τι πράξειαν καὶ παράσπονδον,
συνήργουν ταῖς τῶν ὄχλων ἀπονοίαις, καὶ τὴν μὲν
ἀποσκευὴν τῶν Καρχηδονίων ἅμα τοῖς χρήμασι δι-
ήρπαζον, τὸν δὲ Γέσκωνα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δή-
6 σαντες ὑβριστικῶς εἰς φυλακὴν παρεδίδοσαν. καὶ
τὸ λοιπὸν ἐπολέμουν ἤδη φανερῶς πρὸς τοὺς Καρ-
χηδονίους, συνωμοσίας ἀσεβεῖς καὶ παρὰ τὰ κοινὰ
τῶν ἀνθρώπων ἔθη ποιησάμενοι.
7 Ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ξένους καὶ Λιβυκὸς ἐπι-
κληθεὶς πόλεμος διὰ ταῦτα καὶ τοιαύτην ἔλαβε τὴν
8 ἀρχήν. οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω συντελεσάμενοι τὰ
προειρημένα παραυτίκα μὲν ἐξαπέστελλον πρέσβεις
ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Λιβύην πόλεις, παρακαλοῦντες
ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν καὶ
9 συνεπιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων. μετὰ δὲ ταῦτα
πάντων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν Λιβύην ἑτοίμως συν-
υπακουσάντων αὐτοῖς πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν Καρχη-
δονίων ἀπόστασιν, καὶ τάς τε χορηγίας καὶ τὰς βοη-
θείας προθύμως ἐξαποστελλόντων, διελόντες σφᾶς
πολιορκεῖν ἐνεχείρησαν οἱ μὲν τὴν Ἰτύκην, οἱ δὲ
τοὺς Ἱππακρίτας, διὰ τὸ ταύτας τὰς πόλεις μὴ βού-
71 λεσθαι μετασχεῖν αὐτοῖς τῆς ἀποστάσεως. Καρχη-
δόνιοι δὲ τοὺς μὲν κατ' ἰδίαν βίους ἀεὶ διεξαγα-
γόντες ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς χώρας γεννημάτων, τὰς δὲ
κοινὰς παρασκευὰς καὶ χορηγίας ἀθροίζοντες ἐκ τῶν
κατὰ τὴν Λιβύην προσόδων, ἔτι δὲ πολεμεῖν εἰθι-
2 σμένοι ξενικαῖς δυνάμεσι, τότε πάντων ἅμα τούτων

οὐ μόνον ἐστερημένοι παραλόγως, ἀλλὰ καὶ καθ᾿
αὑτῶν ὁρῶντες ἕκαστα τῶν προειρημένων ἐπιστρέ-
φοντα, τελέως ἐν μεγάλῃ δυσθυμίᾳ καὶ δυσελπιστίᾳ
καθέστασαν, ἅτε παρὰ τὴν προσδοκίαν αὐτοῖς τῶν 3
πραγμάτων ἀποβεβηκότων. τετρυμένοι γὰρ ἐν τῷ
περὶ Σικελίας πολέμῳ συνεχῶς, ἤλπιζον ἐπιτελεσθει-
σῶν τῶν διαλύσεων ἀναπνοῆς τινος τεύξεσθαι καὶ
καταστάσεως εὐδοκουμένης. συνέβαινε δ᾿ αὐτοῖς 4
τἀναντία· μείζονος γὰρ ἐνίστατο πολέμου καταρχὴ
καὶ φοβερωτέρου. πρόσθεν μὲν γὰρ ὑπὲρ Σικελίας 5
ἠμφισβήτουν Ῥωμαίοις, τότε δὲ περὶ σφῶν αὐτῶν
καὶ τῆς πατρίδος ἔμελλον κινδυνεύσειν, πόλεμον
ἀναλαμβάνοντες ἐμφύλιον. πρὸς δὲ τούτοις οὐχ 6
ὅπλων πλῆθος, οὐ ναυτικὴ δύναμις, οὐ πλοίων κα-
τασκευὴ παρ᾿ αὐτοῖς ἦν, ὡς ἂν τοσαύταις ναυμα-
χίαις περιπεπτωκότων· καὶ μὴν οὐδὲ χορηγιῶν διά-
θεσις οὐδὲ φίλων οὐδὲ συμμάχων τῶν βοηθησόντων
ἔξωθεν ἐλπὶς οὐδ᾿ ἡτισοῦν ὑπῆρχε. διὸ καὶ τότε 7
σαφῶς ἔγνωσαν ἡλίκην ἔχει διαφορὰν ξενικὸς καὶ
διαπόντιος πόλεμος ἐμφυλίου στάσεως καὶ ταραχῆς.
οὐχ ἥκιστα δ᾿ αὐτοὶ σφίσι τῶν τοιούτων καὶ τηλι- 8
κούτων κακῶν ἐγεγόνεσαν αἴτιοι. κατὰ γὰρ τὸν 72
προγεγονότα πόλεμον εὐλόγους ἀφορμὰς ἔχειν ὑπο-
λαμβάνοντες, πικρῶς ἐπεστάτησαν τῶν κατὰ τὴν
Λιβύην ἀνθρώπων, παραιρούμενοι μὲν τῶν ἄλλων 2
πάντων τῶν καρπῶν τοὺς ἡμίσεις, διπλασίους δὲ
ταῖς πόλεσι τοὺς φόρους ἢ πρὶν ἐπιτάττοντες, συγ-
γνώμην δὲ τοῖς ἀπόροις ἢ συμπεριφορὰν οὐδ᾿ ἡν-
τινοῦν ἐπ᾿ οὐδενὶ τῶν πραττομένων διδόντες. θαυ- 3
μάζοντες δὲ καὶ τιμῶντες τῶν στρατηγῶν οὐ τοὺς
πρᾴως καὶ φιλανθρώπως τῷ πλήθει χρωμένους,
ἀλλὰ τοὺς αὑτοῖς μὲν ἑτοιμάζοντας πλείστας χορη-

γίας καὶ ἐπισκευάς, τοῖς δὲ κατὰ τὴν χώραν πικρό-
4 τατα χρωμένους, ὧν εἷς ἦν Ἄννων. τοιγαροῦν οἱ
μὲν ἄνδρες οὐχ οἷον παρακλήσεως πρὸς τὴν ἀπό-
5 στασιν, ἀλλ' ἀγγέλου μόνον ἐδεήθησαν· αἱ δὲ γυ-
ναῖκες αἱ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ἀπαγομένους περιο-
ρῶσαι τοὺς σφετέρους ἄνδρας καὶ γονεῖς πρὸς τὰς
εἰσφοράς, τότε συνομνύουσαι κατὰ πόλεις ἐφ' ᾧ
μηδὲν κρύψειν τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς, ἀφαιρού-
μεναι τὸν κόσμον εἰσέφερον ἀπροφασίστως εἰς τοὺς
6 ὀψωνιασμούς. καὶ τοιαύτην παρεσκεύασαν εὐπορίαν
τοῖς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον ὥστε μὴ μόνον
διαλῦσαι τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων τοῖς μι-
σθοφόροις κατὰ τὰς ἐπαγγελίας, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς
τὴν ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συνεχὲς εὐπορῆ-
7 σαι χορηγίας. οὕτως οὐδέποτε δεῖ πρὸς τὸ παρὸν
μόνον, ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ μέλλον ἀποβλέπειν
ἀεὶ τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους.

73 Οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ ἐν τοιούτοις κακοῖς ὄντες οἱ
Καρχηδόνιοι, προστησάμενοι τὸν Ἄννωνα στρατηγὸν
διὰ τὸ δοκεῖν τοῦτον καὶ πρότερον αὐτοῖς τὰ κατὰ τὴν
Ἑκατοντάπυλον τῆς Λιβύης καταστρέψασθαι, συνή-
θροιζον μὲν μισθοφόρους, καθώπλιζον δὲ τοὺς ἐν ταῖς
2 ἡλικίαις τῶν πολιτῶν· ἐγύμναζον δὲ καὶ συνέταττον
τοὺς πολιτικοὺς ἱππεῖς· παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ
περιλιπῆ τῶν πλοίων, τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους
3 καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. οἱ δὲ περὶ τὸν Μά-
θω, παραγενομένων αὐτοῖς εἰς ἑπτὰ μυριάδας Λι-
βύων, ἐπιδιελόντες τούτους ἀσφαλῶς μὲν ἐπολιόρ-
κουν τοὺς Ἰτυκαίους καὶ τοὺς Ἱππακρίτας, βεβαίως
δὲ τὴν ἐν τῷ Τύνητι στρατοπεδείαν κατεῖχον, ἀπε-
κεκλείκεσαν δὲ τοὺς Καρχηδονίους ἁπάσης τῆς ἐκ-
4 τὸς Λιβύης. ἡ γὰρ Καρχηδὼν αὐτὴ μὲν ἐν κόλπῳ

κεῖται, προτείνουσα καὶ χερρονησίζουσα τῇ θέσει, τὸ
μέν τι θαλάττῃ, τὸ δέ τι καὶ λίμνῃ περιεχομένη
κατὰ τὸ πλεῖστον· ὁ δὲ συνάπτων ἰσθμὸς αὐτὴν τῇ 5
Λιβύῃ τὸ πλάτος ὡς εἴκοσι καὶ πέντε σταδίων ἐστί.
τούτου δ' ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς τὸ πέλαγος νεύοντος
μέρους οὐ μακρὰν ἡ τῶν Ἰτυκαίων κεῖται πόλις,
ἐπὶ δὲ θατέρου παρὰ τὴν λίμνην ὁ Τύνης. ἐφ' ὧν 6
ἑκατέρων τότε στρατοπεδεύσαντες οἱ μισθοφόροι,
καὶ διακλείσαντες ἀπὸ τῆς χώρας τοὺς Καρχηδο-
νίους, λοιπὸν ἐπεβούλευον αὐτῇ τῇ πόλει, καὶ ποτὲ 7
μὲν ἡμέρας, ποτὲ δὲ καὶ νύκτωρ παραγιγνόμενοι
πρὸς τὸ τεῖχος, εἰς φόβους καὶ θορύβους ὁλοσχε-
ρεῖς ἐνέβαλλον τοὺς ἔνδον. Ἄννων δὲ περὶ μὲν τὰς 74
παρασκευὰς ἐνδεχομένως ἐγίγνετο· καὶ γὰρ ἦν πρὸς
τοῦτο τὸ μέρος εὐφυής· ἐξορμήσας δὲ μετὰ τῆς δυ- 2
νάμεως ἕτερος ἦν· καὶ γὰρ τοῖς καιροῖς ἀστόχως
ἐχρῆτο καὶ τοῖς ὅλοις πράγμασιν ἀπείρως καὶ νω-
θρῶς. διὸ καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς Ἰτύκην παρα- 3
βοηθήσας τοῖς πολιορκουμένοις καὶ καταπληξάμενος
τοὺς ὑπεναντίους τῷ πλήθει τῶν θηρίων· εἶχε γὰρ
οὐκ ἐλάττους ἑκατὸν ἐλεφάντων· καὶ μετὰ ταῦτα
λαβὼν προτερήματος ἀρχὴν ὁλοσχεροῦς οὕτως ἐχρή-
σατο κακῶς ὥστε κινδυνεῦσαι προσαπολέσαι καὶ
τοὺς πολιορκουμένους. κομίσας γὰρ ἐκ τῆς πόλεως 4
τοὺς καταπέλτας καὶ τὰ βέλη καὶ συλλήβδην ἁπά-
σας τὰς πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευάς, καὶ στρα-
τοπεδεύσας πρὸ τῆς πόλεως, ἐνεχείρησε προσβάλ-
λειν πρὸς τὸν τῶν ὑπεναντίων χάρακα. τῶν δὲ 5
θηρίων βιασαμένων εἰς τὴν παρεμβολήν, οὐ δυνά-
μενοι τὸ βάρος οὐδὲ τὴν ἔφοδον οἱ πολέμιοι μεῖναι,
πάντες ἐξέπεσον ἐκ τῆς στρατοπεδείας. καὶ πολλοὶ 6
μὲν αὐτῶν ἀπέθανον τρωθέντες ὑπὸ τῶν θηρίων,

τὸ δὲ διασωζόμενον μέρος πρός τινα λόφον ἐρυ-
μνὸν καὶ σύμφυτον ἔμενε, πιστεῦον ταῖς ἐξ αὐτῶν
7 τῶν τόπων ἀσφαλείαις. ὁ δ' Ἄννων, εἰθισμένος
Νομάσι καὶ Λίβυσι πολεμεῖν, οἵτινες ὅταν ἅπαξ ἐγ-
κλίνωσι, ποιοῦνται τὴν φυγὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ
τρεῖς ἐκτοπίζοντες αὑτούς, ὑπολαβὼν καὶ τότε πέ-
ρας ἔχειν τὸν πόλεμον καὶ νενικηκέναι τοῖς ὅλοις,
8 τῶν μὲν στρατιωτῶν ὠλιγώρησε καὶ καθόλου τῆς
παρεμβολῆς, αὐτὸς δ' εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν ἐγί-
9 γνετο περὶ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν. οἱ δὲ συμ-
πεφευγότες τῶν μισθοφόρων εἰς τὸν λόφον, σύν-
τροφοι μὲν γεγονότες τῆς Βάρκα τόλμης, συνήθεις
δ' ἐκ τῶν κατὰ Σικελίαν ἀγώνων πολλάκις τῆς αὐ-
τῆς ἡμέρας ποτὲ μὲν ὑποχωρεῖν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ
10 μεταβολῆς ἐγχειρεῖν τοῖς πολεμίοις, καὶ τότε συνι-
δόντες τὸν μὲν στρατηγὸν ἀπηλλαγμένον εἰς τὴν
πόλιν, τοὺς δὲ πολλοὺς διὰ τὸ προτέρημα ῥαθυ-
11 μοῦντας καὶ διαρρέοντας ἐκ τῆς στρατοπεδείας, συ-
στραφέντες ἐπιτίθενται τῷ χάρακι, καὶ πολλοὺς μὲν
αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν φυ-
12 γεῖν αἰσχρῶς ὑπὸ τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας· ἐκυρί-
ευσαν δὲ τῆς ἀποσκευῆς ἁπάσης καὶ τῆς τῶν πο-
λιορκουμένων παρασκευῆς· ἣν Ἄννων πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις ἐκκομίσας ἐκ τῆς πόλεως ἐποίησε τοῖς ἐχθροῖς
13 ὑποχείριον. οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦτον τὸν καιρὸν
οὕτως ἀνεστράφη νωθρῶς, ἀλλὰ καὶ μετ' ὀλίγας
ἡμέρας περὶ τὴν καλουμένην Γόρζαν ἀντιστρατοπε-
δευσάντων αὐτῷ τῶν πολεμίων, λαβὼν καιροὺς
δὶς μὲν ἐκ παρατάξεως εἰς τὸ νικᾶν, δὶς δ' ἐξ ἐπι-
14 θέσεως, ἅτε καὶ στρατοπεδευόντων σύνεγγυς αὐτῷ
τῶν ὑπεναντίων, ἀμφοτέρους δοκεῖ τούτους εἰκῇ
καὶ παραλόγως προέσθαι.

Διόπερ οἱ Καρχηδόνιοι, θεωροῦντες αὐτὸν κα- 75
κῶς χειρίζοντα τὰς πράξεις, Ἀμίλκαν τὸν ἐπικαλού-
μενον Βάρκαν αὖθις προεστήσαντο, καὶ τοῦτον ἐξέ- 2
πεμπον εἰς τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον στρατηγόν, δόν-
τες ἑβδομήκοντα μὲν ἐλέφαντας καὶ τοὺς ἐπισυνηγ-
μένους τῶν μισθοφόρων καὶ τοὺς ηὐτομοληκότας
ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἅμα δὲ τούτοις πολιτικοὺς ἱπ-
πεῖς καὶ πεζούς, ὥστε τοὺς σύμπαντας εἰς μυρίους
ὑπάρχειν. ὃς κατὰ τὴν πρώτην εὐθέως ἔξοδον κα- 3
ταπληξάμενος τῷ παραδόξῳ τῆς ἐπιβολῆς ἥττησε
μὲν τὰς ψυχὰς τῶν ὑπεναντίων, ἔλυσε δὲ τὴν τῆς
Ἰτύκης πολιορκίαν, ἐφάνη δ' ἄξιος τῶν προγεγονό-
των ἔργων καὶ τῆς παρὰ τῷ πλήθει προσδοκίας.
τὸ δὲ πραχθὲν ἦν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὴν χρείαν ταύ- 4
την τοιοῦτον. τῶν γεωλόφων τῶν ἐπιζευγνύντων
τὸν αὐχένα τὸν συνάπτοντα τὴν Καρχηδόνα πρὸς
τὴν Λιβύην ὄντων δυσβάτων, καὶ χειροποιήτους
ἐχόντων διεκβολὰς ἐπὶ τὴν χώραν, συνέβαινε τοὺς
περὶ τὸν Μάθω πάντας τοὺς διὰ τῶν προειρημέ-
νων λόφων εὐκαίρως κειμένους τόπους φυλακαῖς δι-
ειληφέναι, πρὸς δὲ τούτοις τοῦ προσαγορευομένου 5
Μακάρα ποταμοῦ διείργοντος κατά τινας τόπους πα-
ραπλησίως τὴν ἐπὶ τὴν χώραν τοῖς ἐκ τῆς πόλεως
ἔξοδον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ῥεύματος ἀβάτου
κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπάρχοντος, μιᾶς δ' οὔσης ἐπ'
αὐτῷ γεφύρας, καὶ ταύτην τηρεῖν τὴν δίοδον ἀσφα-
λῶς, πόλιν ἐπ' αὐτῆς ᾠκοδομηκότας. ἐξ ὧν συνέ- 6
βαινε τοὺς Καρχηδονίους μὴ οἷον στρατοπέδῳ τῆς
χώρας ἐπιβαίνειν, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς κατ' ἰδίαν θέ-
λοντας διαπεσεῖν ῥᾳδίως ἂν δύνασθαι λαθεῖν τοὺς
ὑπεναντίους. εἰς ἃ βλέπων Ἀμίλκας, καὶ παντὸς 7
πράγματος καὶ καιροῦ πεῖραν λαμβάνων διὰ τὸ δυσ-

χρηστεῖν περὶ τὴν ἔξοδον, διενοήθη τι τοιοῦτον.
8 τοῦ προειρημένου ποταμοῦ κατὰ τὴν εἰς θάλατταν
ἐκβολὴν συνθεωρήσας κατά τινας ἀνέμων στάσεις
ἀποθινούμενον τὸ στόμα καὶ τεναγώδη γιγνομένην
τὴν παρ' αὐτὸ τὸ στόμα πάροδον, ποιήσας εὐ-
τρεπῆ τῷ στρατοπέδῳ τὰ πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ κρύ-
πτων ἐν αὑτῷ τὴν ἐπιβολήν, ἐτήρει τὸ προειρημέ-
9 νον σύμπτωμα. παραπεσόντος δὲ τοῦ καιροῦ, νυ-
κτὸς ἐξορμήσας ἔλαθε πάντας ἅμα τῷ φωτὶ τὸν
10 προειρημένον τόπον διαβιβάσας τὴν δύναμιν. πα-
ραδόξου δὲ τοῦ πράγματος φανέντος καὶ τοῖς ἐν τῇ
πόλει καὶ τοῖς ὑπεναντίοις, ὁ μὲν Ἀμίλκας προῆγε
διὰ τοῦ πεδίου, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τοὺς
76 τὴν γέφυραν φυλάττοντας. οἱ δὲ περὶ τὸν Σπέν-
διον συνέντες τὸ γεγονὸς ἀπήντων εἰς τὸ πεδίον·
καὶ παρεβοήθουν ἀλλήλοις, οἱ μὲν ἐκ τῆς περὶ τὴν
γέφυραν πόλεως ὄντες οὐκ ἐλάττους μυρίων, οἱ δ'
ἀπὸ τῆς Ἰτύκης ὑπὲρ τοὺς μυρίους καὶ πεντακισχι-
2 λίους. ἐπεὶ δ' εἰς σύνοπτον ἧκον ἀλλήλοις, νομί-
σαντες ἐν μέσῳ τοὺς Καρχηδονίους ἀπειληφέναι,
σπουδῇ παρηγγύων ἅμα παρακαλοῦντες σφᾶς αὐτοὺς
3 καὶ συνῆπτον τοῖς πολεμίοις. ὁ δ' Ἀμίλκας ἦγε
μὲν τὴν πορείαν πρώτους ἔχων τοὺς ἐλέφαντας, ἐπὶ
δὲ τούτοις τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς εὐζώνους, τελευ-
4 ταῖα δὲ τὰ βαρέα τῶν ὅπλων. κατιδὼν δὲ προχει-
ρότερον ἐπιφερομένους τοὺς ὑπεναντίους, ἀναστρέ-
5 φειν παρήγγειλε πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ. καὶ τοὺς μὲν
ἀπὸ τῆς πρωτοπορείας ἀναστρέψαντας σπουδῇ ποι-
εῖσθαι τὴν ἀποχώρησιν ἐκέλευσε· τοὺς δ' ἐπὶ τῆς
οὐραγίας ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχοντας ἐξ ἐπιστροφῆς περι-
σπῶν ἐξέταττε πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφάνειαν.
6 οἱ δὲ Λίβυες καὶ μισθοφόροι, νομίσαντες αὐτοὺς

καταπεπληγμένους φυγεῖν, λύσαντες την τάξιν ἐπέ-
κειντο καὶ συνῆπτον εἰς τὰς χεῖρας ἐρρωμένως.
ἅμα δὲ τῷ τοὺς ἱππεῖς συνεγγίσαντας τοῖς παρατε- 7
ταγμένοις ἐκ μεταβολῆς ὑποστῆναι, τὴν δὲ λοιπὴν
δύναμιν ἐπάγειν, ἐκπλαγεῖς γενόμενοι διὰ τὸ παρά-
δοξον οἱ Λίβυες ἐγκλίναντες εὐθέως ἔφευγον, ὡς
ἂν εἰκῇ καὶ σποράδην ἐπικείμενοι. λοιπὸν οἱ μὲν 8
τοῖς κατόπιν ἐπιφερομένοις περιπίπτοντες ἐσφάλ-
λοντο, καὶ διέφθειρον αὑτούς τε καὶ τοὺς οἰκείους·
οἱ δὲ πλείους συνεπατήθησαν, ἐκ χειρὸς τῶν ἱπ-
πέων ἐπικειμένων αὐτοῖς καὶ τῶν θηρίων. ἀπώ- 9
λοντο μὲν οὖν εἰς ἑξακισχιλίους τῶν Λιβύων καὶ
τῶν ξένων, ἑάλωσαν δὲ περὶ δισχιλίους· οἱ δὲ λοι-
ποὶ διέφυγον, οἱ μὲν εἰς τὴν πρὸς τῇ γεφύρᾳ πό-
λιν, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν πρὸς τῇ Ἰτύκῃ παρεμβολήν.
Ἀμίλκας δὲ ποιήσας τὸ προτέρημα τὸν προειρημέ- 10
νον τρόπον, εἵπετο κατὰ πόδας τοῖς πολεμίοις, καὶ
τὴν μὲν ἐπὶ τῆς γεφύρας πόλιν ἐξ ἐφόδου κατέσχε,
προεμένων καὶ φευγόντων εἰς τὸν Τύνητα τῶν ἐν
αὐτῇ πολεμίων, τὴν δὲ λοιπὴν χώραν ἐπιπορευόμε-
νος τὰς μὲν προσήγετο, πλείστας δὲ κατὰ κράτος
ἐξῄρει. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις βραχύ τι θάρσους 11
ἐνειργάσατο καὶ τόλμης, ἐπὶ ποσὸν αὐτοὺς ἀπαλ-
λάξας τῆς προγεγενημένης δυσελπιστίας.

Ὁ δὲ Μάθως αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν Ἱππακρι- 77
τῶν πολιορκίας ἐπέμενε, τοῖς δὲ περὶ τὸν Αὐτάρι-
τον τὸν τῶν Γαλατῶν ἡγεμόνα καὶ Σπένδιον ἔχε-
σθαι τῶν ὑπεναντίων συνεβούλευε, τὰ μὲν πεδία 2
φεύγοντας διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τοῖς ὑπεναν-
τίοις ἱππέων καὶ θηρίων, ταῖς δὲ ὑπωρείαις ἀντι-
παράγοντας καὶ συνεπιτιθεμένους κατὰ τὰς ὑποπι-
πτούσας ἀεὶ δυσχερείας. ἅμα δὲ ταῖς ἐπινοίαις ταύ- 3

ταις καὶ πρὸς τοὺς Νομάδας καὶ τοὺς Λίβυας ἐξέ-
πεμπε, δεόμενος βοηθεῖν σφίσι καὶ μὴ καταπροΐε-
4 σθαι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καιρούς. ὁ δὲ Σπέν-
διος, προσλαβὼν ἐκ τοῦ Τύνητος ἀφ' ἑκάστου τῶν
γενῶν τοὺς πάντας εἰς ἑξακισχιλίους, προῆγε, ταῖς
ὑπωρείαις ἀντιπαράγων τοῖς Καρχηδονίοις, ἔχων
ἅμα τοῖς προειρημένοις καὶ τοὺς μετ' Αὐταρίτου
5 Γαλάτας, ὄντας εἰς δισχιλίους. τὸ γὰρ λοιπὸν μέ-
ρος αὐτῶν τοῦ κατ' ἀρχὰς συστήματος ηὐτομολήκει
πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐν ταῖς περὶ τὸν Ἔρυκα στρα-
6 τοπεδείαις. τοῦ δ' Ἀμίλκου παρεμβεβληκότος ἐν
τινι πεδίῳ πανταχόθεν ὄρεσι περιεχομένῳ, συνέβη
τὰς παρὰ τῶν Νομάδων καὶ Λιβύων βοηθείας εἰς
τὸν καιρὸν τοῦτον συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Σπέν-
7 διον. γενομένης δὲ τοῖς Καρχηδονίοις τῆς μὲν τῶν
Λιβύων ἐπιστρατοπεδείας αἰφνιδίου καὶ κατὰ πρόσ-
ωπον, τῆς δὲ τῶν Νομάδων ἀπ' οὐρᾶς, τῆς δὲ περὶ
τὸν Σπένδιον ἐκ πλαγίου, μεγάλην αὐτοῖς ἀπορίαν
78 συνέβη περιστῆναι καὶ δυσέκφευκτον. κατὰ δὲ τὸν
καιρὸν τοῦτον Ναραύας, ὃς ἦν μὲν Νομὰς τῶν ἐν-
δοξοτάτων εἷς, ἦν δὲ καὶ πλήρης ὁρμῆς πολεμικῆς,
οὗτος ἀεὶ μὲν οἰκείως διέκειτο πρὸς τοὺς Καρχηδο-
νίους, πατρικὴν ἔχων σύστασιν, τότε δὲ μᾶλλον
παρωρμήθη διὰ τὴν Ἀμίλκου τοῦ στρατηγοῦ κατα-
2 ξίωσιν. διὸ καὶ νομίσας ἔχειν εὐφυῆ καιρὸν πρὸς
ἔντευξιν αὐτῷ καὶ σύστασιν, ἧκε πρὸς τὴν στρατο-
3 πεδείαν, ἔχων περὶ αὑτὸν Νομάδας εἰς ἑκατόν. καὶ
συνεγγίσας τῷ χάρακι τολμηρῶς ἔμενε, κατασείων
4 τῇ χειρί. τοῦ δ' Ἀμίλκου θαυμάσαντος τὴν ἐπιβο-
λήν, καὶ προσπέμψαντός τινα τῶν ἱππέων, εἰς λό-
5 γους ἔφη βούλεσθαι συνελθεῖν τῷ στρατηγῷ. δια-
ποροῦντος δ' ἀκμὴν καὶ διαπιστοῦντος τοῦ τῶν

Καρχηδονίων ἡγεμόνος, παραδοὺς ὁ Ναραύας τὸν
ἵππον καὶ τὰς λόγχας τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ, παρῆν ἄνο-
πλος εὐθαρσῶς εἰς τὴν παρεμβολήν. οἱ δὲ τὰ μὲν 6
ἐθαύμαζον, τὰ δὲ κατεπλήττοντο τὴν τόλμαν· ὅμως
δὲ προσεδέξαντο καὶ συνῆλθον εἰς τὰς χεῖρας. ὁ 7
δὲ παραγενόμενος εἰς λόγους ἔφη πᾶσι μὲν Καρ-
χηδονίοις εὐνοεῖν, μάλιστα δ' ἐπιθυμεῖν Βάρκᾳ γε-
νέσθαι φίλος· διὸ καὶ νῦν παρεῖναι συσταθησόμε-
νος αὐτῷ καὶ κοινωνήσων ἀδόλως παντὸς ἔργου
καὶ πάσης ἐπιβολῆς. Ἀμίλκας δὲ ταῦτα ἀκούσας 8
οὕτως ἥσθη μεγάλως ἐπί τε τῷ κατὰ τὴν παρου-
σίαν θάρσει καὶ τῇ κατὰ τὴν ἔντευξιν ἁπλότητι τοῦ
νεανίσκου ὡς οὐ μόνον εὐδόκησε κοινωνὸν αὐτὸν
προσλαβέσθαι τῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν θυγα-
τέρα δώσειν ἐπηγγείλατο μεθ' ὅρκου, διαφυλάξαν-
τος αὐτοῦ τὴν πρὸς Καρχηδονίους πίστιν. γενομέ- 9
νων δὲ τῶν ὁμολογιῶν, ὁ μὲν Ναραύας ἧκε τοὺς
ὑφ' αὐτὸν τεταγμένους ἔχων Νομάδας, ὄντας εἰς
δισχιλίους, ὁ δ' Ἀμίλκας, προσγενομένης αὐτῷ τῆς 10
χειρὸς ταύτης, παρετάξατο τοῖς πολεμίοις. οἱ δὲ
περὶ τὸν Σπένδιον συνάψαντες ἐπὶ ταὐτὸ τοῖς Λί-
βυσι καὶ καταβάντες εἰς τὸ πεδίον συνέβαλον τοῖς
Καρχηδονίοις. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρᾶς, ἐνίκων 11
οἱ περὶ τὸν Ἀμίλκαν, καλῶς μὲν τῶν θηρίων ἀγω-
νισαμένων, ἐπιφανεστάτην δὲ τοῦ Ναραύα παρα-
σχομένου χρείαν. ὁ μὲν οὖν Αὐτάριτος καὶ Σπέν- 12
διος διέφυγον, τῶν δὲ λοιπῶν ἔπεσον μὲν εἰς μυ-
ρίους, ἑάλωσαν δὲ εἰς τετρακισχιλίους. ἐπιτελε- 13
σθέντος δὲ τοῦ κατορθώματος, Ἀμίλκας τοῖς μὲν
βουλομένοις τῶν αἰχμαλώτων μεθ' ἑαυτοῦ συστρα-
τεύειν ἐξουσίαν ἔδωκε καὶ καθώπλιξε τοῖς ἀπὸ τῶν
πολεμίων σκύλοις, τοὺς δὲ μὴ βουλομένους ἀθροί- 14

σας παρεκάλει, φάσκων, ἕως μὲν τοῦ νῦν συγγνώ-
μην αὐτοῖς ἔχειν τῶν ἡμαρτημένων· διὸ καὶ συγ-
χωρεῖν τρέπεσθαι κατὰ τὰς ἰδίας ὁρμὰς οὗ ποτ' ἂν
15 ἕκαστος αὐτῶν προαιρῆται. μετὰ δὲ ταῦτα διηπει-
λήσατο μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν,
ὡς, ἐὰν ἁλῷ τις, ἀπαραιτήτου τευξόμενον τιμωρίας.
79 Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ τὴν Σαρδόνα
νῆσον παραφυλάττοντες τῶν μισθοφόρων, ζηλώσαν-
τες τοὺς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, ἐπιτίθεν-
2 ται τοῖς ἐν τῇ νήσῳ Καρχηδονίοις. καὶ τὸν μὲν
τότε παρ' αὐτοῖς ὄντα βοήθαρχον Βώσταρον συγ-
κλείσαντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πο-
3 λιτῶν ἀπέκτειναν. αὖθις δὲ τῶν Καρχηδονίων στρα-
τηγὸν ἐξαποστειλάντων μετὰ δυνάμεως Ἄννωνα,
κἄπειτα καὶ τούτων τῶν δυνάμεων ἐγκαταλιπουσῶν
4 τὸν Ἄννωνα, καὶ μεταθεμένων πρὸς σφᾶς, γενό-
μενοι ζωγρίᾳ κύριοι τοῦ προειρημένου, παραυτίκα
τοῦτον μὲν ἀνεσταύρωσαν, μετὰ δὲ ταῦτα παρηλ-
λαγμένας ἐπινοοῦντες τιμωρίας, πάντας τοὺς ἐν τῇ
5 νήσῳ Καρχηδονίους στρεβλοῦντες ἀπέκτειναν· καὶ
τὸ λοιπὸν ἤδη ποιησάμενοι τὰς πόλεις ὑφ' ἑαυτοὺς
εἶχον ἐγκρατῶς τὴν νῆσον, ἕως οὗ στασιάσαντες
πρὸς τοὺς Σαρδονίους ἐξέπεσον ὑπ' ἐκείνων εἰς τὴν
Ἰταλίαν.
6 Ἡ μὲν οὖν Σαρδὼ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπηλ-
λοτριώθη Καρχηδονίων, νῆσος καὶ τῷ μεγέθει καὶ
τῇ πολυανθρωπίᾳ καὶ τοῖς γεννήμασι διαφέρουσα.
7 τῷ δὲ πολλοὺς καὶ πολὺν ὑπὲρ αὐτῆς πεποιῆσθαι
λόγον οὐκ ἀναγκαῖον ἡγούμεθ' εἶναι ταυτολογεῖν
8 ὑπὲρ τῶν ὁμολογουμένων. Μάθως δὲ καὶ Σπέν-
διος, ἅμα δὲ τούτοις Αὐτάριτος ὁ Γαλάτης, ὑπιδό-
μενοι τὴν Ἀμίλκου φιλανθρωπίαν εἰς τοὺς αἰχμαλώ-

τους, καὶ φοβηθέντες μὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ ψυχα-
γωγηθέντες ὁρμήσωσι πρὸς τὴν ὑποδεικνυμένην
ἀσφάλειαν οἵ τε Λίβυες καὶ τὸ τῶν μισθοφόρων
πλῆθος, ἐβουλεύοντο πῶς ἂν καινοτομήσαντές τι
τῶν πρὸς ἀσέβειαν εἰς τέλος ἀποθηριώσειαν τὰ
πλήθη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς 9
συναθροῖσαι τοὺς πολλούς. γενομένου δὲ τούτου
γραμματοφόρον εἰσήγαγον, ὡς ἀπεσταλμένον ὑπὸ
τῶν ἐκ τῆς Σαρδόνος αἱρετιστῶν. ἡ δ' ἐπιστολὴ 10
διεσάφει τόν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάν-
τας, οὓς παρεσπόνδησαν ἐν τῷ Τύνητι, καθάπερ
ἐπάνω προεῖπον, φυλάττειν ἐπιμελῶς, ὡς πραττόν-
των τινῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῖς Καρχηδονίοις
ὑπὲρ τῆς τούτων σωτηρίας. λαβόμενος δὲ τῆς ἀφορ- 11
μῆς ταύτης ὁ Σπένδιος, πρῶτον μὲν παρεκάλει μὴ
πιστεύειν τῇ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ τῶν Καρχη-
δονίων γεγενημένῃ φιλανθρωπίᾳ πρὸς τοὺς αἰχμα-
λώτους· οὐ γὰρ σῶσαι προαιρούμενον αὐτὸν ταῦτα 12
βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ἁλόντων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκεί-
νων ἀφέσεως ἡμῶν ἐγκρατῆ γενέσθαι σπουδάζοντα,
πρὸς τὸ μή τινας, ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς ἅμα τιμωρή-
σασθαι πιστεύσαντας αὐτῷ. πρὸς δὲ τούτοις φυ- 13
λάττεσθαι παρῄνει μὴ προέμενοι τοὺς περὶ τὸν Γέ-
σκωνα καταφρονηθῶσι μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, με-
γάλα δὲ βλάψωσι τὰς ἰδίας πράξεις, ἄνδρα τοιοῦ-
τον καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν ἐάσαντες διαφυγεῖν, ὃν
εἰκὸς ἐχθρὸν αὐτοῖς ἔσεσθαι φοβερώτατον. ἔτι δὲ 14
ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ παρῆν ἄλλος γραμματοφόρος,
ὡς ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ Τύνητος ἀπεσταλμένος, παρα-
πλήσια τοῖς ἐκ τῆς Σαρδόνος διασαφῶν. ἐφ' οἷς 80
Αὐτάριτος ὁ Γαλάτης ἐπιβαλὼν μίαν ἔφη σωτηρίαν
εἶναι τοῖς ἑαυτῶν πράγμασι τὸ πάσας ἀπογνῶναι

2 τὰς ἐν Καρχηδονίοις ἐλπίδας· ἕως δ' ἂν ἀντέχηταί
τις τῆς ἐκείνων φιλανθρωπίας, οὐ δυνατὸν αὐτοῖς
3 ἀληθινὸν γενέσθαι τὸν τοιοῦτον σύμμαχον. διόπερ
ἠξίου τούτοις πιστεύειν, τούτους ἀκούειν, τοῖς τοι-
ούτοις προσέχειν τὸν νοῦν, οἵτινες ἂν ἀεί τι τῶν
ἀπεχθεστάτων καὶ πικροτάτων εἰσαγγέλλωσι κατὰ
Καρχηδονίων· τοὺς δ' ἐναντία τούτοις λέγοντας
4 προδότας καὶ πολεμίους ἡγεῖσθαι παρῄνει. ταῦτα
δ' εἰπὼν συνεβούλευε τόν τε Γέσκωνα καὶ τοὺς
μετ' αὐτοῦ συλληφθέντας καὶ τοὺς ὕστερον γενο-
μένους αἰχμαλώτους τῶν Καρχηδονίων αἰκισαμένους
5 ἀποκτεῖναι. πρακτικώτατος δ' ἦν οὗτος ἐν ταῖς
συμβουλίαις διὰ τὸ πολλοὺς τὴν φωνὴν αὐτοῦ συν-
6 ιέναι. πάλαι γὰρ στρατευόμενος ᾔδει διαλέγεσθαι
φοινικιστί· ταύτῃ δέ πως οἱ πλεῖστοι συνεσαίνοντο
τῇ διαλέκτῳ διὰ τὸ μῆκος τῆς προγεγενημένης στρα-
7 τείας. διόπερ ἐπαινέσαντος αὐτὸν ὁμοθυμαδὸν τοῦ
8 πλήθους, οὗτος μὲν εὐδοκιμῶν ἀνεχώρησε. πολ-
λῶν δὲ προπορευομένων ἀφ' ἑκάστου γένους ἅμα,
καὶ βουλομένων αὐτὴν παραιτεῖσθαι τὴν αἰκίαν διὰ
τὰς γεγενημένας ἐκ τοῦ Γέσκωνος εἰς αὐτοὺς εὐερ-
γεσίας, οὔτε μὴν τῶν λεγομένων οὐδὲν ἦν συνε
τόν, ὡς ἂν ἅμα πολλῶν, ἑκάστου δὲ κατὰ τὴν
9 ἰδίαν διάλεκτον συμβουλεύοντος· ἐπεὶ δὲ καὶ παρε-
γυμνώθη διότι τὴν τιμωρίαν παραιτοῦνται, καί τις
ἐκ τῶν καθημένων εἶπε Βάλλε, πάντας ἅμα κατέ-
10 λευσαν τοὺς προπορευθέντας. καὶ τούτους μέν,
ὥσπερ ὑπὸ θηρίων διεφθαρμένους, ἐξέφερον οἱ
11 προσήκοντες. τοὺς δὲ περὶ τὸν Γέσκωνα λαβόντες,
ὄντας εἰς ἑπτακοσίους, ἦγον ἐκ τοῦ χάρακος οἱ περὶ
τὸν Σπένδιον· καὶ προαγαγόντες βραχὺ πρὸ τῆς
στρατοπεδείας πρῶτον μὲν ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας,

ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Γέσκωνος, ὃν βρα- 12
χεῖ χρόνῳ πρότερον ἐκ πάντων Καρχηδονίων προ-
κρίναντες ἀνέδειξαν μὲν εὐεργέτην αὑτῶν, ἐπέτρε-
ψαν δὲ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων. ἐπειδὴ δὲ τὰς 13
χεῖρας ἀπέκοψαν, ἠκρωτηρίαζον τοὺς ταλαιπώρους·
κολοβώσαντες δὲ καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη ἔτι ζῶν-
τας ἔρριψαν εἴς τινα τάφρον.

Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, τοῦ δυστυχήματος αὐτοῖς 81
ἀναγγελθέντος, ποιεῖν μὲν οὐδὲν εἶχον, ἐσχετλία-
ζον δέ, καὶ περιπαθεῖς γενόμενοι τῇ συμφορᾷ πρὸς
μὲν Ἀμίλκαν καὶ τὸν ἕτερον τῶν στρατηγῶν Ἄν-
νωνα πρεσβευτὰς ἐξέπεμπον, δεόμενοι βοηθεῖν καὶ
τιμωρεῖν τοῖς ἠτυχηκόσι. πρὸς δὲ τοὺς ἠσεβηκότας 2
κήρυκας ἐξαπέστελλον περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναι-
ρέσεως. οἱ δ᾽ οὔτε ἔδοσαν, προεῖπόν τε τοῖς παρ- 3
οῦσι μήτε κήρυκα πέμπειν πρὸς σφᾶς μήτε πρε-
σβευτήν, ὡς τῆς αὐτῆς κολάσεως ὑπομενούσης τοὺς
παραγενομένους ἧς νῦν Γέσκων τέτευχε. πρὸς δὲ 4
τὸ λοιπὸν ἐδογματοποίησαν καὶ παρῄνεσαν ἑαυτοῖς,
ὃν μὲν ἂν λάβωσι Καρχηδονίων, τιμωρησαμένους
ἀποκτείνειν· ὃν δ᾽ ἂν τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς,
ἀποκόψαντας τὰς χεῖρας αὖθις εἰς Καρχηδόνα ἀπο-
πέμπειν. ὃ δὴ καὶ διετέλεσαν ἐπιμελῶς ποιοῦντες.
διόπερ εἰς ταῦτα βλέπων οὐκ ἄν τις εἰπεῖν ὀκνή- 5
σειεν ὡς οὐ μόνον τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καί
τινα τῶν ἐν αὐτοῖς γεννωμένων ἑλκῶν καὶ φυμά-
των ἀποθηριοῦσθαι συμβαίνει καὶ τελέως ἀβοήθητα
γίγνεσθαι, πολὺ δὲ μάλιστα τὰς ψυχάς. ἐπί τε γὰρ 6
τῶν ἑλκῶν, ἐὰν μὲν θεραπείαν τοῖς τοιούτοις προσ-
άγῃ τις, ὑπ᾽ αὐτῆς ἐνίοτε ταύτης ἐρεθιζόμενα θᾶτ-
τον ποιεῖται τὴν νομήν· ἐὰν δὲ πάλιν ἀφῇ, κατὰ
τὴν ἐξ αὑτῶν φύσιν φθείροντα τὸ συνεχὲς οὐκ ἴσχει

7 *παῦλαν, ἕως ἂν ἀφανίσῃ τὸ ὑποκείμενον· ταῖς τε
ψυχαῖς παραπλησίως τοιαῦται πολλάκις ἐπιφύονται
μελανίαι καὶ σηπεδόνες ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον
ἀνθρώπου μηδὲ ὠμότερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζῴων.
8 οἷς ἐὰν μὲν συγγνώμην τινὰ προσάγῃς καὶ φιλαν-
θρωπίαν, ἐπιβουλὴν καὶ παραλογισμὸν ἡγούμενοι
τὸ συμβαῖνον ἀπιστότεροι καὶ δυσμενέστεροι γίγνον-
9 ται πρὸς τοὺς φιλανθρωποῦντας· ἐὰν δὲ ἀντιτι-
μωρῇ, διαμιλλώμενοι τοῖς θυμοῖς οὐκ ἔστι τι τῶν
ἀπειρημένων ἢ δεινῶν ὁποῖον οὐκ ἀναδέχονται, σὺν
καλῷ τιθέμενοι τὴν τοιαύτην τόλμαν· τέλος δ' ἀπο-
θηριωθέντες ἐξέστησαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.
10 τῆς δὲ διαθέσεως ἀρχηγὸν μὲν καὶ μεγίστην μερίδα
νομιστέον ἔθη μοχθηρὰ καὶ τροφὴν ἐκ παίδων κα-
κήν, συνεργὰ δὲ καὶ πλείω, μέγιστα δὲ τῶν συν-
εργῶν, τὰς ἀεὶ τῶν προεστώτων ὕβρεις καὶ πλεο-
11 νεξίας. ἃ δὴ τότε συνέβαινε μὲν καὶ περὶ τὸ σύ-
στημα τῶν μισθοφόρων, ἔτι δὲ μᾶλλον περὶ τοὺς
ἡγεμόνας αὐτῶν ὑπάρχειν.
82 Ἀμίλκας δέ, δυσχρηστούμενος τῇ τῶν πολεμίων
ἀπονοίᾳ, τὸν μὲν Ἄννωνα πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλει, πε-
πεισμένος ἀθροισθέντων ὁμοῦ τῶν στρατοπέδων
2 θᾶττον ἐπιθήσειν τέλος τοῖς ὅλοις. τῶν δὲ πολε-
μίων οὓς ποτε κρατήσειε, τοὺς μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ
διέφθειρε, τοὺς δὲ ζωγρίᾳ πρὸς αὐτὸν ἐπαναχθέν-
τας ὑπέβαλλε τοῖς θηρίοις, μίαν ὁρῶν λύσιν ταύ-
την, εἰ δυνηθείη τοὺς ἐχθροὺς ἄρδην ἀφανίσαι.
3 δοκούντων δὲ τῶν Καρχηδονίων ἐπικυδεστέρας ἐλ-
πίδας ἔχειν ἤδη κατὰ τὸν πόλεμον, γίγνεταί τις
ὁλοσχερὴς καὶ παράδοξος περὶ αὐτοὺς παλίρροια τῶν
4 πραγμάτων. οἵ τε γὰρ στρατηγοὶ συνελθόντες ἐπὶ
τὸ αὐτὸ διεστασίασαν πρὸς σφᾶς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε*

*μὴ μόνον τοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν παραλιπεῖν και-
ρούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν πολλὰς ἀφορμὰς
διδόναι τοῖς ὑπεναντίοις διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φι-
λονικίαν. ἃ δὴ καὶ συνέντες οἱ Καρχηδόνιοι τῷ* 5
*μὲν ἑνὶ τῶν στρατηγῶν ἀπαλλάττεσθαι προσέταξαν,
τῷ δ' ἑτέρῳ μένειν, ὃν ἂν αἱ δυνάμεις προκρίνω-
σιν. ἅμα δὲ τούτοις καὶ τὰς παρακομιζομένας ἀγο-* 6
*ρὰς ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς καλουμένων Ἐμπορίων, ἐφ'
αἷς εἶχον τὰς μεγίστας ἐλπίδας περί τε τῆς τροφῆς
καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, διαφθαρῆναι συνέβη
κατὰ θάλατταν ὁλοσχερῶς ὑπὸ χειμῶνος. τὰ δὲ* 7
*κατὰ τὴν Σαρδόνα, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, ἐτύγ-
χανεν ἀπηλλοτριωμένα, μεγάλας αὐτοῖς ἀεί ποτε
χρείας παρεχομένης τῆς νήσου ταύτης κατὰ τὰς πε-
ριστάσεις. τὸ δὲ μέγιστον ἡ τῶν Ἱππακριτῶν καὶ* 8
*τῶν Ἰτυκαίων ἀπέστη πόλις, αἵτινες ἐτύγχανον μό-
ναι τῶν κατὰ τὴν Λιβύην οὐ μόνον τὸν ἐνεστῶτα
πόλεμον ἀναδεδεγμέναι γενναίως, ἀλλὰ καὶ τοὺς
κατ' Ἀγαθοκλέα καιροὺς καὶ τὴν Ῥωμαίων ἔφοδον
εὐγενῶς ὑπομεμενηκυῖαι, καὶ συλλήβδην οὐδέποτε
βεβουλευμέναι Καρχηδονίοις οὐδὲν ὑπεναντίον. τότε* 9
*δὲ χωρὶς τῆς ἀλόγου πρὸς τοὺς Λίβυας ἀποστάσεως
καὶ διὰ τῆς μεταθέσεως εὐθέως τούτοις μὲν τὴν
μεγίστην οἰκειότητα καὶ πίστιν ἐναπεδείξαντο, πρὸς
δὲ τοὺς Καρχηδονίους ἀπαραίτητον ὀργὴν ἐνεστή-
σαντο καὶ μῖσος. τοὺς μὲν γὰρ παραβεβοηθηκότας* 10
*αὐτοῖς παρ' ἐκείνων, ὄντας εἰς πεντακοσίους, καὶ
τὸν ἡγεμόνα τούτων ἀποκτείναντες ἅπαντας ἔρρι-
ψαν κατὰ τοῦ τείχους, τὴν δὲ πόλιν ἐνεχείρισαν τοῖς
Λίβυσι· τοῖς γε μὴν Καρχηδονίοις οὐδὲ θάψαι συν-
εχώρησαν τοὺς ἠτυχηκότας αἰτουμένοις. τούτων δὲ* 11
συμβαινόντων, οἱ μὲν περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπέν-

διον, ἐπαρθέντες τοῖς συμβεβηκόσι, πολιορκεῖν ἐνε-
12 χείρησαν αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Βάρκας δὲ παρα-
λαβὼν Ἀννίβαν τὸν στρατηγόν· τοῦτον γὰρ ἐξαπέ-
στειλαν οἱ πολῖται πρὸς τὰς δυνάμεις, ἐπεὶ τὸν Ἄν-
νωνα τὸ στρατόπεδον ἔκρινε δεῖν ἀπαλλάττεσθαι,
κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων αὐτοῖς δοθεῖσαν
ἐπιτροπὴν παρὰ τὰς γενομένας τῶν στρατηγῶν στά-
13 σεις πρὸς ἀλλήλους· διόπερ Ἀμίλκας, ἔχων τοῦτόν
τε καὶ Ναραύαν, ἐπῄει τὴν χώραν, διακλείων τὰς
χορηγίας τοῖς περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον, μεγί-
στην αὐτῷ παρεχομένου χρείαν περί τε ταῦτα καὶ
τἄλλα Ναραύα τοῦ Νομάδος.
14 Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ὑπαίθρους δυνάμεις ἐν
83 τούτοις ἦν. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι περικλειόμενοι παν-
ταχόθεν ἠναγκάζοντο καταφεύγειν ἐπὶ τὰς συμμα-
2 χίδας πόλεις. ἐπιστὰς δὲ Ἱέρων ἀεὶ μέν ποτε κατὰ
τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν
3 εἰς πᾶν τὸ παρακαλούμενον ὑπ' αὐτῶν, τότε δὲ καὶ
μᾶλλον ἐφιλοτιμεῖτο, πεπεισμένος συμφέρειν ἑαυτῷ
καὶ πρὸς τὴν ἐν Σικελίᾳ δυναστείαν καὶ πρὸς τὴν
Ῥωμαίων φιλίαν τὸ σώζεσθαι Καρχηδονίους, ἵνα μὴ
παντάπασιν ἐξῇ τὸ προτεθὲν ἀκονιτὶ συντελεῖσθαι
τοῖς ἰσχύουσι, πάνυ φρονίμως καὶ νουνεχῶς λογι-
4 ζόμενος. οὐδέποτε γὰρ χρὴ τὰ τοιαῦτα παρορᾶν,
οὐδὲ τηλικαύτην οὐδενὶ συγκατασκευάζειν δυνα-
στείαν, πρὸς ἣν οὐδὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ἐξέ-
5 σται δικαίων ἀμφισβητεῖν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ῥω-
μαῖοι τηροῦντες τὰ κατὰ τὰς συνθήκας δίκαια προ-
6 θυμίας οὐδὲν ἀπέλειπον. ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ ἐγέ-
νετό τις ἀμφισβήτησις ἐξ ἀμφοῖν διά τινας τοιαύ-
7 τας αἰτίας. τῶν Καρχηδονίων τοὺς πλέοντας ἐξ Ἰτα-
λίας εἰς Λιβύην καὶ χορηγοῦντας τοῖς πολεμίοις κα-

ταγόντων ὡς αὐτούς, καὶ σχεδὸν ἀθροισθέντων τού-
των εἰς τὴν φυλακὴν εἰς τοὺς πεντακοσίους, ἠγα-
νάκτησαν οἱ Ῥωμαῖοι. μετὰ δὲ ταῦτα διαπρεσβευ- 8
σάμενοι, καὶ κομισάμενοι διὰ λόγου πάντας, ἐπὶ το-
σοῦτον εὐδόκησαν ὥστε παραχρῆμα τοῖς Καρχηδο-
νίοις ἀντιδωρήσασθαι τοὺς ὑπολειπομένους παρ'
αὐτοῖς αἰχμαλώτους ἐκ τοῦ περὶ Σικελίαν πολέμου.
ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ καιροῦ πρὸς ἕκαστα τῶν παρα- 9
καλουμένων ἑτοίμως καὶ φιλανθρώπως ὑπήκουον.
διὸ καὶ πρὸς μὲν τοὺς Καρχηδονίους ἐπέτρεψαν τοῖς 10
ἐμπόροις ἐξαγαγεῖν ἀεὶ τὸ κατεπεῖγον, πρὸς δὲ τοὺς
πολεμίους ἐκώλυσαν. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν μὲν ἐν τῇ 11
Σαρδόνι μισθοφόρων, καθ' ὃν καιρὸν ἀπὸ τῶν Καρ-
χηδονίων ἀπέστησαν, ἐπισπωμένων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν
νῆσον οὐχ ὑπήκουσαν· τῶν δ' Ἰτυκαίων ἐγχειρι-
ζόντων σφᾶς, οὐ προσεδέξαντο, τηροῦντες τὰ κατὰ
τὰς συνθήκας δίκαια.

Καρχηδόνιοι μὲν οὖν τῆς παρὰ τῶν προειρημέ- 12
νων φίλων τυγχάνοντες ἐπικουρίας ὑπέμενον τὴν
πολιορκίαν. τοῖς δὲ περὶ τὸν Μάθω καὶ Σπένδιον 84
οὐχ ἧττον πολιορκεῖσθαι συνέβαινεν ἢ πολιορκεῖν.
εἰς τοιαύτην γὰρ αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Ἀμίλκαν ἔν- 2
δειαν καθίστασαν τῶν ἐπιτηδείων, ὥστ' ἀναγκα-
σθῆναι τέλος αὐτοὺς διαλῦσαι τὴν πολιορκίαν. μετὰ 3
δέ τινα χρόνον ἀθροίσαντες τῶν τε μισθοφόρων
τοὺς ἀρίστους καὶ Λιβύων, τοὺς ἅπαντας εἰς πεν-
τακισμυρίους, μεθ' ὧν ἦν καὶ Ζάρζας ὁ Λίβυς ἔχων
τοὺς ὑφ' αὑτὸν ταττομένους, ὥρμησαν αὖθις ἀντι-
παράγειν ἐν τοῖς ὑπαίθροις καὶ τηρεῖν τοὺς περὶ
τὸν Ἀμίλκαν. τῶν μὲν οὖν πεδινῶν τόπων ἀπεί- 4
χοντο, καταπεπληγμένοι τὰ θηρία καὶ τοὺς περὶ
τὸν Ναραύαν ἱππεῖς, τοὺς δ' ὀρεινοὺς καὶ στενοὺς

ἐπειρῶντο προκαταλαμβάνειν. ἐν οἷς καιροῖς συνέβη
ταῖς μὲν ἐπιβολαῖς καὶ τόλμαις μηδὲν αὐτοὺς λεί-
πεσθαι τῶν ὑπεναντίων, διὰ δὲ τὴν ἀπειρίαν πολ-
6 λάκις ἐλαττοῦσθαι. τότε γὰρ ἦν, ὡς ἔοικε, συνι-
δεῖν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας πηλίκην ἔχει διαφορὰν
ἐμπειρία μεθοδικὴ καὶ στρατηγικὴ δύναμις ἀπειρίας
7 καὶ τριβῆς ἀλόγου στρατιωτικῆς. πολλοὺς μὲν γὰρ
αὐτῶν ἐν ταῖς κατὰ μέρος χρείαις ἀποτεμνόμενος καὶ
συγκλείων ὥσπερ ἀγαθὸς πεττευτής, ἀμαχὶ διέ-
8 φθειρε, πολλοὺς δ' ἐν τοῖς ὁλοσχερέσι κινδύνοις
τοὺς μὲν εἰς ἐνέδρας ἀνυπονοήτους ἐπαγόμενος
ἀνῄρει, τοῖς δ' ἀνελπίστως καὶ παραδόξως ποτὲ μὲν
μεθ' ἡμέραν, ποτὲ δὲ νύκτωρ, ἐπιφαινόμενος ἐξέ-
πληττεν· ὧν ὅσους λάβοι ζωγρίᾳ, πάντας παρέβαλλε
9 τοῖς θηρίοις. τέλος δ' ἐπιστρατοπεδεύσας αὐτοῖς
ἀνυπονοήτως ἐν τόποις ἀφυέσι μὲν πρὸς τὴν ἐκεί-
νων χρείαν, εὐφυέσι δὲ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν,
εἰς τοῦτ' ἤγαγε περιστάσεως ὥστε μήτε διακινδυ-
νεύειν τολμῶντας μήτ' ἀποδρᾶναι δυναμένους διὰ
τὸ τάφρῳ καὶ χάρακι περιειλῆφθαι πανταχόθεν τέ-
λος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ συναγομένους ἐσθίειν ἀλλήλων
10 ἀναγκασθῆναι, τοῦ δαιμονίου τὴν οἰκείαν ἀμοιβὴν
αὐτοῖς ἐπιφέροντος τῇ πρὸς τοὺς πέλας ἀσεβείᾳ καὶ
11 παρανομίᾳ. πρὸς μὲν γὰρ τὸν κίνδυνον οὐκ ἐτόλ-
μων ἐξιέναι, προδήλου τῆς ἥττης καὶ τῆς τιμωρίας
τοῖς ἁλισκομένοις ὑπαρχούσης, περὶ δὲ διαλύσεως
οὐδ' ὑπενόουν ποιεῖσθαι μνήμην, συνειδότες σφίσι
12 τὰ πεπραγμένα. προσανέχοντες δ' ἀεὶ ταῖς ἐκ τοῦ
Τύνητος βοηθείαις διὰ τὰς τῶν ἡγουμένων ἐπαγ-
γελίας πᾶν ὑπέμενον ποιεῖν κατὰ σφῶν αὐτῶν.
85 ἐπεὶ δὲ κατεχρήσαντο μὲν ἀσεβῶς τοὺς αἰχμαλώτους,
τροφῇ ταύτῃ χρώμενοι, κατεχρήσαντο δὲ τὰ δου-

λικὰ τῶν σωμάτων, ἐβοήθει δ' ἐκ τοῦ Τύνητος οὐ-
δείς, τότε προδήλου τῆς αἰκίας διὰ τὴν περικάκη- 2
σιν ἐκ τῶν πολλῶν τοῖς ἡγεμόσιν ὑπαρχούσης, ἔκρι-
ναν οἱ περὶ τὸν Αὐτάριτον καὶ Ζάρξαν καὶ Σπέν-
διον ἐγχειρίζειν ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις καὶ δια-
λαλεῖν περὶ διαλύσεως Ἀμίλκᾳ. πέμψαντες οὖν 3
κήρυκα καὶ λαβόντες συγχώρημα περὶ πρεσβείας,
ἧκον ὄντες δέκα πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. πρὸς 4
οὓς Ἀμίλκας ὁμολογίας ἐποιήσατο τοιαύτας· ἐξεῖ-
ναι Καρχηδονίοις ἐκλέξασθαι τῶν πολεμίων οὓς
ἂν αὐτοὶ βούλωνται δέκα· τοὺς δὲ λοιποὺς ἀφιέ-
ναι μετὰ χιτῶνος. γενομένων δὲ τούτων, εὐθέως 5
Ἀμίλκας ἔφη τοὺς παρόντας ἐκλέξεσθαι κατὰ τὰς
ὁμολογίας. τῶν μὲν οὖν περὶ τὸν Αὐτάριτον καὶ
Σπένδιον καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγε-
μόνων τοῦτον τὸν τρόπον ἐκυρίευσαν οἱ Καρχηδό-
νιοι. τῶν δὲ Λιβύων, ἐπεὶ τὴν σύλληψιν ᾔσθοντο 6
τῶν ἡγεμόνων, νομισάντων αὐτοὺς παρεσπονδῆσθαι
διὰ τὸ τὰς συνθήκας ἀγνοεῖν, καὶ διὰ ταύτην τὴν
αἰτίαν ὁρμησάντων ἐπὶ τὰ ὅπλα, περιστήσας αὐτοῖς 7
Ἀμίλκας τά τε θηρία καὶ τὴν λοιπὴν δύναμιν ἅπαν-
τας διέφθειρε πλείους ὄντας τῶν τετρακισμυρίων
περὶ τὸν τόπον τὸν Πρίονα καλούμενον· ὃν συμ-
βαίνει διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος πρὸς τὸ νῦν
εἰρημένον ὄργανον ταύτης τετευχέναι τῆς προση-
γορίας.

Πράξας δὲ τὰ προδεδηλωμένα τοῖς μὲν Καρχη- 86
δονίοις αὖθις ἐλπίδα παρέστησε μεγάλην πρὸς τὸ
βέλτιον, καίπερ ἀπεγνωκόσιν ἤδη τὴν σωτηρίαν·
αὐτὸς δὲ μετὰ Ναραύα καὶ μετ' Ἀννίβου τὴν χώ-
ραν ἐπῄει καὶ τὰς πόλεις. προσχωρούντων δὲ καὶ 2
μετατιθεμένων πρὸς αὐτοὺς τῶν Λιβύων διὰ τὸ γε-

γονὸς εὐτύχημα, ποιησάμενοι τὰς πλείστας πόλεις
ὑφ' ἑαυτοὺς ἧκον ἐπὶ τὸν Τύνητα, καὶ πολιορκεῖν
3 ἐνεχείρησαν τοὺς περὶ τὸν Μάθω. κατὰ μὲν οὖν
τὴν ἀπὸ Καρχηδόνος πλευρὰν προσεστρατοπέδευσεν
Ἀννίβας, κατὰ δὲ τὴν ἀπέναντι ταύτης Ἀμίλκας.
4 μετὰ δὲ ταῦτα προσαγαγόντες πρὸς τὰ τείχη τοὺς
περὶ τὸν Σπένδιον αἰχμαλώτους ἐσταύρωσαν ἐπι-
5 φανῶς. οἱ δὲ περὶ τὸν Μάθω, κατανοήσαντες τὸν
Ἀννίβαν ῥαθύμως καὶ κατατεθαρρηκότως ἀναστρε-
φόμενον, ἐπιθέμενοι τῷ χάρακι πολλοὺς μὲν τῶν
Καρχηδονίων ἀπέκτειναν, πάντας δ' ἐξέβαλον ἐκ
τῆς στρατοπεδείας, ἐκυρίευσαν δὲ καὶ τῆς ἀποσκευῆς
ἁπάσης, ἔλαβον δὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν ζω-
6 γρίᾳ. τοῦτον μὲν οὖν παραχρῆμα πρὸς τὸν τοῦ
Σπενδίου σταυρὸν ἀγαγόντες καὶ τιμωρησάμενοι πι-
κρῶς, ἐκεῖνον μὲν καθεῖλον, τοῦτον δ' ἀνέθεσαν
ζῶντα καὶ περικατέσφαξαν τριάκοντα τῶν Καρχηδο-
νίων τοὺς ἐπιφανεστάτους περὶ τὸ τοῦ Σπενδίου
7 σῶμα, τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες ἐκ παραθέσεως ἀμ-
φοτέροις ἐναλλὰξ διδούσης ἀφορμὰς εἰς ὑπερβολὴν
8 τῆς κατ' ἀλλήλων τιμωρίας. ὁ δὲ Βάρκας ὀψὲ μὲν
συνῆκε τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐκ τῆς πόλεως διὰ τὴν
ἀπόστασιν τῶν στρατοπέδων· οὐδὲ μὴν συνεὶς οὐδ'
οὕτω κατετάχει πρὸς τὴν βοήθειαν διὰ τὰς μεταξὺ
9 δυσχωρίας. διόπερ ἀναζεύξας ἀπὸ τοῦ Τύνητος, καὶ
παρελθὼν ἐπὶ τὸν Μακάραν ποταμόν, κατεστρατο-
πέδευσε πρὸς τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῇ θα-
λάττῃ.

88 Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, παραδόξου τῆς περιπετείας
αὐτοῖς φανείσης δυσθύμως καὶ δυσελπίστως εἶχον
πάλιν· ἄρτι γὰρ ἀναθαρροῦντες ταῖς ψυχαῖς παρὰ
2 πόδας ἔπιπτον αὖθις ταῖς ἐλπίσιν. οὐ μὴν ἀφίσταντο

τοῦ ποιεῖν τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν. διὸ καὶ τριά- 3
κοντα μὲν τῆς γερουσίας προχειρισάμενοι, καὶ μετὰ
τούτων τὸν πρότερον μὲν ἀπελθόντα στρατηγὸν
Ἄννωνα, σὺν δὲ τούτοις τοὺς ὑπολοίπους τῶν ἐν
ταῖς ἡλικίαις καθοπλίσαντες, οἷον ἐσχάτην τρέχον-
τες ταύτην, ἐξαπέστελλον πρὸς τὸν Βάρκαν, ἐντει- 4
λάμενοι πολλὰ τοῖς τῆς γερουσίας κατὰ πάντα τρό-
πον διαλῦσαι τοὺς στρατηγοὺς ἐκ τῆς προγεγενημέ-
νης διαφορᾶς καὶ συμφρονεῖν σφᾶς ἀναγκάσαι, βλέ-
ψαντας εἰς τὰ παρόντα τῶν πραγμάτων. ὧν πολ- 5
λοὺς καὶ ποικίλους διαθεμένων λόγους, ἐπειδὴ συν-
ήγαγον ὁμόσε τοὺς στρατηγούς, ἠναγκάσθησαν συγ-
χωρεῖν καὶ πείθεσθαι τοῖς λεγομένοις οἱ περὶ τὸν
Ἄννωνα καὶ τὸν Βάρκαν, καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη συμ- 6
φρονήσαντες μιᾷ γνώμῃ πάντα κατὰ νοῦν ἔπραττον
τοῖς Καρχηδονίοις, ὥστε τοὺς περὶ τὸν Μάθω, δυσ- 7
χρηστουμένους ἐν τοῖς κατὰ μέρος κινδύνοις, πολ-
λοὺς γὰρ ἐποιήσαντο περί τε τὴν Λέπτιν προσαγο-
ρευομένην καί τινας τῶν ἄλλων πόλεων, τέλος ἐπὶ
τὸ διὰ μάχης κρίνειν ὁρμῆσαι τὰ πράγματα, προθύ-
μως ἐχόντων πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ τῶν Καρχη-
δονίων. διόπερ ἀμφότεροι τοῦτο προθέμενοι παρε- 8
κάλουν μὲν πάντας τοὺς συμμάχους πρὸς τὸν κίν-
δυνον, συνῆγον δὲ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν πόλεων,
ὡς ἂν μέλλοντες ἐκκυβεύειν ὑπὲρ τῶν ὅλων. ἐπειδὴ 9
δ' ἑκατέροις ἦν τὰ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ἕτοιμα, πα-
ραταξάμενοι συνέβαλον ἀλλήλοις ἐξ ὁμολόγου. γε- 10
νομένου δὲ τοῦ νικήματος κατὰ τοὺς Καρχηδονίους,
οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν Λιβύων ἐν αὐτῷ τῷ κινδύνῳ
διεφθάρησαν, οἱ δὲ πρός τινα πόλιν συμφυγόντες
μετ' οὐ πολὺ παρέδοσαν ἑαυτούς, ὁ δὲ Μάθως ὑπο-
χείριος ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ζωγρίᾳ.

88 Τὰ μὲν οὖν ἄλλα μέρη τῆς Λιβύης μετὰ τὴν μά-
2 χην εὐθέως ὑπήκουσε τοῖς Καρχηδονίοις· ἡ δὲ τῶν
Ἱππακριτῶν καὶ τῶν Ἰτυκαίων πόλις ἔμενον, οὐδε-
μίαν ἀφορμὴν ἔχουσαι πρὸς διάλυσιν διὰ τὸ μὴ κα-
ταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἐλέου μηδὲ συγγνώμης κατὰ
3 τὰς πρώτας ἐπιβολάς. οὕτω καὶ κατὰ ταύτας τὰς
ἁμαρτίας μεγάλην ἔχει διαφορὰν ἡ μετριότης καὶ τὸ
4 μηδὲν ἀνήκεστον ἐπιτηδεύειν ἑκουσίως. οὐ μὴν
ἀλλὰ παραστρατοπεδεύσαντες ὁ μὲν Ἄννων, ὁ δὲ
Βάρκας, ταχέως ἠνάγκασαν αὐτοὺς ὁμολογίας ποι-
ήσασθαι καὶ διαλύσεις εὐδοκουμένας Καρχηδονίοις.
5 Ὁ μὲν οὖν Λιβυκὸς πόλεμος εἰς τοιαύτην ἀγαγὼν
περίστασιν Καρχηδονίους τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος, ὥστε
μὴ μόνον κυριεῦσαι πάλιν τῆς Λιβύης τοὺς Καρχη-
δονίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως τι-
6 μωρήσασθαι καταξίως· τὸ γὰρ πέρας ἀγαγόντες οἱ
νέοι τὸν θρίαμβον διὰ τῆς πόλεως πᾶσαν αἰκίαν ἐνα-
7 πεδείξαντο τοῖς περὶ τὸν Μάθω. τρία μὲν οὖν ἔτη
καὶ τέτταράς που μῆνας ἐπολέμησαν οἱ μισθοφόροι
πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμον ὧν ἡμεῖς ἴσμεν
ἀκοῇ μαθόντες πολύ τι τοὺς ἄλλους ὠμότητι καὶ
8 παρανομίᾳ διενηνοχότα. Ῥωμαῖοι δὲ κατὰ τὸν καιρὸν
τοῦτον ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Σαρδόνος αὐτομολησάντων
μισθοφόρων πρὸς σφᾶς ἐκκληθέντες ἐπεβάλοντο πλεῖν
9 ἐπὶ τὴν προειρημένην νῆσον. τῶν δὲ Καρχηδονίων
ἀγανακτούντων, ὡς αὐτοῖς καθηκούσης μᾶλλον τῆς
τῶν Σαρδῴων δυναστείας, καὶ παρασκευαζομένων
μεταπορεύεσθαι τοὺς ἀποστήσαντας αὐτῶν τὴν νῆ-
10 σον, λαβόμενοι τῆς ἀφορμῆς ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι πό-
λεμον ἐψηφίσαντο πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, φά-
σκοντες αὐτοὺς οὐκ ἐπὶ Σαρδονίους, ἀλλὰ ἐπὶ σφᾶς
11 ποιεῖσθαι τὴν παρασκευήν. οἱ δὲ παραδόξως δια-

πεφευγότες τὸν προειρημένον πόλεμον, κατὰ πάντα τρόπον ἀφυῶς διακείμενοι κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸ πάλιν ἀναλαμβάνειν τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἀπέχθειαν, εἴξαντες τοῖς καιροῖς οὐ μόνον ἀπέστησαν τῆς Σαρ- 12
δόνος, ἀλλὰ καὶ χίλια τάλαντα καὶ διακόσια προσέθηκαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἐφ᾽ ᾧ μὴ κατὰ τὸ παρὸν ἀναδέξασθαι τὸν πόλεμον. ταῦτα μὲν οὕτως ἐπράχθη.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑ.

1 Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ διεσαφήσαμεν πότε
Ῥωμαῖοι συστησάμενοι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν τοῖς
ἐκτὸς ἐγχειρεῖν ἤρξαντο πράγμασιν, ἐπὶ δὲ τούτοις
πῶς εἰς Σικελίαν διέβησαν καὶ δι' ἃς αἰτίας τὸν
περὶ τῆς προειρημένης νήσου συνεστήσαντο πόλε-
2 μον πρὸς Καρχηδονίους, μετὰ δὲ ταῦτα πότε πρῶ-
τον συνίστασθαι ναυτικὰς ἤρξαντο δυνάμεις, καὶ
τὰ συμβάντα κατὰ τὸν πόλεμον ἑκατέροις ἕως τοῦ
τέλους, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι μὲν ἐξεχώρησαν πάσης Σι-
κελίας, Ῥωμαῖοι δ' ἐπεκράτησαν τῆς ὅλης νήσου πλὴν
3 τῶν ὑφ' Ἱέρωνι ταττομένων μερῶν. ἑξῆς δὲ τού-
τοις ἐπεβαλόμεθα λέγειν πῶς στασιάσαντες οἱ μι-
σθοφόροι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους τὸν προσαγορευ-
θέντα Λιβυκὸν πόλεμον ἐξέκαυσαν, καὶ τὰ συμ-
βάντα κατὰ τοῦτον ἀσεβήματα μέχρι τίνος προύβη
καὶ τίνα διέξοδον ἔλαβε τὰ παράλογα τῶν ἔργων,
ἕως τοῦ τέλους καὶ τῆς Καρχηδονίων ἐπικρατείας.
4 νυνὶ δὲ τὰ συνεχῆ τούτοις πειρασόμεθα δηλοῦν κε-
φαλαιωδῶς ἑκάστων ἐπιψαύοντες κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
πρόθεσιν.

Καρχηδόνιοι γὰρ ὡς θᾶττον κατεστήσαντο τὰ 5
κατὰ τὴν Λιβύην, εὐθέως Ἀμίλκαν ἐξαπέστελλον
δυνάμεις συστήσαντες εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν
τόπους. ὁ δ' ἀναλαβὼν τὰ στρατόπεδα καὶ τὸν υἱὸν 6
Ἀννίβαν, ὄντα τότε κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐτῶν ἐννέα,
καὶ διαβὰς κατὰ τὰς Ἡρακλείους στήλας ἀνεκτᾶτο
τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα τοῖς Καρχηδονίοις.
διατρίψας δ' ἐν τοῖς τόποις τούτοις ἔτη σχεδὸν ἐν- 7
νέα, καὶ πολλοὺς μὲν πολέμῳ, πολλοὺς δὲ πειθοῖ
ποιήσας Ἰβήρων ὑπηκόους Καρχηδόνι, κατέστρεψε
τὸν βίον ἀξίως τῶν προγεγενημένων πράξεων. πρὸς 8
γὰρ τοὺς ἀνδρωδεστάτους καὶ μεγίστην δύναμιν
ἔχοντας παραταττόμενος, καὶ χρώμενος τολμηρῶς
καὶ παραβόλως ἑαυτῷ κατὰ τὸν τοῦ κινδύνου και-
ρόν, ἐρρωμένως τὸν βίον μετήλλαξε. τὴν δὲ στρα- 9
τηγίαν οἱ Καρχηδόνιοι παρέδοσαν Ἀσδρούβᾳ, τῷ
ἐκείνου κηδεστῇ καὶ τριηράρχῳ.

Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους Ῥωμαῖοι τὴν πρώ- 2
την διάβασιν εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη
τῆς Εὐρώπης ἐπεβάλοντο ποιεῖσθαι μετὰ δυνάμεως.
ἅπερ οὐ παρέργως, ἀλλὰ μετ' ἐπιστάσεως θεωρη- 2
τέον τοῖς βουλομένοις ἀληθινῶς τήν τε πρόθεσιν
τὴν ἡμετέραν συνθεάσασθαι καὶ τὴν αὔξησιν καὶ
κατασκευὴν τῆς Ῥωμαίων δυναστείας. ἔγνωσαν δὲ 3
διαβαίνειν διά τινας τοιαύτας αἰτίας. Ἄγρων ὁ τῶν 4
Ἰλλυριῶν βασιλεὺς ἦν μὲν υἱὸς Πλευράτου, δύνα-
μιν δὲ πεζὴν καὶ ναυτικὴν μεγίστην ἔσχε τῶν πρὸ
αὐτοῦ βεβασιλευκότων ἐν Ἰλλυριοῖς. οὗτος ὑπὸ Δη- 5
μητρίου τοῦ Φιλίππου πατρὸς πεισθεὶς χρήμασιν
ὑπέσχετο βοηθήσειν Μεδιωνίοις ὑπ' Αἰτωλῶν πο-
λιορκουμένοις. Αἰτωλοὶ γὰρ οὐδαμῶς δυνάμενοι 6
πεῖσαι Μεδιωνίους μετέχειν σφίσι τῆς αὐτῆς πολι-

7 τείας, ἐπεβάλοντο κατὰ κράτος ἑλεῖν αὐτούς. στρα-
τεύσαντες οὖν πανδημεί, καὶ περιστρατοπεδεύσαν-
τες αὐτῶν τὴν πόλιν, κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπολιόρκουν,
8 πᾶσαν βίαν προσφέροντες καὶ μηχανήν. συνάψαν-
τος δὲ τοῦ χρόνου τῶν ἀρχαιρεσίων, καὶ δέον στρα-
τηγὸν ἕτερον αἱρεῖσθαι, καὶ τῶν πολιορκουμένων
ἤδη κακῶς διακειμένων, καὶ δοκούντων ἀνὰ ἑκάστην
ἡμέραν ἐνδώσειν ἑαυτούς, ὁ προϋπάρχων στρατη-
9 γὸς προσφέρει λόγον τοῖς Αἰτωλοῖς, φάσκων, ἐπειδὴ
τὰς κακοπαθείας καὶ τοὺς κινδύνους αὐτὸς ἀναδέ-
δεκται τοὺς κατὰ τὴν πολιορκίαν, δίκαιον εἶναι καὶ
τὴν οἰκονομίαν τῶν λαφύρων, ἐπὰν κρατήσωσι, καὶ
τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ὅπλων ἑαυτῷ συγχωρεῖσθαι.
10 τινῶν δέ, καὶ μάλιστα τῶν προϊόντων πρὸς τὴν ἀρ-
χήν, ἀμφισβητούντων πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ παρα-
καλούντων τὰ πλήθη μὴ προδιαλαμβάνειν, ἀλλ' ἐν
ἀκεραίῳ ἐᾶν, ᾧ ποτ' ἂν ἡ τύχη βουληθῇ περιθεῖ-
11 ναι τοῦτον τὸν στέφανον, ἔδοξε τοῖς Αἰτωλοῖς, ὃς
ἂν ἐπικατασταθεὶς στρατηγὸς κρατήσῃ τῆς πόλεως,
κοινὴν ποιεῖν τῷ προϋπάρχοντι καὶ τὴν οἰκονομίαν
3 τῶν λαφύρων καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ὅπλων. δε-
δογμένων δὲ τούτων, καὶ δέον τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ
γενέσθαι τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν παράληψιν τῆς ἀρ-
χῆς, καθάπερ ἔθος ἐστὶν Αἰτωλοῖς, προσπλέουσι
τῆς νυκτὸς ἑκατὸν λέμβοι πρὸς τὴν Μεδωνίαν, κατὰ
τοὺς ἔγγιστα τόπους τῆς πόλεως, ἐφ' ὧν ἦσαν Ἰλ-
2 λυριοὶ πεντακισχίλιοι. καθορμισθέντες δέ, καὶ τῆς
ἡμέρας ἐπιγενομένης ἐνεργὸν καὶ λαθραίαν ποιησά-
μενοι τὴν ἀπόβασιν, καὶ χρησάμενοι τῇ παρ' αὐ-
τοῖς εἰθισμένῃ τάξει, προῆγον κατὰ σπείρας ἐπὶ τὴν
3 τῶν Αἰτωλῶν στρατοπεδείαν. οἱ δ' Αἰτωλοί, συν-
έντες τὸ γενόμενον, ἐπὶ μὲν τῷ παραδόξῳ καὶ τῇ

τόλμῃ τῶν Ἰλλυριῶν ἦσαν ἐκπλαγεῖς· πεφρονημα-
τισμένοι δ' ἐκ πολλοῦ χρόνου, καὶ καταπιστεύσαν-
τες ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, κατὰ ποσὸν εὐθαρσῶς εἶ-
χον. τὸ μὲν οὖν πολὺ μέρος τῶν ὁπλιτῶν καὶ τῶν 4
ἱππέων αὐτοῦ πρὸ τῆς στρατοπεδείας ἐν τοῖς ἐπι-
πέδοις παρενέβαλον, μέρει δέ τινι τῆς ἵππου καὶ
τοῖς εὐζώνοις τοὺς ὑπερδεξίους καὶ πρὸ τοῦ χάρα-
κος εὐφυῶς κειμένους τόπους προκατελάμβανον.
οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ τοὺς μὲν ἐλαφροὺς ἐξ ἐφόδου προσ- 5
πεσόντες τῷ τε πλήθει καὶ τῷ βάρει τῆς συντάξεως
ἐξέωσαν, τοὺς δὲ μετὰ τούτων ἱππεῖς συγκινδυνεύ-
οντας ἠνάγκασαν ἀποχωρῆσαι πρὸς τὰ βαρέα τῶν
ὅπλων. λοιπὸν ἐξ ὑπερδεξίου ποιούμενοι τὴν ἔφο- 6
δον ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τεταγμένους, ταχέως ἐτρέ-
ψαντο, συνεπιθεμένων τοῖς Αἰτωλοῖς ἅμα καὶ τῶν
Μεδιωνίων ἐκ τῆς πόλεως. καὶ πολλοὺς μὲν αὐ- 7
τῶν ἀπέκτειναν, ἔτι δὲ πλείους αἰχμαλώτους ἔλα-
βον· τῶν δὲ ὅπλων καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἐγένοντο
πάσης ἐγκρατεῖς. οἱ μὲν οὖν Ἰλλυριοὶ πράξαντες 8
τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ διακομίσαν-
τες τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν ἄλλην ὠφέλειαν ἐπὶ
τοὺς λέμβους εὐθέως ἀνήγοντο, ποιούμενοι τὸν
πλοῦν εἰς τὴν οἰκείαν. οἱ δὲ Μεδιώνιοι τετευχότες 4
ἀνελπίστου σωτηρίας, ἀθροισθέντες εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν ἐβουλεύοντο περί τε τῶν ἄλλων καὶ περὶ τῆς
τῶν ὅπλων ἐπιγραφῆς. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς κοινὴν 2
ποιῆσαι τὴν ἐπιγραφὴν ἀπό τε τοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν
Αἰτωλῶν ἔχοντος καὶ τῶν εἰς τὸ μέλλον προπορευ-
ομένων κατὰ τὸ τῶν Αἰτωλῶν δόγμα, τῆς τύχης 3
ὥσπερ ἐπίτηδες καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν
ἐκείνοις συμβαινόντων ἐνδεικνυμένης τὴν αὐτῆς δύ-
ναμιν. ἃ γὰρ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοὶ προσεδόκων 4

ὅσον ἤδη πείσεσθαι, ταῦτα πράττειν αὐτοῖς ἐκεί-
νοις παρέδωκεν ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ κατὰ τῶν
5 πολεμίων. Αἰτωλοὶ δὲ τῇ παραδόξῳ χρησάμενοι
συμφορᾷ πάντας ἐδίδαξαν μηδέποτε βουλεύεσθαι
περὶ τοῦ μέλλοντος ὡς ἤδη γεγονότος, μηδὲ προ-
κατελπίζειν βεβαιουμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχό-
μενόν ἐστιν ἄλλως γενέσθαι, νέμειν δὲ μερίδα τῷ
παραδόξῳ πανταχῇ μὲν ἀνθρώπους ὄντας, μάλιστα
δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς.
6 Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγρων, ἐπεὶ κατέπλευσαν οἱ λέμ-
βοι, διακούσας τῶν ἡγεμόνων τὰ κατὰ τὸν κίνδυ-
νον, καὶ περιχαρὴς γενόμενος ἐπὶ τῷ δοκεῖν Αἰτω-
λοὺς τοὺς μέγιστον ἔχοντας τὸ φρόνημα νενικηκέ-
ναι, πρὸς μέθας καί τινας τοιαύτας ἄλλας εὐωχίας
τραπεὶς ἐνέπεσεν εἰς πλευρῖτιν· ἐκ δὲ ταύτης ἐν
7 ὀλίγαις ἡμέραις μετήλλαξε τὸν βίον. τὴν δὲ βασι-
λείαν ἡ γυνὴ Τεύτα διαδεξαμένη τὸν κατὰ μέρος
χειρισμὸν τῶν πραγμάτων ἐποιεῖτο διὰ τῆς τῶν φί-
8 λων πίστεως. χρωμένη δὲ λογισμοῖς γυναικείοις,
καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ γεγονὸς εὐτύχημα μόνον ἀποβλέ-
πουσα, τῶν δ' ἐκτὸς οὐδὲν περισκεπτομένη, πρῶ-
τον μὲν συνεχώρησε τοῖς κατ' ἰδίαν πλέουσι λῄζε-
9 σθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, δεύτερον δ' ἀθροίσασα
στόλον καὶ δύναμιν οὐκ ἐλάττω τῆς πρότερον ἐξέ-
πεμψε, πᾶσαν γῆν ἀποδείξασα πολεμίαν τοῖς ἡγου-
5 μένοις. οἱ δὲ ἐξαποσταλέντες τὴν μὲν πρώτην ἐπι-
βολὴν ἔσχον ἐπὶ τὴν Ἠλείαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν·
ταύτας γὰρ ἀεὶ τὰς χώρας Ἰλλυριοὶ πορθοῦντες διε-
2 τέλουν. διὰ γὰρ τὸ μῆκος τῆς παραλίας καὶ διὰ τὸ
μεσογείους εἶναι τὰς δυναστευούσας ἐν αὐταῖς πό-
λεις μακραὶ καὶ βραδεῖαι λίαν ἐγίγνοντο τοῖς προ-
ειρημένοις αἱ παραβοήθειαι πρὸς τὰς ἀποβάσεις τῶν

Ἰλλυριῶν· ὅθεν ἀδεῶς ἐπέτρεχον καὶ κατέσυρον ἀεὶ
ταύτας τὰς χώρας. οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γενόμενοι 3
τῆς Ἠπείρου κατὰ Φοινίκην προσέσχον ἐπισιτισμοῦ
χάριν. συμμίξαντες δὲ τῶν Γαλατῶν τισιν, οἳ μι- 4
σθοφοροῦντες παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις διέτριβον ἐν
τῇ Φοινίκῃ, τὸ πλῆθος ὄντες εἰς ὀκτακοσίους· καὶ
κοινολογηθέντες τούτοις περὶ προδοσίας τῆς πόλεως
ἐξέβησαν, συγκαταθεμένων σφίσι τῶν προειρημέ-
νων, καὶ τῆς πόλεως ἐξ ἐφόδου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ
κύριοι κατέστησαν, συνεργησάντων ἔσωθεν αὐτοῖς
τῶν Γαλατῶν. οἱ δ' Ἠπειρῶται πυθόμενοι τὸ γε- 5
γονὸς ἐβοήθουν πανδημεὶ μετὰ σπουδῆς. παραγε-
νόμενοι δὲ πρὸς τὴν Φοινίκην, καὶ προβαλόμενοι
τὸν παρὰ τῇ πόλει ῥέοντα ποταμόν, ἐστρατοπέδευ-
σαν, τῆς ἐπ' αὐτῷ γεφύρας ἀνασπάσαντες τὰς σα-
νίδας ἀσφαλείας χάριν. προσαγγελθέντος δ' αὐτοῖς 6
Σκερδίλαιδον ἔχοντα πεντακισχιλίους Ἰλλυριοὺς πα-
ραγίγνεσθαι κατὰ γῆν διὰ τῶν παρ' Ἀντιγόνειαν
στενῶν, μερίσαντες αὐτῶν τινας ἐξαπέστειλαν πα-
ραφυλάξοντας τὴν Ἀντιγόνειαν· αὐτοὶ δὲ τά τε λοιπὰ
ῥαθύμως διῆγον, ἀπολαύοντες τῶν ἐκ τῆς χώρας
ἀνέδην, τῶν τε κατὰ τὰς φυλακὰς καὶ προκοιτίας
ὠλιγώρουν. οἱ δ' Ἰλλυριοὶ συνέντες τὸν μερισμὸν 7
αὐτῶν καὶ τὴν λοιπὴν ῥαθυμίαν, ἐκπορεύονται νυ-
κτός· καὶ τῇ γεφύρᾳ σανίδας ἐπιβαλόντες τόν τε
ποταμὸν ἀσφαλῶς διέβησαν καὶ λαβόντες ὀχυρὸν
τόπον ἔμειναν τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νυκτός. ἐπι- 8
γενομένης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ παραταξαμένων ἀμφο-
τέρων πρὸ τῆς πόλεως, συνέβη λειφθῆναι τοὺς Ἠπει-
ρώτας, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν πεσεῖν, ἔτι δὲ πλεί-
ους ἁλῶναι, τοὺς δὲ λοιποὺς διαφυγεῖν ὡς ἐπὶ Ἀτιν-
τάνων.

6 *Οὗτοι μὲν οὖν τοιούτοις περιπεσόντες ἀτυχή-*
μασι, καὶ πάσας ἀπολέσαντες τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπί-
δας, ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸ τῶν
Ἀχαιῶν ἔθνος, δεόμενοι μεθ' ἱκετηρίας σφίσι βοη-
2 *θεῖν. οἱ δὲ κατελεήσαντες τὰς συμφορὰς αὐτῶν*
ὑπήκουσαν, καὶ μετὰ ταῦτα παραβοηθοῦντες ἧκον
3 *εἰς Ἑλίκρανον. οἱ δὲ τὴν Φοινίκην κατασχόντες,*
τὸ μὲν πρῶτον παραγενόμενοι μετὰ Σκερδιλαΐδου
πρὸς τὸ χωρίον παρεστρατοπέδευσαν τοῖς βεβοηθη-
4 *κόσι, βουλόμενοι συμβαλεῖν. δυσχρηστούμενοι δὲ*
διὰ τὰς δυσχωρίας τῶν τόπων, ἅμα δὲ καὶ προσπε-
σόντων παρὰ τῆς Τεύτας γραμμάτων, δι' ὧν ᾤετο
δεῖν αὐτοὺς τὴν ταχίστην εἰς οἶκον ἀναχωρεῖν διὰ
τό τινας τῶν Ἰλλυριῶν ἀφεστηκέναι πρὸς τοὺς Δαρ-
5 *δανεῖς, οὕτω λεηλατήσαντες τὴν Ἤπειρον ἀνοχὰς*
6 *ἐποιήσαντο πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας. ἐν αἷς τὰ μὲν*
ἐλεύθερα σώματα καὶ τὴν πόλιν ἀπολυτρώσαντες
αὐτοῖς, τὰ δὲ δουλικὰ καὶ τὴν λοιπὴν σκευὴν ἀνα-
λαβόντες εἰς τοὺς λέμβους, οἱ μὲν ἀπέπλευσαν, οἱ
δὲ περὶ τὸν Σκερδίλαιδον πεζῇ πάλιν ἀνεχώρησαν
7 *διὰ τῶν παρὰ τὴν Ἀντιγόνειαν στενῶν, οὐ μικρὰν*
οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν κατάπληξιν καὶ φόβον ἐνεργασά-
8 *μενοι τοῖς τὰς παραλίας οἰκοῦσι τῶν Ἑλλήνων. ἕκα-*
στοι γὰρ θεωροῦντες τὴν ὀχυρωτάτην ἅμα καὶ δυ-
νατωτάτην πόλιν τῶν ἐν τῇ Ἠπείρῳ παραλόγως
οὕτως ἐξηνδραποδισμένην, οὐκέτι περὶ τῶν ἀπὸ τῆς
χώρας ἠγωνίων, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρό-
νοις, ἀλλὰ περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν πόλεων.

9 *Οἱ δ' Ἠπειρῶται παραδόξως διασεσωσμένοι, το-*
σοῦτον ἀπεῖχον τοῦ πειράζειν ἀμύνεσθαι τοὺς ἠδι-
κηκότας ἢ χάριν ἀποδιδόναι τοῖς βοηθήσασιν, ὥστε
τοὐναντίον διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὴν Τεύταν

συμμαχίαν ἔθεντο μετὰ Ἀκαρνάνων πρὸς τοὺς Ἰλ-
λυριούς, καθ' ἣν ἐκείνοις μὲν κατὰ τοὺς ἑξῆς και- 10
ροὺς συνήργουν, τοῖς δ' Ἀχαιοῖς καὶ τοῖς Αἰτωλοῖς
ἀντέπραττον. ἐξ ὧν ἐγένοντο καταφανεῖς ἀκρίτως 11
μὲν κεχρημένοι τότε τοῖς εὐεργέταις, ἀφρόνως δ'
ἐξ ἀρχῆς βεβουλευμένοι περὶ τῶν καθ' αὑτοὺς πραγ-
μάτων. τὸ μὲν γὰρ ἀνθρώπους ὄντας παραλόγως 7
περιπεσεῖν τινι τῶν δεινῶν οὐ τῶν παθόντων, τῆς
τύχης δὲ καὶ τῶν πραξάντων ἐστὶν ἔγκλημα, τὸ δ' 2
ἀκρίτως καὶ προφανῶς περιβαλεῖν αὑτοὺς ταῖς με-
γίσταις συμφοραῖς ὁμολογούμενόν ἐστι τῶν πασχόν-
των ἁμάρτημα. διὸ καὶ τοῖς μὲν ἐκ τύχης πταίου- 3
σιν ἔλεος ἕπεται μετὰ συγγνώμης καὶ ἐπικουρία,
τοῖς δὲ διὰ τὴν αὑτῶν ἀβουλίαν ὄνειδος καὶ ἐπιτί-
μησις συνεξακολουθεῖ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν. ἃ 4
δὴ καὶ τότε παρὰ τῶν Ἑλλήνων εἰκότως ἂν τοῖς
Ἠπειρώταις ἀπηντήθη. πρῶτον γὰρ τίς οὐκ ἂν τὴν 5
κοινὴν περὶ Γαλατῶν φήμην ὑπιδόμενος εὐλαβήθη
τούτοις ἐγχειρίσαι πόλιν εὐδαίμονα καὶ πολλὰς ἀφορ-
μὰς ἔχουσαν εἰς παρασπόνδησιν; δεύτερον τίς οὐκ 6
ἂν ἐφυλάξατο τὴν αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἐκείνου
προαίρεσιν; οἵ γε τὴν μὲν ἀρχὴν ἐξέπεσον ἐκ τῆς
ἰδίας, συνδραμόντων ἐπ' αὐτοὺς τῶν ὁμοεθνῶν, διὰ
τὸ παρασπονδῆσαι τοὺς αὑτῶν οἰκείους καὶ συγγε-
νεῖς· ὑποδεξαμένων γε μὴν αὐτοὺς Καρχηδονίων 7
διὰ τὸ κατεπείγεσθαι πολέμῳ, τὸ μὲν πρῶτον γε-
νομένης τινὸς ἀντιρρήσεως τοῖς στρατιώταις πρὸς
τοὺς στρατηγοὺς ὑπὲρ ὀψωνίων ἐξ αὐτῆς ἐπεβά-
λοντο διαρπάζειν τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν,
φυλακῆς χάριν εἰσαχθέντες εἰς αὐτήν, ὄντες τότε
πλείους τῶν τρισχιλίων· μετὰ δὲ ταῦτα παρεισα- 8
γαγόντων αὐτοὺς πάλιν εἰς Ἔρυκα τῆς αὐτῆς χρείας

ἕνεκεν, πολιορκούντων τὴν πόλιν Ῥωμαίων, ἐπε-
χείρησαν μὲν καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς συμπολιορ-
9 κουμένους προδοῦναι· τῆς δὲ πράξεως ταύτης ἀπο-
τυχόντες ηὐτομόλησαν πρὸς τοὺς πολεμίους· παρ'
οἷς πιστευθέντες πάλιν ἐσύλησαν τὸ τῆς Ἀφροδί-
10 της τῆς Ἐρυκίνης ἱερόν. διὸ σαφῶς ἐπεγνωκότες
Ῥωμαῖοι τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ἅμα τῷ διαλύσασθαι
τὸν πρὸς Καρχηδονίους πόλεμον οὐδὲν ἐποιήσαντο
προυργιαίτερον τοῦ παροπλίσαντας αὐτοὺς ἐμβαλεῖν
εἰς πλοῖα καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης ἐξορίστους κατα-
11 στῆσαι. οὓς Ἠπειρῶται τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν
νόμων φύλακας ποιησάμενοι, καὶ τὴν εὐδαιμονε-
στάτην πόλιν ἐγχειρίσαντες, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως
φανείησαν αὐτοὶ τῶν συμπτωμάτων αὑτοῖς αἴτιοι
γεγονότες;

12 Περὶ μὲν οὖν τῆς Ἠπειρωτῶν ἀγνοίας, καὶ περὶ
τοῦ μηδέποτε δεῖν τοὺς εὖ φρονοῦντας ἰσχυροτέραν
εἰσάγεσθαι φυλακὴν ἄλλως τε καὶ βαρβάρων, ἐπὶ
8 τοσοῦτον ἔκρινον ποιήσασθαι μνήμην. οἱ δ' Ἰλλυ-
ριοὶ καὶ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μὲν χρόνους συνεχῶς
2 ἠδίκουν τοὺς πλοϊζομένους ἀπ' Ἰταλίας· καθ' οὓς
δὲ καιροὺς περὶ τὴν Φοινίκην διέτριβον, καὶ πλεί-
ους ἀπὸ τοῦ στόλου χωριζόμενοι πολλοὺς τῶν Ἰτα-
λικῶν ἐμπόρων οὓς μὲν ἐσύλησαν, οὓς δ' ἀπέσφα-
ξαν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ ζωγρίᾳ τῶν ἁλισκομένων
3 ἀνῆγον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, παρακούοντες τὸν πρὸ τοῦ
χρόνον τῶν ἐγκαλούντων τοῖς Ἰλλυριοῖς, τότε καὶ
πλειόνων ἐπελθόντων ἐπὶ τὴν σύγκλητον, κατέστη-
σαν πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα τοὺς ἐπίσκεψιν
ποιησομένους περὶ τῶν προειρημένων Γάϊον καὶ
4 Λεύκιον Κορογκανίους. ἡ δὲ Τεύτα, καταπλευσάν-
των πρὸς αὐτὴν τῶν ἐκ τῆς Ἠπείρου λέμβων, κατα-

πλαγεῖσα τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀγομένης
κατασκευῆς· πολὺ γὰρ ἡ Φοινίκη διέφερε τότε τῶν
κατὰ τὴν Ἤπειρον πόλεων εὐδαιμονίᾳ· διπλασίως
ἐπερρώσθη πρὸς τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀδικίαν. 5
οὐ μὴν ἀλλὰ τότε μὲν ἐπέσχε διὰ τὰς ἐγχωρίους
ταραχάς, καταστησαμένη δὲ ταχέως τὰ κατὰ τοὺς
ἀποστάντας Ἰλλυριοὺς ἐπολιόρκει τὴν Ἴσσαν διὰ τὸ
ταύτην ἔτι μόνον ἀπειθεῖν αὐτῇ. κατὰ δὲ τὸν και- 6
ρὸν τοῦτον κατέπλευσαν οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις·
καὶ δοθέντος αὐτοῖς καιροῦ πρὸς ἔντευξιν διελέ-
γοντο περὶ τῶν εἰς αὐτοὺς γεγονότων ἀδικημάτων.
ἡ δὲ Τεύτα καθόλου μὲν παρ' ὅλην τὴν κοινολο- 7
γίαν ἀγερώχως καὶ λίαν ὑπερηφάνως αὐτῶν διή-
κουε. καταπαυσάντων δὲ τὸν λόγον, κοινῇ μὲν 8
ἔφη πειράσεσθαι φροντίζειν ἵνα μηδὲν ἀδίκημα γί-
γνηται Ῥωμαίοις ἐξ Ἰλλυριῶν· ἰδίᾳ γε μὴν οὐ νό-
μιμον εἶναι τοῖς βασιλεῦσι κωλύειν Ἰλλυριοὺς τῆς
κατὰ θάλατταν ὠφελείας. ὁ δὲ νεώτερος τῶν πρε- 9
σβευτῶν, δυσχεράνας ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ἐχρήσατο
παρρησίᾳ καθηκούσῃ μεν, οὐδαμῶς δὲ πρὸς και-
ρόν. εἶπε γὰρ ὅτι Ῥωμαίοις μέν, ὦ Τεύτα, κάλ- 10
λιστον ἔθος ἐστὶ τὰ κατ' ἰδίαν ἀδικήματα κοινῇ με-
ταπορεύεσθαι καὶ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις· πει- 11
ρασόμεθα δὲ θεοῦ βουλομένου ἐφε... ταχέως ἀναγ-
κάσαι σε τὰ βασιλικὰ νόμιμα διορθώσασθαι πρὸς
Ἰλλυριούς. ἡ δὲ γυναικοθύμως καὶ ἀλογίστως δε- 12
ξαμένη τὴν παρρησίαν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξωργίσθη
πρὸς τὸ ῥηθὲν ὡς ὀλιγωρήσασα τῶν παρ' ἀνθρώ-
ποις ὡρισμένων δικαίων ἀποπλέουσιν αὐτοῖς ἐπα-
ποστεῖλαι τινὰς τὸν παρρησιασάμενον τῶν πρέ-
σβεων ἀποκτεῖναι. προσπεσόντος δὲ τοῦ γεγονότος 13
εἰς τὴν Ῥώμην, διοργισθέντες ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ τῆς

γυναικὸς εὐθέως περὶ παρασκευὴν ἐγίγνοντο, καὶ
στρατόπεδα κατέγραφον καὶ στόλον συνήθροιξον.
9 Ἡ δὲ Τεύτα, τῆς ὥρας ἐπιγενομένης, ἐπισκευά-
σασα λέμβους πλείους τῶν πρότερον ἐξαπέστειλε
2 πάλιν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους. ὧν οἱ
μὲν διὰ πόρου τὸν πλοῦν ἐπὶ τὴν Κέρκυραν ἐποι-
οῦντο, μέρος δέ τι προσέσχε τὸν τῶν Ἐπιδαμνίων
λιμένα, λόγῳ μὲν ὑδρείας καὶ ἐπισιτισμοῦ χά-
ριν, ἔργῳ δ' ἐπιβουλῆς καὶ πράξεως ἐπὶ τὴν πό-
3 λιν. τῶν δ' Ἐπιδαμνίων ἀκάκως ἅμα καὶ ῥαθύμως
αὐτοὺς παραδεξαμένων, εἰσελθόντες ἐν αὐτοῖς τοῖς
περιζώμασιν ὡς ὑδρευσόμενοι, μαχαίρας ἔχοντες ἐν
τοῖς κεραμίοις, οὕτω κατασφάξαντες τοὺς φυλάτ-
τοντας τὴν πύλην ταχέως ἐγκρατεῖς ἐγένοντο τοῦ
4 πυλῶνος. ἐπιγενομένης δὲ κατὰ τὸ συντεταγμένον
ἐνεργῶς τῆς ἀπὸ τῶν πλοίων βοηθείας, παραδεξά-
μενοι τούτους ῥαδίως κατεῖχον τὰ πλεῖστα τῶν τει-
5 χῶν. τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ἀπαρασκεύως μὲν διὰ
τὸ παράδοξον, ἐκθύμως δὲ βοηθούντων καὶ διαγω-
νιζομένων, συνέβη τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐπὶ πολὺν χρό-
νον ἀντιποιησαμένους τέλος ἐκπεσεῖν ἐκ τῆς πό-
6 λεως. Ἐπιδάμνιοι μὲν οὖν ἐν ταύτῃ τῇ πράξει διὰ
μὲν τὴν ὀλιγωρίαν ἐκινδύνευσαν ἀποβαλεῖν τὴν πα-
τρίδα, διὰ δὲ τὴν εὐψυχίαν ἀβλαβῶς ἐπαιδεύθησαν
7 πρὸς τὸ μέλλον. τῶν δ' Ἰλλυριῶν οἱ προεστῶτες
κατὰ σπουδὴν ἀναχθέντες, καὶ συνάψαντες τοῖς
προπλέουσι, κατῆραν εἰς τὴν Κέρκυραν· καὶ ποιη-
σάμενοι καταπληκτικὴν τὴν ἀπόβασιν ἐνεχείρησαν
8 πολιορκεῖν τὴν πόλιν. ὧν συμβαινόντων οἱ Κερκυ-
ραῖοι, δυσχρηστούμενοι καὶ δυσελπίστως διακείμε-
νοι τοῖς ὅλοις, ἐπρεσβεύοντο πρός τε τοὺς Ἀχαιοὺς
καὶ τοὺς Αἰτωλούς, ἅμα δὲ τούτοις Ἀπολλωνιᾶται

καὶ Ἐπιδάμνιοι, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν κατὰ σπου-
δὴν καὶ μὴ περιιδεῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀναστάτους γε-
νομένους ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν. οἱ δὲ διακούσαν- 9
τες τῶν πρέσβεων, καὶ προσδεξάμενοι τοὺς λόγους,
ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς τῶν Ἀχαιῶν δέκα ναῦς κα-
ταφράκτους, καταρτίσαντες δ' ἐν ὀλίγαις ἡμέραις
ἔπλεον ἐπὶ τῆς Κερκύρας, ἐλπίζοντες λύσειν τὴν
πολιορκίαν. οἱ δ' Ἰλλυριοί, συμπαραλαβόντες Ἀκαρ- 10
νάνων ναῦς κατὰ τὴν συμμαχίαν οὔσας ἑπτὰ κα-
ταφράκτους, ἀνταναχθέντες συνέβαλον τοῖς τῶν
Ἀχαιῶν σκάφεσι περὶ τοὺς καλουμένους Παξούς.
οἱ μὲν οὖν Ἀκαρνᾶνες καὶ τῶν Ἀχαϊκῶν νεῶν αἱ 2
κατὰ τούτους ταχθεῖσαι πάρισον ἐποιοῦντο ἀγῶνα
καὶ διέμενον ἀκέραιοι κατὰ τὰς συμπλοκὰς πλὴν
τῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἄνδρας γιγνομένων τραυμά-
των. οἱ δ' Ἰλλυριοὶ ζεύξαντες τοὺς παρ' αὑτῶν 3
λέμβους ἀνὰ τέτταρας συνεπλέκοντο τοῖς πολεμί-
οις. καὶ τῶν μὲν ἰδίων ὠλιγώρουν, καὶ παρα-
βάλλοντες πλαγίους συνήργουν ταῖς ἐμβολαῖς τῶν
ὑπεναντίων. ὅτε δὲ τρώσαντα καὶ δεθέντα κατὰ 4
τὰς ἐμβολὰς ἐδυσχρήστουν τὰ τῶν ἀντιπάλων σκάφη,
προσκρεμαμένων αὐτοῖς περὶ τοὺς ἐμβόλους τῶν
ἐξευγμένων λέμβων, τότ' ἐπιπηδῶντες ἐπὶ τὰ κατα-
στρώματα τῶν Ἀχαϊκῶν νεῶν κατεκράτουν διὰ τὸ
πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τετ- 5
τάρων μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τετρηρικῶν, μίαν δὲ
πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσιν ἐβύθισαν, ἐφ'
ἧς ἔπλει Μάρκος ὁ Κερυνεύς, ἀνὴρ πάντα τὰ δί-
καια τῷ κοινῷ τῶν Ἀχαιῶν πολιτεύματι πεποιηκὼς
μέχρι τῆς καταστροφῆς. οἱ δὲ πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶ- 6
νας διαγωνιζόμενοι, συνιδόντες τὸ κατὰ τοὺς Ἰλλυ-
ριοὺς προτέρημα, καὶ πιστεύοντες τῷ ταχυναυτεῖν,

ἐπουρώσαντες ἀσφαλῶς τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰ-
7 κείαν ἐποιήσαντο. τὸ δὲ τῶν Ἰλλυριῶν πλῆθος,
φρονηματισθὲν ἐπὶ τῷ προτερήματι, λοιπὸν ἤδη ῥᾳ-
8 δίως ἐχρήσατο τῇ πολιορκίᾳ καὶ τεθαρρηκότως. οἱ
δὲ Κερκυραῖοι, δυσελπιστήσαντες τοῖς ὅλοις ἐκ τῶν
συμβεβηκότων, βραχὺν ἔτι χρόνον ὑπομείναντες τὴν
πολιορκίαν, συνέθεντο τοῖς Ἰλλυριοῖς, καὶ παρεδέ-
ξαντο φρουρὰν καὶ μετὰ τῆς φρουρᾶς Δημήτριον
9 τὸν Φάριον. τούτων δὲ πραχθέντων εὐθέως οἱ
τῶν Ἰλλυριῶν προεστῶτες ἀνήγοντο· καὶ καταράν-
τες εἰς τὴν Ἐπίδαμνον ταύτην πάλιν ἐπεβάλοντο
πολιορκεῖν τὴν πόλιν.
11 Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς τῶν τὰς ὑπάτους
ἀρχὰς ἐχόντων Γνάιος μὲν Φουλούιος ἐξέπλει ναυσὶ
διακοσίαις ἐκ τῆς Ῥώμης, Αὖλος δὲ Ποστούμιος τὰς
2 πεζὰς ἔχων δυνάμεις ἐξώρμα. τὴν μὲν οὖν πρώ-
την ἐπιβολὴν ἔσχε πλεῖν ὁ Γνάιος ἐπὶ τῆς Κερκύ-
ρας, ὑπολαμβάνων ἔτι καταλήψεσθαι τὴν πολιορ-
3 κίαν ἄκριτον· ὑστερήσας δὲ τοῦ καιροῦ ὅμως ἐπὶ
τὴν νῆσον ἔπλει, βουλόμενος ἅμα μὲν ἐπιγνῶναι
σαφῶς τὰ γεγονότα περὶ τὴν πόλιν, ἅμα δὲ πεῖραν
λαβεῖν τῶν παρὰ τοῦ Δημητρίου προσαγγελλομέ-
4 νων. ὁ γὰρ Δημήτριος ἐν διαβολαῖς ὢν καὶ φο-
βούμενος τὴν Τεύταν διεπέμπετο πρὸς τοὺς Ῥω-
μαίους, ἐπαγγελλόμενος τήν τε πόλιν ἐγχειριεῖν καὶ
τὰ λοιπὰ πράγματα παραδώσειν, ὧν ἦν αὐτὸς κύ-
5 ριος. οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν παρουσίαν τῶν Ῥω-
μαίων ἀσμένως ἰδόντες, τήν τε φρουρὰν παρέδοσαν
τῶν Ἰλλυριῶν μετὰ τῆς τοῦ Δημητρίου γνώμης, αὐ-
τοί τε σφᾶς ὁμοθυμαδὸν ἔδωκαν παρακληθέντες εἰς
τὴν τῶν Ῥωμαίων πίστιν, μίαν ταύτην ὑπολαβόν-
τες ἀσφάλειαν αὐτοῖς ὑπάρχειν εἰς τὸν μέλλοντα

χρόνον πρὸς τὴν τῶν Ἰλλυριῶν παρανομίαν. Ῥω- 6
μαῖοι δὲ προσδεξάμενοι τοὺς Κερκυραίους εἰς τὴν
φιλίαν ἔπλεον ἐπὶ τῆς Ἀπολλωνίας, ἔχοντες εἰς τὰ
κατάλοιπα τῶν πραγμάτων ἡγεμόνα τὸν Δημήτριον.
κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ Ποστούμιος τὰς πε- 7
ζὰς διεβίβαζε δυνάμεις ἐκ τοῦ Βρεντεσίου, πεζοὺς
μὲν εἰς δισμυρίους, ἱππεῖς δὲ περὶ δισχιλίους. ἅμα 8
δὲ τῷ προσέχειν ἑκατέρας ὁμοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς
τὴν Ἀπολλωνίαν ὁμοίως καὶ τούτων ἀποδεξαμένων
καὶ δόντων ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐπιτροπὴν παραχρῆμα
πάλιν ἀνήχθησαν, ἀκούοντες πολιορκεῖσθαι τὴν
Ἐπίδαμνον. οἱ δ' Ἰλλυριοὶ συνέντες τὴν ἔφοδον 9
τῶν Ῥωμαίων, οὐδενὶ κόσμῳ λύσαντες τὴν πολιορ-
κίαν ἔφυγον. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ τοὺς Ἐπιδαμνίους 10
παραλαβόντες εἰς τὴν πίστιν, προῆγον εἰς τοὺς εἴσω
τόπους τῆς Ἰλλυρίδος, ἅμα καταστρεφόμενοι τοὺς
Ἀρδιαίους. συμμιξάντων δὲ πρεσβευτῶν αὐτοῖς καὶ 11
πλειόνων, οἱ παρὰ τῶν Παρθίνων ἧκον, ἐπιτρέ-
ποντες τὰ καθ' αὑτούς, δεξάμενοι τούτους εἰς τὴν
φιλίαν, παραπλησίως δὲ καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἀτιν-
τάνων προσεληλυθότας προῆγον ὡς ἐπὶ τὴν Ἴσσαν,
διὰ τὸ καὶ ταύτην ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν πολιορκεῖσθαι
τὴν πόλιν. ἀφικόμενοι δὲ καὶ λύσαντες τὴν πο- 12
λιορκίαν, προσεδέξαντο καὶ τοὺς Ἰσσαίους εἰς τὴν
ἑαυτῶν πίστιν. εἷλον δὲ καὶ πόλεις τινὰς Ἰλλυρί- 13
δας ἐν τῷ παράπλῳ κατὰ κράτος· ἐν αἷς περὶ Νου-
τρίαν οὐ μόνον τῶν στρατιωτῶν ἀπέβαλον πολλούς,
ἀλλὰ καὶ τῶν χιλιάρχων τινὰς καὶ τὸν ταμίαν. ἐκυ- 14
ρίευσαν δὲ καὶ λέμβων εἴκοσι τῶν ἀποκομιζόντων
τὴν ἐκ τῆς χώρας ὠφέλειαν. τῶν δὲ πολιορκούν- 15
των τὴν Ἴσσαν οἱ μὲν ἐν τῇ Φάρῳ διὰ τὸν Δημή-
τριον ἀβλαβεῖς ἔμειναν, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἔφυγον

16 εἰς τὸν Ἄρβωνα σκεδασθέντες. ἡ δὲ Τεύτα πάνυ
μετ' ὀλίγων εἰς τὸν Ῥίζωνα διεσώθη, πολισμάτιον
εὖ πρὸς ὀχυρότητα κατεσκευασμένον, ἀνακεχωρη-
κὸς μὲν ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐπ' αὐτῷ δὲ κείμενον
17 τῷ Ῥίζωνι ποταμῷ. ταῦτα δὲ πράξαντες, καὶ τῷ
Δημητρίῳ τοὺς πλείστους ὑποτάξαντες τῶν Ἰλλυ-
ριῶν, καὶ μεγάλην αὐτῷ περιθέντες δυναστείαν ἀνε-
χώρησαν εἰς τὴν Ἐπίδαμνον ἅμα τῷ στόλῳ καὶ τῇ
πεζῇ δυνάμει.

12 Γνάιος μὲν οὖν Φουλούιος εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέ-
πλευσε, τὸ πλεῖον ἔχων μέρος τῆς τε ναυτικῆς καὶ
2 πεζῆς στρατιᾶς. ὁ δὲ Ποστούμιος, ὑπολιπόμενος
τετταράκοντα σκάφη, καὶ στρατόπεδον ἐκ τῶν περι-
κειμένων πόλεων ἀθροίσας, παρεχείμαζε, συνεφε-
δρεύων τῷ τε τῶν Ἀρδιαίων ἔθνει καὶ τοῖς ἄλλοις
3 τοῖς δεδωκόσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν. ὑπὸ δὲ τὴν
ἐαρινὴν ὥραν ἡ Τεύτα διαπρεσβευσαμένη πρὸς τοὺς
Ῥωμαίους ποιεῖται συνθήκας, ἐν αἷς εὐδόκησε φό-
ρους τε τοὺς διαταχθέντας οἴσειν πάσης τε ἀναχω-
ρήσειν τῆς Ἰλλυρίδος πλὴν ὀλίγων τόπων, καὶ τὸ
συνέχον ὃ μάλιστα πρὸς Ἕλληνας διέτεινε, μὴ πλεύ-
σειν πλέον ἢ δυσὶ λέμβοις ἔξω τοῦ Λίσσου, καὶ
4 τούτοις ἀνόπλοις. ὧν συντελεσθέντων ὁ Ποστού-
μιος μετὰ ταῦτα πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλε πρός τε
τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνος· οἳ καὶ
παραγενόμενοι πρῶτον μὲν ἀπελογίσαντο τὰς αἰτίας
τοῦ πολέμου καὶ τῆς διαβάσεως, ἑξῆς δὲ τούτοις τὰ
πεπραγμένα διεξῆλθον, καὶ τὰς συνθήκας παρανέ-
5 γνωσαν, ἃς ἐπεποίηντο πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς. τυ-
χόντες δὲ παρ' ἑκατέρου τῶν ἐθνῶν τῆς καθηκού-
σης φιλανθρωπίας αὖθις ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κέρ-
κυραν, ἱκανοῦ τινος ἀπολελυκότες φόβου τοὺς Ἕλ-

ληνας διὰ τὰς προειρημένας συνθήκας. οὐ γάρ τι- 6
σὶν, ἀλλὰ πᾶσι, τότε κοινοὺς ἐχθροὺς εἶναι συνέ-
βαινε τοὺς Ἰλλυριούς.
Ἡ μὲν οὖν πρώτη διάβασις Ῥωμαίων μετὰ δυ- 7
νάμεως εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς
Εὐρώπης, ἔτι δ' ἐπιπλοκὴ μετὰ πρεσβείας εἰς τοὺς
κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους, τοιάδε καὶ διὰ ταύτας
ἐγένετο τὰς αἰτίας. ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς καταρχῆς 8
Ῥωμαῖοι μὲν εὐθέως ἄλλους πρεσβευτὰς ἐξαπέστει-
λαν πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Ἀθηναίους, ὅτε δὴ
καὶ Κορίνθιοι πρῶτον ἀπεδέξαντο μετέχειν Ῥωμαί-
ους τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος.
Ἀσδρούβας δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἐν 13
γὰρ τούτοις ἀπελίπομεν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, νου-
νεχῶς καὶ πραγματικῶς χειρίζων τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν
ἔν τε τοῖς ὅλοις μεγάλην ἐποιεῖτο προκοπὴν τήν τε
παρὰ μέν τισι Νέαν Καρχηδόνα, παρὰ δέ τισι Και-
νὴν πόλιν προσαγορευομένην κατασκευάσας, οὐ μι-
κρά, μεγάλα δὲ συνεβάλλετο Καρχηδονίοις εἰς πραγ-
μάτων λόγον, καὶ μάλιστα διὰ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ 2
τόπου πρός τε τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν πράγματα καὶ
πρὸς τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, περὶ ἧς ἡμεῖς εὐφυέ-
στερον καιρὸν λαβόντες ὑποδείξομεν τὴν θέσιν αὐ-
τῆς καὶ τὴν χρείαν, ἣν ἀμφοτέραις δύναται παρέ-
χεσθαι ταῖς εἰρημέναις χώραις. ὃν καὶ θεωροῦντες 3
Ῥωμαῖοι μείζω καὶ φοβερωτέραν ἤδη συνιστάμενον
δυναστείαν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ πολυπραγμονεῖν τὰ
κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. εὑρόντες δὲ σφᾶς ἐπικεκοιμη- 4
μένους ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις καὶ προειμένους
εἰς τὸ μεγάλην χεῖρα κατασκευάσασθαι Καρχηδονί-
ους, ἀνατρέχειν ἐπειρῶντο κατὰ δύναμιν. αὐτόθεν 5
μὲν οὖν ἐπιτάττειν ἢ πολεμεῖν οὐκ ἐτόλμων τοῖς

*Καρχηδονίοις διὰ τὸ τὸν ἀπὸ τῶν Κελτῶν φόβον ἐπι-
κρέμασθαι τοῖς σφετέροις πράγμασι καὶ μόνον οὐ
καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσδοκᾶν τὴν ἔφοδον αὐ-
6 τῶν. καταψήσαντες δὲ καὶ πραΰναντες τὸν Ἀσ-
δρούβαν οὕτως ἔκριναν ἐγχειρεῖν τοῖς Κελτοῖς καὶ
διακινδυνεύειν πρὸς αὐτούς, οὐδέποτ' ἂν ὑπολαμ-
βάνοντες οὐχ οἷον δυναστεῦσαι τῶν κατὰ τὴν Ἰτα-
λίαν, ἀλλ' οὐδ' ἀσφαλῶς οἰκῆσαι τὴν ἑαυτῶν πα-
7 τρίδα τούτους ἔχοντες ἐφέδρους τοὺς ἄνδρας. διό-
περ ἅμα τῷ διαπρεσβευσάμενοι πρὸς τὸν Ἀσδρού-
βαν ποιήσασθαι συνθήκας, ἐν αἷς τὴν μὲν ἄλλην
Ἰβηρίαν παρεσιώπων, τὸν δὲ καλούμενον Ἴβηρα πο-
ταμὸν οὐκ ἔδει Καρχηδονίους ἐπὶ πολέμῳ διαβαίνειν,
εὐθέως ἐξήνεγκαν τὸν πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν
14 Κελτοὺς πόλεμον. ὑπὲρ ὧν δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι
κεφαλαιώδη μὲν ποιήσασθαι τὴν ἐξήγησιν, ἵνα τὸ
τῆς προκατασκευῆς οἰκεῖον συσσώσωμεν κατὰ τὴν
ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἀναδραμεῖν δὲ τοῖς χρόνοις ἐπὶ
τὴν ἀρχήν, ἐξ ὅτου κατέσχον οἱ προειρημένοι τὴν
2 χώραν· ἡγοῦμαι γὰρ τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν οὐ
μόνον ἀξίαν εἶναι γνώσεως καὶ μνήμης, ἀλλὰ καὶ
τελέως ἀναγκαίαν, χάριν τοῦ μαθεῖν τίσι μετὰ ταῦτα
πιστεύσας ἀνδράσι καὶ τόποις Ἀννίβας ἐπεβάλετο
3 καταλύειν τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν. πρῶτον δὲ
περὶ τῆς χώρας ῥητέον ποία τίς ἐστι καὶ πῶς κεῖ-
ται πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν. οὕτω γὰρ ἔσται καὶ
τὰ περὶ τὰς πράξεις διαφέροντα κατανοεῖν βελτίονα,
ὑπογραφέντων τῶν περί τε τοὺς τόπους καὶ τὴν
χώραν ἰδιωμάτων.*

*4 Τῆς δὴ συμπάσης Ἰταλίας τῷ σχήματι τριγωνο-
ειδοῦς ὑπαρχούσης, τὴν μὲν μίαν ὁρίζει πλευρὰν
αὐτῆς τὴν πρὸς ἀνατολὰς κεκλιμένην ὅ τ' Ἰόνιος*

πόρος καὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ὁ κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλ-
πος, τὴν δὲ πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς τετραμ-
μένην τὸ Σικελικὸν καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος. αὗται 5
δ' αἱ πλευραὶ συμπίπτουσαι πρὸς ἀλλήλας κορυφὴν
ποιοῦσι τοῦ τριγώνου τὸ προκείμενον ἀκρωτήριον
τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν μεσημβρίαν, ὃ προσαγορεύεται
μὲν Κόκυνθος, διαιρεῖ δὲ τὸν Ἰόνιον πόρον καὶ τὸ
Σικελικὸν πέλαγος. τὴν δὲ λοιπὴν τὴν παρά τε 6
τὰς ἄρκτους καὶ τὴν μεσόγειαν παρατείνουσαν ὁρί-
ζει κατὰ τὸ συνεχὲς ἡ τῶν Ἄλπεων παρώρεια, λαμ-
βάνουσα τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ Μασσαλίας καὶ τῶν
ὑπὲρ τὸ Σαρδῷον πέλαγος τόπων, παρήκουσα δὲ
συνεχῶς μέχρι πρὸς τὸν τοῦ παντὸς Ἀδρίου μυχόν,
πλὴν βραχέος, ὃ προκαταλήγουσα λείπει τοῦ μὴ
συνάπτειν αὐτῷ. παρὰ δὲ τὴν προειρημένην πα- 7
ρώρειαν, ἣν δεῖ νοεῖν ὡς ἂν εἰ βάσιν τοῦ τριγώ-
νου, παρὰ ταύτην ἀπὸ μεσημβρίας ὑπόκειται πεδία
τῆς συμπάσης Ἰταλίας τελευταῖα πρὸς τὰς ἄρκτους,
ὑπὲρ ὧν ὁ νῦν δὴ λόγος, ἀρετῇ καὶ μεγέθει δια-
φέροντα τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην, ὅσα πέπτωκεν
ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν. ἔστι δὲ τὸ μὲν ὅλον 8
εἶδος καὶ τῆς ταῦτα τὰ πεδία περιγραφούσης γραμ-
μῆς τριγωνοειδές. τούτου δὲ τοῦ σχήματος τὴν μὲν
κορυφὴν ἥ τε τῶν Ἀπεννίνων καλουμένων ὀρῶν
καὶ τῶν Ἀλπίνων σύμπτωσις, οὐ μακρὰν ἀπὸ τοῦ
Σαρδῴου πελάγους ὑπὲρ Μασσαλίας, ἀποτελεῖ. τῶν 9
δὲ πλευρῶν παρὰ μὲν τὴν ἀπὸ τῶν ἄρκτων, ὡς
ἐπάνω προεῖπον, τὰς Ἄλπεις αὐτὰς ἐπὶ δισχιλίους
καὶ διακοσίους σταδίους παρήκειν συμβαίνει, παρὰ 10
δὲ τὴν ἀπὸ μεσημβρίας τὸν Ἀπεννῖνον ἐπὶ τρισχι-
λίους ἑξακοσίους. βάσεώς γε μὴν τάξιν λαμβάνει 11
τοῦ παντὸς σχήματος ἡ παραλία τοῦ κατὰ τὸν

Ἀδρίαν κόλπου· τὸ δὲ μέγεθος τῆς βάσεώς ἐστιν
ἀπὸ πόλεως Σήνης ὡς ἐπὶ τὸν μυχὸν ὑπὲρ τοὺς δισ-
12 χιλίους σταδίους καὶ πεντακοσίους, ὥστε τὴν πᾶσαν
περίμετρον τῶν προειρημένων πεδίων μὴ πολὺ λεί-
15 πειν τῶν μυρίων σταδίων. περί γε μὴν τῆς ἀρετῆς
οὐδ' εἰπεῖν ῥᾴδιον. σίτου τε γὰρ τοσαύτην ἀφθονίαν
ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τοὺς τόπους, ὥστ' ἐν τοῖς
καθ' ἡμᾶς καιροῖς πολλάκις τεττάρων ὀβολῶν εἶναι
τῶν πυρῶν τὸν Σικελικὸν μέδιμνον, τῶν δὲ κρι-
θῶν δυοῖν, τοῦ δ' οἴνου τὸν μετρητὴν ἰσόκριθον.
2 ἐλύμου γε μὴν καὶ κέγχρου τελέως ὑπερβάλλουσα
δαψίλεια γίγνεται παρ' αὐτοῖς. τὸ δὲ τῶν βαλά-
νων πλῆθος τὸ γιγνόμενον ἐκ τῶν κατὰ διάστημα
δρυμῶν ἐν τοῖς πεδίοις ἐκ τούτων ἄν τις μάλιστα
3 τεκμήραιτο· πλείστων γὰρ ὑϊκῶν ἱερείων κοπτομέ-
νων ἐν Ἰταλίᾳ διά τε τὰς εἰς τοὺς ἰδίους βίους καὶ
τὰς εἰς τὰ στρατόπεδα παραθέσεις, τὴν ὁλοσχερε-
στάτην χορηγίαν ἐκ τούτων συμβαίνει τῶν πεδίων
4 αὐτοῖς ὑπάρχειν. περὶ δὲ τῆς κατὰ μέρος εὐωνίας
καὶ δαψιλείας τῶν πρὸς τὴν τροφὴν ἀνηκόντων οὕ-
5 τως ἄν τις ἀκριβέστατα κατανοήσειε· ποιοῦνται γὰρ
τὰς καταλύσεις οἱ διοδεύοντες τὴν χώραν ἐν τοῖς
πανδοκείοις, οὐ συμφωνοῦντες περὶ τῶν κατὰ μέ-
ρος ἐπιτηδείων, ἀλλ' ἐρωτῶντες πόσου τὸν ἄνδρα
6 δέχεται. ὡς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολὺ παρίενται τοὺς
καταλύτας οἱ πανδοκεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ
πρὸς τὴν χρείαν, ἡμιασσαρίου· τοῦτο δ' ἔστι τέταρ-
τον μέρος ὀβολοῦ· σπανίως δὲ τοῦθ' ὑπερβαίνουσι.
7 τό γε μὴν πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὸ μέγεθος καὶ
κάλλος τῶν σωμάτων, ἔτι δὲ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις
τόλμαν, ἐξ αὐτῶν τῶν πράξεων σαφῶς ἔσται κα-
ταμαθεῖν.

Τῶν δ' Ἄλπεων ἑκατέρας τῆς πλευρᾶς, τῆς ἐπὶ 8
τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν καὶ τῆς ἐπὶ τὰ προειρημένα
πεδία νευούσης, τοὺς βουνώδεις καὶ γεώδεις τόπους
κατοικοῦσι, τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν καὶ τὰς ἄρ-
κτους ἐστραμμένους Γαλάται Τρανσαλπῖνοι προσ-
αγορευόμενοι, τοὺς δ' ἐπὶ τὰ πεδία Ταυρίσκοι καὶ
Ἄγωνες καὶ πλείω γένη βαρβάρων ἕτερα. τρανσ- 9
άλπινοί γε μὴν οὐ διὰ τὴν τοῦ γένους, ἀλλὰ διὰ
τὴν τοῦ τόπου διαφορὰν προσαγορεύονται, τὸ γὰρ
τρᾶνς ἐξερμηνευόμενόν ἐστι πέραν· διὸ τοὺς ἐπέ-
κεινα τῶν Ἄλπεων Τρανσαλπίνους καλοῦσι. τὰ δ' 10
ἄκρα διά τε τὴν τραχύτητα καὶ τὸ πλῆθος τῆς ἐπι-
μενούσης ἀεὶ χιόνος ἀοίκητα τελέως ἐστί. τὸν δ' 16
Ἀπεννῖνον ἀπὸ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπὲρ Μασσα-
λίαν καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἄλπεις συμπτώσεως Λιγυ-
στῖνοι κατοικοῦσι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ Τυρρηνικὸν πέ-
λαγος αὐτοῦ πλευρὰν κεκλιμένην καὶ τὴν ἐπὶ τὰ
πεδία, παρὰ θάλατταν μὲν μέχρι πόλεως Πίσης, 2
ἣ πρώτη κεῖται τῆς Τυρρηνίας ὡς πρὸς τὰς δυσ-
μάς, κατὰ δὲ τὴν μεσόγειαν ἕως τῆς Ἀρρητίνων
χώρας. ἑξῆς δὲ Τυρρηνοί· τούτοις δὲ συνεχεῖς ἑκά- 3
τερον τὸ κλῖμα νέμονται τῶν προειρημένων ὀρῶν
Ὄμβροι. λοιπὸν ὁ μὲν Ἀπεννῖνος, ἀπέχων τῆς κατὰ 4
τὸν Ἀδρίαν θαλάττης σταδίους ὡς ἂν εἰ πεντακοσί-
ους, ἀπολείπει τὰ πεδία, δεξιὸς ἀπονεύων, καὶ διὰ
μέσης τῆς λοιπῆς Ἰταλίας διήκων εἰς τὸ Σικελικὸν
κατατείνει πέλαγος. τὸ δ' ἀπολειπόμενον μέρος πε- 5
δινὸν τῆς πλευρᾶς ἐπὶ θάλατταν καὶ πόλιν καθήκει
Σήνην. ὁ δὲ Πάδος ποταμός, ὑπὸ δὲ τῶν ποιητῶν 6
Ἠριδανὸς θρυλούμενος, ἔχει μὲν τὰς πηγὰς ἀπὸ
τῶν Ἄλπεων ὡς πρὸς τὴν κορυφὴν μᾶλλον τοῦ
προειρημένου σχήματος, καταφέρεται δ' εἰς τὰ πεδία,

7 ποιούμενος τὴν ῥύσιν ὡς ἐπὶ μεσημβρίαν. ἀφικό-
μενος δ' εἰς τοὺς ἐπιπέδους τόπους, ἐκκλίνας τῷ
ῥεύματι πρὸς ἕω φέρεται δι' αὐτῶν· ποιεῖται δὲ τὴν
ἐκβολὴν δυσὶ στόμασιν εἰς τοὺς κατὰ τὸν Ἀδρίαν
κόλπους· τὸ δὲ πλεῖον ἀποτέμνεται μέρος τῆς πε-
διάδος χώρας εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ τὸν Ἀδριατικὸν
8 μυχόν. ἄγει δὲ πλῆθος ὕδατος οὐδενὸς ἔλαττον
τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ποταμῶν, διὰ τὸ τὰς ῥύσεις
τὰς ἐπὶ τὰ πεδία νευούσας ἀπό τε τῶν Ἄλπεων καὶ
τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν εἰς τοῦτον ἐμπίπτειν ἁπάσας
9 καὶ πανταχόθεν. μεγίστῳ δὲ καὶ καλλίστῳ ῥεύ-
ματι φέρεται περὶ κυνὸς ἐπιτολήν, αὐξόμενος ὑπὸ
τοῦ πλήθους τῶν ἀνατηκομένων χιόνων ἐν τοῖς
10 προειρημένοις ὄρεσιν. ἀναπλεῖται δ' ἐκ θαλάττης
κατὰ τὸ στόμα τὸ καλούμενον Ὄλανα σχεδὸν ἐπὶ
11 δισχιλίους σταδίους. τὴν μὲν γὰρ πρώτην ἐκ τῶν
πηγῶν ἔχει ῥύσιν ἁπλῆν, σχίζεται δ' εἰς δύο μέρη
κατὰ τοὺς προσαγορευομένους Τριγαβόλους· τού-
των δὲ τὸ μὲν ἕτερον στόμα προσονομάζεται Πα-
12 δόα, τὸ δ' ἕτερον Ὄλανα. κεῖται δ' ἐπὶ τούτῳ λι-
μήν, οὐδενὸς τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν ἧττω παρεχό-
μενος ἀσφάλειαν τοῖς ἐν αὐτῷ καθορμιζομένοις.
παρά γε μὴν τοῖς ἐγχωρίοις ὁ ποταμὸς προσαγορεύ-
13 εται Βόδεγκος. τἄλλα δὲ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦ-
τον ἱστορούμενα παρὰ τοῖς Ἕλλησι, λέγω δὴ τὰ
περὶ Φαέθοντα καὶ τὴν ἐκείνου πτῶσιν, ἔτι δὲ τὰ
δάκρυα τῶν αἰγείρων καὶ τοὺς μελανείμονας τοὺς
περὶ τὸν ποταμὸν οἰκοῦντας, οὕς φασι τὰς ἐσθῆ-
τας εἰσέτι νῦν φορεῖν τοιαύτας ἀπὸ τοῦ κατὰ Φαέ-
14 θοντα πένθους, καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τραγικὴν καὶ
ταύτῃ προσεοικυῖαν ὕλην, ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος
ὑπερθησόμεθα, διὰ τὸ μὴ λίαν καθήκειν τῷ τῆς

προκατασκευῆς γένει τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἀκρι-
βολογίαν. μεταλαβόντες δὲ καιρὸν ἁρμόττοντα ποι- 15
ησόμεθα τὴν καθήκουσαν μνήμην, καὶ μάλιστα
διὰ τὴν Τιμαίου περὶ τοὺς προειρημένους τόπους
ἄγνοιαν.

Πλὴν ταῦτά γε τὰ πεδία τὸ παλαιὸν ἐνέμοντο 17
Τυρρηνοί, καθ' οὓς χρόνους καὶ τὰ Φλεγραῖά ποτε
καλούμενα τὰ περὶ Καπύην καὶ Νώλην· ἃ δὴ καὶ
διὰ τὸ πολλοῖς ἐμποδὼν εἶναι καὶ γνωρίζεσθαι με-
γάλην ἐπ' ἀρετῇ δόξαν εἴληφε. διὸ καὶ τοὺς ἱστο- 2
ροῦντας τὰς Τυρρηνῶν δυναστείας οὐ χρὴ ποιεῖ-
σθαι τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὴν νῦν κατεχομένην ὑπ'
αὐτῶν χώραν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ προειρημένα πεδία καὶ
τὰς ἐκ τούτων τῶν τόπων ἀφορμάς. οἷς ἐπιμιγνύ- 3
μενοι κατὰ τὴν παράθεσιν Κελτοὶ καὶ περὶ τὸ κάλ-
λος τῆς χώρας ὀφθαλμιάσαντες, ἐκ μικρᾶς προφά-
σεως μεγάλῃ στρατιᾷ παραδόξως ἐπελθόντες ἐξέβα-
λον ἐκ τῆς περὶ τὸν Πάδον χώρας Τυρρηνοὺς καὶ
κατέσχον αὐτοὶ τὰ πεδία. τὰ μὲν οὖν πρῶτα καὶ 4
περὶ τὰς ἀνατολὰς τοῦ Πάδου κείμενα Λάοι καὶ
Λεβέκιοι, μετὰ δὲ τούτους Ἴνσοβρες κατῴκησαν, ὃ
μέγιστον ἔθνος ἦν αὐτῶν· ἑξῆς δὲ τούτοις παρὰ
τὸν ποταμὸν Γονομάνοι. τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδρίαν 5
ἤδη προσήκοντα γένος ἄλλο πάνυ παλαιὸν διακα-
τέσχε· προσαγορεύονται δὲ Οὐένετοι, τοῖς μὲν ἔθεσι
καὶ τῷ κόσμῳ βραχὺ διαφέροντες Κελτῶν, γλώττῃ
δ' ἀλλοίᾳ χρώμενοι. περὶ ὧν οἱ τραγῳδιογράφοι 6
πολύν τινα πεποίηνται λόγον καὶ πολλὴν διατέθειν-
ται τερατείαν. τὰ δὲ πέραν τοῦ Πάδου τὰ περὶ 7
τὸν Ἀπεννῖνον πρῶτοι μὲν Ἄνανες, μετὰ δὲ τού-
τους Βοῖοι κατῴκησαν· ἑξῆς δὲ τούτων ὡς πρὸς
τὸν Ἀδρίαν Λίγγωνες, τὰ δὲ τελευταῖα πρὸς θα-

8 λάττη Σήνωνες. τὰ μὲν οὖν ἐπιφανέστατα τῶν κα-
τασχόντων τοὺς προειρημένους τόπους ἐθνῶν ταῦθ'
9 ὑπῆρχεν. ᾤκουν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχίστους, τῆς
10 λοιπῆς κατασκευῆς ἄμοιροι καθεστῶτες. διὰ γὰρ τὸ
στιβαδοκοιτεῖν καὶ κρεαφαγεῖν, ἔτι δὲ μηδὲν ἄλλο
πλὴν τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ κατὰ γεωργίαν ἀσκεῖν,
ἁπλοῦς εἶχον τοὺς βίους, οὔτ' ἐπιστήμης ἄλλης
οὔτε τέχνης παρ' αὐτοῖς τὸ παράπαν γιγνωσκομέ-
11 νης. ὕπαρξίς γε μὴν ἑκάστοις ἦν θρέμματα καὶ χρυ-
σὸς διὰ τὸ μόνα ταῦτα κατὰ τὰς περιστάσεις ῥᾳ-
δίως δύνασθαι πανταχῇ περιάγειν καὶ μεθιστάναι
12 κατὰ τὰς αὐτῶν προαιρέσεις. περὶ δὲ τὰς ἑταιρείας
μεγίστην σπουδὴν ἐποιοῦντο διὰ τὸ καὶ φοβερώτα-
τον καὶ δυνατώτατον εἶναι παρ' αὐτοῖς τοῦτον ὃς
ἂν πλείστους ἔχειν δοκῇ τοὺς θεραπεύοντας καὶ
συμπεριφερομένους αὐτῷ.

18 Τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς οὐ μόνον τῆς χώρας ἐπεκρά-
τουν, ἀλλὰ καὶ τῶν σύνεγγυς πολλοὺς ὑπηκόους
2 ἐπεποίηντο, τῇ τόλμῃ καταπεπληγμένοι. μετὰ δέ
τινα χρόνον μάχῃ νικήσαντες Ῥωμαίους καὶ τοὺς
μετὰ τούτων παραταξαμένους, ἑπόμενοι τοῖς φεύγου-
σι τρισὶ τῆς μάχης ἡμέραις ὕστερον κατέσχον αὐτὴν
3 τὴν Ῥώμην πλὴν τοῦ Καπετωλίου. γενομένου δ'
ἀντισπάσματος, καὶ τῶν Οὐενέτων ἐμβαλόντων εἰς
τὴν χώραν αὐτῶν, τότε μὲν ποιησάμενοι συνθήκας
πρὸς Ῥωμαίους καὶ τὴν πόλιν ἀποδόντες, ἐπανῆλ-
4 θον εἰς τὴν οἰκείαν. μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς ἐμφυλίοις
συνείχοντο πολέμοις, ἔνιοι δὲ καὶ τῶν τὰς Ἄλπεις
κατοικούντων ὁρμὰς ἐποιοῦντο, καὶ συνηθροίζοντο
πολλάκις ἐπ' αὐτούς, θεωροῦντες ἐκ παραθέσεως
5 τὴν παραγεγενημένην αὐτοῖς εὐδαιμονίαν. ἐν ᾧ
καιρῷ Ῥωμαῖοι τήν τε σφετέραν δύναμιν ἀνέλαβον

καὶ τὰ κατὰ τοὺς Λατίνους αὖθις πράγματα συνε-
στήσαντο. παραγενομένων δὲ πάλιν τῶν Κελτῶν 6
εἰς Ἄλβαν στρατεύματι μεγάλῳ μετὰ τὴν τῆς πό-
λεως κατάληψιν ἔτει τριακοστῷ, τότε μὲν οὐκ ἐτόλ-
μησαν ἀντεξαγαγεῖν Ῥωμαῖοι τὰ στρατόπεδα, διὰ τὸ
παραδόξου γενομένης τῆς ἐφόδου προκαταληφθῆναι
καὶ μὴ καταταχῆσαι τὰς τῶν συμμάχων ἀθροίσαν-
τες δυνάμεις. αὖθις δ' ἐξ ἐπιβολῆς ἑτέρας ἔτει δω- 7
δεκάτῳ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς ἐπιπορευομένων, προ-
αισθόμενοι καὶ συναγείραντες τοὺς συμμάχους, μετὰ
πολλῆς προθυμίας ἀπήντων, σπεύδοντες συμβαλεῖν
καὶ διακινδυνεῦσαι περὶ τῶν ὅλων. οἱ δὲ Γαλάται 8
καταπλαγέντες τὴν ἔφοδον αὐτῶν καὶ διαστασιά-
σαντες πρὸς σφᾶς, νυκτὸς ἐπιγενομένης φυγῇ πα-
ραπλησίαν ἐποιήσαντο τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὴν οἰ-
κείαν. ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ φόβου τριακαίδεκα μὲν 9
ἔτη τὴν ἡσυχίαν ἔσχον, μετὰ δὲ ταῦτα συνορῶντες
αὐξανομένην τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, εἰρήνην ἐποι-
ήσαντο καὶ συνθήκας. ἐν αἷς ἔτη τριάκοντα μεί- 19
ναντες ἐμπεδῶς, αὖθις γενομένου κινήματος ἐκ τῶν
Τρανσαλπίνων, δείσαντες μὴ πόλεμος αὐτοῖς ἐγερθῇ
βαρύς, ἀπὸ μὲν αὐτῶν ἔτρεψαν τὰς ὁρμὰς τῶν ἐξα-
νισταμένων, δωροφοροῦντες καὶ προτιθέμενοι τὴν
συγγένειαν, ἐπὶ δὲ Ῥωμαίους παρώξυναν καὶ μετέ-
σχον αὐτοῖς τῆς στρατείας. ἐν ᾗ τὴν ἔφοδον ποι- 2
ησάμενοι διὰ Τυρρηνίας, ὁμοῦ συστρατευσαμένων
σφίσι Τυρρηνῶν, καὶ περιβαλόμενοι λείας πλῆθος,
ἐκ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἐπαρχίας ἀσφαλῶς ἐπανῆλθον.
εἰς δὲ τὴν οἰκείαν ἀφικόμενοι, καὶ στασιάσαντες 3
περὶ τὴν τῶν εἰλημμένων πλεονεξίαν, τῆς τε λείας
καὶ τῆς αὐτῶν δυνάμεως τὸ πλεῖστον μέρος διέ-
φθειραν. τοῦτο δὲ σύνηθές ἐστι Γαλάταις πράτ- 4

τειν, ἐπειδὰν σφετερίσωνταί τι τῶν πέλας, καὶ μά-
λιστα διὰ τὰς ἀλόγους οἰνοφλυγίας καὶ πλησμονάς.
5 μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἔτει τετάρτῳ συμφρονήσαν-
τες ἅμα Σαυνῖται καὶ Γαλάται παρετάξαντο Ῥω-
μαίοις ἐν τῇ Καμερτίων χώρᾳ καὶ πολλοὺς αὐτῶν
6 ἐν τῷ κινδύνῳ διέφθειραν. ἐν ᾧ καιρῷ προσφι-
λονικήσαντες πρὸς τὸ γεγονὸς ἐλάττωμα αὐτοῖς Ῥω-
μαῖοι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξῆλθον, καὶ συμβαλόν-
τες πᾶσι τοῖς στρατοπέδοις ἐν τῇ τῶν Σεντινατῶν
χώρᾳ πρὸς τοὺς προειρημένους τοὺς μὲν πλείστους
ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν προτροπά-
7 δην ἑκάστους εἰς τὴν οἰκείαν διαφυγεῖν. διαγενο-
μένων δὲ πάλιν ἐτῶν δέκα παρεγένοντο Γαλάται
μετὰ μεγάλης στρατιᾶς, πολιορκήσοντες τὴν Ἀρρη-
8 τίνων πόλιν. Ῥωμαῖοι δὲ παραβοηθήσαντες, καὶ
συμβαλόντες πρὸ τῆς πόλεως, ἡττήθησαν. ἐν δὲ
τῇ μάχῃ ταύτῃ Λευκίου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαν-
9 τος Μάνιον ἐπικατέστησαν τὸν Κόριον. οὗ πρεσ-
βευτὰς ἐκπέμψαντος εἰς Γαλατίαν ὑπὲρ τῶν αἰχμα-
λώτων, παρασπονδήσαντες ἐπανείλοντο τοὺς πρέ-
10 σβεις. τῶν δὲ Ῥωμαίων ὑπὸ τῶν θυμῶν ἐκ χειρὸς
ἐπιστρατευσαμένων, ἀπαντήσαντες συνέβαλον οἱ Σή-
11 νωνες καλούμενοι Γαλάται. Ῥωμαῖοι δ' ἐκ παρα-
τάξεως κρατήσαντες αὐτῶν τοὺς μὲν πλείστους ἀπέ-
κτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξέβαλον, τῆς δὲ χώρας
12 ἐγένοντο πάσης ἐγκρατεῖς. εἰς ἣν καὶ πρώτην τῆς
Γαλατίας ἀποικίαν ἔστειλαν τὴν Σήνην προσαγο-
ρευομένην πόλιν, ὁμώνυμον οὖσαν τοῖς πρότερον
13 αὐτὴν κατοικοῦσι Γαλάταις, ὑπὲρ ἧς ἀρτίως διεσα-
φήσαμεν, φάσκοντες αὐτὴν παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐπὶ
τῷ πέρατι κεῖσθαι τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων.
20 οἱ δὲ Βοῖοι, θεωροῦντες ἐκπεπτωκότας τοὺς Σή-

νωνας, καὶ δείσαντες περὶ σφῶν καὶ τῆς χώρας,
μὴ πάθωσι τὸ παραπλήσιον, ἐξεστράτευσαν πανδη-
μεὶ παρακαλέσαντες Τυρρηνούς. ἀθροισθέντες δὲ 2
περὶ τὴν Ὀάδμονα προσαγορευομένην λίμνην παρε-
τάξαντο Ῥωμαίοις. ἐν δὲ τῇ μάχῃ ταύτῃ Τυρρη- 3
νῶν μὲν οἱ πλεῖστοι κατεκόπησαν, τῶν δὲ Βοίων
τελέως ὀλίγοι διέφυγον. οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ κατὰ πό- 4
δας ἐνιαυτῷ συμφρονήσαντες αὖθις οἱ προειρημέ-
νοι καὶ τοὺς ἄρτι τῶν νέων ἡβῶντας καθοπλίσαν-
τες παρετάξαντο πρὸς Ῥωμαίους. ἡττηθέντες δ' 5
ὁλοσχερῶς τῇ μάχῃ μόλις εἶξαν ταῖς ψυχαῖς, καὶ δια-
πρεσβευσάμενοι περὶ σπονδῶν καὶ διαλύσεων, συν-
θήκας ἔθεντο πρὸς Ῥωμαίους. ταῦτα δὲ συνέβαινε 6
γίγνεσθαι τῷ τρίτῳ πρότερον ἔτει τῆς Πύρρου δια-
βάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, πέμπτῳ δὲ τῆς Γαλατῶν περὶ
Δελφοὺς διαφθορᾶς. ἐν γὰρ τούτοις ἡ τύχη τοῖς 7
καιροῖς ὡς ἂν εἰ λοιμικήν τινα πολέμου διάθεσιν ἐπέ-
στησε πᾶσι Γαλάταις: ἐκ δὲ τῶν προειρημένων 8
ἀγώνων δύο τὰ κάλλιστα συνεκύρησε Ῥωμαίοις· τοῦ
γὰρ κατακόπτεσθαι συνήθειαν ἐσχηκότες ὑπὸ Γα-
λατῶν οὐδὲν ἐδύναντο δεινότερον ἰδεῖν οὐδὲ προσ-
δοκῆσαι τῶν αὐτοῖς ἤδη πεπραγμένων· ἐξ ὧν πρός 9
τε Πύρρον ἀθληταὶ τέλειοι γεγονότες τῶν κατὰ πό-
λεμον ἔργων συγκατέστησαν τήν τε Γαλατῶν τόλ- 10
μαν ἐν καιρῷ καταπληξάμενοι λοιπὸν ἀπερισπάστως
τὸ μὲν πρῶτον πρὸς Πύρρον περὶ τῆς Ἰταλίας ἐπο-
λέμουν, μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς Καρχηδονίους ὑπὲρ τῆς
τῶν Σικελιωτῶν ἀρχῆς διηγωνίζοντο.

Γαλάται δ' ἐκ τῶν προειρημένων ἐλαττωμάτων 21
ἔτη μὲν πέντε καὶ τετταράκοντα τὴν ἡσυχίαν ἔσχον,
εἰρήνην ἄγοντες πρὸς Ῥωμαίους. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν 2
αὐτόπται γεγονότες τῶν δεινῶν ἐκ τοῦ ζῆν ἐξεχώ-

ρησαν διὰ τὸν χρόνον, ἐπεγένοντο δὲ νέοι, θυμοῦ
μὲν ἀλογίστου πλήρεις, ἄπειροι δὲ καὶ ἀόρατοι παν-
3 τὸς κακοῦ καὶ πάσης περιστάσεως, αὖθις ἤρξαντο
τὰ καθεστῶτα κινεῖν· ὃ φύσιν ἔχει γίγνεσθαι, καὶ
τραχύνεσθαι μὲν ἐκ τῶν τυχόντων πρὸς Ῥωμαίους,
4 ἐπισπᾶσθαι δὲ τοὺς ἐκ τῶν Ἄλπεων Γαλάτας. τὸ
μὲν οὖν πρῶτον χωρὶς τοῦ πλήθους δι' αὐτῶν τῶν
ἡγουμένων ἐν ἀπορρήτοις ἐπράττετο τὰ προειρη-
5 μένα. διὸ καὶ παραγενομένων τῶν Τρανσαλπίνων
ἕως Ἀριμίνου μετὰ δυνάμεως, διαπιστήσαντα τὰ
πλήθη τῶν Βοίων καὶ στασιάσαντα πρός τε τοὺς
ἑαυτῶν προεστῶτας καὶ πρὸς τοὺς παραγεγονότας,
ἀνεῖλον μὲν τοὺς ἰδίους βασιλεῖς Ἄτιν καὶ Γάλα-
τον, κατέκοψαν δ' ἀλλήλους, συμβαλόντες ἐκ πα-
6 ρατάξεως. ὅτε δὴ καὶ Ῥωμαῖοι κατάφοβοι γενόμε-
νοι τὴν ἔφοδον, ἐξῆλθον μετὰ στρατοπέδου· συνέν-
τες δὲ τὴν αὐθαίρετον καταφθορὰν τῶν Γαλατῶν,
7 αὖθις ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκείαν. μετὰ δὲ τοῦ-
τον τὸν φόβον ἔτει πέμπτῳ, Μάρκου Λεπίδου στρα-
τηγοῦντος, κατεκληρούχησαν ἐν Γαλατίᾳ Ῥωμαῖοι
τὴν Πικεντίνην προσαγορευομένην χώραν, ἐξ ἧς νι-
κήσαντες ἐξέβαλον τοὺς Σήνωνας προσαγορευομέ-
8 νους Γαλάτας, Γαΐου Φλαμινίου ταύτην τὴν δημα-
γωγίαν εἰσηγησαμένου καὶ πολιτείαν, ἣν δὴ καὶ
Ῥωμαίοις ὡς ἔπος εἰπεῖν φατέον ἀρχηγὸν μὲν γε-
νέσθαι τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον τοῦ δήμου διαστροφῆς,
αἰτίαν δὲ καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα πολέμου συστάντος
9 αὐτοῖς πρὸς τοὺς προειρημένους. πολλοὶ μὲν γὰρ
τῶν Γαλατῶν ὑπεδύοντο τὴν πρᾶξιν, μάλιστα δ'
οἱ Βοῖοι, διὰ τὸ συντερμονεῖν τῇ τῶν Ῥωμαίων
χώρᾳ, νομίσαντες οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας ἔτι καὶ δυ-
ναστείας Ῥωμαίους τὸν πρὸς αὐτοὺς ποιήσασθαι

πόλεμον, ἀλλ' ὑπὲρ ὁλοσχεροῦς ἐξαναστάσεως καὶ
καταφθορᾶς.

Διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τό τε τῶν 22
Ἰνσόμβρων καὶ Βοίων, συμφρονήσαντα διεπέμποντο
πρὸς τοὺς κατὰ τὰς Ἄλπεις καὶ περὶ τὸν Ροδανὸν πο-
ταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ
διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν Γαισάτους· ἡ γὰρ λέξις
αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως. ὧν τοῖς βασιλεῦσι 2
Κογκολιτάνῳ καὶ Ἀνηροέστῳ παραυτίκα μὲν χρυ-
σίου προτείναντες πλῆθος, εἰς τὸ μέλλον δὲ ὑπο-
δεικνύντες τὸ μέγεθος τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας καὶ
τὸ πλῆθος τῶν ὑπαρξόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ἐὰν
κρατήσωσι, προετρέποντο καὶ παρώξυνον πρὸς τὴν
ἐπὶ Ῥωμαίους στρατείαν. ῥᾳδίως δ' ἔπεισαν, ἅμα 3
τοῖς προειρημένοις διδόντες μὲν τὰ πιστὰ περὶ τῆς
αὐτῶν συμμαχίας, ἀναμιμνήσκοντες δὲ τῆς τῶν ἰδίων
προγόνων πράξεως αὐτούς· ἐν ᾗ ἐκεῖνοι στρατεύ- 4
σαντες οὐ μόνον ἐνίκησαν μαχόμενοι Ῥωμαίους, ἀλλὰ
καὶ μετὰ τὴν μάχην ἐξ ἐφόδου κατέσχον αὐτὴν τὴν
Ῥώμην· γενόμενοι δὲ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἁπάν- 5
των ἐγκρατεῖς, καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς ἑπτὰ μῆνας
κυριεύσαντες, τέλος ἐθελοντὶ καὶ μετὰ χάριτος πα-
ραδόντες τὴν πόλιν, ἄθραυστοι καὶ ἀσινεῖς ἔχοντες
τὴν ὠφέλειαν εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθον. ὧν ἀκού- 6
οντες οἱ περὶ αὐτοὺς ἡγεμόνες οὕτω παρωρμήθησαν
ἐπὶ τὴν στρατείαν ὥστε μηδέποτε μήτε πλείους
μήτ' ἐνδοξοτέρους μήτε μαχιμωτέρους ἄνδρας ἐξελ-
θεῖν ἐκ τούτων τῶν τόπων τῆς Γαλατίας. κατὰ δὲ 7
τοὺς καιροὺς τούτους Ῥωμαῖοι τὰ μὲν ἀκούοντες,
τὰ δὲ καταμαντευόμενοι τὸ μέλλον, εἰς φόβους ἐνέ-
πιπτον συνεχεῖς καὶ ταραχὰς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε 8
ποτὲ μὲν στρατόπεδα καταγράφειν καὶ σίτου καὶ τῶν

ἐπιτηδείων ποιεῖσθαι παρασκευάς, ποτὲ δὲ καὶ τὰς
δυνάμεις ἐξάγειν ἐπὶ τοὺς ὅρους, ὡς ἤδη παρόντων
εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων, οὐδέπω κεκινηκότων
9 ἐκ τῆς οἰκείας τῶν Κελτῶν. οὐκ ἐλάχιστα δὲ συν-
ήργησε καὶ Καρχηδονίοις τοῦτο τὸ κίνημα πρὸς τὸ
κατασκευάσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀσφαλῶς.
10 Ῥωμαῖοι γάρ, ὡς καὶ πρόσθεν ἡμῖν εἴρηται, κρί-
νοντες ἀναγκαιότερα ταῦτα διὰ τὸ πρὸς ταῖς πλευ-
ραῖς αὐτῶν ὑπάρχειν παρορᾶν ἠναγκάζοντο τὰ κατὰ
τὴν Ἰβηρίαν, σπουδάζοντες πρότερον ἐν καλῷ θέ-
11 σθαι τὰ κατὰ τοὺς Κελτούς. διόπερ ἀσφαλισάμε-
νοι τὰ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διὰ τῶν πρὸς τὸν
Ἀσδρούβαν ὁμολογιῶν, ὑπὲρ ὧν ἄρτι δεδηλώκαμεν,
ἐνεχείρησαν ὁμοθυμαδὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς
πρὸς τοὺς κατ᾽ αὐτοὺς πολεμίους, νομίζοντες συμ-
φέρειν σφίσι τὸ διακριθῆναι πρὸς τούτους.

23 Οἱ δὲ Γαισάται Γαλάται συστησάμενοι δύναμιν
πολυτελῆ καὶ βαρεῖαν, ἧκον ὑπεράραντες τὰς Ἄλ-
πεις εἰς τὸν Πάδον ποταμὸν ἔτει μετὰ τὴν τῆς χώ-
2 ρας διάδοσιν ὀγδόῳ. τὸ μὲν οὖν τῶν Ἰνσόμβρων
καὶ Βοίων γένος ἔμεινε γενναίως ἐν ταῖς ἐξ ἀρχῆς
ἐπιβολαῖς, οἱ δὲ Οὐένετοι καὶ Γονομάνοι, διαπρε-
σβευσαμένων Ῥωμαίων, τούτοις εἵλοντο συμμαχεῖν.
3 διὸ καὶ μέρος τι τῆς δυνάμεως καταλιπεῖν ἠναγκά-
σθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Κελτῶν φυλακῆς χάριν τῆς
4 χώρας πρὸς τὸν ἀπὸ τούτων φόβον. αὐτοὶ δ᾽ ἐξά-
ραντες παντὶ τῷ στρατεύματι κατατεθαρρηκότως
ὥρμησαν, ποιούμενοι τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ Τυρρη-
νίας, ἔχοντες πεζοὺς μὲν εἰς πεντακισμυρίους, ἱπ-
5 πεῖς δὲ καὶ συνωρίδας εἰς δισμυρίους. Ῥωμαῖοι δ᾽
ὡς θᾶττον ἤκουσαν τοὺς Κελτοὺς ὑπερβεβληκέναι
τὰς Ἄλπεις, Λεύκιον μὲν Αἰμίλιον ὕπατον μετὰ

δυνάμεως ἐξαπέστειλαν ὡς ἐπ' Ἀριμίνου, τηρήσοντα
ταύτῃ τῶν ἐναντίων τὴν ἔφοδον, ἕνα δὲ τῶν ἐξα-
πελέκεων εἰς Τυρρηνίαν. ὁ μὲν γὰρ ἕτερος τῶν 6
ὑπάτων Γάιος Ἀτίλιος προεξεληλυθὼς ἔτυχεν εἰς
Σαρδόνα μετὰ τῶν στρατοπέδων, οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ 7
πάντες περιδεεῖς ἦσαν, μέγαν καὶ φοβερὸν αὑτοῖς
ὑπολαμβάνοντες ἐπιφέρεσθαι κίνδυνον. ἔπασχον δὲ
τοῦτ' εἰκότως, ἔτι περὶ Γαλατῶν ἐγκαθημένου ταῖς
ψυχαῖς αὐτῶν τοῦ παλαιοῦ φόβου. διὸ καὶ πρὸς 8
ταύτην ἀναφέροντες τὴν ἔννοιαν τὰ μὲν συνήθροι-
ζον, τὰ δὲ κατέγραφον στρατόπεδα, τοῖς δ' ἑτοίμοις
εἶναι παρήγγελλον τῶν συμμάχων. καθόλου δὲ τοῖς 9
ὑποτεταγμένοις ἀναφέρειν ἐπέταξαν ἀπογραφὰς τῶν
ἐν ταῖς ἡλικίαις, σπουδάζοντες εἰδέναι τὸ σύμπαν
πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὑτοῖς δυνάμεως. μετὰ μὲν 10
δὴ τῶν ὑπάτων ἐξεληλυθέναι τὸ πλεῖστον ἐσπού-
δαζον καὶ ἄριστον τῆς δυνάμεως. σίτου δὲ καὶ βε- 11
λῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιτηδειότητος πρὸς πόλεμον
τηλικαύτην ἐποιήσαντο παρασκευὴν ἡλίκην οὐδείς
πω μνημονεύει πρότερον. συνηργεῖτο δ' αὐτοῖς πάντα 12
καὶ πανταχόθεν ἑτοίμως. καταπεπληγμένοι γὰρ οἱ 13
τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦντες τὴν τῶν Γαλατῶν ἔφοδον,
οὐκέτι Ῥωμαίοις ἡγοῦντο συμμαχεῖν οὐδὲ περὶ τῆς
τούτων ἡγεμονίας γίγνεσθαι τὸν πόλεμον, ἀλλὰ περὶ
σφῶν ἐνόμιζον ἕκαστοι καὶ τῆς ἰδίας πόλεως καὶ
χώρας ἐπιφέρεσθαι τὸν κίνδυνον. διόπερ ἑτοίμως 14
τοῖς παραγγελλομένοις ὑπήκουον.

Ἵνα δὲ συμφανὲς ἐπ' αὐτῶν γένηται τῶν ἔργων 24
ἡλίκοις Ἀννίβας ἐτόλμησε πράγμασιν ἐπιθέσθαι μετὰ
ταῦτα καὶ πρὸς ἡλίκην δυναστείαν παραβόλως ἀν-
τοφθαλμήσας ἐπὶ τοσοῦτον καθίκετο τῆς προθέσεως
ὥστε τοῖς μεγίστοις συμπτώμασι περιβάλλειν Ῥωμαί-

*ους, ῥητέον ἂν εἴη τὴν παρασκευὴν καὶ τὸ πλῆθος
3 τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς τότε δυνάμεως. μετὰ μὲν
δὴ τῶν ὑπάτων ἐξεληλύθει τέτταρα στρατόπεδα
Ῥωμαϊκά, πεντάκις μὲν χιλίους καὶ διακοσίους πε-
4 ζούς, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους ἔχον ἕκαστον. σύμμα-
χοι δὲ μεθ' ἑκατέρων ἦσαν οἱ συνάμφω πεζοὶ μὲν
5 τρισμύριοι, δισχίλιοι δ' ἱππεῖς. τῶν δ' ἐκ τοῦ και-
ροῦ προσβοηθησάντων εἰς τὴν Ῥώμην Σαβίνων καὶ
Τυρρηνῶν ἱππεῖς μὲν ἦσαν εἰς τετρακισχιλίους, πε-
6 ζοὶ δὲ πλείους τῶν πεντακισμυρίων. τούτους μὲν
ἀθροίσαντες ὡς ἐπὶ Τυρρηνίας προεκάθισαν, ἐξαπέ-
7 λεκυν αὐτοῖς ἡγεμόνα συστήσαντες. οἱ δὲ τὸν Ἀπεν-
νῖνον κατοικοῦντες Ὄμβροι καὶ Σαρσινάτοι συνήχθη-
σαν εἰς δισμυρίους, μετὰ δὲ τούτων Οὐένετοι καὶ Γο-
8 νομάνοι δισμύριοι. τούτους δ' ἔταξαν ἐπὶ τῶν ὅρων
τῆς Γαλατίας, ἵν' ἐμβαλόντες εἰς τὴν τῶν Βοίων
χώραν ἀντιπερισπῶσι τοὺς ἐξεληλυθότας. τὰ μὲν
οὖν προκαθήμενα στρατόπεδα τῆς χώρας ταῦτα ἦν.
9 ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ διέτριβον ἡτοιμασμένοι χάριν τῶν
συμβαινόντων ἐν τοῖς πολέμοις, ἐφεδρείας ἔχοντες
τάξιν, Ῥωμαίων μὲν αὐτῶν πεζοὶ δισμύριοι, μετὰ
δὲ τούτων ἱππεῖς χίλιοι καὶ πεντακόσιοι, τῶν δὲ
συμμάχων πεζοὶ μὲν τρισμύριοι, δισχίλιοι δ' ἱππεῖς.
10 καταγραφαὶ δὲ ἀνηνέχθησαν Λατίνων μὲν ὀκτακισ-
μύριοι πεζοί, πεντακισχίλιοι δ' ἱππεῖς, Σαυνιτῶν
δὲ πεζοὶ μὲν ἑπτακισμύριοι, μετὰ δὲ τούτων ἱππεῖς
11 ἑπτακισχίλιοι, καὶ μὴν Ἰαπύγων καὶ Μεσσαπίων
συνάμφω πεζῶν μὲν πέντε μυριάδες, ἱππεῖς δὲ μύ-
12 ριοι σὺν ἑξακισχιλίοις, Λευκανῶν δὲ πεζοὶ μὲν τρισ-
μύριοι, τρισχίλιοι δ' ἱππεῖς, Μαρσῶν δὲ καὶ Μαρ-
ρουκίνων καὶ Φρεντανῶν, ἔτι δὲ Οὐεστίνων, πεζοὶ
13 μὲν δισμύριοι, τετρακισχίλιοι δ' ἱππεῖς. ἔτι γε*

μὴν καὶ ἐν Σικελίᾳ καὶ Τάραντι στρατόπεδα δύο
παρεφήδρευεν, ὧν ἑκάτερον ἦν ἀνὰ τετρακισχιλίους
καὶ διακοσίους πεζούς, ἱππεῖς δὲ διακοσίους. Ῥω- 14
μαίων δὲ καὶ Καμπανῶν ἡ πληθὺς πεζῶν μὲν εἰς
εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες, ἱππέων
δὲ ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες.
ὥστ' εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν μὲν προκαθημένων 15
τῆς Ῥώμης δυνάμεων πεζοὶ μὲν ὑπὲρ πεντεκαίδεκα
μυριάδες, ἱππεῖς δὲ πρὸς ἑξακισχιλίους, τὸ δὲ σύμ- 16
παν πλῆθος τῶν δυναμένων ὅπλα βαστάζειν αὐτῶν
τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων πεζῶν μὲν ὑπὲρ τὰς
ἑβδομήκοντα μυριάδας, ἱππέων δὲ εἰς ἑπτὰ μυριά-
δες. ἐφ' οὓς Ἀννίβας ἐλάττους ἔχων δισμυρίων 17
ἐπέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐν
τοῖς ἑξῆς σαφέστερον ἐκποιήσει κατανοεῖν.

Οἱ δὲ Κελτοὶ κατάραντες εἰς τὴν Τυρρηνίαν ἐπε- 25
πορεύοντο τὴν χώραν, πορθοῦντες ἀδεῶς· οὐδενὸς
δ' αὐτοῖς ἀντιταττομένου, τέλος ἐπ' αὐτὴν ὥρμησαν
τὴν Ῥώμην. ἤδη δ' αὐτῶν περὶ πόλιν ὄντων ἣ 2
καλεῖται μὲν Κλούσιον, ἀπέχει δ' ἡμερῶν τριῶν
ὁδὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, προσαγγέλλεται διότι κατόπιν
αὐτοῖς ἕπονται καὶ συνάπτουσιν αἱ προκαθήμεναι
τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Τυρρηνίᾳ δυνάμεις. οἱ δ' ἀκού- 3
σαντες ἐξ ὑποστροφῆς ἀπήντων, σπεύδοντες τούτοις
συμβαλεῖν. ἐγγίσαντες δ' ἀλλήλοις ἤδη περὶ δυσ- 4
μὰς ἡλίου, τότε μὲν ἐν συμμέτρῳ διαστήματι κατα-
στρατοπεδεύσαντες ηὐλίσθησαν ἀμφότεροι. τῆς δὲ 5
νυκτὸς ἐπιγενομένης πυρὰ ἀνακαύσαντες οἱ Κελτοὶ
τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπέλιπον, συντάξαντες ἅμα τῷ φωτὶ
συμφανεῖς γενομένους τοῖς πολεμίοις ὑποχωρεῖν κατὰ
τὸν αὐτὸν στίβον. αὐτοὶ δὲ λαθραίαν ποιησάμενοι 6
τὴν ἀποχώρησιν ὡς ἐπὶ πόλιν Φαισόλαν, αὐτοῦ πα-

*ρενέβαλον, πρόθεσιν ἔχοντες ἅμα μὲν ἐκδέχεσθαι
τοὺς ἑαυτῶν ἱππεῖς, ἅμα δὲ παραδόξως ἐνοχλῆσαι
7 τὴν τῶν ὑπεναντίων ἔφοδον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς
ἡμέρας ἐπιγενομένης συνιδόντες τοὺς ἱππεῖς αὐτούς,
καὶ νομίσαντες τοὺς Κελτοὺς ἀποδεδρακέναι, κατὰ
σπουδὴν ἠκολούθουν τοῖς ἱππεῦσι κατὰ τὴν ἐκείνων
8 ἀποχώρησιν. ἅμα δὲ τῷ συνεγγίζειν τοῖς πολεμίοις
διαναστάντων τῶν Κελτῶν, καὶ συμπεσόντων αὐτοῖς,
9 ἦν ἀγὼν τὰς ἀρχὰς ἐξ ἀμφοῖν βίαιος. τέλος δὲ κα-
θυπερεχόντων τῶν Κελτῶν τῇ τόλμῃ καὶ τῷ πλήθει,
συνέβη διαφθαρῆναι μὲν τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἐλάτ-
τους ἑξακισχιλίων, τοὺς δὲ λοιποὺς φεύγειν· ὧν οἱ
πλείους πρός τινα τόπον ἐρυμνὸν ἀποχωρήσαντες
10 ἔμενον. οὓς τὸ μὲν πρῶτον οἱ Κελτοὶ πολιορκεῖν
ἐπεβάλοντο· κακῶς δ' ἀπαλλάττοντες ἐκ τῆς προγε-
γενημένης ἐν τῇ νυκτὶ πορείας καὶ κακοπαθείας καὶ
ταλαιπωρίας, ὥρμησαν πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ θερα-
πείαν, φυλακὴν ἀπολιπόντες τῶν ἰδίων ἱππέων περὶ
11 τὸν λόφον, πρόθεσιν ἔχοντες κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν
πολιορκεῖν τοὺς συμπεφευγότας, ἐὰν μὴ παραδῶσιν
ἑαυτοὺς ἑκουσίως.*

26 *Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Λεύκιος Αἰμίλιος ὁ
προκαθήμενος ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων
ἀκούσας τοὺς Κελτοὺς διὰ Τυρρηνίας ἐμβεβληκότας
συνεγγίζειν τῇ Ῥώμῃ, παρῆν βοηθῶν καὶ κατὰ σπου-
2 δὴν εὐτυχῶς εἰς δέοντα καιρόν. καταστρατοπεδεύσαν-
τος δ' αὐτοῦ σύνεγγυς τῶν πολεμίων, κατιδόντες τὰ
πυρὰ καὶ νοήσαντες τὸ γεγονὸς οἱ συμπεφευγότες ἐπὶ
τὸν λόφον, ταχέως ἀναθαρρήσαντες ἐξαπέστειλαν αὐ-
τῶν τινας τῆς νυκτὸς ἀνόπλους διὰ τῆς ὕλης ἀναγγε-
3 λοῦντας τῷ στρατηγῷ τὸ συμβεβηκός. ὁ δὲ διακούσας,
καὶ θεωρῶν οὐδὲ διαβούλιον αὐτῷ καταλειπόμενον*

ὑπὲρ τῶν ἐνεστώτων, τοῖς μὲν χιλιάρχοις ἅμα τῷ
φωτὶ παρήγγειλε τοὺς πεζοὺς ἐξάγειν, αὐτὸς δὲ τοὺς
ἱππεῖς ἀναλαβὼν καθηγεῖτο τῆς δυνάμεως, ποιού-
μενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὸν προειρημένον βουνόν.
οἱ δὲ τῶν Γαλατῶν ἡγεμόνες, ἀφορῶντες τὰ πυρὰ 4
τῆς νυκτὸς καὶ συλλογιζόμενοι τὴν παρουσίαν τῶν
πολεμίων συνήδρευον. οἷς Ἀνηροέστης ὁ βασιλεὺς 5
γνώμην εἰσέφερε λέγων ὅτι δεῖ τοσαύτης λείας ἐγ-
κρατεῖς γεγονότας, ἦν γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ τὸ τῶν
σωμάτων καὶ θρεμμάτων πλῆθος, ἔτι δὲ τῆς ἀπο-
σκευῆς ἧς εἶχον, ἀμύθητον· διόπερ ἔφη δεῖν μὴ 6
κινδυνεύειν ἔτι μηδὲ παραβάλλεσθαι τοῖς ὅλοις,
ἀλλ' εἰς τὴν οἰκείαν ἀδεῶς ἐπανάγειν· ταῦτα δ'
ἀποσκευασαμένους καὶ γενομένους εὐζώνους αὖθις
ἐγχειρεῖν ὁλοσχερῶς, ἐὰν δοκῇ, τοῖς Ῥωμαίων πράγ-
μασι. δόξαντος δὲ σφίσι κατὰ τὴν Ἀνηροέστου 7
γνώμην χρήσασθαι τοῖς παροῦσιν, οὗτοι μὲν τῆς
νυκτὸς ταῦτα βουλευσάμενοι, πρὸ φωτὸς ἀναζεύ-
ξαντες προῆγον παρὰ θάλατταν διὰ τῆς Τυρρηνῶν
χώρας. ὁ δὲ Λεύκιος, ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ βουνοῦ τὸ 8
διασωζόμενον τοῦ στρατοπέδου μέρος ἅμα ταῖς ἰδίαις
δυνάμεσι, τὸ μὲν διακινδυνεύειν ἐκ παρατάξεως
οὐδαμῶς ἔκρινε συμφέρειν, ἐπιτηρεῖν δὲ μᾶλλον
καιροὺς καὶ τόπους εὐφυεῖς, ἑπόμενος, ἐάν πού τι
βλάψαι τοὺς πολεμίους ἢ τῆς λείας ἀποσπάσαι δυ-
νηθῇ.

Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους ἐκ Σαρδόνος μετὰ 27
τῶν στρατοπέδων Γάιος Ἀτίλιος ὕπατος εἰς Πίσας
καταπεπλευκὼς προῆγε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Ῥώμην,
ἐναντίαν ποιούμενος τοῖς πολεμίοις τὴν πορείαν.
ἤδη δὲ περὶ Τελαμῶνα τῆς Τυρρηνίας τῶν Κελτῶν 2
ὑπαρχόντων, οἱ προνομεύοντες ἐξ αὐτῶν ἐμπεσόντες

εἰς τοὺς παρὰ τοῦ Γαΐου προπορευομένους ἑάλω-
3 σαν· καὶ τά τε προγεγονότα διεσάφουν ἀνακρινόμε-
νοι τῷ στρατηγῷ καὶ τὴν παρουσίαν ἀμφοτέρων τῶν
στρατοπέδων ἀνήγγελλον, σημαίνοντες διότι τελέως
σύνεγγύς εἰσιν οἱ Κελτοὶ καὶ τούτων κατόπιν οἱ περὶ
4 τὸν Λεύκιον. ὁ δὲ τὰ μὲν ξενισθεὶς ἐπὶ τοῖς προσ-
πίπτουσι, τὰ δ' εὔελπις γενόμενος ἐπὶ τῷ δοκεῖν
μέσους κατὰ πορείαν ἀπειληφέναι τοὺς Κελτούς,
τοῖς μὲν χιλιάρχοις παρήγγειλε τάττειν τὰ στρατό-
πεδα, καὶ βάδην εἰς τοὔμπροσθεν προάγειν, καθ' ὅσον
ἂν οἱ τόποι προσδέχωνται τὴν μετωπηδὸν ἔφοδον.
5 αὐτὸς δὲ συνθεωρήσας εὐκαίρως λόφον κείμενον
ὑπὲρ τὴν ὁδόν, ὑφ' ὃν ἔδει παραπορευθῆναι τοὺς Κελ-
τούς, ἀναλαβὼν τοὺς ἱππεῖς, ὥρμησε σπεύδων προκα-
ταλαβέσθαι τὴν ἀκρολοφίαν καὶ πρῶτος κατάρξαι τοῦ
κινδύνου, πεπεισμένος τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἐκβαινόν-
6 των πλεῖστον οὕτω κληρονομήσειν. οἱ δὲ Κελτοὶ τὸ
μὲν πρῶτον τὴν παρουσίαν τῶν περὶ τὸν Ἀτίλιον
ἀγνοοῦντες, ἐκ δὲ τοῦ συμβαίνοντος ὑπολαμβάνοντες
τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον περιπεπορεῦσθαι τὴν νύκτα
τοῖς ἱππεῦσι καὶ προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς τόπους,
εὐθέως ἐξαπέστελλον τοὺς παρ' αὐτῶν ἱππεῖς καί τινας
τῶν εὐζώνων, ἀντιποιησομένους τῶν κατὰ τὸν βουνὸν
7 τόπων. ταχὺ δὲ συνέντες τὴν τοῦ Γαΐου παρου-
σίαν ἔκ τινος τῶν ἀχθέντων αἰχμαλώτων, σπουδῇ
παρενέβαλλον τοὺς πεζούς, ποιούμενοι τὴν ἔκταξιν
ἅμα πρὸς ἑκατέραν τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν ἀπ'
8 οὐρᾶς καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον· οὓς μὲν γὰρ ᾔδε-
σαν ἑπομένους αὐτοῖς, οὓς δὲ κατὰ τὸ στόμα προσε-
δόκων ἀπαντήσειν, ἔκ τε τῶν προσαγγελλομένων
τεκμαιρόμενοι καὶ τῶν κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν συμ-
28 βαινόντων. οἱ δὲ περὶ τὸν Αἰμίλιον ἀκηκοότες μὲν

τὸν εἰς τὰς Πίσας κατάπλουν τῶν στρατοπέδων,
οὔπω δὲ προσδοκῶντες αὐτὰ συνεγγίζειν, τότε σα-
φῶς ἐκ τοῦ περὶ τὸν λόφον ἀγῶνος ἔγνωσαν διότι
τελέως ἐγγὺς εἶναι συμβαίνει τὰς οἰκείας αὐτῶν
δυνάμεις. διὸ καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς παραυτίκα βοη- 2
θήσοντας ἐξαπέστελλον τοῖς ἐν τῷ λόφῳ διαγωνιζο-
μένοις, αὐτοὶ δὲ κατὰ τὰς εἰθισμένας τάξεις διακοσ-
μήσαντες τοὺς πεζοὺς προῆγον ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους.
οἱ δὲ Κελτοὶ τοὺς μὲν ἐκ τῶν Ἄλπεων Γαισάτους 3
προσαγορευομένους ἔταξαν πρὸς τὴν ἀπ' οὐρᾶς ἐπι-
φάνειαν, ᾗ προσεδόκων τοὺς περὶ τὸν Αἰμίλιον,
ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ἴνσομβρας· πρὸς δὲ τὴν κατὰ 4
πρόσωπον τοὺς Ταυρίσκους καὶ τοὺς ἐπὶ τάδε τοῦ
Πάδου κατοικοῦντας Βοίους παρενέβαλον, τὴν ἐναν-
τίαν μὲν στάσιν ἔχοντας τοῖς προειρημένοις, βλέ-
ποντας δὲ πρὸς τὴν τῶν τοῦ Γαΐου στρατοπέδων
ἔφοδον. τὰς δ' ἁμάξας καὶ συνωρίδας ἐκτὸς ἑκα- 5
τέρου τοῦ κέρατος παρέστησαν, τὴν δὲ λείαν εἴς τι
τῶν παρακειμένων ὀρῶν φυλακὴν περιστήσαντες
ἤθροιζον. γενομένης δ' ἀμφιστόμου τῆς τῶν Κελ- 6
τῶν δυνάμεως, οὐ μόνον καταπληκτικήν, ἀλλὰ καὶ
πρακτικὴν εἶναι συνέβαινε τὴν τάξιν. οἱ μὲν οὖν 7
Ἴνσομβρες καὶ Βοῖοι τὰς ἀναξυρίδας ἔχοντες καὶ τοὺς
εὐπετεῖς τῶν σάγων περὶ αὑτοὺς ἐξέταξαν· οἱ δὲ 8
Γαισάται διά τε τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ θάρσος ταῦτ'
ἀπορρίψαντες γυμνοὶ μετ' αὐτῶν τῶν ὅπλων πρῶ-
τοι τῆς δυνάμεως κατέστησαν, ὑπολαβόντες οὕτως
ἔσεσθαι πρακτικώτατοι, διὰ τό τινας τῶν τόπων
βατώδεις ὄντας ἐμπλέκεσθαι τοῖς ἐφάμμασι καὶ πα-
ραποδίζειν τὴν τῶν ὅπλων χρείαν. τὸ μὲν οὖν πρῶ- 9
τον αὐτὸς ὁ κατὰ τὸν λόφον ἐνειστήκει κίνδυνος,
ἅπασιν ὢν σύνοπτος, ὡς ἂν ἅμα τοσούτου πλήθους

ἱππέων ἀφ' ἑκάστου τῶν στρατοπέδων ἀναμὶξ ἀλλή-
10 λοις συμπεπτωκότος. ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ συνέβη
Γάιον μὲν τὸν ὕπατον παραβόλως ἀγωνιζόμενον ἐν
χειρῶν νόμῳ τελευτῆσαι τὸν βίον, τὴν δὲ κεφαλὴν
αὐτοῦ πρὸς τοὺς βασιλέας ἐπανενεχθῆναι τῶν Κελ-
τῶν· τοὺς δὲ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, κινδυνεύσαντας
ἐρρωμένως τέλος ἐπικρατῆσαι τοῦ τόπου καὶ τῶν
11 ὑπεναντίων. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν πεζῶν στρατοπέ-
δων ἤδη σύνεγγυς ὄντων ἀλλήλοις ἴδιον ἦν καὶ
θαυμαστὸν τὸ συμβαῖνον οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῷ
τῷ καιρῷ τότε παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ποτε μετὰ
ταῦτα δυναμένοις ὑπὸ τὴν ὄψιν λαμβάνειν ἐκ τῶν
29 λεγομένων τὸ γεγονός. πρῶτον μὲν γὰρ ἐκ τριῶν
στρατοπέδων τῆς μάχης συνισταμένης, δῆλον ὡς
ξένην καὶ παρηλλαγμένην εἰκὸς καὶ τὴν χρείαν φαί-
2 νεσθαι τοῦ συντεταγμένου. δεύτερον δὲ πῶς οὐκ
ἂν ἀπορήσαι τις καὶ νῦν καὶ τότε παρ' αὐτὸν ὢν
τὸν καιρὸν πότερον οἱ Κελτοὶ τὴν ἐπισφαλεστάτην
εἶχον χώραν, ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἅμα τῶν πολε-
3 μίων ἐπαγόντων αὐτοῖς, ἢ τοὐναντίον τὴν ἐπιτευ-
κτικωτάτην, ἅμα μὲν ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀμφοτέ-
ρους, ἅμα δὲ τὴν ἀφ' ἑκατέρων ἀσφάλειαν ἐκ τῶν
ὄπισθεν αὐτοῖς παρασκευάζοντες, τὸ δὲ μέγιστον
ἀποκεκλειμένης πάσης τῆς εἰς τοὔπισθεν ἀναχω-
4 ρήσεως καὶ τῆς ἐν τῷ λείπεσθαι σωτηρίας; ἡ γὰρ
τῆς ἀμφιστόμου τάξεως ἰδιότης τοιαύτην ἔχει τὴν
5 χρείαν. τούς γε μὴν Ῥωμαίους τὰ μὲν εὐθαρσεῖς
ἐποίει τὸ μέσους καὶ πάντοθεν περιειληφέναι τοὺς
πολεμίους, τὰ δὲ πάλιν ὁ κόσμος αὐτοὺς καὶ θό-
6 ρυβος ἐξέπληττε τῆς τῶν Κελτῶν δυνάμεως. ἀνα-
ρίθμητον μὲν γὰρ ἦν τὸ τῶν βυκανητῶν καὶ σαλ-
πικτῶν πλῆθος· οἷς ἅμα τοῦ παντὸς στρατοπέδου

συμπαιανίζοντος τηλικαύτην καὶ τοιαύτην συνέβαινε
γίγνεσθαι κραυγὴν ὥστε μὴ μόνον τὰς σάλπιγγας
καὶ τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρακειμένους τό-
πους συνηχοῦντας ἐξ αὑτῶν δοκεῖν προΐεσθαι φωνήν.
ἐκπληκτικὴ δ' ἦν καὶ τῶν γυμνῶν προεστώτων ἀν- 7
δρῶν ἥ τε ἐπιφάνεια καὶ κίνησις, ὡς ἂν διαφερόν-
των ταῖς ἀκμαῖς καὶ τοῖς εἴδεσι. πάντες δ' οἱ τὰς
πρώτας κατέχοντες σπείρας χρυσοῖς μανιάκαις καὶ
περιχείροις ἦσαν κατακεκοσμημένοι. πρὸς ἃ βλέπον- 8
τες οἱ Ῥωμαῖοι τὰ μὲν ἐξεπλήττοντο, τὰ δ' ὑπὸ τῆς
τοῦ λυσιτελοῦς ἐλπίδος ἀγόμενοι διπλασίως παρωξύ-
νοντο πρὸς τὸν κίνδυνον. πλὴν ἅμα τῷ τοὺς ἀκον- 30
τιστὰς προελθόντας ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων
κατὰ τὸν ἐθισμὸν εἰσακοντίζειν ἐνεργοῖς καὶ πυκνοῖς
τοῖς βέλεσι, τοῖς μὲν ὀπίσω τῶν Κελτῶν πολλὴν εὐχρη-
στίαν οἱ σάγοι μετὰ τῶν ἀναξυρίδων παρεῖχον· τοῖς 2
δὲ γυμνοῖς προεστῶσι παρὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ πράγ-
ματος συμβαίνοντος τἀναντία πολλὴν ἀπορίαν καὶ
δυσχρηστίαν παρεῖχε τὸ γιγνόμενον. οὐ γὰρ δυνα- 3
μένου τοῦ Γαλατικοῦ θυρεοῦ τὸν ἄνδρα περισκέ-
πειν, ὅσῳ γυμνὰ καὶ μείζω τὰ σώματα ἦν, τοσούτῳ
συνέβαινε μᾶλλον τὰ βέλη πίπτειν ἔνδον. τέλος δ' 4
οὐ δυνάμενοι μὲν ἀμύνασθαι τοὺς εἰσακοντίζοντας
διὰ τὴν ἀπόστασιν καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιπτόντων
βελῶν, περικακοῦντες δὲ καὶ δυσχρηστούμενοι τοῖς
παροῦσιν, οἱ μὲν εἰς τοὺς πολεμίους ὑπὸ τοῦ θυμοῦ
καὶ τῆς ἀλογιστίας εἰκῇ προπίπτοντες καὶ διδόντες
σφᾶς αὐτοὺς ἑκουσίως ἀπέθνησκον, οἱ δ' εἰς τοὺς
φίλους ἀναχωροῦντες ἐπὶ πόδα καὶ προδήλως ἀπο-
δειλιῶντες διέστρεφον τοὺς κατόπιν. τὸ μὲν οὖν 5
τῶν Γαισατῶν φρόνημα παρὰ τοῖς ἀκοντισταῖς τούτῳ
τῷ τρόπῳ κατελύθη. τὸ δὲ τῶν Ἰνσόμβρων καὶ Βοίων 6

ἔτι δὲ Ταυρίσκων πλῆθος ἅμα τῷ τοὺς Ῥωμαίους
δεξαμένους τοὺς ἑαυτῶν ἀκοντιστὰς προσβάλλειν
σφίσι τὰς σπείρας συμπεσὸν τοῖς πολεμίοις ἐκ χειρὸς
7 ἐποίει μάχην ἰσχυράν. διακοπτόμενοι γὰρ ἔμενον
ἐπ' ἴσον ταῖς ψυχαῖς, αὐτῷ τούτῳ καὶ καθόλου καὶ
κατ' ἄνδρα λειπόμενοι, ταῖς τῶν ὅπλων κατα-
8 σκευαῖς. οἱ μὲν οὖν θυρεοὶ πρὸς ἀσφάλειαν, αἱ
δὲ μάχαιραι πρὸς πρᾶξιν μεγάλην διαφορὰν ἔχειν,
9 τὴν δὲ Γαλατικὴν καταφορὰν ἔχειν μόνον. ἐπεὶ δ'
ἐξ ὑπερδεξίου καὶ κατὰ κέρας οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱπ-
πεῖς ἐμβαλόντες ἀπὸ τοῦ λόφου προσέφερον τὰς
χεῖρας ἐρρωμένως, τόθ' οἱ μὲν πεζοὶ τῶν Κελτῶν
ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ κατεκόπησαν, οἱ
δ' ἱππεῖς πρὸς φυγὴν ὥρμησαν.

31 Ἀπέθανον μὲν οὖν τῶν Κελτῶν εἰς τετρακισμυ-
ρίους, ἑάλωσαν δ' οὐκ ἐλάττους μυρίων, ἐν οἷς καὶ
2 τῶν βασιλέων Κογκολιτάνος. ὁ δ' ἕτερος αὐτῶν
Ἀνηρόεστος εἴς τινα τόπον συμφυγὼν μετ' ὀλίγων
προσήνεγκε τὰς χεῖρας αὑτῷ καὶ τοῖς ἀναγκαίοις.
3 ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων τὰ μὲν σκῦλα συν-
αθροίσας εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέστειλε, τὴν δὲ λείαν
4 ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσιν. αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τὰ
στρατόπεδα καὶ διελθὼν παρ' αὐτὴν τὴν Λιγυστι-
κὴν εἰς τὴν τῶν Βοίων ἐνέβαλε χώραν. πληρώσας
δὲ τὰς ὁρμὰς τῶν στρατοπέδων τῆς ὠφελείας ἐν ὀλί-
γαις ἡμέραις ἧκε μετὰ τῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ῥώ-
5 μην. καὶ τὸ μὲν Καπετώλιον ἐκόσμησε ταῖς τε ση-
μαίαις καὶ τοῖς μανιάκαις· τοῦτο δ' ἔστι χρυσοῦν
ψέλιον, ὃ φοροῦσι περὶ τὸν τράχηλον οἱ Γαλάται·
6 τοῖς δὲ λοιποῖς σκύλοις καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις πρὸς
τὴν εἴσοδον ἐχρήσατο τὴν ἑαυτοῦ καὶ πρὸς τὴν τοῦ
θριάμβου διακόσμησιν.

Ἡ μὲν οὖν βαρυτάτη τῶν Κελτῶν ἔφοδος οὕτω 7
καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διεφθάρη, πᾶσι μὲν Ἰταλι-
ώταις, μάλιστα δὲ Ῥωμαίοις, μέγαν καὶ φοβερὸν
ἐπικρεμάσασα κίνδυνον. ἀπὸ δὲ τοῦ κατορθώ- 8
ματος τούτου κατελπίσαντες Ῥωμαῖοι δυνήσεσθαι
τοὺς Κελτοὺς ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ τὸν Πάδον
ὁλοσχερῶς ἐκβαλεῖν, τούς τε μετὰ ταῦτα καταστα-
θέντας ὑπάτους Κόϊντον Φουλούϊον καὶ Τίτον Μάλ-
λιον ἀμφοτέρους καὶ τὰς δυνάμεις μετὰ παρασκευῆς
μεγάλης ἐξαπέστειλαν ἐπὶ τοὺς Κελτούς. οὗτοι δὲ 9
τοὺς μὲν Βοίους ἐξ ἐφόδου καταπληξάμενοι συνη-
νάγκασαν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἑαυτοὺς δοῦναι πίστιν,
τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον τῆς στρατείας, ἐπιγενομένων 10
ὄμβρων ἐξαισίων, ἔτι δὲ λοιμικῆς διαθέσεως ἐμπεσού-
σης αὐτοῖς, εἰς τέλος ἄπρακτον εἶχον. μετὰ δὲ τού- 32
τους κατασταθέντες Πόπλιος Φούριος καὶ Γάιος Φλα-
μίνιος αὖθις ἐνέβαλον εἰς τὴν Κελτικὴν διὰ τῆς τῶν
Ἀναμάρων χώρας, οἷς συμβαίνει μὴ μακρὰν ἀπὸ Μασ-
σαλίας ἔχειν τὴν οἴκησιν. οὓς εἰς τὴν φιλίαν προσα- 2
γαγόμενοι διέβησαν εἰς τὴν τῶν Ἰνσόμβρων γῆν κατὰ
τὰς συρροίας τοῦ τε Ἀδόα καὶ Πάδου ποταμοῦ. λα- 3
βόντες δὲ πληγὰς περί τε τὴν διάβασιν καὶ περὶ
τὴν στρατοπεδείαν, παραυτίκα μὲν ἔμειναν, μετὰ
δὲ ταῦτα σπεισάμενοι καθ' ὁμολογίαν ἀνέλυσαν ἐκ
τῶν τόπων. περιελθόντες δὲ πλείους ἡμέρας, καὶ 4
διελθόντες τὸν Κλούσιον ποταμόν, ἦλθον εἰς τὴν
τῶν Γονομάνων χώραν, καὶ προσλαβόντες τούτους,
ὄντας συμμάχους, ἐνέβαλον πάλιν ἀπὸ τῶν κατὰ τὰς
Ἄλπεις τόπων εἰς τὰ τῶν Ἰνσόμβρων πεδία καὶ τήν
τε γῆν ἐδῄουν καὶ τὰς κατοικίας αὐτῶν ἐξεπόρθουν.
οἱ δὲ τῶν Ἰνσόμβρων προεστῶτες, θεωροῦντες ἀμε- 5
τάθετον οὖσαν την ἐπιβολὴν τῶν Ῥωμαίων, ἔκριναν

τῆς τύχης λαβεῖν πεῖραν καὶ διακινδυνεῦσαι πρὸς
6 αὐτοὺς ὁλοσχερῶς. συναθροίσαντες οὖν ἁπάσας ἐπὶ
ταὐτόν, καὶ τὰς χρυσᾶς σημαίας τὰς ἀκινήτους λε-
γομένας καθελόντες ἐκ τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἱεροῦ, καὶ
τἄλλα παρασκευασάμενοι δεόντως, μετὰ ταῦτα τε-
θαρρηκότως καὶ καταπληκτικῶς ἀντεστρατοπέδευσαν
τοῖς πολεμίοις, ὄντες τὸ πλῆθος εἰς πέντε μυριά-
7 δας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν ὁρῶντες σφᾶς ἐλάτ-
τους ὄντας παρὰ πολὺ τῶν ἐναντίων, ἐβούλοντο
συγχρῆσθαι ταῖς τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς Κελ-
8 τῶν δυνάμεσι· τὰ δὲ συλλογισάμενοι τήν τε Γαλα-
τικὴν ἀθεσίαν καὶ διότι πρὸς ὁμοφύλους τῶν προσ-
λαμβανομένων μέλλουσι ποιεῖσθαι τὸν κίνδυνον,
εὐλαβοῦντο τοιούτοις ἀνδράσι τοιούτου καιροῦ καὶ
9 πράγματος κοινωνεῖν. τέλος δ' οὖν αὐτοὶ μὲν ὑπέ-
μειναν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, τοὺς δὲ τῶν Κελτῶν
σφίσι συνόντας διαβιβάσαντες εἰς τὸ πέραν ἀνέ-
σπασαν τὰς ἐπὶ τοῦ ῥείθρου γεφύρας, ἅμα μὲν ἀσ-
10 φαλιζόμενοι τὰ πρὸς ἐκείνους, ἅμα δὲ μίαν ἑαυτοῖς
ἀπολείποντες ἐλπίδα τῆς σωτηρίας τὴν ἐν τῷ νικᾶν,
διὰ τὸ κατόπιν αὐτοῖς ἄβατον ὄντα παρακεῖσθαι
11 τὸν προειρημένον ποταμόν. πράξαντες δὲ ταῦτα
πρὸς τῷ διακινδυνεύειν ἦσαν.

33 Δοκοῦσι δ' ἐμφρόνως κεχρῆσθαι τῇ μάχῃ ταύτῃ
Ῥωμαῖοι, τῶν χιλιάρχων ὑποδειξάντων ὡς δεῖ ποι-
εῖσθαι τὸν ἀγῶνα κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστους.
2 συνεορακότες γὰρ ἐκ τῶν προγεγονότων κινδύνων
ὅτι τοῖς τε θυμοῖς κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον, ἕως
ἂν ἀκέραιον ᾖ, φοβερώτατόν ἐστι πᾶν τὸ Γαλατικὸν
3 φῦλον, αἵ τε μάχαιραι ταῖς κατασκευαῖς, καθάπερ
εἴρηται πρότερον, μίαν ἔχουσι τὴν πρώτην κατα-
φορὰν καιρίαν, ἀπὸ δὲ ταύτης εὐθέως ἀποξυστροῦν-

ται, καμπτόμεναι κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος ἐπὶ
τοσοῦτον ὥστ' ἐὰν μὴ δῷ τις ἀναστροφὴν τοῖς χρω-
μένοις, ἐρείσαντας πρὸς τὴν γῆν ἀπευθῦναι τῷ ποδί,
τελέως ἄπρακτον εἶναι τὴν δευτέραν πληγὴν αὐ-
τῶν· ἀναδόντες οὖν οἱ χιλίαρχοι τὰ τῶν τριαρίων 4
δόρατα τῶν κατόπιν ἐφεστώτων ταῖς πρώταις σπεί-
ραις, καὶ παραγγείλαντες ἐκ μεταλήψεως τοῖς ξί-
φεσι χρῆσθαι, συνέβαλον ἐκ παρατάξεως κατὰ πρόσ-
ωπον τοῖς Κελτοῖς. ἅμα δὲ τῷ πρὸς τὰ δόρατα 5
ταῖς πρώταις καταφοραῖς χρωμένων τῶν Γαλατῶν
ἀχρειωθῆναι τὰς μαχαίρας συνδραμόντες εἰς τὰς χεῖ-
ρας τοὺς μὲν Κελτοὺς ἀπράκτους ἐποίησαν, ἀφελό-
μενοι τὴν ἐκ διάρσεως αὐτῶν μάχην, ὅπερ ἴδιόν
ἐστι Γαλατικῆς χρείας, διὰ τὸ μηδαμῶς κέντημα τὸ
ξίφος ἔχειν· αὐτοὶ δ' οὐκ ἐκ καταφορᾶς, ἀλλ' ἐκ 6
διαλήψεως ὀρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, πρα-
κτικοῦ τοῦ κεντήματος περὶ αὐτὰς ὑπάρχοντος, τύ-
πτοντες εἰς τὰ στέρνα καὶ τὰ πρόσωπα καὶ πληγὴν
ἐπὶ πληγῇ φέροντες, διέφθειραν τοὺς πλείστους τῶν
παραταξαμένων διὰ τὴν τῶν χιλιάρχων πρόνοιαν.
ὁ μὲν γὰρ στρατηγὸς Φλαμίνιος οὐκ ὀρθῶς δοκεῖ 7
κεχρῆσθαι τῷ προειρημένῳ κινδύνῳ. παρ' αὐτὴν
γὰρ τὴν ὀφρῦν τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἔκτα-
ξιν διέφθειρε τὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς μάχης ἴδιον, οὐχ
ὑπολιπόμενος τόπον πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ταῖς σπεί-
ραις ἀναχώρησιν. εἰ γὰρ συνέβη βραχὺ μόνον πιε- 8
σθῆναι τῇ χώρᾳ τοὺς ἄνδρας κατὰ τὴν μάχην, ῥί-
πτειν ἂν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτοὺς ἔδει διὰ τὴν ἀστο-
χίαν τοῦ προεστῶτος. οὐ μὴν ἀλλά γε πολὺ νική- 9
σαντες ταῖς σφετέραις ἀρεταῖς, καθάπερ εἶπον, καὶ
παμπληθοῦς μὲν λείας, οὐκ ὀλίγων δὲ σκύλων κρα-
τήσαντες, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην.

34 Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει, διαπρεσβευσαμένων τῶν Κελ-
τῶν ὑπὲρ εἰρήνης καὶ πᾶν ποιήσειν ὑπισχνουμέ-
νων, ἔσπευσαν οἱ κατασταθέντες ὕπατοι Μάρκος
Κλαύδιος καὶ Γνάιος Κορνήλιος τοῦ μὴ συγχωρη-
2 θῆναι τὴν εἰρήνην αὐτοῖς. οἱ δ' ἀποτυχόντες, καὶ
κρίναντες ἐξελέγξαι τὰς τελευταίας ἐλπίδας, αὖθις
ὥρμησαν ἐπὶ τὸ μισθοῦσθαι τῶν περὶ τὸν Ῥοδανὸν
Γαισατῶν Γαλατῶν εἰς τρισμυρίους· οὓς παραλα-
βόντες εἶχον ἐν ἑτοίμῳ καὶ προσεδόκων τὴν τῶν
3 πολεμίων ἔφοδον. οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί,
τῆς ὥρας ἐπιγενομένης, ἀναλαβόντες τὰς δυνάμεις
4 ἦγον εἰς τὴν τῶν Ἰνσόμβρων χώραν. παραγενόμε-
νοι δὲ καὶ στρατοπεδεύσαντες περὶ πόλιν Ἀχέρρας,
ἣ μεταξὺ κεῖται τοῦ Πάδου καὶ τῶν Ἀλπίνων ὀρῶν,
5 ἐπολιόρκουν ταύτην. οἱ δ' Ἴνσομβρες, βοηθεῖν μὲν
οὐ δυνάμενοι, διὰ τὸ προκαταληφθῆναι τοὺς εὐφυ-
εῖς τόπους, σπεύδοντες δὲ λῦσαι τὴν πολιορκίαν
τῶν Ἀχερρῶν, μέρος τι τῆς δυνάμεως διαβιβάσαν-
τες τὸν Πάδον εἰς τὴν τῶν Ἄνδρων χώραν ἐπο-
6 λιόρκουν τὸ προσαγορευόμενον Κλαστίδιον. προσ-
πεσόντος δὲ τοῦ συμβαίνοντος τοῖς στρατηγοῖς, ἀνα-
λαβὼν τοὺς ἱππεῖς Μάρκος Κλαύδιος καὶ τῶν πε-
ζικῶν ἠπείγετο, σπεύδων βοηθῆσαι τοῖς πολιορκου-
7 μένοις. οἱ δὲ Κελτοί, πυθόμενοι τὴν παρουσίαν
τῶν ὑπεναντίων, λύσαντες τὴν πολιορκίαν ὑπήν-
8 των καὶ παρετάξαντο. τῶν δὲ Ῥωμαίων αὐτοῖς τοῖς
ἱππεῦσιν ἐξ ἐφόδου τολμηρῶς σφίσι προσπεσόντων,
τὰς μὲν ἀρχὰς ἀντεῖχον· μετὰ δὲ ταῦτα περιιστα-
μένων καὶ κατὰ νώτου καὶ κατὰ κέρας, δυσχρη-
στούμενοι τῇ μάχῃ, τέλος ἐτράπησαν ὑπ' αὐτῶν
9 τῶν ἱππέων. καὶ πολλοὶ μὲν εἰς τὸν ποταμὸν ἐμ-
πεσόντες ὑπὸ τοῦ ῥεύματος διεφθάρησαν, οἱ δὲ

πλείους ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεκόπησαν. ἔλαβον 10
δὲ καὶ τὰς Ἀχέρρας οἱ Ῥωμαῖοι σίτου γεμούσας, ἐκ-
χωρησάντων εἰς τὸ Μεδιόλανον τῶν Γαλατῶν, ὅσπερ
ἐστὶ κυριώτατος τόπος τῆς τῶν Ἰνσόμβρων χώρας.
οἷς ἐκ ποδὸς ἐπακολουθήσαντος τοῦ Γναΐου, καὶ 11
προσβαλόντος ἄφνω πρὸς τὸ Μεδιόλανον, τὸ μὲν
πρῶτον ἡσυχίαν ἔσχον· ἀπολυομένου δ' αὐτοῦ πά- 12
λιν εἰς τὰς Ἀχέρρας, ἐπεξελθόντες καὶ τῆς οὐρα-
γίας ἁψάμενοι θρασέως πολλοὺς μὲν νεκροὺς ἐποί-
ησαν, μέρος δέ τι καὶ φυγεῖν αὐτῶν ἠνάγκασαν,
ἕως ὁ Γνάιος ἀνακαλεσάμενος τοὺς ἐκ τῆς πρωτο- 13
πορείας παρώρμησε στῆναι καὶ συμβαλεῖν τοῖς πο-
λεμίοις. οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, πειθαρχήσαντες τῷ 14
στρατηγῷ, διεμάχοντο πρὸς τοὺς ἐπικειμένους εὐ-
ρώστως. οἱ δὲ Κελτοί, διὰ τὸ παρὸν εὐτύχημα μεί- 15
ναντες ἐπὶ ποσὸν εὐθαρσῶς, μετ' οὐ πολὺ τραπέν-
τες ἔφευγον εἰς τὰς παρωρείας. ὁ δὲ Γνάιος ἐπα-
κολουθήσας τήν τε χώραν ἐπόρθει καὶ τὸ Μεδιό-
λανον εἷλε κατὰ κράτος. οὗ συμβαίνοντος οἱ προ- 35
εστῶτες τῶν Ἰνσόμβρων, ἀπογνόντες τὰς τῆς σωτη-
ρίας ἐλπίδας, πάντα τὰ καθ' αὐτοὺς ἐπέτρεψαν τοῖς
Ῥωμαίοις.

Ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺς Κελτοὺς πόλεμος τοιοῦτον 2
ἔσχε τὸ τέλος, κατὰ μὲν τὴν ἀπόνοιαν καὶ τόλμαν
τῶν ἀγωνιζομένων ἀνδρῶν, ἔτι δὲ κατὰ τὰς μάχας
καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς ἀπολλυμένων, οὐδε-
νὸς καταδεέστερος τῶν ἱστορημένων, κατὰ δὲ τὰς 3
ἐπιβολὰς καὶ τὴν ἀκρισίαν τοῦ κατὰ μέρος χειρι-
σμοῦ τελέως εὐκαταφρόνητος, διὰ τὸ μὴ τὸ πλεῖον,
ἀλλὰ συλλήβδην ἅπαν τὸ γιγνόμενον ὑπὸ τῶν Γα-
λατῶν θυμῷ μᾶλλον ἢ λογισμῷ βραβεύεσθαι. περὶ 4
ὧν ἡμεῖς συνθεωρήσαντες μετ' ὀλίγον χρόνον αὐτοὺς

ἐκ τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων ἐξωσθέντας, πλὴν
ὀλίγων τόπων τῶν ὑπ' αὐτὰς τὰς Ἄλπεις κειμένων,
οὐκ ᾠήθημεν δεῖν οὔτε τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔφοδον αὐ-
τῶν ἀμνημόνευτον παραλιπεῖν οὔτε τὰς μετὰ ταῦτα
5 πράξεις οὔτε τὴν τελευταίαν ἐξανάστασιν, ὑπολαμ-
βάνοντες οἰκεῖον ἱστορίας ὑπάρχειν τὰ τοιαῦτα ἐπεισ-
όδια τῆς τύχης εἰς μνήμην ἄγειν καὶ παράδοσιν
6 τοῖς ἐπιγενομένοις, ἵνα μὴ τελέως οἱ μεθ' ἡμᾶς
ἀνεννόητοι τούτων ὑπάρχοντες ἐκπλήττωνται τὰς
αἰφνιδίους καὶ παραλόγους τῶν βαρβάρων ἐφόδους,
ἀλλ' ἐπὶ ποσὸν ἐν νῷ λαμβάνοντες ὡς ὀλιγοχρό-
νιόν ἐστι καὶ λίαν εὔφθαρτον τὸ φῦλον αὐτῶν
ὑπομένωσι, καὶ πάσας ἐξελέγχωσι τὰς σφετέρας ἐλ-
πίδας πρότερον ἢ παραχωρῆσαί τινος τῶν ἀναγκαίων.
7 καὶ γὰρ τοὺς τὴν Περσῶν ἔφοδον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα
καὶ Γαλατῶν ἐπὶ Δελφοὺς εἰς μνήμην καὶ παράδο-
σιν ἡμῖν ἀγαγόντας οὐ μικρά, μεγάλα δ' οἴομαι
συμβεβλῆσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλ-
8 λήνων ἐλευθερίας ἀγῶνας. οὔτε γὰρ χορηγιῶν οὔθ'
ὅπλων οὔτ' ἀνδρῶν πλῆθος καταπλαγεὶς ἄν τις ἀπο-
σταίη τῆς τελευταίας ἐλπίδος, τοῦ διαγωνίζεσθαι
περὶ τῆς σφετέρας χώρας καὶ πατρίδος, λαμβάνων
πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδοξον τῶν τότε γενομένων,
καὶ μνημονεύων ὅσας μυριάδας καὶ τίνας τόλμας
καὶ πηλίκας παρασκευὰς ἡ τῶν σὺν νῷ καὶ μετὰ
λογισμοῦ κινδυνευόντων αἵρεσις καὶ δύναμις κα-
9 θεῖλεν. ὁ δὲ ἀπὸ Γαλατῶν φόβος οὐ μόνον τὸ πα-
λαιόν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἤδη πλεονάκις ἐξέπληξε
10 τοὺς Ἕλληνας. διὸ καὶ μᾶλλον ἔγωγε παρωρμήθην
ἐπὶ τὸ κεφαλαιώδη μέν, ἀνέκαθεν δὲ ποιήσασθαι
τὴν ὑπὲρ τούτων ἐξήγησιν.

36 Ἀσδρούβας δ' ὁ τῶν Καρχηδονίων στρατηγός,

ἀπὸ γὰρ τούτων παρεξέβημεν τῆς ἐξηγήσεως, ἔτη
χειρίσας ὀκτὼ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἐτελεύτησε δο-
λοφονηθεὶς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ καταλύμασι νυκτὸς ὑπό
τινος Κελτοῦ τὸ γένος ἰδίων ἕνεκα ἀδικημάτων, οὐ 2
μικράν, ἀλλὰ μεγάλην ποιήσας ἐπίδοσιν τοῖς Καρ-
χηδονίων πράγμασιν, οὐχ οὕτω διὰ τῶν πολεμίων
ἔργων ὡς διὰ τῆς πρὸς τοὺς δυνάστας ὁμιλίας. τὴν
δὲ στρατηγίαν οἱ Καρχηδόνιοι τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν 3
Ἀννίβᾳ περιέθεσαν, ὄντι νέῳ, διὰ τὴν ὑποφαινομέ-
νην ἐκ τῶν πράξεων ἀγχίνοιαν αὐτοῦ καὶ τόλμαν. ὃς 4
παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν εὐθέως δῆλος ἦν ἐκ τῶν ἐπι-
νοημάτων πόλεμον ἐξοίσων Ῥωμαίοις. ὃ δὴ καὶ τέ-
λος ἐποίησε, πάνυ βραχὺν ἐπισχὼν χρόνον. τὰ μὲν 5
οὖν κατὰ Καρχηδονίους καὶ Ῥωμαίους ἀπὸ τούτων
ἤδη τῶν καιρῶν ἐν ὑποψίαις ἦν πρὸς ἀλλήλους καὶ
παρατριβαῖς. οἱ μὲν γὰρ ἐπεβούλευον, ἀμύνασθαι 6
σπεύδοντες διὰ τὰς περὶ Σικελίαν ἐλαττώσεις, οἱ
δὲ Ῥωμαῖοι διηπίστουν, θεωροῦντες αὐτῶν τὰς ἐπι-
βολάς. ἐξ ὧν δῆλον ἦν τοῖς ὀρθῶς σκοπουμένοις
ὅτι μέλλουσι πολεμεῖν ἀλλήλοις οὐ μετὰ πολὺν
χρόνον.

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀχαιοὶ καὶ Φί- 37
λιππος ὁ βασιλεὺς ἅμα τοῖς ἄλλοις συμμάχοις συνί-
σταντο τὸν πρὸς Αἰτωλοὺς πόλεμον τὸν προσαγο-
ρευθέντα συμμαχικόν. ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τάς τε περὶ 2
Σικελίαν καὶ Λιβύην καὶ τὰς ἑξῆς πράξεις διεξιόν-
τες κατὰ τὸ συνεχὲς τῆς προκατασκευῆς ἥκομεν ἐπὶ
τὴν ἀρχὴν τοῦ τε συμμαχικοῦ καὶ τοῦ δευτέρου συ-
στάντος μὲν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πολέμου,
προσαγορευθέντος δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις Ἀννιβαϊ-
κοῦ, κατὰ δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν ἀπὸ τούτων
τῶν καιρῶν ἐπηγγειλάμεθα ποιήσεσθαι τὴν ἀρχὴν

3 τῆς ἑαυτῶν συντάξεως, πρέπον ἂν εἴη τούτων ἀφε-
μένους ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα μεταβαίνειν πρά-
ξεις, ἵνα πανταχόθεν ὁμοίαν ποιησάμενοι τὴν προ-
κατασκευὴν καὶ τὴν ἔφοδον ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς και-
ροὺς οὕτως ἤδη τῆς ἰδίας καὶ τῆς ἀποδεικτικῆς ἱστο-
4 ρίας ἀρχώμεθα. ἐπεὶ γὰρ οὐ τινὰς πράξεις, καθά-
περ οἱ πρὸ ἡμῶν, οἷον τὰς Ἑλληνικὰς ἢ Περσικάς,
ὁμοῦ δὲ τὰς ἐν τοῖς γνωριζομένοις μέρεσι τῆς οἰ-
κουμένης ἀναγράφειν ἐπικεχειρήκαμεν, διὰ τὸ πρὸς
τοῦτο τὸ μέρος τῆς ὑποθέσεως ἴδιόν τι συμβεβλῆ-
σθαι τοὺς καθ' ἡμᾶς καιρούς, ὑπὲρ ὧν σαφέστε-
5 ρον ἐν ἑτέροις δηλώσομεν, δέον ἂν εἴη καὶ πρὸ τῆς
κατασκευῆς ἐπὶ βραχὺ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ γνω-
ριζομένων ἐθνῶν καὶ τόπων ἐφάψασθαι τῆς οἰκου-
6 μένης. περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τῶν
κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀρκούντως ἔχει ποιεῖσθαι τὴν
ἀνάμνησιν ἀπὸ τῶν νῦν ῥηθέντων καιρῶν, διὰ τὸ
τὴν μὲν ὑπὲρ τῶν προγεγονότων παρ' αὐτοῖς ἱστο-
ρίαν ὑπὸ πλειόνων ἐκδεδόσθαι καὶ γνώριμον ὑπάρ-
χειν ἅπασιν, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς μηδὲν
αὐτοῖς ἐξηλλαγμένον ἀπηντῆσθαι μηδὲ παράλογον
ὑπὸ τῆς τύχης, ὥστε προσδεῖσθαι τῆς τῶν προγε-
7 γονότων ὑπομνήσεως. περὶ δὲ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν
ἔθνους καὶ περὶ τῆς Μακεδόνων οἰκίας ἁρμόσει διὰ
8 βραχέων ἀναδραμεῖν τοῖς χρόνοις, ἐπειδὴ περὶ μὲν
ταύτην ὁλοσχερὴς ἐπαναίρεσις, περὶ δὲ τοὺς Ἀχαι-
ούς, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, παράδοξος αὔξησις
καὶ συμφρόνησις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς γέγονε.
9 πολλῶν γὰρ ἐπιβαλομένων ἐν τοῖς παρεληλυθόσι
χρόνοις ἐπὶ ταὐτὸ συμφέρον ἀγαγεῖν Πελοποννη-
σίους, οὐδενὸς δὲ καθικέσθαι δυνηθέντος, διὰ τὸ
μὴ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἕνεκεν, ἀλλὰ τῆς σφετέρας

χάριν ἑκάστους ποιεῖσθαι τὴν σπουδήν, τοιαύτην 10
καὶ τηλικαύτην ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἔσχε προ-
κοπὴν καὶ συντέλειαν τοῦτο τὸ μέρος ὥστε μὴ μό-
νον συμμαχικὴν καὶ φιλικὴν κοινωνίαν γεγονέναι
πραγμάτων περὶ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ νόμοις χρῆσθαι
τοῖς αὐτοῖς καὶ σταθμοῖς καὶ μέτροις καὶ νομίσμασι,
πρὸς δὲ τούτοις ἄρχουσι, βουλευταῖς, δικασταῖς
τοῖς αὐτοῖς, καθόλου δὲ τούτῳ μόνῳ διαλλάττειν 11
τοῦ μὴ μιᾶς πόλεως διάθεσιν ἔχειν σχεδὸν τὴν σύμ-
πασαν Πελοπόννησον τῷ μὴ τὸν αὐτὸν περίβολον
ὑπάρχειν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν, τἄλλα δ' εἶναι
καὶ κοινῇ καὶ κατὰ πόλεις ἑκάστοις ταὐτὰ καὶ πα-
ραπλήσια.

Πρῶτον δὲ πῶς ἐπεκράτησε καὶ τίνι τρόπῳ τὸ 38
τῶν Ἀχαιῶν ὄνομα κατὰ πάντων Πελοποννησίων
οὐκ ἄχρηστον μαθεῖν. οὔτε γὰρ χώρας καὶ πόλεων 2
πλήθει διαφέρουσιν οἱ πάτριον ἐξ ἀρχῆς ἔχοντες τὴν
προσηγορίαν ταύτην οὔτε πλούτοις οὔτε ταῖς τῶν
ἀνδρῶν ἀρεταῖς. τό τε γὰρ τῶν Ἀρκάδων ἔθνος, 3
ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τῶν Λακώνων, πλήθει μὲν ἀνδρῶν
καὶ χώρας οὐδὲ παρὰ μικρὸν ὑπερέχει· καὶ μὴν
οὐδὲ τῶν τῆς ἀνδραγαθίας πρωτείων οὐδενὶ τῶν
Ἑλλήνων οἷοί τ' εἰσὶν οὐδέποτε παραχωρεῖν οἱ
προειρημένοι. πῶς οὖν καὶ διὰ τί νῦν εὐδοκοῦσιν 4
οὗτοί τε καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν Πελοποννησίων,
ἅμα τὴν πολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν προσηγορίαν
μετειληφότες; δῆλον ὡς τύχην μὲν λέγειν οὐδαμῶς 5
ἂν εἴη πρέπον· φαῦλον γάρ· αἰτίαν δὲ μᾶλλον
ζητεῖν. χωρὶς γὰρ ταύτης οὔτε τῶν κατὰ λόγον
οὔτε τῶν παρὰ λόγον εἶναι δοκούντων οὐδὲν οἷόν
τε συντελεσθῆναι. ἔστι δ' οὖν, ὡς ἐμὴ δόξα, τοι-
αύτη τις. ἰσηγορίας καὶ παρρησίας καὶ καθόλου 6

δημοκρατίας ἀληθινῆς σύστημα καὶ προαίρεσιν εἰλι-
κρινεστέραν οὐκ ἂν εὕροι τις τῆς παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς
7 ὑπαρχούσης. αὕτη τινὰς μὲν ἐθελοντὴν αἱρετιστὰς
εὗρε Πελοποννησίων, πολλοὺς δὲ πειθοῖ καὶ λόγῳ
προσηγάγετο· τινὰς δὲ βιασαμένη σὺν καιρῷ παρα-
χρῆμα πάλιν εὐδοκεῖν ἐποίησεν αὐτῇ τοὺς ἀναγκα-
8 σθέντας. οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ὑπολειπομένη πλεονέκ-
τημα τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἴσα δὲ πάντα ποιοῦσα τοῖς ἀεὶ
προσλαμβανομένοις, ταχέως καθικνεῖτο τῆς προκει-
μένης ἐπιβολῆς, δύο συνεργοῖς χρωμένη τοῖς ἰσχυ-
9 ροτάτοις, ἰσότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ. διὸ ταύτην
ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον ἡγητέον τοῦ συμφρονήσαντας
Πελοποννησίους τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς εὐδαιμονίαν
καταστήσασθαι.

10 Τὰ μὲν οὖν τῆς προαιρέσεως καὶ τὸ τῆς πο-
λιτείας ἰδίωμα τὸ νῦν εἰρημένον καὶ πρότερον
11 ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ δι'
ἑτέρων μὲν πλειόνων, πρὸς δὲ τὸ παρὸν ἀρκέσει
πίστεως χάριν ἓν ἢ καὶ δεύτερον ληφθὲν μαρτύριον.
39 καθ' οὓς γὰρ καιροὺς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν
τόποις κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα τότε προσαγο-
ρευομένην ἐνεπρήσθη τὰ συνέδρια τῶν Πυθαγορείων,
2 μετὰ ταῦτα γενομένου κινήματος ὁλοσχεροῦς περὶ
τὰς πολιτείας, ὅπερ εἰκός, ὡς ἂν τῶν πρώτων ἀν-
δρῶν ἐξ ἑκάστης πόλεως οὕτω παραλόγως διαφθα-
3 ρέντων, συνέβη τὰς κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους
Ἑλληνικὰς πόλεις ἀναπλησθῆναι φόνου καὶ στάσεως
4 καὶ παντοδαπῆς ταραχῆς. ἐν οἷς καιροῖς ἀπὸ τῶν
πλείστων μερῶν τῆς Ἑλλάδος πρεσβευόντων ἐπὶ
τὰς διαλύσεις, Ἀχαιοῖς καὶ τῇ τούτων πίστει συν-
εχρήσαντο πρὸς τὴν τῶν παρόντων κακῶν ἐξα-
5 γωγήν. οὐ μόνον δὲ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς

ἀπεδέξαντο τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ καὶ μετά
τινας χρόνους ὁλοσχερῶς ὥρμησαν ἐπὶ τὸ μιμηταὶ
γενέσθαι τῆς πολιτείας αὐτῶν. παρακαλέσαντες γὰρ 6
σφᾶς καὶ συμφρονήσαντες Κροτωνιᾶται, Συβαρῖται,
Καυλωνιᾶται, πρῶτον μὲν ἀπέδειξαν Διὸς Ὁμαρίου
κοινὸν ἱερὸν καὶ τόπον, ἐν ᾧ τάς τε συνόδους καὶ
τὰ διαβούλια συνετέλουν, δεύτερον τοὺς ἐθισμοὺς
καὶ νόμους ἐκλαβόντες τοὺς τῶν Ἀχαιῶν ἐπεβάλοντο
χρῆσθαι καὶ διοικεῖν κατὰ τούτους τὴν πολιτείαν.
ὑπὸ δὲ τῆς Διονυσίου τοῦ Συρακοσίου δυναστείας, 7
ἔτι δὲ τῆς τῶν περιοικούντων βαρβάρων ἐπικρα-
τείας ἐμποδισθέντες, οὐχ ἑκουσίως, ἀλλὰ κατ' ἀνάγ-
κην αὐτῶν ἀπέστησαν. μετὰ δὲ ταῦτα Λακεδαιμο- 8
νίων μὲν παραδόξως πταισάντων περὶ τὴν ἐν Λεύκ-
τροις μάχην, Θηβαίων δ' ἀνελπίστως ἀντιποιησαμένων
τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας, ἣν ἀκρισία περὶ πάν-
τας μὲν τοὺς Ἕλληνας, μάλιστα δὲ περὶ τοὺς προ-
ειρημένους, ὡς ἂν τῶν μὲν μὴ συγχωρούντων
ἡττῆσθαι, τῶν δὲ μὴ πιστευόντων ὅτι νενικήκασιν.
οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐπέτρε- 9
ψαν Θηβαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι μόνοις τῶν Ἑλλή-
νων Ἀχαιοῖς, οὐ πρὸς τὴν δύναμιν ἀποβλέψαντες· 10
σχεδὸν γὰρ ἐλαχίστην τότε γε τῶν Ἑλλήνων εἶχον·
τὸ δὲ πλεῖον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ὅλην καλοκἀ-
γαθίαν. ὁμολογουμένως γὰρ δὴ τότε ταύτην περὶ
αὐτῶν πάντες εἶχον τὴν δόξαν.

Τότε μὲν οὖν ψιλῶς αὐτὰ τὰ κατὰ τὴν προαί- 11
ρεσιν ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς· ἀποτέλεσμα δὲ ἢ πρᾶ-
ξις ἀξιόλογος πρὸς αὔξησιν τῶν ἰδίων ἀνήκουσα
πραγμάτων οὐκ ἐγίγνετο, τῷ μὴ δύνασθαι φῦναι 12
προστάτην ἄξιον τῆς προαιρέσεως, ἀεὶ δὲ τὸν ὑπο-
δείξαντα ποτὲ μὲν ὑπὸ τῆς Λακεδαιμονίων ἀρχῆς

ἐπισκοτεῖσθαι καὶ κωλύεσθαι, ποτὲ δὲ μᾶλλον ὑπὸ
40 *τῆς Μακεδόνων. ἐπεὶ δέ ποτε σὺν καιρῷ προστά-*
τας ἀξιόχρεως εὗρε, ταχέως τὴν αὑτῆς δύναμιν
ἐποίησε φανεράν, ἐπιτελεσαμένη τὸ κάλλιστον ἔρ-
2 *γον, τὴν Πελοποννησίων ὁμόνοιαν. ἧς ἀρχηγὸν*
μὲν καὶ καθηγεμόνα τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Ἄρατον νο-
μιστέον τὸν Σικυώνιον, ἀγωνιστὴν δὲ καὶ τελεσι-
ουργὸν τῆς πράξεως Φιλοποίμενα τὸν Μεγαλοπολί-
την, βεβαιωτὴν δὲ τοῦ μόνιμον αὐτὴν ἐπὶ ποσὸν
γενέσθαι Λυκόρταν καὶ τοὺς ταὐτὰ τούτῳ προελο-
3 *μένους ἄνδρας. τίνα δ' ἦν ἑκάστοις τὰ πραχθέντα*
καὶ πῶς καὶ κατὰ ποίους καιροὺς πειρασόμεθα δη-
λοῦν, ἀεὶ κατὰ τὸ πρέπον τῇ γραφῇ ποιούμενοι τὴν
4 *ἐπίστασιν. τῶν μέντοι γε Ἀράτῳ διῳκημένων καὶ*
νῦν καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπικεφαλαιούμενοι μνη-
σθησόμεθα διὰ τὸ καὶ λίαν ἀληθινοὺς καὶ σαφεῖς
ἐκεῖνον περὶ τῶν ἰδίων συντεταχέναι πράξεων ὑπο-
5 *μνηματισμούς, τῶν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀκριβεστέραν καὶ*
μετὰ διαστολῆς ποιησόμεθα τὴν ἐξήγησιν. ὑπολαμ-
βάνω δὲ ῥᾴστην ἐμοί τ' ἂν γενέσθαι τὴν διήγησιν
καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐπαρακολούθητον τὴν μά-
θησιν, εἰ ποιησαίμεθα τὴν ἐπίστασιν ἀπὸ τούτων
τῶν καιρῶν, ἐν οἷς κατὰ πόλιν διαλυθέντος τοῦ
τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους ὑπὸ τῶν ἐκ Μακεδονίας βασι-
λέων ἀρχὴ πάλιν ἐγένετο καὶ σύννευσις τῶν πόλεων
6 *πρὸς ἀλλήλας. ἀφ' ἧς αὐξανόμενον κατὰ τὸ συνε-*
χὲς τὸ ἔθνος εἰς ταύτην ἦλθε τὴν συντέλειαν,
ἐν ᾗ καθ' ἡμᾶς ἦν, ὑπὲρ ἧς κατὰ μέρος ἀρτίως
εἶπον.

41 *Ὀλυμπιὰς μὲν ἦν εἰκοστὴ καὶ τετάρτη πρὸς ταῖς*
ἑκατόν, ὅτε Πατρεῖς ἤρξαντο συμφρονεῖν καὶ Δυ-
2 *μαῖοι, καιροὶ δὲ καθ' οὓς Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ*

Λυσίμαχος, ἔτι δὲ Σέλευκος καὶ Πτολεμαῖος ὁ Κε-
ραυνός, μετήλλαξαν τὸν βίον. πάντες γὰρ οὗτοι
περὶ τὴν προειρημένην ὀλυμπιάδα τὸ ζῆν ἐξέλιπον.
τοὺς μὲν οὖν ἀνώτερον τούτων χρόνους τοιαύτη 3
τις ἦν ἡ περὶ τὸ προειρημένον ἔθνος διάθεσις. ἀπὸ 4
γὰρ Τισαμενοῦ βασιλευθέντες, ὃς ἦν Ὀρέστου μὲν
υἱός, κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἐκπε-
σὼν τῆς Σπάρτης κατέσχε τοὺς περὶ Ἀχαΐαν τόπους,
ἀπὸ τούτου κατὰ τὸ συνεχὲς καὶ κατὰ τὸ γένος ἕως 5
Ὠγύγου βασιλευθέντες, μετὰ ταῦτα δυσαρεστήσαν-
τες τοῖς τοῦ προειρημένου παισὶν ἐπὶ τῷ μὴ νομί-
μως, ἀλλὰ δεσποτικῶς αὐτῶν ἄρχειν, μετέστησαν εἰς
δημοκρατίαν τὴν πολιτείαν. λοιπὸν ἤδη τοὺς ἑξῆς 6
χρόνους μέχρι τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου δυνα-
στείας ἄλλοτε μὲν ἄλλως ἐχώρει τὰ πράγματ' αὐτοῖς
κατὰ τὰς περιστάσεις, τό γε μὴν κοινὸν πολίτευμα,
καθάπερ εἰρήκαμεν, ἐν δημοκρατίᾳ συνέχειν ἐπει-
ρῶντο. τοῦτο δ' ἦν ἐκ δώδεκα πόλεων, ἃς ἔτι καὶ 7
νῦν συμβαίνει διαμένειν, πλὴν Ὠλένου καὶ Ἑλίκης
τῆς πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ὑπὸ τῆς θαλάττης κατα-
ποθείσης· αὗται δ' εἰσὶ Πάτραι, Δύμη, Φαραί, 8
Τριταία, Λεόντιον, Αἴγειρα, Πελλήνη, Αἴγιον, Βοῦρα,
Κερύνεια. κατὰ δὲ τοὺς ὑστέρους μὲν τῶν κατ' 9
Ἀλέξανδρον καιρῶν, προτέρους δὲ τῆς ἄρτι ῥη-
θείσης ὀλυμπιάδος, εἰς τοιαύτην διαφορὰν καὶ
καχεξίαν ἐνέπεσον, καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἐκ Μακε-
δονίας βασιλέων, ἐν ᾗ συνέβη πάσας τὰς πό-
λεις χωρισθείσας ἀφ' αὑτῶν ἐναντίως τὸ συμφέ-
ρον ἄγειν ἀλλήλαις. ἐξ οὗ συνέπεσε τὰς μὲν ἐμ- 10
φρούρους αὐτῶν γενέσθαι διά τε Δημητρίου καὶ
Κασσάνδρου, καὶ μετὰ ταῦτα δι' Ἀντιγόνου τοῦ
Γονατᾶ, τὰς δὲ καὶ τυραννεῖσθαι· πλείστους γὰρ δὴ

11 μονάρχους οὗτος ἐμφυτεῦσαι δοκεῖ τοῖς Ἕλλησι. περὶ
δὲ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην ὀλυμπιάδα πρὸς ταῖς
ἑκατόν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, αὖθις ἤρξαντο
μετανοήσαντες συμφρονεῖν. ταῦτα δ' ἦν κατὰ τὴν
12 Πύρρου διάβασιν εἰς Ἰταλίαν. καὶ πρῶτοι μὲν συνέ-
στησαν Δυμαῖοι, Πατρεῖς, Τριταιεῖς, Φαραιεῖς· διό-
περ οὐδὲ στήλην ὑπάρχειν συμβαίνει τῶν πόλεων
13 τούτων περὶ τῆς συμπολιτείας. μετὰ δὲ ταῦτα μά-
λιστά πως ἔτει πέμπτῳ τὴν φρουρὰν ἐκβαλόντες
Αἰγιεῖς μετέσχον τῆς συμπολιτείας· ἑξῆς δὲ τούτοις
14 Βούριοι, τὸν τύραννον ἀποκτείναντες. ἅμα δὲ τού-
τοις Κερυνεῖς ἀποκατέστησαν. συνιδὼν γὰρ Ἰσέας
ὁ τῆς Κερυνείας τότε τυραννεύων ἐκπεπτωκυῖαν
μὲν ἐξ Αἰγίου τὴν φρουράν, ἀπολωλότα δὲ τὸν ἐν
τῇ Βούρᾳ μόναρχον διὰ Μάρκου καὶ τῶν Ἀχαιῶν,
ἑαυτὸν δὲ πανταχόθεν ὁρῶν ὅσον οὐκ ἤδη πολεμη-
15 θησόμενον, ἀποθέμενος τὴν ἀρχὴν καὶ λαβὼν τὰ
πιστὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας προσ-
έθηκε τὴν πόλιν πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα.

42 Τίνος οὖν χάριν ἐπὶ τοὺς χρόνους τούτους ἀνέ-
δραμον; ἵνα πρῶτον μὲν γένηται συμφανὲς πῶς
καὶ κατὰ ποίους καιροὺς καὶ τίνες πρῶτοι τῶν ἐξ
ἀρχῆς Ἀχαιῶν αὖθις ἐποιήσαντο τὴν ἐπιβολὴν τῆς
2 νῦν συστάσεως, δεύτερον δ' ἵνα καὶ τὰ τῆς προαι-
ρέσεως μὴ μόνον διὰ τῆς ἡμετέρας ἀποφάσεως, ἀλλὰ
καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πίστεως τυγχάνῃ,
3 διότι μία τις ἀεὶ τῶν Ἀχαιῶν αἵρεσις ὑπῆρχε, καθ'
ἣν προτείνοντες μὲν τὴν παρ' αὐτοῖς ἰσηγορίαν καὶ
παρρησίαν, πολεμοῦντες δὲ καὶ καταγωνιζόμενοι
συνεχῶς τοὺς ἢ δι' αὐτῶν ἢ διὰ τῶν βασιλέων τὰς
σφετέρας πατρίδας καταδουλουμένους, τούτῳ τῷ
τρόπῳ καὶ ταύτῃ τῇ προθέσει τοῦτο τοὔργον ἐπε-

τέλεσαν, τὰ μὲν δι᾽ αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν συμ-
μάχων. καὶ γὰρ τὰ δι᾽ ἐκείνων συνεργήματα γεγο- 4
νότα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐν τοῖς ἑξῆς χρόνοις ἐπὶ
τὴν τῶν Ἀχαιῶν προαίρεσιν ἀνοιστέον. πολλοῖς 5
γὰρ κοινωνήσαντες πραγμάτων, πλείστων δὲ καὶ
καλλίστων Ῥωμαίοις, οὐδέποτε τὸ παράπαν ἐπεθύ-
μησαν ἐκ τῶν κατορθωμάτων οὐδενὸς ἰδίᾳ λυσιτε-
λοῦς, ἀλλ᾽ ἀντὶ πάσης τῆς ἑαυτῶν φιλοτιμίας, ἣν 6
παρείχοντο τοῖς συμμάχοις ἀντικατηλλάττοντο τὴν
ἑκάστων ἐλευθερίαν καὶ τὴν κοινὴν ὁμόνοιαν Πελο-
ποννησίων. σαφέστερον δ᾽ ὑπὲρ τούτων ἔσται διαλαμ- 7
βάνειν ἐξ αὐτῶν τῶν περὶ τὰς πράξεις ἐνεργημάτων.
Εἴκοσι μὲν οὖν ἔτη τὰ πρῶτα καὶ πέντε συνε- 43
πολιτεύσαντο μεθ᾽ ἑαυτῶν αἱ προειρημέναι πόλεις,
γραμματέα κοινὸν ἐκ περιόδου προχειριζόμεναι καὶ
δύο στρατηγούς. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἔδοξεν αὐ- 2
τοῖς ἕνα καθιστάνειν καὶ τούτῳ πιστεύειν ὑπὲρ τῶν
ὅλων. καὶ πρῶτος ἔτυχε τῆς τιμῆς ταύτης Μάρκος
ὁ Κερυνεύς. τετάρτῳ δ᾽ ὕστερον ἔτει τοῦ προει- 3
ρημένου στρατηγοῦντος Ἄρατος ὁ Σικυώνιος, ἔτη
μὲν ἔχων εἴκοσι, τυραννουμένην δὲ ἐλευθερώσας
τὴν πατρίδα διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς ἑαυτοῦ καὶ τόλμης,
προσένειμε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν, ἀρχῆ-
θεν εὐθὺς ἐραστὴς γενόμενος τῆς προαιρέσεως αὐτῶν.
ὀγδόῳ δὲ πάλιν ἔτει στρατηγὸς αἱρεθεὶς τὸ δεύτε- 4
ρον, καὶ πραξικοπήσας τὸν Ἀκροκόρινθον, Ἀντι-
γόνου κυριεύοντος, καὶ γενόμενος ἐγκρατής, μεγά-
λου μὲν ἀπέλυσε φόβου τοὺς τὴν Πελοπόννησον
κατοικοῦντας, ἐλευθερώσας δὲ Κορινθίους προση-
γάγετο πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν. ἐπὶ δὲ τῆς 5
αὐτῆς ἀρχῆς καὶ τὴν τῶν Μεγαρέων πόλιν διαπρα-
ξάμενος προσένειμε τοῖς Ἀχαιοῖς. ταῦτ᾽ ἐγίγνετο 6

τῷ προτέρῳ ἔτει τῆς Καρχηδονίων ἥττης, ἐν ᾗ κα-
θόλου Σικελίας ἐκχωρήσαντες πρῶτον ὑπέμειναν
7 τότε φόρους ἐνεγκεῖν Ῥωμαίοις. μεγάλην δὲ προκο-
πὴν ποιήσας τῆς ἐπιβολῆς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, λοιπὸν
ἤδη διετέλει προστατῶν μὲν τοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους,
πάσας δὲ τὰς ἐπιβολὰς καὶ πράξεις πρὸς ἓν τέλος
8 ἀναφέρων· τοῦτο δ' ἦν τὸ Μακεδόνας μὲν ἐκβα-
λεῖν ἐκ Πελοποννήσου, τὰς δὲ μοναρχίας καταλῦσαι,
βεβαιῶσαι δ' ἑκάστοις τὴν κοινὴν καὶ πάτριον ἐλευθε-
9 ρίαν. μέχρι μὲν οὖν ἦν Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, πρός
τε τὴν ἐκείνου πολυπραγμοσύνην καὶ πρὸς τὴν τῶν
Αἰτωλῶν πλεονεξίαν ἀντιταττόμενος διετέλει, πραγ-
10 ματικῶς ἕκαστα χειρίζων, καίπερ εἰς τοῦτο προβάν-
των ἀμφοτέρων ἀδικίας καὶ τόλμης ὥστε ποιήσα-
σθαι συνθήκας πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ διαιρέσεως τοῦ
44 τῶν Ἀχαιῶν ἔθνους. Ἀντιγόνου δὲ μεταλλάξαντος,
καὶ συνθεμένων τῶν Ἀχαιῶν καὶ συμμαχίαν πρὸς
Αἰτωλοὺς καὶ μετασχόντων εὐγενῶς σφίσι τοῦ πρὸς
Δημήτριον πολέμου, τὰ μὲν τῆς ἀλλοτριότητος καὶ
δυσμενείας ἤρθη κατὰ τὸ παρόν, ὑπεγένετο δὲ κοι-
2 νωνικὴ καὶ φιλική τις αὐτοῖς διάθεσις. Δημητρίου
δὲ βασιλεύσαντος δέκα μόνον ἔτη, καὶ μεταλλάξαν-
τος τὸν βίον περὶ τὴν πρώτην διάβασιν εἰς τὴν
Ἰλλυρίδα Ῥωμαίων, ἐγένετό τις εὔροια πραγμάτων
3 πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολὴν τῶν Ἀχαιῶν. οἱ γὰρ
ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μόναρχοι, δυσελπιστήσαντες
ἐπὶ τῷ μετηλλαχέναι μὲν τὸν Δημήτριον, ὃς ἦν
αὐτοῖς οἷον εἰ χορηγὸς καὶ μισθοδότης, ἐπικεῖσθαι
δὲ τὸν Ἄρατον, οἰόμενον δεῖν σφᾶς ἀποτίθεσθαι
τὰς τυραννίδας, καὶ τοῖς μὲν πεισθεῖσι μεγάλας
δωρεὰς καὶ τιμὰς προτείνοντα, τοῖς δὲ μὴ προσέ-
χουσιν ἔτι μείζους ἐπανατεινόμενον φόβους καὶ κιν-

δύνους διὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ πεισθέν- 4
τες ἀποθέσθαι μὲν τὰς τυραννίδας, ἐλευθερῶσαι δὲ
τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, μετασχεῖν δὲ τῆς τῶν Ἀχαιῶν
πολιτείας. Λυδιάδας μὲν οὖν ὁ Μεγαλοπολίτης ἔτι 5
ζῶντος Δημητρίου, κατὰ τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν,
πάνυ πραγματικῶς καὶ φρονίμως προϊδόμενος τὸ
μέλλον, ἀπετέθειτο τὴν τυραννίδα, καὶ μετεσχήκει
τῆς ἐθνικῆς συμπολιτείας. Ἀριστόμαχος δ' ὁ τῶν 6
Ἀργείων τύραννος καὶ Ξένων ὁ τῶν Ἑρμιονέων καὶ
Κλεώνυμος ὁ τῶν Φλιασίων τότε ἀποθέμενοι τὰς
μοναρχίας ἐκοινώνησαν τῆς τῶν Ἀχαιῶν δημοκρα-
τίας.

Ὁλοσχερεστέρας δὲ γενομένης αὐξήσεως διὰ ταῦτα 45
καὶ προκοπῆς περὶ τὸ ἔθνος, Αἰτωλοὶ διὰ τὴν ἔμ-
φυτον ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν φθονήσαντες, τὸ δὲ
πλεῖον ἐλπίσαντες καταδιελέσθαι τὰς πόλεις, καθά-
περ καὶ πρότερον τὰς μὲν Ἀκαρνάνων διενείμαντο
πρὸς Ἀλέξανδρον, τὰς δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἐπεβάλοντο
πρὸς Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν, καὶ τότε παραπλη- 2
σίαις ἐλπίσιν ἐπαρθέντες, ἀπετόλμησαν Ἀντιγόνῳ
τε τῷ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς προεστῶτι Μακε-
δόνων, ἐπιτροπεύοντι δὲ Φιλίππου παιδὸς ὄντος,
καὶ Κλεομένει τῷ βασιλεῖ Λακεδαιμονίων κοινωνεῖν,
καὶ συμπλέκειν ἀμφοτέροις ἅμα τὰς χεῖρας. ὁρῶν- 3
τες γὰρ τὸν Ἀντίγονον, κυριεύοντα μὲν τῶν κατὰ
Μακεδονίαν ἀσφαλῶς, ὁμολογούμενον δὲ καὶ πρό-
δηλον ἐχθρὸν ὄντα τῶν Ἀχαιῶν διὰ τὴν κατὰ τὸν
Ἀκροκόρινθον πρᾶξιν, ὑπέλαβον, εἰ τοὺς Λακεδαι- 4
μονίους προσλαβόντες ἔτι κοινωνοὺς σφίσι τῆς ἐπι-
βολῆς προεμβιβάσειαν εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔθνος ἀπέχ-
θειαν, ῥᾳδίως ἂν καταγωνίσασθαι τοὺς Ἀχαιοὺς
ἐν καιρῷ συνεπιθέμενοι καὶ πανταχόθεν περιστή-

5 σαντες αὐτοῖς τὸν πόλεμον. ὃ δὴ καὶ ταχέως ἂν
ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἐπετέλεσαν, εἰ μὴ τὸ κυριώτα-
τον παρεῖδον τῆς προθέσεως, οὐ συλλογισάμενοι
διότι ταῖς ἐπιβολαῖς Ἄρατον ἕξουσιν ἀνταγωνιστήν,
6 ἄνδρα δυνάμενον πάσης εὐστοχεῖν περιστάσεως. τοι-
γαροῦν ὁρμήσαντες ἐπὶ τὸ πολυπραγμονεῖν καὶ χει-
ρῶν ἄρχειν ἀδίκων οὐχ οἷον ἤνυσάν τι τῶν ἐπι-
νοηθέντων, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ τὸν Ἄρατον τότε
προεστῶτα καὶ τὸ ἔθνος ἐσωματοποίησαν, πραγμα-
τικῶς ἀντιπερισπάσαντος ἐκείνου καὶ λυμηναμένου
7 τὰς ἐπιβολὰς αὐτῶν. ὡς δ' ἐχειρίσθη τὰ ὅλα δῆλον
ἔσται διὰ τῶν λέγεσθαι μελλόντων.
46 Θεωρῶν γὰρ τοὺς Αἰτωλοὺς ὁ προειρημένος
ἀνὴρ τὸν μὲν πόλεμον τὸν πρὸς αὐτοὺς αἰσχυνομέ-
νους ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ φανεροῦ διὰ τὸ καὶ λίαν
εἶναι προσφάτους τὰς ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εὐεργεσίας
2 περὶ τὸν Δημητριακὸν πόλεμον εἰς αὐτούς, συμ-
βουλευομένους δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ φθονοῦν-
τας τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε Κλεομένους
πεπραξικοπηκότος αὐτοὺς καὶ παρῃρημένου Τεγέαν,
Μαντίνειαν, Ὀρχομενόν, τὰς Αἰτωλοῖς οὐ μόνον
συμμαχίδας ὑπαρχούσας, ἀλλὰ καὶ συμπολιτευομένας
τότε πόλεις, οὐχ οἷον ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τούτοις,
3 ἀλλὰ καὶ βεβαιοῦντας αὐτῷ τὴν παράληψιν, καὶ
τοὺς πρότερον κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικούντων πᾶσαν
ἱκανὴν ποιουμένους πρόφασιν εἰς τὸ πολεμεῖν διὰ
τὴν πλεονεξίαν τότε συνορῶν ἑκουσίως παρασπον-
δουμένους καὶ τὰς μεγίστας ἀπολλύντας πόλεις
ἐθελοντὴν ἐφ' ᾧ μόνον ἰδεῖν ἀξιόχρεων γενόμενον
4 ἀνταγωνιστὴν Κλεομένη τοῖς Ἀχαιοῖς, ἔγνω δεῖν
εἰς ταῦτα βλέπων οὗτός τε καὶ πάντες ὁμοίως οἱ
προεστῶτες τοῦ τῶν Ἀχαιῶν πολιτεύματος πολέμου

μὲν πρὸς μηδένα κατάρχειν, ἐνίστασθαι δὲ ταῖς τῶν
Λακεδαιμονίων ἐμβολαῖς. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπὶ 5
τούτων ἦσαν τῶν διαλήψεων· θεωροῦντες δὲ κατὰ
τοὺς ἑξῆς χρόνους τὸν Κλεομένη θρασέως ἐποικο-
δομοῦντα μὲν τὸ καλούμενον Ἀθήναιον ἐν τῇ τῶν
Μεγαλοπολιτῶν χώρᾳ, πρόδηλον δὲ καὶ πικρὸν ἀνα-
δεικνύντα σφίσι πολέμιον ἑαυτόν, τότε δὴ συνα- 6
θροίσαντες τοὺς Ἀχαιοὺς ἔκριναν μετὰ τῆς βουλῆς
ἀναλαμβάνειν φανερῶς τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμο-
νίους ἀπέχθειαν.

Ὁ μὲν οὖν Κλεομενικὸς προσαγορευθεὶς πόλε- 7
μος τοιαύτην ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τούτους
τοὺς καιρούς. οἱ δ᾽ Ἀχαιοὶ τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς 47
ἰδίας δυνάμεως ὥρμησαν ἀντοφθαλμεῖν τοῖς Λακε-
δαιμονίοις, ἅμα μὲν ὑπολαμβάνοντες κάλλιστον εἶ-
ναι τὸ μὴ δι᾽ ἑτέρων σφίσι πορίζεσθαι τὴν σωτη-
ρίαν, ἀλλ᾽ αὐτοὺς δι᾽ αὑτῶν σῴζειν τὰς πόλεις καὶ
τὴν χώραν, ἅμα δὲ βουλόμενοι καὶ τὴν πρὸς Πτο- 2
λεμαῖον τηρεῖν φιλίαν διὰ τὰς προγεγενημένας εὐ-
εργεσίας καὶ μὴ φαίνεσθαι πρὸς ἑτέρους ἐκτείνον-
τες τὰς χεῖρας. ἤδη δ᾽ ἐπὶ ποσὸν τοῦ πολέμου προ- 3
βαίνοντος, καὶ τοῦ Κλεομένους τό τε πάτριον πο-
λίτευμα καταλύσαντος καὶ τὴν ἔννομον βασιλείαν
εἰς τυραννίδα μεταστήσαντος, χρωμένου δὲ καὶ τῷ 4
πολέμῳ πρακτικῶς καὶ παραβόλως, προορώμενος
Ἄρατος τὸ μέλλον, καὶ δεδιὼς τὴν τῶν Αἰτω-
λῶν ἀπόνοιαν καὶ τόλμαν, ἔκρινε πρὸ πολλοῦ λυ-
μαίνεσθαι τὴν ἐπιβολὴν αὐτῶν. κατανοῶν δὲ τὸν 5
Ἀντίγονον καὶ πρᾶξιν ἔχοντα καὶ σύνεσιν καὶ πί-
στεως ἀντιποιούμενον, τοὺς δὲ βασιλεῖς σαφῶς εἰ-
δὼς φύσει μὲν οὐδένα νομίζοντας οὔτ᾽ ἐχθρὸν οὔτε
φίλον, ταῖς δὲ τοῦ συμφέροντος ψήφοις ἀεὶ με-

6 τροῦντας τὰς ἔχθρας καὶ τὰς φιλίας, ἐπεβάλετο λα-
λεῖν πρὸς τὸν εἰρημένον βασιλέα καὶ συμπλέκειν
τὰς χεῖρας, ὑποδεικνύων αὐτῷ τὸ συμβησόμενον ἐκ
7 τῶν πραγμάτων. προδήλως μὲν οὖν αὐτὸ πράτ-
τειν ἀσύμφορον ἡγεῖτο διὰ πλείους αἰτίας. τόν τε
γὰρ Κλεομένη καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἀνταγωνιστὰς πα-
8 ρασκευάζειν ἔμελλε πρὸς τὴν ἐπιβολήν, τούς τε πολ-
λοὺς τῶν Ἀχαιῶν διατρέψειν, καταφεύγων ἐπὶ τοὺς
ἐχθροὺς καὶ δοκῶν ὁλοσχερῶς ἀπεγνωκέναι τὰς ἐν
αὐτοῖς ἐλπίδας· ὅπερ ἥκιστα φαίνεσθαι πράττων
9 ἐβούλετο. διόπερ ἔχων τοιαύτην πρόθεσιν ἀδήλως
10 αὐτὰ διενοεῖτο χειρίζειν. ἐξ οὗ πολλὰ παρὰ τὴν
ἑαυτοῦ γνώμην ἠναγκάζετο καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν
πρὸς τοὺς ἐκτός, δι' ὧν ἔμελλε τὴν ἐναντίαν ἔμ-
φασιν ὑποδεικνύων ταύτην ἐπικρύψεσθαι τὴν οἰ-
11 κονομίαν. ὧν χάριν ἔνια τούτων οὐδ' ἐν τοῖς ὑπο-
μνήμασι κατέταξεν.
48 Εἰδὼς δὲ τοὺς Μεγαλοπολίτας κακοπαθοῦντας
μὲν τῷ πολέμῳ διὰ τὸ παρακειμένους τῇ Λακεδαί-
μονι προπολεμεῖν τῶν ἄλλων, οὐ τυγχάνοντας δὲ
τῆς καθηκούσης ἐπικουρίας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν διὰ τὸ
κἀκείνους δυσχρηστεῖσθαι θλιβομένους ὑπὸ τῆς
2 περιστάσεως, σαφῶς δὲ γιγνώσκων οἰκείως διακει-
μένους αὐτοὺς πρὸς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν ἐκ τῶν
κατὰ τὸν Ἀμύντου Φίλιππον εὐεργεσιῶν, δεῖγμα
ποιούμενος διότι ταχέως ἂν ὑπὸ τοῦ Κλεομένους
πιεζόμενοι καταφύγοιεν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὰς
3 Μακεδόνων ἐλπίδας· κοινολογηθεὶς οὖν δι' ἀπορ-
ρήτων περὶ τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Νικοφάνει καὶ Κερ-
κιδᾷ τοῖς Μεγαλοπολίταις, οἵτινες ἦσαν αὐτοῦ πα-
4 τρικοὶ ξένοι καὶ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν εὐφυεῖς, ῥᾳ-
δίως διὰ τούτων ὁρμὴν παρέστησε τοῖς Μεγαλοπο-

λίταις εἰς τὸ πρεσβεύειν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ πα-
ρακαλεῖν πρὸς τὸν Ἀντίγονον ὑπὲρ βοηθείας. οἱ 6
μὲν οὖν Μεγαλοπολῖται κατέστησαν αὐτοὺς τοὺς περὶ
τὸν Νικοφάνη καὶ τὸν Κερκιδᾶν πρεσβευτὰς πρός
τε τοὺς Ἀχαιοὺς κἀκεῖθεν εὐθέως πρὸς τὸν Ἀντίγο-
νον, ἂν αὐτοῖς συγκατάθηται τὸ ἔθνος. οἱ δ' Ἀχαι- 7
οὶ συνεχώρησαν πρεσβεύειν τοῖς Μεγαλοπολίταις.
σπουδῇ δὲ συμμίξαντες οἱ περὶ τὸν Νικοφάνη τῷ 8
βασιλεῖ διελέγοντο περὶ μὲν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος αὐ-
τὰ τἀναγκαῖα διὰ βραχέων καὶ κεφαλαιωδῶς, τὰ δὲ
πολλὰ περὶ τῶν ὅλων κατὰ τὰς ἐντολὰς τὰς Ἀράτου
καὶ τὰς ὑποθέσεις. αὗται δ' ἦσαν ὑποδεικνύναι τὴν 49
Αἰτωλῶν καὶ Κλεομένους κοινοπραγίαν τί δύναται
καὶ ποῖ τείνει, καὶ δηλοῦν ὅτι πρώτοις μὲν αὐτοῖς
Ἀχαιοῖς εὐλαβητέον, ἑξῆς δὲ καὶ μᾶλλον Ἀντιγόνῳ.
τοῦτο μὲν γὰρ ὡς Ἀχαιοὶ τὸν ἐξ ἀμφοῖν πόλεμον 2
οὐκ ἂν ὑπενέγκαιεν εὐθεώρητον εἶναι πᾶσι, τοῦτο δ'
ὡς Αἰτωλοὶ καὶ Κλεομένης κρατήσαντες τούτων οὐκ
εὐδοκήσουσιν οὐδὲ μὴ μείνωσιν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων
ἔτι τοῦ πρόσθεν ῥᾷον εἶναι τῷ νοῦν ἔχοντι συνι-
δεῖν. τήν τε γὰρ Αἰτωλῶν πλεονεξίαν οὐχ οἷον 3
τοῖς Πελοποννησίων ὅροις εὐδοκῆσαί ποτ' ἂν περι-
ληφθεῖσαν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς τῆς Ἑλλάδος, τήν τε 4
Κλεομένους φιλοτιμίαν καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολὴν κατὰ
μὲν τὸ παρὸν αὐτῆς ἐφίεσθαι τῆς Πελοποννησίων
ἀρχῆς, τυχόντα δὲ ταύτης τὸν προειρημένον κατὰ
πόδας ἀνθέξεσθαι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας. ἧς 5
οὐχ οἷόν τε καθικέσθαι μὴ οὐ πρόσθεν καταλύ-
σαντα τὴν Μακεδόνων ἀρχήν. σκοπεῖν οὖν αὐτὸν 6
ἠξίουν, προορώμενον τὸ μέλλον, πότερον συμφέρει
τοῖς σφετέροις πράγμασι μετ' Ἀχαιῶν καὶ Βοιωτῶν
ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς Κλεομένη πολεμεῖν ὑπὲρ

τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ἢ προέμενον τὸ μέγι-
στον ἔθνος διακινδυνεύειν ἐν Θετταλίᾳ πρὸς Αἰ-
τωλοὺς καὶ Βοιωτούς, ἔτι δ' Ἀχαιοὺς καὶ Λακεδαι-
7 μονίους, ὑπὲρ τῆς Μακεδόνων ἀρχῆς. ἐὰν μὲν οὖν
Αἰτωλοὶ τὴν ἐκ τῶν Ἀχαιῶν εἰς αὐτοὺς γεγενημέ-
νην εὔνοιαν ἐν τοῖς κατὰ Δημήτριον καιροῖς ἐν-
τρεπόμενοι τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ὑποκρίνωνται, καθά-
περ καὶ νῦν, πολεμήσειν αὐτοὺς ἔφασαν τοὺς Ἀχαι-
οὺς προς τὸν Κλεομένη· κἂν μὲν ἡ τύχη συνεπι-
λαμβάνηται, μὴ δεῖσθαι χρείας τῶν βοηθησόντων·
8 ἂν δ' ἀντιπίπτῃ τὰ τῆς τύχης, Αἰτωλοὶ δὲ συνεπι-
τίθωνται, προσέχειν αὐτὸν παρεκάλουν τοῖς πράγ-
μασιν, ἵνα μὴ πρόηται τοὺς καιρούς, ἔτι δὲ δυνα-
9 μένοις σώζεσθαι Πελοποννησίοις ἐπαρκέσῃ. περὶ δὲ
πίστεως καὶ χάριτος ἀποδόσεως ῥᾳθυμεῖν αὐτὸν
ᾤοντο δεῖν· τῆς γὰρ χρείας ἐπιτελουμένης αὐτὸν
εὑρήσειν τὸν Ἄρατον εὐδοκουμένας ἀμφοτέροις ὑπισ-
10 χνοῦντο πίστεις. ὁμοίως δ' ἔφασαν καὶ τὸν και-
ρὸν τῆς βοηθείας αὐτὸν ὑποδείξειν.

50 Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος ἀκούσας ταῦτα, καὶ δό-
ξας ἀληθινῶς καὶ πραγματικῶς ὑποδεικνύναι τὸν
Ἄρατον, προσεῖχε τοῖς ἑξῆς πραττομένοις ἐπιμελῶς.
2 ἔγραψε δὲ καὶ τοῖς Μεγαλοπολίταις, ἐπαγγελλόμε-
νος βοηθήσειν, ἐὰν καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς τοῦτο βουλο-
3 μένοις ᾖ. τῶν δὲ περὶ τὸν Νικοφάνη καὶ Κερκι-
δᾶν ἐπανελθόντων εἰς οἶκον, καὶ τάς τε παρὰ τοῦ
βασιλέως ἐπιστολὰς ἀποδόντων καὶ τὴν λοιπὴν εὔ-
4 νοιαν αὐτοῦ καὶ προθυμίαν διασαφούντων, μετεω-
ρισθέντες οἱ Μεγαλοπολῖται προθύμως ἔσχον ἰέναι
πρὸς τὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν καὶ παρακαλεῖν ἐπι-
σπάσασθαι τὸν Ἀντίγονον καὶ τὰ πράγματα κατὰ
5 σπουδὴν ἐγχειρίζειν αὐτῷ. ὁ δ' Ἄρατος, διακούσας

κατ' ἰδίαν τῶν περὶ τὸν Νικοφάνη τὴν τοῦ βασι-
λέως αἵρεσιν, ἣν ἔχει πρός τε τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ
πρὸς αὑτόν, περιχαρὴς ἦν τῷ μὴ διακενῆς πεποιῆ-
σθαι τὴν ἐπίνοιαν μηδ' εὑρῆσθαι κατὰ τὴν τῶν Αἰτω-
λῶν ἐλπίδα τὸν Ἀντίγονον εἰς τέλος ἀπηλλοτριωμέ-
νον ἑαυτοῦ. πάνυ δὲ πρὸς λόγον ἡγεῖτο γίγνεσθαι 6
καὶ τὸ τοὺς Μεγαλοπολίτας προθύμους εἶναι διὰ
τῶν Ἀχαιῶν φέρειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον τὰ πράγματα.
μάλιστα μὲν γάρ, ὡς ἐπάνω προεῖπον, ἔσπευδε μὴ 7
προσδεηθῆναι τῆς βοηθείας· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ
τοῦτο δέοι καταφεύγειν, οὐ μόνον ἐβούλετο δι' αὑ-
τοῦ γενέσθαι τὴν κλῆσιν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξ ἁπάν-
των τῶν Ἀχαιῶν. ἠγωνία γάρ, εἰ παραγενόμενος 8
ὁ βασιλεὺς καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τοῦ Κλεομέ-
νους καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλοιότερόν τι βου-
λεύσοιτο περὶ τῆς κοινῆς πολιτείας, μήποθ' ὁμο-
λογουμένως τῶν συμβαινόντων αὐτὸς ἀναλάβῃ τὴν
αἰτίαν, δόξαντος δικαίως τοῦτο πράττειν διὰ τὴν ἐξ 9
αὐτοῦ προγεγενημένην ἀδικίαν περὶ τὸν Ἀκροκό-
ρινθον εἰς τὴν Μακεδόνων οἰκίαν. διόπερ ἅμα τῷ 10
παρελθόντας τοὺς Μεγαλοπολίτας εἰς τὸ κοινὸν βου-
λευτήριον τά τε γράμματα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιδεικνύ-
ναι καὶ διασαφεῖν τὴν ὅλην εὔνοιαν τοῦ βασιλέως,
πρὸς δὲ τούτοις ἀξιοῦν ἐπισπάσασθαι τὸν Ἀντίγο-
νον τὴν ταχίστην, εἶναι δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῆς
αὐτῆς ὁρμῆς, προελθὼν Ἄρατος, καὶ τήν τε τοῦ 11
βασιλέως προθυμίαν ἀποδεξάμενος καὶ τὴν τῶν πολ-
λῶν διάληψιν ἐπαινέσας, παρεκάλει διὰ πλειόνων
μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι δι' αὑτῶν σώζειν καὶ τὰς
πόλεις καὶ τὴν χώραν· οὐδὲν γὰρ εἶναι τούτου κάλ-
λιον οὐδὲ συμφορώτερον· ἐὰν δ' ἄρα πρὸς τοῦτο 12
τὸ μέρος ἀντιβαίνῃ τὰ τῆς τύχης, πρότερον ἔφη

δεῖν ἐξελέγξαντας πάσας τὰς ἐν αὑτοῖς ἐλπίδας τότε
51 καταφεύγειν ἐπὶ τὰς τῶν φίλων βοηθείας. ἐπισημη-
ναμένου δὲ τοῦ πλήθους, ἔδοξε μένειν ἐπὶ τῶν ὑπο-
2 κειμένων καὶ δι' αὑτῶν ἐπιτελεῖν τὸν ἐνεστῶτα πόλε-
μον. ἐπεὶ δὲ Πτολεμαῖος μὲν ἀπογνοὺς τὸ ἔθνος Κλε-
ομένει χορηγεῖν ἐπεβάλλετο, βουλόμενος αὐτὸν ἐπα-
λείφειν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον διὰ τὸ πλείους ἐλπίδας
ἔχειν ἐν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἤπερ ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς τοῦ
δύνασθαι διακατέχειν τὰς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων
3 ἐπιβολάς, οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὸ μὲν πρῶτον ἠλαττώθη-
σαν περὶ τὸ Λύκαιον, συμπλακέντες κατὰ πορείαν
τῷ Κλεομένει, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ παρατάξεως ἡττή-
θησαν ἐν τοῖς Λαδοκείοις καλουμένοις τῆς Μεγα-
λοπολίτιδος, ὅτε καὶ Λυδιάδας ἔπεσε, τὸ δὲ τρίτον
ὁλοσχερῶς ἔπταισαν ἐν τῇ Δυμαίᾳ περὶ τὸ καλού-
μενον Ἑκατόμβαιον, πανδημεὶ διακινδυνεύοντες, τότ'
4 ἤδη τῶν πραγμάτων οὐκέτι διδόντων ἀναστροφὴν
ἠνάγκαζε τὰ περιεστῶτα καταφεύγειν ὁμοθυμαδὸν
5 ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον. ἐν ᾧ καιρῷ πρεσβευτὴν τὸν υἱὸν
ἐξαποστείλας Ἄρατος πρὸς Ἀντίγονον ἐβεβαιώσατο
6 τὰ περὶ τῆς βοηθείας. παρεῖχε δ' αὐτοῖς ἀπορίαν
καὶ δυσχρηστίαν μεγίστην τὸ μήτε τὸν βασιλέα δο-
κεῖν ἂν βοηθῆσαι χωρὶς τοῦ κομίσασθαι τὸν Ἀκρο-
κόρινθον καὶ λαβεῖν ὁρμητήριον πρὸς τὸν ἐνεστῶτα
πόλεμον τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν, μήτε τοὺς Ἀχαι-
οὺς ἂν τολμῆσαι Κορινθίους ἄκοντας ἐγχειρίσαι Μα-
7 κεδόσι. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ὑπέρθεσιν ἔσχε τὸ δια-
βούλιον χάριν τῆς περὶ τῶν πίστεων ἐπισκέψεως.
52 ὁ δὲ Κλεομένης, καταπληξάμενος τοῖς προειρημέ-
νοις εὐτυχήμασι, λοιπὸν ἀδεῶς ἐπεπορεύετο τὰς πό-
λεις, ἃς μὲν πείθων, αἷς δὲ τὸν φόβον ἀνατεινό-
2 μενος. προσλαβὼν δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ Καφύας,

Πελλήνην, Φενεόν, Ἄργος, Φλιοῦντα, Κλεωνάς,
Ἐπίδαυρον, Ἑρμιόνα, Τροίζηνα, τελευταῖον Κόριν-
θον, αὐτὸς μὲν προσεστρατοπέδευσε τῇ τῶν Σικυ-
ωνίων πόλει, τοὺς δ᾽ Ἀχαιοὺς ἀπέλυσε τοῦ μεγί-
στου προβλήματος. τῶν γὰρ Κορινθίων τῷ μὲν 3
Ἀράτῳ στρατηγοῦντι καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς παραγγειλάν-
των ἐκ τῆς πόλεως ἀπαλλάττεσθαι, πρὸς δὲ τὸν
Κλεομένη διαπεμπομένων καὶ καλούντων, παρεδόθη
τοῖς Ἀχαιοῖς ἀφορμὴ καὶ πρόφασις εὔλογος. ἧς ἐπι- 4
λαβόμενος Ἄρατος καὶ προτείνας Ἀντιγόνῳ τὸν Ἀκρο-
κόρινθον, κατεχόντων Ἀχαιῶν τότε τὸν τόπον τοῦ-
τον, ἔλυσε μὲν τὸ γεγονὸς ἔγκλημα πρὸς τὴν οἰ-
κίαν, ἱκανὴν δὲ πίστιν παρέσχετο τῆς πρὸς τὰ μέλ-
λοντα κοινωνίας, τὸ δὲ συνέχον, ὁρμητήριον παρε-
σκεύασεν Ἀντιγόνῳ πρὸς τὸν κατὰ Λακεδαιμονίων
πόλεμον.

Ὁ δὲ Κλεομένης, ἐπιγνοὺς τοὺς Ἀχαιοὺς συντι- 5
θεμένους τὰ πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἀναζεύξας ἀπὸ
τοῦ Σικυῶνος, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὸν Ἰσθμόν,
διαλαβὼν χάρακι καὶ τάφρῳ τὸν μεταξὺ τόπον τοῦ
τε Ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Ὀνείων καλουμένων ὀρῶν,
πᾶσαν ἤδη βεβαίως περιειληφὼς ταῖς ἐλπίσι τὴν
Πελοποννησίων ἀρχήν. Ἀντίγονος δὲ πάλαι μὲν 6
ἦν ἐν παρασκευῇ, καραδοκῶν τὸ μέλλον κατὰ τὰς
ὑποθέσεις τὰς Ἀράτου· τότε δὲ συλλογιζόμενος ἐκ 7
τῶν προσπιπτόντων ὅσον οὔπω παρεῖναι τὸν Κλεο-
μένη μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Θετταλίαν, διαπεμ-
ψάμενος πρός τε τὸν Ἄρατον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ὑπὲρ
τῶν ὡμολογημένων, ἧκεν ἔχων τὰς δυνάμεις διὰ
τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν. οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ πρὸς 8
τοῖς ἄλλοις καὶ τότε βουλόμενοι κωλῦσαι τὸν Ἀντί-
γονον τῆς βοηθείας, ἀπεῖπον αὐτῷ πορεύεσθαι μετὰ

δυνάμεως ἐντὸς Πυλῶν· εἰ δὲ μή, διότι κωλύσουσι
μεθ᾿ ὅπλων αὐτοῦ τὴν δίοδον.
9 Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος καὶ Κλεομένης ἀντεστρα-
τοπέδευον ἀλλήλοις, ὁ μὲν εἰσελθεῖν σπουδάζων εἰς
Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κλεομένης κωλῦσαι τῆς εἰσό-
53 δου τὸν Ἀντίγονον. οἱ δ᾿ Ἀχαιοί, καίπερ οὐ με-
τρίως ἠλαττωμένοι τοῖς ὅλοις, ὅμως οὐκ ἀφίσταντο
τῆς προθέσεως οὐδ᾿ ἐγκατέλιπον τὰς ἐν αὐτοῖς ἐλ-
2 πίδας, ἀλλ᾿ ἅμα τῷ τὸν Ἀριστοτέλη τὸν Ἀργεῖον
ἐπαναστῆναι τοῖς Κλεομενισταῖς, βοηθήσαντες καὶ
παρεισπεσόντες μετὰ Τιμοξένου τοῦ στρατηγοῦ, κατέ-
3 λαβον τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν. ὃ δὴ καὶ νομιστέον
αἰτιώτατον γεγονέναι τῆς τῶν πραγμάτων κατορ-
θώσεως. τὸ γὰρ ἐπιλαβόμενον τῆς ὁρμῆς τοῦ Κλεο-
μένους καὶ προηττῆσαν τὰς ψυχὰς τῶν δυνάμεων
τοῦτο ἦν, ὡς ἐξ αὐτῶν φανερὸν ἐγένετο τῶν πραγ-
4 μάτων. καὶ γὰρ τόπους εὐφυεστέρους προκατέχων,
καὶ χορηγίαις δαψιλεστέραις Ἀντιγόνου χρώμενος,
καὶ τόλμῃ καὶ φιλοτιμίᾳ μείζονι παρωρμημένος,
5 ὅμως ἅμα τῷ προσπεσεῖν αὐτῷ διότι κατειλῆφθαι
συμβαίνει τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν,
εὐθὺς ἀνάσπαστος, ἀπολιπὼν τὰ προδεδηλωμένα
προτερήματα, φυγῇ παραπλησίαν ἐποιεῖτο τὴν ἀπο-
χώρησιν, δείσας μὴ πανταχόθεν αὐτὸν περιστῶσιν
6 οἱ πολέμιοι. παραπεσὼν δ᾿ εἰς Ἄργος, καὶ κατὰ
ποσὸν ἀντιποιησάμενος τῆς πόλεως μετὰ ταῦτα,
γενναίως μὲν τῶν Ἀχαιῶν, φιλοτίμως δὲ τῶν Ἀρ-
γείων ἐκ μεταμελείας αὐτὸν ἀμυναμένων, ἀποπε-
σὼν καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, καὶ ποιησάμενος τὴν
πορείαν διὰ Μαντινείας, οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν
54 Σπάρτην. ὁ δ᾿ Ἀντίγονος ἀσφαλῶς εἰς τὴν Πελο-
πόννησον εἰσελθὼν παρέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον,

οὐδένα δὲ χρόνον μείνας εἴχετο τῶν προκειμένων
καὶ παρῆν εἰς Ἄργος. ἐπαινέσας δὲ τοὺς Ἀργείους, 2
καὶ καταστησάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, αὖθις ἐκ
ποδὸς ἐκίνει, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπ' Ἀρ-
καδίας. ἐκβαλὼν δὲ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν ἐποι- 3
κοδομηθέντων χωρίων ὑπὸ Κλεομένους κατά τε τὴν
Αἰγῦτιν καὶ Βελβινᾶτιν χώραν, καὶ παραδοὺς τὰ
φρούρια Μεγαλοπολίταις, ἧκε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν
σύνοδον εἰς Αἴγιον. ἀπολογισάμενος δὲ περὶ τῶν 4
καθ' αὑτὸν καὶ χρηματίσας περὶ τῶν μελλόντων,
ἔτι δὲ κατασταθεὶς ἡγεμὼν ἁπάντων τῶν συμμά-
χων, μετὰ ταῦτα χρόνον μέν τινα παραχειμάζων 5
διέτριβε περὶ Σικυῶνα καὶ Κόρινθον. τῆς δ' ἐαρι-
νῆς ὥρας ἐνισταμένης ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις προῆγε.
καὶ διανύσας τριταῖος πρὸς τὴν τῶν Τεγεατῶν πό- 6
λιν, ἀπηντηκότων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐνταῦθα, περι-
στρατοπεδεύσας ἤρξατο πολιορκεῖν αὐτήν. τῶν δὲ 7
Μακεδόνων ἐνεργῶς χρωμένων τῇ τε λοιπῇ πολιορ-
κίᾳ καὶ τοῖς ὀρύγμασι, ταχέως ἀπελπίσαντες οἱ Τε-
γεᾶται τὴν σωτηρίαν παρέδοσαν αὑτούς. ὁ δ' Ἀντί- 8
γονος, ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν πόλιν, εἴχετο
κατὰ τὸ συνεχὲς τῶν ἑξῆς, καὶ προῆγε κατὰ σπου-
δὴν εἰς τὴν Λακωνικήν. ἐγγίσας δὲ τῷ Κλεομένει 9
προκαθημένῳ τῆς ἑαυτοῦ χώρας κατεπείραζε, καὶ
συνίστατό τινας ἀκροβολισμούς. προσπεσόντος δὲ 10
διὰ τῶν κατασκόπων αὐτῷ τοὺς ἐξ Ὀρχομενοῦ στρα-
τιώτας παραβεβοηθηκέναι πρὸς τὸν Κλεομένη, πα-
ραυτίκα ποιησάμενος ἀναζυγὴν ἠπείγετο. καὶ τὸν 11
μὲν Ὀρχομενὸν ἐξ ἐφόδου κατὰ κράτος εἷλε· μετὰ
δὲ ταῦτα περιστρατοπεδεύσας τὴν τῶν Μαντινέων
ἐπολιόρκει πόλιν. ταχὺ δὲ καὶ ταύτην καταπληξα- 12
μένων τῶν Μακεδόνων καὶ λαβόντων ὑποχείριον,

ἀναζεύξας προῆγε τὴν ἐφ' Ἡραίας καὶ Τελφούσης.
13 παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτας τὰς πόλεις, ἐθελοντὴν
προσχωρησάντων αὐτῷ τῶν κατοικούντων, οὕτως
ἤδη συνάπτοντος τοῦ χειμῶνος παρῆν εἰς Αἴγιον
14 πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν σύνοδον. καὶ τοὺς μὲν Μα-
κεδόνας ἐπ' οἴκου διαφῆκε πάντας εἰς τὴν χειμα-
σίαν, αὐτὸς δὲ τοῖς Ἀχαιοῖς διελέγετο καὶ συνδιε-
νοεῖτο περὶ τῶν ἐνεστώτων.

55 Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς τούτους συνθεωρῶν ὁ
Κλεομένης τὰς μὲν δυνάμεις διαφειμένας, τὸν δὲ
Ἀντίγονον μετὰ τῶν μισθοφόρων ἐν Αἰγίῳ διατρί-
βοντα, καὶ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστῶτα τῆς Μεγά-
2 λης πόλεως, τὴν δὲ πόλιν ταύτην εἰδὼς δυσφύλα-
κτον οὖσαν διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐρημίαν, τότε
δὲ καὶ ῥαθύμως τηρουμένην διὰ τὴν Ἀντιγόνου πα-
ρουσίαν, τὸ δὲ μέγιστον ἀπολωλότας τοὺς πλείστους
τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις ἔν τε τῇ περὶ τὸ Λύκαιον καὶ
3 μετὰ ταῦτα τῇ περὶ Λαδόκεια μάχῃ, λαβὼν συνερ-
γούς τινας τῶν ἐκ Μεσσήνης φυγάδων, οἳ διατρί-
βοντες ἐτύγχανον ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει, παρεισῆλθε
4 διὰ τούτων λάθρᾳ νυκτὸς ἐντὸς τῶν τειχῶν. τῆς
δ' ἡμέρας ἐπιγενομένης παρ' ὀλίγον ἦλθε μὴ μόνον
ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις κινδυνεῦσαι διὰ τὴν
5 εὐψυχίαν τῶν Μεγαλοπολιτῶν. ὃ δὴ καὶ τρισὶ μησὶ
πρότερον αὐτῷ συνέβη παθεῖν παρεισπεσόντι κατὰ
τὸν Κωλαιὸν προσαγορευόμενον τόπον τῆς πόλεως.
6 τότε δὲ τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως καὶ τῷ προκατα-
λαμβάνεσθαι τοὺς εὐκαίρους τόπους καθίκετο τῆς
ἐπιβολῆς, καὶ πέρας ἐκβαλὼν τοὺς Μεγαλοπολίτας
7 κατέσχε τὴν πόλιν. γενόμενος δ' ἐγκρατὴς οὕτως
αὐτὴν πικρῶς διέφθειρε καὶ δυσμενῶς ὥστε μηδ'
ἐλπίσαι μηδένα διότι δύναιτ' ἂν συνοικισθῆναι πά-

λιν. τοῦτο δὲ ποιῆσαί μοι δοκεῖ διὰ τὸ κατὰ τὰς 8
τῶν καιρῶν περιστάσεις παρὰ μόνοις Μεγαλοπολί-
ταις καὶ Στυμφαλίοις μηδέποτε δυνηθῆναι μήτε αἱ-
ρετιστὴν καὶ κοινωνὸν τῶν ἰδίων ἐλπίδων μήτε προ-
δότην κατασκευάσασθαι. τὸ μὲν γὰρ Κλειτορίων
φιλελεύθερον καὶ γενναῖον εἷς ἀνὴρ κατῄσχυνε διὰ 9
τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, Θεάρκης· ὃν εἰκότως ἐξαρνοῦν-
ται Κλειτόριοι μὴ φῦναι παρὰ σφίσι, γένος δὲ ὑπο-
βολιμαῖον ἐξ Ὀρχομενοῦ τῶν ἐπηλύδων τινὸς στρα-
τιωτῶν.

Ἐπεὶ δὲ τῶν [κατὰ] τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀράτῳ 56
γεγραφότων παρ᾽ ἐνίοις ἀποδοχῆς ἀξιοῦται Φύλαρ-
χος, ἐν πολλοῖς ἀντιδοξῶν καὶ τἀναντία γράφων
αὐτῷ, χρήσιμον ἂν εἴη, μᾶλλον δ᾽ ἀναγκαῖον ἡμῖν, 2
Ἀράτῳ προῃρημένοις κατακολουθεῖν περὶ τῶν Κλεο-
μενικῶν, μὴ παραλιπεῖν ἄσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος,
ἵνα μὴ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς γράμμασιν ἰσοδυναμοῦν
ἀπολίπωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. καθόλου μὲν οὖν 3
ὁ συγγραφεὺς οὗτος πολλὰ παρ᾽ ὅλην τὴν πραγ-
ματείαν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν εἴρηκε. πλὴν περὶ μὲν 4
τῶν ἄλλων ἴσως οὐκ ἀναγκαῖον ἐπιτιμᾶν κατὰ τὸ
παρὸν οὐδ᾽ ἐξακριβοῦν· ὅσα δὲ συνεπιβάλλει τοῖς
ὑφ᾽ ἡμῶν γραφομένοις καιροῖς, ταῦτα δ᾽ ἔστι τὰ
περὶ τὸν Κλεομενικὸν πόλεμον, ὑπὲρ τούτων ἀναγ-
καῖόν ἐστιν ἡμῖν διευκρινεῖν. ἔσται δὲ πάντως ἀρ- 5
κοῦντα ταῦτα πρὸς τὸ καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ προαίρε-
σιν καὶ δύναμιν ἐν τῇ πραγματείᾳ καταμαθεῖν. βου- 6
λόμενος δὴ διασαφεῖν τὴν ὠμότητα τὴν Ἀντιγόνου
καὶ Μακεδόνων, ἅμα δὲ τούτοις τὴν Ἀράτου καὶ τῶν
Ἀχαιῶν, φησὶ τοὺς Μαντινέας γενομένους ὑποχειρί-
ους μεγάλοις περιπεσεῖν ἀτυχήμασι, καὶ τὴν ἀρχαι-
οτάτην καὶ μεγίστην πόλιν τῶν κατὰ τὴν Ἀρκαδίαν

τηλικαύταις παλαῖσαι συμφοραῖς ὥστε πάντας εἰς
7 ἐπίστασιν καὶ δάκρυα τοὺς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. σπου-
δάζων δ' εἰς ἔλεον ἐκκαλεῖσθαι τοὺς ἀναγιγνώσκον-
τας καὶ συμπαθεῖς ποιεῖν τοῖς λεγομένοις, εἰσάγει
περιπλοκὰς γυναικῶν καὶ κόμας διερριμμένας καὶ
μαστῶν ἐκβολάς, πρὸς δὲ τούτοις δάκρυα καὶ θρή-
νους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀναμὶξ τέκνοις καὶ γο-
8 νεῦσι γηραιοῖς ἀπαγομένων. ποιεῖ δὲ τοῦτο παρ'
ὅλην τὴν ἱστορίαν, πειρώμενος ἑκάστοις ἀεὶ πρὸ
9 ὀφθαλμῶν τιθέναι τὰ δεινά. τὸ μὲν οὖν ἀγεννὲς
καὶ γυναικῶδες τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ παρείσθω, τὸ
δὲ τῆς ἱστορίας οἰκεῖον ἅμα καὶ χρήσιμον ἐξεταζέ-
10 σθω. δεῖ τοιγαροῦν οὐκ ἐκπλήττειν τὸν συγγρα-
φέα τερατευόμενον διὰ τῆς ἱστορίας τοὺς ἐντυγχά-
νοντας οὐδὲ τοὺς ἐνδεχομένους λόγους ζητεῖν καὶ
τὰ παρεπόμενα τοῖς ὑποκειμένοις ἐξαριθμεῖσθαι, κα-
θάπερ οἱ τραγῳδιογράφοι, τῶν δὲ πραχθέντων καὶ
ῥηθέντων κατ' ἀλήθειαν αὐτῶν μνημονεύειν πάμπαν,
11 κἂν πάνυ μέτρια τυγχάνωσιν ὄντα. τὸ γὰρ τέλος
ἱστορίας καὶ τραγῳδίας οὐ ταὐτόν, ἀλλὰ τοὐναντίον.
ἐκεῖ μὲν γὰρ δεῖ διὰ τῶν πιθανωτάτων λόγων ἐκ-
πλῆξαι καὶ ψυχαγωγῆσαι κατὰ τὸ παρὸν τοὺς ἀκού-
οντας, ἐνθάδε δὲ διὰ τῶν ἀληθινῶν ἔργων καὶ λό-
γων εἰς πάντα τὸν χρόνον διδάξαι καὶ πεῖσαι τοὺς
12 φιλομαθοῦντας, ἐπειδήπερ ἐν ἐκείνοις μὲν ἡγεῖται
τὸ πιθανόν, κἂν ᾖ ψεῦδος, διὰ τὴν ἀπάτην τῶν θεω-
μένων, ἐν δὲ τούτοις τἀληθὲς διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν
13 φιλομαθούντων. χωρὶς δὲ τούτων τὰς πλείστας
ἡμῖν ἐξηγεῖται τῶν περιπετειῶν, οὐχ ὑποτιθεὶς αἰ-
τίαν καὶ τρόπον τοῖς γιγνομένοις, ὧν χωρὶς οὔτ'
ἐλεεῖν εὐλόγως οὔτ' ὀργίζεσθαι καθηκόντως δυνα-
14 τὸν ἐπ' οὐδενὶ τῶν συμβαινόντων. ἐπεὶ τίς ἀν-

θρώπων οὐ δεινὸν ἡγεῖται τύπτεσθαι τοὺς ἐλευθέ-
ρους; ἀλλ' ὅμως, ἐὰν μὲν ἄρχων ἀδίκων χειρῶν πάθῃ
τις τοῦτο, δικαίως κρίνεται πεπονθέναι· ἐὰν δ' ἐπὶ
διορθώσει καὶ μαθήσει ταὐτὸ τοῦτο γίγνηται, προσ-
έτι καὶ τιμῆς καὶ χάριτος οἱ τύπτοντες τοὺς ἐλευ-
θέρους ἀξιοῦνται. καὶ μὴν τό γε τοὺς πολίτας ἀπο- 15
κτεινύναι μέγιστον ἀσέβημα τίθεται καὶ μεγίστων
ἄξιον προστίμων· καίτοι γε προφανῶς ὁ μὲν τὸν
κλέπτην ἢ μοιχὸν ἀποκτείνας ἀθῷός ἐστιν, ὁ δὲ τὸν
προδότην ἢ τύραννον τιμῶν καὶ προεδρίας τυγχάνει
παρὰ πᾶσιν. οὕτως ἐν παντὶ τὸ τέλος κεῖται τῆς 16
διαλήψεως ὑπέρ τε τῶν .... οὐκ ἐν τοῖς τελουμέ-
νοις, ἀλλ' ἐν ταῖς αἰτίαις καὶ προαιρέσεσι τῶν πραт-
τόντων καὶ ταῖς τούτων διαφοραῖς.

Μαντινεῖς τοίνυν τὸ μὲν πρῶτον ἐγκαταλιπόν- 57
τες τὴν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν ἐθελοντὴν Αἰ-
τωλοῖς ἐνεχείρισαν αὑτοὺς καὶ τὴν πατρίδα, μετὰ
δὲ ταῦτα Κλεομένει. γεγονότες δ' ἐπὶ τοιαύτης 2
προαιρέσεως καὶ μετέχοντες τῆς Λακεδαιμονίων πο-
λιτείας ἔτει τετάρτῳ πρότερον τῆς Ἀντιγόνου πα-
ρουσίας ἑάλωσαν κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν,
Ἀράτου πραξικοπήσαντος αὐτῶν τὴν πόλιν. ἐν ᾧ 3
καιρῷ τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ παθεῖν τι δεινὸν διὰ
τὴν προειρημένην ἁμαρτίαν, ὥς καὶ περιβόητον συν-
έβη γενέσθαι τὸ πραχθὲν διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς κατὰ
τὴν προαίρεσιν ἀμφοτέρων μεταβολῆς. ἅμα γὰρ τῷ 4
κατασχεῖν τὴν πόλιν Ἄρατος παραυτίκα μὲν τοῖς
ὑφ' αὑτὸν ταττομένοις παρήγγελλε μηδένα μηδενὸς
ἅπτεσθαι τῶν ἀλλοτρίων, ἑξῆς δὲ τούτοις τοὺς Μαν- 5
τινέας συναθροίσας παρεκάλεσε θαρρεῖν καὶ μένειν
ἐπὶ τῶν ἰδίων· ὑπάρξειν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν
πολιτευομένοις μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. τοῖς δὲ Μαντι- 6

νεῦσιν ἀνυπονοήτου καὶ παραδόξου φανείσης τῆς
ἐλπίδος, παραυτίκα πάντες ἐπὶ τῆς ἐναντίας ἐγέ-
7 νοντο γνώμης. καὶ πρὸς οὓς μικρῷ πρότερον μα-
χόμενοι πολλοὺς μὲν τῶν ἀναγκαίων ἐπεῖδον ἀπολ-
λυμένους, οὐκ ὀλίγους δ᾽ αὐτῶν βιαίοις τραύμασι
περιπεσόντας, τούτους εἰς τὰς ἰδίας οἰκίας εἰσαγα-
γόμενοι, καὶ ποιησάμενοι σφίσι καὶ τοῖς ἄλλοις
ἀναγκαίοις ὁμεστίους, οὐδὲν ἀπέλιπον τῆς μετ᾽ ἀλ-
8 λήλων φιλοφροσύνης. καὶ τοῦτ᾽ εἰκότως ἐποίουν·
οὐ γὰρ οἶδ᾽ εἴ τινες ἀνθρώπων εὐγνωμονεστέροις
ἐνέτυχον πολεμίοις οὐδ᾽ εἴ τινες ἀβλαβέστερον ἐπά-
λαισαν τοῖς μεγίστοις δοκοῦσιν εἶναι συμπτώμασι
Μαντινέων διὰ τὴν Ἀράτου καὶ τῶν Ἀχαιῶν εἰς αὐ-
58 τοὺς φιλανθρωπίαν. μετὰ δὲ ταῦτα προορώμενοι
τὰς ἐν αὐτοῖς στάσεις καὶ τὰς ὑπ᾽ Αἰτωλῶν καὶ Λα-
κεδαιμονίων ἐπιβουλάς, πρεσβεύσαντες πρὸς τοὺς
2 Ἀχαιοὺς ἠξίωσαν δοῦναι παραφυλακὴν αὐτοῖς. οἱ
δὲ πεισθέντες ἀπεκλήρωσαν ἐξ αὐτῶν τριακοσίους
ἄνδρας· ὧν οἱ λαχόντες ὥρμησαν ἀπολιπόντες τὰς
ἰδίας πατρίδας καὶ τοὺς βίους, καὶ διέτριβον ἐν
Μαντινείᾳ, παραφυλάττοντες τὴν ἐκείνων ἐλευθε-
3 ρίαν ἅμα καὶ σωτηρίαν. σὺν δὲ τούτοις καὶ μισθο-
φόρους διακοσίους ἐξέπεμψαν, οἳ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν
συνδιετήρουν τὴν ὑποκειμένην αὐτοῖς κατάστασιν.
4 μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ στασιάσαντες πρὸς σφᾶς οἱ Μαν-
τινεῖς, καὶ Λακεδαιμονίους ἐπισπασάμενοι, τήν τε
πόλιν ἐνεχείρισαν καὶ τοὺς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν δια-
τρίβοντας παρ᾽ αὐτοῖς κατέσφαξαν· οὗ μεῖζον παρα-
5 σπόνδημα καὶ δεινότερον οὐδ᾽ εἰπεῖν εὐμαρές. ἐπει-
δὴ γὰρ ἔδοξε σφίσι καθόλου τὴν πρὸς τὸ ἔθνος
χάριν καὶ φιλίαν ἀθετεῖν, τῶν γε προειρημένων
ἀνδρῶν ἐχρῆν δήπου φεισαμένους ἐᾶσαι πάντας

ὑποσπόνδους ἀπελθεῖν· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πολε- 6
μίοις ἔθος ἐστὶ συγχωρεῖσθαι κατὰ τοὺς κοινοὺς
τῶν ἀνθρώπων νόμους. οἱ δ' ἵνα Κλεομένει καὶ 7
Λακεδαιμονίοις ἱκανὴν παράσχωνται πίστιν πρὸς τὴν
ἐνεστῶσαν ἐπιβολήν, τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων δί-
καια παραβάντες τὸ μέγιστον ἀσέβημα κατὰ προ-
αίρεσιν ἐπετέλεσαν. τὸ γὰρ τούτων αὐτόχειρας γε- 8
νέσθαι καὶ τιμωροὺς οἵτινες πρότερον μὲν κατὰ
κράτος λαβόντες αὐτοὺς ἀθῴους ἀφῆκαν, τότε δὲ
τὴν ἐκείνων ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν ἐφύλαττον,
πηλίκης ὀργῆς ἐστιν ἄξιον; τί δ' ἂν παθόντες οὗ- 9
τοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως
εἴποι τις ἄν, πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν,
ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μη- 10
δὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου
νόμους ὑπόκειται παθεῖν. οὐκοῦν ὁλοσχερεστέρας
τινὸς καὶ μείζονος τυχεῖν ἦσαν ἄξιοι τιμωρίας, ὥστ' 11
εἴπερ ἔπαθον ἃ Φύλαρχός φησιν, οὐκ ἔλεον εἰκὸς
ἦν συνεξακολουθεῖν αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων,
ἔπαινον δὲ καὶ συγκατάθεσιν μᾶλλον τοῖς πράτ-
τουσι καὶ μεταπορευομένοις τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν.
ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς περαιτέρω συνεξακολουθήσαντος 12
Μαντινεῦσι κατὰ τὴν περιπέτειαν πλὴν τοῦ διαρπα-
γῆναι τοὺς βίους καὶ πραθῆναι τοὺς ἐλευθέρους, ὁ
συγγραφεὺς αὐτῆς τῆς τερατείας χάριν οὐ μόνον ψεῦ-
δος εἰσήνεγκε τὸ ὅλον, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος ἀπίθανον,
καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγνοίας οὐδὲ τὸ παρα- 13
κείμενον ἐδυνήθη συνεπιστῆσαι, πῶς οἱ αὐτοὶ κατὰ
τοὺς αὐτοὺς καιροὺς κυριεύσαντες Τεγεατῶν κατὰ
κράτος οὐδὲν τῶν ὁμοίων ἔπραξαν. καίτοι γε εἰ 14
μὲν ἡ τῶν πραττόντων ὠμότης ἦν αἰτία, καὶ τού-
τους εἰκὸς ἦν πεπονθέναι ταὐτὰ τοῖς ὑπὸ τὸν αὐτὸν

15 ὑποπεπτωκόσι καιρόν. εἰ δὲ περὶ μόνους γέγονε
Μαντινεῖς ἡ διαφορά, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν αἰτίαν
τῆς ὀργῆς ἀνάγκη διαφέρουσαν γεγονέναι περὶ τού-
τους.

59 Πάλιν Ἀριστόμαχον τὸν Ἀργεῖόν φησιν ἄνδρα
τῆς ἐπιφανεστάτης οἰκίας ὑπάρχοντα, καὶ τετυραν-
νηκότα μὲν Ἀργείων, πεφυκότα δὲ ἐκ τυράννων,
ὑποχείριον Ἀντιγόνῳ καὶ τοῖς Ἀχαιοῖς γενόμενον,
εἰς Κεγχρεὰς ἀπαχθῆναι καὶ στρεβλούμενον ἀπο-
θανεῖν, ἀδικώτατα καὶ δεινότατα παθόντα πάντων
2 ἀνθρώπων. τηρῶν δὲ καὶ περὶ ταύτην τὴν πρᾶξιν
ὁ συγγραφεὺς τὸ καθ' αὑτὸν ἰδίωμα, φωνάς τινας
πλάττει διὰ τῆς νυκτὸς αὐτοῦ στρεβλουμένου προσ-
πιπτούσας τοῖς σύνεγγυς κατοικοῦσιν, ὧν τοὺς μὲν
ἐκπληττομένους τὴν ἀσέβειαν, τοὺς δ' ἀπιστοῦντας,
τοὺς δ' ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις προσ-
3 τρέχειν πρὸς τὴν οἰκίαν φησί. περὶ μὲν οὖν τῆς
τοιαύτης τερατείας παρείσθω· δεδήλωται γὰρ ἀρ-
4 κούντως. ἐγὼ δ' Ἀριστόμαχον, εἰ καὶ μηδὲν εἰς
τοὺς Ἀχαιοὺς ἕτερον ἥμαρτε, κατά γε τὴν τοῦ βίου
προαίρεσιν καὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα παρανομίαν τῆς
5 μεγίστης ἄξιον κρίνω τιμωρίας. καίπερ ὁ συγγρα-
φεύς, βουλόμενος αὔξειν αὐτοῦ τὴν δόξαν καὶ πα-
ραστήσασθαι τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ μᾶλλον αὐτῷ
συναγανακτεῖν ἐφ' οἷς ἔπαθεν, οὐ μόνον αὐτόν
φησι γεγονέναι τύραννον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τυράννων
6 πεφυκέναι. ταύτης δὲ μείζω κατηγορίαν ἢ πικρο-
τέραν οὐδ' ἂν εἰπεῖν ῥᾳδίως δύναιτ' οὐδείς. αὐτὸ
γὰρ τοὔνομα περιέχει τὴν ἀσεβεστάτην ἔμφασιν καὶ
πάσας περιείληφε τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀδικίας καὶ
7 παρανομίας. Ἀριστόμαχος δ' εἰ τὰς δεινοτάτας ὑπέ-
μεινε τιμωρίας, ὥς οὗτός φησιν, ὅμως οὐχ ἱκανὴν

ἔδωκε δίκην μιᾶς ἡμέρας, ἐν ᾗ παρεισπεσόντος 8
εἰς τὴν πόλιν Ἀράτου μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ με-
γάλους ἀγῶνας καὶ κινδύνους ὑπομείναντος ὑπὲρ
τῆς Ἀργείων ἐλευθερίας, τέλος δ' ἐκπεσόντος διὰ
τὸ μηδένα συγκινηθῆναι τῶν ἔσωθεν αὐτῷ ταξαμέ-
νων, διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ τυράννου φόβον, Ἀριστόμα- 9
χος, ἀφορμῇ ταύτῃ καὶ προφάσει χρησάμενος, ὥς
τινων συνειδότων τὰ περὶ τὴν εἴσοδον τῶν Ἀχαιῶν,
ὀγδοήκοντα τοὺς πρώτους τῶν πολιτῶν οὐδὲν ἀδι-
κήσαντας στρεβλώσας ἐναντίον τῶν ἀναγκαίων κατέ-
σφαξε. παρίημι τὰ παρ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ καὶ 10
τῶν προγόνων ἀσεβήματα· μακρὸν γάρ. διόπερ οὐκ 60
εἴ τινι τῶν ὁμοίων περιέπεσε δεινὸν ἡγητέον, πολὺ
δὲ δεινότερον, εἰ μηδενὸς τούτων πεῖραν λαβὼν
ἀθῷος ἀπέθανεν. οὐδ' Ἀντιγόνῳ προσαπτέον οὐδ' 2
Ἀράτῳ παρανομίαν, ὅτι λαβόντες κατὰ πόλεμον
ὑποχείριον τύραννον στρεβλώσαντες ἀπέκτειναν, ὅν
γε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν εἰρήνην τοῖς ἀνελοῦσι καὶ
τιμωρησαμένοις ἔπαινος καὶ τιμὴ συνεξηκολούθει
παρὰ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις. ὅτε δὲ χωρὶς τῶν 3
προειρημένων καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς παρεσπόνδησε, τί
παθεῖν ἦν ἄξιος; ἐκεῖνος γὰρ ἀπέθετο μὲν τὴν τυ- 4
ραννίδα χρόνοις οὐ πολλοῖς πρότερον, ὑπὸ τῶν και-
ρῶν συγκλειόμενος διὰ τὸν Δημητρίου θάνατον,
ἀνελπίστως δὲ τῆς ἀσφαλείας ἔτυχε περισταλεὶς ὑπὸ
τῆς τῶν Ἀχαιῶν πρᾳότητος καὶ καλοκἀγαθίας· οἵ- 5
τινες οὐ μόνον αὐτὸν τῶν ἐκ τῆς τυραννίδος ἀσε-
βημάτων ἀζήμιον ἐποίησαν, ἀλλὰ καὶ προσλαβόντες
εἰς τὴν πολιτείαν τὴν μεγίστην τιμὴν περιέθεσαν,
ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν καταστήσαντες σφῶν αὐτῶν.
ὁ δ' ἐπιλαθόμενος τῶν προειρημένων φιλανθρώπων 6
παρὰ πόδας, ἐπεὶ μικρὸν ἐπικυδεστέρας ἔσχε τὰς

ἐλπίδας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐν Κλεομένει, τήν τε
πατρίδα καὶ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν ἀποσπάσας ἀπὸ
τῶν Ἀχαιῶν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς προσέ-
7 νειμε τοῖς ἐχθροῖς. ὃν ὑποχείριον γενόμενον οὐκ
ἐν Κεγχρεαῖς ἔδει τὴν νύκτα στρεβλούμενον ἀπο-
θανεῖν, ὡς Φύλαρχός φησι, περιαγόμενον δ' εἰς
τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τιμωρίας παραδειγμα-
8 τιζόμενον οὕτως ἐκλιπεῖν τὸ ζῆν. ἀλλ' ὅμως τοι-
οῦτος ὢν οὐδενὸς ἔτυχε δεινοῦ πλὴν τοῦ καταπον-
τισθῆναι διὰ τῶν ἐπὶ ταῖς Κεγχρεαῖς τεταγμένων.
61 Χωρὶς δὲ τούτων τὰς μὲν Μαντινέων ἡμῖν συμ-
φορὰς μετ' αὐξήσεως καὶ διαθέσεως ἐξηγήσατο, δῆ-
λον ὅτι καθήκειν ὑπολαμβάνων τοῖς συγγραφεῦσι
2 τὰς παρανόμους τῶν πράξεων ἐπισημαίνεσθαι, τῆς
δὲ Μεγαλοπολιτῶν γενναιότητος, ᾗ περὶ τοὺς αὐ-
τοὺς ἐχρήσαντο καιρούς, οὐδὲ κατὰ ποσὸν ἐποιή-
3 σατο μνήμην, ὥσπερ τὸ τὰς ἁμαρτίας ἐξαριθμεῖσθαι
τῶν πραξάντων οἰκειότερον ὑπάρχον τῆς ἱστορίας
τοῦ τὰ καλὰ καὶ δίκαια τῶν ἔργων ἐπισημαίνεσθαι,
ἢ τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς ὑπομνήμασιν ἧττόν τι
διορθουμένους ὑπὸ τῶν σπουδαίων καὶ ζηλωτῶν
ἔργων ἤπερ ὑπὸ τῶν παρανόμων καὶ φευκτῶν πρά-
4 ξεων. ὁ δὲ πῶς μὲν ἔλαβε Κλεομένης τὴν πόλιν
καὶ πῶς ἀκέραιον διαφυλάξας ἐξαπέστειλε παρα-
χρῆμα πρὸς τοὺς Μεγαλοπολίτας εἰς τὴν Μεσσήνην
γραμματοφόρους, ἀξιῶν αὐτοὺς ἀβλαβῆ κομισαμέ-
νους τὴν ἑαυτῶν πατρίδα κοινωνῆσαι τῶν ἰδίων
πραγμάτων, ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐδήλωσε, βουλόμενος
ὑποδεῖξαι τὴν Κλεομένους μεγαλοψυχίαν καὶ μετρι-
5 ότητα πρὸς τοὺς πολεμίους. ἔτι δὲ πῶς οἱ Μεγα-
λοπολῖται τῆς ἐπιστολῆς ἀναγιγνωσκομένης οὐκ ἐά-
σαιεν εἰς τέλος ἀναγνωσθῆναι, μικροῦ δὲ κατα-

λεύσαιεν τοὺς γραμματοφόρους, ἕως τούτου διεσά-
φησε. τὸ δ' ἀκόλουθον καὶ τὸ τῆς ἱστορίας ἴδιον 6
ἀφεῖλε, τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἐπ' ἀγαθῷ μνήμην τῶν
ἀξιολόγων προαιρέσεων. καίτοι γ' ἐμποδὼν ἦν. εἰ 7
γὰρ τοὺς λόγῳ καὶ δόγματι μόνον ὑπομείναντας πό-
λεμον ὑπὲρ φίλων καὶ συμμάχων ἄνδρας ἀγαθοὺς
νομίζομεν, τοῖς δὲ καὶ χώρας καταφθορὰν καὶ πο-
λιορκίαν ἀναδεξαμένοις οὐ μόνον ἔπαινον, ἀλλὰ καὶ
χάριτας καὶ δωρεὰς τὰς μεγίστας ἀπονέμομεν, τίνα 8
γε χρὴ περὶ Μεγαλοπολιτῶν ἔχειν διάληψιν; ἆρ'
οὐχὶ τὴν σεμνοτάτην καὶ βελτίστην; οἳ πρῶτον μὲν 9
τὴν χώραν Κλεομένει προεῖντο, μετὰ δὲ ταῦτα πά-
λιν ὁλοσχερῶς ἔπταισαν τῇ πατρίδι διὰ τὴν πρὸς
τοὺς Ἀχαιοὺς αἵρεσιν, τὸ δὲ τελευταῖον, δοθείσης 10
ἀνελπίστως καὶ παραδόξως αὐτοῖς ἐξουσίας ἀβλαβῆ
ταύτην ἀπολαβεῖν, προείλοντο στέρεσθαι χώρας,
τάφων, ἱερῶν, πατρίδος, τῶν ὑπαρχόντων, ἁπάν-
των συλλήβδην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναγκαιοτάτων,
χάριν τοῦ μὴ προδοῦναι τὴν πρὸς τοὺς συμμάχους
πίστιν. οὗ τί κάλλιον ἔργον ἢ γέγονεν ἢ γένοιτ' 11
ἄν; ἐπὶ τί δ' ἂν μᾶλλον συγγραφεὺς ἐπιστήσαι τοὺς
ἀκούοντας; διὰ τίνος δ' ἔργου μᾶλλον ἂν παρορ-
μήσαι πρὸς φυλακὴν πίστεως καὶ πρὸς ἀληθινὴν
πραγμάτων καὶ βέβαιον κοινωνίαν; ὧν οὐδεμίαν
ἐποιήσατο μνήμην Φύλαρχος, τυφλώττων, ὥς γ' 12
ἐμοὶ δοκεῖ, περὶ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα συγγρα-
φεῖ καθήκοντα τῶν ἔργων.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἑξῆς φησιν ἀπὸ τῶν ἐκ 62
τῆς Μεγάλης πόλεως λαφύρων ἑξακισχίλια τάλαντα
τοῖς Λακεδαιμονίοις πεσεῖν, ὧν τὰ δισχίλια Κλεο-
μένει δοθῆναι κατὰ τοὺς ἐθισμούς. ἐν δὲ τούτοις 2
πρῶτον μὲν τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν ἀπειρίαν καὶ

τὴν ἄγνοιαν τῆς κοινῆς ἐννοίας ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλ-
ληνικῶν πραγμάτων χορηγίας καὶ δυνάμεως; ἣν μά-
3 λιστα δεῖ παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις ὑπάρχειν. ἐγὼ
γὰρ οὐ λέγω κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐν οἷς
ὑπό τε τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βασιλέων, ἔτι δὲ μᾶλλον
ὑπὸ τῆς συνεχείας τῶν πρὸς ἀλλήλους πολέμων ἄρ-
4 δην κατέφθαρτο τὰ Πελοποννησίων, ἀλλ' ἐν τοῖς
καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἐν οἷς πάντες ἓν καὶ ταὐτὸ λέ-
γοντες μεγίστην καρποῦσθαι δοκοῦσιν εὐδαιμονίαν,
ὅμως ἐκ Πελοποννήσου πάσης ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπί-
πλων χωρὶς σωμάτων οὐχ οἷόν τε συναχθῆναι το-
5 σοῦτο πλῆθος χρημάτων. καὶ διότι τοῦτο νῦν οὐκ
εἰκῇ, λόγῳ δέ τινι μᾶλλον ἀποφαινόμεθα, δῆλον ἐκ
6 τούτων. τίς γὰρ ὑπὲρ Ἀθηναίων οὐχ ἱστόρηκε δι-
ότι καθ' οὓς καιροὺς μετὰ Θηβαίων εἰς τὸν πρὸς
Λακεδαιμονίους ἐνέβαινον πόλεμον, καὶ μυρίους μὲν
ἐξέπεμπον στρατιώτας, ἑκατὸν δ' ἐπλήρουν τριή-
7 ρεις, ὅτι τότε κρίναντες ἀπὸ τῆς ἀξίας ποιεῖσθαι
τὰς εἰς τὸν πόλεμον εἰσφορὰς ἐτιμήσαντο τήν τε
χώραν τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν καὶ τὰς οἰκίας, ὁμοίως
δὲ καὶ τὴν λοιπὴν οὐσίαν· ἀλλ' ὅμως τὸ σύμπαν
τίμημα τῆς ἀξίας ἐνέλιπε τῶν ἑξακισχιλίων διακο-
8 σίοις καὶ πεντήκοντα ταλάντοις. ἐξ ὧν οὐκ ἀπεοι-
κὸς ἂν φανείη τὸ περὶ Πελοποννησίων ἄρτι ῥηθὲν
9 ὑπ' ἐμοῦ. κατὰ δ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξ αὐτῆς
τῆς Μεγάλης πόλεως ὑπερβολικῶς ἀποφαινόμενος
10 οὐκ ἄν τις εἰπεῖν τολμήσειε πλείω γενέσθαι τρια-
κοσίων, ἐπειδήπερ ὁμολογούμενόν ἐστι διότι καὶ
τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δουλικῶν σωμάτων τὰ πλεῖ-
στα συνέβη διαφυγεῖν εἰς τὴν Μεσσήνην. μέγιστον
11 δὲ τῶν προειρημένων τεκμήριον· οὐδενὸς γὰρ ὄν-
τες δεύτεροι τῶν Ἀρκάδων Μαντινεῖς οὔτε κατὰ

τὴν δύναμιν οὔτε κατὰ τὴν περιουσίαν, ὡς αὐτὸς
οὗτός φησιν, ἐκ πολιορκίας δὲ καὶ παραδόσεως ἁλόν-
τες, ὥστε μήτε διαφυγεῖν μηδένα μήτε διακλαπῆ-
ναι ῥᾳδίως μηδέν, ὅμως τὸ πᾶν λάφυρον ἐποίησαν 12
μετὰ τῶν σωμάτων κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς τά-
λαντα τριακόσια.

Τὸ δὲ συνεχὲς τούτῳ τίς οὐκ ἂν ἔτι μᾶλλον θαυ- 63
μάσειε; ταῦτα γὰρ ἀποφαινόμενος λέγει πρὸ τῆς
παρατάξεως δέκα ἡμέραις μάλιστα τὸν παρὰ Πτο-
λεμαίου πρεσβευτὴν ἐλθεῖν ἀγγέλλοντα πρὸς τὸν
Κλεομένη διότι Πτολεμαῖος τὸ μὲν χορηγεῖν ἀπο-
λέγει, διαλύεσθαι δὲ παρακαλεῖ πρὸς τὸν Ἀντίγο-
νον. τὸν δ' ἀκούσαντά φησι κρῖναι διότι δεῖ τὴν 2
ταχίστην ἐκκυβεύειν τοῖς ὅλοις πρὸ τοῦ συνεῖναι τὰ
προσπεπτωκότα τὰς δυνάμεις, διὰ τὸ μηδεμίαν ὑπάρ-
χειν ἐν τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐλπίδα τοῦ δύνασθαι
μισθοδοτεῖν. ἀλλ' εἴπερ ἑξακισχιλίων ἐγκρατὴς ἐγε- 3
γόνει ταλάντων κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιρούς, τὸν
Πτολεμαῖον αὐτὸν ἐδύνατο ταῖς χορηγίαις ὑπερθέ-
σθαι. πρὸς δὲ τὸν Ἀντίγονον, εἰ μόνον τριακοσίων 4
ὑπῆρχε κύριος, καὶ λίαν ἱκανὸς ἦν ἀσφαλῶς ὑπο-
μένων τρίβειν τὸν πόλεμον. τὸ δ' ἅμα μὲν πάσας 5
ἀποφαίνειν τῷ Κλεομένει τὰς ἐλπίδας ἐν Πτολε-
μαίῳ διὰ τὰς χορηγίας, ἅμα δὲ τοσούτων χρημάτων
αὐτὸν φάναι κύριον γεγονέναι κατὰ τοὺς αὐτοὺς
καιρούς, πῶς οὐ τῆς μεγίστης ἀλογίας, ἔτι δ' ἀσκε-
ψίας ἐστὶ σημεῖον; πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τῷ συγγρα- 6
φεῖ τοιαῦτα, καὶ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς
καὶ παρ' ὅλην τὴν πραγματείαν κατατέτακται, περὶ
ὧν ἀρκεῖν ὑπολαμβάνω κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθε-
σιν καὶ τὰ νῦν εἰρημένα.

Μετὰ δὲ τὴν τῆς Μεγάλης πόλεως ἅλωσιν Ἀν- 64

*τιγόνου παραχειμάζοντος ἐν τῇ τῶν Ἀργείων πόλει,
συναγαγὼν Κλεομένης ἅμα τῷ τὴν ἐαρινὴν ὥραν
ἐνίστασθαι [τοὺς στρατιώτας] καὶ παρακαλέσας τὰ
πρέποντα τοῖς καιροῖς, ἐξαγαγὼν τὴν στρατιὰν ἐνέ-
2 βαλεν εἰς τὴν τῶν Ἀργείων χώραν, ὡς μὲν τοῖς
πολλοῖς ἐδόκει, παραβόλως καὶ τολμηρῶς διὰ τὴν
ὀχυρότητα τῶν κατὰ τὰς εἰσόδους τόπων, ὡς δὲ
τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις, ἀσφαλῶς καὶ νουνεχῶς.
3 ὁρῶν γὰρ τὸν Ἀντίγονον διαφεικότα τὰς δυνάμεις,
ᾔδει σαφῶς ὅτι πρῶτον μὲν τὴν εἰσβολὴν ἀκινδύ-
νως ποιήσεται, δεύτερον δὲ ὅτι τῆς χώρας κατα-
φθειρομένης ἕως τῶν τειχῶν ἀνάγκη τοὺς Ἀργείους
θεωροῦντας τὸ γιγνόμενον ἀσχάλλειν καὶ καταμέμ-
4 φεσθαι τὸν Ἀντίγονον. εἰ μὲν οὖν συμβαίη μὴ δυ-
νάμενον αὐτὸν ὑποφέρειν τὸν ἐπιρραπισμὸν τῶν
ὄχλων ἐξελθεῖν καὶ διακινδυνεῦσαι τοῖς παροῦσι,
πρόδηλον ἐκ τῶν κατὰ λόγον ἦν αὐτῷ διότι νική-
5 σει ῥᾳδίως. εἰ δ᾽ ἐμμείνας τοῖς λογισμοῖς ἀφησυ-
χάζοι, καταπληξάμενος τοὺς ὑπεναντίους καὶ ταῖς
ἰδίαις δυνάμεσι θάρσος ἐνεργασάμενος ἀσφαλῶς ὑπέ-
λαβε ποιήσεσθαι τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὴν οἰκείαν.
6 ὃ καὶ συνέβη γενέσθαι. τῆς γὰρ χώρας δῃουμένης
οἱ μὲν ὄχλοι συστρεφόμενοι τὸν Ἀντίγονον ἐλοιδό-
ρουν· ὁ δὲ καὶ λίαν ἡγεμονικῶς καὶ βασιλικῶς οὐ-
δὲν περὶ πλείονος ποιούμενος τοῖς κατὰ λόγον πράγ-
7 μασιν ἦγε τὴν ἡσυχίαν. ὁ δὲ Κλεομένης κατὰ τὴν
ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν καταφθείρας μὲν τὴν χώραν, κα-
ταπληξάμενος δὲ τοὺς ὑπεναντίους, εὐθαρσεῖς δὲ
πεποιηκὼς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις πρὸς τὸν ἐπιφε-
ρόμενον κίνδυνον, ἀσφαλῶς εἰς τὴν οἰκείαν ἐπα-
νῆλθε.*

65 *Τοῦ δὲ θέρους ἐνισταμένου καὶ συνελθόντων*

τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς χειμασίας,
ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν Ἀντίγονος προῆγε μετὰ τῶν
συμμάχων εἰς τὴν Λακωνικήν, ἔχων Μακεδόνας μὲν 2
τοὺς εἰς τὴν φάλαγγα μυρίους, πελταστὰς δὲ τρισ-
χιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους, Ἀγριᾶνας δὲ σὺν
τούτοις χιλίους καὶ Γαλάτας ἄλλους τοσούτους, μι-
σθοφόρους δὲ τοὺς πάντας πεζοὺς μὲν τρισχιλίους,
ἱππεῖς δὲ τριακοσίους, Ἀχαιῶν δ' ἐπιλέκτους πεζοὺς 3
μὲν τρισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τριακοσίους, καὶ Μεγα-
λοπολίτας χιλίους εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον κα-
θωπλισμένους, ὧν ἡγεῖτο Κερκιδᾶς Μεγαλοπολί-
της, τῶν δὲ συμμάχων Βοιωτῶν μὲν πεζοὺς δισχι- 4
λίους, ἱππεῖς δὲ διακοσίους, Ἠπειρωτῶν πεζοὺς
χιλίους, ἱππεῖς πεντήκοντα, Ἀκαρνάνων ἄλλους το-
σούτους, Ἰλλυριῶν χιλίους ἑξακοσίους, ἐφ' ὧν Δη-
μήτριος ὁ Φάριος, ὥστ' εἶναι πᾶσαν τὴν δύναμιν 5
πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους ὀκτακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ
χιλίους καὶ διακοσίους. ὁ δὲ Κλεομένης, προσδο- 6
κῶν τὴν ἔφοδον, τὰς μὲν ἄλλας τὰς εἰς τὴν χώραν
εἰσβολὰς ἠσφαλίσατο φυλακαῖς καὶ τάφροις καὶ δέν-
δρων ἐκκοπαῖς, αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν Σελλασίαν κα- 7
λουμένην μετὰ τῆς δυνάμεως ἐστρατοπέδευε, τῆς
πάσης ὑπαρχούσης αὐτῷ στρατιᾶς εἰς δύο μυριάδας,
στοχαζόμενος ἐκ τῶν κατὰ λόγον ταύτῃ ποιήσεσθαι
τοὺς ὑπεναντίους τὴν εἰσβολήν· ὃ καὶ συνεκύρησε. 8
δύο δὲ λόφων ἐπ' αὐτῆς τῆς εἰσόδου κειμένων, ὧν
τὸν μὲν Εὔαν, τὸν δ' ἕτερον Ὄλυμπον καλεῖσθαι
συμβαίνει, τῆς δ' ὁδοῦ μεταξὺ τούτων παρὰ τὸν 9
Οἰνοῦντα ποταμὸν φερούσης εἰς τὴν Σπάρτην, ὁ
μὲν Κλεομένης, τῶν προειρημένων λόφων συνάμφω
τάφρον καὶ χάρακα προβαλόμενος, ἐπὶ μὲν τὸν Εὔαν
ἔταξε τοὺς περιοίκους καὶ συμμάχους, ἐφ' ὧν ἐπέ-

στησε τὸν ἀδελφὸν Εὐκλείδαν, αὐτὸς δὲ τὸν Ὄλυμ-
πον κατεῖχε μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν μισθο-
10 φόρων. ἐν δὲ τοῖς ἐπιπέδοις παρὰ τὸν ποταμὸν ἐφ᾽
ἑκάτερα τῆς ὁδοῦ τοὺς ἱππεῖς μετὰ μέρους τινὸς τῶν
11 μισθοφόρων παρενέβαλεν. Ἀντίγονος δὲ παραγε-
νόμενος καὶ συνθεωρήσας τήν τε τῶν τόπων ὀχυ-
ρότητα καὶ τὸν Κλεομένη πᾶσι τοῖς οἰκείοις μέρεσι
τῆς δυνάμεως οὕτως εὐστόχως προκατειληφότα τὰς
εὐκαιρίας ὥστε παραπλήσιον εἶναι τὸ σύμπαν σχῆμα
τῆς στρατοπεδείας τῇ τῶν ἀγαθῶν ὁπλομάχων προ-
12 βολῇ· οὐδὲν γὰρ ἀπέλιπε τῶν πρὸς ἐπίθεσιν ἅμα
καὶ φυλακήν, ἀλλ᾽ ἦν ὁμοῦ παράταξις ἐνεργὸς καὶ
13 παρεμβολὴ δυσπρόσοδος· διὸ καὶ τὸ μὲν ἐξ ἐφόδου
καταπειράζειν καὶ συμπλέκεσθαι προχείρως ἀπέγνω,
66 στρατοπεδεύσας δ᾽ ἐν βραχεῖ διαστήματι, καὶ λαβὼν
πρόβλημα τὸν Γοργύλον καλούμενον ποταμόν, τινὰς
μὲν ἡμέρας ἐπιμένων συνεθεώρει τάς τε τῶν δυνά-
2 μεων διαφοράς, ἅμα δὲ καὶ προδεικνύων τινὰς
ἐπιβολὰς πρὸς τὸ μέλλον ἐξεκαλεῖτο τὰς τῶν ὑπε-
3 ναντίων ἐπινοίας. οὐ δυνάμενος δὲ λαβεῖν οὐδὲν
ἀργὸν οὐδ᾽ ἔξοπλον διὰ τὸ πρὸς πᾶν ἑτοίμως ἀν-
4 τικινεῖσθαι τὸν Κλεομένη, τῆς μὲν τοιαύτης ἐπινοίας
ἀπέστη, τέλος δ᾽ ἐξ ὁμολόγου διὰ μάχης ἀμφότε-
ροι προέθεντο κρίνειν τὰς πράξεις· πάνυ γὰρ εὐφυ-
εῖς καὶ παραπλησίους ἡγεμόνας ἡ τύχη συνέβαλε τού-
5 τους τοὺς ἄνδρας. πρὸς μὲν οὖν τοὺς κατὰ τὸν Εὔαν
ὁ βασιλεὺς ἀντέταξε τῶν τε Μακεδόνων τοὺς χαλ-
κάσπιδας καὶ τοὺς Ἰλλυριούς, κατὰ σπείρας ἐναλ-
λὰξ τεταγμένους, Ἀλέξανδρον τὸν Ἀκμήτου καὶ Δη-
6 μήτριον τὸν Φάριον ἐπιστήσας. ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς
Ἀκαρνᾶνας καὶ Κρῆτας ἐπέβαλε· τούτων δὲ κατό-
πιν ἦσαν δισχίλιοι τῶν Ἀχαιῶν, ἐφεδρείας λαμβά-

νοντες τάξιν. τοὺς δ' ἱππεῖς περὶ τὸν Οἰνοῦντα 7
ποταμὸν ἀντέθηκε τῷ τῶν πολεμίων ἱππικῷ, συ-
στήσας αὐτοῖς Ἀλέξανδρον ἡγεμόνα καὶ συμπαρα-
θεὶς πεζοὺς τῶν Ἀχαϊκῶν χιλίους καὶ Μεγαλοπολί-
τας τοὺς ἴσους. αὐτὸς δὲ τοὺς μισθοφόρους ἔχων 8
καὶ τοὺς Μακεδόνας κατὰ τὸν Ὄλυμπον πρὸς τοὺς
περὶ τὸν Κλεομένη διέγνω ποιεῖσθαι τὴν μάχην.
προτάξας οὖν τοὺς μισθοφόρους ἐπέστησε διφαλαγ- 9
γίαν ἐπάλληλον τῶν Μακεδόνων· ἐποίει δὲ τοῦτο
διὰ τὴν στενότητα τῶν τόπων. σύνθημα δ' ἦν τοῖς 10
μὲν Ἰλλυριοῖς τότε ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς
τὸν λόφον προσβολῆς, ὅταν ἴδωσιν ἀρθεῖσαν ἀπὸ
τῶν κατὰ τὸν Ὄλυμπον τόπων σινδόνα· προσηρτη-
μένοι γὰρ ἦσαν οὗτοι νυκτὸς ἐν τῷ Γοργύλῳ πο-
ταμῷ πρὸς αὐτῇ τῇ τοῦ λόφου ῥίζῃ· τοῖς δὲ Μεγα- 11
λοπολίταις καὶ τοῖς ἱππεῦσι παραπλησίως, ἐπειδὰν
φοινικὶς ἐξαρθῇ παρὰ τοῦ βασιλέως.

Ἐπειδὴ δ' ὁ μὲν καιρὸς ἧκε τῆς χρείας, τὸ δὲ 67
σύνθημα τοῖς Ἰλλυριοῖς ἀπεδόθη, παρήγγειλαν δὲ
ποιεῖν τὸ δέον οἷς ἦν ἐπιμελές, πάντες εὐθέως ἀνα-
δείξαντες αὐτοὺς κατήρχοντο τῆς πρὸς τὸν βουνὸν
προσβολῆς. οἱ δὲ μετὰ τῶν Κλεομένους ἱππέων ἐξ 2
ἀρχῆς ταχθέντες εὔζωνοι, θεωροῦντες τὰς σπείρας
τῶν Ἀχαιῶν ἐρήμους ἐκ τῶν κατόπιν οὔσας, κατ'
οὐρὰν προσπίπτοντες εἰς ὁλοσχερῆ κίνδυνον ἦγον
τοὺς πρὸς τὸν λόφον βιαζομένους, ὡς ἂν τῶν μὲν 3
περὶ τὸν Εὐκλείδαν ἐξ ὑπερδεξίου κατὰ πρόσωπον
αὐτοῖς ἐφεστώτων, τῶν δὲ μισθοφόρων κατόπιν ἐπι-
κειμένων καὶ προσφερόντων τὰς χεῖρας ἐρρωμένως.
ἐν ᾧ καιρῷ συννοήσας τὸ γιγνόμενον, ἅμα δὲ προ- 4
ορώμενος τὸ μέλλον, Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης
τὸ μὲν πρῶτον ὑποδεικνύειν ἐπεβάλετο τοῖς προε-

5 στῶσι τὸ συμβησόμενον· οὐδενὸς δὲ προσέχοντος αὐτῷ
διὰ τὸ μήτ' ἐφ' ἡγεμονίας τετάχθαι μηδεπώποτε κο-
μιδῇ τε νέον ὑπάρχειν αὐτόν, παρακαλέσας τοὺς
ἑαυτοῦ πολίτας ἐνέβαλε τοῖς πολεμίοις τολμηρῶς.
6 οὗ γενομένου ταχέως οἱ προσκείμενοι μισθοφόροι
κατ' οὐρὰν τοῖς προσβαίνουσιν, ἀκούσαντες τῆς
κραυγῆς καὶ συνιδόντες τὴν τῶν ἱππέων συμπλοκήν,
ἀφέμενοι τῶν προκειμένων ἀνέτρεχον εἰς τὰς ἐξ ἀρ-
χῆς τάξεις καὶ προσεβοήθουν τοῖς παρ' αὐτῶν ἱπ-
7 πεῦσι. τούτου δὲ συμβάντος, ἀπερίσπαστον γενό-
μενον τό τε τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Μακεδόνων καὶ τῶν
ἅμα τούτοις προσβαινόντων πλῆθος ἐκθύμως ὥρ-
8 μησε καὶ τεθαρρηκότως ἐπὶ τοὺς ὑπεναντίους. ἐξ
οὗ καὶ μετὰ ταῦτα φανερὸν ἐγενήθη διότι τοῦ κατὰ
τὸν Εὐκλείδαν προτερήματος αἴτιος ἐγίγνετο Φιλο-
ποίμην.
68 Ὅθεν καὶ τὸν Ἀντίγονόν φασι μετὰ ταῦτα κα-
ταπειράζοντα πυνθάνεσθαι τοῦ ταχθέντος ἐπὶ τῶν
ἱππέων Ἀλεξάνδρου διὰ τί πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸ
2 σύνθημα τοῦ κινδύνου κατάρξαιτο. τοῦ δ' ἀρνου-
μένου, φάσκοντος δὲ μειράκιόν τι Μεγαλοπολιτικὸν
προεγχειρῆσαι παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, εἰπεῖν διότι
τὸ μὲν μειράκιον ἡγεμόνος ἔργον ἀγαθοῦ ποιήσαι,
συνθεασάμενον τὸν καιρόν, ἐκεῖνος δ' ἡγεμὼν ὑπάρ-
3 χων μειρακίου τοῦ τυχόντος. οὐ μὴν ἀλλ' οἵ γε
περὶ τὸν Εὐκλείδαν ὁρῶντες προσβαινούσας τὰς
σπείρας, ἀφέμενοι τοῦ χρῆσθαι ταῖς τῶν τόπων εὐ-
4 καιρίαις· τοῦτο δ' ἦν ἐκ πολλοῦ συναντῶντας καὶ
προσπίπτοντας τοῖς πολεμίοις τὰ μὲν ἐκείνων στίφη
συνταράττειν καὶ διαλύειν, αὐτοὺς δ' ὑποχωρεῖν
ἐπὶ πόδα καὶ μεθίστασθαι πρὸς τοὺς ὑπερδεξίους
5 ἀεὶ τόπους ἀσφαλῶς· οὕτω γὰρ ἂν προλυμηνάμενοι

καὶ συγχέαντες τὸ τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῆς συν-
τάξεως ἰδίωμα τῶν ὑπεναντίων ῥᾳδίως αὐτοὺς ἐτρέ-
ψαντο διὰ τὴν τῶν τόπων εὐφυΐαν· τούτων μὲν οὐ- 6
δὲν ἐποίησαν, καθάπερ δ' ἐξ ἑτοίμου σφίσι τῆς νίκης
ὑπαρχούσης τοὐναντίον ἔπραξαν. κατὰ γὰρ τὴν ἐξ 7
ἀρχῆς στάσιν ἔμενον ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὡς ἀνωτάτω
σπεύδοντες λαβεῖν τοὺς ὑπεναντίους, εἰς τὸ τὴν φυ-
γὴν ἐπὶ πολὺ καταφερῆ καὶ κρημνώδη γενέσθαι τοῖς
πολεμίοις. συνέβη δ', ὅπερ εἰκὸς ἦν, τοὐναντίον· 8
οὐ γὰρ ἀπολιπόντες αὐτοῖς ἀναχώρησιν, προσδεξά-
μενοι δ' ἀκεραίους ἅμα καὶ συνεστώσας τὰς σπεί-
ρας, εἰς τοῦτο δυσχρηστίας ἦλθον ὥστε δι' αὐτῆς
τῆς τοῦ λόφου κορυφῆς διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς βια-
ζομένους. λοιπὸν ὅσον ἐκ ποδὸς ἐπιέσθησαν τῷ βά- 9
ρει τοῦ καθοπλισμοῦ καὶ τῆς συντάξεως. εὐθέως δ'
οἱ μὲν Ἰλλυριοὶ τὴν κατάστασιν ἐλάμβανον, οἱ δὲ
περὶ τὸν Εὐκλείδαν τὴν ὑπὸ πόδα, διὰ τὸ μὴ κα-
ταλιπέσθαι τόπον εἰς ἀναχώρησαν καὶ μετάστασιν 10
ἑαυτοῖς. ἐξ οὗ ταχέως συνέβη τραπέντας αὐτοὺς
ὀλεθρίῳ χρήσασθαι φυγῇ, κρημνώδη καὶ δύσβατον
ἐχόντων ἐπὶ πολὺ τὴν ἀναχώρησιν τῶν τόπων.

Ἅμα δὲ τούτοις ὁ περὶ τοὺς ἱππεῖς συνετελεῖτο 69
κίνδυνος, ἐκπρεπῆ ποιουμένων τὴν χρείαν τῶν Ἀχαϊ-
κῶν ἱππέων ἁπάντων, μάλιστα δὲ Φιλοποίμενος,
διὰ τὸ περὶ τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας συνεστάναι τὸν
ὅλον ἀγῶνα. καθ' ὃν καιρὸν τῷ προειρημένῳ συν- 2
έβη τὸν μὲν ἵππον πεσεῖν πληγέντα καιρίως, αὐτὸν
δὲ πεζομαχοῦντα περιπεσεῖν τραύματι βιαίῳ δι' ἀμ-
φοῖν τοῖν μηροῖν. οἱ δὲ βασιλεῖς κατὰ τὸν Ὄλυμ- 3
πον τὸ μὲν πρῶτον ἐποιοῦντο διὰ τῶν εὐζώνων καὶ
μισθοφόρων τὴν συμπλοκήν, παρ' ἑκατέροις σχεδὸν
ὑπαρχόντων τούτων εἰς πεντακισχιλίους. ὧν ποτὲ

μὲν κατὰ μέρη, ποτὲ δ' ὁλοσχερῶς συμπιπτόντων,
διαφέρουσαν συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν ἐξ ἀμφοῖν
χρείαν, ὁμοῦ τῶν τε βασιλέων καὶ τῶν στρατοπέ-
5 δων ἐν συνόψει ποιουμένων τὴν μάχην. ἡμιλλῶντο
δὲ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ τάγμα
6 ταῖς εὐψυχίαις. ὁ δὲ Κλεομένης, ὁρῶν τοὺς μὲν
περὶ τὸν ἀδελφὸν πεφευγότας, τοὺς δ' ἐν τοῖς ἐπι-
πέδοις ἱππεῖς ὅσον οὔπω κλίνοντας, καταπλαγὴς ὢν
μὴ πανταχόθεν προσδέξηται τοὺς πολεμίους, ἠναγ-
κάζετο διασπᾶν τὰ προτειχίσματα καὶ πᾶσαν τὴν
δύναμιν ἐξάγειν μετωπηδὸν κατὰ μίαν πλευρὰν τῆς
7 στρατοπεδείας. ἀνακληθέντων δὲ τῶν παρ' ἑκατέ-
ροις εὐζώνων ἐκ τοῦ μεταξὺ τόπου διὰ τῆς σάλ-
πιγγος, συναλαλάξασαι καὶ καταβαλοῦσαι τὰς σα-
8 ρίσας συνέβαλον αἱ φάλαγγες ἀλλήλαις. ἀγῶνος δὲ
γενομένου κραταιοῦ, καὶ ποτὲ μὲν ἐπὶ πόδα ποιου-
μένων τὴν ἀναχώρησιν καὶ πιεζομένων ἐπὶ πολὺ τῶν
Μακεδόνων ὑπὸ τῆς τῶν Λακώνων εὐψυχίας, ποτὲ
δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐξωθουμένων ὑπὸ τοῦ βά-
9 ρους τῆς τῶν Μακεδόνων τάξεως, τέλος οἱ περὶ τὸν
Ἀντίγονον συμφράξαντες τὰς σαρίσας, καὶ χρησά-
μενοι τῷ τῆς ἐπαλλήλου φάλαγγος ἰδιώματι, βίᾳ
προσπεσόντες ἐξέωσαν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τοὺς Λα-
10 κεδαιμονίους. τὸ μὲν οὖν ἄλλο πλῆθος ἔφευγε προ-
τροπάδην φονευόμενον· ὁ δὲ Κλεομένης ἱππεῖς τι-
νας ἔχων περὶ ἑαυτὸν ἀνεχώρησε μετὰ τούτων
11 ἀσφαλῶς εἰς τὴν Σπάρτην. ἐπιγενομένης δὲ τῆς νυ-
κτὸς καταβὰς εἰς Γύθειον, ἡτοιμασμένων αὐτῷ τῶν
πρὸς τὸν πλοῦν ἐκ πλείονος χρόνου πρὸς τὸ συμ-
βαῖνον, ἀπῆρε μετὰ τῶν φίλων εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

70 Ἀντίγονος δ' ἐγκρατὴς γενόμενος ἐξ ἐφόδου τῆς
Σπάρτης, τά τε λοιπὰ μεγαλοψύχως καὶ φιλανθρώ-

πως ἐχρήσατο τοῖς Λακεδαιμονίοις, τό τε πολίτευμα
τὸ πάτριον αὐτοῖς ἀποκαταστήσας ἐν ὀλίγαις ἡμέραις
ἀνέζευξε μετὰ τῶν δυνάμεων ἐκ τῆς πόλεως, προσ-
αγγελθέντος αὐτῷ τοὺς Ἰλλυριοὺς εἰσβεβληκότας
εἰς Μακεδονίαν πορθεῖν τὴν χώραν. οὕτως ἀεί 2
ποθ' ἡ τύχη τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων παρὰ λό-
γον εἴωθε κρίνειν. καὶ γὰρ τότε Κλεομένης, εἴτε 3
τὰ κατὰ τὸν κίνδυνον παρείλκυσε τελέως ὀλίγας
ἡμέρας, εἴτ' ἀναχωρήσας ἀπὸ τῆς μάχης εἰς τὴν πό-
λιν ἐπὶ βραχὺ τῶν καιρῶν ἀντεποιήσατο, διακατέ-
σχεν ἂν τὴν ἀρχήν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γ' Ἀντίγονος 4
παραγενόμενος εἰς Τεγέαν, καὶ τούτοις ἀποδοὺς τὴν
πάτριον πολιτείαν, δευτεραῖος ἐντεῦθεν εἰς Ἄργος
ἐπ' αὐτὴν ἦλθε τὴν τῶν Νεμέων πανήγυριν. ἐν 5
ᾗ τυχὼν πάντων τῶν πρὸς ἀθάνατον δόξαν καὶ τι-
μὴν ἀνηκόντων ὑπό τε τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν
καὶ κατ' ἰδίαν ἑκάστης τῶν πόλεων, ὥρμησε κατὰ
σπουδὴν εἰς Μακεδονίαν. καταλαβὼν δὲ τοὺς Ἰλ- 6
λυριοὺς ἐν τῇ χώρᾳ καὶ συμβαλὼν ἐκ παρατάξεως,
τῇ μὲν μάχῃ κατώρθωσε, τῇ δὲ παρακλήσει καὶ
κραυγῇ τῇ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐκθύμως χρη-
σάμενος εἰς αἵματος ἀναγωγήν καί τινα τοιαύτην
διάθεσιν ἐμπεσὼν μετ' οὐ πολὺ νόσῳ τὸν βίον με-
τήλλαξε, καλὰς ἐλπίδας ὑποδείξας ἐν αὑτῷ πᾶσι 7
τοῖς Ἕλλησιν, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐν τοῖς ὑπαίθροις
χρείαν, ἔτι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ὅλην αἵρεσιν καὶ
καλοκἀγαθίαν. τὴν δὲ Μακεδόνων βασιλείαν ἀπέ- 8
λιπε Φιλίππῳ τῷ Δημητρίου.

Τίνος δὲ χάριν ἐποιησάμεθα τὴν ἐπὶ πλεῖον ὑπὲρ 71
τοῦ προειρημένου πολέμου μνήμην; διότι τῶν και- 2
ρῶν τούτων συναπτόντων τοῖς ὑφ' ὑμῶν ἱστορεῖ-
σθαι μέλλουσι χρήσιμον ἐδόκει, μᾶλλον δ' ἀναγ-

καῖον εἶναι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν τὸ ποιῆσαι
πᾶσιν ἐναργῆ καὶ γνώριμον τὴν ὑπάρχουσαν περὶ
3 Μακεδόνας καὶ τοὺς Ἕλληνας τότε κατάστασιν. περὶ
δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς καὶ Πτολεμαίου νόσῳ τὸν
βίον μεταλλάξαντος Πτολεμαῖος ὁ κληθεὶς Φιλοπά-
4 τωρ διεδέξατο τὴν βασιλείαν. μετήλλαξε δὲ καὶ Σέ-
λευκος ὁ Σελεύκου τοῦ Καλλινίκου καὶ Πώγωνος
ἐπικληθέντος· Ἀντίοχος δὲ διεδέξατο τὴν ἐν Συρίᾳ
5 βασιλείαν, ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ. παραπλήσιον γὰρ
δή τι συνέβη τούτοις τοῖς πρώτοις μετὰ τὴν Ἀλε-
ξάνδρου τελευτὴν κατασχοῦσι τὰς ἀρχὰς ταύτας,
6 λέγω δὲ Σελεύκῳ, Πτολεμαίῳ, Λυσιμάχῳ. ἐκεῖνοί
τε γὰρ πάντες περὶ τὴν εἰκοστὴν καὶ τετάρτην πρὸς
ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάδα μετήλλαξαν, καθάπερ ἐπάνω
προεῖπον, οὗτοί τε περὶ τὴν ἐνάτην καὶ τριακο-
7 στήν. ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τὴν ἐπίστασιν καὶ προκατα-
σκευὴν τῆς ὅλης ἱστορίας διεληλύθαμεν, δι' ἧς ὑπο-
δέδεικται πότε καὶ πῶς καὶ δι' ἃς αἰτίας τῶν κατὰ
τὴν Ἰταλίαν κρατήσαντες Ῥωμαῖοι πρῶτον ἐγχειρεῖν
ἤρξαντο τοῖς ἔξω πράγμασι, καὶ πρῶτον ἐτόλμησαν
8 ἀμφισβητεῖν Καρχηδονίοις τῆς θαλάττης, ἅμα δὲ τού-
τοις καὶ τὴν περὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ Μακεδόνας, ὁμοί-
ως δὲ καὶ περὶ Καρχηδονίους, ὑπάρχουσαν τότε κατά-
9 στασιν δεδηλώκαμεν, καθῆκον ἂν εἴη παραγεγονότας
ἐπὶ τοὺς καιροὺς τούτους κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν,
ἐν οἷς ἔμελλον οἱ μὲν Ἕλληνες τὸν συμμαχικόν, Ῥω-
μαῖοι δὲ τὸν Ἀννιβαϊκόν, οἱ δὲ κατὰ τὴν Ἀσίαν βασι-
10 λεῖς τὸν περὶ Κοίλης Συρίας ἐνίστασθαι πόλεμον, καὶ
τὴν βίβλον ταύτην ἀφορίζειν ἀκολούθως τῇ τε τῶν
προγεγονότων πραγμάτων περιγραφῇ καὶ τῇ τῶν κε-
χειρικότων τὰ πρὸ τοῦ δυναστῶν καταστροφῇ.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΡΙΤΗ.

Ὅτι μὲν ἀρχὰς ὑποτιθέμεθα τῆς αὑτῶν πραγμα- 1
τείας τόν τε συμμαχικὸν καὶ τὸν Ἀννιβαϊκόν, πρὸς
δὲ τούτοις τὸν περὶ Κοίλης Συρίας πόλεμον, ἐν τῇ
πρώτῃ μὲν τῆς ὅλης συντάξεως, τρίτῃ δὲ ταύτης
ἀνώτερον βίβλῳ δεδηλώκαμεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς 2
αἰτίας, δι' ἃς ἀναδραμόντες τοῖς χρόνοις πρὸ τού-
των τῶν καιρῶν συνεταξάμεθα τὰς πρὸ ταύτης βί-
βλους, ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ διεσαφήσαμεν. νῦν δὲ πει- 3
ρασόμεθα τοὺς προειρημένους πολέμους, καὶ τὰς αἰ-
τίας ἐξ ὧν ἐγένοντο καὶ δι' ἃς ἐπὶ τοσοῦτον ηὐ-
ξήθησαν, μετ' ἀποδείξεως ἐξαγγέλλειν, βραχέα προ-
ειπόντες ὑπὲρ τῆς αὑτῶν πραγματείας. ὄντος γὰρ 4
ἑνὸς ἔργου καὶ θεάματος ἑνὸς τοῦ σύμπαντος, ὑπὲρ
οὗ γράφειν ἐπικεχειρήκαμεν, τοῦ πῶς καὶ πότε καὶ
διὰ τί πάντα τὰ γνωριζόμενα μέρη τῆς οἰκουμέ-
νης ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν ἐγένετο, τού- 5
του δ' ἔχοντος καὶ τὴν ἀρχὴν γνωριζομένην καὶ τὸν
χρόνον ὡρισμένον καὶ τὴν συντέλειαν ὁμολογουμέ-
νην, χρήσιμον ἡγούμεθ' εἶναι καὶ τὸ περὶ τῶν με-
γίστων ἐν αὐτῷ μερῶν, ὅσα μεταξὺ κεῖται τῆς ἀρ-

χῆς καὶ τοῦ τέλους, κεφαλαιωδῶς ἐπιμνησθῆναι και
6 προεκθέσθαι. μάλιστα γὰρ οὕτως ὑπολαμβάνομεν
τοῖς φιλομαθοῦσι παρασκευάσειν ἱκανὴν ἔννοιαν
7 τῆς ὅλης ἐπιβολῆς. πολλὰ μὲν γὰρ προλαμβανού-
σης τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν ὅλων πρὸς τὴν κατὰ μέρος
τῶν πραγμάτων γνῶσιν, πολλὰ δ' ἐκ τῶν κατὰ μέ-
ρος πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐπιστήμην, ἀρίστην ἡγού-
μενοι τὴν ἐξ ἀμφοῖν ἐπίστασιν καὶ θέαν, ἀκόλου-
θον τοῖς εἰρημένοις ποιησόμεθα τὴν προέκθεσιν τῆς
8 αὐτῶν πραγματείας. τὴν μὲν οὖν καθόλου τῆς ὑπο-
θέσεως ἔμφασιν καὶ τὴν περιγραφὴν ἤδη δεδηλώ-
9 καμεν. τῶν δὲ κατὰ μέρος ἐν αὐτῇ γεγονότων ἀρ-
χὰς μὲν εἶναι συμβαίνει τοὺς προειρημένους πολέ-
μους, καταστροφὴν δὲ καὶ συντέλειαν τὴν κατά-
λυσιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βασιλείας, χρόνον δὲ τὸν
μεταξὺ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους ἔτη πεντήκοντα
10 τρία, περιέχεσθαι δ' ἐν τούτῳ τηλικαύτας καὶ τοι-
αύτας πράξεις, ὅσας οὐδεὶς τῶν προγεγονότων και-
11 ρῶν ἐν ἴσῳ περιέλαβε διαστήματι. περὶ ὧν ἀπὸ
τῆς ἑκατοστῆς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος ἀρ-
ξάμενοι τοιάνδε τινὰ ποιησόμεθα τὴν ἔφοδον τῆς
2 ἐξηγήσεως. ὑποδείξαντες γὰρ τὰς αἰτίας, δι' ἃς
ὁ προδεδηλωμένος συνέστη Καρχηδονίοις καὶ Ῥω-
μαίοις πόλεμος, ὁ προσαγορευθεὶς Ἀννιβαϊκός, ἐροῦ-
2 μεν ὡς εἰς Ἰταλίαν ἐμβαλόντες Καρχηδόνιοι καὶ
καταλύσαντες τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν εἰς μέγαν
μὲν φόβον ἐκείνους ἤγαγον περὶ σφῶν καὶ τοῦ τῆς
πατρίδος ἐδάφους, μεγάλας δ' ἔσχον αὐτοὶ καὶ πα-
ραδόξους ἐλπίδας, ὡς καὶ τῆς Ῥώμης αὐτῆς ἐξ ἐφό-
3 δου κρατήσοντες. ἑξῆς δὲ τούτοις πειρασόμεθα δια-
σαφεῖν ὡς κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Φίλιππος μὲν
ὁ Μακεδὼν διαπολεμήσας Αἰτωλοῖς καὶ μετὰ ταῦτα

συστησάμενος τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ἐπεβάλετο κοι-
νωνεῖν Καρχηδονίοις τῶν αὐτῶν ἐλπίδων, Ἀντίοχος 4
δὲ καὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἠμφισβήτουν, τέ-
λος δὲ ἐπολέμησαν ὑπὲρ Κοίλης Συρίας πρὸς ἀλ-
λήλους, Ῥόδιοι δὲ καὶ Προυσίας ἀναλαβόντες πρὸς 5
Βυζαντίους πόλεμον ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἀποστῆναι
τοῦ παραγωγιάζειν τοὺς πλέοντας εἰς τὸν Πόντον.
στήσαντες δ' ἐπὶ τούτων τὴν διήγησιν τὸν ὑπὲρ 6
τῆς Ῥωμαίων πολιτείας συστησόμεθα λόγον, ᾧ κατὰ
τὸ συνεχὲς ὑποδείξομεν ὅτι μέγιστα συνεβάλετο αὐ-
τοῖς ἡ τοῦ πολιτεύματος ἰδιότης πρὸς τὸ μὴ μόνον
ἀνακτήσασθαι τὴν Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν δυ-
ναστείαν, ἔτι δὲ τὴν Ἰβήρων προσλαβεῖν καὶ Κελ-
τῶν ἀρχήν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον καὶ πρὸς τὸ κρα-
τήσαντας τῷ πολέμῳ Καρχηδονίων ἔννοιαν σχεῖν
τῆς τῶν ὅλων ἐπιβολῆς. ἅμα δὲ τούτοις κατὰ πα- 7
ρέκβασιν δηλώσομεν τὴν κατάλυσιν τῆς Ἱέρωνος
τοῦ Συρακοσίου δυναστείας. οἷς ἐπισυνάψομεν τὰς 8
περὶ τὴν Αἴγυπτον ταραχὰς καὶ τίνα τρόπον Πτο-
λεμαίου τοῦ βασιλέως μεταλλάξαντος τὸν βίον συμ-
φρονήσαντες Ἀντίοχος καὶ Φίλιππος ἐπὶ διαιρέσει
τῆς τοῦ καταλελειμμένου παιδὸς ἀρχῆς ἤρξαντο κα-
κοπραγμονεῖν καὶ τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν Φίλιππος
μὲν τοῖς κατ' Αἴγαιον καὶ Καρίαν καὶ Σάμον, Ἀν-
τίοχος δὲ τοῖς κατὰ Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην.
μετὰ δὲ ταῦτα συγκεφαλαιωσάμενοι τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ 3
καὶ Λιβύῃ καὶ Σικελίᾳ πράξεις Ῥωμαίων καὶ Καρ-
χηδονίων μεταβιβάσομεν τὴν διήγησιν ὁλοσχερῶς
εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους ἅμα ταῖς τῶν
πραγμάτων μεταβολαῖς. ἐξηγησάμενοι δὲ τὰς Ἀτ- 2
τάλου καὶ Ῥοδίων ναυμαχίας πρὸς Φίλιππον, ἔτι δὲ
τὸν Ῥωμαίων καὶ Φιλίππου πόλεμον, πῶς ἐπράχθη

3 καὶ διὰ τίνων καὶ τί τὸ τέλος ἔσχε, τούτῳ συνά-
πτοντες τὸ συνεχὲς μνησθησόμεθα τῆς Αἰτωλῶν ὀρ-
γῆς, καθ' ἣν Ἀντίοχον ἐπισπασάμενοι τὸν ἀπὸ τῆς
4 Ἀσίας Ἀχαιοῖς καὶ Ῥωμαίοις ἐξέκαυσαν πόλεμον. οὗ
δηλώσαντες τὰς αἰτίας καὶ τὴν Ἀντιόχου διάβασιν
εἰς τὴν Εὐρώπην, διασαφήσομεν πρῶτον μὲν τίνα
τρόπον ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἔφυγε, δεύτερον δὲ πῶς ἡτ-
τηθεὶς τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου πάσης ἐξεχώρησε,
5 τὸ δὲ τρίτον τίνα τρόπον Ῥωμαῖοι καταλύσαντες τὴν
Γαλατῶν ὕβριν ἀδήριτον μὲν σφίσι παρεσκεύασαν
τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχήν, ἀπέλυσαν δὲ τοὺς ἐπὶ τάδε
τοῦ Ταύρου κατοικοῦντας βαρβαρικῶν φόβων καὶ
6 τῆς Γαλατῶν παρανομίας. μετὰ δὲ ταῦτα θέντες
ὑπὸ τὴν ὄψιν τὰς Αἰτωλῶν καὶ Κεφαλλήνων ἀτυ-
χίας ἐπιβαλοῦμεν τοὺς Εὐμένει συστάντας πρός τε
Προυσίαν καὶ Γαλάτας πολέμους, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν
7 μετ' Ἀριαράθου πρὸς Φαρνάκην. οἷς ἑξῆς ἐπιμνη-
σθέντες περὶ τῆς Πελοποννησίων ὁμονοίας καὶ κατα-
στάσεως, ἔτι δὲ τῆς αὐξήσεως τοῦ Ῥοδίων πολιτεύμα-
τος, συγκεφαλαιωσόμεθα τὴν ὅλην διήγησιν ἅμα καὶ
8 τὰς πράξεις, ἐπὶ πᾶσιν ἐξηγησάμενοι τὴν Ἀντιόχου
στρατείαν εἰς Αἴγυπτον τοῦ κληθέντος Ἐπιφανοῦς
καὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν
9 Μακεδονίᾳ βασιλείας. δι' ὧν ἅμα θεωρηθήσεται
πῶς ἕκαστα χειρίσαντες Ῥωμαῖοι πᾶσαν ἐποιήσαντο
τὴν οἰκουμένην ὑπήκοον αὑτοῖς.

4 Εἰ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων ἢ καὶ
τῶν ἐλαττωμάτων ἱκανὴν ἐνεδέχετο ποιήσασθαι τὴν
διάληψιν ὑπὲρ τῶν ψεκτῶν ἢ τοὐναντίον ἐπαινετῶν
ἀνδρῶν καὶ πολιτευμάτων, ἐνθάδε που λήγειν ἂν
ἡμᾶς ἔδει καὶ καταστρέφειν ἅμα τὴν διήγησιν καὶ
τὴν πραγματείαν ἐπὶ τὰς τελευταίας ῥηθείσας πράξεις

κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. ὅ τε γὰρ χρόνος ὁ 2
πεντηκονταкαιτριετὴς εἰς ταῦτα ἔληγεν ἥ τε αὔξη-
σις καὶ προκοπὴ τῆς Ῥωμαίων δυναστείας ἐτετελεί-
ωτο· πρὸς δὲ τούτοις ὁμολογούμενον ἐδόκει τοῦτ' 3
εἶναι καὶ κατηναγκασμένον ἅπασιν ὅτι λοιπόν ἐστι
Ῥωμαίων ἀκούειν καὶ τούτοις πειθαρχεῖν ὑπὲρ τῶν
παραγγελλομένων. ἐπεὶ δ' οὐκ αὐτοτελεῖς εἰσιν οὔτε 4
περὶ τῶν κρατησάντων οὔτε περὶ τῶν ἡλαττωμένων
αἱ ψιλῶς ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγωνισμάτων διαλήψεις, διὰ 5
τὸ πολλοῖς μὲν τὰ μέγιστα δοκοῦντα εἶναι τῶν κα-
τορθωμάτων, ὅταν μὴ δεόντως αὐτοῖς χρήσωνται,
τὰς μεγίστας ἐπενηνοχέναι συμφοράς, οὐκ ὀλίγοις
δὲ τὰς ἐκπληκτικωτάτας περιπετείας, ὅταν εὐγενῶς
αὐτὰς ἀναδέξωνται, πολλάκις εἰς τὴν τοῦ συμφέ-
ροντος περιπεπτωκέναι μερίδα, προσθετέον ἂν εἴη 6
ταῖς προειρημέναις πράξεσι τήν τε τῶν κρατούν-
των αἵρεσιν, ποία τις ἦν μετὰ ταῦτα καὶ πῶς προε-
στάτει τῶν ὅλων, τάς τε τῶν ἄλλων ἀποδοχὰς καὶ
διαλήψεις, πόσαι καὶ τίνες ὑπῆρχον περὶ τῶν ἡγου-
μένων, πρὸς δὲ τούτοις τὰς ὁρμὰς καὶ τοὺς ζήλους
ἐξηγητέον, τίνες παρ' ἑκάστοις ἐπεκράτουν καὶ κα-
τίσχυον περί τε τοὺς κατ' ἰδίαν βίους καὶ τὰς κοι-
νὰς πολιτείας. δῆλον γὰρ ὡς ἐκ τούτων φανερὸν 7
ἔσται τοῖς μὲν νῦν οὖσι πότερα φευκτὴν ἢ τοὐναν-
τίον αἱρετὴν εἶναι συμβαίνει τὴν Ῥωμαίων δυνα-
στείαν, τοῖς δ' ἐπιγενομένοις πότερα ἐπαινετὴν καὶ
ζηλωτὴν ἢ ψεκτὴν γεγονέναι νομιστέον τὴν ἀρχὴν
αὐτῶν. τὸ γὰρ ὠφέλιμον τῆς ἡμετέρας ἱστορίας 8
πρός τε τὸ παρὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐν τούτῳ
πλεῖστον κείσεται τῷ μέρει. οὐ γὰρ δὴ τοῦτ' εἶναι 9
τέλος ὑποληπτέον ἐν πράγμασιν οὔτε τοῖς ἡγουμέ-
νοις οὔτε τοῖς ἀποφαινομένοις ὑπὲρ τούτων, τὸ νι-

10 κῆσαι καὶ ποιήσασθαι πάντας ὑφ' ἑαυτούς. οὔτε
γὰρ πολεμεῖ τοῖς πέλας οὐδεὶς νοῦν ἔχων ἕνεκεν
αὐτοῦ τοῦ καταγωνίσασθαι τοὺς ἀντιταττομένους,
οὔτε πλεῖ τὰ πελάγη χάριν τοῦ περαιωθῆναι μό-
νον, καὶ μὴν οὐδὲ τὰς ἐμπειρίας καὶ τέχνας αὐτῆς
11 ἕνεκα τῆς ἐπιστήμης ἀναλαμβάνει· πάντες δὲ πράτ-
τουσι πάντα χάριν τῶν ἐπιγιγνομένων τοῖς ἔργοις
12 ἡδέων ἢ καλῶν ἢ συμφερόντων. διὸ καὶ τῆς πραγ-
ματείας ταύτης τοῦτ' ἔσται τελεσιούργημα, τὸ γνῶ-
ναι τὴν κατάστασιν παρ' ἑκάστοις, ποία τις ἦν μετὰ
τὸ καταγωνισθῆναι τὰ ὅλα καὶ πεσεῖν εἰς τὴν τῶν
Ῥωμαίων ἐξουσίαν, ἕως τῆς μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπι-
13 γενομένης ταραχῆς καὶ κινήσεως. ὑπὲρ ἧς διὰ τὸ
μέγεθος τῶν ἐν αὐτῇ πράξεων καὶ τὸ παράδοξον
τῶν συμβαινόντων, τὸ δὲ μέγιστον διὰ τὸ τῶν πλεί-
στων μὴ μόνον αὐτόπτης, ἀλλ' ὧν μὲν συνεργός,
ὧν δὲ καὶ χειριστὴς γεγονέναι, προήχθην οἷον ἀρ-
5 χὴν ποιησάμενος ἄλλην γράφειν. ἦν δ' ἡ προει-
ρημένη κίνησις, ἐν ᾗ Ῥωμαῖοι μὲν πρὸς Κελτίβη-
ρας καὶ Οὐακκαίους ἐξήνεγκαν πόλεμον, Καρχηδόνιοι
δὲ τὸν πρὸς Μασσανάσσην βασιλέα τῶν Λιβύων·
2 περὶ δὲ τὴν Ἀσίαν Ἄτταλος μὲν καὶ Προυσίας πρὸς
ἀλλήλους ἐπολέμησαν, ὁ δὲ τῶν Καππαδοκῶν βα-
σιλεὺς Ἀριαράθης, ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὑπ' Ὀρο-
φέρνους διὰ Δημητρίου τοῦ βασιλέως, αὖθις ἀνε-
3 κτήσατο δι' Ἀττάλου τὴν πατρῴαν ἀρχήν· ὁ δὲ Σε-
λεύκου Δημήτριος κύριος γενόμενος ἔτη δώδεκα τῆς
ἐν Συρίᾳ βασιλείας ἅμα τοῦ βίου καὶ τῆς ἀρχῆς
ἐστερήθη, συστραφέντων ἐπ' αὐτὸν τῶν ἄλλων βα-
4 σιλέων. ἀποκατέστησαν δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Ἕλ-
ληνας εἰς τὴν οἰκείαν τοὺς ἐκ τοῦ Περσικοῦ πολέ-
μου καταιτιαθέντας, ἀπολύσαντες τῆς ἐπενεχθείσης

αὐτοῖς διαβολῆς. οἱ δ' αὐτοὶ μετ' οὐ πολὺ Καρ- 5
χηδονίοις ἐπέβαλον τὰς χεῖρας, τὸ μὲν πρῶτον με-
ταναστῆσαι, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἄρδην αὐτοὺς
ἐξαναστῆσαι προθέμενοι διὰ τὰς ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθη-
σομένας αἰτίας. οἷς κατάλληλα Μακεδόνων μὲν ἀπὸ 6
τῆς Ῥωμαίων φιλίας, Λακεδαιμονίων δὲ τῆς τῶν
Ἀχαιῶν συμπολιτείας ἀποστάντων, ἅμα τὴν ἀρχὴν
καὶ τὸ τέλος ἔσχε τὸ κοινὸν ἀτύχημα πάσης τῆς Ἑλ-
λάδος.

Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐπιβολῆς ἡμῶν τοιαῦτα, προσδεῖ 7
δὲ τῆς τύχης, ἵνα συνδράμῃ τὰ τοῦ βίου πρὸς τὸ τὴν
πρόθεσιν ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν. πέπεισμαι μὲν γάρ, κἄν 8
τι συμβῇ περὶ ἡμᾶς ἀνθρώπινον, οὐκ ἀργήσειν τὴν
ὑπόθεσιν οὐδ' ἀπορήσειν ἀνδρῶν ἀξιόχρεων, διὰ δὲ
τὸ κάλλος πολλοὺς κατεγγυήσεσθαι καὶ σπουδάσειν
ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν αὐτήν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἐπιφανεστά- 9
τας τῶν πράξεων ἐπὶ κεφαλαίου διεληλύθαμεν, βου-
λόμενοι καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος εἰς ἔννοιαν
ἀγαγεῖν τῆς ὅλης ἱστορίας τοὺς ἐντυγχάνοντας, ὥρα
μνημονεύοντας τῆς προθέσεως ἐπαναγαγεῖν ἐπὶ τὴν
ἀρχὴν τῆς αὐτῶν ὑποθέσεως.

Ἔνιοι δὲ τῶν συγγεγραφότων τὰς κατ' Ἀννίβαν 6
πράξεις, βουλόμενοι τὰς αἰτίας ὑποδεικνύναι ἡμῖν,
δι' ἃς Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ὁ προειρημένος
ἐνέστη πόλεμος, πρώτην μὲν ἀποφαίνουσι τὴν Ζα-
κάνθης πολιορκίαν ὑπὸ Καρχηδονίων, δευτέραν δὲ 2
τὴν διάβασιν αὐτῶν παρὰ τὰς συνθήκας τοῦ προσ-
αγορευομένου παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις Ἴβηρος ποταμοῦ.
ἐγὼ δὲ ταύτας ἀρχὰς μὲν εἶναι τοῦ πολέμου φή- 3
σαιμ' ἄν, αἰτίας γε μὴν οὐδαμῶς ἂν συγχωρήσαιμι.
πολλοῦ γὰρ δεῖ, εἰ μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου διά- 4
βασιν εἰς τὴν Ἀσίαν αἰτίαν εἶναί τις φήσει τοῦ

πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου καὶ τὸν Ἀντιόχου κα-
τάπλουν εἰς Δημητριάδα τοῦ πρὸς Ῥωμαίους· ὧν
5 *οὔτ᾽ εἰκὸς οὔτ᾽ ἀληθές ἐστιν οὐδέτερον. τίς γὰρ*
ἂν νομίσειε ταύτας αἰτίας ὑπάρχειν, ὧν πολλὰ μὲν
Ἀλέξανδρος πρότερον, οὐκ ὀλίγα δὲ Φίλιππος ἔτι
ζῶν ἐνήργησε καὶ παρεσκευάσατο πρὸς τὸν κατὰ
τῶν Περσῶν πόλεμον, ὁμοίως δὲ πάλιν Αἰτωλοὶ
πρὸ τῆς Ἀντιόχου παρουσίας πρὸς τὸν κατὰ Ῥω-
6 *μαίων; ἀλλ᾽ ἔστιν ἀνθρώπων τὰ τοιαῦτα μὴ δι-*
ειληφότων ἀρχὴ τί διαφέρει καὶ πόσον διέστηκεν
αἰτίας καὶ προφάσεως, καὶ διότι τὰ μέν ἐστι πρῶτα
τῶν ἁπάντων, ἡ δ᾽ ἀρχὴ τελευταῖον τῶν εἰρημένων.
7 *ἐγὼ δὲ παντὸς ἀρχὰς μὲν εἶναί φημι τὰς πρώτας*
ἐπιβολὰς καὶ πράξεις τῶν ἤδη κεκριμένων, αἰτίας
δὲ τὰς προκαθηγουμένας τῶν κρίσεων καὶ διαλή-
ψεων· λέγω δ᾽ ἐπινοίας καὶ διαθέσεις καὶ τοὺς περὶ
ταῦτα συλλογισμοὺς καὶ δι᾽ ὧν ἐπὶ τὸ κρῖναί τι καὶ
8 *προθέσθαι παραγιγνόμεθα. δῆλον δ᾽ οἷον τὸ προ-*
9 *ειρημένον ἐκ τῶν ἐπιφερομένων. τίνες γὰρ ἀλη-*
θῶς ἦσαν αἰτίαι καὶ πόθεν φῦναι συνέβη τὸν πρὸς
τοὺς Πέρσας πόλεμον εὐμαρὲς καὶ τῷ τυχόντι συν-
10 *ιδεῖν. ἦν δὲ πρώτη μὲν ἡ τῶν μετὰ Ξενοφῶντος*
Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν ἐπάνοδος, ἐν ᾗ
πᾶσαν τὴν Ἀσίαν διαπορευομένων αὐτῶν πολεμίαν
ὑπάρχουσαν οὐδεὶς ἐτόλμα μένειν κατὰ πρόσωπον
11 *τῶν βαρβάρων· δευτέρα δ᾽ ἡ τοῦ Λακεδαιμονίων*
βασιλέως Ἀγησιλάου διάβασις εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐν ᾗ
ἐκεῖνος οὐδὲν ἀξιόχρεων οὐδ᾽ ἀντίπαλον εὑρὼν ταῖς
σφετέραις ἐπιβολαῖς ἄπρακτος ἠναγκάσθη μεταξὺ
12 *διὰ τὰς περὶ τὴν Ἑλλάδα ταραχὰς ἐπανελθεῖν. ἐξ*
ὧν Φίλιππος κατανοήσας καὶ συλλογισάμενος τὴν
Περσῶν ἀνανδρίαν καὶ ῥαθυμίαν καὶ τὴν αὑτοῦ

*καὶ Μακεδόνων εὐεξίαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, ἔτι δὲ
καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἐσομένων ἄθλων
ἐκ τοῦ πολέμου πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενος, ἅμα τῷ* 13
*περιποιήσασθαι τὴν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εὔνοιαν ὁμο-
λογουμένην, εὐθέως προφάσει χρώμενος ὅτι σπεύ-
δει μετελθεῖν τὴν Περσῶν παρανομίαν εἰς τοὺς Ἕλ-
ληνας, ὁρμὴν ἔσχε καὶ προέθετο πολεμεῖν, καὶ πάντα
πρὸς τὸ μέρος ἡτοίμαζε. διόπερ αἰτίας μὲν τὰς πρώ-* 14
*τας ῥηθείσας ἡγητέον τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέ-
μου, πρόφασιν δὲ τὴν δευτέραν, ἀρχὴν δὲ τὴν Ἀλε-
ξάνδρου διάβασιν εἰς τὴν Ἀσίαν. καὶ μὴν τοῦ κατ'* 7
*Ἀντίοχον καὶ Ῥωμαίους δῆλον ὡς αἰτίαν μὲν τὴν
Αἰτωλῶν ὀργὴν θετέον. ἐκεῖνοι γὰρ δόξαντες ὑπὸ* 2
*Ῥωμαίων ὠλιγωρῆσθαι κατὰ πολλὰ περὶ τὴν ἔκβα
σιν τὴν ἐκ τοῦ Φιλίππου πολέμου, καθάπερ ἐπάνω
προεῖπον, οὐ μόνον Ἀντίοχον ἐπεσπάσαντο, πᾶν
δὲ καὶ πρᾶξαι καὶ παθεῖν ὑπέστησαν διὰ τὴν ἐπι-
γενομένην ὀργὴν ἐκ τῶν προειρημένων καιρῶν. πρό-* 3
*φασιν δ' ἡγητέον τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐλευθέρωσιν,
ἣν ἐκεῖνοι περιπορευόμενοι μετ' Ἀντιόχου τὰς πό-
λεις ἀλόγως καὶ ψευδῶς κατήγγελλον, ἀρχὴν δὲ τοῦ
πολέμου τὸν Ἀντιόχου κατάπλουν εἰς Δημητριάδα.*

Ἐγὼ δὲ τὴν ἐπὶ πλεῖον διαστολὴν πεποίημαι περὶ 4
*τούτων οὐχ ἕνεκα τῆς τῶν συγγραφέων ἐπιτιμήσεως,
χάριν δὲ τῆς τῶν φιλομαθούντων ἐπανορθώσεως.
τί γὰρ ὄφελος ἰατροῦ κάμνουσιν ἀγνοοῦντος τὰς αἰ-* 5
*τίας τῶν περὶ τὰ σώματα διαθέσεων; τί δ' ἀνδρὸς
πραγματικοῦ μὴ δυναμένου συλλογίζεσθαι πῶς καὶ
διὰ τί καὶ πόθεν ἕκαστα τῶν πραγμάτων τὰς ἀφορ-
μὰς εἴληφεν; οὔτε γὰρ ἐκεῖνον εἰκὸς οὐδέποτε δε-* 6
*όντως συστήσασθαι τὰς τῶν σωμάτων θεραπείας
οὔτε τὸν πραγματικὸν οὐδὲν οἷόν τε κατὰ τρόπον*

χειρίσαι τῶν προσπιπτόντων ἄνευ τῆς τῶν προει-
7 ρημένων ἐπιγνώσεως. διόπερ οὐδὲν οὕτω φυλα-
κτέον καὶ ζητητέον ὡς τὰς αἰτίας ἑκάστου τῶν συμ-
βαινόντων, ἐπειδὴ φύεται μὲν ἐκ τῶν τυχόντων
πολλάκις τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων, ἰᾶσθαι δὲ
ῥᾷστόν ἐστι παντὸς τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ δια-
λήψεις.

8 Φάβιος δέ φησιν ὁ Ῥωμαϊκὸς συγγραφεὺς ἅμα
τῷ κατὰ Ζακανθαίους ἀδικήματι καὶ τὴν Ἀσδρού-
βου πλεονεξίαν καὶ φιλαρχίαν αἰτίαν γενέσθαι τοῦ
2 κατ' Ἀννίβαν πολέμου. ἐκεῖνον γὰρ μεγάλην ἀνει-
ληφότα τὴν δυναστείαν ἐν τοῖς κατ' Ἰβηρίαν τό-
ποις, μετὰ ταῦτα παραγενόμενον ἐπὶ Λιβύην ἐπι-
βαλέσθαι καταλύσαντα τοὺς νόμους εἰς μοναρχίαν
3 περιστῆσαι τὸ πολίτευμα τῶν Καρχηδονίων· τοὺς
δὲ πρώτους ἄνδρας ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος προϊδο-
μένους αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν συμφρονῆσαι καὶ δια-
4 στῆναι πρὸς αὐτόν· τὸν δ' Ἀσδρούβαν ὑπιδόμενον,
ἀναχωρήσαντα ἐκ τῆς Λιβύης, τὸ λοιπὸν ἤδη τὰ κατὰ
τὴν Ἰβηρίαν χειρίζειν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν,
5 οὐ προσέχοντα τῷ συνεδρίῳ τῶν Καρχηδονίων. Ἀν-
νίβαν δὲ κοινωνὸν καὶ ζηλωτὴν ἐκ μειρακίου γεγο-
νότα τῆς ἐκείνου προαιρέσεως, καὶ τότε διαδεξάμε-
νον τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν Ἀσ-
6 δρούβᾳ ποιεῖσθαι τῶν πραγμάτων. διὸ καὶ νῦν τὸν
πόλεμον τοῦτον ἐξενηνοχέναι κατὰ τὴν αὐτοῦ προ-
αίρεσιν Ῥωμαίοις παρὰ τὴν Καρχηδονίων γνώμην.
7 οὐδένα γὰρ εὐδοκεῖν τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν ἐν Καρ-
χηδόνι τοῖς ὑπ' Ἀννίβου περὶ τὴν Ζακανθαίων πό-
8 λιν πραχθεῖσι. ταῦτα δ' εἰπών φησι μετὰ τὴν τῆς
προειρημένης πόλεως ἅλωσιν παραγενέσθαι τοὺς
Ῥωμαίους, οἰομένους δεῖν ἢ τὸν Ἀννίβαν ἐκδιδόναι

σφίσι τοὺς Καρχηδονίους ἢ τὸν πόλεμον ἀναλαμ-
βάνειν. εἰ δέ τις ἔροιτο τὸν συγγραφέα ποῖος ἦν 9
καιρὸς οἰκειότερος τοῖς Καρχηδονίοις ἢ ποῖον πρᾶγμα
τούτου δικαιότερον ἢ συμφορώτερον, ἐπείπερ ἐξ ἀρ-
χῆς δυσηρεστοῦντο, καθάπερ οὗτός φησι, τοῖς ὑπ'
Ἀννίβου πραττομένοις, τοῦ πεισθέντας τότε τοῖς 10
ὑπὸ Ῥωμαίων παρακαλουμένοις ἐκδοῦναι μὲν τὸν
αἴτιον τῶν ἀδικημάτων, ἐπανελέσθαι δ' εὐλόγως δι'
ἑτέρων τὸν κοινὸν ἐχθρὸν τῆς πόλεως, περιποιήσα-
σθαι δὲ τῇ χώρᾳ τὴν ἀσφάλειαν, ἀποτριψαμένους
τὸν ἐπιφερόμενον πόλεμον, δόγματι μόνον τὴν ἐκ-
δίκησιν ποιησαμένους, τί ἂν εἰπεῖν ἔχοι πρὸς αὐτά;
δῆλον γὰρ ὡς οὐδέν. οἳ δὲ τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ 11
πρᾶξαί τι τῶν προειρημένων, ὡς ἑπτακαίδεκα ἔτη
συνεχῶς πολεμήσαντες κατὰ τὴν Ἀννίβου προαίρε-
σιν οὐ πρότερον κατελύσαντο τὸν πόλεμον ἕως οὗ
πάσας ἐξελέγξαντες τὰς ἐλπίδας τελευταῖον εἰς τὸν
περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ σωμάτων πα-
ρεγένοντο κίνδυνον.

Τίνος δὴ χάριν ἐμνήσθην Φαβίου καὶ τῶν ὑπ' 9
ἐκείνου γεγραμμένων; οὐχ ἕνεκα τῆς πιθανότητος 2
τῶν εἰρημένων, ἀγωνιῶν μὴ πιστευθῇ παρά τισιν·
ἡ μὲν γὰρ παρὰ τούτων ἀλογία καὶ χωρὶς τῆς ἐμῆς
ἐξηγήσεως αὐτὴ δι' αὑτῆς δύναται θεωρεῖσθαι παρὰ
τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ἀλλὰ τῆς τῶν ἀναλαμβανόντων 3
τὰς ἐκείνου βίβλους ὑπομνήσεως, ἵνα μὴ πρὸς τὴν
ἐπιγραφήν, ἀλλὰ πρὸς τὰ πράγματα βλέπωσιν. ἔνιοι 4
γὰρ οὐκ ἐπὶ τὰ λεγόμενα συνεπιστήσαντες, ἀλλ' ἐπ'
αὐτὸν τὸν λέγοντα, καὶ λαβόντες ἐν νῷ διότι κατὰ
τοὺς καιροὺς ὁ γράφων γέγονε καὶ τοῦ συνεδρίου
μετεῖχε τῶν Ῥωμαίων, πᾶν εὐθέως ἡγοῦνται τὸ λε-
γόμενον ὑπὸ τούτου πιστόν. ἐγὼ δὲ φημὶ μὲν δεῖν 5

οὐκ ἐν μικρῷ προσλαμβάνεσθαι τὴν τοῦ συγγρα-
φέως πίστιν, οὐκ αὐτοτελῆ δὲ κρίνειν, τὸ δὲ πλεῖον
ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι τοὺς ἀναγι-
γνώσκοντας τὰς δοκιμασίας.
6 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ γε Ῥωμαίων καὶ Καρχηδο-
νίων πολέμου, τὴν γὰρ παρέκβασιν ἐντεῦθεν ἐποιη-
σάμεθα, νομιστέον πρώτην μὲν αἰτίαν γεγονέναι τὸν
Ἀμίλκου θυμὸν τοῦ Βάρκα ἐπικαλουμένου, πατρὸς
7 δὲ κατὰ φύσιν Ἀννίβου γεγονότος. ἐκεῖνος γὰρ οὐχ
ἡττηθεὶς τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ τῇ ψυχῇ, τῷ δοκεῖν
αὐτὸς μὲν ἀκέραια διατετηρηκέναι τὰ περὶ τὸν Ἔρυκα
στρατόπεδα ταῖς ὁρμαῖς ἐφ' ὧν αὐτὸς ἦν, διὰ δὲ τὴν
ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῶν Καρχηδονίων ἧτταν τοῖς καιροῖς
εἴκων πεποιῆσθαι τὰς συνθήκας, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ὀρ-
8 γῆς, τηρῶν ἀεὶ πρὸς ἐπίθεσιν. εἰ μὲν οὖν μὴ τὸ περὶ
τοὺς ξένους ἐγένετο κίνημα τοῖς Καρχηδονίοις, εὐ-
θέως ἂν ἄλλην ἀρχὴν ἐποιεῖτο καὶ παρασκευὴν
9 πραγμάτων, ὅσον ἐπ' ἐκείνῳ. προκαταληφθεὶς δὲ
ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς ἐν τούτοις καὶ περὶ ταύ-
10 τας διέτριβε τὰς πράξεις. Ῥωμαίων δὲ μετὰ τὸ κα-
ταλύσασθαι Καρχηδονίους τὴν προειρημένην ταρα-
χὴν ἐπαγγειλάντων αὐτοῖς πόλεμον, τὸ μὲν πρῶτον
εἰς πᾶν συγκατέβαινον, ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς νι-
κήσειν τοῖς δικαίοις, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸ ταύτης
2 βίβλοις περὶ τούτων δεδηλώκαμεν, ὧν χωρὶς οὐχ
οἷόν τε ἦν συμπεριενεχθῆναι δεόντως οὔτε τοῖς νῦν
λεγομένοις οὔτε τοῖς μετὰ ταῦτα ῥηθησομένοις ὑφ'
3 ἡμῶν. πλὴν οὐκ ἐντρεπομένων τῶν Ῥωμαίων, εἴ-
ξαντες τῇ περιστάσει, καὶ βαρυνόμενοι μέν, οὐκ
ἔχοντες δὲ ποιεῖν οὐδέν, ἐξεχώρησαν Σαρδόνος, συν-
εχώρησαν δ' εἰσοίσειν ἄλλα χίλια καὶ διακόσια τά-
λαντα πρὸς τοῖς πρότερον, ἐφ' ᾧ μὴ τὸν πόλεμον

ἐκείνοις ἀναδέξασθαι τοῖς καιροῖς. διὸ καὶ δευτέ- 4
ραν, μεγίστην δέ, ταύτην θετέον αἰτίαν τοῦ μετὰ
ταῦτα συστάντος πολέμου. Ἀμίλκας γὰρ προσλα- 5
βὼν τοῖς ἰδίοις θυμοῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν τῶν
πολιτῶν, ὡς θᾶττον τοὺς ἀποστάντας τῶν μισθο-
φόρων καταπολεμήσας ἐβεβαίωσε τῇ πατρίδι τὴν
ἀσφάλειαν, εὐθέως ἐποιεῖτο τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὰ κατὰ
τὴν Ἰβηρίαν πράγματα, σπουδάζων ταύτῃ χρήσα-
σθαι παρασκευῇ πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον.
ἣν δὴ καὶ τρίτην αἰτίαν νομιστέον, λέγω δὲ τὴν 6
εὔροιαν τῶν κατ' Ἰβηρίαν πραγμάτων Καρχηδονί-
οις. ταύταις γὰρ ταῖς χερσὶ πιστεύσαντες εὐθαρ-
σῶς ἐνέβησαν εἰς τὸν προειρημένον πόλεμον.

Ὅτι δ' Ἀμίλκας πλεῖστα μὲν συνεβάλετο πρὸς 7
τὴν σύστασιν τοῦ δευτέρου πολέμου, καίπερ τετε-
λευτηκὼς ἔτεσι δέκα πρότερον τῆς καταρχῆς αὐτοῦ,
πολλὰ μὲν ἂν εὕροι τις εἰς τοῦτο· σχεδὸν δὲ πρὸς
πίστιν ἀρκοῦν ἔσται τὸ λέγεσθαι μέλλον. καθ' οὓς 11
γὰρ καιροὺς καταπολεμηθεὶς Ἀννίβας ὑπὸ Ῥωμαίων
τέλος ἐκ τῆς πατρίδος ἐξεχώρησε καὶ παρ' Ἀντιόχῳ
διέτριβε, τότε Ῥωμαῖοι, συνθεωροῦντες ἤδη τὴν Αἰ-
τωλῶν ἐπιβολήν, ἐξαπέστειλαν πρεσβευτὰς πρὸς Ἀν-
τίοχον, βουλόμενοι μὴ λανθάνειν σφᾶς τὴν τοῦ βα-
σιλέως προαίρεσιν. οἱ δὲ πρέσβεις, ὁρῶντες τὸν Ἀν- 2
τίοχον προσέχοντα τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ πρόθυμον ὄντα
πολεμεῖν Ῥωμαίοις, ἐθεράπευον τὸν Ἀννίβαν, σπου-
δάζοντες εἰς ὑποψίαν ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν Ἀντίοχον.
ὃ καὶ συνέβη γενέσθαι. προβαίνοντος γὰρ τοῦ χρό- 3
νου, καὶ τοῦ βασιλέως ὑπόπτως ἔχοντος ἀεὶ καὶ
μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, ἐγένετό τις καιρὸς ὡς
ἐπὶ λόγον ἀχθῆναι τὴν ὑποικουρουμένην ἀτοπίαν ἐν
αὐτοῖς. ἐν ᾧ καὶ πλείους ἀπολογισμοὺς ποιησάμενος 4

Ἀννίβας τέλος ἐπὶ τὸ τοιοῦτο κατήντησε, δυσχρη-
5 στούμενος τοῖς λόγοις. ἔφη γάρ, καθ' ὃν καιρὸν ὁ
πατὴρ αὐτοῦ τὴν εἰς Ἰβηρίαν ἔξοδον μέλλοι στρα-
τεύεσθαι μετὰ τῶν δυνάμεων, ἔτη μὲν ἔχειν ἐννέα,
θύοντος δ' αὐτοῦ τῷ Διὶ παρεστάναι παρὰ τὸν βω-
6 μόν. ἐπεὶ δὲ καλλιερήσας κατασπεῖσαι τοῖς θεοῖς
καὶ ποιῆσαι τὰ νομιζόμενα, τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς
περὶ τὴν θυσίαν ἀποστῆναι κελεῦσαι μικρόν, αὐ-
τὸν δὲ προσκαλεσάμενον ἐρέσθαι φιλοφρόνως εἰ
7 βούλοιτο συνεξορμᾶν ἐπὶ τὴν στρατείαν. ἀσμένως
δὲ κατανεύσαντος αὐτοῦ, καί τι καὶ προσαξιώσαν-
τος παιδικῶς, λαβόμενον τῆς δεξιᾶς προσαγαγεῖν
αὐτὸν πρὸς τὸν βωμὸν καὶ κελεύειν ἁψάμενον τῶν
8 ἱερῶν ὀμνύναι μηδέποτε Ῥωμαίοις εὐνοήσειν. ταῦτ'
οὖν εἰδότα σαφῶς ἠξίου τὸν Ἀντίοχον, ἕως μὲν ἂν
δυσχερές τι βουλεύηται κατὰ Ῥωμαίων, θαρρεῖν καὶ
πιστεύειν, αὐτὸν συνεργὸν ἕξειν νομίζοντα ἀληθι-
9 νώτατον. ἐὰν δὲ διαλύσεις ἢ φιλίαν συντίθηται
πρὸς αὐτούς, τότε μὴ προσδεῖσθαι διαβολῆς, ἀλλ'
ἀπιστεῖν καὶ φυλάττεσθαι· πᾶν γάρ τι πράξειν κατ'
12 αὐτῶν ὃ δυνατὸς εἴη. ὁ μὲν οὖν Ἀντίοχος ἀκού-
σας, καὶ δόξας αὐτοπαθῶς, ἅμα δὲ ἀληθινῶς εἰ-
ρῆσθαι, πάσης τῆς προϋπαρχούσης ὑποψίας ἀπέστη.
2 τῆς μέντοι γε δυσμενείας τῆς Ἀμίλκου καὶ τῆς ὅλης
προθέσεως ὁμολογούμενον θετέον εἶναι τοῦτο μαρ-
τύριον, ὡς καὶ δι' αὐτῶν φανερὸν ἐγένετο τῶν
3 πραγμάτων. τοιούτους γὰρ ἐχθροὺς παρεσκεύασε
Ῥωμαίοις Ἀσδρούβαν τε τὸν τῆς θυγατρὸς ἄνδρα
καὶ τὸν αὑτοῦ κατὰ φύσιν υἱὸν Ἀννίβαν ὥστε μὴ
4 καταλιπεῖν ὑπερβολὴν δυσμενείας. Ἀσδρούβας μὲν
οὖν προαποθανὼν οὐ πᾶσαν ἔκδηλον ἐποίησε τὴν
αὑτοῦ πρόθεσιν, Ἀννίβᾳ δὲ παρέδωκαν οἱ καιροὶ καὶ

λίαν ἐναποδείξασθαι τὴν πατρῴαν ἔχθραν εἰς Ῥω-
μαίους. διὸ καὶ τοὺς ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους 5
χρὴ τῶν τοιούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν ὡς
τοῦ μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομέ-
νων τὰς ἔχθρας ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας, πότε
τοῖς καιροῖς εἴκοντες καὶ πότε ταῖς ψυχαῖς ἡττώμε-
νοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας, ἵνα τοὺς μὲν ἐφέδρους 6
νομίζοντες εἶναι τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττωνται, τοῖς
δὲ πιστεύοντες, ὡς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς,
πᾶν τὸ παραπῖπτον ἐξ ἑτοίμου παραγγέλλωσιν.
Αἰτίας μὲν οὖν τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου τὰς 7
προειρημένας ἡγητέον, ἀρχὰς δὲ τὰς μελλούσας λέ-
γεσθαι. Καρχηδόνιοι γὰρ βαρέως μὲν ἔφερον καὶ 13
τὴν ὑπὲρ Σικελίας ἧτταν, συνεπέτεινε δ' αὐτῶν
τὴν ὀργήν, καθάπερ ἐπάνω προεῖπον, τὰ κατὰ Σαρ-
δόνα καὶ τὸ τῶν τελευταῖον συντεθέντων χρημάτων
πλῆθος. διόπερ ἅμα τῷ τὰ πλεῖστα κατ' Ἰβηρίαν 2
ὑφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι πρὸς πᾶν ἑτοίμως διέ-
κειντο τὸ κατὰ Ῥωμαίων ὑποδεικνύμενον. προσ- 3
πεσούσης οὖν τῆς Ἀσδρούβου τελευτῆς, ᾧ μετὰ τὸν
Ἀμίλκου θάνατον ἐνεχείρισαν τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν.
τὸ μὲν πρῶτον ἐκαραδόκουν τὰς τῶν δυνάμεων ὁρ-
μάς· ἀφικομένης δὲ τῆς ἀγγελίας ἐκ τῶν στρατοπέ- 4
δων ὅτι συμβαίνει τὰς δυνάμεις ὁμοθυμαδὸν ᾑρῆ-
σθαι στρατηγὸν Ἀννίβαν, παραυτίκα συναθροίσαν-
τες τὸν δῆμον μιᾷ γνώμῃ κυρίαν ἐποίησαν τὴν
τῶν στρατοπέδων αἵρεσιν. Ἀννίβας δὲ παραλαβὼν 5
τὴν ἀρχὴν εὐθέως ὥρμησεν ὡς καταστρεψόμενος
τὸ τῶν Ὀλκάδων ἔθνος· ἀφικόμενος δὲ πρὸς Ἀλ-
θαίαν τὴν βαρυτάτην αὐτῶν πόλιν κατεστρατοπέ-
δευσε. μετὰ δὲ ταῦτα χρησάμενος ἐνεργοῖς ἅμα καὶ 6
καταπληκτικαῖς προσβολαῖς ταχέως ἐκράτησε τῆς

πόλεως. οὗ συμβάντος οἱ λοιποὶ γενόμενοι κατα-
7 πλαγεῖς ἐνέδωκαν αὑτοὺς τοῖς Καρχηδονίοις. ἀρ-
γυρολογήσας δὲ τὰς πόλεις, καὶ κυριεύσας πολλῶν
χρημάτων, ἧκε παραχειμάσων εἰς Καινὴν πόλιν.
8 μεγαλοψύχως δὲ χρησάμενος τοῖς ὑποταττομένοις,
καὶ τὰ μὲν δοὺς τῶν ὀψωνίων τοῖς συστρατευομέ-
νοις, τὰ δ' ὑπισχνούμενος, πολλὴν εὔνοιαν καὶ με-
14 γάλας ἐλπίδας ἐνειργάσατο ταῖς δυνάμεσι. τῷ δ'
ἐπιγιγνομένῳ θέρει πάλιν ὁρμήσας ἐπὶ τοὺς Οὐακ-
καίους Ἑλμαντικὴν μὲν ἐξ ἐφόδου ποιησάμενος προσ-
βολὰς κατέσχεν, Ἀρβουκάλην δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς
πόλεως καὶ τὸ πλῆθος, ἔτι δὲ τὴν γενναιότητα τῶν
οἰκητόρων, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας πολιορκήσας
2 κατὰ κράτος εἷλε. μετὰ δὲ ταῦτα παραδόξως εἰς
τοὺς μεγίστους ἦλθε κινδύνους ἐπανάγων, συνδρα-
μόντων ἐπ' αὐτὸν τῶν Καρπησίων, ὃ σχεδὸν ἰσχυ-
ρότατόν ἐστιν ἔθνος τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς τό-
3 πους, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀστυγειτόνων ἀθροισθέν-
των ἅμα τούτοις, οὓς ἠρέθισαν μάλιστα μὲν οἱ τῶν
Ὀλκάδων φυγάδες, συνεξέκαυσαν δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς
4 Ἑλμαντικῆς οἱ διασωθέντες. πρὸς οὓς εἰ μὲν ἐκ
παρατάξεως ἠναγκάσθησαν οἱ Καρχηδόνιοι διακιν-
5 δυνεύειν, ὁμολογουμένως ἂν ἡττήθησαν. νῦν δὲ
πραγματικῶς καὶ νουνεχῶς ἐξ ὑποστροφῆς ἀναχω-
ρήσαντος Ἀννίβου, καὶ πρόβλημα ποιησαμένου τὸν
Τάγον καλούμενον ποταμόν, καὶ περὶ τὴν τοῦ πο-
ταμοῦ διάβασιν συστησαμένου τὸν κίνδυνον, ἅμα
δὲ συγχρησαμένου συναγωνιστῇ τῷ ποταμῷ καὶ τοῖς
θηρίοις οἷς εἶχε περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμόν,
συνέβη τὰ ὅλα παραδόξως καὶ κατὰ λόγον αὐτῷ
6 χωρῆσαι. τῶν γὰρ βαρβάρων ἐπιβαλομένων κατὰ
πλείους τόπους βιάζεσθαι καὶ περαιοῦσθαι τὸν πο-

ταμόν, τὸ μὲν πλεῖστον αὐτῶν μέρος διεφθάρη περὶ
τὰς ἐκβάσεις, παραπορευομένων τῶν θηρίων παρὰ
τὸ χεῖλος καὶ τοὺς ἐκβαίνοντας ἀεὶ προκαταλαμβα-
νόντων· πολλοὶ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὑπὸ 7
τῶν ἱππέων ἀπώλοντο, διὰ τὸ κρατεῖν μὲν μᾶλλον
τοῦ ῥεύματος τοὺς ἵππους, ἐξ ὑπερδεξίου δὲ ποι-
εῖσθαι τὴν μάχην τοὺς ἱππέας πρὸς τοὺς πεζούς.
τέλος δὲ τοὔμπαλιν ἐπιδιαβάντες οἱ περὶ τὸν Ἀν- 8
νίβαν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐτρέψαντο πλείους ἢ
δέκα μυριάδας ἀνθρώπων. ὧν ἡττηθέντων οὐδεὶς 9
ἔτι τῶν ἐντὸς Ἴβηρος ποταμοῦ ῥᾳδίως πρὸς αὐτοὺς
ἀντοφθαλμεῖν ἐτόλμα πλὴν Ζακανθαίων. ταύτης 10
δὲ τῆς πόλεως ἐπειρᾶτο κατὰ δύναμιν ἀπέχεσθαι,
βουλόμενος μηδεμίαν ἀφορμὴν ὁμολογουμένην δοῦ-
ναι τοῦ πολέμου Ῥωμαίοις, ἕως τἆλλα πάντα βε-
βαίως ὑφ' αὑτὸν ποιήσαιτο κατὰ τὰς Ἀμίλκου τοῦ
πατρὸς ὑποθέσεις καὶ παραινέσεις.

Οἱ δὲ Ζακανθαῖοι συνεχῶς ἔπεμπον εἰς τὴν Ῥώ- 15
μην, ἅμα μὲν ἀγωνιῶντες περὶ σφῶν καὶ προορώ-
μενοι τὸ μέλλον, ἅμα δὲ βουλόμενοι μὴ λανθάνειν
Ῥωμαίους τὴν γιγνομένην εὔροιαν Καρχηδονίοις τῶν
κατ' Ἰβηρίαν πραγμάτων. Ῥωμαῖοι δέ, πλεονάκις 2
αὐτῶν παρακηκοότες, τότε πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν
τοὺς ἐπισκεψομένους ὑπὲρ τῶν προσπιπτόντων. Ἀν- 3
νίβας δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς πεποιημένος ὑφ'
αὑτὸν οὓς προέθετο, παρῆν αὖθις μετὰ τῶν δυνά-
μεων παραχειμάσων εἰς Καινὴν πόλιν, ἥτις ὡς ἂν
εἰ πρόσχημα καὶ βασίλειον ἦν Καρχηδονίων ἐν τοῖς
κατὰ τὴν Ἰβηρίαν τόποις. καταλαβὼν δὲ τὴν παρὰ 4
τῶν Ῥωμαίων πρεσβείαν, καὶ δοὺς αὑτὸν εἰς ἔν-
τευξιν, διήκουε περὶ τῶν ἐνεστώτων. Ῥωμαῖοι μὲν 5
οὖν διεμαρτύροντο Ζακανθαίων ἀπέχεσθαι, κεῖσθαι

γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ σφετέρᾳ πίστει, καὶ τὸν Ἴβηρα
ποταμὸν μὴ διαβαίνειν κατὰ τὰς ἐπ' Ἀσδρούβου γε-
6 νομένας ὁμολογίας. ὁ δ' Ἀννίβας, ἅτε νέος μὲν
ὢν, πλήρης δὲ πολεμικῆς ὁρμῆς, ἐπιτυχὴς δ' ἐν ταῖς
ἐπιβολαῖς, πάλαι δὲ παρωρμημένος πρὸς τὴν κατὰ
7 Ῥωμαίων ἔχθραν, πρὸς μὲν ἐκείνους, ὡς κηδόμενος
Ζακανθαίων, ἐνεκάλει Ῥωμαίοις διότι μικροῖς ἔμ-
προσθεν χρόνοις, στασιαζόντων αὐτῶν, λαβόντες τὴν
ἐπιτροπὴν εἰς τὸ διαλῦσαι ἀδίκως ἐπανέλοιντό τι-
νας τῶν προεστώτων· οὓς οὐ περιόψεσθαι παρε-
σπονδημένους· πάτριον γὰρ εἶναι Καρχηδονίοις τὸ
8 μηδένα τῶν ἀδικουμένων περιορᾶν. πρὸς δὲ Καρ-
χηδονίους διεπέμπετο, πυνθανόμενος τί δεῖ ποιεῖν,
ὅτι Ζακανθαῖοι πιστεύοντες τῇ Ῥωμαίων συμμαχίᾳ
9 τινὰς τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων ἀδικοῦσι. κα-
θόλου δ' ἦν πλήρης ἀλογίας καὶ θυμοῦ βιαίου· διὸ
καὶ ταῖς μὲν ἀληθιναῖς αἰτίαις οὐκ ἐχρῆτο, κατέ-
φευγε δ' εἰς προφάσεις ἀλόγους· ὅπερ εἰώθασι ποι-
εῖν οἱ διὰ τὰς προεγκαθημένας αὐτοῖς ὁρμὰς ὀλι-
10 γωροῦντες τοῦ καθήκοντος. πόσῳ γὰρ ἦν ἄμεινον
οἴεσθαι δεῖν Ῥωμαίους ἀποδοῦναι σφίσι Σαρδόνα
καὶ τοὺς ἐπιταχθέντας ἅμα ταύτῃ φόρους, οὓς τοῖς
καιροῖς συνεπιθέμενοι πρότερον ἀδίκως παρ' αὐτῶν
11 ἔλαβον· εἰ δὲ μή, φάναι πολεμήσειν; νῦν δὲ τὴν μὲν
οὖσαν αἰτίαν ἀληθινὴν παρασιωπῶν, τὴν δ' οὐχ
ὑπάρχουσαν περὶ Ζακανθαίων πλάττων, οὐ μόνον
ἀλόγως, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀδίκως κατάρχειν ἐδόκει τοῦ
12 πολέμου. οἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις, ὅτι μὲν εἴη
πολεμητέον σαφῶς εἰδότες, ἀπέπλευσαν εἰς Καρχη-
δόνα, τὰ παραπλήσια θέλοντες ἐπιμαρτύρασθαι κἀ-
13 κείνους· οὐ μὴν ἐν Ἰταλίᾳ γε πολεμήσειν ἤλπισαν,

ἀλλ' ἐν Ἰβηρίᾳ, χρήσεσθαι δὲ πρὸς τὸν πόλεμον ὁρ-
μητηρίῳ τῇ Ζακανθαίων πόλει.
Διὸ καὶ πρὸς ταύτην ἁρμοζομένη τὴν ὑπόθεσιν 16
ἡ σύγκλητος ἔκρινεν ἀσφαλίσασθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰλ-
λυρίδα πράγματα, προορωμένη διότι μέγας ἔσται
καὶ πολυχρόνιος καὶ μακρὰν ἀπὸ τῆς οἰκείας ὁ πό-
λεμος. συνέβαινε γὰρ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς 2
Δημήτριον τὸν Φάριον, ἐπιλελησμένον μὲν τῶν
προγεγονότων εἰς αὐτὸν εὐεργετημάτων ὑπὸ Ῥω-
μαίων, καταπεφρονηκότα δὲ πρότερον μὲν διὰ τὸν
ἀπὸ Γαλατῶν, τότε δὲ διὰ τὸν ἀπὸ Καρχηδονίων
φόβον περιεστῶτα Ῥωμαίους, πάσας δ' ἔχοντα τὰς 3
ἐλπίδας ἐν τῇ Μακεδόνων οἰκίᾳ διὰ τὸ συμπεπο-
λεμηκέναι καὶ μετεσχηκέναι τῶν πρὸς Κλεομένη κιν-
δύνων Ἀντιγόνῳ, πορθεῖν μὲν καὶ καταστρέφεσθαι
τὰς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα πόλεις τὰς ὑπὸ Ῥωμαίους
ταττομένας, πεπλευκέναι δ' ἔξω τοῦ Λίσσου παρὰ
τὰς συνθήκας πεντήκοντα λέμβοις καὶ πεπορθηκέ-
ναι πολλὰς τῶν Κυκλάδων νήσων. εἰς ἃ βλέπον- 4
τες Ῥωμαῖοι, καὶ θεωροῦντες ἀνθοῦσαν τὴν Μακε-
δόνων οἰκίαν, ἔσπευδον ἀσφαλίσασθαι τὰ πρὸς ἕω
τῆς Ἰταλίας, πεπεισμένοι καταταχήσειν διορθωσάμε-
νοι μὲν τὴν Ἰλλυριῶν ἄγνοιαν, ἐπιτιμήσαντες δὲ
καὶ κολάσαντες τὴν ἀχαριστίαν καὶ προπέτειαν τὴν
Δημητρίου. διεψεύσθησαν δὲ τοῖς λογισμοῖς· κα- 5
τετάχησε γὰρ αὐτοὺς Ἀννίβας, ἐξελὼν τὴν Ζακαν-
θαίων πόλιν. καὶ παρὰ τοῦτο συνέβη τὸν πόλεμον 6
οὐκ ἐν Ἰβηρίᾳ, πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Ῥώμῃ καὶ κατὰ
πᾶσαν γενέσθαι τὴν Ἰταλίαν.
Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις χρησάμενοι τοῖς διαλογι- 7
σμοῖς Ῥωμαῖοι μὲν ὑπὸ τὴν ὡραίαν Λεύκιον τὸν
Αἰμίλιον ἐξαπέστειλαν μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὰς κατὰ

τὴν Ἰλλυρίδα πράξεις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἑκα-
17 τοστῆς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος. Ἀννίβας δὲ
μετὰ τῆς δυνάμεως ἀναζεύξας ἐκ τῆς Καινῆς πό-
λεως προῆγε, ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπὶ τὴν Ζά-
2 κανθαν. ἡ δὲ πόλις αὕτη κεῖται μὲν ἐπὶ τῷ πρὸς
θάλατταν καθήκοντι πρόποδι τῆς ὀρεινῆς τῆς συν-
απτούσης τὰ πέρατα τῆς Ἰβηρίας καὶ Κελτιβηρίας,
3 ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης ὡς ἑπτὰ στάδια. νέμονται
δὲ χώραν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν πάμφορον καὶ δια-
4 φέρουσαν ἀρετῇ πάσης τῆς Ἰβηρίας. ἣ τότε παρα-
στρατοπεδεύσας Ἀννίβας ἐνεργὸς ἐγίγνετο περὶ τὴν
πολιορκίαν, πολλὰ προορώμενος εὔχρηστα πρὸς τὸ
5 μέλλον ἐκ τοῦ κατὰ κράτος ἑλεῖν αὐτήν. πρῶτον
μὲν γὰρ ὑπέλαβε παρελεῖσθαι Ῥωμαίων τὴν ἐλπίδα
τοῦ συστήσασθαι τὸν πόλεμον ἐν Ἰβηρίᾳ· δεύτερον
δὲ καταπληξάμενος ἅπαντας εὐτακτοτέρους μὲν ἐπέ-
πειστο παρασκευάσειν τοὺς ὑφ' αὑτὸν ἤδη ταττο-
μένους, εὐλαβεστέρους δὲ τοὺς ἀκμὴν αὐτοκράτο-
6 ρας ὄντας τῶν Ἰβήρων, τὸ δὲ μέγιστον, οὐδὲν ἀπο-
λιπὼν ὄπισθεν πολέμιον ἀσφαλῶς ποιήσεσθαι τὴν
7 εἰς τοὔμπροσθεν πορείαν. χωρίς τε τούτων εὐπο-
ρήσειν μὲν χορηγιῶν αὐτὸς ὑπελάμβανε πρὸς τὰς
ἐπιβολάς, προθυμίαν δ' ἐνεργάσεσθαι ταῖς δυνάμε-
σιν ἐκ τῆς ἐσομένης ἑκάστοις ὠφελείας, προκαλέσε-
σθαι δὲ τὴν εὔνοιαν τῶν ἐν οἴκῳ Καρχηδονίων διὰ
8 τῶν ἀποσταλησομένων αὐτοῖς λαφύρων. τοιούτοις
δὲ χρώμενος διαλογισμοῖς, ἐνεργῶς προσέκειτο τῇ
πολιορκίᾳ, ποτὲ μὲν ὑπόδειγμα τῷ πλήθει ποιῶν
αὑτὸν καὶ γιγνόμενος αὐτουργὸς τῆς ἐν τοῖς ἔρ-
γοις ταλαιπωρίας, ἔστι δ' ὅτε παρακαλῶν τὰ πλήθη
καὶ παραβόλως διδοὺς αὑτὸν εἰς τοὺς κινδύνους.
9 πᾶσαν δὲ κακοπάθειαν καὶ μέριμναν ὑπομείνας

τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.
κύριος δὲ γενόμενος χρημάτων πολλῶν καὶ σωμά- 10
των καὶ κατασκευῆς, τὰ μὲν χρήματα εἰς τὰς ἰδίας
ἐπιβολὰς παρέθετο κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, τὰ
δὲ σώματα διένειμε κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστοις τῶν
συστρατευομένων, τὴν δὲ κατασκευὴν παραχρῆμα
πᾶσαν ἐξέπεμψε τοῖς Καρχηδονίοις. ταῦτα δὲ πρά- 11
ξας οὐ διεψεύσθη τοῖς λογισμοῖς οὐδ' ἀπέτυχε τῆς
ἐξ ἀρχῆς προθέσεως, ἀλλὰ τούς τε στρατιώτας προ-
θυμοτέρους ἐποίησε πρὸς τὸ κινδυνεύειν, τούς τε
Καρχηδονίους ἑτοίμους παρεσκεύασε πρὸς τὸ πα-
ραγγελλόμενον, αὐτός τε πολλὰ τῶν χρησίμων μετὰ
ταῦτα κατειργάσατο διὰ τῆς τῶν χορηγιῶν παρα-
θέσεως.

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Δημήτριος ἅμα τῷ 18
συνεῖναι τὴν ἐπιβολὴν τῶν Ῥωμαίων παραυτίκα μὲν
εἰς τὴν Διμάλην ἀξιόχρεων φρουρὰν εἰσέπεμψε καὶ
τὰς ἁρμοζούσας ταύτης χορηγίας, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν
πόλεων τοὺς μὲν ἀντιπολιτευομένους ἐπανείλετο,
τοῖς δ' αὐτοῦ φίλοις ἐνεχείρισε τὰς δυναστείας, αὐ- 2
τὸς δ' ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων ἐπιλέξας τοὺς ἀνδρω-
δεστάτους ἑξακισχιλίους συνέστησε τούτους εἰς τὴν
Φάρον. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, ἀφικόμενος 3
εἰς τὴν Ἰλλυρίδα μετὰ τῶν δυνάμεων, καὶ θεωρῶν
τοὺς ὑπεναντίους θαρροῦντας ἐπὶ τῇ τῆς Διμάλης
ὀχυρότητι καὶ ταῖς παρασκευαῖς, ἔτι δὲ τῷ δοκεῖν
αὐτὴν ἀνάλωτον ὑπάρχειν, ταύτῃ πρῶτον ἐγχειρεῖν
ἔκρινε, βουλόμενος καταπλήξασθαι τοὺς πολεμίους.
παρακαλέσας δὲ τοὺς κατὰ μέρος ἡγεμόνας, καὶ 4
προσαγαγὼν ἔργα κατὰ πλείους τόπους, ἤρξατο πο-
λιορκεῖν. λαβὼν δὲ κατὰ κράτος ἐν ἡμέραις ἑπτὰ 5
παραχρῆμα πάντας ἥττησε ταῖς ψυχαῖς τοὺς ὑπε-

6 *ναντίους. διόπερ εὐθέως παρῆσαν ἐκ πασῶν τῶν
πόλεων ἐπιτρέποντες καὶ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν
7 τῶν Ῥωμαίων πίστιν. ὁ δὲ προσδεξάμενος ἑκάστους
ἐπὶ ταῖς ἁρμοζούσαις ὁμολογίαις ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν
8 εἰς τὴν Φάρον ἐπ' αὐτὸν τὸν Δημήτριον. πυνθα-
νόμενος δὲ τήν τε πόλιν ὀχυρὰν εἶναι καὶ πλῆθος
ἀνθρώπων διαφερόντων εἰς αὐτὴν ἠθροῖσθαι, πρὸς
δὲ καὶ ταῖς χορηγίαις ἐξηρτῦσθαι καὶ ταῖς ἄλλαις
παρασκευαῖς, ὑφεωρᾶτο μὴ δυσχερῆ καὶ πολυχρό-
9 νιον συμβῇ γενέσθαι τὴν πολιορκίαν. διὸ προορώ-
μενος ἕκαστα τούτων ἐχρήσατο παρ' αὐτὸν τὸν και-
10 ρὸν τοιῷδέ τινι γένει στρατηγήματος. ποιησάμενος
γὰρ τὸν ἐπίπλουν νυκτὸς ἐπὶ τὴν νῆσον παντὶ τῷ
στρατεύματι, τὸ μὲν πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως
ἀπεβίβασεν εἴς τινας ὑλώδεις καὶ κοίλους τόπους,
11 εἴκοσι δὲ ναυσὶν ἐπιγενομένης ἡμέρας ἔπλει προδή-
12 λως ἐπὶ τὸν ἔγγιστα τῆς πόλεως λιμένα. συνορῶντες
δὲ τὰς ναῦς οἱ περὶ τὸν Δημήτριον, καὶ καταφρο-
νοῦντες τοῦ πλήθους, ὥρμησαν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ
τὸν λιμένα, κωλύσοντες τὴν ἀπόβασιν τῶν ὑπεναν-
19 τίων. ἅμα δὲ τῷ συμμίξαι γενομένης ἰσχυρᾶς τῆς
συμπλοκῆς προσεβοήθουν ἀεὶ πλείους τῶν ἐκ τῆς
πόλεως· τέλος δὲ πάντες ἐξεληλύθεσαν εἰς τὸν κίν-
2 δυνον. τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ τῆς νυκτὸς ἀποβάντες
εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον συνῆψαν, διὰ τόπων ἀδήλων
3 ποιούμενοι τὴν πορείαν. καὶ καταλαβόμενοι μεταξὺ
τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος λόφον ἐρυμνὸν διέ-
4 κλεισαν ἀπὸ τῆς πόλεως τοὺς ἐκβεβοηθηκότας. οἱ δὲ
περὶ τὸν Δημήτριον, συννοήσαντες τὸ γεγονός, τοῦ
μὲν διακωλύειν τοὺς ἀποβαίνοντας ἀπέστησαν, συν-
αθροίσαντες δὲ σφᾶς αὐτοὺς καὶ παρακαλέσαντες
ὥρμησαν, κρίναντες ἐκ παρατάξεως διακινδυνεύειν*

πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ λόφου. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, θεω- 5
ροῦντες τὴν ἔφοδον τῶν Ἰλλυριῶν ἐνεργὸν καὶ συν-
τεταγμένην, ἀντέπεσον ταῖς σπείραις καταπληκτι-
κῶς. ἅμα δὲ τοῖς προειρημένοις οἱ πεποιημένοι τὴν 6
ἀπόβασιν ἀπὸ τῶν πλοίων, συνορῶντες τὸ γιγνό-
μενον, προσέκειντο κατόπιν· καὶ πανταχόθεν προσ-
πίπτοντες θόρυβον καὶ ταραχὴν οὐ μικρὰν ἐν τοῖς
Ἰλλυριοῖς κατεσκεύαζον. ἐξ οὗ τῶν μὲν κατὰ πρόσ- 7
ωπον, τῶν δὲ κατὰ νώτου πονούντων, τέλος οἱ
περὶ τὸν Δημήτριον ἐτράπησαν· καὶ τινὲς μὲν αὐ-
τῶν ἔφυγον ὡς πρὸς τὴν πόλιν, οἱ δὲ πλείους ἀνο-
δίᾳ κατὰ τῆς νήσου διεσπάρησαν. ὁ δὲ Δημήτριος, 8
ἔχων ἑτοίμους λέμβους πρὸς τὸ συμβαῖνον ἔν τισι
τόποις ἐρήμοις ὑφορμοῦντας, ἐπὶ τούτους ἐποιήσατο
τὴν ἀποχώρησιν. εἰς οὓς ἐμβὰς ἐπιγενομένης τῆς
νυκτὸς ἀπέπλευσε, καὶ διεκομίσθη παραδόξως πρὸς
τὸν βασιλέα Φίλιππον, παρ' ᾧ τὸ λοιπὸν διέτριψε
τοῦ βίου μέρος, ἀνὴρ θράσος μὲν καὶ τόλμαν κε- 9
κτημένος, ἀλόγιστον δὲ ταύτην καὶ τελέως ἄκρι-
τον. διὸ καὶ τὴν καταστροφὴν παραπλησίαν αὐτῷ 10
συνέβη γενέσθαι τῇ κατὰ τὸν ὅλον βίον προαιρέ-
σει. καταλαβέσθαι γὰρ ἐγχειρήσας μετὰ τῆς Φιλίπ- 11
που γνώμης τὴν τῶν Μεσσηνίων πόλιν εἰκῇ καὶ
παραβόλως, ἐν αὐτῷ τῷ τῆς πράξεως καιρῷ διε-
φθάρη· περὶ ὧν ἡμεῖς τὰ κατὰ μέρος, ὅταν ἐπὶ τοὺς
καιροὺς ἔλθωμεν, διασαφήσομεν. ὁ δὲ στρατηγὸς 12
τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιος τὴν μὲν Φάρον εὐθέως ἐξ
ἐφόδου παραλαβὼν κατέσκαψε, τῆς δὲ λοιπῆς Ἰλ-
λυρίδος ἐγκρατὴς γενόμενος, καὶ πάντα διατάξας
κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, μετὰ ταῦτα ληγούσης
ἤδη τῆς θερείας εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ τὴν
εἴσοδον ἐποιήσατο μετὰ θριάμβου καὶ τῆς ἁπάσης

13 εὐδοξίας. ἐδόκει γὰρ οὐ μόνον ἐπιδεξίως, ἔτι δὲ
μᾶλλον ἀνδρωδῶς κεχρῆσθαι τοῖς πράγμασιν.
20 Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, προσπεπτωκυίας αὐτοῖς ἤδη τῆς
τῶν Ζακανθαίων ἁλώσεως, οὐ μὰ Δία περὶ τοῦ πο-
λέμου τότε διαβούλιον ἦγον, καθάπερ ἔνιοι τῶν
συγγραφέων φασί, προσκατατάττοντες ἔτι καὶ τοὺς
εἰς ἑκάτερα ῥηθέντας λόγους, πάντων ἀτοπώτατον
2 πρᾶγμα ποιοῦντες. πῶς γὰρ οἷόν τ' ἦν Ῥωμαίους
τοὺς ἐνιαυτῷ πρότερον ἐπηγγελκότας πόλεμον Καρ-
χηδονίοις, ἐὰν ἐπιβαίνωσι τῆς Ζακανθαίων χώρας,
τούτους κατὰ κράτος ἑαλωκυίας αὐτῆς τῆς πόλεως
τότε βουλεύεσθαι συνελθόντας πότερα πολεμητέον
3 ἢ τοὐναντίον; πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον ἅμα μὲν τὴν
στυγνότητα τοῦ συνεδρίου παρεισάγουσι θαυμάσιον,
ἅμα δὲ τοὺς υἱοὺς ἀπὸ δώδεκα ἐτῶν ἄγειν φασὶ
τοὺς πατέρας εἰς τὸ συνέδριον, οὓς μετέχοντας τῶν
διαβουλίων οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων οὐδενὶ προΐεσθαι
4 τῶν ἀπορρήτων οὐδέν; ὧν οὔτ' εἰκὸς οὔτε ἀληθές
ἐστι τὸ παράπαν οὐδέν, εἰ μὴ νὴ Δία πρὸς τοῖς
ἄλλοις ἡ τύχη καὶ τοῦτο προσένειμε Ῥωμαίοις, τὸ
5 φρονεῖν αὐτοὺς εὐθέως ἐκ γενετῆς. πρὸς μὲν οὖν
τὰ τοιαῦτα τῶν συγγραμμάτων οἷα γράφει Χαιρέας
καὶ Σωσύλος οὐδὲν ἂν δέοι πλέον λέγειν· οὐ γὰρ
ἱστορίας, ἀλλὰ κουρεακῆς καὶ πανδήμου λαλιᾶς ἔμοιγε
6 δοκοῦσι τάξιν ἔχειν καὶ δύναμιν. Ῥωμαῖοι δέ, προσ-
πεσόντος σφίσι τοῦ γεγονότος κατὰ τοὺς Ζακαν-
θαίους ἀτυχήματος, παραχρῆμα πρεσβευτὰς ἑλόμε-
νοι κατὰ σπουδὴν ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Καρχηδόνα,
7 δύο προτείνοντας αὐτοῖς, ὧν τὸ μὲν αἰσχύνην ἅμα
καὶ βλάβην ἐδόκει φέρειν δεξαμένοις τοῖς Καρχη-
δονίοις, τὸ δ' ἕτερον πραγμάτων καὶ κινδύνων ἀρ-
8 χὴν μεγάλων. ἢ γὰρ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν καὶ

τοὺς μετ᾽ αὐτοῦ συνέδρους ἐκδότους διδόναι Ῥω-
μαίοις ἀπῄτουν ἢ προήγγελλον τὸν πόλεμον. πα- 9
ραγενομένων δὲ τῶν Ῥωμαίων, καὶ παρελθόντων
εἰς τὸ συνέδριον καὶ διασαφούντων ταῦτα, δυσχε-
ρῶς ἤκουον οἱ Καρχηδόνιοι τὴν αἵρεσιν τῶν προ-
τεινομένων. ὅμως δὲ προστησάμενοι τὸν ἐπιτηδει- 10
ότατον ἐξ αὐτῶν ἤρξαντο περὶ σφῶν δικαιολογεῖ-
σθαι. τὰς μὲν οὖν πρὸς Ἀσδρούβαν ὁμολογίας πα- 21
ρεσιώπων, ὡς οὔτε γεγενημένας, εἴ τε γεγόνασιν,
οὐδὲν οὔσας πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸ χωρὶς τῆς σφετέ-
ρας πεπρᾶχθαι γνώμης. ἐχρῶντο δ᾽ ἐξ αὐτῶν Ῥω- 2
μαίων εἰς τοῦτο παραδείγματι. τὰς γὰρ ἐπὶ Λου-
τατίου γενομένας συνθήκας ἐν τῷ πολέμῳ τῷ περὶ
Σικελίας, ταύτας ἔφασαν ἤδη συνωμολογημένας ὑπὸ
Λουτατίου μετὰ ταῦτα τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων ἀκύ-
ρους ποιῆσαι διὰ τὸ χωρὶς τῆς αὐτοῦ γενέσθαι γνώ-
μης. ἐπίεζον δὲ καὶ προσαπηρείδοντο παρ᾽ ὅλην 3
τὴν δικαιολογίαν ἐπὶ τὰς τελευταίας συνθήκας τὰς
γενομένας ἐν τῷ περὶ Σικελίας πολέμῳ. ἐν αἷς 4
περὶ μὲν Ἰβηρίας οὐκ ἔφασαν ὑπάρχειν ἔγγραφον
οὐδέν, περὶ δὲ τοῦ τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις τὴν
παρ᾽ αὐτῶν ἀσφάλειαν εἶναι ῥητῶς κατατετάχθαι.
Ζακανθαίους δὲ παρεδείκνυον οὐκ ὄντας τότε Ῥω- 5
μαίων συμμάχους, καὶ παρανεγίγνωσκον πρὸς τοῦτο
πλεονάκις τὰς συνθήκας. Ῥωμαῖοι δὲ τὸ μὲν δι- 6
καιολογεῖσθαι καθάπαξ ἀπεγίγνωσκον, φάσκοντες
ἀκεραίου μὲν ἔτι διαμενούσης τῆς τῶν Ζακανθαίων
πόλεως ἐπιδέχεσθαι τὰ πράγματα δικαιολογίαν καὶ
δυνατὸν εἶναι λόγῳ περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων διεξ-
άγειν· ταύτης δὲ παρεσπονδημένης ἢ τοὺς αἰτί- 7
ους ἐκδοτέον εἶναι σφίσι, δι᾽ οὗ φανερὸν ἔσται πᾶ-
σιν ὡς οὐ μετεσχήκασι τῆς ἀδικίας, ἀλλ᾽ ἄνευ τῆς

8 αὐτῶν γνώμης πεπρᾶχθαι τοῦτο τοὔργον, ἢ μὴ βου-
λομένους τοῦτο ποιεῖν, ὁμολογοῦντας δὲ κοινωνεῖν
....ουν καθολικώτερόν πως ἐχρήσαντο τοῖς λόγοις.
9 ἡμῖν δ' ἀναγκαῖον εἶναι δοκεῖ τὸ μὴ παραλιπεῖν
ἄσκεπτον τοῦτο τὸ μέρος, ἵνα μήτε οἷς καθήκει καὶ
διαφέρει τὸ σαφῶς εἰδέναι τὴν ἐν τούτοις ἀκρίβειαν,
παραπαίωσι τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις
10 διαβουλίοις, μήθ' οἱ φιλομαθοῦντες περὶ τούτων
ἀστοχῶσι, συμπλανώμενοι ταῖς ἀγνοίαις καὶ φιλο-
τιμίαις τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ᾖ τις ὁμολογουμένη
θεωρία τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπαρξάντων δικαίων
Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις πρὸς ἀλλήλους ἕως εἰς
τοὺς καθ' ἡμᾶς καιρούς.
22 Γίγνονται τοιγαροῦν συνθῆκαι Ῥωμαίοις καὶ Καρ-
χηδονίοις πρῶται κατὰ Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον καὶ
Μάρκον Ὁράτιον, τοὺς πρώτους κατασταθέντας ὑπά-
τους μετὰ τὴν τῶν βασιλέων κατάλυσιν, ὑφ' ὧν συν-
έβη καθιερωθῆναι καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἱερὸν τοῦ Καπετω-
2 λίου. ταῦτα δ' ἔστι πρότερα τῆς Ξέρξου διαβάσεως
3 εἰς τὴν Ἑλλάδα τριάκοντ' ἔτεσι λείπουσι δυοῖν. ἃς
καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀκριβέστατα διερμηνεύσαντες
ἡμεῖς ὑπογεγράφαμεν. τηλικαύτη γὰρ ἡ διαφορὰ γέ-
γονε τῆς διαλέκτου καὶ παρὰ Ῥωμαίοις τῆς νῦν πρὸς
τὴν ἀρχαίαν ὥστε τοὺς συνετωτάτους ἔνια μόλις ἐξ
4 ἐπιστάσεως διευκρινεῖν. εἰσὶ δ' αἱ συνθῆκαι τοιαίδε
τινές· „ἐπὶ τοῖσδε φιλίαν εἶναι Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥω-
„μαίων συμμάχοις καὶ Καρχηδονίοις καὶ τοῖς Καρχη-
5 „δονίων συμμάχοις· μὴ πλεῖν Ῥωμαίους μηδὲ τοὺς
„Ῥωμαίων συμμάχους ἐπέκεινα τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρί-
6 „ου, ἐὰν μὴ ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων ἀναγκασθῶσιν·
„ἐὰν δέ τις βίᾳ κατενεχθῇ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ μηδὲν ἀγο-
„ράζειν μηδὲ λαμβάνειν πλὴν ὅσα πρὸς πλοίου ἐπι-

,,σκευὴν ἢ πρὸς ἱερά, [ἐν πέντε δ' ἡμέραις ἀποτρεχέ- 7
,,τω.] τοῖς δὲ κατ' ἐμπορίαν παραγιγνομένοις μηδὲν 8
,,ἔστω τέλος πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ. ὅσα δ' ἂν 9
,,τούτων παρόντων πραθῇ, δημοσίᾳ πίστει ὀφειλέσθω
,,τῷ ἀποδομένῳ, ὅσα ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ ἢ ἐν Σαρδόνι πρα-
,,θῇ. ἐὰν Ῥωμαίων τις εἰς Σικελίαν παραγίγνηται, ἧς 10
,,Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάν-
,,τα. Καρχηδόνιοι δὲ μὴ ἀδικείτωσαν δῆμον Ἀρδεα- 11
,,τῶν, Ἀντιατῶν, Ἀρεντίνων, Κιρκαιιτῶν, Ταρρακινι-
,,τῶν, μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων, ὅσοι ἂν ὑπήκοοι·
,,ἐὰν δέ τινες μὴ ὦσιν ὑπήκοοι, τῶν πόλεων ἀπεχέ- 12
,,σθωσαν· ἂν δὲ λάβωσι, Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέ-
,,ραιον. φρούριον μὴ ἐνοικοδομείτωσαν ἐν τῇ Λατίνῃ. 13
,,ἐὰν ὡς πολέμιοι εἰς τὴν χώραν εἰσέλθωσιν, ἐν τῇ
,,χώρᾳ μὴ ἐννυκτερευέτωσαν."

Τὸ μὲν οὖν Καλὸν ἀκρωτήριόν ἐστι τὸ προκεί- 23
μενον αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος ὡς πρὸς τὰς ἄρκτους·
οὗ καθάπαξ ἐπέκεινα πλεῖν ὡς πρὸς μεσημβρίαν οὐκ 2
οἴονται δεῖν Καρχηδόνιοι τοὺς Ῥωμαίους μακραῖς
ναυσὶ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι γιγνώσκειν αὐτούς, ὡς
ἐμοὶ δοκεῖ, μήτε τοὺς κατὰ τὴν Βυσσάτιν μήτε τοὺς
κατὰ τὴν μικρὰν Σύρτιν τόπους, ἃ δὴ καλοῦσιν Ἐμ-
πόρια, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. ἐὰν δέ τις ὑπὸ 3
χειμῶνος ἢ πολεμίων βίᾳ κατενεχθεὶς δέηταί του
τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἱερὰ καὶ πρὸς ἐπισκευὴν πλοίου,
ταῦτα, παρὲξ δὲ μηδὲν οἴονται δεῖν λαμβάνειν, καὶ
κατ' ἀνάγκην ἐν πένθ' ἡμέραις ἀπαλλάττεσθαι τοὺς
καθορμισθέντας. εἰς δὲ Καρχηδόνα καὶ πᾶσαν τὴν 4
ἐπὶ τάδε τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λιβύης καὶ
Σαρδόνα καὶ Σικελίαν, ἧς ἐπάρχουσι Καρχηδόνιοι,
κατ' ἐμπορίαν πλεῖν Ῥωμαίοις ἔξεστι, καὶ τὸ δίκαιον
ὑπισχνοῦνται βεβαιώσειν οἱ Καρχηδόνιοι δημοσίᾳ

5 πίστει. ἐκ δὲ τούτων τῶν συνθηκῶν περὶ μὲν Σαρ-
δόνος καὶ Λιβύης ἐμφαίνουσιν ὡς περὶ ἰδίας ποι-
ούμενοι τὸν λόγον· ὑπὲρ δὲ Σικελίας τἀναντία δια-
στέλλονται ῥητῶς, ὑπὲρ αὐτῶν τούτων ποιούμενοι
τὰς συνθήκας, ὅσα τῆς Σικελίας ὑπὸ τὴν Καρχη-
6 δονίων πίπτει δυναστείαν. ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι
περὶ τῆς Λατίνης αὐτῆς χώρας ποιοῦνται τὰς συν-
θήκας, τῆς δὲ λοιπῆς Ἰταλίας οὐ μνημονεύουσι, διὰ
τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἐξουσίαν.
24 Μετὰ δὲ ταύτας ἑτέρας ποιοῦνται συνθήκας, ἐν
αἷς προσπεριειλήφασι Καρχηδόνιοι Τυρίους καὶ τὸν
2 Ἰτυκαίων δῆμον. πρόσκειται δὲ καὶ τῷ Καλῷ ἀκρω-
τηρίῳ Μαστία, Ταρσήιον· ὧν ἐκτὸς οἴονται δεῖν
3 Ῥωμαίους μήτε λῄζεσθαι μήτε πόλιν κτίζειν. εἰσὶ δὲ
τοιαίδε τινές· „ἐπὶ τοῖσδε φιλίαν εἶναι Ῥωμαίοις καὶ
„τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις καὶ Καρχηδονίων καὶ Τυ-
„ρίων καὶ Ἰτυκαίων δήμῳ καὶ τοῖς τούτων συμμά-
4 „χοις. τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου, Μαστίας, Ταρσηίου,
„μὴ λῄζεσθαι ἐπέκεινα Ῥωμαίους μηδ' ἐμπορεύε-
5 „σθαι μηδὲ πόλιν κτίζειν. ἐὰν δὲ Καρχηδόνιοι λά-
„βωσιν ἐν τῇ Λατίνῃ πόλιν τινὰ μὴ οὖσαν ὑπή-
„κοον Ῥωμαίοις, τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἄνδρας ἐχέτω-
6 „σαν, τὴν δὲ πόλιν ἀποδιδότωσαν. ἐὰν δέ τινες Καρ-
„χηδονίων λάβωσί τινας, πρὸς οὓς εἰρήνη μέν ἐστιν
„ἔγγραπτος Ῥωμαίοις, μὴ ὑποτάττονται δέ τι αὐτοῖς,
„μὴ καταγέτωσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίων λιμένας· ἐὰν δὲ
7 „καταχθέντος ἐπιλάβηται ὁ Ῥωμαῖος, ἀφιέσθω. ὡσαύ-
8 „τως δὲ μηδ' οἱ Ῥωμαῖοι ποιείτωσαν. ἂν ἔκ τινος
„χώρας, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ὕδωρ ἢ ἐφό-
„δια λάβῃ ὁ Ῥωμαῖος, μετὰ τούτων τῶν ἐφοδίων μὴ
„ἀδικείτω μηδένα πρὸς οὓς εἰρήνη καὶ φιλία ἐστὶ
9 „Καρχηδονίοις. [ὡσαύτως δὲ μηδ' ὁ Καρχηδόνιος]

,,ποιείτω. εἰ δέ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις
,,τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γιγνέσθω τὸ ἀδίκημα. ἐν 11
,,Σαρδόνι καὶ Λιβύῃ μηδεὶς Ῥωμαίων μήτ' ἐμπορευ-
,,έσθω μήτε πόλιν κτιζέτω, ... εἰ μὴ ἕως τοῦ ἐφόδια
,,λαβεῖν ἢ πλοῖον ἐπισκευάσαι. ἐὰν δὲ χειμὼν κατε-
,,νέγκῃ, ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτρεχέτω. ἐν Σικελίᾳ, ἧς 12
,,Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσι, καὶ ἐν Καρχηδόνι πάντα
,,καὶ ποιείτω καὶ πωλείτω ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ ἔξεστιν.
,,ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ῥώμῃ." 13

Πάλιν ἐν ταύταις ταῖς συνθήκαις τὰ μὲν κατὰ 14
Λιβύην καὶ Σαρδόνα προσεπιτείνουσιν ἐξιδιαζόμε-
νοι καὶ πάσας ἀφαιρούμενοι τὰς ἐπιβάθρας Ῥω-
μαίων, περὶ δὲ Σικελίας τἀναντία προσδιασαφοῦσι, 15
περὶ τῆς ὑπ' αὐτοὺς ταττομένης. ὁμοίως δὲ καὶ 16
Ῥωμαῖοι περὶ τῆς Λατίνης· οὐκ οἴονται δεῖν τοὺς
Καρχηδονίους ἀδικεῖν Ἀρδεάτας, Ἀντιάτας, Κιρκαιί-
τας, Ταρρακινίτας. αὗται δ' εἰσὶν αἱ πόλεις αἱ πε-
ριέχουσαι παρὰ θάλατταν τὴν Λατίνην χώραν, ὑπὲρ
ἧς ποιοῦνται τὰς συνθήκας.

Ἔτι τοιγαροῦν τελευταίας συνθήκας ποιοῦνται Ῥω- 25
μαῖοι κατὰ τὴν Πύρρου διάβασιν πρὸ τοῦ συστήσα-
σθαι τοὺς Καρχηδονίους τὸν περὶ Σικελίας πόλεμον·
ἐν αἷς τὰ μὲν ἄλλα τηροῦσι πάντα κατὰ τὰς ὑπαρχού- 2
σας ὁμολογίας, πρόσκειται δὲ τούτοις τὰ ὑπογεγραμμέ-
να. ,,ἐὰν συμμαχίαν ποιῶνται πρὸς Πύρρον ἔγγραπτον, 3
,,ποιείσθωσαν ἀμφότεροι, ἵνα ἐξῇ βοηθεῖν ἀλλήλοις ἐν
,,τῇ τῶν πολεμουμένων χώρᾳ· ὁπότεροι δ' ἂν χρείαν 4
,,ἔχωσι τῆς βοηθείας, τὰ πλοῖα παρεχέτωσαν Καρχη-
,,δόνιοι καὶ εἰς τὴν ὁδὸν καὶ εἰς τὴν ἔφοδον, τὰ δὲ ὀψώ-
,,νια τοῖς αὑτῶν ἑκάτεροι. Καρχηδόνιοι δὲ καὶ κατὰ 5
,,θάλατταν Ῥωμαίοις βοηθείτωσαν, ἂν χρεία ᾖ. τὰ δὲ
,,πληρώματα μηδεὶς ἀναγκαζέτω ἐκβαίνειν ἀκουσίως."

6 Τὸν δὲ ὅρκον ὀμνύειν ἔδει τοιοῦτον, Καρχηδο-
νίους μὲν τοὺς θεοὺς τοὺς πατρῴους, Ῥωμαίους δὲ
ἐπὶ μὲν τῶν πρώτων συνθηκῶν Δία λίθον κατά τι
παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτων τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυ-
7 άλιον. ἔστι δὲ τὸ Δία λίθον τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν
χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συν-
θηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε·
8 εὐορκοῦντι μέν μοι εἴη τἀγαθά· εἰ δ' ἄλλως διανο-
ηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομέ-
νων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις,
ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων, ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκ-
9 πέσοιμι οὕτως ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτ' εἰπὼν ῥί-
πτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

26 Τούτων δὴ τοιούτων ὑπαρχόντων, καὶ τηρου-
μένων τῶν συνθηκῶν ἔτι νῦν ἐν χαλκώμασι παρὰ
τὸν Δία τὸν Καπετώλιον ἐν τῷ τῶν ἀγορανόμων
2 ταμιείῳ, τίς οὐκ ἂν εἰκότως θαυμάσειε Φιλίνου τοῦ
συγγραφέως, οὐ διότι ταῦτ' ἠγνόει· τοῦτο μὲν γὰρ
οὐ θαυμαστόν, ἐπεὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι καὶ Ῥωμαίων καὶ
Καρχηδονίων οἱ πρεσβύτατοι καὶ μάλιστα δοκοῦν-
3 τες περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζειν ἠγνόουν· ἀλλὰ πόθεν
ἢ πῶς ἐθάρρησε γράψαι τἀναντία τούτοις, διότι
Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις ὑπάρχοιεν συνθῆκαι,
καθ' ἃς ἔδει Ῥωμαίους μὲν ἀπέχεσθαι Σικελίας
4 ἁπάσης, Καρχηδονίους δ' Ἰταλίας, καὶ διότι ὑπερ-
έβαινον Ῥωμαῖοι τὰς συνθήκας καὶ τοὺς ὅρκους,
ἐπεὶ ἐποιήσαντο τὴν πρώτην εἰς Σικελίαν διάβασιν,
μήτε γεγονότος μήθ' ὑπάρχοντος τὸ παράπαν ἐγ-
5 γράφου τοιούτου μηδενός. ταῦτα γὰρ ἐν τῇ δευ-
τέρᾳ λέγει βίβλῳ διαρρήδην. περὶ ὧν ἡμεῖς ἐν τῇ
παρασκευῇ τῆς ἰδίας πραγματείας μνησθέντες, εἰς
τοῦτον ὑπερεθέμεθα τὸν καιρὸν κατὰ μέρος περὶ

αὐτῶν ἐξεργάσασθαι διὰ τὸ καὶ πλείους διεψεῦσθαι
τῆς ἀληθείας ἐν τούτοις, πιστεύσαντας τῇ Φιλίνου
γραφῇ. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ κατὰ τοῦτό τις ἐπιλαμβά- 6
νεται Ῥωμαίων περὶ τῆς εἰς Σικελίαν διαβάσεως, ὅτι
καθόλου Μαμερτίνους προσέλαβον εἰς τὴν φιλίαν
καὶ μετὰ ταῦτα δεομένοις ἐβοήθησαν, οἵτινες οὐ
μόνον τὴν Μεσσηνίων πόλιν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥηγί-
νων παρεσπόνδησαν, εἰκότως ἂν δόξειε δυσαρεστεῖν.
εἰ δὲ παρὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας ὑπολαμ- 7
βάνει τις αὐτοὺς πεποιῆσθαι τὴν διάβασιν, ἀγνοεῖ
προφανῶς.

Συντελεσθέντος τοίνυν τοῦ περὶ Σικελίας πολέμου 27
ποιοῦνται συνθήκας ἄλλας, ἐν αἷς τὰ συνέχοντα τῶν
ἐγγράπτων ἦν ταῦτα· „ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους Σικε- 2
„λίας καὶ τῶν νήσων ἁπασῶν τῶν κειμένων Ἰταλίας
„μεταξὺ καὶ Σικελίας. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' 3
„ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις. μηδετέρους ἐν 4
„ταῖς ἀλλήλων ἐπαρχίαις μηδὲν ἐπιτάττειν μηδ' οἰ-
„κοδομεῖν δημοσίᾳ μηδὲ ξενολογεῖν μηδὲ προσλαμβά-
„νειν εἰς φιλίαν τοὺς ἀλλήλων συμμάχους. ἐξενεγ- 5
„κεῖν Καρχηδονίους ἐν ἔτεσι δέκα δισχίλια καὶ δια-
„κόσια τάλαντα, παραυτίκα δὲ δοῦναι χίλια. τοὺς αἰχ- 6
„μαλώτους χωρὶς λύτρων ἀποδοῦναι πάντας Καρχη-
„δονίους τοῖς Ῥωμαίοις.“ μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν λήξαν- 7
τες τοῦ Λιβυκοῦ πολέμου Ῥωμαῖοι Καρχηδονίοις πό-
λεμον ἐξενέγκαντες ἕως δόγματος ἐπισυνθήκας ἐποι-
ήσαντο τοιαύτας· „ἐκχωρεῖν Καρχηδονίους Σαρδό- 8
„νος καὶ προσεξενεγκεῖν ἄλλα χίλια καὶ διακόσια τά-
„λαντα,“ καθάπερ ἐπάνω προείπαμεν. ἐπὶ δὲ τοῖς 9
προειρημένοις τελευταῖαι πρὸς Ἀσδρούβαν ἐν Ἰβη-
ρίᾳ γίγνονται διομολογήσεις, „ἐφ' ᾧ μὴ διαβαίνειν
„Καρχηδονίους ἐπὶ πολέμῳ τὸν Ἴβηρα ποταμόν.“

ταῦθ' ὑπῆρχε τὰ δίκαια Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις
ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕως εἰς τοὺς κατ' Ἀννίβαν καιρούς.
28 Ὥσπερ οὖν τὴν εἰς Σικελίαν διάβασιν Ῥωμαίων
οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους εὑρίσκομεν γεγενημένην, οὕ-
τως ὑπὲρ τοῦ δευτέρου πολέμου, καθ' ὃν ἐποιή-
σαντο τὰς περὶ Σαρδόνος συνθήκας, οὔτε πρόφα-
2 σιν οὔτ' αἰτίαν εὕροι τις ἂν εὔλογον, ἀλλ' ὁμολο-
γουμένως τοὺς Καρχηδονίους ἠναγκασμένους παρὰ
πάντα τὰ δίκαια διὰ τὸν καιρὸν ἐκχωρῆσαι μὲν Σαρ-
δόνος, ἐξενεγκεῖν δὲ τὸ προειρημένον πλῆθος τῶν
3 χρημάτων. τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων περὶ τούτων
λεγόμενον ἔγκλημα, διότι τοὺς παρὰ σφῶν πλοϊζο-
μένους ἠδίκουν κατὰ τὸν Λιβυκὸν πόλεμον, ἐλύθη
καθ' οὓς καιροὺς κομισάμενοι παρὰ Καρχηδονίων
ἅπαντας τοὺς κατηγμένους ἀντεδωρήσαντο χωρὶς
λύτρων ἐν χάριτι τοὺς παρὰ σφίσιν ὑπάρχοντας αἰχ-
4 μαλώτους. ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς τὰ κατὰ μέρος ἐν τῇ πρὸ
ταύτης βίβλῳ δεδηλώκαμεν. τούτων δὴ τοιούτων
ὑπαρχόντων, λοιπὸν διευκρινῆσαι καὶ σκέψασθαι
περὶ τοῦ κατ' Ἀννίβαν πολέμου ποτέροις αὐτῶν τὴν
αἰτίαν ἀναθετέον.
29 Τὰ μὲν οὖν ὑπὸ Καρχηδονίων τότε ῥηθέντα δε-
δηλώκαμεν, τὰ δ' ὑπὸ Ῥωμαίων λεγόμενα νῦν ἐροῦ-
μεν· οἷς τότε μὲν οὐκ ἐχρήσαντο διὰ τὸν ἐπὶ τῇ
Ζακανθαίων ἀπωλείᾳ θυμόν· λέγεται δὲ πολλάκις
2 καὶ ὑπὸ πολλῶν παρ' αὐτοῖς. πρῶτον μὲν ὅτι τὰς
πρὸς Ἀσδρούβαν γενομένας ὁμολογίας οὐκ ἀθετη-
τέον, καθάπερ οἱ Καρχηδόνιοι λέγειν ἐθάρρουν·
3 οὐ γὰρ προσέκειτο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Λουτατίου,
„κυρίας εἶναι ταύτας, ἐὰν καὶ τῷ δήμῳ δόξῃ τῶν Ῥω-
μαίων·“ ἀλλ' αὐτοτελῶς ἐποιήσατο τὰς ὁμολογίας
Ἀσδρούβας, ἐν αἷς ἦν, „τὸν Ἴβηρα ποταμὸν μὴ δια-

,,βαίνειν ἐπὶ πολέμῳ Καρχηδονίους.“ καὶ μὴν ἐν 4
ταῖς περὶ Σικελίας συνθήκαις ἦν ἔγγραπτον, καθά-
περ κἀκεῖνοί φασιν, ,,ὑπάρχειν τοῖς ἀμφοτέρων συμ-
,,μάχοις τὴν παρ' ἑκατέρων ἀσφάλειαν,“ οὐκ αὐτοῖς
μόνον τοῖς τότε συμμαχοῦσι, καθάπερ ἐποιοῦντο τὴν
ἐκδοχὴν οἱ Καρχηδόνιοι· προσέκειτο γὰρ ἂν ἤτοι τὸ 5
μὴ προσλαμβάνειν ἑτέρους συμμάχους παρὰ τοὺς
ὑπάρχοντας ἢ τὸ μὴ περιλαμβάνεσθαι τοὺς ὕστε-
ρον προσληφθέντας τούτων τῶν συνθηκῶν. ὅτε δὲ 6
τούτων οὐδέτερον ἐγράφη, προφανὲς ἦν ὅτι πᾶσι
τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις, καὶ τοῖς οὖσι τότε καὶ τοῖς
μετὰ ταῦτα προσληφθησομένοις, τὴν παρ' ἀμφοῖν
ἀσφάλειαν ἀεὶ δέον ἦν ὑπάρχειν. ὃ δὴ καὶ πάντως 7
ἂν εἰκὸς εἶναι δόξειεν. οὐ γὰρ δήπου τοιαύτας ἔμελ-
λον ποιήσεσθαι συνθήκας δι' ὧν ἀφελοῦνται τὴν
ἐξουσίαν σφῶν αὐτῶν τοῦ προσλαμβάνειν κατὰ και-
ρούς, ἄν τινες ἐπιτήδειοι φανῶσιν αὐτοῖς φίλοι καὶ
σύμμαχοι, οὐδὲ μὴν προσλαβόντες εἰς τὴν σφετέραν 8
πίστιν περιόψεσθαι τούτους ὑπό τινων ἀδικουμέ-
νους· ἀλλ' ἦν ἀμφοτέρων τὸ συνέχον τῆς ἐννοίας 9
τῆς ἐν ταῖς συνθήκαις τῶν μὲν ὑπαρχόντων ἀμφο-
τέροις τότε συμμάχων ἀφέξεσθαι καὶ κατὰ μηδένα
τρόπον τοὺς ἑτέρους παρὰ τῶν ἑτέρων ἐπιδέξεσθαί
τινας τούτων εἰς συμμαχίαν, περὶ δὲ τῶν μετὰ ταῦτα 10
προσληφθησομένων αὐτὸ τοῦτο τὸ μήτε ξενολογεῖν
μήτ' ἐπιτάττειν μηδετέρους μηδὲν ἐν ταῖς ἀλλήλων
ἐπαρχίαις καὶ συμμαχίαις· ὑπάρχειν τε τὴν ἀσφά-
λειαν πᾶσι τὴν παρ' ἀμφοῖν.

Τούτων δὴ τοιούτων ὑπαρχόντων, ὁμολογούμε- 30
νον ἦν κἀκεῖνο διότι Ζακανθαῖοι πλείοσιν ἔτεσιν
ἤδη πρότερον τῶν κατ' Ἀννίβαν καιρῶν ἐδεδώκε-
σαν αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. σημεῖον δὲ 2

τούτου μέγιστον καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Καρχηδονίοις
ὁμολογούμενον ὅτι στασιάσαντες Ζακανθαῖοι πρὸς
σφᾶς οὐ Καρχηδονίοις ἐπέτρεψαν, καίπερ ἐγγὺς ὄν-
των αὐτῶν καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἤδη πραττόντων,
ἀλλὰ Ῥωμαίοις, καὶ διὰ τούτων ἐποιήσαντο τὴν κα-
3 τόρθωσιν τῆς πολιτείας. διόπερ εἰ μέν τις τὴν Ζα-
κάνθης ἀπώλειαν αἰτίαν τίθησι τοῦ πολέμου, συγ-
χωρητέον ἀδίκως ἐξενηνοχέναι τὸν πόλεμον Καρχη-
δονίους κατά τε τὰς ἐπὶ τοῦ Λουτατίου συνθήκας,
καθ' ἃς ἔδει τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις τὴν ὑφ' ἑκα-
τέρων ὑπάρχειν ἀσφάλειαν, κατά τε τὰς ἐπ' Ἀσ-
δρούβου, καθ' ἃς οὐκ ἔδει διαβαίνειν τὸν Ἴβηρα
4 ποταμὸν ἐπὶ πολέμῳ Καρχηδονίους· εἰ δὲ τὴν Σαρ-
δόνος ἀφαίρεσιν καὶ τὰ σὺν ταύτῃ χρήματα, πάν-
τως ὁμολογητέον εὐλόγως πεπολεμηκέναι τὸν κατ'
Ἀννίβαν πόλεμον τοὺς Καρχηδονίους· καιρῷ γὰρ
πιεσθέντες ἠμύνοντο σὺν καιρῷ τοὺς βλάψαντας.
31 Ἔνιοι δὲ τῶν ἀκρίτως τὰ τοιαῦτα θεωμένων τάχ'
ἂν φήσαιεν ἡμᾶς οὐκ ἀναγκαίως ἐπὶ πλεῖον ἐξακρι-
2 βοῦν τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων λόγους. ἐγὼ δ', εἰ
μέν τις ὑπείληφε πρὸς πᾶσαν περίστασιν αὐτάρκης
ὑπάρχειν, καλὴν μέν, οὐκ ἀναγκαίαν δ' ἴσως φή-
σαιμ' ἂν εἶναι τὴν τῶν προγεγονότων ἐπιστήμην·
3 εἰ δὲ μηδεὶς ἂν μήτε περὶ τῶν κατ' ἰδίαν μήτε περὶ
τῶν κοινῶν τολμήσαι τοῦτ' εἰπεῖν ἄνθρωπος ὤν, διὰ
τό, κἂν κατὰ τὸ παρὸν εὐτυχῇ, τήν γε περὶ τοῦ
μέλλοντος ἐλπίδα μηδέποτ' ἂν εὐλόγως βεβαιώσα-
4 σθαι μηδένα τῶν νοῦν ἐχόντων, οὐ μόνον καλήν,
ἔτι δὲ μᾶλλον ἀναγκαίαν εἶναί φημι διὰ ταῦτα τὴν
5 τῶν παρεληλυθότων ἐπίγνωσιν. πῶς γὰρ ἂν εἴτε
αὐτὸς ἀδικούμενός τις ἢ τῆς πατρίδος ἀδικουμένης
βοηθοὺς εὕροι καὶ συμμάχους, εἴτε κτήσασθαί τι

καὶ προκατάρξασθαι σπουδάζων τοὺς συνεργήσον-
τας αὐτῷ παρορμῆσαι πρὸς τὰς ἐπιβολάς; πῶς δ' 6
ἂν εὐδοκούμενος τοῖς ὑποκειμένοις τοὺς βεβαιώσον-
τας τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν καὶ διαφυλάξοντας τὴν
κατάστασιν παροξῦναι δικαίως, εἰ μηδὲν εἰδείη τῆς
τῶν προγεγονότων περὶ ἑκάστους ὑπομνήσεως; πρὸς 7
μὲν γὰρ τὸ παρὸν ἀεί πως ἁρμοζόμενοι καὶ συνυ-
ποκρινόμενοι τοιαῦτα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσι
πάντες ὥστε δυσθεώρητον εἶναι τὴν ἑκάστου προ-
αίρεσιν καὶ λίαν ἐν πολλοῖς ἐπισκοτεῖσθαι τὴν ἀλή-
θειαν. τὰ δὲ παρεληλυθότα τῶν ἔργων, ἐξ αὐτῶν 8
τῶν πραγμάτων λαμβάνοντα τὴν δοκιμασίαν, ἀλη-
θινῶς ἐμφαίνει τὰς ἑκάστων αἱρέσεις καὶ διαλήψεις,
καὶ δηλοῖ παρ' οἷς μὲν χάριν, εὐεργεσίαν, βοήθειαν
ἡμῖν ὑπάρχουσαν, παρ' οἷς δὲ τἀναντία τούτων.
ἐξ ὧν καὶ τὸν ἐλεήσοντα καὶ τὸν συνοργιζόμενον, 9
ἔτι δὲ τὸν δικαιώσοντα, πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλῶν
εὑρεῖν ἔστιν· ἅπερ ἔχει μεγίστας ἐπικουρίας καὶ 10
κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. διόπερ 11
οὐχ οὕτως ἐστὶ φροντιστέον τῆς αὐτῶν τῶν πράξεων
ἐξηγήσεως, οὔτε τοῖς γράφουσιν οὔτε τοῖς ἀναγι-
γνώσκουσι τὰς ἱστορίας, ὡς τῶν πρότερον καὶ τῶν
ἅμα καὶ τῶν ἐπιγιγνομένων τοῖς ἔργοις. ἱστορίας 12
γὰρ ἐὰν ἀφέλῃ τις τὸ διὰ τί καὶ πῶς καὶ τίνος χά-
ριν ἐπράχθη τὸ πραχθὲν καὶ πότερα εὔλογον ἔσχε
τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀγώνισμα μέν,
μάθημα δὲ οὐ γίγνεται, καὶ παραυτίκα μὲν τέρπει, 13
πρὸς δὲ τὸ μέλλον οὐδὲν ὠφελεῖ τὸ παράπαν.

Ἧι καὶ τοὺς ὑπολαμβάνοντας δύσκτητον εἶναι 32
καὶ δύσγνωστον τὴν ἡμετέραν πραγματείαν διὰ τὸ
πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν βίβλων ἀγνοεῖν νομι-
στέον. πόσῳ γὰρ ῥᾷόν ἐστι καὶ κτήσασθαι καὶ δια- 2

ναγνῶναι βίβλους τετταράκοντα καθάπερ ἂν εἰ κατὰ
μίτον ἐξυφασμένας, καὶ παρακολουθῆσαι σαφῶς ταῖς
μὲν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ Λιβύην πρά-
ξεσιν ἀπὸ τῶν κατὰ Πύρρον καὶ Τίμαιον [συγγρα-
φέων καὶ καιρῶν ἐξηγήσεως] εἰς τὴν Καρχηδόνος
3 ἅλωσιν, ταῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην οἰκουμένην ἀπὸ
τῆς Κλεομένους τοῦ Σπαρτιάτου φυγῆς κατὰ τὸ
συνεχὲς μέχρι τῆς Ἀχαιῶν καὶ Ῥωμαίων περὶ τὸν
Ἰσθμὸν παρατάξεως, ἢ τὰς τῶν κατὰ μέρος γρα-
4 φόντων συντάξεις ἀναγιγνώσκειν ἢ κτᾶσθαι; χωρὶς
γὰρ τοῦ πολλαπλασίους αὐτὰς ὑπάρχειν τῶν ἡμε-
τέρων ὑπομνημάτων οὐδὲ καταλαβεῖν ἐξ αὐτῶν βε-
βαίως οὐδὲν οἷόν τε τοὺς ἀναγιγνώσκοντας, πρῶ-
τον μὲν διὰ τὸ τοὺς πλείστους μὴ ταὐτὰ περὶ τῶν
5 αὐτῶν γράφειν, εἶτα διὰ τὸ τὰς καταλλήλους τῶν
πράξεων παραλείπειν, ὧν ἐκ παραθέσεως συνθεω-
ρουμένων καὶ συγκρινομένων ἀλλοιοτέρας ἕκαστα
τυγχάνει δοκιμασίας τῆς κατὰ μέρος διαλήψεως, τῶν
δὲ κυριωτάτων μηδὲ ψαύειν αὐτοὺς δύνασθαι τὸ
6 παράπαν. ἀκμὴν γάρ φαμεν ἀναγκαιότατα μέρη τῆς
ἱστορίας εἶναι τά τ' ἐπιγιγνόμενα τοῖς ἔργοις καὶ
7 τὰ παρεπόμενα καὶ μάλιστα τὰ περὶ τὰς αἰτίας. θε-
ωροῦμεν δὲ τὸν μὲν Ἀντιοχικὸν πόλεμον ἐκ τοῦ Φι-
λιππικοῦ τὰς ἀφορμὰς εἰληφότα, τὸν δὲ Φιλιππι-
κὸν ἐκ τοῦ κατ' Ἀννίβαν, τὸν δ' Ἀννιβαϊκὸν ἐκ τοῦ
περὶ Σικελίας, τὰ δὲ μεταξὺ τούτων πολλὰς καὶ
ποικίλας ἐσχηκότα διαθέσεις, πάσας δὲ συννευού-
8 σας πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. ταῦτα δὴ πάντα
διὰ μὲν τῶν γραφόντων καθόλου δυνατὸν ἐπιγνῶ-
ναι καὶ μαθεῖν, διὰ δὲ τῶν τοὺς πολέμους αὐτούς,
οἷον τὸν Περσικὸν ἢ τὸν Φιλιππικόν, ἀδύνατον,
9 εἰ μὴ καὶ τὰς παρατάξεις τις ἀναγιγνώσκων αὐτὰς

ἐξ ὧν ἐκεῖνοι συγγράφουσιν ὑπολαμβάνοι σαφῶς ἐπε-
γνωκέναι καὶ τὴν τοῦ πολέμου τοῦ σύμπαντος οἰ-
κονομίαν καὶ διάθεσιν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τούτων οὐδέν, 10
ἀλλ' ὅσῳ διαφέρει τὸ μαθεῖν τοῦ μόνον ἀκοῦσαι,
τοσούτῳ καὶ τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν ὑπολαμβάνω
διαφέρειν τῶν ἐπὶ μέρους συντάξεων.

Οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις, τὴν γὰρ 33
παρέκβασιν ἐντεῦθεν ἐποιησάμεθα, διακούσαντες τὰ
παρὰ τῶν Καρχηδονίων ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶπαν, ὁ 2
δὲ πρεσβύτατος αὐτῶν δείξας τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ
τὸν κόλπον, ἐνταῦθα καὶ τὸν πόλεμον αὐτοῖς ἔφη
καὶ τὴν εἰρήνην φέρειν· ἐκβαλὼν οὖν, ὁπότερον ἂν
κελεύσωσιν, ἀπολείψειν. ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Καρ- 3
χηδονίων, ὁπότερον αὐτοῖς φαίνεται, τοῦτ' ἐκβα-
λεῖν ἐκέλευσε. τοῦ δὲ Ῥωμαίου φήσαντος τὸν πό- 4
λεμον ἐκβαλεῖν, ἀνεφώνησαν ἅμα καὶ πλείους τῶν
ἐκ τοῦ συνεδρίου, δέχεσθαι φάσκοντες. οἱ μὲν οὖν
πρέσβεις καὶ τὸ συνέδριον ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν.
Ἀννίβας δέ, παραχειμάζων ἐν Καινῇ πόλει, πρῶτον 5
μὲν διαφῆκε τοὺς Ἴβηρας ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις,
βουλόμενος ἑτοίμους καὶ προθύμους παρασκευάζειν
πρὸς τὸ μέλλον, δεύτερον δ' Ἀσδρούβᾳ τἀδελφῷ 6
διέταξε πῶς δεήσει τῇ τε τῶν Ἰβήρων ἀρχῇ καὶ δυ-
ναστείᾳ χρῆσθαι ταῖς τε πρὸς Ῥωμαίους παρασκευ-
αῖς, ἐὰν αὐτὸς χωρίζηταί που, τρίτον ὑπὲρ τῆς 7
ἀσφαλείας τῶν ἐν Λιβύῃ προυνοεῖτο πραγμάτων.
πάνυ δ' ἐμπείρως καὶ φρονίμως ἐκλογιζόμενος, ἐκ 8
μὲν Λιβύης εἰς Ἰβηρίαν, ἐκ δ' Ἰβηρίας εἰς Λιβύην
διεβίβαζε στρατιώτας, ἐκδεσμεύων τὴν ἑκατέρων πί-
στιν εἰς ἀλλήλους διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας. ἦσαν 9
δ' οἱ διαβάντες εἰς τὴν Λιβύην Θερσῖται, Μαστια-
νοί, πρὸς δὲ τούτοις Ὀρεῖται Ἴβηρες, Ὀλκάδες, οἱ 10

δὲ σύμπαντες ἀπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν ἱππεῖς μὲν
χίλιοι διακόσιοι, πεζοὶ δὲ μύριοι τρισχίλιοι ὀκτακό-
11 σιοι πεντήκοντα, πρὸς δὲ τούτοις Βαλιαρεῖς . . . . , οὓς
κυρίως μὲν καλοῦσι σφενδονήτας, ἀπὸ δὲ τῆς χρείας
ταύτης συνωνύμως καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν προσαγο-
12 ρεύουσι καὶ τὴν νῆσον. τῶν δὲ προειρημένων τοὺς
μὲν πλείους εἰς τὰ Μεταγώνια τῆς Λιβύης, τινὰς
13 δ' εἰς αὐτὴν Καρχηδόνα κατέταξεν. ἀπὸ δὲ τῶν
πόλεων Μεταγωνιτῶν καλουμένων ἀπέστειλεν ἄλ-
λους εἰς Καρχηδόνα πεζοὺς τετρακισχιλίους, ὁμη-
14 ρείας ἔχοντας καὶ βοηθείας ἅμα τάξιν. ἐπὶ δὲ τῆς
Ἰβηρίας ἀπέλιπεν Ἀσδρούβᾳ τἀδελφῷ πεντήρεις μὲν
πεντήκοντα, τετρήρεις δὲ δύο καὶ τριήρεις πέντε·
τούτων ἐχούσας πληρώματα πεντήρεις μὲν τριάκοντα
15 δύο, τριήρεις δὲ πέντε. καὶ μὴν ἱππεῖς Λιβυφοι-
νίκων μὲν καὶ Λιβύων τετρακοσίους πεντήκοντα,
Λεργητῶν δὲ τριακοσίους, Νομάδων δὲ Μασυλίων
καὶ Μασαισυλίων καὶ Μακκαίων καὶ Μαυρουσίων
16 τῶν παρὰ τὸν ὠκεανὸν χιλίους ὀκτακοσίους, πεζοὺς
δὲ Λιβύων μυρίους χιλίους ὀκτακοσίους πεντήκοντα,
Λιγυστίνους τριακοσίους, Βαλιαρεῖς πεντακοσίους,
ἐλέφαντας εἴκοσι καὶ ἕνα.
17 Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀνα-
γραφῆς, εἰ τοιαύτῃ κεχρήμεθα περὶ τῶν ὑπ' Ἀννί-
βου κατ' Ἰβηρίαν πεπραγμένων οἵᾳ μόλις ἂν χρή-
σαιτό τις αὐτὸς κεχειρικὼς τὰς κατὰ μέρος πρά-
ξεις, οὐδὲ προκαταγιγνώσκειν, εἰ πεποιήκαμεν πα-
ραπλήσιον τοῖς ἀξιοπίστως ψευδομένοις τῶν συγ-
18 γραφέων. ἡμεῖς γὰρ εὑρόντες ἐπὶ Λακινίῳ τὴν
γραφὴν ταύτην ἐν χαλκώματι κατατεταγμένην ὑπ'
Ἀννίβου, καθ' οὓς καιροὺς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰτα-
λίαν τόποις ἀνεστρέφετο, πάντως ἐνομίσαμεν αὐτὴν

*περί γε τῶν τοιούτων ἀξιόπισον εἶναι· διὸ καὶ κα-
τακολουθεῖν εἱλόμεθα τῇ γραφῇ ταύτῃ.*
Ἀννίβας δὲ πάντα προνοηθεὶς περὶ τῆς ἀσφα- 34
*λείας τῶν τε κατὰ Λιβύην πραγμάτων καὶ τῶν ἐν
Ἰβηρίᾳ λοιπὸν ἐκαραδόκει καὶ προσεδέχετο τοὺς παρὰ
τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτὸν ἀποστελλομένους· σαφῶς* 2
*γὰρ ἐξητάκει καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπὸ τὰς Ἄλπεις καὶ
περὶ τὸν Πάδον ποταμὸν χώρας καὶ τὸ πλῆθος τῶν
κατοικούντων αὐτήν, ἔτι δὲ τὴν πρὸς τοὺς πολέμους
τῶν ἀνδρῶν τόλμαν, καὶ τὸ μέγιστον τὴν ὑπάρχου-* 3
*σαν δυσμένειαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ προγεγονότος πολέ-
μου πρὸς Ῥωμαίους, ὑπὲρ οὗ διήλθομεν ἡμεῖς ἐν
τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ χάριν τοῦ συμπεριφέρεσθαι
τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς νῦν μέλλουσι λέγεσθαι.
διόπερ εἴχετο ταύτης τῆς ἐλπίδος, καὶ πᾶν ὑπισ-* 4
*χνεῖτο, διαπεμπόμενος ἐπιμελῶς πρὸς τοὺς δυνά-
στας τῶν Κελτῶν καὶ τοὺς ἐπὶ τάδε καὶ τοὺς ἐν
αὐταῖς ταῖς Ἄλπεσιν ἐνοικοῦντας, μόνως ἂν ὑπο-* 5
*λαμβάνων ἐν Ἰταλίᾳ συστήσασθαι τὸν πρὸς Ῥωμαί-
ους πόλεμον, εἰ δυνηθείη διαπεράσας τὰς πρὸ τοῦ
δυσχωρίας εἰς τοὺς προειρημένους ἀφικέσθαι τό-
πους καὶ συνεργοῖς καὶ συμμάχοις χρήσασθαι Κελ-
τοῖς εἰς τὴν προκειμένην ἐπιβολήν. ἀφικομένων δὲ* 6
*τῶν ἀγγέλων, καὶ τήν τε τῶν Κελτῶν βούλησιν καὶ
προσδοκίαν ἀπαγγειλάντων, τήν τε τῶν Ἀλπίνων
ὀρῶν ὑπερβολὴν ἐπίπονον μὲν καὶ δυσχερῆ λίαν,
οὐ μὴν ἀδύνατον εἶναι φασκόντων, συνῆγε τὰς δυ-
νάμεις ἐκ τῆς παραχειμασίας ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν ὥραν.
προσπεπτωκότων δὲ προσφάτως αὐτῷ καὶ τῶν ἐκ* 7
*τῆς Καρχηδόνος, ἐπαρθεὶς τῷ θυμῷ καὶ πιστεύων
τῇ τῶν πολιτῶν εὐνοίᾳ, παρεκάλει τὰς δυνάμεις
φανερῶς ἤδη πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον,*

8 ἐμφανίζων μὲν ὃν τρόπον ἔκδοτον αὐτὸν ἐγχειρή-
σαιεν αἰτεῖσθαι Ῥωμαῖοι καὶ πάντας τοὺς τοῦ στρα-
τοπέδου προεστῶτας, ὑποδεικνύων δὲ τὴν τῆς χώ-
ρας ἀρετήν, εἰς ἣν ἀφίξονται, καὶ τὴν τῶν Κελτῶν
9 εὔνοιαν καὶ συμμαχίαν. εὐθύμως δὲ τῶν ὄχλων
αὐτῷ συνεξισταμένων, ἐπαινέσας καὶ παραγγείλας
τακτὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τὴν ἔξοδον ποιήσεται, τότε μὲν
διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.
35 Ἐπιτελέσας δὲ τὰ προειρημένα κατὰ τὴν παρα-
χειμασίαν, καὶ παρασκευάσας ἱκανὴν ἀσφάλειαν τοῖς
τε κατὰ τὴν Λιβύην καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι,
παραγενομένης τῆς ταχθείσης ἡμέρας, προῆγε, πε-
ζῶν μὲν ἔχων εἰς ἐννέα μυριάδας, ἱππεῖς δὲ περὶ
2 μυρίους καὶ δισχιλίους. καὶ διαβὰς τὸν Ἴβηρα πο-
ταμὸν κατεστρέφετο τό τε τῶν Ἰλουργητῶν ἔθνος
καὶ Βαργουσίων, ἔτι δὲ τοὺς Αἰρηνοσίους καὶ τοὺς
Ἀδοσίνους, μέχρι τῆς προσαγορευομένης Πυρήνης.
3 ποιησάμενος δὲ πάντας ὑφ' ἑαυτὸν καί τινας πό-
λεις κατὰ κράτος ἑλών, ταχέως μὲν καὶ παρ' ἐλ-
πίδα, μετὰ πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων ἀγώνων, ἔτι δὲ
4 πολλῆς καταφθορᾶς ἀνδρῶν, ἡγεμόνα μὲν ἐπὶ πά-
σης κατέλιπε τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ ποταμοῦ χώρας Ἄν-
νωνα, τῶν δὲ Βαργουσίων καὶ δεσπότην· μάλιστα
γὰρ τούτοις ἠπίστει διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους εὔ-
5 νοιαν. ἀπεμέρισε δὲ καὶ τῆς δυνάμεως ἧς εἶχε τῷ
μὲν Ἄννωνι πεζοὺς μυρίους, ἱππεῖς δὲ χιλίους, καὶ
τὰς ἀποσκευὰς ἀπέλιπε τούτῳ τῶν αὐτῷ συνεξορ-
6 μώντων. εἰς δὲ τὴν οἰκείαν ἀπέλυσε τοὺς ἴσους
τοῖς προειρημένοις, βουλόμενος αὐτούς τε τούτους
εὔνους ἀπολιπεῖν, τοῖς τε λοιποῖς ὑποδεικνύων ἐλ-
πίδα τῆς εἰς οἶκον ἐπανόδου, καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ
μὲν στρατευομένοις, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τοῖς ἐν οἴκῳ

μένουσι τῶν Ἰβήρων, ἵνα προθύμως ἐξορμῶσι πάν-
τες, ἄν ποτέ τις ἐπικουρίας χρεία γένηται παρ᾽ αὐ-
τῶν. τὴν δὲ λοιπὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν εὔζωνον, 7
πεζοὺς μὲν πεντακισμυρίους, ἱππεῖς δὲ πρὸς ἐνακισ-
χιλίους ἦγε διὰ τῶν Πυρηναίων λεγομένων ὀρῶν
ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ καλουμένου ποταμοῦ διάβα-
σιν, ἔχων οὐχ οὕτω πολλὴν δύναμιν ὡς χρησίμην 8
καὶ γεγυμνασμένην διαφερόντως ἐκ τῆς συνεχείας
τῶν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀγώνων.

Ἵνα δὲ μὴ τῶν τόπων ἀγνοουμένων παντάπασιν 36
ἀσαφῆ γίγνεσθαι συμβαίνῃ τὴν διήγησιν, ῥητέον ἂν
εἴη πόθεν ὁρμήσας Ἀννίβας καὶ τίνας καὶ πόσους
διελθὼν τόπους εἰς ποῖα μέρη κατῆρε τῆς Ἰταλίας.
καὶ ῥητέον οὐκ αὐτὰς τὰς ὀνομασίας τῶν τόπων καὶ 2
ποταμῶν καὶ πόλεων, ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν συγ-
γραφέων, ὑπολαμβάνοντες ἐν παντὶ πρὸς γνῶσιν
καὶ σαφήνειαν αὐτοτελὲς εἶναι τοῦτο τὸ μέρος. οἴ- 3
μαι δ᾽, ἐπὶ μὲν τῶν γνωριζομένων τόπων οὐ μικρά,
μεγάλα δὲ συμβάλλεσθαι πέφυκε πρὸς ἀνάμνησιν ἡ
τῶν ὀνομάτων παράθεσις· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγνοουμένων
εἰς τέλος ὁμοίαν ἔχει τὴν δύναμιν ἡ τῶν ὀνομάτων
ἐξήγησις ταῖς ἀδιανοήτοις καὶ κρουσματικαῖς λέξεσι.
τῆς γὰρ διανοίας ἐπ᾽ οὐδὲν ἀπερειδομένης οὐδὲ δυ- 4
ναμένης ἐφαρμόττειν τὸ λεγόμενον ἐπ᾽ οὐδὲν γνώ-
ριμον, ἀνυπότακτος καὶ κωφὴ γίγνεται ἡ διήγησις.
διόπερ ὑποδεικτέος ἂν εἴη τρόπος, δι᾽ οὗ δυνατὸν 5
ἔσται περὶ τῶν ἀγνοουμένων λέγοντας κατὰ ποσὸν
εἰς ἀληθινὰς καὶ γνωρίμους ἐννοίας ἄγειν τοὺς
ἀκούοντας.

Πρώτη μὲν οὖν καὶ μεγίστη γνῶσις, ἔτι δὲ κοινὴ 6
πᾶσιν ἀνθρώποις, ἐστὶν ἡ τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς
διαίρεσις καὶ τάξις, καθ᾽ ἣν πάντες, ὧν καὶ μικρὸν

ὄφελος, ἀνατολάς, δύσεις, μεσημβρίαν, ἄρκτον,
7 γνωρίζομεν· δευτέρα δέ, καθ' ἣν ἑκάστη διαφορᾷ
τῶν προειρημένων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τόπους ὑποτάτ-
τοντες καὶ φέροντες ἀεὶ τῇ διανοίᾳ τὸ λεγόμενον
ἐπί τι τῶν προειρημένων εἰς γνωρίμους καὶ συνή-
θεις ἐπινοίας ἐμπίπτομεν ὑπὲρ τῶν ἀγνώστων καὶ
37 ἀοράτων τόπων. τούτων δὲ περὶ τῆς ὅλης γῆς ὑπο-
κειμένων, ἀκόλουθον ἂν εἴη τὸ καὶ περὶ τῆς καθ'
ἡμᾶς οἰκουμένης ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον διελομένους
2 εἰς ἐπίστασιν ἀγαγεῖν τοὺς ἀκούοντας. ταύτης διῃ-
ρημένης εἰς τρία μέρη καὶ τρεῖς ὀνομασίας, τὸ μὲν
ἓν μέρος αὐτῆς Ἀσίαν, τὸ δὲ ἕτερον Λιβύην, τὸ δὲ
3 τρίτον Εὐρώπην προσαγορεύουσι. τὰς δὲ διαφορὰς
ταύτας ὁρίζουσιν ὅ τε Τάναϊς ποταμὸς καὶ Νεῖλος
4 καὶ τὸ καθ' Ἡρακλείους στήλας στόμα. Νείλου μὲν
οὖν καὶ Τανάιδος μεταξὺ τὴν Ἀσίαν κεῖσθαι συμ-
βέβηκε, πίπτειν δὲ τοῦ περιέχοντος ὑπὸ τὸ μεταξὺ
5 διάστημα θερινῶν ἀνατολῶν καὶ μεσημβρίας. ἡ δὲ
Λιβύη κεῖται μὲν μεταξὺ Νείλου καὶ στηλῶν Ἡρα-
κλείων, τοῦ δὲ περιέχοντος πέπτωκεν ὑπό τε τὴν
μεσημβρίαν καὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ὑπὸ τὰς χειμερι-
νὰς δύσεις ἕως τῆς ἰσημερινῆς καταφορᾶς, ἢ πί-
6 πτει καθ' Ἡρακλείους στήλας. αὗται μὲν οὖν αἱ
χῶραι καθολικώτερον θεωρούμεναι τὸν πρὸς τὴν
μεσημβρίαν τόπον ἐπέχουσι τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάτ-
7 της ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ὡς πρὸς τὰς δύσεις. ἡ δ'
Εὐρώπη ταύταις ἀμφοτέραις ὡς πρὸς τὰς ἄρκτους
ἀντιπαράκειται, κατὰ τὸ συνεχὲς ἀπὸ τῶν ἀνατο-
8 λῶν παρήκουσα μὲν ἄχρι πρὸς τὰς δύσεις, κεῖται
δ' αὐτῆς τὸ μὲν ὁλοσχερέστερον καὶ βαθύτερον μέ-
ρος ὑπ' αὐτὰς τὰς ἄρκτους μεταξὺ τοῦ τε Τανάιδος
ποταμοῦ καὶ τοῦ Νάρβωνος, ὃς οὐ πολὺν ἀπέχει

*τόπον ὡς πρὸς δύσεις ἀπὸ Μασσαλίας καὶ τῶν τοῦ
Ῥοδανοῦ στομάτων, δι' ὧν εἰς τὸ Σαρδόνιον πέλα-
γος ἐξίησιν ὁ προειρημένος ποταμός. ἀπὸ δὲ τοῦ* 9
*Νάρβωνος καὶ τὰ περὶ τοῦτον Κελτοὶ νέμονται μέ-
χρι τῶν προσαγορευομένων Πυρηναίων ὀρῶν, ἃ
διατείνει κατὰ τὸ συνεχὲς ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς θα-
λάττης ἕως εἰς τὴν ἐκτός. τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τῆς* 10
*Εὐρώπης ἀπὸ τῶν προειρημένων ὀρῶν τὸ συνάπτον
πρός τε τὰς δύσεις καὶ πρὸς Ἡρακλείους στήλας
περιέχεται μὲν ὑπό τε τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἔξω
θαλάττης, καλεῖται δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν καθ' ἡμᾶς
παρῆκον ἕως Ἡρακλείων στηλῶν Ἰβηρία, τὸ δὲ παρὰ* 11
*τὴν ἔξω καὶ μεγάλην προσαγορευομένην κοινὴν μὲν
ὀνομασίαν οὐκ ἔχει διὰ τὸ προσφάτως κατωπτεῦ-
σθαι, κατοικεῖται δὲ πᾶν ὑπὸ βαρβάρων ἐθνῶν καὶ
πολυανθρώπων, ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς μετὰ ταῦτα τὸν
κατὰ μέρος λόγον ἀποδώσομεν. καθάπερ δὲ καὶ τῆς* 38
*Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης, καθὸ συνάπτουσιν ἀλλήλαις
περὶ τὴν Αἰθιοπίαν, οὐδεὶς ἔχει λέγειν ἀτρεκῶς ἕως
τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν πότερον ἤπειρός ἐστι κατὰ
τὸ συνεχὲς τὰ πρὸς τὴν μεσημβρίαν ἢ θαλάττῃ πε-
ριέχεται, τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ μεταξὺ Τανάιδος καὶ* 2
*Νάρβωνος εἰς τὰς ἄρκτους ἀνῆκον ἄγνωστον ἡμῖν
ἕως τοῦ νῦν ἐστιν, ἐὰν μή τι μετὰ ταῦτα πολυ-
πραγμονοῦντες ἱστορήσωμεν. τοὺς δὲ λέγοντάς τι* 3
*περὶ τούτων ἄλλως ἢ γράφοντας ἀγνοεῖν καὶ μύ-
θους διατίθεσθαι νομιστέον.*

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι χάριν τοῦ μὴ τε- 4
*λέως ἀνυπόταχτον εἶναι τοῖς ἀπείροις τῶν τόπων
τὴν διήγησιν, ἀλλὰ κατά γε τὰς ὁλοσχερεῖς διαφο-
ρὰς συνεπιβάλλειν καὶ φέρειν ἐπί τι τῇ διανοίᾳ τὸ
λεγόμενον, τεκμαιρομένους ἐκ τοῦ περιέχοντος.*

5 καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ὁράσεως εἰθίσμεθα συνεπι-
στρέφειν ἀεὶ τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἔνδει-
ξιν ὑποδεικνύμενον, οὕτω καὶ τῇ διανοίᾳ χρὴ συν-
διανεύειν καὶ συρρέπειν ἐπὶ τοὺς τόπους ἀεὶ τοὺς
39 διὰ τοῦ λόγου συνεπιδεικνυμένους. ἀφέμενοι δὲ
τούτων τρεψόμεθα πρὸς τὸ συνεχὲς τῆς προκειμέ-
νης ἡμῖν διηγήσεως.

2 Καρχηδόνιοι γὰρ ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς τῆς μὲν
Λιβύης ἐκυρίευον πάντων τῶν ἐπὶ τὴν ἔσω θάλατ-
ταν νευόντων μερῶν ἀπὸ τῶν Φιλαίνου βωμῶν, οἳ
κεῖνται κατὰ τὴν μεγάλην Σύρτιν, ἕως ἐφ' Ἡρα-
3 κλείους στήλας. τοῦτο δὲ τὸ μῆκός ἐστι τῆς παρα-
λίου ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους καὶ μυρίους σταδίους.
4 διαβάντες δὲ τὸν καθ' Ἡρακλείους στήλας πόρον
ὁμοίως ἐκεκρατήκεσαν καὶ τῆς Ἰβηρίας ἁπάσης ἕως
τῆς ῥαχίας, ὃ πέρας ἐστὶ πρὸς τῇ καθ' ἡμᾶς θα-
λάττῃ τῶν Πυρηναίων ὀρῶν, ἃ διορίζει τοὺς Ἴβη-
5 ρας καὶ Κελτούς. ἀπέχει δὲ τοῦ καθ' Ἡρακλείους
στήλας στόματος οὗτος ὁ τόπος περὶ ὀκτακισχιλίους
6 σταδίους. ἐπὶ μὲν γὰρ Καινὴν πόλιν ἀπὸ στηλῶν
εἶναι συμβαίνει τρισχιλίους, ὅθεν ἐποιεῖτο τὴν ὁρ-
μὴν Ἀννίβας τὴν εἰς Ἰταλίαν· τὴν δὲ Καινὴν πό-
λιν ἔνιοι Νέαν Καρχηδόνα καλοῦσιν· ἀπὸ δὲ ταύ-
της εἰσὶν ἐπὶ μὲν τὸν Ἴβηρα ποταμὸν ἑξακόσιοι στά-
7 διοι πρὸς δισχιλίοις, ἀπὸ δὲ τούτου πάλιν εἰς Ἐμ-
8 πόριον χίλιοι σὺν ἑξακοσίοις .... καὶ μὴν ἐντεῦθεν
ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβασιν περὶ χιλίους ἑξακο-
σίους· [ταῦτα γὰρ νῦν βεβημάτισται καὶ σεσημείω-
ται κατὰ σταδίους ὀκτὼ διὰ Ῥωμαίων ἐπιμελῶς·]
9 ἀπὸ δὲ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥοδανοῦ πορευομένοις
παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὡς ἐπὶ τὰς πηγὰς ἕως πρὸς
τὴν ἀναβολὴν τῶν Ἄλπεων τὴν εἰς Ἰταλίαν χίλιοι

τετρακόσιοι. λοιπαὶ δ' αἱ τῶν Ἄλπεων ὑπερβολαί, 10
περὶ χιλίους διακοσίους· ἃς ὑπερβαλὼν ἔμελλεν ἥξειν
εἰς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία τῆς Ἰταλίας. ὥστ' εἶ- 11
ναι τοὺς πάντας ἐκ Καινῆς πόλεως σταδίους περὶ
ἐνακισχιλίους, οὓς ἔδει διελθεῖν αὐτόν. τούτων δὴ 12
τῶν τόπων κατὰ μὲν τὸ μῆκος ἤδη σχεδὸν τοὺς
ἡμίσεις διεληλύθει, κατὰ δὲ τὴν δυσχέρειαν τὸ πλέον
αὐτῷ μέρος ἀπελείπετο τῆς πορείας.

Ἀννίβας μὲν οὖν ἐνεχείρει ταῖς διεκβολαῖς τῶν 40
Πυρηναίων ὀρῶν, κατάφοβος ὢν τοὺς Κελτοὺς διὰ
τὰς ὀχυρότητας τῶν τόπων. Ῥωμαῖοι δὲ κατὰ τοὺς 2
αὐτοὺς καιροὺς διακούσαντες μὲν τῶν ἐξαποσταλέν-
των εἰς Καρχηδόνα πρεσβευτῶν τὰ δεδογμένα καὶ
τοὺς ῥηθέντας λόγους, προσπεσόντος δὲ θᾶττον ἢ
προσεδόκων Ἀννίβαν διαβεβηκέναι τὸν Ἴβηρα πο-
ταμὸν μετὰ τῆς δυνάμεως, προεχειρίσαντο πέμπειν
μετὰ στρατοπέδων Πόπλιον μὲν Κορνήλιον εἰς Ἰβη-
ρίαν, Τιβέριον δὲ Σεμπρώνιον εἰς Λιβύην. ἐν ὅσῳ 3
δ' οὗτοι περὶ τὰς καταγραφὰς ἐγίγνοντο τῶν στρα-
τοπέδων καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν, ἔσπευσαν ἐπὶ
τέλος ἀγαγεῖν τὰ κατὰ τὰς ἀποικίας, ἃς ἤδη πρό-
τερον ἦσαν εἰς Γαλατίαν ἀποστέλλειν προκεχειρι-
σμένοι. τὰς μὲν οὖν πόλεις ἐνεργῶς ἐτείχιζον, τοὺς 4
δ' οἰκήτορας ἐν ἡμέραις τριάκοντα παρήγγειλαν ἐπὶ
τοὺς τόπους παραγίγνεσθαι, τὸν ἀριθμὸν ὄντας εἰς
ἑκατέραν τὴν πόλιν εἰς ἑξακισχιλίους· ὧν τὴν μὲν 5
μίαν ἔκτιζον ἐπὶ τάδε τοῦ Πάδου ποταμοῦ, προσα-
γορεύσαντες Πλακεντίαν, τὴν δ' ἄλλην ἐπὶ θάτερα,
κατονομάσαντες Κρεμώνην. ἤδη δὲ τούτων συνῳ- 6
κισμένων, οἱ Βοῖοι καλούμενοι Γαλάται, πάλαι μὲν
οἷον λοχῶντες τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν, οὐκ ἔχον-
τες δὲ τότε καιρόν, μετεωριζόμενοι καὶ πιστεύοντες 7

ἐκ τῶν διαπεμπομένων τῇ παρουσίᾳ τῶν Καρχηδο-
νίων, ἀπέστησαν ἀπὸ Ῥωμαίων, ἐγκαταλιπόντες τοὺς
ὁμήρους, οὓς ἔδοσαν ἐκβαίνοντες ἐκ τοῦ πολέμου
τοῦ προγεγονότος, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐξήγησιν ἡμεῖς ἐν
8 τῇ προτέρᾳ βίβλῳ ταύτης ἐποιησάμεθα. παρακαλέ-
σαντες δὲ τοὺς Ἴνσομβρας, καὶ συμφρονήσαντες κατὰ
τὴν προγεγενημένην ὀργήν, κατέσυραν τὴν κατα-
κεκληρουχημένην χώραν ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ τοὺς
φεύγοντας συνδιώξαντες εἰς Μοτίνην, ἀποικίαν
9 ὑπάρχουσαν Ῥωμαίων, ἐπολιόρκουν. ἐν οἷς καὶ τρεῖς
ἄνδρας τῶν ἐπιφανῶν συνέκλεισαν τοὺς ἐπὶ τὴν δι-
αίρεσιν τῆς χώρας ἀπεσταλμένους· ὧν εἷς μὲν ἦν
Γάιος Λουτάτιος ὁ τὴν ὕπατον ἀρχὴν εἰληφώς, οἱ
10 δὲ δύο τὴν ἐξαπέλεκυν. οἰομένων δὲ δεῖν τούτων
εἰς λόγους σφίσι συνελθεῖν, ὑπήκουσαν οἱ Βοῖοι.
τῶν δ' ἀνδρῶν ἐξελθόντων, παρασπονδήσαντες συν-
έλαβον αὐτούς, ἐλπίσαντες διὰ τούτων κομιεῖσθαι
11 τοὺς αὑτῶν ὁμήρους. Λεύκιος δὲ Μάλλιος ἑξαπέ-
λεκυς ὑπάρχων, καὶ προκαθήμενος ἐπὶ τῶν τόπων
μετὰ δυνάμεως, ἀκούσας τὸ γεγονός, ἐβοήθει κατὰ
12 σπουδήν. οἱ δὲ Βοῖοι συνέντες αὐτοῦ τὴν παρου-
σίαν, ἔν τισι δρυμοῖς ἑτοιμάσαντες ἐνέδρας, ἅμα τῷ
παρελθεῖν εἰς τοὺς ὑλώδεις τόπους πανταχόθεν ἅμα
προσπεσόντες πολλοὺς ἀπέκτειναν τῶν Ῥωμαίων.
13 οἱ δὲ λοιποὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ὥρμησαν πρὸς φυγήν·
ἐπεὶ δὲ τῶν ὑψηλῶν ἥψαντο χωρίων, ἐπὶ ποσὸν
συνέστησαν οὕτως ὥστε μόλις εὐσχήμονα ποιήσα-
σθαι τὴν ἀποχώρησιν. οἱ δὲ Βοῖοι κατακολουθή-
σαντες συνέκλεισαν καὶ τούτους εἰς τὴν Τάννητος
14 καλουμένην κώμην. τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ προσπε-
σόντος ὅτι τὸ τέταρτον στρατόπεδον περιειλημμέ-
νον ὑπὸ τῶν Βοίων πολιορκεῖται κατὰ κράτος, τὰ

*μὲν τῷ Ποπλίῳ προκεχειρισμένα στρατόπεδα κατὰ
σπουδὴν ἐξαπέστελλον ἐπὶ τὴν τούτων βοήθειαν,
ἡγεμόνα συστήσαντες ἐξαπέλεκυν, ἄλλα δὲ συνάγειν
καὶ καταγράφειν ἐκ τῶν συμμάχων αὐτῷ παρήγ-
γειλαν.*

Τὰ μὲν οὖν κατὰ Κελτοὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕως 41
*εἰς τὴν Ἀννίβου παρουσίαν ἐν τούτοις ἦν καὶ τοι-
αύτην εἰλήφει διέξοδον, οἵαν ἔν τε τοῖς πρὸ τοῦ
καὶ νῦν διεληλύθαμεν. οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ῥω-* 2
*μαίων ἑτοιμασάμενοι τὰ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιβολάς,
ἐξέπλεον ὑπὸ τὴν ὡραίαν ἐπὶ τὰς προκειμένας πρά-
ξεις, Πόπλιος μὲν οὖν εἰς Ἰβηρίαν ἑξήκοντα ναυσί,
Τιβέριος δὲ Σεμπρώνιος εἰς Λιβύην ἑκατὸν ἑξήκοντα
σκάφεσι πεντηρικοῖς. οἷς οὕτω καταπληκτικῶς ἐπε-* 3
*βάλετο πολεμεῖν καὶ τοιαύτας ἐποιεῖτο παρασκευὰς
ἐν τῷ Λιλυβαίῳ, πάντας καὶ πανταχόθεν ἀθροίζων,
ὡς εὐθέως ἐκ κατάπλου πολιορκήσων αὐτὴν τὴν
Καρχηδόνα. Πόπλιος δὲ κομισθεὶς παρὰ τὴν Λι-* 4
*γυστίνην ἧκε πεμπταῖος ἀπὸ Πισῶν εἰς τοὺς κατὰ
Μασσαλίαν τόπους, καὶ καθορμισθεὶς πρὸς τὸ πρῶ-* 5
*τον στόμα τοῦ Ῥοδανοῦ, τὸ Μασσαλιωτικὸν προσα-
γορευόμενον, ἀπεβίβαζε τὰς δυνάμεις, ἀκούων μὲν* 6
*ὑπερβάλλειν ἤδη τὰ Πυρηναῖα τὸν Ἀννίβαν ὄρη,
πεπεισμένος δ' ἔτι μακρὰν ἀπέχειν αὐτὸν διά τε
τὰς δυσχωρίας τῶν τόπων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν
μεταξὺ κειμένων Κελτῶν. Ἀννίβας δὲ παραδόξως,* 7
*τοὺς μὲν χρήμασι πείσας τῶν Κελτῶν, τοὺς δὲ βια-
σάμενος, ἧκε μετὰ τῶν δυνάμεων, δεξιὸν ἔχων τὸ
Σαρδόνιον πέλαγος, ἐπὶ τὴν τοῦ Ῥοδανοῦ διάβα-
σιν. ὁ δὲ Πόπλιος, διασαφηθέντος αὐτῷ παρεῖναι* 8
*τοὺς ὑπεναντίους, τὰ μὲν ἀπιστῶν διὰ τὸ τάχος
τῆς παρουσίας, τὰ δὲ βουλόμενος εἰδέναι τὴν ἀκρί-*

βειαν, αὐτὸς μὲν ἀνελάμβανε τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ
πλοῦ, καὶ διενοεῖτο μετὰ τῶν χιλιάρχων ποίοις χρη-
στέον τῶν τόπων καὶ συμμικτέον τοῖς ὑπεναντίοις·
9 τριακοσίους δὲ τῶν ἱππέων ἐξαπέστειλε τοὺς ἀνδρω-
δεστάτους, συστήσας μετ' αὐτῶν καθηγεμόνας ἅμα
καὶ συναγωνιστὰς Κελτούς, οἳ παρὰ τοῖς Μασσα-
λιώταις ἐτύγχανον μισθοφοροῦντες.
42 Ἀννίβας δὲ προσμίξας τοῖς περὶ τὸν ποταμὸν
τόποις, εὐθέως ἐνεχείρει ποιεῖσθαι τὴν διάβασιν
κατὰ τὴν ἁπλῆν ῥύσιν, σχεδὸν ἡμερῶν τεττάρων
2 ὁδὸν ἀπέχων στρατοπέδῳ τῆς θαλάττης. καὶ φιλο-
ποιησάμενος παντὶ τρόπῳ τοὺς παροικοῦντας τὸν
ποταμὸν ἐξηγόρασε παρ' αὐτῶν τά τε μονόξυλα πλοῖα
πάντα καὶ τοὺς λέμβους, ὄντας ἱκανοὺς τῷ πλήθει
διὰ τὸ ταῖς ἐκ τῆς θαλάττης ἐμπορίαις πολλοὺς χρῆ-
3 σθαι τῶν παροικούντων τὸν Ῥοδανόν. ἔτι δὲ τὴν
ἁρμόζουσαν ξυλείαν ἐξέβαλε πρὸς τὴν κατασκευὴν
τῶν μονοξύλων· ἐξ ὧν ἐν δυσὶν ἡμέραις πλῆθος
ἀναρίθμητον ἐγένετο πορθμείων, ἑκάστου σπεύδον-
τος μὴ προσδεῖσθαι τοῦ πέλας, ἐν αὐτῷ δ' ἔχειν
4 τὰς τῆς διαβάσεως ἐλπίδας. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν
τοῦτον ἐν τῷ πέραν πλῆθος ἠθροίσθη βαρβάρων
χάριν τοῦ κωλύειν τὴν τῶν Καρχηδονίων διάβασιν.
5 εἰς οὓς ἀποβλέπων Ἀννίβας καὶ συλλογιζόμενος ἐκ
τῶν παρόντων ὡς οὔτε διαβαίνειν μετὰ βίας δυνατὸν
εἴη τοσούτων πολεμίων ἐφεστώτων, οὔτ' ἐπιμένειν,
6 μὴ πανταχόθεν προσδέξηται τοὺς ὑπεναντίους, ἐπι-
γενομένης τῆς τρίτης νυκτὸς ἐξαποστέλλει μέρος τι
τῆς δυνάμεως, συστήσας καθηγεμόνας ἐγχωρίους,
ἐπὶ δὲ πάντων Ἄννωνα τὸν Βομίλκου τοῦ βασιλέως.
7 οἳ ποιησάμενοι τὴν πορείαν ἀντίοι τῷ ῥεύματι παρὰ
τὸν ποταμὸν ἐπὶ διακόσια στάδια, παραγενόμενοι

πρός τινα τόπον, ἐν ᾧ συνέβαινε περί τι χωρίον
νησίζον περισχίζεσθαι τὸν ποταμόν, ἐνταῦθα κατέ-
μειναν. ἐκ δὲ τῆς παρακειμένης ὕλης τὰ μὲν συμ- 8
πηγνύντες τῶν ξύλων, τὰ δὲ συνδεσμεύοντες, ἐν
ὀλίγῳ χρόνῳ πολλὰς ἥρμοσαν σχεδίας, ἀρκούσας τῇ
χρείᾳ πρὸς τὸ παρόν· ἐφ' αἷς διεκομίσθησαν ἀσφα-
λῶς οὐδενὸς κωλύοντος. καταλαβόμενοι δὲ τόπον 9
ἐχυρὸν ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἔμειναν ἀναπαύ-
οντες σφᾶς ἐκ τῆς προγεγενημένης κακοπαθείας,
ἅμα δὲ παρασκευαζόμενοι πρὸς τὴν ἐπιοῦσαν χρείαν
κατὰ τὸ συντεταγμένον. καὶ μὴν Ἀννίβας τὸ πα- 10
ραπλήσιον ἐποίει περὶ τὰς μεθ' ἑαυτοῦ καταλειφθεί-
σας δυνάμεις. μάλιστα δ' αὐτῷ παρεῖχε δυσχρη- 11
στίαν ἡ τῶν ἐλεφάντων διάβασις· οὗτοι δ' ἦσαν
ἑπτὰ καὶ τριάκοντα τὸν ἀριθμόν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιγενομένης τῆς πέμπτης νυκτὸς 43
οἱ μὲν προδιαβάντες ἐκ τοῦ πέραν ὑπὸ τὴν ἑωθι-
νὴν προῆγον παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοὺς ἀντι-
πέρας βαρβάρους, ὁ δ' Ἀννίβας ἑτοίμους ἔχων τοὺς 2
στρατιώτας ἐπεῖχε τῇ διαβάσει, τοὺς μὲν λέμβους
πεπληρωκὼς τῶν πελτοφόρων ἱππέων, τὰ δὲ μονό-
ξυλα τῶν εὐκινητοτάτων πεζῶν. εἶχον δὲ τὴν μὲν 3
ἐξ ὑπερδεξίου καὶ παρὰ τὸ ῥεῦμα τάξιν οἱ λέμβοι,
τὴν δ' ὑπὸ τούτους τὰ λεπτὰ τῶν πορθμείων, ἵνα
τὸ πολὺ τῆς τοῦ ῥεύματος βίας ὑποδεχομένων τῶν
λέμβων ἀσφαλεστέρα γίγνοιτο τοῖς μονοξύλοις ἡ
παρακομιδὴ διὰ τοῦ πόρου. κατὰ δὲ τὰς πρύμνας 4
τῶν λέμβων ἐφέλκειν διενοοῦντο τοὺς ἵππους νέον-
τας, τρεῖς ἅμα καὶ τέτταρας τοῖς ἀγωγεῦσιν ἑνὸς
ἀνδρὸς ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῆς πρύμνης οἰακί-
ζοντος, ὥστε πλῆθος ἱκανὸν ἵππων συνδιακομίζε-
σθαι κατὰ τὴν πρώτην εὐθέως διάβασιν. οἱ δὲ βάρ- 5

βαροι, θεωροῦντες τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὑπεναντίων,
ἀτάκτως ἐκ τοῦ χάρακος ἐξεχέοντο καὶ σποράδην,
πεπεισμένοι κωλύσειν εὐχερῶς τὴν ἀπόβασιν τῶν
6 Καρχηδονίων. Ἀννίβας δ' ἅμα τῷ συνιδεῖν ἐν τῷ
πέραν ἐγγίζοντας ἤδη τοὺς παρ' αὐτοῦ στρατιώτας,
σημηνάντων ἐκείνων τὴν παρουσίαν τῷ καπνῷ κατὰ
τὸ συντεταγμένον, ἐμβαίνειν ἅπασιν ἅμα παρήγ-
γελλε καὶ βιάζεσθαι πρὸς τὸ ῥεῦμα τοῖς ἐπὶ τῶν
7 πορθμείων τεταγμένοις. ταχὺ δὲ τούτου γενομέ-
νου, καὶ τῶν ἐν τοῖς πλοίοις ἁμιλλωμένων μὲν πρὸς
ἀλλήλους μετὰ κραυγῆς, διαγωνιζομένων δὲ πρὸς
8 τὴν τοῦ ποταμοῦ βίαν, τῶν δὲ στρατοπέδων ἀμφο-
τέρων ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους παρὰ τὰ χείλη τοῦ
ποταμοῦ παρεστώτων, καὶ τῶν μὲν ἰδίων συναγω-
νιώντων καὶ παρακολουθούντων μετὰ κραυγῆς, τῶν
δὲ κατὰ πρόσωπον βαρβάρων παιανιζόντων καὶ προ-
καλουμένων τὸν κίνδυνον, ἦν τὸ γιγνόμενον ἐκπλη-
9 κτικὸν καὶ παραστατικὸν ἀγωνίας. ἐν ᾧ καιρῷ τῶν
βαρβάρων ἀπολελοιπότων τὰς σκηνὰς ἐπιπεσόντες
ἄφνω καὶ παραδόξως οἱ πέραν Καρχηδόνιοι, τινὲς
μὲν αὐτῶν ἐνεπίμπρασαν τὴν στρατοπεδείαν, οἱ δὲ
πλείους ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς τὴν διάβασιν τηροῦντας.
10 οἱ δὲ βάρβαροι, παραλόγου τοῦ πράγματος φανέν-
τος αὐτοῖς, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἐφέροντο βοη-
θήσοντες, οἱ δ' ἠμύνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς τοὺς
11 ἐπιτιθεμένους. Ἀννίβας δέ, κατὰ τὴν πρόθεσιν
αὐτῷ συντρεχόντων τῶν πραγμάτων, εὐθέως τοὺς
πρώτους ἀποβαίνοντας συνίστα καὶ παρεκάλει, καὶ
12 συνεπλέκετο τοῖς βαρβάροις. οἱ δὲ Κελτοὶ καὶ διὰ
τὴν ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ παράδοξον τοῦ συμβαίνον-
τος ταχέως τραπέντες ὥρμησαν πρὸς φυγήν.

44 Ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ἅμα τῆς τε

διαβάσεως καὶ τῶν ὑπεναντίων κεκρατηκὼς παραυ-
τίκα μὲν ἐγίγνετο πρὸς τῇ παρακομιδῇ τῶν πέραν
ἀπολειπομένων ἀνδρῶν, πάσας δ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ 2
διαπεραιώσας τὰς δυνάμεις ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα
παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν κατεστρατοπέδευσε, τῇ δ' 3
ἐπαύριον, ἀκούων τὸν τῶν Ῥωμαίων στόλον περὶ
τὰ στόματα τοῦ ποταμοῦ καθωρμίσθαι, προχειρισά-
μενος πεντακοσίους τῶν Νομαδικῶν ἱππέων ἐξαπέ-
στειλε κατασκεψομένους ποῦ καὶ πόσοι τυγχάνου-
σιν ὄντες καὶ τί πράττουσιν οἱ πολέμιοι. κατὰ δὲ 4
τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐλεφάντων διά-
βασιν προεχειρίσατο τοὺς ἐπιτηδείους. αὐτὸς δὲ 5
συναγαγὼν τὰς δυνάμεις εἰσήγαγε τοὺς βασιλίσκους
τοὺς περὶ Μάγιλον· οὗτοι γὰρ ἧκον πρὸς αὐτὸν ἐκ
τῶν περὶ τὸν Πάδον πεδίων· καὶ δι' ἑρμηνέως τὰ
δεδογμένα παρ' αὐτῶν διεσάφει τοῖς ὄχλοις. ἦν δὲ 6
τῶν λεγομένων ἰσχυρότατα πρὸς θάρσος τῶν πολ-
λῶν πρῶτον μὲν ἡ τῆς παρουσίας ἐνάργεια τῶν
ἐπισπωμένων καὶ κοινωνήσειν ἐπαγγελλομένων τοῦ
πρὸς Ῥωμαίους πολέμου, δεύτερον δὲ τὸ τῆς ἐπαγ- 7
γελίας αὐτῶν ἀξιόπιστον, ὅτι καθηγήσονται διὰ τό-
πων τοιούτων δι' ὧν οὐδενὸς ἐπιδεόμενοι τῶν
ἀναγκαίων συντόμως ἅμα καὶ μετὰ ἀσφαλείας ποι-
ήσονται τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν, πρὸς δὲ τούτοις 8
ἡ τῆς χώρας γενναιότης, εἰς ἣν ἀφίξονται, καὶ τὸ
μέγεθος, ἔτι δὲ τῶν ἀνδρῶν ἡ προθυμία, μεθ' ὧν
μέλλουσι ποιεῖσθαι τοὺς ἀγῶνας πρὸς τὰς τῶν Ῥω-
μαίων δυνάμεις. οἱ μὲν οὖν Κελτοὶ τοιαῦτα δια- 9
λεχθέντες ἀνεχώρησαν. μετὰ δὲ τούτους εἰσελθὼν 10
αὐτὸς πρῶτον μὲν τῶν προγεγενημένων πράξεων
ἀνέμνησε τοὺς ὄχλους· ἐν αἷς ἔφη πολλοῖς αὐτοὺς
καὶ παραβόλοις ἔργοις καὶ κινδύνοις ἐπικεχειρηκότας

ἐν οὐδενὶ διεσφάλθαι, κατακολουθήσαντας τῇ ἐκεί-
11 νου γνώμῃ καὶ συμβουλίᾳ. τούτοις δ' ἑξῆς εὐθαρ-
σεῖς εἶναι παρεκάλει, θεωροῦντας διότι τὸ μέγιστον
ἤνυσται τῶν ἔργων, ἐπειδὴ τῆς τε τοῦ ποταμοῦ δια-
βάσεως κεκρατήκασι τῆς τε τῶν συμμάχων εὐνοίας
12 καὶ προθυμίας αὐτόπται γεγόνασι. διόπερ ᾤετο
δεῖν περὶ μὲν τῶν κατὰ μέρος ῥᾳθυμεῖν, ὡς αὐτῷ
μελόντων, πειθαρχοῦντας δὲ τοῖς παραγγέλμασιν
ἄνδρας ἀγαθοὺς γίγνεσθαι καὶ τῶν προγεγονότων
13 ἔργων ἀξίους. τοῦ δὲ πλήθους ἐπισημαινομένου
καὶ μεγάλην ὁρμὴν καὶ προθυμίαν ἐμφαίνοντος,
ἐπαινέσας αὐτοὺς καὶ τοῖς θεοῖς ὑπὲρ ἁπάντων εὐ-
ξάμενος διαφῆκε, παραγγείλας θεραπεύειν σφᾶς
καὶ παρασκευάζεσθαι μετὰ σπουδῆς, ὡς εἰς τὴν αὔ-
ριον ἀναζυγῆς ἐσομένης.

45 Λυθείσης δὲ τῆς ἐκκλησίας ἧκον τῶν Νομάδων
οἱ προαποσταλέντες ἐπὶ τὴν κατασκοπήν, τοὺς μὲν
πλείστους αὐτῶν ἀπολωλεκότες, οἱ δὲ λοιποὶ προ-
2 τροπάδην πεφευγότες. συμπεσόντες γὰρ οὐ μακρὰν
ἀπὸ τῆς ἰδίας στρατοπεδείας τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἱπ-
πεῦσι τοῖς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρείαν ἐξαπεσταλμένοις
ὑπὸ τοῦ Ποπλίου τοιαύτην ἐποιήσαντο φιλοτιμίαν
ἀμφότεροι κατὰ τὴν συμπλοκὴν ὥστε τῶν Ῥωμαίων
καὶ Κελτῶν εἰς ἑκατὸν ἱππεῖς καὶ τετταράκοντα δια-
φθαρῆναι, τῶν δὲ Νομάδων ὑπὲρ τοὺς διακοσίους.
3 γενομένων δὲ τούτων, οἱ Ῥωμαῖοι συνεγγίσαντες
κατὰ τὸ δίωγμα τῷ τῶν Καρχηδονίων χάρακι καὶ
κατοπτεύσαντες, αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς ἠπείγοντο,
διασαφήσοντες τῷ στρατηγῷ τὴν παρουσίαν τῶν πο-
λεμίων· ἀφικόμενοι δ' εἰς τὴν παρεμβολὴν ἀνήγ-
4 γειλαν. Πόπλιος δὲ παραυτίκα τὴν ἀποσκευὴν ἀνα-
θέμενος ἐπὶ τὰς ναῦς, ἀνέζευξε παντὶ τῷ στρατεύματι,

καὶ προῆγε παρὰ τὸν ποταμόν, σπεύδων συμμῖξαι
τοῖς ὑπεναντίοις.
Ἀννίβας δὲ τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας 5
ἅμα τῷ φωτὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς προέθετο πάντας ὡς
πρὸς θάλατταν, ἐφεδρείας ἔχοντας τάξιν, τὴν δὲ
τῶν πεζῶν ἐκίνει δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος εἰς πο-
ρείαν. αὐτὸς δὲ τοὺς ἐλέφαντας ἐξεδέχετο καὶ τοὺς 6
ἅμα τούτοις ἀπολελειμμένους ἄνδρας. ἐγένετο δὲ
ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων τοιαύτη τις. πήξαντες 46
σχεδίας καὶ πλείους ἀραρότως, τούτων δύο πρὸς
ἀλλήλας ζεύξαντες βιαίως ἤρεισαν ἀμφοτέρας εἰς τὴν
γῆν κατὰ τὴν ἔμβασιν τοῦ ποταμοῦ, πλάτος ἐχού-
σας τὸ συναμφότερον ὡς πεντήκοντα πόδας. ταύ- 2
ταις δὲ συζευγνύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρ-
μοζον, προτείνοντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος
εἰς τὸν πόρον. τὴν δ᾽ ἀπὸ τοῦ ῥεύματος πλευρὰν 3
ἠσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπιγύοις, εἰς τὰ περὶ
τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς
τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ἔργον
κατὰ τοῦ ποταμοῦ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέ- 4
θρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεῦγμα τῆς προβολῆς, μετὰ
ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας διαφερόντως [τὰς με-
γίστας] προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις, πρὸς αὑτὰς μὲν
βιαίως δεδεμένας, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως ὥστ᾽
εὐδιακόπους αὐτῶν εἶναι τοὺς δεσμούς. ῥύματα δὲ 5
καὶ πλείω ταύταις ἐνῆψαν, οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι
ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν φέρεσθαι κατὰ τοῦ πο-
ταμοῦ, βίᾳ δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες παρακο-
μιεῖν καὶ περαιώσειν ἐπὶ τούτων τὰ θηρία. μετὰ 6
δὲ ταῦτα χοῦν ἔφερον ἐπὶ πάσας πολύν, ἕως ἐπι-
βάλλοντες ἐξωμοίωσαν, ὁμαλὴν καὶ σύγχρουν ποι-
οῦντες τῇ διὰ τῆς χέρσου φερούσῃ πρὸς τὴν διά-

7 *βασιν ὁδῷ. τῶν δὲ θηρίων εἰθισμένων τοῖς Ἰνδοῖς*
μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀεὶ πειθαρχεῖν, εἰς δὲ τὸ
ὕδωρ ἐμβαίνειν οὐδαμῶς ἔτι τολμώντων, ἦγον διὰ
τοῦ χώματος δύο προθέμενοι θηλείας, πειθαρχούν-
8 *των αὐταῖς τῶν θηρίων. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς τελευ-*
ταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόψαντες τοὺς δεσμούς,
οἷς προσήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ τοῖς λέμβοις
ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα, ταχέως ἀπέσπασαν ἀπὸ
τοῦ χώματος τά τε θηρία καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς σχε-
9 *δίας. οὗ γενομένου διαταραχθέντα τὰ ζῷα κατὰ*
μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέφετο καὶ κατὰ πάντα τρόπον
ὥρμα· περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ ῥεύμα-
τος ἀπεδειλία καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν.
10 *καὶ τοιούτῳ δὴ τρόπῳ προσαρμοζομένων ἀεὶ σχε-*
διῶν δυοῖν, τὰ πλεῖστα τῶν θηρίων ἐπὶ τούτων
11 *διεκομίσθη, τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀπέρ-*
ριψεν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτὰ διὰ τὸν φόβον· ὧν
τοὺς μὲν Ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας, τοὺς
12 *δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι. διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ*
τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων ἐξαίροντες ταύτας ὑπὲρ
τὸ ὑγρὸν καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ' ἐκφυσῶντες πᾶν
τὸ παρεμπῖπτον, ἀντέσχον, τὸ πολὺ καθ' ὕδατος
ὀρθοὶ ποιούμενοι τὴν πορείαν.
47 *Περαιωθέντων δὲ τῶν θηρίων, ἀναλαβὼν Ἀν-*
νίβας τοὺς ἐλέφαντας καὶ τοὺς ἱππεῖς προῆγε τού-
τοις ἀπουραγῶν παρὰ τὸν ποταμόν, ἀπὸ θαλάττης
ὡς ἐπὶ τὴν ἕω ποιούμενος τὴν πορείαν, ὡς εἰς τὴν
2 *μεσόγειον τῆς Εὐρώπης. ὁ δὲ Ῥοδανὸς ἔχει τὰς μὲν*
πηγὰς ὑπὲρ τὸν Ἀδριατικὸν μυχὸν πρὸς τὴν ἑσπέ-
ραν νευούσας, ἐν τοῖς ἀποκλίνουσι μέρεσι τῶν Ἄλ-
πεων ὡς πρὸς τὰς ἄρκτους, ῥεῖ δὲ πρὸς τὰς χειμε-
ρινὰς δύσεις, ἐκβάλλει δ' εἰς τὸ Σαρδῷον πέλαγος.

φέρεται δ' ἐπὶ πολὺ δι' αὐλῶνος, οὗ πρὸς μὲν τὰς 3
ἄρκτους Ἄρδυες Κελτοὶ κατοικοῦσι, τὴν δ' ἀπὸ με-
σημβρίας αὐτοῦ πλευρὰν ὁρίζουσι πᾶσαν αἱ πρὸς
ἄρκτον κεκλιμέναι τῶν Ἄλπεων παρώρειαι. τὰ δὲ 4
πεδία τὰ περὶ τὸν Πάδον, ὑπὲρ ὧν ἡμῖν εἴρηται
διὰ πλειόνων, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ῥοδανὸν αὐλῶνος
διαζευγνύουσιν αἱ τῶν προειρημένων ὀρῶν ἀκρώ-
ρειαι, λαμβάνουσαι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Μασσαλίας ὡς
ἐπὶ τὸν τοῦ παντὸς Ἀδρία μυχόν· ἃς τόθ' ὑπερά- 5
ρας Ἀννίβας ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ῥοδανὸν τόπων
ἐνέβαλεν εἰς Ἰταλίαν.

Ἔνιοι δὲ τῶν γεγραφότων περὶ τῆς ὑπερβολῆς 6
ταύτης, βουλόμενοι τοὺς ἀναγιγνώσκοντας ἐκπλήτ-
τειν τῇ περὶ τῶν προειρημένων τόπων παραδοξο-
λογίᾳ, λανθάνουσιν ἐκπίπτοντες εἰς δύο τὰ πάσης
ἱστορίας ἀλλοτριώτατα· καὶ γὰρ ψευδολογεῖν καὶ
μαχόμενα γράφειν αὑτοῖς ἀναγκάζονται. ἅμα μὲν 7
γὰρ τὸν Ἀννίβαν ἀμίμητόν τινα παρεισάγοντες στρα-
τηγὸν καὶ τόλμῃ καὶ προνοίᾳ τοῦτον ὁμολογουμέ-
νως ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν ἀλογιστότατον, ἅμα δὲ 8
καταστροφὴν οὐ δυνάμενοι λαμβάνειν οὐδ' ἔξοδον
τοῦ ψεύδους θεοὺς καὶ θεῶν παῖδας εἰς πραγματι-
κὴν ἱστορίαν παρεισάγουσιν. ὑποθέμενοι γὰρ τὰς 9
ἐρυμνότητας καὶ τραχύτητας τῶν Ἀλπίνων ὀρῶν
τοιαύτας ὥστε μὴ οἷον ἵππους καὶ στρατόπεδα, σὺν
δὲ τούτοις ἐλέφαντας, ἀλλὰ μηδὲ πεζοὺς εὐζώνους
εὐχερῶς ἂν διελθεῖν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἔρημον
τοιαύτην τινὰ περὶ τοὺς τόπους ὑπογράψαντες ἡμῖν
ὥστ' εἰ μὴ θεός ἤ τις ἥρως ἀπαντήσας τοῖς περὶ τὸν
Ἀννίβαν ὑπέδειξε τὰς ὁδούς, ἐξαπορήσαντας ἂν κατα-
φθαρῆναι πάντας, ὁμολογουμένως ἐκ τούτων εἰς ἑκά-
τερον τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων ἐμπίπτουσι.

48 πρῶτον μὲν γὰρ τίς ἂν φανείη στρατηγὸς ἀλογι-
2 στότερος Ἀννίβου καὶ σκαιότερος ἡγεμών, ὃς το-
σούτων ἡγούμενος δυνάμεων καὶ τὰς μεγίστας ἐλπί-
δας ἔχων ἐν τούτοις τοῦ κατορθώσειν τοῖς ὅλοις, οὔτε
τὰς ὁδοὺς οὔτε τοὺς τόπους, ὡς οὗτοί φασιν, οὔτε
ποῦ πορεύεται τὸ παράπαν οὔτε πρὸς τίνας ἐγίγνω-
3 σκε, τὸ δὲ πέρας οὐδ' εἰ καθόλου [τοὐναντίον]
4 δυνατοῖς ἐπιβάλλεται πράγμασιν; ἀλλ' ὅπερ οἱ τοῖς
ὅλοις ἐπταικότες καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐξαπο-
ροῦντες οὐχ ὑπομένουσιν, ὥστ' εἰς ἀπρονοήτους
καθιέναι τόπους μετὰ δυνάμεως, τοῦτο περιτιθέα-
σιν οἱ συγγραφεῖς Ἀννίβᾳ τῷ τὰς μεγίστας ἐλπίδας
ἀκεραίους ἔχοντι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων.
5 ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ἐρημίας, ἔτι δ' ἐρυμνό-
τητος καὶ δυσχωρίας τῶν τόπων ἔκδηλον ποιεῖ τὸ
6 ψεῦδος αὐτῶν. οὐχ ἱστορήσαντες γὰρ ὅτι συμβαί-
νει τοὺς Κελτοὺς τοὺς παρὰ τὸν Ῥοδανὸν ποτα-
μὸν οἰκοῦντας οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς πρὸ τῆς Ἀννί-
βου παρουσίας, οὐδὲ μὴν πάλαι, προσφάτως δέ,
μεγάλοις στρατοπέδοις ὑπερβάντας τὰς Ἄλπεις πα-
ρατετάχθαι μὲν Ῥωμαίοις, συνηγωνίσθαι δὲ Κελ-
τοῖς τοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία κατοικοῦσι, κα-
7 θάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐδηλώσαμεν, πρὸς
δὲ τούτοις οὐκ εἰδότες ὅτι πλεῖστον ἀνθρώπων φῦ-
λον κατ' αὐτὰς οἰκεῖν συμβαίνει τὰς Ἄλπεις, ἀλλ'
ἀγνοοῦντες ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἥρωά τινά φα-
8 σιν ἐπιφανέντα συνυποδεῖξαι τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς. ἐξ
ὧν εἰκότως ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ παραπλήσιον τοῖς
τραγῳδιογράφοις. καὶ γὰρ ἐκείνοις πᾶσαι αἱ κατα-
στροφαὶ τῶν δραμάτων προσδέονται θεοῦ καὶ μη-
χανῆς διὰ τὸ τὰς πρώτας ὑποθέσεις ψευδεῖς καὶ
9 παραλόγους λαμβάνειν, τούς τε συγγραφέας ἀνάγκη

τὸ παραπλήσιον πάσχειν καὶ ποιεῖν ἥρωάς τε καὶ
θεοὺς ἐπιφαινομένους, ἐπειδὰν τὰς ἀρχὰς ἀπιθά-
νους καὶ ψευδεῖς ὑποστήσωνται. πῶς γὰρ οἷόν τε
παραλόγοις ἀρχαῖς εὔλογον ἐπιθεῖναι τέλος; Ἀννί- 10
βας γε μήν, οὐχ ὡς οὗτοι γράφουσι, λίαν δὲ περὶ
ταῦτα πραγματικῶς ἐχρῆτο ταῖς ἐπιβολαῖς. καὶ γὰρ 11
τὴν τῆς χώρας ἀρετήν, εἰς ἣν ἐπεβάλετο καθιέναι,
καὶ τὴν τῶν ὄχλων ἀλλοτριότητα πρὸς Ῥωμαίους
ἐξητάκει σαφῶς, εἴς τε τὰς μεταξὺ δυσχωρίας ὁδη-
γοῖς καὶ καθηγεμόσιν ἐγχωρίοις ἐχρῆτο τοῖς τῶν αὐ-
τῶν ἐλπίδων μέλλουσι κοινωνεῖν. ἡμεῖς δὲ περὶ 12
τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα διὰ τὸ περὶ τῶν
πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχό-
των τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι
καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτοὶ κεχρῆσθαι πορείᾳ
γνώσεως ἕνεκα καὶ θέας.

Οὐ μὴν ἀλλὰ Πόπλιος μὲν ὁ τῶν Ῥωμαίων στρα- 49
τηγὸς ἡμέραις ὕστερον τρισὶ τῆς ἀναζυγῆς τῆς τῶν
Καρχηδονίων παραγενόμενος ἐπὶ τὴν τοῦ ποταμοῦ
διάβασιν, καὶ καταλαβὼν ὡρμηκότας τοὺς ὑπεναν-
τίους, ἐξενίσθη μὲν ὡς ἐνδέχεται μάλιστα, πεπει- 2
σμένος οὐδέποτ' ἂν αὐτοὺς τολμῆσαι τῇδε ποιήσα-
σθαι τὴν εἰς Ἰταλίαν πορείαν, διὰ τὸ πλῆθος καὶ
τὴν ἀθεσίαν τῶν κατοικούντων τοὺς τόπους βαρ-
βάρων. θεωρῶν δὲ τετολμηκότας, αὖθις ἐπὶ τὰς 3
ναῦς ἠπείγετο, καὶ παραγενόμενος ἐνεβίβαζε τὰς
δυνάμεις. καὶ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἐξέπεμπεν ἐπὶ τὰς 4
ἐν Ἰβηρίᾳ πράξεις, αὐτὸς δὲ πάλιν ὑποστρέψας εἰς
Ἰταλίαν ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, σπεύδων καταταχῆσαι
τοὺς ὑπεναντίους διὰ Τυρρηνίας πρὸς τὴν τῶν Ἄλ-
πεων ὑπερβολήν. Ἀννίβας δὲ ποιησάμενος ἑξῆς 5
ἐπὶ τέτταρας ἡμέρας τὴν πορείαν ἀπὸ τῆς διαβά-

σεως ἧκε πρὸς τὴν καλουμένην Νῆσον, χώραν πο-
λύοχλον καὶ σιτοφόρον, ἔχουσαν δὲ τὴν προσηγο-
6 ρίαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συμπτώματος. ᾗ μὲν γὰρ ὁ
Ῥοδανός, ᾗ δὲ ὁ Ἰσάρας προσαγορευόμενος, ῥέον-
τες παρ' ἑκατέραν τὴν πλευράν, ἀποκορυφοῦσιν
αὐτῆς τὸ σχῆμα κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους σύμπτω-
7 σιν. ἔστι δὲ παραπλησία τῷ μεγέθει καὶ τῷ σχή-
ματι τῷ κατ' Αἴγυπτον καλουμένῳ Δέλτα, πλὴν
ἐκείνου μὲν θάλαττα τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὰς
τῶν ποταμῶν ῥύσεις ἐπιζευγνύσι, ταύτης δ' ὄρη
δυσπρόσοδα καὶ δυσέμβολα καὶ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν
8 ἀπρόσιτα. πρὸς ἣν ἀφικόμενος, καὶ καταλαβὼν ἐν
αὐτῇ δύο ἀδελφοὺς ὑπὲρ τῆς βασιλείας στασιάζον-
τας καὶ μετὰ στρατοπέδων ἀντικαθημένους ἀλλή-
9 λοις, ἐπισπωμένου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ παρακα-
λοῦντος εἰς τὸ συμπρᾶξαι καὶ συμπεριποιῆσαι τὴν
ἀρχὴν αὐτῷ, ὑπήκουσε, προδήλου σχεδὸν ὑπαρχού-
10 σης τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐσομένης αὐτῷ χρείας. διὸ
καὶ συνεπιθέμενος καὶ συνεκβαλὼν τὸν ἕτερον πολ-
11 λῆς ἐπικουρίας ἔτυχε παρὰ τοῦ κρατήσαντος· οὐ
γὰρ μόνον σίτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδείοις ἀφθό-
νως ἐχορήγησε τὸ στρατόπεδον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅπλων
τὰ παλαιὰ καὶ τὰ πεπονηκότα πάντα διαλλάξας ἐκαι-
12 νοποίησε πᾶσαν τὴν δύναμιν εὐκαίρως, ἔτι δὲ τοὺς
πλείστους ἐσθῆτι καὶ πρὸς τούτοις ὑποδέσει κοσμή-
σας μεγάλην εὐχρηστίαν παρέσχετο πρὸς τὰς τῶν
13 ὀρῶν ὑπερβολάς. τὸ δὲ μέγιστον, εὐλαβῶς διακει-
μένοις πρὸς τὴν διὰ τῶν Ἀλλοβρίγων καλουμένων
Γαλατῶν πορείαν ἀπουραγήσας μετὰ τῆς σφετέρας
δυνάμεως ἀσφαλῆ παρεσκεύασε τὴν δίοδον αὐτοῖς,
ἕως ἤγγισαν τῇ τῶν Ἄλπεων ὑπερβολῇ.

50 Ἀννίβας δ' ἐν ἡμέραις δέκα πορευθεὶς παρὰ τὸν

*ποταμὸν εἰς ὀκτακοσίους σταδίους ἤρξατο τῆς πρὸς
τὰς Ἄλπεις ἀναβολῆς, καὶ συνέβη μεγίστοις αὐτὸν
περιπεσεῖν κινδύνοις. ἕως μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιπέ-* 2
*δοις ἦσαν, ἀπείχοντο πάντες αὐτῶν οἱ κατὰ μέρος
ἡγεμόνες τῶν Ἀλλοβρίγων, τὰ μὲν τοὺς ἱππεῖς δε-
διότες, τὰ δὲ τοὺς παραπέμποντας βαρβάρους· ἐπειδὴ* 3
*δ' ἐκεῖνοι μὲν εἰς τὴν οἰκείαν ἀπηλλάγησαν, οἱ δὲ
περὶ τὸν Ἀννίβαν ἤρξαντο προάγειν εἰς τὰς δυσχω-
ρίας, τότε συναθροίσαντες οἱ τῶν Ἀλλοβρίγων ἡγε-
μόνες ἱκανὸν πλῆθος, προκατελάβοντο τοὺς εὐκαί-
ρους τόπους, δι' ὧν ἔδει τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν
κατ' ἀνάγκην ποιεῖσθαι τὴν ἀναβολήν. εἰ μὲν οὖν* 4
*ἔκρυψαν τὴν ἐπίνοιαν, ὁλοσχερῶς ἂν διέφθειραν τὸ
στράτευμα τῶν Καρχηδονίων· νῦν δὲ καταφανεῖς
γενόμενοι μεγάλα μὲν καὶ τοὺς περὶ Ἀννίβαν ἔβλα-
ψαν, οὐκ ἐλάττω δ' ἑαυτούς. γνοὺς γὰρ ὁ στρατη-* 5
*γὸς τῶν Καρχηδονίων ὅτι προκατέχουσιν οἱ βάρβα-
ροι τοὺς εὐκαίρους τόπους, αὐτὸς μὲν καταστρατο-
πεδεύσας πρὸς ταῖς ὑπερβολαῖς ἐπέμενε, προέπεμψε* 6
*δέ τινας τῶν καθηγουμένων αὐτοῖς Γαλατῶν χάριν
τοῦ κατασκέψασθαι τὴν τῶν ὑπεναντίων ἐπίνοιαν
καὶ τὴν ὅλην ὑπόθεσιν. ὧν πραξάντων τὸ συντα-* 7
*χθέν, ἐπιγνοὺς ὁ στρατηγὸς ὅτι τὰς μὲν ἡμέρας
ἐπιμελῶς παρευτακτοῦσι καὶ τηροῦσι τοὺς τόπους
οἱ πολέμιοι, τὰς δὲ νύκτας εἴς τινα παρακειμένην
πόλιν ἀπαλλάττονται, πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν
ἁρμοζόμενος συνεστήσατο πρᾶξιν τοιαύτην. ἀνα-* 8
*λαβὼν τὴν δύναμιν προῆγεν ἐμφανῶς, καὶ συνεγ-
γίσας ταῖς δυσχωρίαις οὐ μακρὰν τῶν πολεμίων
κατεστρατοπέδευσε. τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης,* 9
*συντάξας τὰ πυρὰ κάειν, τὸ μὲν πλεῖον μέρος τῆς
δυνάμεως αὐτοῦ κατέλιπε, τοὺς δ' ἐπιτηδειοτάτους*

εὐζώνους ποιήσας διῆλθε τὰ στενὰ τὴν νύκτα καὶ
κατέσχε τοὺς ὑπὸ τῶν πολεμίων προκαταληφθέντας
τόπους, ἀποκεχωρηκότων τῶν βαρβάρων κατὰ τὴν
51 συνήθειαν εἰς τὴν πόλιν. οὗ συμβάντος καὶ τῆς
ἡμέρας ἐπιγενομένης, οἱ βάρβαροι συνθεασάμενοι
τὸ γεγονὸς τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπέστησαν τῆς ἐπιβο-
2 λῆς· μετὰ δὲ ταῦτα θεωροῦντες τὸ τῶν ὑποζυγίων
πλῆθος καὶ τοὺς ἱππεῖς δυσχερῶς ἐκμηρυομένους
καὶ μακρῶς τὰς δυσχωρίας, ἐξεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ
3 συμβαίνοντος ἐξάπτεσθαι τῆς πορείας. τούτου δὲ
γενομένου, καὶ κατὰ πλείω μέρη προσπεσόντων τῶν
βαρβάρων, οὐχ οὕτως ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ὡς ὑπὸ τῶν
τόπων πολὺς ἐγίγνετο φθόρος τῶν Καρχηδονίων,
4 καὶ μάλιστα τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων. οὔ-
σης γὰρ οὐ μόνον στενῆς καὶ τραχείας τῆς προσ-
βολῆς, ἀλλὰ καὶ κρημνώδους, ἀπὸ παντὸς κινήμα-
τος καὶ πάσης ταραχῆς ἐφέρετο κατὰ τῶν κρημνῶν
5 ὁμόσε τοῖς φορτίοις πολλὰ τῶν ὑποζυγίων. καὶ μά-
λιστα τὴν τοιαύτην ταραχὴν ἐποίουν οἱ τραυματι-
ζόμενοι τῶν ἵππων· τούτων γὰρ οἱ μὲν ἀντίοι συμ-
πίπτοντες τοῖς ὑποζυγίοις, ὁπότε διαπτοηθεῖεν ἐκ
τῆς πληγῆς, οἱ δὲ κατὰ τὴν εἰς τοὔμπροσθεν ὁρ-
μὴν ἐξωθοῦντες πᾶν τὸ παραπῖπτον ἐν ταῖς δυσ-
6 χωρίαις, μεγάλην ἀπειργάζοντο ταραχήν. εἰς ἃ βλέ-
πων Ἀννίβας, καὶ συλλογιζόμενος ὡς οὐδὲ τοῖς δια-
φυγοῦσι τὸν κίνδυνον ἔστι σωτηρία τοῦ σκευοφόρου
διαφθαρέντος, ἀναλαβὼν τοὺς προκατασχόντας τὴν
νύκτα τὰς ὑπερβολὰς ὥρμησε παραβοηθήσων τοῖς
7 τῇ πορείᾳ προλαβοῦσιν. οὗ γενομένου πολλοὶ μὲν
τῶν πολεμίων ἀπώλλυντο διὰ τὸ ποιεῖσθαι τὴν
ἔφοδον ἐξ ὑπερδεξίων τὸν Ἀννίβαν, οὐκ ἐλάττους
8 δὲ καὶ τῶν ἰδίων· ὁ γὰρ κατὰ τὴν πορείαν θόρυβος

ἐξ ἀμφοῖν ηὔξετο διὰ τὴν τῶν προειρημένων κραυ-
γὴν καὶ συμπλοκήν. ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν πλείστους 9
τῶν Ἀλλοβρίγων ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς τρε-
ψάμενος ἠνάγκασε φυγεῖν εἰς τὴν οἰκείαν, τότε δὴ
τὸ μὲν ἔτι περιλειπόμενον πλῆθος τῶν ὑποζυγίων
καὶ τῶν ἵππων μόλις καὶ ταλαιπώρως διήνυε τὰς
δυσχωρίας, αὐτὸς δὲ συναθροίσας ὅσους ἐδύνατο 10
πλείστους ἐκ τοῦ κινδύνου, προσέβαλε πρὸς τὴν
πόλιν, ἐξ ἧς ἐποιήσαντο τὴν ὁρμὴν οἱ πολέμιοι.
καταλαβὼν δὲ σχεδὸν ἔρημον διὰ τὸ πάντας ἐκκλη- 11
θῆναι πρὸς τὰς ὠφελείας, ἐγκρατὴς ἐγένετο τῆς πό-
λεως. ἐκ δὲ τούτου πολλὰ συνέβη τῶν χρησίμων
αὐτῷ πρός τε τὸ παρὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον. πα- 12
ραυτίκα μὲν γὰρ ἐκομίσατο πλῆθος ἵππων καὶ ὑπο-
ζυγίων καὶ τῶν ἅμα τούτοις ἑαλωκότων ἀνδρῶν,
εἰς δὲ τὸ μέλλον ἔσχε μὲν καὶ σίτου καὶ θρεμμά-
των ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας εὐπορίαν, τὸ δὲ συν- 13
έχον, φόβον ἐνειργάσατο τοῖς ἑξῆς, πρὸς τὸ μὴ τολ-
μᾶν αὐτῷ ῥᾳδίως ἐγχειρεῖν μηδένα τῶν παρακειμέ-
νων ταῖς ἀναβολαῖς.

Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ ποιησάμενος τὴν παρεμβο- 52
λήν, καὶ μίαν ἐπιμείνας ἡμέραν, αὖθις ὥρμα. ταῖς 2
δ' ἑξῆς μέχρι μέν τινος ἀσφαλῶς διῆγε τὴν στρα-
τιάν· ἤδη δὲ τεταρταῖος ὢν αὖθις εἰς κινδύνους
παρεγένετο μεγάλους. οἱ γὰρ περὶ τὴν δίοδον οἰ- 3
κοῦντες συμφρονήσαντες ἐπὶ δόλῳ συνήντων αὐτῷ,
θαλλοὺς ἔχοντες καὶ στεφάνους· τοῦτο γὰρ σχεδὸν
πᾶσι τοῖς βαρβάροις ἐστὶ σύνθημα φιλίας, καθάπερ
τὸ κηρύκειον τοῖς Ἕλλησιν. εὐλαβῶς δὲ διακείμε- 4
νος πρὸς τὴν τοιαύτην πίστιν Ἀννίβας ἐξήτασε φι-
λοτίμως τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν καὶ τὴν ὅλην ἐπιβο-
λήν. τῶν δὲ φασκόντων καλῶς εἰδέναι καὶ τὴν τῆς 5

*πόλεως ἅλωσιν καὶ τὴν τῶν ἐγχειρησάντων αὐτὸν
ἀδικεῖν ἀπώλειαν, καὶ διασαφούντων ὅτι πάρεισι
διὰ ταῦτα, βουλόμενοι μήτε ποιῆσαι μήτε παθεῖν
δυσχερὲς μηδέν, ὑπισχνουμένων δὲ καὶ δώσειν ἐξ
6 αὐτῶν ὅμηρα, πολὺν μὲν χρόνον ηὐλαβεῖτο καὶ δυη-
πίστει τοῖς λεγομένοις, συλλογιζόμενος δὲ ὡς εἰ
λάβοι τὰ προτεινόμενα, τάχ᾽ ἂν ἴσως εὐλαβεστέ-
ρους καὶ πρᾳοτέρους ποιήσαι τοὺς παραγεγονότας,
μὴ προσδεξάμενος δὲ προδήλους ἕξει πολεμίους αὐ-
τούς, συγκατένευσε τοῖς λεγομένοις καὶ συνυπε-
7 κρίθη τίθεσθαι φιλίαν πρὸς αὐτούς. τῶν δὲ βαρ-
βάρων τὰ ὅμηρα παραδόντων καὶ θρέμμασι χορη-
γούντων ἀφθόνως, καὶ καθόλου διδόντων σφᾶς
αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἀπαρατηρήτως, ἐπὶ ποσὸν ἐπί-
στευσαν οἱ περὶ τὸν Ἀννίβαν, ὥστε καὶ καθηγεμό-
8 σιν αὐτοῖς χρῆσθαι πρὸς τὰς ἑξῆς δυσχωρίας. προ-
πορευομένων δ᾽ αὐτῶν ἐπὶ δύ᾽ ἡμέρας, συναθροι-
σθέντες οἱ προειρημένοι καὶ συνακολουθήσαντες
ἐπιτίθενται, φάραγγά τινα δύσβατον καὶ κρημνώδη
53 περαιουμένων αὐτῶν. ἐν ᾧ καιρῷ πάντας ἂν ἄρ-
δην ἀπολέσθαι συνέβη τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν, εἰ
μὴ δεδιότες ἀκμὴν ἐπὶ ποσὸν καὶ προορώμενοι τὸ
μέλλον τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοὺς ἱππεῖς εἶχον ἐν
τῇ πρωτοπορείᾳ, τοὺς δ᾽ ὁπλίτας ἐπὶ τῆς οὐραγίας.
2 τούτων δὲ ἐφεδρευόντων ἔλαττον συνέβη γενέσθαι
τὸ πάθος· οὗτοι γὰρ ἔστεξαν τὴν ἐπιφορὰν τῶν βαρ-
3 βάρων. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτου συγκυρήσαντος
πολύ τι πλῆθος καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων
4 καὶ τῶν ἵππων διεφθάρη. τῶν γὰρ τόπων ὑπερ-
δεξίων ὄντων τοῖς πολεμίοις, ἀντιπαράγοντες οἱ
βάρβαροι ταῖς παρωρείαις, καὶ τοῖς μὲν τὰς πέτρας
ἐπικυλίοντες, τοὺς δ᾽ ἐκ χειρὸς τοῖς λίθοις τύπτοντες,*

εἰς ὁλοσχερῆ διατροπὴν καὶ κίνδυνον ἦγον, οὕτως 5
ὥστ' ἀναγκασθῆναι τὸν Ἀννίβαν μετὰ τῆς ἡμισείας
δυνάμεως νυκτερεῦσαι περί τι λευκόπετρον ὀχυρὸν
χωρὶς τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων, ἐφεδρεύοντα
τούτοις, ἕως ἐν ὅλῃ τῇ νυκτὶ ταῦτα μόλις ἐξεμηρύ-
σατο τῆς χαράδρας. τῇ δ' ἐπαύριον τῶν πολεμίων 6
χωρισθέντων, συνάψας τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυ-
γίοις προῆγε πρὸς τὰς ὑπερβολὰς τὰς ἀνωτάτω τῶν
Ἄλπεων, ὁλοσχερεῖ μὲν οὐδενὶ περιπίπτων ἔτι συ-
στήματι τῶν βαρβάρων, κατὰ μέρη δὲ καὶ κατὰ τό-
πους παρενοχλούμενος ὑπ' αὐτῶν· ὧν οἱ μὲν ἀπὸ 7
τῆς οὐραγίας, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πρωτοπορείας ἀπέσπων
τῶν σκευοφόρων ἔνια, προσπίπτοντες εὐκαίρως.
μεγίστην δ' αὐτῷ παρείχετο χρείαν τὰ θηρία· καθ' 8
ὃν γὰρ τόπον ὑπάρχοι τῆς πορείας ταῦτα, πρὸς
τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἐτόλμων οἱ πολέμιοι προσιέναι,
τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι τῆς τῶν ζῴων φαντα-
σίας. ἐναταῖος δὲ διανύσας εἰς τὰς ὑπερβολὰς αὐτοῦ 9
κατεστρατοπέδευσε, καὶ δύ' ἡμέρας προσέμεινε, βου-
λόμενος ἅμα μὲν ἀναπαῦσαι τοὺς διασῳζομένους,
ἅμα δὲ προσδέξασθαι τοὺς ὑπολειπομένους. ἐν ᾧ 10
καιρῷ συνέβη πολλοὺς μὲν ἵππους τῶν ἀπεπτοημέ-
νων, πολλὰ δ' ὑποζύγια τῶν ἀπερριφότων τὰ φορ-
τία, παραδόξως ἀναδραμεῖν τοῖς στίβοις ἑπόμενα
καὶ συνάψαι πρὸς τὴν παρεμβολήν. τῆς δὲ χιόνος 54
ἤδη περὶ τοῖς ἄκροις ἀθροιζομένης διὰ τὸ συνάπτειν
τὴν τῆς Πλειάδος δύσιν, θεωρῶν τὰ πλήθη δυσθύ-
μως διακείμενα καὶ διὰ τὴν προγεγενημένην τα-
λαιπωρίαν καὶ διὰ τὴν ἔτι προσδοκωμένην, ἐπει- 2
ρᾶτο συναθροίσας παρακαλεῖν, μίαν ἔχων ἀφορμὴν
εἰς τοῦτο την τῆς Ἰταλίας ἐνάργειαν· οὕτω γὰρ ὑπε-
πεπτώκει τοῖς προειρημένοις ὄρεσιν ὥστε συνθεω-

ρουμένων ἀμφοῖν ἀκροπόλεως φαίνεσθαι διάθεσιν
3 ἔχειν τὰς Ἄλπεις τῆς ὅλης Ἰταλίας. διόπερ ἐνδει-
κνύμενος αὐτοῖς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία, καὶ κα-
θόλου τῆς εὐνοίας ὑπομιμνήσκων τῆς τῶν κατοι-
κούντων αὐτὰ Γαλατῶν, ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς Ῥώ-
μης αὐτῆς τόπον ὑποδεικνύων, ἐπὶ ποσὸν εὐθαρ-
4 σεῖς ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους. τῇ δ' ἐπαύριον ἀνα-
ζεύξας ἐνήρχετο τῆς καταβάσεως. ἐν ᾗ πολεμίοις
μὲν οὐκέτι περιέτυχε πλὴν τῶν λάθρᾳ κακοποιούν-
των, ὑπὸ δὲ τῶν τόπων καὶ τῆς χιόνος οὐ πολλῷ
λείποντας ἀπέβαλε τῶν κατὰ τὴν ἀνάβασιν φθαρέν-
5 των. οὔσης γὰρ στενῆς καὶ κατωφεροῦς τῆς κατα-
βάσεως, τῆς δὲ χιόνος ἄδηλον ποιούσης ἑκάστοις
τὴν ἐπίβασιν, πᾶν τὸ παραπεσὸν τῆς ὁδοῦ καὶ σφα-
6 λὲν ἐφέρετο κατὰ τῶν κρημνῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ ταύ-
την μὲν ὑπέφερον τὴν ταλαιπωρίαν, ἅτε συνήθεις
7 ὄντες ἤδη τοῖς τοιούτοις κακοῖς· ἅμα δὲ τῷ παρα-
γενέσθαι πρὸς τοιοῦτον τόπον, ὃν οὔτε τοῖς θηρί-
οις οὔτε τοῖς ὑποζυγίοις δυνατὸν ἦν παρελθεῖν διὰ
τὴν στενότητα, σχεδὸν ἐπὶ τρία ἡμιστάδια τῆς ἀπορ-
ρῶγος καὶ πρὸ τοῦ μὲν οὔσης, τότε δὲ καὶ μᾶλλον
ἔτι προσφάτως ἀπερρωγυίας, ἐνταῦθα πάλιν ἀθυ-
8 μῆσαι καὶ διατραπῆναι συνέβη τὸ πλῆθος. τὸ μὲν
οὖν πρῶτον ἐπεβάλετο περιελθεῖν τὰς δυσχωρίας ὁ
τῶν Καρχηδονίων στρατηγός· ἐπιγενομένης δὲ χιό-
νος καὶ ταύτην ἀδύνατον ποιούσης τὴν πορείαν,
55 ἀπέστη τῆς ἐπιβολῆς. τὸ γὰρ συμβαῖνον ἴδιον ἦν
καὶ παρηλλαγμένον. ἐπὶ γὰρ τὴν προϋπάρχουσαν
χιόνα καὶ διαμεμενηκυῖαν ἐκ τοῦ πρότερον χειμῶ-
νος ἄρτι τῆς ἐπιετοῦς πεπτωκυίας, ταύτην μὲν εὐ-
διάκοπον εἶναι συνέβαινε καὶ διὰ τὸ πρόσφατον
οὖσαν ἁπαλὴν ὑπάρχειν καὶ διὰ τὸ μηδέπω βάθος

ἔχειν. ὁπότε δὲ ταύτην διαπατήσαντες ἐπὶ τὴν ὑπο- 2
κάτω καὶ συνεστηκυῖαν ἐπιβαῖεν, οὐκέτι διέκοπτον,
ἀλλ' ἐπέπλεον ὀλισθάνοντες ἀμφοτέροις ἅμα τοῖς
ποσί, καθάπερ ἐπὶ τῇ γῇ συμβαίνει τοῖς διὰ τῶν
ἀκροπήλων πορευομένοις. τὸ δὲ συνεξακολουθοῦν 3
τούτοις ἔτι δυσχερέστερον ὑπῆρχεν. οἱ μὲν γὰρ ἄν- 4
δρες οὐ δυνάμενοι τὴν κάτω χιόνα διακόπτειν, ὁπότε
πεσόντες βουληθεῖεν ἢ τοῖς γόνασιν ἢ ταῖς χερσὶ
προσεξερείσασθαι πρὸς τὴν ἐξανάστασιν, τότε καὶ
μᾶλλον ἐπέπλεον ἅμα πᾶσι τοῖς ἐρείσμασιν, ἐπὶ
πολὺ κατωφερῶν ὄντων τῶν χωρίων· τὰ δ' ὑπο- 5
ζύγια διέκοπτεν, ὅτε πέσοι, τὴν κάτω χιόνα κατὰ
τὴν διανάστασιν, διακόψαντα δὲ ἔμενε μετὰ τῶν φορ-
τίων οἷον καταπεπηγότα διά τε τὸ βάρος καὶ διὰ
τὸ πῆγμα τῆς προϋπαρχούσης χιόνος. ὅθεν ἀπο- 6
στὰς τῆς τοιαύτης ἐλπίδος ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν
ῥάχιν, διαμησάμενος τὴν ἐπ' αὐτῇ χιόνα, καὶ μετὰ
ταῦτα παραστήσας τὰ πλήθη τὸν κρημνὸν ἐξῳκο-
δόμει μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας. τοῖς μὲν οὖν ὑπο- 7
ζυγίοις καὶ τοῖς ἵπποις ἱκανὴν ἐποίησε πάροδον ἐν
ἡμέρᾳ μιᾷ. διὸ καὶ ταῦτα μὲν εὐθέως διαγαγὼν
καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τοὺς ἐκφεύγοντας ἤδη
τὴν χιόνα τόπους διαφῆκε πρὸς τὰς νομάς, τοὺς δὲ 8
Νομάδας ἀνὰ μέρος προῆγε πρὸς τὴν οἰκοδομίαν,
καὶ μόλις ἐν ἡμέραις τρισὶ κακοπαθήσας διήγαγε τὰ
θηρία. καὶ τάδε συνέβαινε κακῶς ὑπὸ τοῦ λιμοῦ δια-
τεθεῖσθαι· τῶν γὰρ Ἄλπεων τὰ μὲν ἄκρα καὶ τὰ 9
πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ἀνήκοντα τελέως ἄδενδρα καὶ
ψιλὰ πάντ' ἐστὶ διὰ τὸ συνεχῶς ἐπιμένειν τὴν χιόνα
καὶ θέρους καὶ χειμῶνος, τὰ δ' ὑπὸ μέσην τὴν πα-
ρώρειαν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ὑλοφόρα καὶ δεν-
δροφόρα καὶ τὸ ὅλον οἰκήσιμά ἐστιν.

*Ἀννίβας δὲ συναθροίσας ὁμοῦ πᾶσαν τὴν δύνα-
μιν κατέβαινε, καὶ τριταῖος ἀπὸ τῶν προειρημένων
2 κρημνῶν διανύσας ἥψατο τῶν ἐπιπέδων, πολλοὺς
μὲν ἀπολωλεκὼς τῶν στρατιωτῶν ὑπό τε τῶν πολε-
μίων καὶ τῶν ποταμῶν ἐν τῇ καθόλου πορείᾳ, πολ-
λοὺς δ' ὑπὸ τῶν κρημνῶν καὶ τῶν δυσχωριῶν κατὰ
τὰς Ἄλπεις οὐ μόνον ἄνδρας, ἔτι δὲ πλείους ἵππους
3 καὶ ὑποζύγια. τέλος δὲ τὴν μὲν πᾶσαν πορείαν ἐκ
Καινῆς πόλεως ἐν πέντε μησὶ ποιησάμενος, τὴν δὲ
τῶν Ἄλπεων ὑπερβολὴν ἡμέραις πεντεκαίδεκα, κα-
τῆρε τολμηρῶς εἰς τὰ περὶ τὸν Πάδον πεδία καὶ τὸ
4 τῶν Ἰνσόμβρων ἔθνος, ἔχων διασωζόμενον μέρος τῆς
μὲν τῶν Λιβύων δυνάμεως πεζοὺς μυρίους καὶ δισ-
χιλίους, τῆς δὲ τῶν Ἰβήρων εἰς ὀκτακισχιλίους, ἱπ-
πεῖς δὲ τοὺς πάντας οὐ πλείους ἑξακισχιλίων, ὡς
αὐτὸς ἐν τῇ στήλῃ τῇ περὶ τοῦ πλήθους ἐχούσῃ
5 τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ Λακινίῳ διασαφεῖ. κατὰ δὲ τοὺς
αὐτοὺς καιρούς, ὡς ἐπάνω προεῖπα, Πόπλιος ἀπο-
λελοιπὼς τὰς δυνάμεις Γναΐῳ τῷ ἀδελφῷ, καὶ πα-
ρακεκληκὼς αὐτὸν ἔχεσθαι τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ πραγμά-
των καὶ πολεμεῖν ἐρρωμένως Ἀσδρούβᾳ, κατέπλευσε
6 μετ' ὀλίγων αὐτὸς εἰς Πίσας. ποιησάμενος δὲ τὴν
πορείαν διὰ Τυρρηνίας, καὶ παραλαβὼν τὰ παρὰ
τῶν ἑξαπελέκεων στρατόπεδα τὰ προκαθήμενα καὶ
προσπολεμοῦντα τοῖς Βοίοις, ἧκε πρὸς τὰ περὶ τὸν
Πάδον πεδία καὶ καταστρατοπεδεύσας ἐπεῖχε τοῖς
πολεμίοις, σπεύδων συμβαλεῖν εἰς μάχην.*

57 *Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴ καὶ τὴν διήγησιν καὶ τοὺς ἡγε-
μόνας ἀμφοτέρων καὶ τὸν πόλεμον εἰς Ἰταλίαν ἠγά-
γομεν, πρὸ τοῦ τῶν ἀγώνων ἄρξασθαι βραχέα βου-
λόμεθα περὶ τῶν ἁρμοζόντων τῇ πραγματείᾳ διελ-
2 θεῖν. ἴσως γὰρ δή τινες ἐπιζητήσουσι πῶς πεποιη-*

μένοι τὸν πλεῖστον λόγον ὑπὲρ τῶν κατὰ Λιβύην
καὶ κατ' Ἰβηρίαν τόπων οὔτε περὶ τοῦ καθ' Ἡρα-
κλείους στήλας στόματος οὐδὲν ἐπὶ πλεῖον εἰρήκα-
μεν οὔτε περὶ τῆς ἔξω θαλάττης καὶ τῶν ἐν ταύτῃ
συμβαινόντων ἰδιωμάτων, οὐδὲ μὴν περὶ τῶν Βρετ- 3
τανικῶν νήσων καὶ τῆς τοῦ καττιτέρου κατασκευῆς,
ἔτι δὲ τῶν ἀργυρείων καὶ χρυσείων τῶν κατὰ τὴν
Ἰβηρίαν, ὑπὲρ ὧν οἱ συγγραφεῖς ἀμφισβητοῦντες
πρὸς ἀλλήλους τὸν πλεῖστον διατίθενται λόγον.
ἡμεῖς δ' οὐχὶ νομίζοντες ἀλλότριον εἶναι τοῦτο τὸ 4
μέρος τῆς ἱστορίας διὰ τοῦτο παρελίπομεν, ἀλλὰ
πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενοι παρ' ἕκαστα διασπᾶν τὴν
διήγησιν οὐδ' ἀποπλανᾶν ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ὑπο-
θέσεως τοὺς φιληκοοῦντας, δεύτερον δὲ κρίνοντες 5
οὐ διερριμμένην οὐδ' ἐν παρέργῳ ποιήσασθαι τὴν
περὶ αὐτῶν μνήμην, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν καὶ τόπον
καὶ καιρὸν ἀπονείμαντες τῷ μέρει τούτῳ καθ' ὅσον
οἷοί τ' ἐσμὲν τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν ἐξηγήσα-
σθαι. διόπερ οὐ χρὴ θαυμάζειν οὐδ' ἐν τοῖς ἑξῆς, 6
ἐὰν ἐπί τινας τόπους ἐρχόμενοι τοιούτους παραλεί-
πωμεν τοῦτο τὸ μέρος διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας.
εἰ δέ τινες πάντως ἐπιζητοῦσι κατὰ τόπον καὶ κατὰ 7
μέρος τῶν τοιούτων ἀκούειν, ἴσως ἀγνοοῦσι παρα-
πλήσιόν τι πάσχοντες τοῖς λίχνοις τῶν δειπνητῶν.
καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρα- 8
κειμένων οὔτε κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς
ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέ-
λιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζον-
ται, πᾶν δὲ τοὐναντίον, οἵ τε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν 9
τὸ παραπλήσιον ποιοῦντες οὔτε τῆς παραυτίκα δια-
γωγῆς ἀληθινῶς οὔτε τῆς εἰς τὸ μέλλον ὠφελείας
στοχάζονται δεόντως.

58 Διότι μὲν οὖν εἰ καί τι τῶν τῆς ἱστορίας μερῶν
ἄλλο, καὶ τοῦτο προσδεῖ λόγου καὶ διορθώσεως ἀλη-
θινωτέρας, προφανὲς ἐκ πολλῶν, μάλιστα δ' ἐκ
2 τούτων. σχεδὸν γὰρ πάντων, εἰ δὲ μή γε, τῶν πλεί-
στων συγγραφέων πεπειραμένων μὲν ἐξηγεῖσθαι
τὰς ἰδιότητας καὶ θέσεις τῶν περὶ τὰς ἐσχατιὰς τό-
πων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἐν πολλοῖς δὲ τῶν
3 πλείστων διημαρτηκότων, παραλιπεῖν μὲν οὐδαμῶς
καθήκει, ῥητέον δέ τι πρὸς αὐτοὺς οὐκ ἐκ παρέρ-
4 γου καὶ διερριμμένως, ἀλλ' ἐξ ἐπιστάσεως, καὶ ῥη-
τέον οὐκ ἐπιτιμῶντας οὐδ' ἐπιπλήττοντας, ἐπαι-
νοῦντας δὲ μᾶλλον καὶ διορθουμένους τὴν ἄγνοιαν
αὐτῶν, γιγνώσκοντας ὅτι κἀκεῖνοι τῶν νῦν καιρῶν
ἐπιλαβόμενοι πολλὰ τῶν αὐτοῖς εἰρημένων εἰς διόρ-
5 θωσιν ἂν καὶ μετάθεσιν ἤγαγον. ἐν μὲν γὰρ τῷ
προγεγονότι χρόνῳ σπανίους ἂν εὕροι τις τῶν Ἑλ-
λήνων τοὺς ἐπιβεβλημένους πολυπραγμονεῖν τὰ κατὰ
6 τὰς ἐσχατιὰς διὰ τὸ τῆς ἐπιβολῆς ἀδύνατον. πολ-
λοὶ μὲν γὰρ ἦσαν οἱ κατὰ θάλατταν τότε κίνδυνοι
καὶ δυσεξαρίθμητοι, πολλαπλάσιοι δὲ τούτων οἱ
7 κατὰ γῆν. ἀλλ' εἰ καί τις ἢ κατ' ἀνάγκην ἢ κατὰ
προαίρεσιν ἐξίκοιτο πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμέ-
8 νης, οὐδ' οὕτως ἤνυε τὸ προκείμενον. δυσχερὲς
μὲν γὰρ ἐπὶ πλέον τινῶν αὐτόπτην γενέσθαι διὰ τὸ
τοὺς μὲν ἐκβεβαρβαρῶσθαι, τοὺς δ' ἐρήμους εἶναι
τόπους, ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ περὶ τῶν ὁραθέν-
των διὰ λόγου τι γνῶναι καὶ μαθεῖν διὰ τὸ τῆς
9 φωνῆς ἐξηλλαγμένον. ἐὰν δὲ καὶ γνῷ τις, ἔτι τῶν
πρὸ τοῦ δυσχερέστερον τὸ τῶν ἑορακότων τινὰ με-
τρίῳ χρῆσθαι τρόπῳ καὶ καταφρονήσαντα τῆς πα-
ραδοξολογίας καὶ τερατείας ἑαυτοῦ χάριν προτιμῆ-
σαι τὴν ἀλήθειαν καὶ μηδὲν τῶν παρὲξ ὄντων ἡμῖν

ἀναγγεῖλαι. διόπερ οὐ δυσχεροῦς, ἀλλ' ἀδυνάτου 59
σχεδὸν ὑπαρχούσης κατά γε τοὺς προγεγονότας και-
ροὺς τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας ὑπὲρ τῶν προειρημένων,
οὐκ εἴ τι παρέλιπον οἱ συγγραφεῖς ἢ διήμαρτον,
ἐπιτιμᾶν αὐτοῖς ἄξιον, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἔγνωσάν τι 2
καὶ προεβίβασαν τὴν ἐμπειρίαν τὴν περὶ τούτων ἐν
τοιούτοις καιροῖς, ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν αὐτοὺς
δίκαιον. ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς τῶν μὲν κατὰ τὴν 3
Ἀσίαν διὰ τὴν Ἀλεξάνδρου δυναστείαν, τῶν δὲ λοι-
πῶν τόπων διὰ τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχὴν σχεδὸν
ἁπάντων πλωτῶν καὶ πορευτῶν γεγονότων, ἀπο- 4
λελυμένων δὲ καὶ τῶν πρακτικῶν ἀνδρῶν τῆς περὶ
τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις φιλοτιμίας, ἐκ
δὲ τούτων τὰς μεγίστας ἀφορμὰς εἰληφότων εἰς τὸ
πολυπραγμονεῖν καὶ φιλομαθεῖν περὶ τῶν προειρη-
μένων, δέον ἂν εἴη καὶ βέλτιον γιγνώσκειν καὶ 5
ἀληθινώτερον ὑπὲρ τῶν πρότερον ἀγνοουμένων.
ὅπερ ἡμεῖς αὐτοί τε πειρασόμεθα ποιεῖν, λαβόντες 6
ἁρμόζοντα τόπον ἐν τῇ πραγματείᾳ τῷ μέρει τούτῳ,
τούς τε φιλοπευστοῦντας ὁλοσχερέστερον βουλησό-
μεθα συνεπιστῆσαι περὶ τῶν προειρημένων, ἐπειδὴ 7
καὶ τὸ πλεῖον τούτου χάριν ὑπεδεξάμεθα τὰς κακο-
παθείας καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς συμβάντας ἡμῖν ἐν
πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ
Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύταις ταῖς χώραις συγ-
κυροῦσαν θάλατταν, ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν 8
προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις γνώριμα ποιή-
σωμεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκου-
μένης. νῦν δ' ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν παρέκβασιν 9
τῆς διηγήσεως πειρασόμεθα δηλοῦν τοὺς γενομέ-
νους ἐκ παρατάξεως ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίοις καὶ Καρ-
χηδονίοις ἀγῶνας.

60 Τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῆς δυνάμεως, ὅπερ ἔχων
Ἀννίβας ἐνέβαλεν εἰς Ἰταλίαν, ἤδη δεδηλώκαμεν.
2 μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν καταστρατοπεδεύσας ὑπ' αὐ-
τὴν τὴν παρώρειαν τῶν Ἄλπεων τὰς μὲν ἀρχὰς
3 ἀνελάμβανε τὰς δυνάμεις. οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τῶν
ἀναβάσεων καὶ καταβάσεων, ἔτι δὲ τραχυτήτων τῶν
κατὰ τὰς ὑπερβολάς, δεινῶς ἐτεταλαιπωρήκει τὸ σύμ-
παν αὐτῷ στρατόπεδον, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν ἐπιτηδείων
σπάνει καὶ ταῖς τῶν σωμάτων ἀθεραπευσίαις κα-
4 κῶς ἀπήλλαττε. πολλοὶ δὲ καὶ καθυφεῖντο ἑαυτοὺς
ὁλοσχερῶς διὰ τὴν ἔνδειαν καὶ συνέχειαν τῶν πό-
νων. οὔτε γὰρ διακομίζειν εἰς τοσαύτας μυριάδας
διὰ τοιούτων τόπων δαψιλῆ τὰ πρὸς τὴν τροφὴν
οἷοί τ' ἦσαν, ἅ τε καὶ παρεκόμιζον ἅμα τῇ τῶν ὑπο-
ζυγίων καταφθορᾷ, καὶ τούτων τὰ πλεῖστα συνα-
5 πώλλυτο. διόπερ ὁρμήσας ἀπὸ τῆς τοῦ Ῥοδανοῦ
διαβάσεως, πεζοὺς μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους καὶ τρισ-
μυρίους ἔχων, ἱππεῖς δὲ πλείους ὀκτακισχιλίων,
σχεδόν που τὴν ἡμίσειαν τῆς δυνάμεως, καθάπερ
6 ἐπάνω προεῖπον, ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς διέφθειρεν. οἵ
γε μὴν σωθέντες καὶ ταῖς ἐπιφανείαις καὶ τῇ λοιπῇ
διαθέσει διὰ τὴν συνέχειαν τῶν προειρημένων πό-
7 νων οἷον ἀποτεθηριωμένοι πάντες ἦσαν. πολλὴν
οὖν ποιούμενος πρόνοιαν Ἀννίβας τῆς ἐπιμελείας
αὐτῶν ἀνεκτᾶτο καὶ τὰς ψυχὰς ἅμα καὶ τὰ σώματα
8 τῶν ἀνδρῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἵππων. μετὰ δὲ
ταῦτα, προσανειληφυίας ἤδη τῆς δυνάμεως, τῶν
Ταυρίνων, οἳ τυγχάνουσι πρὸς τῇ παρωρείᾳ κατοι-
κοῦντες, στασιαζόντων μὲν πρὸς τοὺς Ἴνσομβρας,
9 ἀπιστούντων δὲ τοῖς Καρχηδονίοις, τὸ μὲν πρῶ-
τον αὐτοὺς εἰς φιλίαν προυκαλεῖτο καὶ συμμαχίαν·
οὐχ ὑπακουόντων δέ, περιστρατοπεδεύσας τὴν βαρυ-

τάτην πόλιν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐξεπολιόρκησε. κα- 10
τασφάξας δὲ τοὺς ἐναντιωθέντας αὐτῷ τοιοῦτον
ἐνειργάσατο φόβον τοῖς σύνεγγυς κατοικοῦσι τῶν
βαρβάρων ὥστε πάντας ἐκ χειρὸς παραγίγνεσθαι,
διδόντας αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν. τὸ δὲ λοιπὸν πλῆ- 11
θος τῶν τὰ πεδία κατοικούντων Κελτῶν ἐσπού-
δαζε μὲν κοινωνεῖν τοῖς Καρχηδονίοις τῶν πραγμά-
των κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολήν· παρηλλαχότων δὲ 12
τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἤδη τοὺς πλείστους αὐ-
τῶν καὶ διακεκλεικότων, ἡσυχίαν ἦγον· τινὲς δὲ
καὶ συστρατεύειν ἠναγκάζοντο τοῖς Ῥωμαίοις. εἰς 13
ἃ βλέπων Ἀννίβας ἔκρινε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ προά-
γειν εἰς τοὔμπροσθεν καὶ πράττειν τι πρὸς τὸ θαρ-
ρῆσαι τοὺς βουλομένους μετέχειν σφίσι τῶν αὐτῶν
ἐλπίδων.

Προθέμενος δὲ ταῦτα, καὶ τὸν Πόπλιον ἀκούων 61
ἤδη διαβεβηκέναι τὸν Πάδον μετὰ τῶν δυνάμεων
καὶ σύνεγγυς εἶναι, τὸ μὲν πρῶτον ἠπίστει τοῖς
προσαγγελλομένοις, ἐνθυμούμενος μὲν ὅτι πρότε- 2
ρον ἡμέραις ὀλίγαις αὐτὸν ἀπέλιπε περὶ τὴν τοῦ
Ῥοδανοῦ διάβασιν, καὶ συλλογιζόμενος τὸν πλοῦν
τὸν ἀπὸ Μασσαλίας εἰς Τυρρηνίαν ὡς δυσπαρακό-
μιστος εἴη, πρὸς δὲ τούτοις τὴν πορείαν ἱστορῶν 3
τὴν ἀπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους διὰ τῆς Ἰταλίας
μέχρι πρὸς τὰς Ἄλπεις ὡς πολλὴ καὶ δυσδίοδος
ὑπάρχει στρατοπέδοις. πλειόνων δὲ καὶ σαφέστε- 4
ρον ἀεὶ προσαγγελλόντων, ἐθαύμαζε καὶ κατεπέ-
πληκτο τὴν ὅλην ἐπιβολὴν καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ
στρατηγοῦ. τὸ δὲ παραπλήσιον συνέβαινε πάσχειν 5
καὶ τὸν Πόπλιον· τὰς μὲν γὰρ ἀρχὰς οὐδ' ἐπιβαλέ-
σθαι τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων ἤλπισε πορείᾳ τὸν Ἀννί-
βαν δυνάμεσιν ἀλλοφύλοις· εἰ δὲ καὶ τολμήσαι, κα-

6 ταφθαρήσεσθαι προδήλως αὐτὸν ὑπελάμβανε. διό-
περ ἐν τοιούτοις ὢν διαλογισμοῖς, ὡς ἐπυνθάνετο
καὶ σεσῶσθαι καὶ πολιορκεῖν αὐτὸν ἤδη τινὰς πό-
λεις ἐν Ἰταλίᾳ, κατεπέπληκτο τὴν τόλμαν καὶ τὸ
7 παράβολον τἀνδρός. τὸ δ' αὐτὸ συνέβαινε καὶ τοῖς
ἐν τῇ Ῥώμῃ πεπονθέναι περὶ τῶν προσπιπτόντων.
8 ἄρτι γὰρ τῆς τελευταίας φήμης καταληγούσης ὑπὲρ
τῶν Καρχηδονίων ὅτι Ζάκανθαν εἰλήφασι, καὶ πρὸς
ταύτην βεβουλευμένων τὴν ἔννοιαν, καὶ τὸν μὲν
ἕνα τῶν στρατηγῶν ἐξαπεσταλκότων εἰς τὴν Λι-
βύην, ὡς αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα πολιορκήσοντα,
τὸν δ' ἕτερον εἰς Ἰβηρίαν, ὡς πρὸς Ἀννίβαν ἐκεῖ
διαπολεμήσοντα, παρῆν ἀγγελία διότι πάρεστιν Ἀν-
νίβας μετὰ δυνάμεως καὶ πολιορκεῖ τινας ἤδη πό-
9 λεις ἐν Ἰταλίᾳ. διότι παραδόξου φανέντος αὐτοῖς
τοῦ γιγνομένου, διαταραχθέντες παραχρῆμα πρὸς
τὸν Τιβέριον εἰς τὸ Λιλύβαιον ἐξαπέστελλον, δη-
λοῦντες μὲν τὴν παρουσίαν τῶν πολεμίων, οἰόμε-
νοι δὲ δεῖν ἀφέμενον τῶν προκειμένων κατὰ σπου-
10 δὴν βοηθεῖν τοῖς ἰδίοις πράγμασιν. ὁ δὲ Τιβέριος
τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ στόλου παραυτίκα συναθροίσας
ἐξέπεμψε, παραγγείλας ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν ὡς ἐπ'
οἴκου· τὰς δὲ πεζὰς δυνάμεις ἐξώρκισε διὰ τῶν χι-
λιάρχων, τάξας ἡμέραν ἐν ᾗ δεήσει πάντας ἐν
11 Ἀριμίνῳ γενέσθαι κοιταίους. αὕτη δ' ἔστι πόλις
παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐπὶ τῷ πέρατι κειμένη τῶν περὶ
12 τὸν Πάδον πεδίων ὡς ἀπὸ μεσημβρίας. πανταχό-
θεν δὲ τοῦ κινήματος ἅμα γιγνομένου, καὶ τῶν
συμβαινόντων πᾶσι παρὰ δόξαν προσπιπτόντων, ἦν
παρ' ἑκάστοις ἐπίστασις ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος οὐκ
εὐκαταφρόνητος.

62 Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον ἤδη συνεγγίζοντες

ἀλλήλοις Ἀννίβας καὶ Πόπλιος ἐπεβάλοντο παρα-
καλεῖν τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ἑκάτερος προθέμενος
τὰ πρέποντα τοῖς παροῦσι καιροῖς. Ἀννίβας μὲν 2
οὖν διὰ τοιοῦδέ τινος ἐνεχείρει τρόπου ποιεῖσθαι
τὴν παραίνεσιν. συναγαγὼν γὰρ τὰ πλήθη παρή- 3
γαγε νεανίσκους τῶν αἰχμαλώτων, οὓς εἰλήφει κα-
κοποιοῦντας τὴν πορείαν ἐν ταῖς περὶ τὰς Ἄλπεις
δυσχωρίαις. τούτους δὲ κακῶς διετίθετο, παρα- 4
σκευαζόμενος πρὸς τὸ μέλλον· καὶ γὰρ δεσμοὺς εἶ-
χον βαρεῖς καὶ τῷ λιμῷ συνέσχηντο καὶ ταῖς πλη-
γαῖς αὐτῶν τὰ σώματα διέφθαρτο. καθίσας οὖν 5
τούτους εἰς τὸ μέσον προέθηκε πανοπλίας Γαλατι-
κάς, οἵαις εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, ὅταν μονο-
μαχεῖν μέλλωσι, κατακοσμεῖσθαι· πρὸς δὲ τούτοις
ἵππους παρέστησε καὶ σάγους εἰσήνεγκε πολυτελεῖς.
κἄπειτα τῶν νεανίσκων ἤρετο τίνες αὐτῶν βούλον- 6
ται διαγωνίσασθαι πρὸς ἀλλήλους, ἐφ' ᾧ τὸν μὲν
νικήσαντα τὰ προκείμενα λαμβάνειν ἆθλα, τὸν δ'
ἡττηθέντα τῶν παρόντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, τε-
λευτήσαντα τὸν βίον. πάντων δ' ἀναβοησάντων 7
ἅμα καὶ δηλούντων ὅτι βούλονται μονομαχεῖν, κλη-
ρώσασθαι προσέταξε, καὶ δύο τοὺς λαχόντας κα-
θοπλισαμένους ἐκέλευσε μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους.
παραυτίκα μὲν οὖν ἀκούσαντες οἱ νεανίσκοι ταῦτα, 8
καὶ τὰς χεῖρας ἐξαίροντες, εὔχοντο τοῖς θεοῖς, σπεύ-
δων ἕκαστος αὐτὸς γενέσθαι τῶν λαχόντων. ἐπεὶ 9
δ' ἐδηλώθη τὰ κατὰ τὸν κλῆρον, ἦσαν οἱ μὲν εἰ-
ληχότες περιχαρεῖς, οἱ δ' ἄλλοι τοὐναντίον. γενο- 10
μένης δὲ τῆς μάχης οὐχ ἧττον ἐμακάριζον οἱ περι-
λειπόμενοι τῶν αἰχμαλώτων τὸν τεθνεῶτα τοῦ νε-
νικηκότος, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐκείνου
μὲν ἀπολελυμένου, σφᾶς δ' αὐτοὺς ἀκμὴν ὑπομέ-

11 νοντας. ἦν δὲ παραπλησία καὶ περὶ τοὺς πολλοὺς
τῶν Καρχηδονίων ἡ διάληψις· ἐκ παραθέσεως γὰρ
θεωρουμένης τῆς τῶν ἀγομένων καὶ ζώντων ταλαι-
πωρίας, τούτους μὲν ἠλέουν, τὸν δὲ τεθνεῶτα πάν-
63 τες ἐμακάριζον. Ἀννίβας δὲ διὰ τῶν προειρημένων
τὴν προκειμένην διάθεσιν ἐνεργασάμενος ταῖς τῶν
2 δυνάμεων ψυχαῖς, μετὰ ταῦτα προελθὼν αὐτὸς
τούτου χάριν ἔφη παρεισάγειν τοὺς αἰχμαλώτους,
ἵν' ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων συμπτωμάτων ἐναργῶς θεα-
σάμενοι τὸ συμβαῖνον βέλτιον ὑπὲρ τῶν σφίσι πα-
3 ρόντων βουλεύωνται πραγμάτων. εἰς παραπλήσιον
γὰρ αὐτοὺς ἀγῶνα καὶ καιρὸν τὴν τύχην συγκε-
κλεικέναι καὶ παραπλήσια τοῖς νῦν ἆθλα προτε-
4 θεικέναι. δεῖν γὰρ ἢ νικᾶν ἢ θνήσκειν ἢ τοῖς
ἐχθροῖς ὑποχειρίους γενέσθαι ζῶντας. εἶναι δ' ἐκ
μὲν τοῦ νικᾶν ἆθλον οὐχ ἵππους καὶ σάγους, ἀλλὰ
τὸ πάντων ἀνθρώπων γενέσθαι μακαριωτάτους, κρα-
5 τήσαντας τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας, ἐκ δὲ τοῦ μα-
χομένους τι παθεῖν διαγωνιζομένους ἕως τῆς ἐσχά-
της ἀναπνοῆς ὑπὲρ τῆς καλλίστης ἐλπίδος μεταλ-
λάξαι τὸν βίον ἐν χειρῶν νόμῳ, μηδενὸς κακοῦ λα-
6 βόντας πεῖραν, τοῖς δ' ἡττωμένοις καὶ διὰ τὴν πρὸς
τὸ ζῆν ἐπιθυμίαν ὑπομένουσι φεύγειν ἢ κατ' ἄλ-
λον τινὰ τρόπον ἑλομένοις τὸ ζῆν παντὸς κακοῦ καὶ
7 πάσης ἀτυχίας μετασχεῖν. οὐδένα γὰρ οὕτως ἀλό-
γιστον οὐδὲ νωθρὸν αὐτῶν ὑπάρχειν, ὃς μνημο-
νεύων μὲν τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ τῆς διηνυσμένης
ἐκ τῶν πατρίδων, μνημονεύων δὲ τοῦ πλήθους τῶν
μεταξὺ πολεμίων, εἰδὼς δὲ τὰ μεγέθη τῶν ποταμῶν
ὧν διεπέρασεν, ἐλπίσαι ποτ' ἂν ὅτι φεύγων εἰς τὴν
8 οἰκείαν ἀφίξεται. διόπερ ᾤετο δεῖν αὐτούς, ἀπο-
κεκομμένης καθόλου τῆς τοιαύτης ἐλπίδος, τὴν αὐτὴν

διάληψιν ποιεῖσθαι περὶ τῶν καθ' αὑτοὺς πραγμά-
των ἥνπερ ἀρτίως ἐποιοῦντο περὶ τῶν ἀλλοτρίων
συμπτωμάτων. καθάπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνων τὸν μὲν 9
νικήσαντα καὶ τεθνεῶτα πάντες ἐμακάριζον, τοὺς
δὲ ζῶντας ἠλέουν, οὕτως ᾤετο δεῖν καὶ περὶ τῶν
καθ' αὑτοὺς διαλαμβάνειν, καὶ πάντας ἰέναι πρὸς
τοὺς ἀγῶνας, μάλιστα μὲν νικήσοντας, ἂν δὲ μὴ
τοῦτ' ᾖ δυνατόν, ἀποθανουμένους. τὴν δὲ τοῦ ζῆν 10
ἡττημένους ἐλπίδα κατὰ μηδένα τρόπον ἠξίου λαμ-
βάνειν ἐν νῷ. τούτῳ γὰρ χρησαμένων αὐτῶν τῷ 11
λογισμῷ καὶ τῇ προθέσει ταύτῃ καὶ τὸ νικᾶν ἅμα καὶ
τὸ σώζεσθαι προδήλως σφίσι συνεξακολουθήσειν.
πάντας γὰρ τοὺς ἢ κατὰ προαίρεσιν ἢ κατ' ἀνάγ- 12
κην τοιαύτῃ προθέσει κεχρημένους οὐδέποτε διε-
ψεῦσθαι τοῦ κρατεῖν τῶν ἀντιταξαμένων. ὅταν δὲ 13
δὴ καὶ τοῖς πολεμίοις συμβαίνῃ τὴν ἐναντίαν ἐλ-
πίδα ταύτης ὑπάρχειν, ὃ νῦν ἐστι περὶ Ῥωμαίους,
ὥστε φεύγουσι πρόδηλον εἶναι τοῖς πλείστοις τὴν
σωτηρίαν, παρακειμένης αὐτοῖς τῆς οἰκείας, δῆλον
ὡς ἀνυπόστατος γένοιτ' ἂν ἡ τῶν ἀπηλπικότων τόλμα.
τῶν δὲ πολλῶν ἀποδεχομένων τό τε παράδειγμα 14
καὶ τοὺς λόγους, καὶ λαμβανόντων ὁρμὴν καὶ πα-
ράστασιν οἵαν ὁ παρακαλῶν ἐσπούδαζε, τότε μὲν
ἐπαινέσας αὐτοὺς διαφῆκε, τῇ δ' ἐπαύριον ἀναζυ-
γὴν ἅμα τῷ φωτὶ παρήγγειλε.

Πόπλιος δὲ περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας τὸν Πάδον 64
ποταμὸν ἤδη πεπεραιωμένος, τὸν δὲ Τίκινον κρί-
νων εἰς τοὔμπροσθεν διαβαίνειν, τοῖς μὲν ἐπιτη-
δείοις γεφυροποιεῖν παρήγγειλε, τὰς δὲ λοιπὰς δυ-
νάμεις συναγαγὼν παρεκάλει. τὰ μὲν οὖν πολλὰ 2
τῶν λεγομένων ἦν περί τε τοῦ τῆς πατρίδος ἀξιώ-
ματος καὶ τῶν προγονικῶν πράξεων, τὰ δὲ τοῦ

3 παρεστῶτος καιροῦ τοιάδε. ἔφη γὰρ δεῖν καὶ μηδε-
μίαν μὲν εἰληφότας πεῖραν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν
ὑπεναντίων, αὐτὸ δὲ τοῦτο γιγνώσκοντας ὅτι μέλ-
λουσι πρὸς Καρχηδονίους κινδυνεύειν, ἀναμφισβή-
4 τητον ἔχειν τὴν τοῦ νικᾶν ἐλπίδα, καὶ καθόλου δει-
νὸν ἡγεῖσθαι καὶ παράλογον, εἰ τολμῶσι Καρχηδό-
νιοι Ῥωμαίοις ἀντοφθαλμεῖν, πολλάκις μὲν ὑπ' αὐ-
τῶν ἡττημένοι, πολλοὺς δ' ἐξενηνοχότες φόρους,
μόνον δ' οὐχὶ δουλεύοντες αὐτοῖς ἤδη τοσούτους
5 χρόνους. ὅταν δὲ χωρὶς τῶν προειρημένων καὶ τῶν
νῦν παρόντων ἀνδρῶν ἔχωμεν ἐπὶ ποσὸν πεῖραν
ὅτι οὐ τολμῶσι κατὰ πρόσωπον ἰδεῖν ἡμᾶς, τίνα
χρὴ διάληψιν ποιεῖσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος τοὺς
6 ὀρθῶς λογιζομένους; καὶ μὴν οὔτε τοὺς ἱππεῖς
συμπεσόντας τοῖς παρ' αὐτῶν ἱππεῦσι περὶ τὸν
Ῥοδανὸν ποταμὸν ἀπαλλάξαι καλῶς, ἀλλὰ πολ-
λοὺς ἀποβαλόντας αὐτῶν φυγεῖν αἰσχρῶς μέχρι τῆς
7 ἰδίας παρεμβολῆς, τόν τε στρατηγὸν αὐτῶν καὶ τὴν
σύμπασαν δύναμιν, ἐπιγνόντας τὴν παρουσίαν τῶν
ἡμετέρων στρατιωτῶν, φυγῇ παραπλησίαν ποιήσα-
σθαι τὴν ἀποχώρησιν, καὶ παρὰ τὴν αὐτῶν προαί-
ρεσιν διὰ τὸν φόβον κεχρῆσθαι τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων
8 πορείᾳ. παρεῖναι δὲ καὶ νῦν ἔφη τὸν Ἀννίβαν,
κατεφθαρκότα μὲν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δυνάμεως,
τὸ δὲ περιλειπόμενον ἀδύνατον καὶ δύσχρηστον
ἔχοντα διὰ τὴν κακουχίαν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἵπ-
πων τοὺς μὲν πλείστους ἀπολωλεκότα, τοὺς δὲ λοι-
ποὺς ἠχρειωκότα διὰ τὸ μῆκος καὶ τὴν δυσχέρειαν
9 τῆς ὁδοῦ. δι' ὧν ἐπιδεικνύειν ἐπειρᾶτο διότι μόνον
10 ἐπιφανῆναι δεῖ τοῖς πολεμίοις. μάλιστα δ' ἠξίου
θαρρεῖν αὐτοὺς βλέποντας εἰς τὴν αὐτοῦ παρου-
σίαν· οὐδέποτε γὰρ ἂν ἀπολιπὼν τὸν στόλον καὶ

τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ πράξεις, ἐφ' ἃς ἀπεστάλη, δεῦρο
μετὰ τοιαύτης ἐλθεῖν σπουδῆς, εἰ μὴ καὶ λίαν ἐκ
τῶν κατὰ λόγον ἑώρα τὴν πρᾶξιν ταύτην ἀναγκαίαν
μὲν οὖσαν τῇ πατρίδι, πρόδηλον δ' ἐν αὐτῇ τὴν
νίκην ὑπάρχουσαν. πάντων δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ λέ- 11
γοντος πίστιν καὶ διὰ τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν
ἐκθύμως ἐχόντων πρὸς τὸ κινδυνεύειν, ἀποδεξά-
μενος αὐτῶν τὴν ὁρμὴν διαφῆκε, προσπαρακαλέσας
ἑτοίμους εἶναι πρὸς τὸ παραγγελλόμενον.

Τῇ δὲ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ προῆγον ἀμφότεροι 65
παρὰ τὸν ποταμὸν ἐκ τοῦ πρὸς τὰς Ἄλπεις μέρους,
ἔχοντες εὐώνυμον μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, δεξιὸν δὲ τὸν
ῥοῦν οἱ Καρχηδόνιοι. γνόντες δὲ τῇ δευτέρᾳ διὰ 2
τῶν προνομευόντων ὅτι σύνεγγύς εἰσιν ἀλλήλων,
τότε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσαντες ἔμειναν. τῇ 3
δ' ἐπαύριον πᾶσαν τὴν ἵππον ἀναλαβόντες ἀμφό-
τεροι, Πόπλιος δὲ καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκοντιστάς,
προῆγον διὰ τοῦ πεδίου, σπεύδοντες κατοπτεῦσαι
τὰς ἀλλήλων δυνάμεις. ἅμα δὲ τῷ πλησιάζειν αὐ- 4
τοῖς καὶ συνιδεῖν τὸν κονιορτὸν ἐξαιρόμενον, εὐ-
θέως συνετάττοντο πρὸς μάχην. ὁ μὲν οὖν Πό- 5
πλιος, προθέμενος τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς ἅμα
τούτοις Γαλατικοὺς ἱππεῖς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν με-
τώπῳ καταστήσας, προήει βάδην. ὁ δ' Ἀννίβας 6
τὴν μὲν κεχαλινωμένην ἵππον καὶ πᾶν τὸ στάσιμον
αὐτῆς κατὰ πρόσωπον τάξας ἀπήντα τοῖς πολεμί-
οις, τοὺς δὲ Νομαδικοὺς ἱππεῖς ἀφ' ἑκατέρου τοῦ
κέρατος ἡτοιμάκει πρὸς κύκλωσιν. ἀμφοτέρων δὲ 7
καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἱππέων φιλοτίμως δια-
κειμένων πρὸς τὸν κίνδυνον, τοιαύτην συνέβη γε-
νέσθαι τὴν πρώτην σύμπτωσιν ὥστε τοὺς ἀκον-
τιστὰς μὴ φθάσαι τὸ πρῶτον ἐκβαλόντας βέλος,

*φεύγειν δ' ἐγκλίναντας εὐθέως διὰ τῶν διαστημά-
των ὑπὸ τὰς παρ' αὐτῶν ἴλας, καταπλαγέντας τὴν
ἐπιφορὰν καὶ περιδεεῖς γενομένους μὴ συμπατηθῶ-
8 σιν ὑπὸ τῶν ἐπιφερομένων ἱππέων. οἱ μὲν οὖν
κατὰ πρόσωπον ἀλλήλοις συμπεσόντες ἐπὶ πολὺν
9 χρόνον ἐποίουν ἰσόρροπον τὸν κίνδυνον· ὁμοῦ γὰρ
ἦν ἱππομαχία καὶ πεζομαχία διὰ τὸ πλῆθος τῶν πα-
10 ρακαταβαινόντων ἀνδρῶν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. τῶν
δὲ Νομάδων κυκλωσάντων καὶ κατόπιν ἐπιπεσόν-
των, οἱ μὲν πεζακοντισταὶ τὸ πρῶτον διαφυγόντες
τὴν σύμπτωσιν τῶν ἱππέων τότε συνεπατήθησαν
ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἐπιφορᾶς τῶν Νομάδων·
11 οἱ δὲ κατὰ πρόσωπον ἐξ ἀρχῆς διαμαχόμενοι πρὸς
τοὺς Καρχηδονίους, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπολωλε-
κότες, ἔτι δὲ πλείους τῶν Καρχηδονίων διεφθαρ-
κότες, συνεπιθεμένων ἀπ' οὐρᾶς τῶν Νομάδων,
ἐτράπησαν, οἱ μὲν πολλοὶ σποράδες, τινὲς δὲ περὶ
τὸν ἡγεμόνα συστραφέντες.*

66 *Πόπλιος μὲν οὖν ἀναζεύξας προῆγε διὰ τῶν πε-
δίων ἐπὶ τὴν τοῦ Πάδου γέφυραν, σπεύδων φθά-
2 σαι διαβιβάσας τὰ στρατόπεδα. θεωρῶν γὰρ τοὺς
μὲν τόπους ἐπιπέδους ὄντας, τοὺς δ' ὑπεναντίους ἱπ-
ποκρατοῦντας, αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον ὑπὸ τοῦ τραύ-
ματος, εἰς ἀσφαλὲς ἔκρινε δεῖν ἀποκαταστῆσαι τὰς
3 δυνάμεις. Ἀννίβας δὲ μέχρι μέν τινος ὑπέλαβε
τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις αὐτοὺς διακινδυνεύσειν·
συνιδὼν δὲ κεκινηκότας ἐκ τῆς παρεμβολῆς, ἕως
μὲν τοῦ πρώτου ποταμοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ γεφύ-
4 ρας ἐπηκολούθει, καταλαβὼν δὲ τὰς μὲν πλείστας
τῶν σανίδων ἀνεσπασμένας, τοὺς δὲ φυλάττοντας
τὴν γέφυραν ἔτι περὶ τὸν ποταμὸν ὑπολειπομένους,
τούτων μὲν ἐγκρατὴς ἐγένετο, σχεδὸν ἑξακοσίων*

ὄντων τὸν ἀριθμόν· τοὺς δὲ λοιποὺς ἀκούων ἤδη 5
πολὺ προειληφέναι, μεταβαλόμενος αὖθις εἰς τἀναν-
τία παρὰ τὸν ποταμὸν ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, σπεύ-
δων ἐπὶ τόπον εὐγεφύρωτον ἀφικέσθαι τοῦ Πάδου.
καταλύσας δὲ δευτεραῖος καὶ γεφυρώσας τοῖς πο- 6
ταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν Ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέ-
ταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος, αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐ-
θέως ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ
τῶν σύνεγγυς τόπων. ἅμα γὰρ τῷ γενέσθαι τὸ προ- 7
τέρημα πάντες ἔσπευδον οἱ παρακείμενοι Κελτοὶ
κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν καὶ φίλοι γίγνεσθαι
καὶ χορηγεῖν καὶ συστρατεύειν τοῖς Καρχηδονίοις.
ἀποδεξάμενος δὲ τοὺς παρόντας φιλανθρώπως καὶ 8
κομισάμενος τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ πέραν, προῆγε
παρὰ τὸν ποταμόν, τὴν ἐναντίαν ποιούμενος τῇ
πρόσθεν παρόδῳ· κατὰ ῥοῦν γὰρ ἐποιεῖτο τὴν πο-
ρείαν, σπεύδων συνάψαι τοῖς ὑπεναντίοις. ὁ δὲ 9
Πόπλιος, περαιωθεὶς τὸν Πάδον καὶ στρατοπεδεύ-
σας περὶ πόλιν Πλακεντίαν, ἥτις ἦν ἀποικία Ῥω-
μαίων, ἅμα μὲν αὑτὸν ἐθεράπευε καὶ τοὺς ἄλλους
τραυματίας, ἅμα δὲ τὰς δυνάμεις εἰς ἀσφαλὲς ἀπη-
ρεῖσθαι νομίζων, ἦγε τὴν ἡσυχίαν. Ἀννίβας δὲ 10
παραγενόμενος δευτεραῖος ἀπὸ τῆς διαβάσεως ἐγγὺς
τῶν πολεμίων, τῇ τρίτῃ παρέταξε τὴν δύναμιν ἐν
συνόψει τοῖς ὑπεναντίοις. οὐδενὸς δὲ σφίσιν ἀν- 11
τεξάγοντος, κατεστρατοπέδευσε λαβὼν περὶ πεν-
τήκοντα στάδια τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν στρατο-
πέδων.

Οἱ δὲ συστρατευόμενοι Κελτοὶ τοῖς Ῥωμαίοις, 67
θεωροῦντες ἐπικυδεστέρας τὰς τῶν Καρχηδονίων
ἐλπίδας, συνταξάμενοι πρὸς ἀλλήλους, καιρὸν ἐπε-
τήρουν πρὸς ἐπίθεσιν, μένοντες ἐν ταῖς ἑαυτῶν

2 ἕκαστοι σκηναῖς. δειπνοποιησαμένων δὲ καὶ κατα-
κοιμηθέντων τῶν ἐν τῷ χάρακι, παρελθεῖν ἐάσαν-
τες τὸ πλεῖον μέρος τῆς νυκτὸς καθωπλισμένοι
περὶ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν ἐπιτίθενται τοῖς σύνεγ-
3 γυς τῶν Ῥωμαίων παραστρατοπεδεύουσι. καὶ πολ-
λοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, οὐκ ὀλίγους δὲ κατε-
τραυμάτισαν· τέλος δὲ τὰς κεφαλὰς ἀποτεμόντες
τῶν τεθνεώτων ἀπεχώρουν πρὸς τοὺς Καρχηδο-
νίους, ὄντες πεζοὶ μὲν εἰς δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ
4 μικρῷ λείποντες διακοσίων. Ἀννίβας δὲ φιλοφρό-
νως ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν παρουσίαν, τούτους
μὲν εὐθέως παρακαλέσας καὶ δωρεὰς ἑκάστοις τὰς
ἁρμοζούσας ἐπαγγειλάμενος ἐξέπεμψεν εἰς τὰς αὐ-
τῶν πόλεις, δηλώσοντας μὲν τὰ πεπραγμένα τοῖς
πολίταις, παρακαλέσοντας δὲ πρὸς τὴν αὑτοῦ συμ-
5 μαχίαν. ᾔδει γὰρ ὅτι πάντες κατ' ἀνάγκην αὐτῷ
κοινωνήσουσι τῶν πραγμάτων, ἐπιγνόντες τὸ γεγο-
νὸς ἐκ τῶν σφετέρων πολιτῶν παρασπόνδημα κατὰ
6 τῶν Ῥωμαίων. ἅμα δὲ τούτοις καὶ τῶν Βοίων πα-
ραγεγονότων, καὶ τοὺς τρεῖς ἄνδρας ἐγχειριζόντων
αὐτῷ τοὺς ἐπὶ τὴν διάδοσιν τῆς χώρας ὑπὸ Ῥω-
μαίων ἐξαπεσταλμένους, ὧν κατ' ἀρχὰς ἐκυρίευσαν
τοῦ πολέμου, παρασπονδήσαντες, καθάπερ ἐπάνω
7 προεῖπον, ἀποδεξάμενος Ἀννίβας τὴν εὔνοιαν αὐ-
τῶν, ὑπὲρ μὲν τῆς φιλίας καὶ συμμαχίας ἔθετο πρὸς
τοὺς παρόντας πίστεις· τούς γε μὴν ἄνδρας αὐτοῖς
ἀπέδωκε, παραγγείλας τηρεῖν, ἵν' ὑπὲρ τούτων
κομίσωνται τοὺς αὐτῶν ὁμήρους κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
πρόθεσιν.

8 Πόπλιος δὲ σχετλιάζων ἐπὶ τῷ γεγονότι παρα-
σπονδήματι, καὶ συλλογισάμενος ὅτι πάλαι τῶν Κελ-
τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀλλοτρίως διακειμένων, τούτων

ἐπιγεγονότων πάντας τοὺς πέριξ Γαλάτας συμβήσε-
ται πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἀπονεύειν, ἔγνω δεῖν
εὐλαβηθῆναι τὸ μέλλον. διόπερ ἐπιγενομένης τῆς 9
νυκτὸς ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ἀναζεύξας, ἐποιεῖτο τὴν
πορείαν ὡς ἐπὶ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν καὶ τοὺς
τούτῳ συνάπτοντας γεωλόφους, πιστεύων τῇ τε τῶν
τόπων ὀχυρότητι καὶ τοῖς παροικοῦσι τῶν συμμά-
χων. Ἀννίβας δὲ τὴν ἀναζυγὴν αὐτῶν ἐπιγνούς, 68
παραυτίκα μὲν τοὺς Νομαδικοὺς ἱππεῖς ἐξαπέστελλε,
μετ' οὐ πολὺ δὲ τοὺς ἄλλους, τούτοις δ' ἐκ ποδὸς
τὴν δύναμιν ἔχων αὐτὸς εἵπετο κατόπιν. οἱ μὲν 2
οὖν Νομάδες εἰς ἔρημον τὴν στρατοπεδείαν ἐμπε-
σόντες ταύτην ἐνεπίμπρασαν. ὃ δὴ καὶ σφόδρα 3
συνήνεγκε τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς εἴπερ οὗτοι κατὰ πό-
δας ἀκολουθήσαντες συνῆψαν ταῖς ἀποσκευαῖς, πολ-
λοὺς ἂν αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐν τοῖς ἐπιπέδοις
συνέβη διαφθαρῆναι. νῦν δ' οἱ πλείους ἔφθασαν 4
διαβάντες τὸν Τρεβίαν ποταμόν· τῶν δὲ καταλει-
φθέντων ἐπὶ τῆς οὐραγίας οἱ μὲν διεφθάρησαν,
οἱ δὲ ζῶντες ἑάλωσαν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων.

Πόπλιος μὲν οὖν διαβὰς τὸν προειρημένον πο- 5
ταμὸν ἐστρατοπέδευσε περὶ τοὺς πρώτους λόφους,
καὶ περιλαβὼν τάφρῳ καὶ χάρακι τὴν παρεμβολὴν 6
ἀνεδέχετο μὲν τὸν Τιβέριον καὶ τὰς μετ' ἐκείνου
δυνάμεις· ἐθεράπευε δ' αὑτὸν ἐπιμελῶς, σπουδά-
ζων, εἰ δύναιτο κοινωνῆσαι τοῦ μέλλοντος κινδύ-
νου. Ἀννίβας δὲ περὶ τετταράκοντα σταδίους ἀπο- 7
σχὼν τῶν πολεμίων, αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε. τὸ 8
δὲ τῶν Κελτῶν πλῆθος τὸ τὰ πεδία κατοικοῦν, συν-
εξεστηκος ταῖς τῶν Καρχηδονίων ἐλπίσι, δαψιλῶς μὲν
ἐχορήγει τὸ στρατόπεδον τοῖς ἐπιτηδείοις, ἕτοιμον
δ' ἦν παντὸς κοινωνεῖν ἔργου καὶ κινδύνου τοῖς

9 *περὶ τὸν Ἀννίβαν. οἱ δ᾽ ἐν τῇ Ῥώμῃ, προσπεπτω-*
κότων τῶν κατὰ τὴν ἱππομαχίαν, ἐξενίζοντο μὲν
τῷ τὸ συμβεβηκὸς εἶναι παρὰ τὴν προσδοκίαν, οὐ
μὴν ἠπόρουν γε σκήψεων πρὸς τὸ μὴ δοκεῖν αὐτοῖς
10 *ἧτταν εἶναι τὸ γεγονός, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ᾐτιῶντο τὴν*
τοῦ στρατηγοῦ προπέτειαν, οἱ δὲ τὴν τῶν Κελτῶν
ἐθελοκάκησιν, στοχαζόμενοι διὰ τῆς τελευταίας ἀπο-
11 *στάσεως. καθόλου δὲ τῶν πεζῶν στρατοπέδων ἀκε-*
ραίων ὄντων ἀκεραίους εἶναι διελάμβανον τὰς ὑπὲρ
12 *τῶν ὅλων ἐλπίδας. ὅθεν καὶ συνάψαντος τοῦ Τι-*
βερίου καὶ τῶν μετ᾽ ἐκείνου στρατοπέδων, καὶ δια-
πορευομένων διὰ τῆς Ῥώμης, ἐξ ἐπιφανείας ἐδόξα-
13 *ζον κριθήσεσθαι τὴν μάχην. ἀθροισθέντων δὲ τῶν*
στρατιωτῶν κατὰ τὸν ὅρκον εἰς Ἀρίμινον, ἀναλα-
βὼν αὐτοὺς ὁ στρατηγὸς προῆγε, σπεύδων συνά-
14 *ψαι τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον. συμμίξας δὲ καὶ κα-*
ταστρατοπεδεύσας παρ᾽ αὐτοῖς ταῖς οἰκείαις δυνά-
μεσι, τὸ μὲν πλῆθος ἀνελάμβανε τῶν ἀνδρῶν, ὡς
ἂν ἐκ Λιλυβαίου τετταράκοντα συνεχῶς ἡμέρας πε-
πεζοπορηκότων εἰς Ἀρίμινον· τὰς δὲ παρασκευὰς
15 *ἐποιεῖτο πάσας ὡς πρὸς μάχην. αὐτὸς δ᾽ ἐπιμελῶς*
συνήδρευε τῷ Ποπλίῳ, τὰ μὲν ἤδη γεγονότα πυν-
θανόμενος, περὶ δὲ τῶν παρόντων συνδιανοούμενος.

69 *Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀννίβας πραξι-*
κοπήσας πόλιν Κλαστίδιον, ἐνδόντος αὐτῷ τοῦ πε-
πιστευμένου παρὰ Ῥωμαίων, ἀνδρὸς Βρεντεσίνου,
2 *κατέσχε. γενόμενος δὲ κύριος τῆς τε φρουρᾶς καὶ*
τῆς τοῦ σίτου παραθέσεως, τούτῳ μὲν πρὸς τὸ πα-
ρὸν ἐχρήσατο, τοὺς δὲ παραληφθέντας ἄνδρας ἀβλα-
3 *βεῖς μεθ᾽ ἑαυτοῦ προῆγε, δεῖγμα βουλόμενος ἐκφέ-*
ρειν τῆς σφετέρας προαιρέσεως πρὸς τὸ μὴ δεδιό-
τας ἀπελπίζειν τὴν παρ᾽ αὐτῷ σωτηρίαν τοὺς ὑπὸ

τῶν καιρῶν καταλαμβανομένους. τὸν δὲ προδότην 4
ἐτίμησε μεγαλείως, ἐκκαλέσασθαι σπουδάζων τοὺς
ἐπὶ πραγμάτων ταττομένους πρὸς τὰς Καρχηδονίων
ἐλπίδας.

Μετὰ δὲ ταῦτα συνθεωρήσας τινὰς τῶν Κελτῶν, 5
οἳ κατῴκουν μεταξὺ τοῦ Πάδου καὶ τοῦ Τρεβία
ποταμοῦ, πεποιημένους μὲν καὶ πρὸς αὐτὸν φι-
λίαν, διαπεμπομένους δὲ καὶ πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πε-
πεισμένους τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τὴν παρ᾽ ἀμφοῖν
ἀσφάλειαν αὑτοῖς ὑπάρξειν, ἐξαποστέλλει πεζοὺς μὲν 6
δισχιλίους, ἱππεῖς δὲ Κελτοὺς καὶ Νομάδας εἰς χι-
λίους, προστάξας ἐπιδραμεῖν αὐτῶν τὴν χώραν.
τῶν δὲ πραξάντων τὸ προσταχθὲν καὶ πολλὴν πε- 7
ριβαλομένων λείαν, εὐθέως οἱ Κελτοὶ παρῆσαν ἐπὶ
τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, δεόμενοι σφίσι βοηθεῖν.
Τιβέριος δὲ καὶ πάλαι ζητῶν ἀφορμὴν τοῦ πράτ- 8
τειν τι, τότε λαβὼν πρόφασιν ἐξαπέστειλε τῶν μὲν
ἱππέων τὸ πλεῖστον μέρος, πεζοὺς δὲ σὺν τούτοις
ἀκοντιστὰς εἰς χιλίους. σπουδῇ δὲ τούτων προσ- 9
μιξάντων πέραν τοῦ Τρεβία καὶ διαμαχομένων τοῖς
πολεμίοις ὑπὲρ τῆς λείας, ἐτράπησαν οἱ Κελτοὶ σὺν
τοῖς Νομάσι καὶ τὴν ἀποχώρησιν ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν
ἐποιοῦντο χάρακα. ταχὺ δὲ συννοήσαντες τὸ γι- 10
γνόμενον οἱ προκαθήμενοι τῆς τῶν Καρχηδονίων
παρεμβολῆς ἐντεῦθεν ταῖς ἐφεδρείαις ἐβοήθουν
τοῖς πιεζομένοις· οὗ γενομένου τραπέντες οἱ Ῥω-
μαῖοι πάλιν ἐποιοῦντο τὴν ἀπόλυσιν εἰς τὴν ἑαυ-
τῶν παρεμβολήν. Τιβέριος δὲ συνορῶν τὸ γιγνό- 11
μενον, πάντας ἐπαφῆκε τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἀκον-
τιστάς. τούτου δὲ συμπεσόντος, αὖθις ἐγκλίναν-
τες οἱ Κελτοὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν ὑπεχώ-
ρουν. ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, ἀπαρά- 12

σκευος ὢν πρὸς τὸ κρίνειν τὰ ὅλα, καὶ νομί-
ζων δεῖν μηδέποτε χωρὶς προθέσεως μηδ᾽ ἐκ πά-
σης ἀφορμῆς ποιεῖσθαι τοὺς ὁλοσχερεῖς κινδύνους,
13 ὅπερ εἶναι φατέον ἡγεμόνος ἔργον ἀγαθοῦ, τότε
μὲν ἐπέσχε τοὺς παρ᾽ αὑτῶν συνεγγίσαντας τῷ χά-
ρακι, καὶ στῆναι μὲν ἐκ μεταβολῆς ἠνάγκασε, διώ-
κειν δὲ καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐκώλυσε,
διὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ σαλπικτῶν ἀνακαλούμενος.
14 οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βραχὺν ἐπισχόντες χρόνον ἀνέλυσαν,
ὀλίγους μὲν αὑτῶν ἀποβαλόντες, πλείους δὲ τῶν
Καρχηδονίων διεφθαρκότες.

70 Ὁ δὲ Τιβέριος μετεωρισθεὶς καὶ περιχαρὴς γε-
νόμενος ἐπὶ τῷ προτερήματι, φιλοτίμως εἶχε πρὸς
2 τὸ τὴν ταχίστην κρῖναι τὰ ὅλα. προέκειτο μὲν οὖν
αὐτῷ κατὰ τὴν ἰδίαν γνώμην χρῆσθαι τοῖς παροῦσι,
διὰ τὸ τὸν Πόπλιον ἀρρωστεῖν· ὅμως δὲ βουλόμε-
νος προσλαβέσθαι καὶ τὴν τοῦ συνάρχοντος γνώ-
3 μην, ἐποιεῖτο λόγους περὶ τούτων πρὸς αὐτόν. ὁ
δὲ Πόπλιος τὴν ἐναντίαν εἶχε διάληψιν περὶ τῶν
4 ἐνεστώτων· τὰ γὰρ στρατόπεδα χειμασκήσαντα βελ-
τίω τὰ παρ᾽ αὑτῶν ὑπελάμβανε γενήσεσθαι, τήν
τε τῶν Κελτῶν ἀθεσίαν οὐκ ἐμμενεῖν ἐν τῇ πίστει,
τῶν Καρχηδονίων ἀπραγούντων καὶ τὴν ἡσυχίαν
ἀναγκαζομένων ἄγειν, ἀλλὰ καινοτομήσειν τι πά-
5 λιν κατ᾽ ἐκείνων. πρὸς δὲ τούτοις αὐτὸς ὑγιασθεὶς
ἐκ τοῦ τραύματος ἀληθινὴν παρέξεσθαι χρείαν ἤλ-
6 πιξε τοῖς κοινοῖς πράγμασι. διὸ καὶ τοιούτοις χρώ-
μενος λογισμοῖς μένειν ἠξίου τὸν Τιβέριον ἐπὶ τῶν
7 προκειμένων. ὁ δὲ προειρημένος ᾔδει μὲν ἕκαστα
τούτων ἀληθινῶς λεγόμενα καὶ δεόντως, ὑπὸ δὲ
τῆς φιλοδοξίας ἐλαυνόμενος καὶ καταπιστεύων τοῖς
πράγμασι παραλόγως ἔσπευδε κρῖναι δι᾽ αὑτοῦ τὰ

ὅλα καὶ μήτε τὸν Πόπλιον δύνασθαι παρατυχεῖν
τῇ μάχῃ μήτε τοὺς ἐπικαθισταμένους στρατηγοὺς
φθάσαι παραλαβόντας τὴν ἀρχήν· οὗτος γὰρ ἦν ὁ
χρόνος. διόπερ οὐ τὸν τῶν πραγμάτων καιρὸν ἐκλε- 8
γόμενος, ἀλλὰ τὸν ἴδιον, ἔμελλε τοῦ δέοντος σφα-
λήσεσθαι προφανῶς. ὁ δ' Ἀννίβας, παραπλησίους 9
ἔχων ἐπινοίας Ποπλίῳ περὶ τῶν ἐνεστώτων, κατὰ
τοὐναντίον ἔσπευδε συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις, θέ-
λων πρῶτον μὲν ἀκεραίοις ἀποχρήσασθαι ταῖς τῶν
Κελτῶν ὁρμαῖς, δεύτερον ἀνασκήτοις καὶ νεοσυλ- 10
λόγοις συμβαλεῖν τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδοις,
τρίτον ἀδυνατοῦντος ἔτι τοῦ Ποπλίου ποιήσασθαι
τὸν κίνδυνον, τὸ δὲ μέγιστον πράττειν τι καὶ μὴ
προΐεσθαι διὰ κενῆς τὸν χρόνον. τῷ γὰρ εἰς ἀλλο- 11
τρίαν καθέντι χώραν στρατόπεδα καὶ παραδόξοις ἐγ-
χειροῦντι πράγμασιν εἷς τρόπος ἐστὶν οὗτος σωτη-
ρίας, τὸ συνεχῶς καινοποιεῖν ἀεὶ τὰς τῶν συμμά-
χων ἐλπίδας.

Ἀννίβας μὲν οὖν, εἰδὼς τὴν ἐσομένην ὁρμὴν τοῦ 12
Τιβερίου, πρὸς τούτοις ἦν. πάλαι δὲ συνεορακὼς 71
μεταξὺ τῶν στρατοπέδων τόπον, ἐπίπεδον μὲν καὶ
ψιλόν, εὐφυῆ δὲ πρὸς ἐνέδραν διά τι ῥεῖθρον ἔχον
ὀφρῦν, ἐπὶ δὲ ταύτης ἀκάνθας καὶ βάτους συνεχεῖς
ἐπιπεφυκότας, ἐγίγνετο πρὸς τῷ στρατηγεῖν τοὺς
ὑπεναντίους. ἔμελλε δ' εὐχερῶς λήσειν· οἱ γὰρ Ῥω- 2
μαῖοι πρὸς μὲν τοὺς ὑλώδεις τόπους ὑπόπτως εἶχον
διὰ τὸ τοὺς Κελτοὺς ἀεὶ τιθέναι τὰς ἐνέδρας ἐν τοῖς
τοιούτοις χωρίοις, τοῖς δ' ἐπιπέδοις καὶ ψιλοῖς ἀπε-
πίστευον, οὐκ εἰδότες ὅτι καὶ πρὸς τὸ λαθεῖν καὶ 3
πρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν τοὺς ἐνεδρεύσαντας εὐφυέ-
στεροι τυγχάνουσιν ὄντες τῶν ὑλωδῶν, διὰ τὸ δύ-
νασθαι μὲν ἐκ πολλοῦ προορᾶν πάντας τοὺς ἐνε-

δρεύοντας, εἶναι δ' ἐπιπροσθήσεις ἱκανὰς ἐν τοῖς
4 πλείστοις τόποις. τὸ γὰρ τυχὸν ῥεῖθρον μετὰ βρα-
χείας ὀφρύος, ποτὲ δὲ καὶ κάλαμοι καὶ πτέρεις καί
τι γένος ἀκανθῶν, οὐ μόνον πεζούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἱππεῖς ἐνίοτε δύναται κρύπτειν, ἐὰν βραχέα τις
προνοηθῇ τοῦ τὰ μὲν ἐπίσημα τῶν ὅπλων ὕπτια
τιθέναι πρὸς τὴν γῆν, τὰς δὲ περικεφαλαίας ὑπο-
5 τιθέναι τοῖς ὅπλοις. πλὴν ὅ γε τῶν Καρχηδονίων
στρατηγὸς κοινολογηθεὶς Μάγωνι ἀδελφῷ καὶ τοῖς
συνέδροις περὶ τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, συγκατατι-
6 θεμένων αὐτοῦ πάντων ταῖς ἐπιβολαῖς, ἅμα τῷ δει-
πνοποιήσασθαι τὸ στρατόπεδον ἀνακαλεσάμενος Μά-
γωνα τὸν ἀδελφόν, ὄντα νέον μέν, ὁρμῆς δὲ πλήρη
καὶ παιδομαθῆ περὶ τὰ πολεμικά, συνέστησε τῶν
7 ἱππέων ἄνδρας ἑκατὸν καὶ πεζοὺς τοὺς ἴσους. ἔτι
δὲ τῆς ἡμέρας οὔσης ἐξ ὅλου τοῦ στρατοπέδου ση-
μηνάμενος τοὺς εὐρωστοτάτους παρηγγέλκει δει-
8 πνοποιησαμένους ἥκειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν. πα-
ρακαλέσας δὲ καὶ παραστήσας τούτοις τὴν πρέπου-
σαν ὁρμὴν τῷ καιρῷ, παρήγγειλε δέκα τοὺς ἀν-
δρωδεστάτους ἕκαστον ἐπιλεξάμενον ἐκ τῶν ἰδίων
τάξεων ἥκειν εἴς τινα τόπον ἤδη τῆς στρατοπε-
9 δείας. τῶν δὲ πραξάντων τὸ συνταχθέν, τούτους
μὲν ὄντας ἱππεῖς χιλίους καὶ πεζοὺς ἄλλους το-
σούτους ἐξαπέστειλε νυκτὸς εἰς τὴν ἐνέδραν, συ-
στήσας ὁδηγοὺς καὶ τἀδελφῷ διαταξάμενος περὶ τοῦ
10 καιροῦ τῆς ἐπιθέσεως· αὐτὸς δ' ἅμα τῷ φωτὶ τοὺς
Νομαδικοὺς ἱππεῖς συναγαγών, ὄντας φερεκάκους
διαφερόντως, παρεκάλεσε καί τινας δωρεὰς ἐπαγ-
γειλάμενος τοῖς ἀνδραγαθήσασι προσέταξε πελάσαν-
τας τῷ τῶν ἐναντίων χάρακι κατὰ σπουδὴν ἐπιδια-
βαίνειν τὸν ποταμὸν καὶ προσακροβολιζομένους

κινεῖν τοὺς πολεμίους, βουλόμενος ἀναρίστους καὶ
πρὸς τὸ μέλλον ἀπαρασκεύους λαβεῖν τοὺς ὑπεναν-
τίους. τοὺς δὲ λοιποὺς ἡγεμόνας ἀθροίσας ὁμοίως 11
παρεκάλεσε πρὸς τὸν κίνδυνον, καὶ πᾶσιν ἀριστο-
ποιεῖσθαι παρήγγειλε καὶ περὶ τὴν τῶν ὅπλων καὶ
τῶν ἵππων γίγνεσθαι θεραπείαν.

Ὁ δὲ Τιβέριος ἅμα τῷ συνιδεῖν ἐγγίζοντας τοὺς 72
Νομαδικοὺς ἱππεῖς παραυτίκα μὲν αὐτὴν τὴν ἵπ-
πον ἐξαπέστελλε, προστάξας ἔχεσθαι καὶ συμπλέ-
κεσθαι τοῖς πολεμίοις. ἑξῆς δὲ τούτοις ἐξέπεμπε 2
τοὺς πεζακοντιστὰς εἰς ἑξακισχιλίους· ἐκίνει δὲ καὶ
τὴν λοιπὴν δύναμιν ἐκ τοῦ χάρακος, ὡς ἐξ ἐπιφα-
νείας κριθησομένων τῶν ὅλων, ἐπαιρόμενος τῷ τε
πλήθει τῶν ἀνδρῶν καὶ τῷ γεγονότι τῇ προτεραίᾳ
περὶ τοὺς ἱππεῖς εὐημερήματι. οὔσης δὲ τῆς ὥρας 3
περὶ χειμερινὰς τροπὰς καὶ τῆς ἡμέρας νιφετώδους
καὶ ψυχρᾶς διαφερόντως, τῶν δ' ἀνδρῶν καὶ τῶν
ἵππων σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἁπάντων ἀναρίστων ἐκ-
πεπορευμένων, τὸ μὲν πρῶτον ὁρμὴ καὶ προθυ-
μία περὶ τὸ πλῆθος ἦν· ἐπιγενομένης δὲ τῆς τοῦ 4
Τρεβία ποταμοῦ διαβάσεως, καὶ προσαναβεβηκότος
τῷ ῥεύματι διὰ τὸν ἐν τῇ νυκτὶ γενόμενον ἐν τοῖς
ὑπὲρ τὰ στρατόπεδα τόποις ὄμβρον, μόλις ἕως τῶν
μαστῶν οἱ πεζοὶ βαπτιζόμενοι διέβαινον· ἐξ ὧν 5
ἐκακοπάθει τὸ στρατόπεδον ὑπό τε τοῦ ψύχους καὶ
τῆς ἐνδείας, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡμέρας προβαινούσης.
οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, κατὰ τὰς σκηνὰς βεβρωκότες 6
καὶ πεπωκότες, καὶ τοὺς ἵππους ἡτοιμακότες, ἠλεί-
φοντο καὶ καθωπλίζοντο περὶ τὰ πυρὰ πάντες. Ἀν- 7
νίβας δὲ τὸν καιρὸν ἐπιτηρῶν, ἅμα τῷ συνιδεῖν
διαβεβηκότας τοὺς Ῥωμαίους τὸν ποταμὸν προβα-
λόμενος ἐφεδρείαν τοὺς λογχοφόρους καὶ Βαλιαρεῖς,

8 ὄντας εἰς ὀκτακισχιλίους, ἐξῆγε τὴν δύναμιν. καὶ
προαγαγὼν ὡς ὀκτὼ στάδια πρὸ τῆς στρατοπεδείας
τοὺς μὲν πεζοὺς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν παρενέβαλε, περὶ
δισμυρίους ὄντας τὸν ἀριθμόν, Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς
9 καὶ Λίβυας, τοὺς δ' ἱππεῖς διελὼν ἐφ' ἑκάτερον
παρέστησε τὸ κέρας, πλείους ὄντας μυρίων σὺν τοῖς
παρὰ τῶν Κελτῶν συμμάχοις, τὰ δὲ θηρία μερίσας
10 πρὸ τῶν κεράτων, δι' ἀμφοτέρων προεβάλετο. Τι-
βέριος δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τοὺς μὲν ἱππεῖς
ἀνεκαλεῖτο, θεωρῶν οὐκ ἔχοντας ὅ,τι χρήσονται
τοῖς ὑπεναντίοις διὰ τὸ τοὺς Νομάδας ἀποχωρεῖν
μὲν εὐχερῶς καὶ σποράδην, ἐπικεῖσθαι δὲ πάλιν ἐκ
μεταβολῆς τολμηρῶς καὶ θρασέως· τὸ γὰρ τῆς Νο-
11 μαδικῆς μάχης ἴδιόν ἐστι τοῦτο· τοὺς δὲ πεζοὺς
παρενέβαλε κατὰ τὰς εἰθισμένας παρ' αὐτοῖς τάξεις,
ὄντας τοὺς μὲν Ῥωμαίους εἰς μυρίους ἑξακισχιλίους,
12 τοὺς δὲ συμμάχους εἰς δισμυρίους. τὸ γὰρ τέλειον
στρατόπεδον παρ' αὐτοῖς πρὸς τὰς ὁλοσχερεῖς ἐπι-
βολὰς ἐκ τοσούτων ἀνδρῶν ἐστιν, ὅταν ὁμοῦ τοὺς
13 ὑπάτους ἑκατέρους οἱ καιροὶ συνάγωσι. μετὰ δὲ
ταῦτα τοὺς ἱππεῖς ἐφ' ἑκάτερον θεὶς τὸ κέρας, ὄν-
τας εἰς τετρακισχιλίους, ἐπῄει τοῖς ὑπεναντίοις σο-
βαρῶς, ἐν τάξει καὶ βάδην ποιούμενος τὴν ἔφοδον.
73 ἤδη δὲ σύνεγγυς ὄντων ἀλλήλοις, συνεπλάκησαν οἱ
2 προκείμενοι τῶν δυνάμεων εὔζωνοι. τούτου δὲ συμ-
βάντος, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι κατὰ πολλοὺς τρόπους ἠλατ-
τοῦντο, τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ὑπερδέξιον γίγνεσθαι
3 συνέβαινε τὴν χρείαν, ἅτε δὴ τῶν μὲν Ῥωμαίων
πεζακοντιστῶν κακοπαθούντων ἐξ ὄρθρου καὶ προε-
μένων τὰ πλεῖστα βέλη κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Νομά-
δας συμπλοκήν, τῶν δὲ καταλειπομένων βελῶν
ἠχρειωμένων αὐτοῖς διὰ τὴν συνέχειαν τῆς νοτίδος.

παραπλήσια δὲ τούτοις συνέβαινε καὶ περὶ τοὺς ἱπ- 4
πεῖς γίγνεσθαι καὶ περὶ τὸ σύμπαν αὐτοῖς στρατό-
πεδον. περί γε μὴν τοὺς Καρχηδονίους ὑπῆρχε 5
τἀναντία τούτων· ἀκμαῖοι γὰρ παρατεταγμένοι καὶ
νεαλεῖς ἀεὶ πρὸς τὸ δέον εὐχρήστως καὶ προθύμως
εἶχον. διόπερ ἅμα τῷ δέξασθαι διὰ τῶν διαστημά- 6
των τοὺς προκινδυνεύοντας καὶ συμπεσεῖν τὰ βα-
ρέα τῶν ὅπλων ἀλλήλοις, οἱ μὲν ἱππεῖς οἱ τῶν Καρ-
χηδονίων εὐθέως ἀπ' ἀμφοῖν τοῖν κεράτοιν ἐπίεζον
τοὺς ὑπεναντίους, ὡς ἂν τῷ πλήθει πολὺ διαφέ-
ροντες καὶ ταῖς ἀκμαῖς αὐτῶν τε καὶ τῶν ἵππων
διὰ τὴν προειρημένην ἀκεραιότητα περὶ τὴν ἔξοδον·
τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τῶν ἱππέων ὑποχωρησάντων καὶ 7
ψιλωθέντων τῶν τῆς φάλαγγος κεράτων, οἵ τε λογ-
χοφόροι τῶν Καρχηδονίων καὶ τὸ τῶν Νομάδων
πλῆθος, ὑπεραίροντες τοὺς προτεταγμένους τῶν
ἰδίων καὶ πρὸς τὰ κέρατα προσπίπτοντες τοῖς Ῥω-
μαίοις, πολλὰ καὶ κακὰ διειργάζοντο καὶ μάχεσθαι
τοῖς κατὰ πρόσωπον οὐκ εἴων. οἱ δ' ἐν τοῖς βα- 8
ρέσιν ὅπλοις, παρ' ἀμφοῖν τὰς πρώτας ἔχοντες καὶ
μέσας τῆς ὅλης παρεμβολῆς τάξεις, ἐπὶ πολὺν χρό-
νον ἐμάχοντο συστάδην, ἐφάμιλλον ποιούμενοι τὸν
κίνδυνον. ἐν ᾧ καιρῷ διαναστάντων τῶν ἐκ τῆς 74
ἐνέδρας Νομάδων, καὶ προσπεσόντων ἄφνω κατὰ
νώτου τοῖς ἀγωνιζομένοις περὶ τὰ μέσα, μεγάλην
ταραχὴν καὶ δυσχρηστίαν συνέβαινε γίγνεσθαι περὶ
τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις. τέλος δ' ἀμφότερα τὰ 2
κέρατα τῶν περὶ τὸν Τιβέριον πιεζόμενα κατὰ πρόσ-
ωπον μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων, πέριξ δὲ καὶ κατὰ τὰς
ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ὑπὸ τῶν εὐζώνων, ἐτρά-
πησαν, καὶ συνεωθοῦντο κατὰ τὸν διωγμὸν πρὸς
τὸν ὑποκείμενον ποταμόν. τούτου δὲ συμβάντος, 3

οἱ κατὰ μέσον τὸν κίνδυνον ταχθέντες τῶν Ῥωμαίων,
οἱ μὲν κατόπιν ἐφεστῶτες ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας
4 προσπεσόντων ἀπώλλυντο καὶ κακῶς ἔπασχον, οἱ δὲ
περὶ τὰς πρώτας χώρας ἐπαναγκασθέντες ἐκράτη-
σαν τῶν Κελτῶν καὶ μέρους τινὸς τῶν Λιβύων, καὶ
πολλοὺς αὐτῶν ἀποκτείναντες διέκοψαν τὴν τῶν
5 Καρχηδονίων τάξιν. θεωροῦντες δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν
ἰδίων κεράτων ἐκπεπιεσμένους, τὸ μὲν ἐπιβοηθεῖν
τούτοις ἢ πάλιν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπιέναι παρεμβο-
λὴν ἀπέγνωσαν, ὑφορώμενοι μὲν τὸ πλῆθος τῶν
ἱππέων, κωλυόμενοι δὲ διὰ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν
ἐπιφορὰν καὶ συστροφὴν τοῦ κατὰ κεφαλὴν ὄμβρου.
6 τηροῦντες δὲ τὰς τάξεις ἀθρόοι μετ᾽ ἀσφαλείας ἀπε-
χώρησαν εἰς Πλακεντίαν, ὄντες οὐκ ἐλάττους μυ-
7 ρίων. τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν πλεῖστοι περὶ τὸν πο-
ταμὸν ἐφθάρησαν ὑπό τε τῶν θηρίων καὶ τῶν ἱπ-
8 πέων, οἱ δὲ διαφυγόντες τῶν πεζῶν καὶ τὸ πλεῖ-
στον μέρος τῶν ἱππέων, πρὸς τὸ προειρημένον
σύστημα ποιούμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ἀνεκομίσθη-
9 σαν ἅμα τούτοις εἰς Πλακεντίαν. τὸ δὲ τῶν Καρ-
χηδονίων στρατόπεδον, ἕως τοῦ ποταμοῦ καταδιώ-
ξαν τοὺς πολεμίους, ὑπὸ δὲ τοῦ χειμῶνος οὐκέτι
δυνάμενον πορρωτέρω προβαίνειν, ἐπανῆλθε πάλιν
10 εἰς τὴν παρεμβολήν. καὶ πάντες ἐπὶ μὲν τῇ μάχῃ
περιχαρεῖς ἦσαν, ὡς κατωρθωκότες· συνέβαινε γὰρ
ὀλίγους μὲν τῶν Ἰβήρων καὶ Λιβύων, τοὺς δὲ πλεί-
11 ους ἀπολωλέναι τῶν Κελτῶν· ὑπὸ δὲ τῶν ὄμβρων
καὶ τῆς ἐπιγενομένης χιόνος οὕτω διετίθεντο δει-
νῶς ὥστε τὰ μὲν θηρία διαφθαρῆναι πλὴν ἑνός,
πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν ἀπόλλυσθαι καὶ τῶν
ἵππων διὰ τὸ ψῦχος.

75 Ὁ δὲ Τιβέριος, εἰδὼς μὲν τὰ συμβεβηκότα, βου-

λόμενος δὲ κατὰ δύναμιν ἐπικρύπτεσθαι τοὺς ἐν τῇ
Ῥώμῃ τὸ γεγονός, ἔπεμψε τοὺς ἀπαγγελοῦντας ὅτι
μάχης γενομένης τὴν νίκην αὐτῶν ὁ χειμὼν ἀφεί-
λετο. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραυτίκα μὲν ἐπίστευον τοῖς 2
προσπίπτουσι· μετ' οὐ πολὺ δὲ πυνθανόμενοι τοὺς
μὲν Καρχηδονίους καὶ τὴν παρεμβολὴν τὴν αὑτῶν
τηρεῖν καὶ τοὺς Κελτοὺς πάντας ἀπονενευκέναι
πρὸς τὴν ἐκείνων φιλίαν, τοὺς δὲ παρ' αὑτῶν ἀπο- 3
λελοιπότας τὴν παρεμβολὴν ἐκ τῆς μάχης ἀνακεχω-
ρηκέναι καὶ συνηθροῖσθαι πάντας εἰς τὰς πόλεις,
καὶ χορηγεῖσθαι δὲ τοῖς ἀναγκαίοις ἐκ θαλάττης ἀνὰ
τὸν Πάδον ποταμόν, καὶ λίαν σαφῶς ἔγνωσαν τὰ
γεγονότα περὶ τὸν κίνδυνον. διὸ καὶ παραδόξου 4
φανέντος αὐτοῖς τοῦ πράγματος περὶ τὰς λοιπὰς
παρασκευὰς διαφερόντως ἐγίγνοντο καὶ περὶ φυ-
λακὴν τῶν προκειμένων τόπων, πέμποντες εἰς Σαρ-
δόνα καὶ Σικελίαν στρατόπεδα, πρὸς δὲ τούτοις εἰς
Τάραντα προφυλακὰς καὶ τῶν ἄλλων τόπων εἰς
τοὺς εὐκαίρους· παρεσκεύασαν δὲ καὶ ναῦς ἑξήκοντα
πεντήρεις. Γνάιος δὲ Σερουίλιος καὶ Γάιος Φλα- 5
μίνιος, οἵπερ ἔτυχον ὕπατοι τότε καθεσταμένοι,
συνῆγον τοὺς συμμάχους καὶ κατέγραφον τὰ παρ'
αὑτοῖς στρατόπεδα. παρῆγον δὲ καὶ τὰς ἀγορὰς 6
τὰς μὲν εἰς Ἀρίμινον, τὰς δ' εἰς Τυρρηνίαν, ὡς
ἐπὶ τούτοις ποιησόμενοι τοῖς τόποις τὴν ἔξοδον.
ἔπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Ἱέρωνα περὶ βοηθείας, ὃς καὶ 7
πεντακοσίους αὐτοῖς ἐξαπέστειλε Κρῆτας καὶ χιλί-
ους πελτοφόρους· πάντα δὲ καὶ πανταχόθεν ἐνερ-
γῶς ἡτοίμαζον. τότε γάρ εἰσι φοβερώτατοι Ῥωμαῖοι 8
καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν, ὅταν αὐτοὺς περιστῇ φό-
βος ἀληθινός.

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Γνάιος Κορνήλιος 76

ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ τἀδελφοῦ Ποπλίου στρατηγὸς
ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, καθάπερ ἐπάνω προ-
εῖπον, ἀναχθεὶς ἀπὸ τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ στομάτων
παντὶ τῷ στόλῳ, προσέσχε τῆς Ἰβηρίας πρὸς τοὺς
2 κατὰ τὸ καλούμενον Ἐμπόριον τόπους. ἀρξάμενος
δ' ἐντεῦθεν ἀποβάσεις ἐποιεῖτο, καὶ τοὺς μὲν ἀπει-
θοῦντας ἐπολιόρκει τῶν τὴν παραλίαν κατοικούν-
των ἕως Ἴβηρος ποταμοῦ, τοὺς δὲ προσδεχομένους
ἐφιλανθρώπει, τὴν ἐνδεχομένην ποιούμενος περὶ
3 αὐτῶν προμήθειαν. ἀσφαλισάμενος δὲ τοὺς προσ-
κεχωρηκότας τῶν παραθαλαττίων προῆγε παντὶ τῷ
στρατεύματι, ποιούμενος τὴν πορείαν εἰς τὴν με-
4 σόγειον· πολὺ γὰρ ἤδη καὶ τὸ συμμαχικὸν ἠθροί-
κει τῶν Ἰβήρων. ἅμα δὲ προϊὼν ἃς μὲν προσή-
5 γετο, τὰς δὲ κατεστρέφετο τῶν πόλεων. τῶν δὲ
Καρχηδονίων, οὓς ἔχων ἐπὶ τούτων ἀπελείφθη τῶν
τόπων Ἄννων, ἀντιστρατοπεδευσάντων αὐτοῖς περὶ
πόλιν προσαγορευομένην Κίσσαν, συμβαλὼν ὁ Γνάιος
ἐκ παρατάξεως καὶ νικήσας τῇ μάχῃ πολλῶν μὲν
ἐγένετο χρημάτων ἐγκρατής, ὡς ἂν ἁπάσης τῆς
ἀποσκευῆς τῶν εἰς Ἰταλίαν ὁρμησάντων παρὰ τού-
6 τοις ἀπολελειμμένης, πάντας δὲ τοὺς ἐντὸς Ἴβηρος
ποταμοῦ συμμάχους ἐποιήσατο καὶ φίλους, ζωγρίᾳ
δὲ τόν τε Καρχηδονίων στρατηγὸν Ἄννωνα καὶ τὸν
7 τῶν Ἰβήρων Ἀνδοβάλην ἔλαβε. τοῦτον δὲ συνέ-
βαινε τύραννον μὲν εἶναι τῶν κατὰ τὴν μεσόγειον
τόπων, εὔνουν δὲ διαφερόντως ἀεί ποτε τοῖς Καρ-
8 χηδονίοις. ταχὺ δὲ συνεὶς τὸ γεγονὸς Ἀσδρούβας,
9 ἧκε παραβοηθῶν διαβὰς τὸν Ἴβηρα ποταμόν. καὶ
καταμαθὼν ἀπολελειμμένους τοὺς ἀπὸ τοῦ στόλου
τῶν Ῥωμαίων, ῥᾳθύμως καὶ κατατεθαρρηκότως ἀνα-
στρεφομένους διὰ τὸ προτέρημα τῶν πεζῶν στρατο-

πέδων, παραλαβὼν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως πε- 10
ζοὺς μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ χιλίους, καὶ
καταλαβὼν ἐσκεδασμένους κατὰ τῆς χώρας τοὺς ἀπὸ
τῶν πλοίων, πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς
δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε φυγεῖν ἐπὶ τὰς ναῦς. οὗτος 11
μὲν οὖν ἀναχωρήσας, καὶ διαβὰς αὖθις τὸν Ἴβηρα
ποταμόν, ἐγίγνετο περὶ παρασκευὴν καὶ φυλακὴν
τῶν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ τόπων, ποιούμενος τὴν πα-
ραχειμασίαν ἐν Καινῇ πόλει. ὁ δὲ Γνάιος συνά- 12
ψας τῷ στόλῳ, καὶ τοὺς αἰτίους τῶν συμβεβηκότων
κατὰ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐθισμοὺς κολάσας, τὸ λοι-
πὸν ἤδη συναγαγὼν ἐπὶ ταὐτὸ τήν τε πεζὴν καὶ
τὴν ναυτικὴν στρατιὰν ἐν Ταρράκωνι τὴν παρα-
χειμασίαν ἐποιεῖτο. διαδοὺς δὲ τὴν λείαν ἴσως τοῖς 13
στρατιώταις μεγάλην εὔνοιαν καὶ προθυμίαν ἐνειρ-
γάσατο πρὸς τὸ μέλλον.

Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἐν τούτοις ἦν. 77
ἐνισταμένης δὲ τῆς ἐαρινῆς ὥρας, Γάιος μὲν Φλα-
μίνιος ἀναλαβὼν τὰς αὑτοῦ δυνάμεις προῆγε διὰ
Τυρρηνίας, καὶ κατεστρατοπέδευσε διὰ τῆς τῶν Ἀρ-
ρητίνων πόλεως, Γνάιος δὲ Σερουίλιος τοὔμπαλιν 2
ὡς ἐπ' Ἀριμίνου, ταύτῃ παρατηρήσων τὴν εἰσβο-
λὴν τῶν ὑπεναντίων. Ἀννίβας δὲ παραχειμάζων 3
ἐν τῇ Κελτικῇ τοὺς μὲν Ῥωμαίους τῶν ἐκ τῆς μά-
χης αἰχμαλώτων ἐν φυλακῇ συνεῖχε, τὰ μέτρια τῶν
ἐπιτηδείων διδούς, τοὺς δὲ συμμάχους αὐτῶν τὸ 4
μὲν πρῶτον ἐν τῇ πάσῃ φιλανθρωπίᾳ διεξῆγε, μετὰ
δὲ ταῦτα συναγαγὼν παρεκάλει, φάσκων οὐκ ἐκεί-
νοις ἥκειν πολεμήσων, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ ἐκεί-
νων. διόπερ ἔφη δεῖν αὐτούς, ἐὰν ὀρθῶς φρο- 5
νῶσιν, ἀντέχεσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας. παρεῖ- 6
ναι γὰρ πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἀνακτησό-

σόμενος Ἰταλιώταις, ὁμοίως δὲ τὰς πόλεις καὶ τὴν
χώραν, ἣν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπολωλεκότες ἕκαστοι τυγ-
7 χάνουσι, συνανασώσων. ταῦτα δ᾽ εἰπὼν ἀφῆκε χω-
ρὶς λύτρων εἰς τὴν οἰκείαν, βουλόμενος ἅμα μὲν
προκαλεῖσθαι διὰ τοιούτου τρόπου πρὸς αὑτὸν τοὺς
κατοικοῦντας τὴν Ἰταλίαν, ἅμα δ᾽ ἀπαλλοτριοῦν
τῆς πρὸς Ῥωμαίους εὐνοίας, ἐρεθίζειν δὲ τοὺς δο-
κοῦντας πόλεσιν ἢ λιμέσιν ἠλαττῶσθαί τι διὰ τῆς
Ῥωμαίων ἀρχῆς.

78 Ἐχρήσατο δέ τινι καὶ Φοινικικῷ στρατηγήματι
2 τοιούτῳ κατὰ τὴν παραχειμασίαν. ἀγωνιῶν γὰρ τὴν
ἀθεσίαν τῶν Κελτῶν καὶ τὰς ἐπιβουλὰς τὰς περὶ
τὸ σῶμα διὰ τὸ πρόσφατον τῆς πρὸς αὐτοὺς συστά-
σεως, κατεσκευάσατο περιθετὰς τρίχας, ἁρμοζού-
σας ταῖς κατὰ τὰς ὁλοσχερεῖς διαφορὰς τῶν ἡλικιῶν
3 ἐπιπρεπείαις, καὶ ταύταις ἐχρῆτο συνεχῶς μετατι-
θέμενος· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐσθῆτας μετελάμβανε
4 τὰς καθηκούσας ἀεὶ ταῖς περιθεταῖς. δι᾽ ὧν οὐ μό-
νον τοῖς αἰφνιδίως ἰδοῦσι δύσγνωστος ἦν ἀλλὰ καὶ
τοῖς ἐν συνηθείᾳ γεγονόσι.

5 Θεωρῶν δὲ τοὺς Κελτοὺς δυσχεραίνοντας ἐπὶ
τῷ τὸν πόλεμον ἐν τῇ παρ᾽ αὐτῶν χώρᾳ λαμβάνειν
τὴν τριβήν, σπεύδοντας δὲ καὶ μετεώρους ὄντας
εἰς τὴν πολεμίαν, προφάσει μὲν διὰ τὴν πρὸς Ῥω-
μαίους ὀργήν, τὸ δὲ πλεῖον διὰ τὰς ὠφελείας, ἔκρινε
τὴν ταχίστην ἀναζευγνύειν καὶ συνεκπληροῦν τὰς
6 τῶν δυνάμεων ὁρμάς. διόπερ ἅμα τῷ τὴν ὥραν
μεταβάλλειν, πυνθανόμενος τῶν μάλιστα τῆς χώ-
ρας δοκούντων ἐμπειρεῖν, τὰς μὲν ἄλλας ἐμβολὰς
τὰς εἰς τὴν πολεμίαν μακρὰς εὕρισκε καὶ προδή-
λους τοῖς ὑπεναντίοις, τὴν δὲ διὰ τῶν ἑλῶν εἰς
Τυρρηνίαν φέρουσαν, δυσχερῆ μέν, σύντομον δὲ

καὶ παράδοξον φανησομένην τοῖς περὶ τὸν Φλαμί-
νιον. ἀεὶ δέ πως οἰκεῖος ὢν τῇ φύσει τούτου τοῦ 7
μέρους, ταύτῃ προέθετο ποιεῖσθαι τὴν πορείαν.
διαδοθείσης δὲ τῆς φήμης ἐν τῷ στρατοπέδῳ διότι 8
μέλλει διά τινων ἑλῶν ἄγειν αὐτοὺς ὁ στρατηγός,
πᾶς τις εὐλαβῶς εἶχε πρὸς τὴν πορείαν, ὑφορώμε-
νος βάραθρα καὶ τοὺς λιμνώδεις τῶν τόπων. Ἀν- 79
νίβας δ' ἐπιμελῶς ἐξητακὼς τεναγώδεις καὶ στερε-
οὺς ὑπάρχοντας τοὺς κατὰ τὴν δίοδον τόπους, ἀνα-
ζεύξας εἰς μὲν τὴν πρωτοπορείαν ἔθηκε τοὺς Λί-
βυας καὶ Ἴβηρας καὶ πᾶν τὸ χρησιμώτερον μέρος
τῆς σφετέρας δυνάμεως, συγκαταμίξας αὐτοῖς τὴν
ἀποσκευήν, ἵνα πρὸς τὸ παρὸν εὐπορῶσι τῶν ἐπι-
τηδείων· πρὸς γὰρ τὸ μέλλον εἰς τέλος ἀφροντί- 2
στως εἶχε περὶ παντὸς τοῦ σκευοφόρου, λογιζόμε-
νος ὡς ἐὰν ἅψηται τῆς πολεμίας, ἡττηθεὶς μὲν οὐ
προσδεήσεται τῶν ἀναγκαίων, κρατῶν δὲ τῶν ὑπαί-
θρων οὐκ ἀπορήσει τῶν ἐπιτηδείων. ἐπὶ δὲ τοῖς 3
προειρημένοις ἐπέβαλε τοὺς Κελτούς, ἐπὶ δὲ πᾶσι
τοὺς ἱππεῖς. ἐπιμελητὴν δὲ τῆς οὐραγίας τὸν ἀδελ- 4
φὸν ἀπέλιπε Μάγωνα τῶν τε λοιπῶν χάριν καὶ μά-
λιστα τῆς τῶν Κελτῶν μαλακίας καὶ φυγοπονίας,
ἵν' ἐὰν κακοπαθοῦντες τρέπωνται πάλιν εἰς τοὐ-
πίσω, κωλύῃ διὰ τῶν ἱππέων καὶ προσφέρῃ τὰς
χεῖρας αὐτοῖς. οἱ μὲν οὖν Ἴβηρες καὶ Λίβυες δι' 5
ἀκεραίων τῶν ἑλῶν ποιούμενοι τὴν πορείαν με-
τρίως κακοπαθοῦντες ἤνυον, ὡς ἂν καὶ φερέκακοι
πάντες ὄντες καὶ συνήθεις ταῖς τοιαύταις ταλαιπω-
ρίαις. οἱ δὲ Κελτοὶ δυσχερῶς μὲν εἰς τοὔμπροσθεν 6
προύβαινον, τεταραγμένων καὶ διαπεπατημένων εἰς
βάθος τῶν ἑλῶν, ἐπιπόνως δὲ καὶ ταλαιπώρως ὑπέ-
μενον τὴν κακοπάθειαν, ἄπειροι πάσης τῆς τοιαύτης

ὄντες κακουχίας. ἐκωλύοντο δὲ πάλιν ἀπονεύειν
εἰς τοὐπίσω διὰ τοὺς ἐφεστῶτας αὐτοῖς ἱππεῖς.
8 πάντες μὲν οὖν ἐκακοπάθουν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν
ἀγρυπνίαν, ὡς ἂν ἑξῆς ἡμέρας τέτταρας καὶ τρεῖς
νύκτας συνεχῶς δι' ὕδατος ποιούμενοι τὴν πορείαν·
διαφερόντως γε μὴν ἐπόνουν καὶ κατεφθείροντο
9 ὑπὲρ τοὺς ἄλλους οἱ Κελτοί. τῶν δὲ ὑποζυγίων
αὐτοῦ τὰ πλεῖστα πίπτοντα διὰ τοὺς πηλοὺς ἀπώλ-
λυντο, μίαν παρεχόμενα χρείαν ἐν τῷ πεσεῖν τοῖς
10 ἀνθρώποις· καθεξόμενοι γὰρ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν
σκευῶν σωρηδὸν ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν ὑπερεῖχον, καὶ τῷ
τοιούτῳ τρόπῳ βραχὺ μέρος τῆς νυκτὸς ἀπεκοιμῶντο.
11 οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἵππων τὰς ὁπλὰς ἀπέβαλον
12 διὰ τὴν συνέχειαν τῆς διὰ τῶν πηλῶν πορείας. Ἀν-
νίβας δὲ μόλις ἐπὶ τοῦ περιλειφθέντος θηρίου διε-
σώθη μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας, ὑπεραλγὴς ὢν διὰ
τὴν βαρύτητα τῆς ἐπενεχθείσης ὀφθαλμίας αὐτῷ,
δι' ἣν καὶ τέλος ἐστερήθη τῆς μιᾶς ὄψεως, οὐκ ἐπι-
δεχομένου τοῦ καιροῦ καταμονὴν οὐδὲ θεραπείαν
διὰ τὸ τῆς περιστάσεως ἀδύνατον.

80 Διαπεράσας δὲ παραδόξως τοὺς ἑλώδεις τόπους,
καὶ καταλαβὼν ἐν Τυρρηνίᾳ τὸν Φλαμίνιον στρα-
τοπεδεύοντα πρὸ τῆς τῶν Ἀρρητίνων πόλεως, τότε
2 μὲν αὐτοῦ πρὸς τοῖς ἕλεσι κατεστρατοπέδευσε, βου-
λόμενος τήν τε δύναμιν ἀναλαβεῖν καὶ πολυπραγ-
μονῆσαι τὰ περὶ τοὺς ὑπεναντίους καὶ τοὺς προ-
3 κειμένους τῶν τόπων. πυνθανόμενος δὲ τὴν μὲν
χώραν τὴν πρόσθεν πολλῆς γέμειν ὠφελείας, τὸν
δὲ Φλαμίνιον ὀχλοκόπον μὲν καὶ δημαγωγὸν εἶναι
τέλειον, πρὸς ἀληθινῶν δὲ καὶ πολεμικῶν πραγμά-
των χειρισμὸν οὐκ εὐφυῆ, πρὸς δὲ τούτοις κατα-
4 πεπιστευκέναι τοῖς σφετέροις πράγμασι, συνελογί-

ζετο διότι παραλλάξαντος αὐτοῦ τὴν ἐκείνων στρα-
τοπεδείαν καὶ καθέντος εἰς τοὺς ἔμπροσθεν τό-
πους, τὰ μὲν ἀγωνιῶν τὸν ἐπιτωθασμὸν τῶν ὄχλων
οὐ δυνήσεται περιορᾶν δῃουμένην τὴν χώραν, τὰ
δὲ κατηλγηκὼς παρέσται προχείρως, εἰς πάντα τό-
πον ἑπόμενος, σπουδάζων δι' αὑτοῦ ποιήσασθαι τὸ
προτέρημα καὶ μὴ προσδέξασθαι τὴν παρουσίαν τοῦ
τὴν ἴσην ἀρχὴν ἔχοντος. ἐξ ὧν πολλοὺς αὐτὸν ὑπε- 5
λάμβανε παραδώσειν καιροὺς πρὸς ἐπίθεσιν. πάντα
δ' ἐμφρόνως ἐλογίζετο ταῦτα καὶ πραγματικῶς· οὐ
γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν, ὡς εἴ τις οἴεται κυριώτε- 81
ρόν τι μέρος εἶναι στρατηγίας τοῦ γνῶναι τὴν προ-
αίρεσιν καὶ φύσιν τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος,
ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κατ' 2
ἄνδρα καὶ ζυγὸν ἀγωνισμάτων δεῖ τὸν μέλλοντα
νικᾶν συνθεωρεῖν πῶς δυνατὸν ἐφικέσθαι τοῦ σκο-
ποῦ καὶ τί γυμνὸν ἢ ποῖον ἔξοπλον μέρος φαίνεται
τῶν ἀνταγωνιστῶν, οὕτω χρὴ καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν 3
ὅλων προεστῶτας σκοπεῖν οὐχ ὅπου τι τοῦ σώμα-
τος γυμνόν, ἀλλὰ ποῦ τῆς ψυχῆς εὐχείρωτόν τι πα-
ραφαίνεται τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος. ἐπειδὴ 4
πολλοὶ μὲν διὰ ῥᾳθυμίαν καὶ τὴν σύμπασαν ἀργίαν
οὐ μόνον τὰς κοινὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδίους
καταπροΐενται βίους ἄρδην. πολλοὶ δὲ διὰ τὴν πρὸς 5
τὸν οἶνον ἐπιθυμίαν οὐδ' ὑπνῶσαι δύνανται χωρὶς
ἀλλοιώσεως καὶ μέθης, ἔνιοι δὲ διὰ τὰς τῶν ἀφρο- 6
δισίων ὁρμὰς καὶ τὴν ἐν τούτοις ἔκπληξιν οὐ μό-
νον πόλεις καὶ βίους ἀναστάτους πεποιήκασιν, ἀλλὰ
καὶ τὸ ζῆν αὑτῶν ἀφῄρηνται μετ' αἰσχύνης. καὶ 7
μὴν δειλία καὶ βλακεία κατ' ἰδίαν μὲν αὑτοῖς ὄνει-
δος ἐπιφέρει τοῖς ἔχουσι, περὶ δὲ τὸν τῶν ὅλων
ἡγεμόνα γενομένη κοινόν ἐστι καὶ μέγιστον συμ-

8 πτωμάτων. οὐ γὰρ μόνον ἀπράκτους ποιεῖ τοὺς
ὑποταττομένους, πολλάκις δὲ καὶ κινδύνους ἐπιφέ-
9 ρει τοὺς μεγίστους τοῖς πεπιστευκόσι. προπέτειά
γε μὴν καὶ θρασύτης καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κε-
νοδοξία καὶ τῦφος, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπι-
σφαλέστατα δὲ τοῖς φίλοις. πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπι-
βουλήν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἕτοιμος ὅ γε τοιοῦτος.
10 διόπερ εἴ τις δύναιτο συννοεῖν τὰ περὶ τοὺς πέλας
ἁμαρτήματα καὶ τῇδέ που προσιέναι τοῖς ὑπεναν-
τίοις, ᾗ μάλιστα καὶ δι' ὧν εὐχείρωτος ἔσται ὁ
προεστὼς τῶν πολεμίων, τάχιστ' ἂν τῶν ὅλων κα-
11 τακρατοίη. καθάπερ γὰρ νεὼς ἐὰν ἀφέλῃ τις τὸν
κυβερνήτην, τὸ ὅλον αὐτανδρὶ σκάφος ὑποχείριον
γίγνεται τοῖς ἐχθροῖς, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐὰν τὸν
προεστῶτα [πόλεμον] δυνάμεως χειρώσηταί τις κατὰ
τὰς ἐπιβολὰς καὶ συλλογισμούς, αὐτανδρὶ γίγνεται
12 πολλάκις κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων. ἃ δὴ καὶ
τότε προϊδόμενος καὶ συλλογισάμενος Ἀννίβας περὶ
τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος οὐ διεσφάλη τῆς ἐπι-
βολῆς.

82 Ὡς γὰρ θᾶττον ποιησάμενος ἀναζυγὴν ἀπὸ τῶν
κατὰ τὴν Φαισόλαν τόπων καὶ μικρὸν ὑπεράρας
τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατοπεδείαν ἐνέβαλεν εἰς τὴν
2 προκειμένην χώραν, εὐθέως μετέωρος ἦν ὁ Φλαμί-
νιος καὶ θυμοῦ πλήρης, δοξάζων ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν
3 ἐναντίων καταφρονεῖσθαι. μετὰ δὲ ταῦτα πορθου-
μένης τῆς χώρας, καὶ πανταχόθεν τοῦ καπνοῦ ση-
μαίνοντος τὴν καταφθορὰν αὐτῆς, ἐσχετλίαζε, δει-
4 νὸν ἡγούμενος τὸ γιγνόμενον. διὸ καί τινων οἰο-
μένων δεῖν μὴ προχείρως ἐπακολουθεῖν μηδὲ συμ-
πλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις, φυλάττεσθαι δὲ καὶ προσ-
έχειν τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων, μάλιστα δὲ καὶ τὸν

ἕτερον ὕπατον προσλαβεῖν καὶ πᾶσιν ἐπὶ ταὐτὸ
τοῖς στρατοπέδοις ὁμοῦ ποιήσασθαι τὸν κίνδυνον,
οὐχ οἷον προσεῖχε τοῖς λεγομένοις, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἠνεί- 5
χετο τῶν ἀποφαινομένων ταῦτα, παρεκάλει δ᾽ αὐ- 6
τοὺς ἐν νῷ λαμβάνειν τί λέγειν εἰκὸς τοὺς ἐν τῇ
πατρίδι τῆς μὲν χώρας καταφθειρομένης σχεδὸν
ἕως πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, αὐτῶν δὲ κατόπιν τῶν
πολεμίων ἐν Τυρρηνίᾳ στρατοπεδευόντων. τέλος 7
δὲ ταῦτ᾽ εἰπών, ἀναζεύξας προῆγε μετὰ τῆς δυνά-
μεως, οὐ καιρόν, οὐ τόπον προορώμενος, μόνον
δὲ σπεύδων συμπεσεῖν τοῖς πολεμίοις, ὡς προδή-
λου τῆς νίκης αὐτοῖς ὑπαρχούσης· τηλικοῦτον γὰρ 8
προενεβεβλήκει κατελπισμὸν τοῖς ὄχλοις ὥστε πλεί-
ους εἶναι τῶν τὰ ὅπλα φερόντων τοὺς ἐκτὸς πα-
ρεπομένους τῆς ὠφελείας χάριν, κομίζοντας ἁλύ-
σεις καὶ πέδας καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην παρασκευήν.
ὅ γε μὴν Ἀννίβας ἅμα μὲν εἰς τοὔμπροσθεν ὡς 9
πρὸς τὴν Ῥώμην προήει διὰ τῆς Τυρρηνίας, εὐώ-
νυμον μὲν πόλιν ἔχων τὴν προσαγορευομένην Κυρ-
τώνιον καὶ τὰ ταύτης ὄρη, δεξιὰν δὲ τὴν Ταρσιμέ-
νην καλουμένην λίμνην· ἅμα δὲ προάγων ἐπυρπό- 10
λει καὶ κατέφθειρε τὴν χώραν, βουλόμενος ἐκκα-
λέσασθαι τὸν θυμὸν τῶν ὑπεναντίων. ἐπεὶ δὲ τὸν 11
Φλαμίνιον ἤδη συνάπτοντα καθεώρα, τόπους δ᾽
εὐφυεῖς συνεθεώρησε πρὸς τὴν χρείαν, ἐγίγνετο
πρὸς τὸ διακινδυνεύειν. ὄντος δὲ κατὰ τὴν δίοδον 83
αὐλῶνος ἐπιπέδου, τούτου δὲ παρὰ μὲν τὰς εἰς μῆ-
κος πλευρὰς ἑκατέρας βουνοὺς ἔχοντος ὑψηλοὺς καὶ
συνεχεῖς, παρὰ δὲ τὰς εἰς πλάτος κατὰ μὲν τὴν
ἀντικρὺ λόφον ἐπικείμενον ἐρυμνὸν καὶ δύσβα-
τον, κατὰ δὲ τὴν ἀπ᾽ οὐρᾶς λίμνην τελέως στενὴν
ἀπολείπουσαν πάροδον ὡς εἰς τὸν αὐλῶνα παρὰ

2 τὴν παρώρειαν, διελθὼν τὸν αὐλῶνα παρὰ τὴν λί-
μνην, τὸν μὲν κατὰ πρόσωπον τῆς πορείας λόφον
αὐτὸς κατελάβετο, καὶ τοὺς Ἴβηρας καὶ τοὺς Λί-
3 βυας ἔχων ἐπ' αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσε, τοὺς δὲ
Βαλιαρεῖς καὶ λογχοφόρους κατὰ τὴν πρωτοπορείαν
ἐκπεριάγων ὑπὸ τοὺς ἐν δεξιᾷ βουνοὺς τῶν παρὰ
τὸν αὐλῶνα κειμένων, ἐπὶ πολὺ παρατείνας ὑπέ-
4 στειλε, τοὺς δ' ἱππεῖς καὶ τοὺς Κελτοὺς ὁμοίως
τῶν εὐωνύμων βουνῶν κύκλῳ περιαγαγὼν παρεξέ-
τεινε συνεχεῖς, ὥστε τοὺς ἐσχάτους εἶναι κατὰ ταύ-
την τὴν εἴσοδον τὴν παρά τε τὴν λίμνην καὶ τὰς
παρωρείας φέρουσαν εἰς τὸν προειρημένον τόπον.
5 Ὁ μὲν οὖν Ἀννίβας, ταῦτα προκατασκευασάμε-
νος τῆς νυκτὸς καὶ περιειληφὼς τὸν αὐλῶνα ταῖς
6 ἐνέδραις, τὴν ἡσυχίαν εἶχεν. ὁ δὲ Φλαμίνιος εἵ-
πετο κατόπιν, σπεύδων συνάψαι τοῖς πολεμίοις·
κατεστρατοπεδευκὼς δὲ τῇ προτεραίᾳ πρὸς αὐτῇ τῇ
λίμνῃ τελέως ὀψὲ τῆς ὥρας, μετὰ ταῦτα τῆς ἡμέ-
ρας ἐπιγενομένης, εὐθέως ὑπὸ τὴν ἑωθινὴν ἦγε τὴν
πρωτοπορείαν παρὰ τὴν λίμνην εἰς τὸν ὑποκείμε-
νον αὐλῶνα, βουλόμενος ἐξάπτεσθαι τῶν πολεμίων.
84 οὔσης δὲ τῆς ἡμέρας ὁμιχλώδους διαφερόντως, Ἀν-
νίβας ἅμα τῷ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πορείας εἰς τὸν
αὐλῶνα προσδέξασθαι καὶ συνάπτειν πρὸς αὐτὸν
ἤδη τὴν τῶν ἐναντίων πρωτοπορείαν, ἀποδοὺς τὰ
συνθήματα καὶ διαπεμψάμενος πρὸς τοὺς ἐν ταῖς
ἐνέδραις, συνεπεχείρει πανταχόθεν ἅμα τοῖς πολε-
2 μίοις. οἱ δὲ περὶ τὸν Φλαμίνιον, παραδόξου γενο-
μένης αὐτοῖς τῆς ἐπιφανείας, ἔτι δὲ δυσσυνόπτου
τῆς κατὰ τὸν ἀέρα περιστάσεως ὑπαρχούσης, καὶ
τῶν πολεμίων κατὰ πολλοὺς τόπους ἐξ ὑπερδεξίου
καταφερομένων καὶ προσπιπτόντων, οὐχ οἷον πα-

ραβοηθεῖν ἐδύναντο πρός τι τῶν δεομένων οἱ τα-
ξίαρχοι καὶ χιλίαρχοι τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' οὐδὲ συν-
νοῆσαι τὸ γιγνόμενον. ἅμα γὰρ οἱ μὲν κατὰ πρόσ- 3
ωπον, οἱ δ' ἀπ' οὐρᾶς, οἱ δ' ἐκ τῶν πλαγίων αὐ-
τοῖς προσέπιπτον. διὸ καὶ συνέβη τοὺς πλείστους 4
ἐν αὐτῷ τῷ τῆς πορείας σχήματι κατακοπῆναι, μὴ
δυναμένους αὑτοῖς βοηθεῖν, ἀλλ' ὡς ἂν εἰ προδε-
δομένους ὑπὸ τῆς τοῦ προεστῶτος ἀκρισίας. ἔτι 5
γὰρ διαβουλευόμενοι τί δεῖ πράττειν ἀπώλλυντο
παραδόξως. ἐν ᾧ καιρῷ καὶ τὸν Φλαμίνιον αὐ- 6
τὸν δυσχρηστούμενον καὶ περικακοῦντα τοῖς ὅλοις
προσπεσόντες τινὲς τῶν Κελτῶν ἀπέκτειναν. ἔπε- 7
σον οὖν τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν αὐλῶνα σχεδὸν
εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, οὔτ' εἴκειν τοῖς
παροῦσιν οὔτε πράττειν οὐδὲν δυνάμενοι, τοῦτο δ'
ἐκ τῶν ἐθισμῶν αὐτὸ περὶ πλείστου ποιούμενοι,
τὸ μὴ φεύγειν μηδὲ λείπειν τὰς τάξεις. οἱ δὲ κατὰ 8
πορείαν μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τῆς παρωρείας ἐν
τοῖς στενοῖς συγκλεισθέντες αἰσχρῶς, ἔτι δὲ μᾶλ-
λον ταλαιπώρως διεφθείροντο. συνωθούμενοι γὰρ 9
εἰς τὴν λίμνην οἱ μὲν διὰ τὴν παράστασιν τῆς
διανοίας ὁρμῶντες ἐπὶ τὸ νήχεσθαι σὺν τοῖς ὅπλοις
ἀπεπνίγοντο, τὸ δὲ πολὺ πλῆθος μέχρι μὲν τοῦ δυ-
νατοῦ προβαῖνον εἰς τὴν λίμνην ἔμενε τὰς κεφαλὰς
αὐτὰς ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν ὑπερίσχον· ἐπιγενομένων δὲ 10
τῶν ἱππέων, καὶ προδήλου γενομένης ἀπωλείας,
ἐξαίροντες τὰς χεῖρας καὶ δεόμενοι ζωγρεῖν καὶ πᾶ-
σαν προϊέμενοι φωνὴν τὸ τελευταῖον οἱ μὲν ὑπὸ
τῶν πολεμίων, τινὲς δὲ παρακαλέσαντες αὑτοὺς
διεφθάρησαν. ἑξακισχίλιοι δ' ἴσως τῶν κατὰ τὸν 11
αὐλῶνα τοὺς κατὰ πρόσωπον νικήσαντες παραβοη-
θεῖν μὲν τοῖς ἰδίοις καὶ περιίστασθαι τοὺς ὑπε-

ναντίους ἠδυνάτουν, διὰ τὶ μηδὲν συνορᾶν τῶν
γιγνομένων, καίπερ μεγάλην δυνάμενοι πρὸς τὰ ὅλα
παρέχεσθαι χρείαν· ἀεὶ δὲ τοῦ πρόσθεν ὀρεγόμενοι,
προῆγον πεπεισμένοι συμπεσεῖσθαί τισιν, ἕως ἔλα-
13 θον ἐκπεσόντες πρὸς τοὺς ὑπερδεξίους τόπους. γε-
νόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ τῆς ὁμίχλης ἤδη
πεπτωκυίας, συνέντες τὸ γεγονὸς ἀτύχημα, καὶ
ποιεῖν οὐδὲν ὄντες δυνατοὶ ἔτι διὰ τὸ τοῖς ὅλοις
ἐπικρατεῖν καὶ πάντα προκατέχειν ἤδη τοὺς πολε-
μίους, συστραφέντες ἀπεχώρησαν εἴς τινα κώμην
14 Τυρρηνίδα. μετὰ δὲ τὴν μάχην ἀποσταλέντος ὑπὸ
τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῶν Ἰβήρων καὶ λογχοφόρων
Μαάρβα καὶ περιστρατοπεδεύσαντος τὴν κώμην,
ποικίλης αὐτοῖς ἀπορίας περιεστώσης, ἀποθέμενοι
τὰ ὅπλα παρέδοσαν αὑτοὺς ὑποσπόνδους, ὡς τευ-
ξόμενοι τῆς σωτηρίας.
15 Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν ὅλον κίνδυνον τὸν γενό-
μενον ἐν Τυρρηνίᾳ Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις τοῦ-
85 τον ἐπετελέσθη τὸν τρόπον. Ἀννίβας δέ, πρὸς αὐ-
τὸν ἐπαναχθέντων τῶν ὑποσπόνδων, ὁμοίως δὲ καὶ
τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, συναγαγὼν πάντας, ὄντας
2 πλείους τῶν μυρίων καὶ πεντακισχιλίων, πρῶτον μὲν
διεσάφησεν ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς
αὐτοῦ γνώμης διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόν-
δοις, μετὰ δὲ ταῦτα κατηγορίαν ἐποιήσατο Ῥωμαίων.
3 λήξας δὲ τούτων, ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἑα-
λωκότων, διέδωκεν εἰς φυλακὴν ἐπὶ τὰ τάγματα,
τοὺς δὲ συμμάχους ἀπέλυσε χωρὶς λύτρων ἅπαντας
4 εἰς τὴν οἰκείαν, ἐπιφθεγξάμενος τὸν αὐτὸν ὃν καὶ
πρόσθεν λόγον ὅτι πάρεστι πολεμήσων οὐκ Ἰταλιώ-
ταις, ἀλλὰ Ῥωμαίοις ὑπὲρ τῆς Ἰταλιωτῶν ἐλευθε-
5 ρίας. τὴν δ' ἑαυτοῦ δύναμιν ἀνελάμβανε, καὶ τῶν

νεκρῶν τῶν ἐκ τῆς σφετέρας δυνάμεως τοὺς ἐπι-
φανεστάτους ἔθαψεν, ὄντας εἰς τριάκοντα τὸν ἀρι-
θμόν· οἱ μὲν γὰρ πάντες εἰς χιλίους καὶ πεντα-
κοσίους ἔπεσον, ὧν ἦσαν οἱ πλείους Κελτοί. ταῦτα 6
δὲ πράξας διενοεῖτο μετὰ τἀδελφοῦ καὶ τῶν φί-
λων ποῦ καὶ πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν ὁρμήν, εὐθαρ-
σὴς ὢν ἤδη περὶ τῶν ὅλων.

Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεσόντος ἤδη τοῦ γεγο- 7
νότος ἀτυχήματος, στέλλεσθαι μὲν ἢ ταπεινοῦν τὸ
συμβεβηκὸς οἱ προεστῶτες τοῦ πολιτεύματος ἠδυ-
νάτουν διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, λέγειν δὲ
τοῖς πολλοῖς ἠναγκάζοντο τὰ γεγονότα, συναθροί-
σαντες τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. διόπερ ἅμα τῷ 8
τὸν στρατηγὸν εἰπεῖν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τῶν ἐμβόλων
ὅτι Λειπόμεθα μάχῃ μεγάλῃ, τηλικαύτην συνέβη
γενέσθαι διατροπὴν ὥστε τοῖς παραγενομένοις ἐφ'
ἑκατέρων τῶν καιρῶν πολλῷ μεῖζον τότε φανῆναι
τὸ γεγονὸς ἢ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς μάχης καιρόν.
καὶ τοῦτ' εἰκότως συνέβη. πολλῶν γὰρ χρόνων 9
ἄπειροι καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ πράγματος ὑπάρ-
χοντες τῆς ὁμολογουμένης ἥττης οὐ μετρίως οὐδὲ
κατὰ σχῆμα τὴν περιπέτειαν ἔφερον. οὐ μὴν ἥ γε 10
σύγκλητος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ καθήκοντος ἔμενε λογι-
σμοῦ, καὶ διενοεῖτο περὶ τοῦ μέλλοντος πῶς καὶ τί
πρακτέον ἑκάστοις εἴη.

Κατὰ δὲ τοὺς τῆς μάχης καιροὺς Γνάιος Σε- 86
ρουίλιος ὁ προκαθήμενος ὕπατος ἐπὶ τῶν κατ' Ἀρί-
μινον τόπων, οὗτοι δ' εἰσὶν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν 2
Ἀδρίαν πλευρᾶς, οὗ συνάπτει τὰ Γαλατικὰ πεδία
πρὸς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, οὐ μακρὰν τῆς εἰς θά-
λατταν ἐκβολῆς τῶν τοῦ Πάδου στομάτων, ἀκού- 3
σας εἰσβεβληκότα τὸν Ἀννίβαν εἰς Τυρρηνίαν ἀν-

τιστρατοπεδεύειν τῷ Φλαμινίῳ, ἐπεβάλετο μὲν πᾶσι
τοῖς στρατοπέδοις αὐτὸς συνάπτειν· ἀδυνατῶν δὲ
διὰ τὸ τῆς στρατιᾶς βάρος, Γάιον Κεντήνιον κατὰ
σπουδὴν δοὺς τετρακισχιλίους ἱππεῖς προεξαπέ-
στειλε, βουλόμενος, εἰ δέοινθ' οἱ καιροί, πρὸ τῆς
4 αὐτοῦ παρουσίας τούτους καταταχεῖν. Ἀννίβας δέ,
μετὰ τὴν μάχην προσαγγελθείσης αὐτῷ τῆς τῶν
ὑπεναντίων βοηθείας, ἐξαποστέλλει Μαάρβαν, ἔχοντα
5 τοὺς λογχοφόρους καὶ τὸ μέρος τῶν ἱππέων. οἳ καὶ
συμπεσόντες τοῖς περὶ τὸν Γάιον ἐν αὐτῇ μὲν τῇ
πρώτῃ συμπλοκῇ σχεδὸν τοὺς ἡμίσεις αὐτῶν διέ-
φθειραν, τοὺς δὲ λοιποὺς εἴς τινα λόφον συνδιώ-
ξαντες τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ πάντας ἔλαβον ὑπο-
6 χειρίους. ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ, τριταίας οὔσης τῆς κατὰ
τὴν μάχην προσαγγελίας, καὶ μάλιστα τότε τοῦ πά-
θους κατὰ τὴν πόλιν ὡς ἂν εἰ φλεγμαίνοντος, ἐπι-
γενομένης καὶ ταύτης τῆς περιπετείας, οὐ μόνον τὸ
πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τὴν σύγκλητον αὐτὴν συνέβη δια-
7 τραπῆναι. διὸ καὶ παρέντες τὴν κατ' ἐνιαυτὸν ἀγω-
γὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόν-
των, μειζόνως ἐπεβάλοντο βουλεύεσθαι περὶ τῶν
ἐνεστώτων, νομίζοντες αὐτοκράτορος δεῖσθαι στρα-
τηγοῦ τὰ πράγματα καὶ τοὺς περιεστῶτας καιρούς.
8 Ἀννίβας δέ, κατατεθαρρηκὼς τοῖς ὅλοις ἤδη, τὸ
μὲν συνεγγίζειν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸ παρὸν ἀπεδοκί-
μασε· τὴν δὲ χώραν ἐπιπορευόμενος ἀδεῶς ἐπόρ-
θει, ποιούμενος τὴν πορείαν ὡς ἐπὶ τὸν Ἀδρίαν.
9 διανύσας δὲ τήν τε τῶν Ὄμβρων καλουμένην χώ-
ραν καὶ τὴν τῶν Πικέντων ἧκε δεκαταῖος πρὸς
10 τοὺς κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπους, πολλῆς μὲν λείας
γεγονὼς ἐγκρατής, ὥστε μήτ' ἄγειν μήτε φέρειν
δύνασθαι τὸ στρατόπεδον τὰς ὠφελείας, πολὺ δὲ

πλῆθος ἀνθρώπων ἀπεκταγκὼς κατὰ τὴν δίοδον. 11
καθάπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν πόλεων καταλήψεσι, καὶ
τότε παράγγελμά τι δεδομένον ἦν φονεύειν τοὺς
ὑποπίπτοντας τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις. ταῦτα δὲ ἐποίει
διὰ τὸ προϋπάρχον αὐτῷ μῖσος ἔμφυτον πρὸς Ῥω-
μαίους. ἐν ᾧ καιρῷ καταστρατοπεδεύσας παρὰ τὸν 87
Ἀδρίαν ἐν χώρᾳ πρὸς πάντα τὰ γεννήματα διαφε-
ρούσῃ μεγάλην ἐποιεῖτο σπουδὴν ὑπὲρ τῆς ἀναλή-
ψεως καὶ θεραπείας τῶν ἀνδρῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ
τῶν ἵππων. ὡς ἂν γὰρ ὑπαίθρου τῆς παραχειμα- 2
σίας γεγενημένης ἐν τοῖς κατὰ Γαλατίαν τόποις
ὑπό τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀνηλειψίας, ἔτι δὲ τῆς
μετὰ ταῦτα διὰ τῶν ἑλῶν πορείας καὶ ταλαιπω-
ρίας, ἐπεγεγόνει σχεδὸν ἅπασι τοῖς ἵπποις, ὁμοίως
δὲ καὶ τοῖς ἀνδράσιν ὁ λεγόμενος λιμόψωρος καὶ
τοιαύτη καχεξία. διὸ γενόμενος ἐγκρατὴς χώρας εὐ- 3
δαίμονος ἐσωματοποίησε μὲν τοὺς ἵππους, ἀνεκτή-
σατο δὲ τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν στρατιω-
τῶν· μεθώπλισε δὲ τοὺς Λίβυας εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν
τρόπον ἐκλεκτοῖς ὅπλοις, ὡς ἂν γεγονὼς κύριος
τοσούτων σκύλων. ἐξαπέστειλε δὲ κατὰ θάλατταν ἐν 4
τῷ καιρῷ τούτῳ καὶ τοὺς διασαφήσοντας εἰς τὴν Καρ-
χηδόνα περὶ τῶν γεγονότων· τότε γὰρ πρῶτον ἥψατο
θαλάττης, ἀφ᾽ οὗ τὴν εἰσβολὴν ἐποιήσατο τὴν εἰς
Ἰταλίαν. ἐφ᾽ οἷς ἀκούσαντες μεγαλείως ἐχάρησαν οἱ 5
Καρχηδόνιοι, καὶ πολλὴν ἐποιοῦντο σπουδὴν καὶ
πρόνοιαν ὑπὲρ τοῦ κατὰ πάντα τρόπον ἐπικουρεῖν
καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι.

Ῥωμαῖοι δὲ δικτάτωρα μὲν κατέστησαν Κόιντον 6
Φάβιον, ἄνδρα καὶ φρονήσει διαφέροντα καὶ πε-
φυκότα καλῶς. ἔτι γοῦν ἐπεκαλοῦντο καὶ καθ᾽
ἡμᾶς οἱ ταύτης τῆς οἰκίας Μάξιμοι, τοῦτο δ᾽ ἔστι

μέγιστοι, διὰ τὰς ἐκείνου τἀνδρὸς ἐπιτυχίας καὶ
7 πράξεις. ὁ δὲ δικτάτωρ ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν
τῶν ὑπάτων· τῶν μὲν γὰρ ὑπάτων ἑκατέρῳ δώ-
δεκα πελέκεις ἀκολουθοῦσι, τούτῳ δ' εἴκοσι καὶ
8 τέτταρες, κἀκεῖνοι μὲν ἐν πολλοῖς προσδέονται τῆς
συγκλήτου πρὸς τὸ συντελεῖν τὰς ἐπιβολάς, οὗτος
δ' ἔστιν αὐτοκράτωρ στρατηγός, οὗ κατασταθέντος
παραχρῆμα διαλύεσθαι συμβαίνει πάσας τὰς ἀρχὰς
9 ἐν τῇ Ῥώμῃ πλὴν τῶν δημάρχων. οὐ μὴν ἀλλὰ
περὶ μὲν τούτων ἐν ἄλλοις ἀκριβεστέραν ποιη-
σόμεθα τὴν διαστολήν. ἅμα δὲ τῷ δικτάτορι
κατέστησαν ἱππάρχην Μάρκον Μινύκιον. οὗτος δὲ
τέτακται μὲν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα, γίγνεται δ'
οἷον εἰ διάδοχος τῆς ἀρχῆς ἐν τοῖς ἐκείνου περι-
σπασμοῖς.

88 *Ἀννίβας δὲ κατὰ βραχὺ μεταθεὶς τὴν παρεμ-*
βολὴν ἐνδιέτριβε τῇ παρὰ τὸν Ἀδρίαν χώρᾳ, καὶ
τοὺς μὲν ἵππους ἐκλούων τοῖς παλαιοῖς οἴνοις διὰ
τὸ πλῆθος ἐξεθεράπευσε τὴν καχεξίαν αὐτῶν καὶ
2 τὴν ψώραν, παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς
μὲν τραυματίας ἐξυγίασε, τοὺς δὲ λοιποὺς εὐέκτας
παρεσκεύασε καὶ προθύμους εἰς τὰς ἐπιφερομένας
3 χρείας. διελθὼν δὲ καὶ καταφθείρας τήν τε Πραι-
τεττιανὴν καὶ τὴν Ἀδριανὴν ἔτι δὲ τὴν Μαρρου-
κίνην καὶ Φρεντανὴν χώραν ὥρμησε, ποιούμε-
4 νος τὴν πορείαν εἰς τὴν Ἰαπυγίαν. ἧς διῃρημένης
εἰς τρεῖς ὀνομασίας, καὶ τῶν μὲν προσαγορευομέ-
νων Δαυνίων, [τῶν δὲ Πευκετίων,] τῶν δὲ Μεσ-
5 σαπίων, εἰς πρώτην ἐνέβαλε τὴν Δαυνίαν. ἀρξά-
μενος δὲ ταύτης ἀπὸ Λουκερίας, οὔσης ἀποικίας
6 Ῥωμαίων, ἐπόρθει τὴν χώραν. μετὰ δὲ ταῦτα κα-
ταστρατοπεδεύσας περὶ τὸ καλούμενον Οἰβώνιον

ἐπέτρεχε τὴν Ἀργυριππανὴν καὶ πᾶσαν ἀδεῶς ἐλεη-
λάτει τὴν Δαυνίαν. ἐν ᾧ καιρῷ καὶ Φάβιος μετὰ 7
τὴν κατάστασιν θύσας τοῖς θεοῖς ἐξώρμησε μετὰ
τοῦ συνάρχοντος καὶ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ καταγρα-
φέντων τεττάρων στρατοπέδων. συμμίξας δὲ ταῖς 8
ἀπ' Ἀριμίνου βοηθούσαις δυνάμεσι περὶ τὴν Δαυ-
νίαν, Γνάιον μὲν τὸν ὑπάρχοντα στρατηγὸν ἀπο-
λύσας τῆς κατὰ γῆν στρατείας ἐξαπέστειλε μετὰ
παραπομπῆς εἰς τὴν Ῥώμην, ἐντειλάμενος, ἐάν τι
κατὰ θάλατταν κινῶνται Καρχηδόνιοι, βοηθεῖν ἀεὶ
τοῖς ὑποπίπτουσι καιροῖς, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ συν- 9
άρχοντος παραλαβὼν τὰς δυνάμεις ἀντεστρατοπέ-
δευσε τοῖς Καρχηδονίοις περὶ τὰς Αἴκας καλουμέ-
νας, ἀπέχων τῶν πολεμίων περὶ πεντήκοντα στα-
δίους. Ἀννίβας δὲ συνεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Φα- 89
βίου, καὶ βουλόμενος ἐξ ἐφόδου καταπλήξασθαι
τοὺς ὑπεναντίους, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν καὶ συν-
εγγίσας τῷ τῶν Ῥωμαίων χάρακι παρετάξατο. χρό-
νον δέ τινα μείνας, οὐδενὸς ἐπεξιόντος αὖθις ἀνε-
χώρησεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ παρεμβολήν. ὁ γὰρ Φά- 2
βιος διεγνωκὼς μήτε παραβάλλεσθαι μήτε διακιν-
δυνεύειν, στοχάζεσθαι δὲ πρῶτον καὶ μάλιστα τῆς
ἀσφαλείας τῶν ὑποταττομένων, ἔμενε βεβαίως ἐπὶ
τῆς διαλήψεως ταύτης. τὰς μὲν οὖν ἀρχὰς κατε- 3
φρονεῖτο καὶ παρεῖχε λόγον ὡς ἀποδεδειλιακὼς καὶ
καταπεπληγμένος τὸν κίνδυνον, τῷ δὲ χρόνῳ πάν-
τας ἠνάγκασε παρομολογῆσαι καὶ συγχωρεῖν ὡς οὔτε
νουνεχέστερον οὔτε φρονιμώτερον οὐδένα δυνατὸν
ἦν χρῆσθαι τοῖς τότε περιεστῶσι καιροῖς. ταχὺ δὲ 4
καὶ τὰ πράγματα προσεμαρτύρησε τοῖς λογισμοῖς
αὐτοῦ. καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐγένετο. τὰς μὲν γὰρ 5
τῶν ὑπεναντίων δυνάμεις συνέβαινε γεγυμνάσθαι

μὲν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας συνεχῶς ἐν τοῖς πολε-
μικοῖς, ἡγεμόνι δὲ χρῆσθαι συντεθραμμένῳ σφίσι
καὶ παιδομαθεῖ περὶ τὰς ἐν τοῖς ὑπαίθροις χρείας,
6 νενικηκέναι δὲ πολλὰς μὲν ἐν Ἰβηρίᾳ μάχας, δὶς δὲ
Ῥωμαίους ἑξῆς καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, τὸ δὲ
μέγιστον ἀπεγνωκότας πάντα μίαν ἐλπίδα ἔχειν τῆς
7 σωτηρίας τὴν ἐν τῷ νικᾶν· περὶ δὲ τὴν τῶν Ῥω-
8 μαίων στρατιὰν τἀναντία τούτοις ὑπῆρχε. διόπερ
εἰς μὲν τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων κίνδυνον οὐχ οἷός τ'
ἦν συγκαταβαίνειν, προδήλου τῆς ἐλαττώσεως ὑπαρ-
χούσης· εἰς δὲ τὰ σφέτερα προτερήματα τοῖς λογι-
σμοῖς ἀναχωρήσας ἐν τούτοις διέτριβε καὶ διὰ τού-
9 των ἐχείριζε τὸν πόλεμον. ἦν δὲ τὰ προτερήματα
Ῥωμαίων ἀκατάτριπτα χορήγια καὶ χειρῶν πλῆθος.
90 διόπερ κατὰ τοὺς ἑξῆς χρόνους ἀντιπαρῆγε τοῖς πο-
λεμίοις ἀεὶ καὶ τοὺς εὐκαίρους προκατελάμβανε τό-
2 πους κατὰ τὴν ἐμπειρίαν. ἔχων δὲ κατὰ νώτου τὰς
χορηγίας ἀφθόνους, οὐδέποτε τοὺς στρατιώτας ἠφίει
προνομεύειν οὐδὲ χωρίζεσθαι καθάπαξ ἐκ τοῦ χά-
ρακος, ἄθρους δ' ἀεὶ καὶ συνεστραμμένους τηρῶν
3 ἐφήδρευε τοῖς τόποις καὶ καιροῖς. καὶ πολλοὺς τῶν
πολεμίων ἀποσπωμένους ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς
ἐπὶ τὰς προνομὰς διὰ τὸ καταφρονεῖν ὑποχειρίους
4 ἐλάμβανε καὶ κατέφθειρε τῷ τοιούτῳ τρόπῳ. ταῦτα
δ' ἐποίει, βουλόμενος ἅμα μὲν ἀφ' ὡρισμένου πλή-
θους ἐλαττοῦν ἀεὶ τοὺς ὑπεναντίους, ἅμα δὲ τὰς
τῶν ἰδίων δυνάμεων ψυχὰς προηττημένας τοῖς ὅλοις
διὰ τῶν κατὰ μέρος προτερημάτων κατὰ βραχὺ σω-
5 ματοποιεῖν καὶ προσαναλαμβάνειν. εἰς ὁλοσχερῆ
δὲ κρίσιν ἐξ ὁμολόγου συγκαταβαίνειν οὐδαμῶς
6 οἷός τ' ἦν. οὐ μὴν Μάρκῳ γε τῷ συνάρχοντι τού-
των οὐδὲν ἤρεσκε. σύμψηφον δὲ τοῖς ὄχλοις ποιῶν

αὐτὸν τὸν μὲν Φάβιον κατελάλει πρὸς πάντας, ὡς
ἀγεννῶς χρώμενον τοῖς πράγμασι καὶ νωθρῶς, αὐ-
τὸς δὲ πρόθυμος ἦν παραβάλλεσθαι καὶ διακινδυ-
νεύειν.

Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι καταφθείραντες τοὺς προει- 7
ρημένους τόπους ὑπερέβαλον τὸν Ἀπεννῖνον, καὶ
κατάραντες εἰς τὴν Σαυνῖτιν χώραν, οὖσαν εὐδαί-
μονα καὶ πολλῶν χρόνων ἀπολέμητον, ἐν τοιαύτῃ
περιουσίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἦσαν ὥστε μήτε χρωμέ-
νους μήτε καταφθείροντας ἀνύειν δύνασθαι τὰς λείας.
κατέδραμον δὲ καὶ τὴν Οὐενεουεντανήν, Ῥωμαίων 8
ἀποικίαν ὑπάρχουσαν· εἷλον δὲ καὶ πόλιν Οὐενου-
σίαν, ἀτείχιστον οὖσαν καὶ πολλῆς καὶ παντοδα-
πῆς ἀποσκευῆς γέμουσαν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατόπιν 9
μὲν εἵποντο συνεχῶς, μιᾶς καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὁδὸν
ἀπέχοντες, ἐγγίζειν γε μὴν καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς
πολεμίοις οὐχ οἷοί τε ἦσαν. διόπερ Ἀννίβας, ὁρῶν 10
τὸν Φάβιον φυγομαχοῦντα μὲν προδήλως, τοῖς δ'
ὅλοις οὐκ ἐκχωροῦντα τῶν ὑπαίθρων, ὥρμησε τολ-
μηρῶς εἰς τὰ περὶ Καπύην πεδία, καὶ τούτων εἰς
τὸν προσαγορευόμενον Φάλερνον τόπον, πεπει- 11
σμένος δυοῖν θάτερον, ἢ μάχεσθαι τοὺς πολεμίους
ἀναγκάσειν ἢ πᾶσι δῆλον ποιήσειν ὅτι κρατεῖ τῶν
ὅλων καὶ παραχωροῦσι Ῥωμαῖοι τῶν ὑπαίθρων αὐ-
τοῖς. οὗ γενομένου καταπλαγείσας ἤλπιζε τὰς πό- 12
λεις ὁρμήσειν πρὸς τὴν ἀπὸ Ῥωμαίων ἀπόστασιν.
ἕως γὰρ τότε δυσὶ μάχαις ἤδη λελειμμένων αὐτῶν 13
οὐδεμία πόλις ἀπέστη τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν πρὸς
Καρχηδονίους, ἀλλὰ διετήρουν τὴν πίστιν, καίπερ
ἔνιαι πάσχουσαι κακῶς. ἐξ ὧν καὶ παρασημήναιτ' 14
ἄν τις τὴν κατάπληξιν καὶ καταξίωσιν παρὰ τοῖς
συμμάχοις τοῦ Ῥωμαίων πολιτεύματος.

91 Οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γε Ἀννίβας εἰκότως ἐπὶ τούτους
2 κατήντα τοὺς λογισμούς. τὰ γὰρ πεδία τὰ κατὰ
Καπύην ἐπιφανέστατα μέν ἐστι τῶν κατὰ τὴν Ἰτα-
λίαν καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τὸ κάλλος καὶ διὰ
τὸ πρὸς αὐτῇ κεῖσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τούτοις τοῖς
ἐμπορίοις χρῆσθαι, εἰς ἃ σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς οἰκου-
3 μένης κατατρέχουσιν οἱ πλέοντες εἰς Ἰταλίαν. πε-
ριέχουσι δὲ καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας καὶ καλλίστας
4 πόλεις τῆς Ἰταλίας ἐν αὐτοῖς. τὴν μὲν γὰρ παρα-
λίαν αὐτῶν Σενουεσσανοὶ καὶ Κυμαῖοι καὶ Δικαι-
αρχεῖται νέμονται, πρὸς δὲ τούτοις Νεαπολῖται, τε-
5 λευταῖον δὲ τὸ τῶν Νουκερίνων ἔθνος. τῆς δὲ
μεσογείου τὰ μὲν πρὸς τὰς ἄρκτους Καληνοὶ καὶ
Τιανῖται κατοικοῦσι, τὰ δὲ πρὸς ἕω καὶ μεσημβρίαν
6 Δαύνιοι καὶ Νωλανοί. κατὰ μέσα δὲ τὰ πεδία κεῖ-
σθαι συμβαίνει τὴν πασῶν ποτε μακαριωτάτην γε-
7 γονυῖαν πόλιν Καπύην. ἐπιεικέστατος δὲ καὶ παρὰ
τοῖς μυθογράφοις ὁ περὶ τούτων τῶν πεδίων λέγε-
ται λόγος· προσαγορεύεται δὲ καὶ ταῦτα Φλεγραῖα,
καθάπερ καὶ ἕτερα τῶν ἐπιφανῶν πεδίων· θεούς
γε μὴν μάλιστα περὶ τούτων εἰκὸς ἠρικέναι διὰ τὸ
8 κάλλος καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν. ἅμα δὲ τοῖς προει-
ρημένοις ὀχυρὰ δοκεῖ καὶ δυσέμβολα τελέως εἶναι
τὰ πεδία· τὰ μὲν γὰρ θαλάττῃ, τὸ δὲ πλεῖον ὄρεσι
μεγάλοις πάντῃ καὶ συνεχέσι περιέχεται, δι' ὧν εἰσ-
βολαὶ τρεῖς ὑπάρχουσι μόνον ἐκ τῆς μεσογείου,
9 στεναὶ καὶ δύσβατοι, μία μὲν ἀπὸ τῆς Σαυνίτιδος,
[δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἐριβανοῦ,] ἡ δὲ κατάλοιπος
10 ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς Ἱρπίνους τόπων. διόπερ ἔμελ-
λον εἰς ταῦτα καταστρατοπεδεύσαντες ὥσπερ εἰς
θέατρον οἱ Καρχηδόνιοι καταπλήξεσθαι μὲν τῷ πα-
ραλόγῳ πάντας, ἐκθεατριεῖν δὲ τοὺς πολεμίους

φυγομαχοῦντας, αὐτοὶ δὲ ἐξ ὁμολόγου φανήσεσθαι
τῶν ὑπαίθρων κρατοῦντες.
Ἀννίβας μὲν οὖν τοιούτοις χρησάμενος λογι- 92
σμοῖς, καὶ διελθὼν ἐκ τῆς Σαυνίτιδος τὰ στενὰ τὰ
κατὰ τὸν Ἐριβιανὸν καλούμενον λόφον, κατεστρα-
τοπέδευσε παρὰ τὸν Οὔλθυρνον ποταμόν, ὃς σχε-
δὸν δίχα διαιρεῖ τὰ προειρημένα πεδία. καὶ τὴν 2
μὲν παρεμβολὴν ἐκ τοῦ πρὸς Ῥώμην μέρους εἶχε,
ταῖς δὲ προνομαῖς πᾶν ἐπιτρέχων ἐπόρθει τὸ πε-
δίον ἀδεῶς. Φάβιος δὲ κατεπέπληκτο μὲν τὴν ἐπι- 3
βολὴν καὶ τόλμαν τῶν ὑπεναντίων, τοσούτῳ δὲ
μᾶλλον ἐπὶ τῶν κεκριμένων ἔμενεν. ὁ δὲ συνάρ- 4
χων αὐτοῦ Μάρκος καὶ πάντες οἱ κατὰ τὸ στρατό-
πεδον χιλίαρχοι καὶ ταξίαρχοι νομίζοντες ἐν καλῷ
τοὺς πολεμίους ἀπειληφέναι, σπεύδειν ᾤοντο δεῖν
καὶ συνάπτειν εἰς τὰ πεδία καὶ μὴ περιορᾶν τὴν
ἐπιφανεστάτην χώραν δῃουμένην. Φάβιος δὲ μέχρι 5
μὲν τοῦ συνάψαι τοῖς τόποις ἔσπευδε καὶ συνυπε-
κρίνετο τοῖς προθύμως καὶ φιλοκινδύνως διακειμέ-
νοις, ἐγγίσας δὲ τῷ Φαλέρνῳ ταῖς μὲν παρωρεί- 6
αις ἐπιφαινόμενος ἀντιπαρῆγε τοῖς πολεμίοις, ὥστε
μὴ δοκεῖν τοῖς αὐτῶν συμμάχοις ἐκχωρεῖν τῶν ὑπαί-
θρων, εἰς δὲ τὸ πεδίον οὐ καθίει τὴν δύναμιν, εὐ- 7
λαβούμενος τοὺς ὁλοσχερεῖς κινδύνους διά τε τὰς
προειρημένας αἰτίας καὶ διὰ τὸ προφανῶς ἱπποκρα-
τεῖν παρὰ πολὺ τοὺς ὑπεναντίους.
Ἀννίβας δὲ ἐπειδὴ καταπειράσας τῶν πολεμίων 8
καὶ καταφθείρας πᾶν τὸ πεδίον ἤθροισε λείας
ἄπλετον πλῆθος, ἐγίγνετο πρὸς ἀναζυγήν, βουλό- 9
μενος μὴ καταφθεῖραι τὴν λείαν, ἀλλ' εἰς τοιοῦτον
ἀπερείσασθαι τόπον, ἐν ᾧ καὶ τὴν παραχειμασίαν
δυνήσεται ποιήσασθαι, ἵνα μὴ μόνον κατὰ τὸ παρὸν

εὐωχίαν, ἀλλὰ συνεχῶς δαψίλειαν ἔχῃ τῶν ἐπιτη-
10 δείων τὸ στρατόπεδον. Φάβιος δὲ κατανοῶν αὐ-
τοῦ τὴν ἐπιβολήν, ὅτι προχειρίζεται ποιεῖσθαι τὴν
ἐπάνοδον ἧπερ ἐποιήσατο καὶ τὴν εἴσοδον, καὶ θεω-
ρῶν τοὺς τόπους στενοὺς ὄντας καὶ καθ' ὑπερβο-
11 λὴν εὐφυεῖς πρὸς ἐπίθεσιν, ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς διεκ-
βολῆς περὶ τετρακισχιλίους ἐπέστησε, παρακαλέσας
χρήσασθαι τῇ προθυμίᾳ σὺν καιρῷ μετὰ τῆς τῶν
τόπων εὐφυΐας, αὐτὸς δὲ τὸ πολὺ μέρος ἔχων τῆς
δυνάμεως, ἐπί τινα λόφον ὑπερδέξιον πρὸ τῶν στε-
93 νῶν κατεστρατοπέδευσε. παραγενομένων δὲ τῶν
Καρχηδονίων, καὶ ποιησαμένων τὴν παρεμβολὴν ἐν
τοῖς ἐπιπέδοις ὑπ' αὐτὴν τὴν παρώρειαν, τὴν μὲν
λείαν αὐτῶν ἤλπισεν ἀδηρίτως περισυρεῖν, ὡς δὲ
τὸ πολὺ καὶ τοῖς ὅλοις πέρας ἐπιθήσειν διὰ τὴν τῶν
2 τόπων εὐκαιρίαν. καὶ δὴ περὶ ταῦτα καὶ πρὸς τού-
τοις ἐγίγνετο τοῖς διαβουλίοις, διανοούμενος πῇ καὶ
πῶς χρήσεται τοῖς τόποις καὶ τίνες καὶ πόθεν πρῶ-
3 τον ἐγχειρήσουσι τοῖς ὑπεναντίοις. Ἀννίβας δέ,
ταῦτα πρὸς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν παρασκευαζομέ-
νων τῶν πολεμίων, συλλογιζόμενος ἐκ τῶν εἰκό-
των, οὐκ ἔδωκε χρόνον οὐδ' ἀναστροφὴν ταῖς ἐπι-
4 βολαῖς αὐτῶν, ἀνακαλεσάμενος δὲ τὸν ἐπὶ τῶν λει-
τουργιῶν τεταγμένον Ἀσδρούβαν παρήγγειλε λαμ-
πάδας δεσμεύειν ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ παντοδαπῆς ὕλης
κατὰ τάχος ὡς πλείστας, καὶ τῶν ἐργατῶν βοῶν
ἐκλέξαντα ἐκ πάσης τῆς λείας τοὺς εὐρωστοτάτους
5 εἰς δισχιλίους ἀθροῖσαι πρὸ τῆς παρεμβολῆς. γενο-
μένου δὲ τούτου, συναγαγὼν ὑπέδειξε τοῖς λειτουρ-
γοῖς ὑπερβολήν τινα μεταξὺ κειμένην τῆς αὐτοῦ
στρατοπεδείας καὶ τῶν στενῶν, δι' ὧν ἔμελλε ποι-
εῖσθαι τὴν πορείαν, πρὸς ἣν ἐκέλευσε προσελαύνειν

τοὺς βοῦς ἐνεργῶς καὶ μετὰ βίας, ὅταν δοθῇ τὸ
παράγγελμα, μέχρι συνάψωσι τοῖς ἄκροις. μετὰ δὲ 6
τοῦτο δειπνοποιησαμένοις ἀναπαύεσθαι καθ' ὥραν
παρήγγειλε πᾶσιν. ἅμα δὲ τῷ κλῖναι τὸ τρίτον μέ- 7
ρος τῆς νυκτὸς εὐθέως ἐξῆγε τοὺς λειτουργούς, καὶ
προσδεῖν ἐκέλευσε πρὸς τὰ κέρατα τοῖς βουσὶ τὰς
λαμπάδας. ταχὺ δὲ τούτου γενομένου διὰ τὸ πλῆ- 8
θος, ἀνάψαι παρήγγειλε πάσας, καὶ τοὺς μὲν βοῦς
ἐλαύνειν καὶ προσβάλλειν πρὸς τὰς ἀκρωρείας ἐπέ-
ταξε, τοὺς δὲ λογχοφόρους κατόπιν ἐπιστήσας τού- 9
τοις ἕως μέν τινος συνεργεῖν παρεκελεύετο τοῖς
ἐλαύνουσιν, ὅταν δὲ τὴν πρώτην ἅπαξ ὁρμὴν λάβῃ
τὰ ζῷα, παρατρέχοντας παρὰ τὰ πλάγια καὶ συγ-
κρούοντας ἅμα τῶν ὑπερδεξίων ἀντέχεσθαι τόπων
καὶ προκαταλαμβάνειν τὰς ἀκρωρείας, ἵνα παρα-
βοηθῶσι καὶ συμπλέκωνται τοῖς πολεμίοις, ἐάν που
συναντῶσι πρὸς τὰς ὑπερβολάς. κατὰ δὲ τὸν και- 10
ρὸν τοῦτον αὐτὸς ἀναλαβὼν πρῶτα μὲν τὰ βαρέα
τῶν ὅπλων, ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς ἱππεῖς, ἑξῆς δὲ
τὴν λείαν, ἐπὶ δὲ πᾶσι τοὺς Ἴβηρας καὶ Κελτούς,
ἧκε πρὸς τὰ στενὰ καὶ τὰς διεκβολάς. τῶν δὲ Ῥω- 94
μαίων οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς στενοῖς φυλάττοντες, ἅμα
τῷ συνιδεῖν τὰ φῶτα προσβάλλοντα πρὸς τὰς ὑπερ-
βολάς, νομίσαντες ταύτῃ ποιεῖσθαι τὴν ὁρμὴν τὸν
Ἀννίβαν, ἀπολιπόντες τὰς δυσχωρίας παρεβοή-
θουν τοῖς ἄκροις. ἐγγίζοντες δὲ τοῖς βουσὶν ἠπο- 2
ροῦντο διὰ τὰ φῶτα, μεῖζόν τι τοῦ συμβαίνοντος
καὶ δεινότερον ἀναπλάττοντες καὶ προσδοκῶντες.
ἐπιγενομένων δὲ τῶν λογχοφόρων, οὗτοι μὲν βρα- 3
χέα πρὸς ἀλλήλους ἀκροβολισάμενοι, τῶν βοῶν
αὐτοῖς ἐμπιπτόντων, ἔμειναν διαστάντες ἐπὶ τῶν
ἄκρων ἀμφότεροι, καὶ προσανεῖχον καραδοκοῦντες

τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἡμέρας, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
4 γνῶναι τὸ γιγνόμενον. Φάβιος δὲ τὰ μὲν ἀπο-
ρούμενος ἐπὶ τῷ συμβαίνοντι καὶ κατὰ τὸν ποιη-
τὴν ὀισσάμενος δόλον εἶναι, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐξ ἀρ-
χῆς ὑπόθεσιν οὐδαμῶς κρίνων ἐκκυβεύειν οὐδὲ πα-
ραβάλλεσθαι τοῖς ὅλοις, ἦγε τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῷ
5 χάρακι καὶ προσεδέχετο τὴν ἡμέραν. κατὰ δὲ τὸν
καιρὸν τοῦτον Ἀννίβας, προχωρούντων αὐτῷ τῶν
πραγμάτων κατὰ τὴν ἐπιβολήν, τήν τε δύναμιν
διεκόμισε διὰ τῶν στενῶν μετ᾽ ἀσφαλείας καὶ τὴν
λείαν, λελοιπότων τοὺς τόπους τῶν παραφυλαττόν-
6 των τὰς δυσχωρίας. ἅμα δὲ τῷ φωτὶ συνιδὼν τοὺς
ἐν τοῖς ἄκροις ἀντικαθημένους τοῖς λογχοφόροις,
ἐπαπέστειλέ τινας τῶν Ἰβήρων· οἳ καὶ συμμίξαντες
κατέβαλον μὲν τῶν Ῥωμαίων εἰς χιλίους, ῥᾳδίως
δὲ τοὺς παρὰ σφῶν εὐζώνους ἐκδεξάμενοι κατεβί-
βασαν.
7 Ἀννίβας μὲν οὖν τοιαύτην ἐκ τοῦ Φαλέρνου
ποιησάμενος τὴν ἔξοδον, λοιπὸν ἤδη στρατοπεδεύων
ἀσφαλῶς κατεσκέπτετο καὶ προυνοεῖτο περὶ τῆς χει-
μασίας ποῦ καὶ πῶς ποιήσεται, μέγαν φόβον καὶ
πολλὴν ἀπορίαν παρεστακὼς ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς
8 κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀνθρώποις. Φάβιος δὲ κακῶς
μὲν ἤκουε παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὡς ἀνάνδρως ἐκ τοι-
ούτων τόπων προέμενος τοὺς ὑπεναντίους, οὐ μὴν
9 ἀφίστατό γε τῆς προθέσεως. καὶ ἀναγκασθεὶς δὲ
μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐπί τινας ἀπελθεῖν θυσίας εἰς
τὴν Ῥώμην, παρέδωκε τῷ συνάρχοντι τὰ στρατό-
πεδα, καὶ πολλὰ χωριζόμενος ἐνετείλατο μὴ τοσαύ-
την ποιεῖσθαι σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ βλάψαι τοὺς πο-
λεμίους ἡλίκην ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αὐτὸς παθεῖν δει-
10 νόν. ὧν οὐδὲ μικρὸν ἐν νῷ τιθέμενος Μάρκος ἔτι

λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα πρὸς τῷ παραβάλλεσθαι καὶ
τῷ διακινδυνεύειν ὅλος καὶ πᾶς ἦν.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰταλίαν τοιαύτην εἶχε τὴν 95
διάθεσιν. κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ταῖς προ- 2
ειρημέναις πράξεσιν Ἀσδρούβας ὁ τεταγμένος ἐπὶ
τῆς Ἰβηρίας στρατηγός, κατηρτικὼς ἐν τῇ παραχει-
μασίᾳ τὰς ὑπὸ τἀδελφοῦ καταλειφθείσας τριάκοντα
ναῦς, καὶ δέκα προσπεπληρωκὼς ἄλλας, ἀρχομένης
τῆς θερείας ἀνήχθη τετταράκοντα ναυσὶ καταφρά-
κτοις ἐκ Καινῆς πόλεως, προχειρισάμενος Ἀμίλκαν
τοῦ στόλου ναύαρχον. ἅμα δὲ καὶ τὴν πεζὴν ἐκ 3
τῆς παραχειμασίας ἠθροικὼς δύναμιν ἀνέζευξε· καὶ
ταῖς μὲν ναυσὶ παρὰ τὴν χέρσον ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν,
τοῖς δὲ πεζοῖς τὴν πορείαν παρὰ τὸν αἰγιαλόν,
σπεύδων ἀμφοτέραις ἅμα ταῖς δυνάμεσι καταζεῦξαι
πρὸς τὸν Ἴβηρα ποταμόν. Γνάιος δὲ τὰς ἐπιβολὰς 4
συλλογιζόμενος τῶν Καρχηδονίων, τὸ μὲν πρῶτον
ἐπεβάλετο [κατὰ γῆν καὶ] κατὰ θάλατταν ἐκ τῆς
παραχειμασίας ποιεῖσθαι τὴν ἀπάντησιν. ἀκούων 5
δὲ τὸ πλῆθος τῶν δυνάμεων καὶ τὸ μέγεθος τῆς
παρασκευῆς, τὸ μὲν κατὰ γῆν ἀπαντᾶν ἀπεδοκί-
μασε, συμπληρώσας δὲ πέντε καὶ τριάκοντα ναῦς,
καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ πεζοῦ στρατεύματος τοὺς ἐπιτη-
δειοτάτους ἄνδρας πρὸς τὴν ἐπιβατικὴν χρείαν ἀνή-
χθη, καὶ κατῆρε δευτεραῖος ἐκ Ταρράκωνος εἰς τοὺς
περὶ τὸν Ἴβηρα ποταμὸν τόπους. καθορμισθεὶς δὲ 6
τῶν πολεμίων ἐν ἀποστήματι περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα
σταδίους, προαπέστειλε κατασκεψομένας δύο ναῦς
ταχυπλοούσας Μασσαλιητικάς· καὶ γὰρ προκαθη-
γοῦντο καὶ προεκινδύνευον οὗτοι καὶ πᾶσαν ἀπο-
τόμως σφίσι παρείχοντο τὴν χρείαν. εὐγενῶς γάρ, 7
εἴ καί τινες ἕτεροι, κεκοινωνήκασι Ῥωμαίοις πραγ-

μάτων καὶ Μασσαλιῆται, πολλάκις μὲν καὶ μετὰ
ταῦτα, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Ἀννιβαϊκὸν πόλεμον.
8 διασαφούντων δὲ τῶν ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἐκπεμ-
φθέντων ὅτι περὶ τὸ στόμα τοῦ ποταμοῦ συμβαί-
νει τὸν τῶν ὑπεναντίων ὁρμεῖν στόλον, ἀνήγετο
κατὰ σπουδήν, βουλόμενος ἄφνω προσπεσεῖν τοῖς
96 πολεμίοις. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν, σημηνάν-
των αὐτοῖς τῶν σκοπῶν ἐκ πολλοῦ τὸν ἐπίπλουν
τῶν ὑπεναντίων, ἅμα τὰς πεζὰς ἐξέταττον δυνά-
μεις παρὰ τὸν αἰγιαλόν, καὶ τοῖς πληρώμασι πα-
2 ρήγγελλον ἐμβαίνειν εἰς τὰς ναῦς. ἤδη δὲ καὶ τῶν
Ῥωμαίων σύνεγγυς ὄντων, σημήναντες πολεμικὸν
ἀνήγοντο, κρίναντες ναυμαχεῖν. συμβαλόντες δὲ
τοῖς πολεμίοις βραχὺν μέν τινα χρόνον ἀντεποιή-
σαντο τῆς νίκης, μετ' οὐ πολὺ δὲ πρὸς τὸ κλίνειν
3 ὥρμησαν. ἡ γὰρ ἐφεδρεία τῶν πεζῶν ἡ περὶ τὸν
αἰγιαλὸν οὐχ οὕτως αὐτοὺς ὤνησε θάρσος παριστά-
νουσα πρὸς τὸν κίνδυνον ὡς ἔβλαψε τὴν ἐλπίδα
4 τῆς σωτηρίας ἑτοίμην παρασκευάζουσα. πλὴν δύο
μὲν αὐτάνδρους νῆας ἀποβαλόντες, τεττάρων δὲ
τοὺς ταρσοὺς καὶ τοὺς ἐπιβάτας, ἔφευγον ἐγκλί-
5 ναντες εἰς γῆν. ἐπικειμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων αὐ-
τοῖς ἐκθύμως, τὰς μὲν ναῦς ἐξέβαλον εἰς τὸν αἰ-
γιαλόν, αὐτοὶ δ' ἀποπηδήσαντες ἐκ τῶν πλοίων
6 ἐσῴζοντο πρὸς τοὺς παρατεταγμένους. οἱ δὲ Ῥω-
μαῖοι τολμηρῶς συνεγγίσαντες τῇ γῇ, καὶ τὰ δυνά-
μενα κινεῖσθαι τῶν πλοίων ἀναδησάμενοι, μετὰ χα-
ρᾶς ὑπερβαλλούσης ἀπέπλεον, νενικηκότες μὲν ἐξ
ἐφόδου τοὺς ὑπεναντίους, κρατοῦντες δὲ τῆς θα-
λάττης, εἴκοσι δὲ καὶ πέντε ναῦς ἑλόντες τῶν πο-
λεμίων.

7 Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἀπὸ τούτων

ἐπικυδεστέρας εἰλήφει τοῖς Ῥωμαίοις τὰς ἐλπίδας διὰ
τὸ προειρημένον κατόρθωμα. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, 8
προσπεσόντος αὐτοῖς τοῦ γεγονότος ἐλαττώματος,
παραχρῆμα πληρώσαντες ἑβδομήκοντα νῆας ἐξαπέ-
στειλαν, κρίναντες ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς πάσας τὰς
ἐπιβολὰς ἀντέχεσθαι τῆς θαλάττης. αἳ τὸ μὲν 9
πρῶτον εἰς Σαρδόνα, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τοὺς περὶ
Πίσας τόπους τῆς Ἰταλίας προσέβαλον, πεπεισμέ-
νων τῶν ἐπιπλεόντων συμμίξειν ἐνθάδε τοῖς περὶ
τὸν Ἀννίβαν. ταχὺ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀναχθέντων 10
ἐπ' αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς τῆς Ῥώμης ἑκατὸν εἴκοσι σκά-
φεσι πεντηρικοῖς, πυθόμενοι τὸν ἀνάπλουν, οὗτοι
μὲν αὖθις ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Σαρδόνα, μετὰ δὲ
ταῦτα πάλιν εἰς Καρχηδόνα. Γνάιος δὲ Σερουίλιος, 11
ἔχων τὸν προειρημένον στόλον, ἕως μέν τινος ἐπη-
κολούθει τοῖς Καρχηδονίοις, συνάψειν πεπεισμένος,
πολὺ δὲ καθυστερῶν ἀπέγνω. καὶ τὸ μὲν πρῶτον 12
τῆς Σικελίας Λιλυβαίῳ προσέσχε· μετὰ δὲ ταῦτα κα-
ταπλεύσας τῆς Λιβύης ὡς ἐπὶ τὴν τῶν Κερκινητῶν
νῆσον, καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν χρήματα τοῦ μὴ πορ-
θῆσαι τὴν χώραν, ἀπηλλάγη. κατὰ δὲ τὸν ἀνά- 13
πλουν γενόμενος κύριος νήσου Κοσσύρου, καὶ φρου-
ρὰν εἰς τὸ πολισμάτιον εἰσαγαγών, αὖθις εἰς τὸ
Λιλύβαιον κατῆρε. καὶ τὸ λοιπὸν οὗτος μὲν αὐ- 14
τοῦ συνορμίσας τὸν στόλον μετ' οὐ πολὺν χρόνον
αὐτὸς ἀνεκομίσθη πρὸς τὰς πεζὰς δυνάμεις· οἱ δ' 97
ἐκ τῆς συγκλήτου, πυθόμενοι τὸ γεγονὸς προτέ-
ρημα διὰ τοῦ Γναΐου περὶ τὴν ναυμαχίαν, καὶ νο-
μίσαντες χρήσιμον εἶναι, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον, τὸ
μὴ προΐεσθαι τὰ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ἀλλ' ἐνίστα-
σθαι τοῖς Καρχηδονίοις καὶ τὸν πόλεμον αὔξειν,
προχειρισάμενοι ναῦς εἴκοσι καὶ στρατηγὸν ἐπι- 2

στήσαντες Πόπλιον Σκιπίωνα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
πρόθεσιν, ἐξαπέστελλον μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν
ἀδελφὸν Γνάιον, κοινῇ πράξοντα μετ' ἐκείνου τὰ
3 κατὰ τὴν Ἰβηρίαν. πάνυ γὰρ ἠγωνίων μὴ κρατή-
σαντες Καρχηδόνιοι τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ περι-
ποιησάμενοι χορηγίας ἀφθόνους καὶ χεῖρας, ἀντι-
ποιήσωνται μὲν τῆς θαλάττης ὁλοσχερέστερον, συν-
επίθωνται δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν, στρατόπεδα
πέμποντες καὶ χρήματα τοῖς περὶ τὸν Ἀννίβαν.
4 διόπερ ἐν μεγάλῳ τιθέμενοι καὶ τοῦτον τὸν πόλε-
μον, ἐξαπέστειλαν τάς τε ναῦς καὶ τὸν Πόπλιον.
ὃς καὶ παραγενόμενος εἰς Ἰβηρίαν καὶ συμμίξας τἀ-
δελφῷ μεγάλην παρεῖχε χρείαν τοῖς κοινοῖς πράγ-
5 μασιν. οὐδέποτε γὰρ πρότερον θαρρήσαντες δια-
βῆναι τὸν Ἴβηρα ποταμόν, ἀλλ' ἀσμενίζοντες τῇ
τῶν ἐπὶ τάδε φιλίᾳ καὶ συμμαχίᾳ, τότε διέβησαν
καὶ τότε πρῶτον ἐθάρρησαν ἀντιποιεῖσθαι τῶν πέ-
ραν πραγμάτων, μεγάλα καὶ ταὐτομάτου συνεργή-
σαντος σφίσι πρὸς τοὺς περιεστῶτας καιρούς.
6 Ἐπειδὴ γὰρ καταπληξάμενοι τοὺς περὶ τὴν διά-
βασιν οἰκοῦντας τῶν Ἰβήρων ἧκον πρὸς τὴν τῶν Ζα-
κανθαίων πόλιν, ἀποσχόντες σταδίους ὡς τετταρά-
κοντα περὶ τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερὸν κατεστρατοπέ-
7 δευσαν, λαβόντες τόπον εὐφυῶς κείμενον πρός τε
τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀσφάλειαν καὶ πρὸς τὴν ἐκ
8 θαλάττης χορηγίαν· ὁμοῦ δὲ αὐτοῖς συνέβαινε καὶ
τὸν στόλον ποιεῖσθαι τὸν παράπλουν. ἔνθα δὴ
98 γίγνεταί τις πραγμάτων περιπέτεια τοιάδε. καθ'
οὓς καιροὺς Ἀννίβας ἐποιεῖτο τὴν πορείαν εἰς Ἰτα-
λίαν, ὅσαις πόλεσιν ἠπίστησε τῶν κατὰ τὴν Ἰβη-
ρίαν, ἔλαβε παρὰ τούτων ὅμηρα τοὺς υἱοὺς τῶν
ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν· οὓς πάντας εἰς τὴν Ζακαν-

θαίων ἀπέθετο πόλιν διά τε τὴν ὀχυρότητα καὶ διὰ
τὴν τῶν ἀπολειπομένων ἐπ' αὐτῆς ἀνδρῶν πίστιν.
ἦν δέ τις ἀνὴρ Ἴβηρ, Ἀβίλυξ ὄνομα, κατὰ μὲν τὴν 2
δόξαν καὶ τὴν τοῦ βίου περίστασιν οὐδενὸς δεύτε-
ρος Ἰβήρων, κατὰ δὲ τὴν πρὸς Καρχηδονίους εὔ-
νοιαν καὶ πίστιν πολύ τι διαφέρειν δοκῶν τῶν ἄλ-
λων. οὗτος θεωρῶν τὰ πράγματα, καὶ νομίσας 3
ἐπικυδεστέρας εἶναι τὰς τῶν Ῥωμαίων ἐλπίδας, συν-
ελογίσατο παρ' ἑαυτῷ περὶ τῆς τῶν ὁμήρων προ-
δοσίας συλλογισμὸν Ἰβηρικὸν καὶ βαρβαρικόν. πει- 4
σθεὶς γὰρ διότι δύναται μέγας γενέσθαι παρὰ Ῥω-
μαίοις προσενεγκάμενος ἐν καιρῷ πίστιν ἅμα καὶ
χρείαν, ἐγίγνετο πρὸς τὸ παρασπονδήσας τοὺς Καρ-
χηδονίους ἐγχειρίσαι τοὺς ὁμήρους τοῖς Ῥωμαίοις.
θεωρῶν δὲ τὸν Βώστορα τὸν τῶν Καρχηδονίων 5
στρατηγόν, ὃς ἀπεστάλη μὲν ὑπ' Ἀσδρούβου κω-
λύσων τοὺς Ῥωμαίους διαβαίνειν τὸν ποταμόν, οὐ
θαρρήσας δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἀνακεχωρηκὼς ἐστρατο-
πέδευε τῆς Ζακάνθης ἐν τοῖς πρὸς θάλατταν μέρεσι,
τοῦτον μὲν ἄκακον ὄντα τὸν ἄνδρα καὶ πρᾶον τῇ
φύσει, πιστῶς δὲ τὰ πρὸς αὐτὸν διακείμενον, ποι- 6
εῖται λόγους ὑπὲρ τῶν ὁμήρων πρὸς τὸν Βώστορα,
φάσκων, ἐπειδὴ διαβεβήκασι Ῥωμαῖοι τὸν ποταμόν,
οὐκέτι δύνασθαι Καρχηδονίους φόβῳ συνέχειν τὰ
κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, προσδεῖσθαι δὲ τοὺς καιροὺς τῆς
τῶν ὑποταττομένων εὐνοίας· νῦν οὖν ἠγγικότων 7
Ῥωμαίων, καὶ προσκαθεζομένων τῇ Ζακάνθῃ, καὶ
κινδυνευούσης τῆς πόλεως, ἐὰν ἐξαγαγὼν τοὺς ὁμή-
ρους ἀποκαταστήσῃ τοῖς γονεῦσι καὶ ταῖς πόλεσιν,
ἐκλύσειν μὲν αὐτὸν τῶν Ῥωμαίων τὴν φιλοτιμίαν·
τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ μάλιστα σπουδάζειν ἐκείνους
πρᾶξαι, κυριεύοντας τῶν ὁμήρων· ἐκκαλέσεσθαι δὲ 8

τὴν τῶν Ἰβήρων πάντων πρὸς Καρχηδονίους εὔ-
νοιαν, προϊδόμενον τὸ μέλλον καὶ προνοηθέντα τῆς
τῶν ὁμήρων ἀσφαλείας. τὴν δὲ χάριν αὐξήσειν ἔφη
πολλαπλασίαν, αὐτὸς γενόμενος χειριστὴς τοῦ πράγ-
9 ματος. ἀποκαθιστάνων γὰρ εἰς τὰς πόλεις τοὺς
παῖδας οὐ μόνον τὴν παρ' αὐτῶν εὔνοιαν ἐπισπά-
σεσθαι τῶν γεννησάντων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πολ-
λῶν, ὑπὸ τὴν ὄψιν τιθεὶς διὰ τοῦ συμβαίνοντος τὴν
Καρχηδονίων πρὸς τοὺς συμμάχους αἵρεσιν καὶ με-
10 γαλοψυχίαν. προσδοκᾶν δ' αὐτὸν ἐκέλευσε καὶ δώ-
ρων πλῆθος ἰδίᾳ παρὰ τῶν τὰ τέκνα κομιζομένων·
παραδόξως γὰρ ἑκάστους ἐγκρατεῖς γιγνομένους τῶν
ἀναγκαιοτάτων ἅμιλλαν ποιήσεσθαι τῆς εἰς τὸν κύ-
11 ριον τῶν πραγμάτων εὐεργεσίας. παραπλήσια δὲ
τούτοις ἕτερα καὶ πλείω πρὸς τὸν αὐτὸν τρόπον
διαλεχθεὶς ἔπεισε τὸν Βώστορα συγκαταθέσθαι τοῖς
99 λεγομένοις. καὶ τότε μὲν ἐπανῆλθε, ταξάμενος ἡμέ-
ραν, ᾗ παρέσται μετὰ τῶν ἐπιτηδείων πρὸς ἀνακο-
2 μιδὴν τῶν παίδων. παραγενηθεὶς δὲ νυκτὸς ἐπὶ
τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον, καὶ συμμίξας τισὶ
τῶν συστρατευομένων ἐκείνοις Ἰβήρων, διὰ τούτων
3 εἰσῆλθε πρὸς τοὺς στρατηγούς. ἐκλογιζόμενος δὲ
διὰ πλειόνων τὴν ἐσομένην ὁρμὴν καὶ μετάπτωσιν
πρὸς αὐτοὺς τῶν Ἰβήρων, ἐὰν ἐγκρατεῖς γένωνται
τῶν ὁμήρων, ἐπηγγείλατο παραδώσειν αὐτοῖς τοὺς
4 παῖδας. τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ὑπερβολῇ προ-
θύμως δεξαμένων τὴν ἐλπίδα καὶ μεγάλας ὑπισ-
χνουμένων δωρεάς, τότε μὲν εἰς τὴν ἰδίαν ἀπηλ-
λάγη, συνθέμενος ἡμέραν καὶ καιρὸν καὶ τόπον, ἐν
5 ᾧ δεήσει τοὺς ἐκδεξομένους αὐτὸν ὑπομένειν. μετὰ
δὲ ταῦτα παραλαβὼν τοὺς ἐπιτηδείους τῶν φίλων
ἧκε πρὸς τὸν Βώστορα, καὶ παραδοθέντων αὐτῷ

τῶν παίδων ἐκ τῆς Ζακάνθης, νυκτὸς ποιησάμενος
τὴν ἔξοδον, ὡς θέλων λαθεῖν, παραπορευθεὶς τὸν
χάρακα τῶν πολεμίων ἧκε πρὸς τὸν τεταγμένον
καιρὸν καὶ τόπον καὶ πάντας ἐνεχείρισε τοὺς ὁμή-
ρους τοῖς ἡγεμόσι τῶν Ῥωμαίων. οἱ δὲ περὶ τὸν 6
Πόπλιον ἐτίμησάν τε διαφερόντως τὸν Ἀβίλυγα καὶ
πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὁμήρων εἰς τὰς πα-
τρίδας ἐχρήσαντο τούτῳ, συμπέμψαντες τοὺς ἐπιτη-
δείους. ὃς ἐπιπορευόμενος τὰς πόλεις καὶ διὰ τῆς 7
τῶν παίδων ἀποκαταστάσεως τιθεὶς ὑπὸ τὴν ὄψιν
τὴν τῶν Ῥωμαίων πρᾳότητα καὶ μεγαλοψυχίαν παρὰ
τὴν Καρχηδονίων ἀπιστίαν καὶ βαρύτητα, καὶ προσ-
παρατιθεὶς τὴν αὑτοῦ μετάθεσιν, πολλοὺς Ἰβήρων
παρώρμησε πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν. Βώ- 8
στωρ δὲ παιδικώτερον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν δόξας
ἐγκεχειρικέναι τοὺς ὁμήρους τοῖς πολεμίοις οὐκ εἰς
τοὺς τυχόντας ἐπεπτώκει κινδύνους. καὶ τότε μὲν 9
ἤδη τῆς ὥρας κατεπειγούσης διέλυον εἰς παραχει-
μασίαν ἀμφότεροι τὰς δυνάμεις, ἱκανοῦ τινος ἐκ
τῆς τύχης γεγονότος συνεργήματος τοῖς Ῥωμαίοις
τοῦ περὶ τοὺς παῖδας πρὸς τὰς ἐπικειμένας ἐπιβο-
λάς. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἐν τούτοις ἦν.

Ὁ δὲ στρατηγὸς Ἀννίβας, ὅθεν ἀπελίπομεν, πυν- 100
θανόμενος παρὰ τῶν κατασκόπων πλεῖστον ὑπάρ-
χειν σῖτον ἐν τῇ περὶ τὴν Λουκερίαν καὶ τὸ κα-
λούμενον Γερούνιον χώρᾳ, πρὸς δὲ τὴν συναγω-
γὴν εὐφυῶς ἔχειν τὸ Γερούνιον, κρίνας ἐκεῖ ποι- 2
εῖσθαι τὴν παραχειμασίαν, προῆγε ποιούμενος τὴν
πορείαν παρὰ τὸ Λίβυρνον ὄρος ἐπὶ τοὺς προειρη-
μένους τόπους. ἀφικόμενος δὲ πρὸς τὸ Γερούνιον, 3
ὃ τῆς Λουκερίας ἀπέχει διακόσια στάδια, τὰς μὲν
ἀρχὰς διὰ λόγων τοὺς ἐνοικοῦντας εἰς φιλίαν πρου-

4 καλεῖτο καὶ πίστεις ἐδίδου τῶν ἐπαγγελιῶν, οὐ-
δενὸς δὲ προσέχοντος, πολιορκεῖν ἐπεβάλετο. ταχὺ
δὲ γενόμενος κύριος, τοὺς μὲν οἰκήτορας κατέφθειρε,
τὰς δὲ πλείστας οἰκίας ἀκεραίους διεφύλαξε καὶ τὰ
τείχη, βουλόμενος σιτοβολίοις χρήσασθαι πρὸς τὴν
5 παραχειμασίαν. τὴν δὲ δύναμιν πρὸ τῆς πόλεως
παρεμβαλὼν ὠχυρώσατο τάφρῳ καὶ χάρακι τὴν στρα-
6 τοπεδείαν. γενόμενος δ' ἀπὸ τούτων, τὰ μὲν δύο
μέρη τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν σιτολογίαν ἐξέπεμπε
προστάξας καθ' ἑκάστην ἡμέραν τακτὸν ἀναφέρειν
μέτρον ἕκαστον τοῖς ἰδίοις ἐπιβολὴν τοῦ τάγματος
τοῖς προκεχειρισμένοις ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν ταύτην,
7 τῷ δὲ τρίτῳ μέρει τήν τε στρατοπεδείαν ἐτήρει καὶ
8 τοῖς σιτολογοῦσι παρεφήδρευε κατὰ τόπους. οὔσης
δὲ τῆς μὲν χώρας τῆς πλείστης εὐεφόδου καὶ πεδιά-
δος, τῶν δὲ συναγόντων ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀναριθμή-
των, ἔτι δὲ τῆς ὥρας ἀκμαζούσης πρὸς τὴν συγκομι-
δήν, ἄπλετον συνέβαινε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀθροί-
ζεσθαι τοῦ σίτου τὸ πλῆθος.

101 Μάρκος δὲ παρειληφὼς τὰς δυνάμεις παρὰ Φα-
βίου, τὸ μὲν πρῶτον ἀντιπαρῆγε ταῖς ἀκρωρείαις,
πεπεισμένος ἀεὶ περὶ τὰς ὑπερβολὰς συμπεσεῖσθαί
2 ποτε τοῖς Καρχηδονίοις. ἀκούσας δὲ τὸ μὲν Γε-
ρούνιον τοὺς περὶ τὸν Ἀννίβαν ἤδη κατέχειν, τὴν
δὲ χώραν σιτολογεῖν, πρὸ δὲ τῆς πόλεως χάρακα
βεβλημένους στρατοπεδεύειν, ἐπιστρέψας ἐκ τῶν
ἀκρωρειῶν κατέβαινε κατὰ τὴν ἐπὶ τὰ πεδία κα-
3 τατείνουσαν ῥάχιν. ἀφικόμενος δ' ἐπὶ τὴν ἄκραν,
ἣ κεῖται μὲν ἐπὶ τῆς Λαρινάτιδος χώρας, προσαγο-
ρεύεται δὲ Καλήνη, κατεστρατοπέδευσε περὶ ταύτην,
πρόχειρος ὢν ἐκ παντὸς τρόπου συμπλέκεσθαι τοῖς
4 πολεμίοις. Ἀννίβας δὲ θεωρῶν ἐγγίζοντας τοὺς πο-

λεμίους, τὸ μὲν τρίτον μέρος τῆς δυνάμεως εἴασε
σιτολογεῖν, τὰ δὲ δύο μέρη λαβὼν καὶ προελθὼν
ἀπὸ τῆς πόλεως ἑκκαίδεκα σταδίους πρὸς τοὺς πο-
λεμίους, ἐπί τινος βουνοῦ κατεστρατοπέδευσε, βου-
λόμενος ἅμα μὲν καταπλήξασθαι τοὺς ὑπεναντίους,
ἅμα δὲ τοῖς σιτολογοῦσι τὴν ἀσφάλειαν παρασκευ-
άζειν. μετὰ δὲ ταῦτα γεωλόφου τινὸς ὑπάρχοντος 5
μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, ὃς εὐκαίρως καὶ σύνεγ-
γυς ἐπέκειτο τῇ τῶν πολεμίων παρεμβολῇ, τοῦτον
ἔτι νυκτὸς ἐξαποστείλας περὶ δισχιλίους τῶν λογ-
χοφόρων κατελάβετο. οὓς ἐπιγενομένης τῆς ἡμέ- 6
ρας συνιδὼν Μάρκος ἐξῆγε τοὺς εὐζώνους καὶ
προσέβαλε τῷ λόφῳ. γενομένου δὲ ἀκροβολισμοῦ 7
νεανικοῦ, τέλος ἐπεκράτησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ μετὰ
ταῦτα τὴν ὅλην στρατοπεδείαν μετεβίβασαν εἰς τοῦ-
τον τὸν τόπον. ὁ δ' Ἀννίβας ἕως μέν τινος διὰ 8
τὴν ἀντιστρατοπεδείαν συνεῖχε τὸ πλεῖστον μέρος
τῆς δυνάμεως ἐφ' αὑτόν. πλειόνων δὲ γενομένων 9
ἡμερῶν, ἠναγκάζετο τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν νομὴν τῶν
θρεμμάτων ἀπομερίζειν, τοὺς δ' ἐπὶ τὴν σιτολο-
γίαν, σπουδάζων κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ πρόθεσιν μήτε 10
τὴν λείαν καταφθεῖραι τόν τε σῖτον ὡς πλεῖστον
συναγαγεῖν, ἵνα πάντων ᾖ κατὰ τὴν παραχειμασίαν
δαψίλεια τοῖς ἀνδράσι, μὴ χεῖρον δὲ τοῖς ὑποζυ-
γίοις καὶ τοῖς ἵπποις· εἶχε γὰρ τὰς πλείστας ἐλπί- 11
δας τῆς αὑτοῦ δυνάμεως ἐν τῷ τῶν ἱππέων τά-
γματι.

Καθ' ὃν δὴ καιρὸν Μάρκος, συνθεωρήσας τὸ 102
πολὺ μέρος τῶν ὑπεναντίων ἐπὶ τὰς προειρημένας
χρείας κατὰ τῆς χώρας σκεδαννύμενον, λαβὼν τὸν
ἀκμαιότατον καιρὸν τῆς ἡμέρας ἐξῆγε τὴν δύναμιν,
καὶ συνεγγίσας τῇ παρεμβολῇ τῶν Καρχηδονίων τὰ 2

*μὲν βαρέα τῶν ὅπλων ἐξέταξε, τοὺς δ' ἱππεῖς καὶ
τοὺς εὐζώνους κατὰ μέρη διελὼν ἐπαφῆκε τοῖς προ-
3 νομεύουσι, παραγγείλας μηδένα ζωγρεῖν. Ἀννί-
βας δὲ τούτου συμβάντος εἰς ἀπορίαν ἐνεπεπτώ-
κει μεγάλην· οὔτε γὰρ ἀντεξάγειν τοῖς παρατε-
ταγμένοις ἀξιόχρεως ἦν οὔτε παραβοηθεῖν τοῖς
4 ἐπὶ τῆς χώρας διεσπαρμένοις. τῶν δὲ Ῥωμαίων οἱ
μὲν ἐπὶ τοὺς προνομεύοντας ἐξαποσταλέντες πολ-
λοὺς τῶν ἐσκεδασμένων ἀπέκτειναν· οἱ δὲ παρατε-
ταγμένοι τέλος εἰς τοῦτ' ἦλθον καταφρονήσεως
ὥστε καὶ διασπᾶν τὸν χάρακα καὶ μόνον οὐ πο-
5 λιορκεῖν τοὺς Καρχηδονίους. ὁ δ' Ἀννίβας ἦν μὲν
ἐν κακοῖς, ὅμως δὲ χειμαζόμενος ἔμενε, τοὺς πε-
λάζοντας ἀποτριβόμενος καὶ μόλις διαφυλάττων τὴν
6 παρεμβολήν, ἕως Ἀσδρούβας ἀναλαβὼν τοὺς ἀπὸ
τῆς χώρας συμπεφευγότας εἰς τὸν χάρακα τὸν περὶ
τὸ Γερούνιον, ὄντας εἰς τετρακισχιλίους, ἧκε πα-
7 ραβοηθῶν. τότε δὲ μικρὸν ἀναθαρρήσας ἐπεξῆλθε,
καὶ βραχὺ πρὸ τῆς στρατοπεδείας παρεμβαλὼν μό-
8 λις ἀπετρίψατο τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον. Μάρκος
δὲ πολλοὺς μὲν ἐν τῇ περὶ τὸν χάρακα συμπλοκῇ
τῶν πολεμίων ἀποκτείνας, ἔτι δὲ πλείους ἐπὶ τῆς
χώρας διεφθαρκώς, τότε μὲν ἐπανῆλθε μεγάλας
9 ἐλπίδας ἔχων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. τῇ δ' ἐπαύριον
ἐκλιπόντων τὸν χάρακα τῶν Καρχηδονίων, ἐπέβη
10 καὶ κατελάβετο τὴν ἐκείνων παρεμβολήν. ὁ γὰρ
Ἀννίβας διαγωνιάσας τοὺς Ῥωμαίους μὴ καταλαβό-
μενοι νυκτὸς ἔρημον ὄντα τὸν ἐπὶ τῷ Γερουνίῳ
χάρακα κύριοι γένωνται τῆς ἀποσκευῆς καὶ τῶν πα-
ραθέσεων, ἔκρινεν αὐτὸς ἀναχωρεῖν καὶ πάλιν ἐκεῖ
11 ποιεῖσθαι τὴν στρατοπεδείαν. ἀπὸ δὲ τούτων τῶν
καιρῶν οἱ μὲν Καρχηδόνιοι ταῖς προνομαῖς εὐλαβέ-*

στερον ἐχρῶντο καὶ φυλακτικώτερον, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι
τἀναντία θαρραλεώτερον καὶ προπετέστερον.
Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ, προσπεσόντος σφίσι τοῦ γε- 103
γονότος μειζόνως ἢ κατὰ τὴν ἀλήθειαν, περιχαρεῖς
ἦσαν διὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐκ τῆς προϋπαρχούσης
ὑπὲρ τῶν ὅλων δυσελπιστίας οἷον εἰ μεταβολήν τινα
πρὸς τὸ βέλτιον αὐτοῖς προφαίνεσθαι, δεύτερον δὲ 2
καὶ διὰ τὸ δοκεῖν τὸν πρὸ τούτου χρόνον τὴν ἀπρα-
γίαν καὶ κατάπληξιν τῶν στρατοπέδων μὴ παρὰ τὴν
τῶν δυνάμεων ἀποδειλίασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ
προεστῶτος εὐλάβειαν γεγονέναι. διὸ καὶ τὸν μὲν 3
Φάβιον ᾐτιῶντο καὶ κατεμέμφοντο πάντες ὡς ἀτόλ-
μως χρώμενον τοῖς καιροῖς, τὸν δὲ Μάρκον ἐπὶ
τοσοῦτον ηὖξον διὰ τὸ συμβεβηκὸς ὥστε τότε γε-
νέσθαι τὸ μηδέποτε γεγονός· αὐτοκράτορα γὰρ κἀ- 4
κεῖνον κατέστησαν, πεπεισμένοι ταχέως αὐτὸν τέ-
λος ἐπιθήσειν τοῖς πράγμασι· καὶ δὴ δύο δικτάτω-
ρες ἐγεγόνεσαν ἐπὶ τὰς αὐτὰς πράξεις, ὃ πρότερον
οὐδέποτε συνεβεβήκει παρὰ Ῥωμαίοις. τῷ δὲ Μάρκῳ 5
διασαφηθείσης τῆς τε τοῦ πλήθους εὐνοίας καὶ τῆς
παρὰ τοῦ δήμου δεδομένης ἀρχῆς αὐτῷ, διπλασίως
παρωρμήθη πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ κατατολ-
μᾶν τῶν πολεμίων. ἧκε δὲ καὶ Φάβιος ἐπὶ τὰς δυ- 6
νάμεις οὐδὲν ἠλλοιωμένος ὑπὸ τῶν συμβεβηκότων,
ἔτι δὲ βεβαιότερον μένων ἐπὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς διαλή-
ψεως. θεωρῶν δὲ τὸν Μάρκον ἐκπεφυσημένον καὶ 7
πρὸς πάντα ἀντιφιλονικοῦντα καὶ καθόλου πολὺν
ὄντα πρὸς τῷ διακινδυνεύειν, αἵρεσιν αὐτῷ πρού-
τεινε τοιαύτην, ἢ κατὰ μέρος ἄρχειν ἢ διελόμενον
τὰς δυνάμεις χρῆσθαι τοῖς σφετέροις στρατοπέδοις
κατὰ τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν: τοῦ δὲ καὶ λίαν ἀσμέ- 8
νως δεξαμένου τὸν μερισμόν, διελόμενοι τὸ πλῆθος

χωρὶς ἐστρατοπέδευσαν ἀλλήλων, ἀπέχοντες ὡς δώ-
104 δεκα σταδίους. Ἀννίβας δὲ τὰ μὲν ἀκούων τῶν ἁλι-
σκομένων αἰχμαλώτων, τὰ δὲ θεωρῶν ἐκ τῶν πραττο-
μένων ᾔδει τήν τε τῶν ἡγεμόνων πρὸς ἀλλήλους φι-
λοτιμίαν καὶ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Μάρ-
2 κου. διόπερ οὐ καθ' αὑτοῦ, πρὸς αὑτοῦ δὲ νομίσας
εἶναι τὰ συμβαίνοντα περὶ τοὺς ἐναντίους, ἐγίγνετο
περὶ τὸν Μάρκον, σπουδάζων τὴν τόλμαν ἀφελέσθαι
3 καὶ προκαταλαβεῖν αὐτοῦ τὴν ὁρμήν. οὔσης δέ τινος
ὑπεροχῆς μεταξὺ τῆς αὑτοῦ καὶ τῆς τοῦ Μάρκου
στρατοπεδείας δυναμένης ἑκατέρους βλάπτειν, ἐπε-
βάλετο καταλαβεῖν ταύτην. σαφῶς δὲ γιγνώσκων
ἐκ τοῦ προγεγονότος κατορθώματος ὅτι παρέσται
βοηθῶν ἐκ χειρὸς πρὸς ταύτην τὴν ἐπιβολήν, ἐπι-
4 νοεῖ τι τοιοῦτον. τῶν γὰρ τόπων τῶν περὶ τὸν
λόφον ὑπαρχόντων ψιλῶν μέν, πολλὰς δὲ καὶ παν-
τοδαπὰς ἐχόντων περικλάσεις καὶ κοιλότητας, ἐξέ-
πεμψε τῆς νυκτὸς εἰς τὰς ἐπιτηδειοτάτας ὑποβολὰς
ἀνὰ διακοσίους καὶ τριακοσίους, πεντακοσίους μὲν
ἱππεῖς, ψιλοὺς δὲ καὶ πεζοὺς τοὺς πάντας εἰς πεν-
5 τακισχιλίους. ἵνα δὲ μὴ πρῲ κατοπτευθῶσιν ὑπὸ
τῶν εἰς τὰς προνομὰς ἐκπορευομένων, ἅμα τῷ δι-
6 αυγάζειν κατελάμβανε τοῖς εὐζώνοις τὸν λόφον. ὁ
δὲ Μάρκος θεωρῶν τὸ γιγνόμενον, καὶ νομίσας ἕρ-
μαιον εἶναι, παραυτίκα μὲν ἐξαπέστειλε τοὺς ψι-
λούς, κελεύσας ἀγωνίζεσθαι καὶ διαμάχεσθαι περὶ
7 τοῦ τόπου, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς ἱππεῖς· ἑξῆς δὲ
τούτοις κατόπιν αὐτὸς ἦγε συνεχῆ τὰ βαρέα τῶν
ὅπλων, καθάπερ καὶ πρότερον, ἑκάστων ποιούμε-
105 νος παραπλήσιον τὸν χειρισμόν. ἄρτι δὲ τῆς ἡμέ-
ρας διαφαινούσης καὶ πάντων ταῖς τε διανοίαις καὶ
τοῖς ὄμμασι περιεσπασμένων περὶ τοὺς ἐν τῷ γεω-

λόφῳ κινδυνεύοντας, ἀνύποπτος ἦν ἡ τῶν ἐνεδρευ-
όντων ὑποβολή. τοῦ δ' Ἀννίβου συνεχῶς μὲν ἐπα- 2
ποστέλλοντος τοῖς ἐν τῷ λόφῳ τοὺς βοηθήσοντας,
ἑπομένου δὲ κατὰ πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἱππέων
καὶ τῆς δυνάμεως, ταχέως συνέβη καὶ τοὺς ἱππεῖς
συμπεσεῖν ἀλλήλοις. οὗ γενομένου, καὶ πιεζομέ- 3
νων τῶν Ῥωμαίων εὐζώνων ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν
ἱππέων, ἅμα μὲν οὗτοι καταφεύγοντες εἰς τὰ βαρέα
τῶν ὅπλων θόρυβον ἐποίουν, ἅμα δὲ τοῦ συνθή- 4
ματος ἀποδοθέντος τοῖς ἐν ταῖς ἐνέδραις, πανταχό-
θεν ἐπιφαινομένων καὶ προσπιπτόντων τούτων,
οὐκέτι περὶ τοὺς εὐζώνους μόνον, ἀλλὰ περὶ πᾶν
τὸ στράτευμα μέγας κίνδυνος συνειστήκει τοῖς Ῥω-
μαίοις. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον Φάβιος, θεω- 5
ρῶν τὸ γιγνόμενον καὶ διαγωνιάσας μὴ σφαλῶσι
τοῖς ὅλοις, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις καὶ κατὰ σπουδὴν
ἐβοήθει τοῖς κινδυνεύουσι. ταχὺ δὲ συνεγγίσαντος 6
αὐτοῦ, πάλιν ἀναθαρρήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, καίπερ
λελυκότες ἤδη τὴν ὅλην τάξιν, αὖθις ἀθροιζόμενοι
περὶ τὰς σημαίας ἀνεχώρουν καὶ κατέφευγον ὑπὸ
τὴν τούτων ἀσφάλειαν, πολλοὺς μὲν ἀπολωλεκότες
τῶν εὐζώνων, ἔτι δὲ πλείους ἐκ τῶν ταγμάτων καὶ
τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀννίβαν κα- 7
ταπλαγέντες τὴν ἀκεραιότητα καὶ σύνταξιν τῶν πα-
ραβεβοηθηκότων στρατοπέδων, ἀπέστησαν τοῦ διω-
γμοῦ καὶ τῆς μάχης. τοῖς μὲν οὖν παρ' αὐτὸν γε- 8
νομένοις τὸν κίνδυνον ἦν ἐναργὲς ὅτι διὰ μὲν τὴν
Μάρκου τόλμαν ἀπόλωλε τὰ ὅλα, διὰ δὲ τὴν εὐ-
λάβειαν τοῦ Φαβίου σέσωσται καὶ πρὸ τοῦ καὶ νῦν·
τοῖς δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε ἐγένετο φανερὸν ὁμολο- 9
γουμένως τί διαφέρει στρατιωτικῆς προπετείας καὶ
κενοδοξίας στρατηγικὴ πρόνοια καὶ λογισμὸς ἑστὼς

10 καὶ νουνεχής. οὐ μὴν ἀλλ' οἱ μὲν Ῥωμαῖοι, διδα-
χθέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων, καὶ βαλόμενοι χάρακα
πάλιν ἕνα πάντες, ἐστρατοπέδευσαν ὁμόσε, καὶ λοι-
πὸν ἤδη Φαβίῳ προσεῖχον τὸν νοῦν καὶ τοῖς ὑπὸ
11 τούτου παραγγελλομένοις. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὸν
μὲν μεταξὺ τόπον τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς σφετέρας πα-
ρεμβολῆς διετάφρευσαν, περὶ δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ
καταληφθέντος λόφου χάρακα περιβαλόντες καὶ φυ-
λακὴν ἐπιστήσαντες λοιπὸν ἤδη πρὸς τὴν χειμασίαν
ἀσφαλῶς ἡτοιμάζοντο.
106 Τῆς δὲ τῶν ἀρχαιρεσίων ὥρας συνεγγιζούσης,
εἵλοντο στρατηγοὺς οἱ Ῥωμαῖοι Λεύκιον Αἰμίλιον
καὶ Γάιον Τερέντιον. ὧν κατασταθέντων οἱ μὲν
2 δικτάτωρες ἀπέθεντο τὴν ἀρχήν, οἱ δὲ προϋπάρχον-
τες ὕπατοι, Γνάιος Σερουίλιος καὶ Μάρκος Ῥηγοῦ-
λος ὁ μετὰ τὴν Φλαμινίου τελευτὴν ἐπικαταστα-
θείς, τότε προχειρισθέντες ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰ-
μίλιον ἀντιστράτηγοι, καὶ παραλαβόντες τὴν ἐν τοῖς
ὑπαίθροις ἐξουσίαν, ἐχείριζον κατὰ τὴν ἑαυτῶν γνώ-
3 μην τὰ κατὰ τὰς δυνάμεις. οἱ δὲ περὶ τὸν Αἰμί-
λιον, βουλευσάμενοι μετὰ τῆς συγκλήτου, τὸ μὲν
ἐλλεῖπον πλῆθος ἔτι τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν ὅλην
ἐπιβολὴν παραχρῆμα καταγράψαντες ἐξαπέστειλαν,
4 τοῖς δὲ περὶ τὸν Γνάιον διεσάφησαν ὁλοσχερῆ μὲν
κίνδυνον κατὰ μηδένα τρόπον συνίστασθαι, τοὺς
δὲ κατὰ μέρος ἀκροβολισμοὺς ὡς ἐνεργοτάτους ποι-
εῖσθαι καὶ συνεχεστάτους χάριν τοῦ γυμνάζειν καὶ
παρασκευάζειν εὐθαρσεῖς τοὺς νέους πρὸς τοὺς ὁλο-
5 σχερεῖς ἀγῶνας, τῷ καὶ τὰ πρότερον αὐτοῖς συμ-
πτώματα δοκεῖν οὐχ ἥκιστα γεγονέναι διὰ τὸ νεο-
συλλόγοις καὶ τελέως ἀνασκήτοις κεχρῆσθαι τοῖς
στρατοπέδοις. αὐτοὶ δὲ Λεύκιον μὲν Ποστούμιον,

ἐξαπέλεκυν ὄντα στρατηγόν, στρατόπεδον δόντες
εἰς Γαλατίαν ἐξαπέστειλαν, βουλόμενοι ποιεῖν ἀν-
τιπερίσπασμα τοῖς Κελτοῖς τοῖς μετ' Ἀννίβου στρα-
τευομένοις. πρόνοιαν δ' ἐποιήσαντο καὶ τῆς ἀνα- 7
κομιδῆς τοῦ παραχειμάζοντος ἐν τῷ Λιλυβαίῳ στό-
λου, διεπέμψαντο δὲ καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ στρατηγοῖς
πάντα τὰ κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν. οὗτοι μὲν 8
οὖν περὶ ταῦτα καὶ περὶ τὰς λοιπὰς ἐγίγνοντο πα-
ρασκευὰς ἐπιμελῶς. οἱ δὲ περὶ τὸν Γνάιον, κομι- 9
σάμενοι τὰς παρὰ τῶν ὑπάτων ἐντολάς, πάντα τὰ
κατὰ μέρος ἐχείριζον κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην· διὸ 10
καὶ τὸ πλείω γράφειν ὑπὲρ αὐτῶν παρήσομεν. ὁλο-
σχερὲς μὲν γὰρ ἢ μνήμης ἄξιον ἁπλῶς οὐδὲν ἐπρά-
χθη διὰ τὴν ἐντολὴν καὶ διὰ τὴν τοῦ καιροῦ περί-
στασιν, ἀκροβολισμοὶ δὲ μόνον καὶ συμπλοκαὶ κατὰ 11
μέρος ἐγίγνοντο πλείους, ἐν αἷς εὐδοκίμουν οἱ προε-
στῶτες τῶν Ῥωμαίων· καὶ γὰρ ἀνδρωδῶς καὶ νουν-
εχῶς ἐδόκουν ἕκαστα χειρίζειν.

Τὸν μὲν οὖν χειμῶνα καὶ τὴν ἐαρινὴν ὥραν διέ- 107
μειναν ἀντιστρατοπεδεύοντες ἀλλήλοις· ἤδη δὲ πα-
ραδιδόντος τοῦ καιροῦ τὴν ἐκ τῶν ἐπετείων καρ-
πῶν χορηγίαν, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ περὶ τὸ
Γερούνιον χάρακος Ἀννίβας. κρίνων δὲ συμφέρειν 2
τὸ κατὰ πάντα τρόπον ἀναγκάσαι μάχεσθαι τοὺς
πολεμίους, καταλαμβάνει τὴν τῆς Κάννης προσαγο-
ρευομένης πόλεως ἄκραν. εἰς γὰρ ταύτην συνέ- 3
βαινε τόν τε σῖτον καὶ τὰς λοιπὰς χορηγίας ἀθροί-
ζεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ἐκ τῶν περὶ Κανύσιον τόπων·
ἐκ δὲ ταύτης ἀεὶ πρὸς τὴν χρείαν ἐπὶ τὸ στρατό-
πεδον παρακομίζεσθαι. τὴν μὲν οὖν πόλιν ἔτι πρό- 4
τερον συνέβαινε κατεσκάφθαι· τῆς παρασκευῆς δὲ
καὶ τῆς ἄκρας τότε καταληφθείσης, οὐ μικρὰν συν-

ἔπεσε ταραχὴν γενέσθαι περὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων δυ-
5 νάμεις· οὐ γὰρ μόνον διὰ τὰς χορηγίας ἐδυσχρη-
στοῦντο ἐπὶ τῷ κατειλῆφθαι τὸν προειρημένον τό-
πον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κατὰ τῆς πέριξ εὐφυῶς κεῖ-
6 σθαι χώρας. πέμποντες οὖν εἰς τὴν Ῥώμην συνε-
χῶς ἐπυνθάνοντο τί δεῖ ποιεῖν, ὡς ἐὰν ἐγγίσωσι
τοῖς πολεμίοις, οὐ δυνησόμενοι φυγομαχεῖν, τῆς
μὲν χώρας καταφθειρομένης, τῶν δὲ συμμάχων
7 πάντων μετεώρων ὄντων ταῖς διανοίαις. [οἱ δὲ] ἐβου-
λεύσαντο μάχεσθαι καὶ συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις.
τοῖς μὲν οὖν περὶ τὸν Γνάιον ἐπισχεῖν ἔτι διεσά-
8 φησαν, αὐτοὶ δὲ τοὺς ὑπάτους ἐξαπέστελλον. συν-
έβαινε δὲ πάντας εἰς τὸν Αἰμίλιον ἀποβλέπειν καὶ
πρὸς τοῦτον ἀπερείδεσθαι τὰς πλείστας ἐλπίδας
διά τε τὴν ἐκ τοῦ λοιποῦ βίου καλοκἀγαθίαν καὶ
διὰ τὸ μικροῖς πρότερον χρόνοις ἀνδρωδῶς ἅμα καὶ
συμφερόντως δοκεῖν κεχειρικέναι τὸν πρὸς Ἰλλυρι-
9 οὺς πόλεμον. προέθεντο δὲ στρατοπέδοις ὀκτὼ δια-
κινδυνεύειν, ὃ πρότερον οὐδέποτ᾽ ἐγεγόνει παρὰ
Ῥωμαίοις, ἑκάστου τῶν στρατοπέδων ἔχοντος ἄν-
10 δρας εἰς πεντακισχιλίους χωρὶς τῶν συμμάχων. Ῥω-
μαῖοι γάρ, καθό που καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ἀεί
ποτε τέτταρα στρατόπεδα προχειρίζονται. [τὸ δὲ στρα-
τόπεδον] πεζοὺς μὲν λαμβάνει περὶ τετρακισχιλίους,
11 ἱππεῖς δὲ διακοσίους. ἐπὰν δέ τις ὁλοσχερεστέρα
προφαίνηται χρεία, τοὺς μὲν πεζοὺς ἐν ἑκάστῳ στρα-
τοπέδῳ ποιοῦσι περὶ πεντακισχιλίους, τοὺς δ᾽ ἱπ-
12 πεῖς τριακοσίους. τῶν δὲ συμμάχων τὸ μὲν τῶν
πεζῶν πλῆθος πάρισον ποιοῦσι τοῖς Ῥωμαϊκοῖς
στρατοπέδοις, τὸ δὲ τῶν ἱππέων ὡς ἐπίπαν τριπλά-
13 σιον. τούτων δὲ τοὺς ἡμίσεις τῶν συμμάχων καὶ
τὰ δύο στρατόπεδα δόντες ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων

ἐξαποστέλλουσιν ἐπὶ τὰς πράξεις. καὶ τοὺς μὲν 14
πλείστους ἀγῶνας δι' ἑνὸς ὑπάτου καὶ δύο στρα-
τοπέδων καὶ τοῦ προειρημένου πλήθους τῶν συμ-
μάχων κρίνουσι, σπανίως δὲ πᾶσι πρὸς ἕνα καιρὸν
καὶ πρὸς ἕνα χρῶνται κίνδυνον. τότε δὲ οὕτως ἐκ- 15
πλαγεῖς ἦσαν καὶ κατάφοβοι τὸ μέλλον ὡς οὐ μό-
νον τέτταρσιν, ἀλλ' ὀκτὼ στρατοπέδοις Ῥωμαϊκοῖς
ὁμοῦ προῄρηντο διακινδυνεύειν.

Διὸ καὶ παρακαλέσαντες τοὺς περὶ τὸν Αἰμί- 108
λιον, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν θέντες τὸ μέγεθος τῶν
εἰς ἑκάτερον τὸ μέρος ἀποβησομένων ἐκ τῆς μάχης,
ἐξαπέστειλαν, ἐντειλάμενοι σὺν καιρῷ κρίνειν τὰ
ὅλα γενναίως καὶ τῆς πατρίδος ἀξίως. οἳ καὶ πα- 2
ραγενόμενοι πρὸς τὰς δυνάμεις καὶ συναθροίσαντες
τὰ πλήθη τήν τε τῆς συγκλήτου γνώμην διεσάφη-
σαν τοῖς πολλοῖς καὶ παρεκάλουν τὰ πρέποντα
τοῖς παρεστῶσι καιροῖς, ἐξ αὐτοπαθείας τοῦ Λευ-
κίου διατιθεμένου τοὺς λόγους. ἦν δὲ τὰ πλεῖστα 3
τῶν λεγομένων πρὸς τοῦτον τείνοντα τὸν νοῦν, τὸν
ὑπὲρ τῶν νεωστὶ γεγονότων συμπτωμάτων· ὧδε
γὰρ καὶ τῇδέ που συνέβαινε διατετράφθαι καὶ
προσδεῖσθαι παραινέσεως τοὺς πολλούς. διόπερ 4
ἐπειρᾶτο συνιστάνειν ὅτι τῶν μὲν ἐν ταῖς προγεγε-
νημέναις μάχαις ἐλαττωμάτων οὐχ ἓν οὐδὲ δεύτε-
ρον, καὶ πλείω δ' ἂν εὕροι τις αἴτια, δι' ἃ τοιοῦ-
τον αὐτῶν ἐξέβη τὸ τέλος, ἐπὶ δὲ τῶν νῦν καιρῶν 5
οὐδεμία λείπεται πρόφασις, ἐὰν ἄνδρες ὦσι, τοῦ
μὴ νικᾶν τοὺς ἐχθρούς. τότε μὲν γὰρ οὔτε τοὺς 6
ἡγεμόνας ἀμφοτέρους οὐδέποτε συνηγωνίσθαι τοῖς
στρατοπέδοις, οὔτε ταῖς δυνάμεσι κεχρῆσθαι γεγυ-
μνασμέναις, ἀλλὰ νεοσυλλόγοις καὶ ἀοράτοις παν-
τὸς δεινοῦ· τό τε μέγιστον, ἐπὶ τοσοῦτον ἀγνοεῖσθαι 7

παρ' αὐτοῖς πρότερον τὰ κατὰ τοὺς ὑπεναντίους
ὥστε σχεδὸν μηδ' ἑορακότας τοὺς ἀνταγωνιστὰς πα-
ρατάττεσθαι καὶ συγκαταβαίνειν εἰς τοὺς ὁλοσχε-
8 ρεῖς κινδύνους. οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν Τρεβίαν πο-
ταμὸν σφαλέντες, ἐκ Σικελίας τῇ προτεραίᾳ πα-
ραγενηθέντες, ἅμα τῷ φωτὶ τῇ κατὰ πόδας ἡμέρᾳ
9 παρετάξαντο· τοῖς δὲ κατὰ Τυρρηνίαν ἀγωνισα-
μένοις οὐχ οἷον πρότερον, ἀλλ' οὐδ' ἐν αὐτῇ
τῇ μάχῃ συνιδεῖν ἐξεγένετο τοὺς πολεμίους διὰ
10 τὸ περὶ τὸν ἀέρα γενόμενον σύμπτωμα. νῦν γε
μὴν πάντα τἀναντία τοῖς προειρημένοις ὑπάρχει.
109 πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς ἀμφότεροι πάρεσμεν οὐ
μόνον αὐτοὶ κοινωνήσοντες ὑμῖν τῶν κινδύνων,
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τοῦ πρότερον ἔτους ἄρχοντας ἑτοί-
μους παρεσκευάκαμεν πρὸς τὸ μένειν καὶ μετέχειν
2 τῶν αὐτῶν ἀγώνων. ὑμεῖς γε μὴν οὐ μόνον ἑο-
ράκατε τοὺς καθοπλισμούς, τὰς τάξεις, τὰ πλήθη
τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ διαμαχόμενοι μόνον οὐ
καθ' ἑκάστην ἡμέραν δεύτερον ἐνιαυτὸν ἤδη διατε-
3 λεῖτε. πάντων οὖν τῶν κατὰ μέρος ἐναντίως ἐχόν-
των ταῖς προγεγενημέναις μάχαις εἰκὸς καὶ τὸ τέλος
4 ἐναντίον ἐκβήσεσθαι τοῦ νῦν ἀγῶνος. καὶ γὰρ ἄτο-
πον, μᾶλλον δ' ὡς εἰπεῖν ἀδύνατον, ἐν μὲν τοῖς
κατὰ μέρος ἀκροβολισμοῖς ἴσους πρὸς ἴσους συμ-
πίπτοντας τὸ πλεῖον ἐπικρατεῖν, ὁμοῦ δὲ πάντας
παραταξαμένους, πλείους ὄντας ἢ διπλασίους τῶν
5 ὑπεναντίων, ἐλαττωθῆναι. διόπερ, ὦ ἄνδρες, πάν-
των ὑμῖν παρεσκευασμένων πρὸς τὸ νικᾶν, ἑνὸς
προσδεῖται τὰ πράγματα, τῆς ὑμετέρας βουλήσεως
καὶ προθυμίας, ὑπὲρ ἧς οὐδὲ παρακαλεῖσθαι πλείω
6 πρέπειν ὑμῖν ὑπολαμβάνω. τοῖς μέν γε μισθοῦ
παρά τισι στρατευομένοις ἢ τοῖς κατὰ συμμαχίαν

ὑπὲρ τῶν πέλας μέλλουσι κινδυνεύειν, οἷς κατ' αὐ-
τὸν τὸν ἀγῶνα καιρός ἐστι δεινότατος, τὰ δ' ἐκ τῶν
ἀποβαινόντων βραχεῖαν ἔχει διαφοράν, ἀναγκαῖος
ὁ τῆς παρακλήσεως γίγνεται τρόπος· οἷς δέ, καθά- 7
περ ὑμῖν νῦν, οὐχ ὑπὲρ ἑτέρων, ἀλλ' ὑπὲρ σφῶν
αὐτῶν καὶ πατρίδος καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων ὁ κίν-
δυνος συνέστηκε, καὶ πολλαπλασίαν τὰ μετὰ ταῦτα
συμβαίνοντα τὴν διαφορὰν ἔχει τῶν ἐνεστώτων ἀεὶ
κινδύνων, ὑπομνήσεως μόνον, παρακλήσεως δ' οὐ
προσδεῖ. τίς γὰρ οὐκ ἂν βούλοιτο μάλιστα μὲν νι- 8
κᾶν ἀγωνιζόμενος, εἰ δὲ μὴ τοῦτ' εἴη δυνατόν, τε-
θνάναι πρόσθεν μαχόμενος ἢ ζῶν ἐπιδεῖν τὴν τῶν
προειρημένων ὕβριν καὶ καταφθοράν; διόπερ, ὦ 9
ἄνδρες, χωρὶς τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων, αὐτοὶ λαμ-
βάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐκ τοῦ λείπεσθαι καὶ
τοῦ νικᾶν διαφορὰν καὶ τὰ συνεξακολουθοῦντα τού-
τοις, οὕτως ἑαυτοὺς παραστήσασθε πρὸς τὴν μάχην
ὡς τῆς πατρίδος οὐ κινδυνευούσης νῦν αὐτοῖς τοῖς
στρατοπέδοις, ἀλλὰ τοῖς ὅλοις. τί γὰρ ἔτι προσθεῖσα 10
τοῖς ὑποκειμένοις, ἐὰν ἄλλως πως τὰ παρόντα κριθῇ,
περιγενήσεται τῶν ἐχθρῶν; πᾶσαν γὰρ τὴν αὑτῆς 11
προθυμίαν καὶ δύναμιν εἰς ὑμᾶς ἀπήρεισται, καὶ
πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχει τῆς σωτηρίας ἐν ὑμῖν. ὧν 12
ὑμεῖς αὐτὴν μὴ διαψεύσητε νῦν, ἀλλ' ἀπόδοτε μὲν
τῇ πατρίδι τὰς ἁρμοζούσας χάριτας, φανερὸν δὲ πᾶ-
σιν ἀνθρώποις ποιήσατε διότι καὶ τὰ πρότερον ἐλατ-
τώματα γέγονεν οὐ διὰ τὸ Ῥωμαίους χείρους ἄνδρας
εἶναι Καρχηδονίων, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν τῶν τότε μα-
χομένων καὶ διὰ τὰς ἐκ τῶν καιρῶν περιστάσεις.
τότε μὲν οὖν ταῦτα καὶ τοιαῦτα παρακαλέσας ὁ Λεύ- 13
κιος διαφῆκε τοὺς πολλούς.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἀναζεύξαντες ἦγον τὴν δύναμιν 110

οὗ τοὺς πολεμίους ἤκουον στρατοπεδεύειν. δευτε-
ραῖοι δ' ἐπιβαλόντες παρενέβαλον, περὶ πεντήκοντα
2 σταδίους ἀποσχόντες τῶν πολεμίων. ὁ μὲν οὖν Λεύ-
κιος, συνθεασάμενος ἐπιπέδους καὶ ψιλοὺς ὄντας
τοὺς πέριξ τόπους, οὐκ ἔφη δεῖν συμβάλλειν ἱππο-
κρατούντων τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐπισπᾶσθαι καὶ
προάγειν μᾶλλον εἰς τόπους τοιούτους ἐν οἷς τὸ
πλέον ἔσται διὰ τῶν πεζῶν στρατοπέδων ἡ μάχη.
3 τοῦ δὲ Γαΐου διὰ τὴν ἀπειρίαν ἐπὶ τῆς ἐναντίας
ὑπάρχοντος γνώμης, ἦν ἀμφισβήτησις καὶ δυσχρη-
στία περὶ τοὺς ἡγεμόνας, ὃ πάντων ἐστὶ σφαλερώ-
4 τατον. τῆς δ' ἡγεμονίας τῷ Γαΐῳ καθηκούσης εἰς
τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν διὰ τὸ παρὰ μίαν ἐκ τῶν ἐθισ-
μῶν μεταλαμβάνειν τὴν ἀρχὴν τοὺς ὑπάτους, ἀνα-
στρατοπεδεύσας προῆγε, βουλόμενος ἐγγίσαι τοῖς πο-
λεμίοις, πολλὰ διαμαρτυρομένου καὶ κωλύοντος τοῦ
5 Λευκίου. ὁ δ' Ἀννίβας ἀναλαβὼν τοὺς εὐζώνους
καὶ τοὺς ἱππεῖς ἀπήντα, καὶ προσπεσὼν ἔτι κατὰ
πορείαν οὖσι παραδόξως συνεπλέκετο, καὶ πολὺν
6 ἐν αὐτοῖς ἐποιεῖτο θόρυβον. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν μὲν
πρώτην ἐπιφορὰν ἐδέξαντο, προθέμενοί τινας τῶν
ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς· μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς
ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς ἱππεῖς ἐπαφέντες ἐπροτέρουν
κατὰ τὴν ὅλην συμπλοκὴν διὰ τὸ τοῖς μὲν Καρχηδο-
νίοις μηδὲν ἐφεδρεύειν ἀξιόλογον, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις
ἀναμεμιγμένας τοῖς εὐζώνοις ὁμόσε κινδυνεύειν τι-
7 νὰς σπείρας. τότε μὲν οὖν ἐπιγενομένης νυκτὸς
ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ κατὰ τὴν ἐλπίδα τοῖς
8 Καρχηδονίοις ἐκβάσης τῆς ἐπιθέσεως· εἰς δὲ τὴν
ἐπαύριον ὁ Λεύκιος, οὔτε μάχεσθαι κρίνων οὔτε μὴν
ἀπάγειν ἀσφαλῶς τὴν στρατιὰν ἔτι δυνάμενος, τοῖς
μὲν δυσὶ μέρεσι κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Αὔφι-

δον ποταμὸν καλούμενον, ὃς μόνος διαρρεῖ τὸν 9
Ἀπεννῖνον· τοῦτο δ' ἐστὶν ὄρος συνεχές, ὃ διείργει
πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ῥύσεις, τὰς μὲν εἰς τὸ
Τυρρηνικὸν πέλαγος, τὰς δ' εἰς τὸν Ἀδρίαν· δι'
οὗ ῥέοντα συμβαίνει τὸν Αὔφιδον τὰς μὲν πηγὰς
ἔχειν ἐν τοῖς πρὸς τὸ Τυρρηνικὸν κλίμασι τῆς Ἰτα-
λίας, ποιεῖσθαι δὲ τὴν ἐκβολὴν εἰς τὸν Ἀδρίαν· τῷ 10
δὲ τρίτῳ πέραν, ἀπὸ διαβάσεως πρὸς τὰς ἀνατολάς,
βάλετο χάρακα, τῆς μὲν ἰδίας παρεμβολῆς περὶ δέκα
σταδίους ἀποσχών, τῆς δὲ τῶν ὑπεναντίων μικρῷ
πλεῖον, βουλόμενος διὰ τούτων προκαθῆσθαι μὲν 12
τῶν ἐκ τῆς πέραν παρεμβολῆς προνομευόντων, ἐπι-
κεῖσθαι δὲ τοῖς παρὰ τῶν Καρχηδονίων.

Ἀννίβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν θεωρῶν ὅτι 111
καλεῖ τὰ πράγματα μάχεσθαι καὶ συμβάλλειν τοῖς πο-
λεμίοις, εὐλαβούμενος δὲ μὴ διατέτραπται τὸ πλῆ-
θος ἐκ τοῦ προγεγονότος ἐλαττώματος, κρίνας προσ-
δεῖσθαι παρακλήσεως τὸν καιρὸν συνῆγε τοὺς πολ-
λούς. ἀθροισθέντων δέ, περιβλέψαι κελεύσας πάντας 2
εἰς τοὺς πέριξ τόπους, ἤρετο τί μεῖζον εὔξασθαι τοῖς
θεοῖς κατὰ τοὺς παρόντας ἐδύναντο καιρούς, δοθεί-
σης αὐτοῖς ἐξουσίας, τοῦ παρὰ πολὺ τῶν πολεμίων
ἱπποκρατοῦντες ἐν τοιούτοις τόποις διακριθῆναι περὶ
τῶν ὅλων. πάντων δὲ τὸ ῥηθὲν ἐπισημηναμένων 3
διὰ τὴν ἐνάργειαν, Τούτου τοιγαροῦν, ἔφη, πρῶτον
μὲν τοῖς θεοῖς ἔχετε χάριν· ἐκεῖνοι γὰρ ἡμῖν συγκα-
τασκευάζοντες τὴν νίκην εἰς τοιούτους τόπους ἤχασι
τοὺς ἐχθρούς· δεύτερον δ' ἡμῖν, ὅτι καὶ μάχεσθαι 4
τοὺς πολεμίους συνηναγκάσαμεν, οὐ γὰρ ἔτι δύναν-
ται τοῦτο διαφυγεῖν, καὶ μάχεσθαι προφανῶς ἐν τοῖς
ἡμετέροις προτερήμασι. τὸ δὲ παρακαλεῖν ὑμᾶς νῦν 5
διὰ πλειόνων εὐθαρσεῖς καὶ προθύμους εἶναι πρὸς

22*

6 τὸν κίνδυνον οὐδαμῶς μοι δοκεῖ καθήκειν. ὅτε μὲν
γὰρ ἀπείρως διέκεισθε τῆς πρὸς Ῥωμαίους μάχης,
ἔδει τοῦτο ποιεῖν, καὶ μεθ᾽ ὑποδειγμάτων ἐγὼ πρὸς
7 ὑμᾶς πολλοὺς διεθέμην λόγους· ὅτε δὲ κατὰ τὸ συνε-
χὲς τρισὶ μάχαις τηλικαύταις ἐξ ὁμολογουμένου νενι-
κήκατε Ῥωμαίους, ποῖος ἂν ἔτι λόγος ὑμῖν ἰσχυρό-
8 τερον παραστήσαι θάρσος αὐτῶν τῶν ἔργων; διὰ μὲν
οὖν τῶν πρὸ τοῦ κινδύνων κεκρατήκατε τῆς χώρας
καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀγαθῶν κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐπαγ-
γελίας, ἀψευστούντων ἡμῶν ἐν πᾶσι τοῖς πρὸς ὑμᾶς
εἰρημένοις· ὁ δὲ νῦν ἀγὼν ἐνέστηκε περὶ τῶν πό-
9 λεων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἀγαθῶν. οὗ κρατήσαντες
κύριοι μὲν ἔσεσθε παραχρῆμα πάσης Ἰταλίας, ἀπαλ-
λαγέντες δὲ τῶν νῦν πόνων, γενόμενοι συμπάσης
ἐγκρατεῖς τῆς Ῥωμαίων εὐδαιμονίας, ἡγεμόνες ἅμα
καὶ δεσπόται πάντων γενήσεσθε διὰ ταύτης τῆς μά-
10 χης. διόπερ οὐκέτι λόγων, ἀλλ᾽ ἔργων ἐστὶν ἡ χρεία·
θεῶν γὰρ βουλομένων ὅσον οὔπω βεβαιώσειν ὑμῖν
11 πέπεισμαι τὰς ἐπαγγελίας. ταῦτα δὲ καὶ τούτοις
παραπλήσια διαλεχθείς, προθύμως αὐτὸν ἐπισημαι-
νομένου τοῦ πλήθους, ἐπαινέσας καὶ δεξάμενος αὐ-
τῶν τὴν ὁρμὴν ἀφῆκε, καὶ παραχρῆμα κατεστρατο-
πέδευσε, ποιούμενος τὸν χάρακα παρὰ τὴν αὐτὴν
πλευρὰν τοῦ ποταμοῦ τῇ μείζονι στρατοπεδείᾳ τῶν
ὑπεναντίων.

112 Τῇ δ᾽ ἐχομένῃ περὶ παρασκευὴν καὶ θεραπείαν
παρήγγειλε γίγνεσθαι πᾶσι. τῇ δ᾽ ἑξῆς παρὰ τὸν
ποταμὸν ἐξέταττε τὰ στρατόπεδα, καὶ δῆλος ἦν μά-
2 χεσθαι σπεύδων τοῖς ὑπεναντίοις. ὁ δὲ Λεύκιος,
δυσαρεστούμενος μὲν τοῖς τόποις, ὁρῶν δ᾽ ὅτι τα-
χέως ἀναγκασθήσονται μεταστρατοπεδεύειν οἱ Καρ-
χηδόνιοι διὰ τὸν πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων, εἶχε τὴν

ἡσυχίαν, ἀσφαλισάμενος ταῖς ἐφεδρείαις τὰς παρεμ-
βολάς. Ἀννίβας δὲ χρόνον ἱκανὸν μείνας, οὐδενὸς 3
ἀντεξιόντος, τὴν μὲν λοιπὴν δύναμιν αὖθις εἰς χά-
ρακα κατέστησε, τοὺς δὲ Νομάδας ἐπαφῆκε τοῖς
ὑδρευομένοις ἀπὸ τῆς ἐλάττονος παρεμβολῆς. τῶν 4
δὲ Νομάδων ἕως πρὸς αὐτὸν τὸν χάρακα προσπι-
πτόντων καὶ διακωλυόντων τὴν ὑδρείαν, ὅ τε Γάιος
ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τούτοις παρωξύνετο, τά τε πλήθη
πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμὴν εἶχε καὶ δυσχερῶς ἔφερε
τὰς ὑπερθέσεις. βαρύτατος γὰρ δὴ πᾶσιν ἀνθρώποις 5
ὁ τοῦ μέλλειν γίγνεται χρόνος· ὅταν δ' ἅπαξ κριθῇ,
ὅ,τι ἂν ᾖ πάσχειν πάντων τῶν δοκούντων εἶναι
δεινῶν ὑπομενετέον. εἰς δὲ τὴν Ῥώμην προσπεπτω- 6
κότος ὅτι παραστρατοπεδεύουσιν ἀλλήλοις καὶ συμ-
πλοκαὶ γίγνονται τῶν προκινδυνευόντων ἀνὰ ἑκάστην
ἡμέραν, ὀρθὴ καὶ περίφοβος ἦν ἡ πόλις, δεδιότων 7
μὲν τῶν πολλῶν τὸ μέλλον διὰ τὸ πολλάκις ἤδη
προηττῆσθαι, προορωμένων δὲ καὶ προλαμβανόντων
τὰ συμβησόμενα ταῖς ἐννοίαις, ἐὰν σφάλλωνται τοῖς
ὅλοις. πάντα δ' ἦν τὰ παρ' αὐτοῖς λόγια πᾶσι τότε 8
διὰ στόματος, σημείων δὲ καὶ τεράτων πᾶν μὲν ἱε-
ρόν, πᾶσα δ' ἦν οἰκία πλήρης, ἐξ ὧν εὐχαὶ καὶ θυ-
σίαι καὶ θεῶν ἱκετηρίαι καὶ δεήσεις ἐπεῖχον τὴν
πόλιν. δεινοὶ γὰρ ἐν ταῖς περιστάσεσι Ῥωμαῖοι καὶ 9
θεοὺς ἐξιλάσασθαι καὶ ἀνθρώπους καὶ μηδὲν ἀπρε-
πὲς μηδ' ἀγεννὲς ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἡγεῖσθαι
τῶν περὶ ταῦτα συντελουμένων.

Ὁ δὲ Γάιος ἅμα τῷ παραλαβεῖν τῇ κατὰ πόδας 113
ἡμέρᾳ τὴν ἀρχήν, ἄρτι τῆς κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολῆς
ἐπιφαινομένης, ἐκίνει τὴν δύναμιν ἐξ ἑκατέρας ἅμα
τῆς παρεμβολῆς, καὶ τοὺς μὲν ἐκ τοῦ μείζονος χά- 2
ρακος διαβιβάζων τὸν ποταμὸν εὐθέως παρενέβαλε,

τοὺς δ' ἐκ θατέρου συνάπτων τούτοις ἐπὶ τὴν αὐτὴν
εὐθεῖαν ἐξέταττε, λαμβάνων πᾶσι τὴν ἐπιφάνειαν
3 τὴν πρὸς μεσημβρίαν. τοὺς μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων
ἱππεῖς παρ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρα-
τος κατέστησε, τοὺς δὲ πεζοὺς συνεχεῖς τούτοις ἐπὶ
τῆς αὐτῆς εὐθείας ἐξέτεινε, πυκνοτέρας ἢ πρόσθεν
τὰς σημαίας καθιστάνων, καὶ ποιῶν πολλαπλάσιον
4 τὸ βάθος ἐν ταῖς σπείραις τοῦ μετώπου· τοὺς δὲ τῶν
συμμάχων ἱππεῖς εἰς τὸ λαιὸν κέρας παρενέβαλε·
πάσης δὲ τῆς δυνάμεως προέστησε τοὺς εὐζώνους
5 ἐν ἀποστάσει. ἦσαν δὲ σὺν τοῖς συμμάχοις πεζῶν
μὲν εἰς ὀκτὼ μυριάδας, ἱππεῖς δὲ μικρῷ πλείους τῶν
6 ἑξακισχιλίων. Ἀννίβας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν
τοὺς μὲν Βαλιαρεῖς καὶ λογχοφόρους διαβιβάσας τὸν
ποταμὸν προεβάλετο τῆς δυνάμεως, τοὺς δὲ λοιποὺς
ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ χάρακος καὶ περαιώσας κατὰ διτ-
τοὺς τόπους τὸ ῥεῖθρον ἀντετάττετο τοῖς πολεμίοις.
7 ἐτίθει δὲ ἐπ' αὐτὸν μὲν τὸν ποταμόν, ἐπὶ τῶν εὐω-
νύμων, τοὺς Ἴβηρας καὶ Κελτοὺς ἱππεῖς ἀντίους τοῖς
τῶν Ῥωμαίων ἱππεῦσι, συνεχεῖς δὲ τούτοις πεζοὺς
τοὺς ἡμίσεις τῶν ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς Λι-
βύων, ἑξῆς δὲ τοῖς εἰρημένοις Ἴβηρας καὶ Κελτούς.
παρὰ δὲ τούτοις τὸ λοιπὸν μέρος ἔθηκε τῶν Λιβύων,
ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ κέρως ἐπέταξε τοὺς Νομαδικοὺς
8 ἱππεῖς. ἐπεὶ δὲ πάντ' ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἐξέτεινε,
μετὰ ταῦτα λαβὼν τὰ μέσα τῶν Ἰβήρων καὶ Κελτῶν
τάγματα προῆγε, καὶ τἄλλα τούτοις ἐκ τοῦ κατὰ λό-
γον παρίστανε ζυγοῦντα, μηνοειδὲς ποιῶν τὸ κύρ-
9 τωμα καὶ λεπτύνων τὸ τούτων αὐτῶν σχῆμα, βου-
λόμενος ἐφεδρείας μὲν τάξιν ἐν τῇ μάχῃ τοὺς Λίβυας
αὐτῶν ἔχειν, προκινδυνεῦσαι δὲ τοῖς Ἴβηρσι καὶ
Κελτοῖς.

Ἦν δ' ὁ καθοπλισμὸς τῶν μὲν Λιβύων Ῥωμαϊ- 114
κός, οὓς πάντας Ἀννίβας τοῖς ἐκ τῆς προγεγενη-
μένης μάχης σκύλοις ἐκλέξας κατεκεκοσμήκει· τῶν 2
δ' Ἰβήρων καὶ Κελτῶν ὁ μὲν θυρεὸς ἦν παραπλή-
σιος, τὰ δὲ ξίφη τὴν ἐναντίαν εἶχε διάθεσιν· τῆς 3
μὲν γὰρ οὐκ ἔλαττον τὸ κέντημα τῆς καταφορᾶς ἴσχυε
πρὸς τὸ βλάπτειν, ἡ δὲ Γαλατικὴ μάχαιρα μίαν εἶχε
χρείαν τὴν ἐκ καταφορᾶς, καὶ ταύτην ἐξ ἀποστά-
σεως. ἐναλλὰξ δὲ ταῖς σπείραις αὐτῶν παρατεταγ- 4
μένων, καὶ τῶν μὲν Κελτῶν γυμνῶν, τῶν δὲ Ἰβή-
ρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημέ-
νων κατὰ τὰ πάτρια, ξενίζουσαν ἅμα καὶ καταπλη-
κτικὴν συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν πρόσοψιν. ἦν δὲ τὸ 5
μὲν τῶν ἱππικῶν πλῆθος τὸ σύμπαν τοῖς Καρχηδο-
νίοις εἰς μυρίους, τὸ δὲ τῶν πεζῶν οὐ πολὺ πλείους
τετρακισμυρίων σὺν τοῖς Κελτοῖς. εἶχε δὲ τὸ μὲν 6
δεξιὸν τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιος, τὸ δὲ εὐώνυμον
Γάιος, τὰ δὲ μέσα Μάρκος καὶ Γνάιος οἱ τῷ πρότε-
ρον ἔτει στρατηγοῦντες. τῶν δὲ Καρχηδονίων τὸ 7
μὲν εὐώνυμον Ἀσδρούβας εἶχε, τὸ δὲ δεξιὸν Ἄν-
νων· ἐπὶ δὲ τοῖς μέσοις αὐτὸς ἦν Ἀννίβας, ἔχων
μεθ' ἑαυτοῦ Μάγωνα τὸν ἀδελφόν. βλεπούσης δὲ 8
τῆς μὲν τῶν Ῥωμαίων τάξεως πρὸς μεσημβρίαν, ὡς
ἐπάνω προεῖπα, τῆς δὲ τῶν Καρχηδονίων πρὸς τὰς
ἄρκτους, ἑκατέροις ἀβλαβῆ συνέβαινε γίγνεσθαι τὴν
κατὰ τὸν ἥλιον ἀνατολήν.

Γενομένης δὲ τῆς συμπλοκῆς τῆς πρώτης ἐκ 115
τῶν προτεταγμένων, τὰς μὲν ἀρχὰς αὐτῶν τῶν εὐ-
ζώνων ἐπ' ἴσης ἦν ὁ κίνδυνος, ἅμα δὲ τῷ τοὺς Ἴβη- 2
ρας καὶ Κελτοὺς ἱππεῖς ἀπὸ τῶν εὐωνύμων πελάσαι
τοῖς Ῥωμαίοις ἐποίουν οὗτοι μάχην ἀληθινὴν καὶ βαρ-
βαρικήν· οὐ γὰρ ἦν κατὰ νόμους ἐξ ἀναστροφῆς καὶ 3

μεταβολῆς ὁ κίνδυνος, ἀλλ' εἰσάπαξ συμπεσόντες
ἐμάχοντο συμπλεκόμενοι κατ' ἄνδρα, παρακαταβαί-
4 νοντες ἀπὸ τῶν ἵππων. ἐπειδὴ δὲ ἐκράτησαν οἱ
παρὰ τῶν Καρχηδονίων, καὶ τοὺς μὲν πλείστους
ἀπέκτειναν ἐν τῇ συμπλοκῇ, πάντων ἐκθύμως καὶ
γενναίως διαγωνιζομένων τῶν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ
λοιποὺς ἤλαυνον παρὰ τὸν ποταμὸν φονεύοντες καὶ
προσφέροντες τὰς χεῖρας ἀπαραιτήτως, τότε δὴ τὰ
πεζὰ στρατόπεδα διαδεξάμενα τοὺς εὐζώνους συνέ-
5 πεσεν ἀλλήλοις. ἐπὶ βραχὺ μὲν οὖν τῶν Ἰβήρων καὶ
τῶν Κελτῶν ἔμενον αἱ τάξεις καὶ διεμάχοντο τοῖς
Ῥωμαίοις γενναίως· μετὰ δὲ ταῦτα τῷ βάρει θλιβό-
μενοι κλίνοντες ὑπεχώρουν εἰς τοὐπίσω, λύσαντες
6 τὸν μηνίσκον. αἱ δὲ τῶν Ῥωμαίων σπεῖραι κατὰ τὴν
ἐκθυμίαν ἑπόμεναι τούτοις διέκοψαν ῥᾳδίως τὴν τῶν
ὑπεναντίων τάξιν, ἅτε δὴ τῶν μὲν Κελτῶν ἐπὶ λε-
πτὸν ἐκτεταγμένων, αὐτοὶ δὲ πεπυκνωκότες ἀπὸ τῶν
κεράτων ἐπὶ τὰ μέσα καὶ τὸν κινδυνεύοντα τόπον·
7 οὐ γὰρ ἅμα συνέβαινε τὰ κέρατα καὶ τὰ μέσα συμ-
πίπτειν, ἀλλὰ πρῶτα τὰ μέσα, διὰ τὸ τοὺς Κελτοὺς
ἐν μηνοειδεῖ σχήματι τεταγμένους πολὺ προπεπτω-
κέναι τῶν κεράτων, ἅτε τοῦ μηνίσκου τὸ κύρτωμα
8 πρὸς τοὺς πολεμίους ἔχοντος. πλὴν ἑπόμενοί γε τού-
τοις οἱ Ῥωμαῖοι καὶ συντρέχοντες ἐπὶ τὰ μέσα καὶ
τὸν εἴκοντα τόπον τῶν πολεμίων οὕτως ἐπὶ πολὺ
προέπεσον ὥστ' ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους κατὰ τὰς
ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας τοὺς Λίβυας αὐτῶν γε-
9 νέσθαι τοὺς ἐν τοῖς βαρέσι καθοπλισμοῖς· ὧν οἱ μὲν
ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κλίναντες ἐπ' ἀσπίδα καὶ
τὴν ἐμβολὴν ἐκ δόρατος ποιούμενοι παρίσταντο παρὰ
10 πλευρὰν τοῖς πολεμίοις, οἱ δ' ἀπὸ τῶν εὐωνύμων
ἐπὶ δόρυ ποιούμενοι τὴν κλίσιν ἐξ ἀσπίδος ἐπιπα-

ρενέβαλλον, αὐτοῦ τοῦ πράγματος ὃ δέον ἦν ποιεῖν
ὑποδεικνύντος. ἐξ οὗ συνέβη κατὰ τὴν Ἀννίβου 11
πρόνοιαν μέσους ἀποληφθῆναι τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ
τῶν Λιβύων κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς παράπτω-
σιν. οὗτοι μὲν οὖν οὐκέτι φαλαγγηδόν, ἀλλὰ κατ' 12
ἄνδρα καὶ κατὰ σπείρας στρεφόμενοι πρὸς τοὺς ἐκ
τῶν πλαγίων προσπεπτωκότας ἐποιοῦντο τὴν μάχην·
Λεύκιος δέ, καίπερ ὢν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέ- 116
ρατος καὶ μετασχὼν ἐπί τι τοῦ τῶν ἱππέων ἀγῶνος,
ὅμως ἔτι τότε διεσώζετο. βουλόμενος δὲ τοῖς κατὰ 2
τὴν παράκλησιν λόγοις ἀκολούθως ἐπ' αὐτῶν γίγνε-
σθαι τῶν ἔργων, καὶ θεωρῶν τὸ συνέχον τῆς κατὰ
τὸν ἀγῶνα κρίσεως ἐν τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις κεί-
μενον, παριππεύων ἐπὶ τὰ μέσα τῆς ὅλης παρατά- 3
ξεως ἅμα μὲν αὐτὸς συνεπλέκετο καὶ προσέφερε
τὰς χεῖρας τοῖς ὑπεναντίοις, ἅμα δὲ παρεκάλει καὶ
παρώξυνε τοὺς παρ' αὑτοῦ στρατιώτας. τὸ δὲ πα-
ραπλήσιον Ἀννίβας ἐποίει· καὶ γὰρ οὗτος ἐξ ἀρ- 4
χῆς ἐπὶ τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπέστη τῆς δυνά-
μεως. οἱ δὲ Νομάδες ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρατος προσ- 5
πίπτοντες τοῖς ὑπεναντίοις ἱππεῦσι τοῖς ἐπὶ τῶν
εὐωνύμων τεταγμένοις μέγα μὲν οὔτ' ἐποίουν οὐδὲν
οὔτ' ἔπασχον διὰ τὴν ἰδιότητα τῆς μάχης, ἀπράκτους
γε μὴν τοὺς πολεμίους παρεσκεύαζον, περισπῶντες
καὶ πανταχόθεν προσπίπτοντες. ἐπεὶ δ' οἱ περὶ τὸν 6
Ἀσδρούβαν, ἀποκτείναντες τοὺς περὶ τὸν ποταμὸν
ἱππεῖς πλὴν παντελῶς ὀλίγων, παρεβοήθησαν ἀπὸ
τῶν εὐωνύμων τοῖς Νομάσι, τότε προϊδόμενοι τὴν
ἔφοδον αὐτῶν οἱ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς,
ἐγκλίναντες ἀπεχώρουν. ἐν ᾧ καιρῷ πραγματικὸν 7
δοκεῖ ποιῆσαι καὶ φρόνιμον ἔργον Ἀσδρούβας· θεω-
ρῶν γὰρ τοὺς Νομάδας τῷ τε πλήθει πολλοὺς ὄντας

καὶ πρακτικωτάτους καὶ φοβερωτάτους τοῖς ἅπαξ
ἐγκλίνασι, τοὺς μὲν φεύγοντας παρέδωκε τοῖς Νο-
μάσι, πρὸς δὲ τὴν τῶν πεζῶν μάχην ἡγεῖτο, σπεύ-
8 δων παραβοηθῆσαι τοῖς Λίβυσι. προσπεσὼν δὲ τοῖς
Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις κατὰ νώτου, καὶ ποιούμε-
νος ἐκ διαδοχῆς ταῖς ἴλαις ἐμβολὰς ἅμα κατὰ πολ-
λοὺς τόπους, ἐπέρρωσε μὲν τοὺς Λίβυας, ἐταπεί-
νωσε δὲ καὶ κατέπληξε τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων.
9 ἐν ᾧ καιρῷ καὶ Λεύκιος Αἰμίλιος περιπεσὼν βιαίοις
πληγαῖς ἐν χειρῶν νόμῳ μετήλλαξε τὸν βίον, ἀνὴρ
πάντα τὰ δίκαια τῇ πατρίδι κατὰ τὸν λοιπὸν βίον
καὶ κατὰ τὸν ἔσχατον καιρόν, εἰ καί τις ἕτερος, ποιή-
10 σας. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μέχρι μὲν ἐμάχοντο κατὰ τὰς
ἐπιφανείας στρεφόμενοι πρὸς τοὺς κεκυκλωκότας,
11 ἀντεῖχον· ἀεὶ δὲ τῶν πέριξ ἀπολλυμένων, καὶ κατὰ
βραχὺ συγκλειόμενοι, τέλος αὐτοῦ πάντες, ἐν οἷς καὶ
Μάρκος καὶ Γνάιος, ἔπεσον, οἵ τὸ πρότερον ἔτος
ὕπατοι γεγονότες, ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ τῆς Ῥώμης
12 ἄξιοι γενόμενοι κατὰ τὸν κίνδυνον. κατὰ δὲ τὸν
τούτων φόνον καὶ τὴν συμπλοκὴν οἱ Νομάδες ἑπό-
μενοι τοῖς φεύγουσι τῶν ἱππέων τοὺς μὲν πλείστους
ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεκρήμνισαν ἀπὸ τῶν ἵππων.
13 ὀλίγοι δέ τινες εἰς Οὐενουσίαν διέφυγον, ἐν οἷς ἦν
καὶ Γάιος Τερέντιος ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγός, ἀνὴρ
αἰσχρὰν μὲν τὴν φυγήν, ἀλυσιτελῆ δὲ τὴν ἀρχὴν τὴν
αὑτοῦ τῇ πατρίδι πεποιημένος.

117 Ἡ μὲν οὖν περὶ Κάνναν γενομένη μάχη Ῥω-
μαίων καὶ Καρχηδονίων ἐπετελέσθη τὸν τρόπον τοῦ-
τον, μάχη γενναιοτάτους ἄνδρας ἔχουσα καὶ τοὺς
νικήσαντας καὶ τοὺς ἡττηθέντας. δῆλον δὲ τοῦτ'
2 ἐγένετο ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. τῶν μὲν γὰρ ἑξα-
κισχιλίων ἱππέων ἑβδομήκοντα μὲν εἰς Οὐενουσίαν

μετὰ Γαΐου διέφυγον, περὶ τριακοσίους δὲ τῶν συμ-
μάχων σποράδες εἰς τὰς πόλεις ἐσώθησαν· ἐκ δὲ τῶν 3
πεζῶν μαχόμενοι μὲν ἑάλωσαν εἰς μυρίους, οἱ δ'
ἐκτὸς ὄντες τῆς μάχης, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ κινδύνου
τρισχίλιοι μόνον ἴσως εἰς τὰς παρακειμένας πόλεις
διέφυγον. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, ὄντες εἰς ἑπτὰ μυ- 4
ριάδας, ἀπέθανον εὐγενῶς, τὴν μεγίστην χρείαν
παρεσχημένου τοῖς Καρχηδονίοις εἰς τὸ νικᾶν καὶ
τότε καὶ πρὸ τοῦ τοῦ τῶν ἱππέων ὄχλου. καὶ δῆλον 5
ἐγένετο τοῖς ἐπιγενομένοις ὅτι κρεῖττόν ἐστι πρὸς
τοὺς τῶν πολέμων καιροὺς ἡμίσεις ἔχειν πεζούς, ἱπ-
ποκρατεῖν δὲ τοῖς ὅλοις, μᾶλλον ἢ πάντα πάρισα τοῖς
πολεμίοις ἔχοντα διακινδυνεύειν. τῶν δὲ μετ' Ἀννί- 6
βου Κελτοὶ μὲν ἔπεσον εἰς τετρακισχιλίους, Ἴβηρες
δὲ καὶ Λίβυες εἰς χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἱππεῖς
δὲ περὶ διακοσίους. οἱ δὲ ζωγρηθέντες τῶν Ῥωμαίων 7
ἐκτὸς ἐγένοντο τοῦ κινδύνου, καὶ διὰ τοιαύτην αἰ-
τίαν. Λεύκιος ἀπέλιπε μυρίους πεζοὺς ἐπὶ τῆς ἑαυ- 8
τοῦ παρεμβολῆς, ἵν' ἐὰν μὲν Ἀννίβας ὀλιγωρήσας
τοῦ χάρακος ἐκτάξῃ πᾶσι, παραπεσόντες οὗτοι κατὰ
τὸν τῆς μάχης καιρὸν ἐγκρατεῖς γένωνται τῆς τῶν
πολεμίων ἀποσκευῆς, ἐὰν δὲ προϊδόμενος τὸ μέλλον 9
ἀπολίπῃ φυλακὴν ἀξιόχρεων, πρὸς ἐλάττους αὐτοῖς
ὁ περὶ τῶν ὅλων γένηται κίνδυνος. ἑάλωσαν δὲ τοι- 10
ούτῳ τινὶ τρόπῳ. καταλιπόντος Ἀννίβου φυλακὴν
ἀρκοῦσαν ἐπὶ τοῦ χάρακος, ἅμα τῷ κατάρξασθαι τὴν
μάχην κατὰ τὸ συνταχθὲν ἐπολιόρκουν οἱ Ῥωμαῖοι
προσβάλλοντες τοὺς ἀπολελειμμένους ἐν τῷ τῶν
Καρχηδονίων χάρακι. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀντεῖχον· 11
ἤδη δ' αὐτῶν πιεζομένων, ἐπειδὴ κατὰ πάντα τὰ
μέρη τὴν μάχην Ἀννίβας ἔκρινε, καὶ τότε παραβοη-
θήσας καὶ τρεψάμενος συνέκλεισε τοὺς Ῥωμαίους εἰς

τὴν ἰδίαν παρεμβολήν, καὶ δισχιλίους μὲν αὐτῶν
ἀπέκτεινε, τῶν δὲ λοιπῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο ζωγρίᾳ
12 πάντων. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν χώραν
ἐρύματα συμπεφευγότας ἐκπολιορκήσαντες οἱ Νομά-
δες ἐπανῆγον, ὄντας εἰς δισχιλίους τῶν εἰς φυγὴν
τραπέντων ἱππέων.
118 Βραβευθείσης δὲ τῆς μάχης τὸν προειρημένον
τρόπον, ἀκόλουθον εἰλήφει τὰ ὅλα κρίσιν τοῖς ὑπ'
2 ἀμφοτέρων προσδοκωμένοις. Καρχηδόνιοι μὲν γὰρ
διὰ τῆς πράξεως ταύτης παραχρῆμα τῆς μὲν λοιπῆς
3 παραλίας σχεδὸν πάσης ἦσαν ἐγκρατεῖς· Ταραντῖνοί
τε γὰρ εὐθέως ἐνεχείριζον αὑτούς, Ἀργυριππανοὶ
δὲ καὶ Καπυανῶν τινες ἐκάλουν τὸν Ἀννίβαν, οἱ δὲ
λοιποὶ πάντες ἀπέβλεπον ἤδη τότε πρὸς Καρχηδο-
4 νίους· μεγάλας δ' εἶχον ἐλπίδας ἐξ ἐφόδου καὶ τῆς
5 Ῥώμης αὐτῆς ἔσεσθαι κύριοι· Ῥωμαῖοί γε μὴν τὴν
Ἰταλιωτῶν δυναστείαν παραχρῆμα διὰ τὴν ἧτταν
ἀπεγνώκεσαν, ἐν μεγάλοις δὲ φόβοις καὶ κινδύνοις
ἦσαν περί τε σφῶν αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ τῆς πατρί-
δος ἐδάφους, ὅσον οὔπω προσδοκῶντες ἥξειν αὐτὸν
6 τὸν Ἀννίβαν. καὶ γὰρ ὥσπερ ἐπιμετρούσης καὶ συνε-
παγωνιζομένης τοῖς γεγονόσι τῆς τύχης συνέβη μετ'
ὀλίγας ἡμέρας, τοῦ φόβου κατέχοντος τὴν πόλιν, καὶ
τὸν εἰς τὴν Γαλατίαν στρατηγὸν ἀποσταλέντα εἰς
ἐνέδραν ἐμπεσόντα παραδόξως ἄρδην ὑπὸ τῶν Κελ-
7 τῶν διαφθαρῆναι μετὰ τῆς δυνάμεως. οὐ μὴν ἥ γε
σύγκλητος οὐδὲν ἀπέλειπε τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ
παρεκάλει μὲν τοὺς πολλούς, ἠσφαλίζετο δὲ τὰ κατὰ
τὴν πόλιν, ἐβουλεύετο δὲ περὶ τῶν ἐνεστώτων ἀν-
δρωδῶς. τοῦτο δ' ἐγένετο φανερὸν ἐκ τῶν μετὰ
8 ταῦτα συμβάντων· ὁμολογουμένως γὰρ τῶν Ῥω-
μαίων ἡττηθέντων τότε καὶ παραχωρησάντων τῆς ἐν

τοῖς ὅπλοις ἀρετῆς, τῇ τοῦ πολιτεύματος ἰδιότητι καὶ 9
τῷ βουλεύεσθαι καλῶς οὐ μόνον ἀνεκτήσαντο τὴν
τῆς Ἰταλίας δυναστείαν, νικήσαντες μετὰ ταῦτα Καρ-
χηδονίους, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐγκρα-
τεῖς ἐγένοντο μετ' ὀλίγους χρόνους. διόπερ ἡμεῖς 10
ταύτην μὲν τὴν βίβλον ἐπὶ τούτων τῶν ἔργων κατα-
στρέψομεν, ἃ περιέλαβεν Ἰβηρικῶν καὶ τῶν Ἰταλι-
κῶν ἡ τετταρακοστὴ πρὸς ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάσι δη-
λώσαντες· ὅταν δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις τὰς κατὰ 11
τὴν αὐτὴν ὀλυμπιάδα γενομένας διεξιόντες ἐπιστῶ-
μεν τοῖς καιροῖς τούτοις, τότ' ἤδη προθέμενοι ψιλῶς
τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ποιησόμεθα
λόγον, νομίζοντες οὐ μόνον πρὸς τὴν τῆς ἱστορίας 12
σύνταξιν οἰκείαν εἶναι τὴν περὶ αὐτῆς ἐξήγησιν, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τὰς τῶν πολιτευμάτων διορθώσεις καὶ κα-
τασκευὰς μεγάλα συμβάλλεσθαι τοῖς φιλομαθοῦσι
καὶ πραγματικοῖς τῶν ἀνδρῶν.

